חלק ראשון

מן

ספר המדות

לאריסטוטלים

הכולל חמשה ספרים מעשרה ספריו

אשר אזן וחקר ללמד לאדם דעת מוסר השכל איך ינהל את נפשו על פי מדותיה על ארבעת חלקי ההנהגה המדינית, שהם עצמו וביתו מדינה ומלכות, עד יבוא אל מנוחת ההצלחה ואל נחלת האושר בזה ובבא ׃

ויותר מזה הוא כדי להועיל לעלות חן ושכל טוב במקראי קודש ודברי חז"ל כאשר יעידו עליהם רבים [illegible] מאלופי חכמי ישראל כ"ה הרמב"ם בשמונה פרקיו, [illegible] במספר המדות לקחם, ורבינו סעדיה גאון בפירושו עליו, וכן [illegible] ור"י בר"שם, ור"י בעל עקדה, ור"ע [illegible] ישראל מעל [illegible] ספר [illegible] כמוהו [illegible] [illegible] שנה [illegible] אחד [illegible] ודנה [illegible] במקום ד"ם ׃

[illegible] חכמי ישראל אשר צמאו לשתות [illegible] על כן [illegible] לב [illegible] לבוא על [illegible] לקחת כל מאמר מעשרה מאמרים [illegible] פריזיש, בשנת שלשת ד"ם ת"ל ׃

מפורש רשום שכל על יד ר׳ איצק סטנאב ׃

Etica Ariſtotelis

per R. Meyerum caſtiliae Regis Medicum a. m. 5165. hebraice translata, nunc perpetuo commentario a R. *Jsaaco Moyso* Sampowae polonenſis edita.

Berlin, in der orientaliſchen Buchdruckerey.

ברשיון הרב הגאון מהו' צבי הירש אב"ד דק"ק ברלין והמדינה / ובהסכמת יתר הגאונים ·

אחינו בית ישראל ידוע הוא ומפורסם דברי חז"ל שיראת ה' היא עקרת האמונה והדת / כי אם ירבה איש להתחכם בתורת ה' כמשה רבינו ע"ה ויראה אין בו אין כל חכמתו שוה כלום כמדרשם ז"ל ע"פ והיה אמונת עתך וגו' / יראת ה' היא אוצרה / אי איכא יראה אין וכו' / ומבואר אמרם ז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו' / ונאמר ראשית חכמה יראת ה' / לכן היראה היא קודמת בזמן ובסבה אל לימוד התורה והחכמה / ומהמבואר הוא שהיראה פי שנים לה בגדר / א' תלויה בדבר והיא יראה ביאה כמבואר בזהר בכמה מקומות כי בהתבטל הדבר בטלה היראה / ב' טהורה שאינה תלויה בדבר ככתוב יראת ה' טהורה עומדת לעד / לכן יתכן שיהיה אדם ירא שמים ויהיה חנוט בלי דעת / כמי שאינו יודע להזהר מפתויי היצ"ר המסית אותו לירוא את ה' מפני איזה דבר והוא לא ידע ואשם / על כן דחוי ונכון שכל ירא שמים יעיין בספרי מוסר השכל למען ילמד ליראה את ה' באמת / והן זה **ספר המדות** שחבר החכם אריסטו דבר ידבר בו מענין תיקון המדות בצדק ובהשכל שכלולים בגדר היראה / וזה הספר איננו כשאר ספריו אשר שתו בשמים פיהם אבל זה הוא כלו זרע אמת מוסר השכל / אף כי הוא נר מאיר למצוא תעלומות חכמה בכתובים ודברי חז"ל כאשר תחזינה עינינו מישרים בדרוש הנראה לעינים המובא ממנו בספר העקדה ושאר ספרים שהוא כלו מוסר השכל ויראת ה' אין בו נפתל ועיקש / יורה דעה איזו דרך ישרה לפני איש להתנהג על פי מדותיו ויהיה ירא שמים באמת / והנה זה יותר מאלפים שנה אשר אובד ונודע בכ"י ודברו יקר כי איננו נמצא אפילו אחד במדינה / והנה בעת התעורר החכם השלם המדקדק הרבני מו' יצחק הלוי להדפיסו ופירושו עולה עמו / בכן אמרנו לפעלה טבה יישר חילך לאורייתא / כל כי האי שפיר לנא למען ילמדו בית ישראל ליראה את ה' באמת ובתמים / ומלאכה מדבר הסיג והשגת גבול באנו לאסור ולקיים שכל אחד יקח ספר אחד במקח שלשה ר"ט כקצוב ולא יקוט עליו כמי פרוע / וגם על המדפיסים גורע בגזירת ב"ח שלא ידפיסוהו אפילו בפירוש אחר משך עשר שנים ·

היום עש"ק שנת אלה מדות המזבח / הק' יוסף בנ"מ פורת יוסף חו"בק פפ"דמ · הק' מרדכי זאב חו"בק לבות · הק' שמעלקא ליב חו"בק דעמזין · הק' אברהם מרדכי חו"בק ואלקוי · הק' יוסף חו"בק מעוריעש ·

באום המאמר המוסר אין צריך ראיה / והנה אחר יתן עדו ויצדק שזה ס' המדות עמוק עמוק הוא ב' עומקים עומק שפה ועומק המושג / ר"ל המשך לשונו הוא קשה ההבנה לא בלבד בהעתקה העברית אלא אף גם בלשון יוני ורומי אין מבין בהם / ושלישים וכן רבים מחכמי האומות התפלאו בשמעם שאני אדפיס את הספר עם ביאור כי רחוק הוא אצלם שיוכל איש לבאר אפי' פרק אחד ממנו / ב' עמוק הוא מפאת המושג כי תוכו רצוף מוסר השכל מיוסד על אדני היקשים ההגיוניים כאשר יראה היודע מבין בהגיון / ובהיותו מעין נובע מקור חכמת המוסר להבין ממנו תעלומות חכמה במקראי קודש ובדברי חז"ל ע"כ רבים משלומי אמוני ישראל עמסו על נפשם משא הביאור כיד ה' הטובה עליהם / אך מכל הביאור' לא בא לידי זולת ביאור החכם ר' יוסף כרבינו ש"ט / והוא ז"ל האריך למעניתו אם בהביאו רבים מדרז"ל לבארם על פיו ואם בהעיר על אמונת כל היקש מהיקשיו / ואני ראיתי כי טוב לקיים דרז"ל לעולם ילמד אדם לתלמידיו בדרך קצרה / אבל משכיל על דבר ימצא מעצמו טוב טעם בדרז"ל וכל יודע מבין בהגיון יבין מעצמו אמונת כל היקש / והבלתי יודע יהיו לו אלה הדברים כדברי הס' החתום ע"כ עזבתים והחרתי הקיצור וגם פעמי' רבו' נטיתי מדרך ביאורו כי לא ישר בעיני ביאורו / והנה ההעתקה אשר ממנה הדפסתי היתה מלאה שיבושים ובלי הפסקים והנה עשיתי הפסקים וגם הוספתי גירסות חדשות מדעתי ואת השבות לא הסירותי / וגם הלגתי בראש הספר כוונת כל פרק מפרקיו למען יקל על המעיין למצוא המבוקש מזה מה שלא הי' בהעתקה / והנה ידע המעיין כי ימצא את הספר פרקים אשר יאמר אין לי בהם חפץ כי לא ידע המכוון בהם / והם באמת הגעה לפרקי' אחרי' לכן אל יקוץ בם / וכלל הדבר הפך בו והפך בו כי לא דבר ריק הוא :

הקדמה

אבן יקרה האדם ולוטש במוסר יפותה בהבנה. (שם ג')

כמו שלטישת האבן היקרה מלאכה ואינה חכמה אבל ע"י הלטוש וידיעת חכמי אומנתה לכוין את האבן להבליט שלימותה לשתכוונה בליה אורת הזוהר בה. קו אשר לרך הכן מתוחה מבלעדי הלטישה השוה ומצוה שעת האבן להכין מקום לפתוח, ככה המוסר המרגיל את האדם לגבל את נפשו בדרך ישרה על פי מדותיו ולהמלך בעמק שוה ואמצעי בכל הכונה מתכונת נפשו, הוא זה הלטש להביא את האדם אל שלימותו להצליח באמונו ית' אשר בעבורו נברא כמו שכתב הרד"ל ז"ל. והכי מבלעדי קדימת תיקון המדות לא תכון החכמה ככתוב ראשית חכמה יראת ה', ואמרו ז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. והנה כמו שלטישת האבן היא אומנות ולא אומנות בפתוח כן תיקון המדות וקחת מוסר הוא לימוד ולא לימוד התורה והחכמה. ואינן רק הלטש והכנסה אל ההורס אל החכמה, וכ"כ במקובל האלפי הר"או ז"ל צריס שעפי קדושה ז"ל ולפיכך אין המדות מכלל התרי"ג מצות ואמנם הן הכנות עיקריות אל התרי"ג מצות. ועם כל זה גדול ענשן של מדות יותר הרבה מענשן של מצות עד כי מדה אחת גרועה יתכן שתהא שקולה בכל התורה כלה, באמרם ז"ל כל הכועס כאלו עובד ע"ז, וכל המתגאה כאלו כופר בעיקר. ולעומת זה קנית המדות המשובחות יש להם עילוי רב ושכר הרבה יקחו בעליהם יותר ממקיים אחת ממצות התורה אשר העשיה על ידו, כמו הענוה שאמרו ז"ל ענוה מביאה לידי רוה"ק ואמרו אתנו בן עוה"ב כל שהוא שפל ברך ונמוכתן כנ"מד. על כן כל איש הישראלי ראוי לו לקחת מוסר השכל מפי סופרים ומפי ספרים למען הרגיל את נפשו במדות מעולות נטרם יבוא אל הקודש פנימה ללמוד תורה לשמה ולהעשות מרכבה לשכינה ע"י קיום מצותיה, פן יהרס אל ה' לראות בחכמה טרם ידע להוסר מחטא והכי' חכמתו קודמת ליר"ח, ודעה למי שמסרו לו מפתחות הפנימיים ולא מסרו לו החיצונית בהי יעול, ואמרו התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין. ובזה נחה שקטה מבוכת הרב ר' יוסף אלבו אשר העיר (ב"ו לראשון מעיקרים) לאמר אין ספק שכל חכמה תקח התחלותיה מחכמה אחרת כמו שהמדידה תקח התחלת הקו והנקודה מחכמת הטבע, והטבע יקח התחלת העולם והמקרה מהפילוסופיא וזולתם. ולפ"ז א"כ ישאל מאין לקחה התורה התחלותיה עכ"ד. אולם לפי הבנתם התורה אפס מקום לספק, וזה כי התורה פירשה לנו במצות על האדם א' לעשות מעשים ישרים אשר יקחו ראשיתם והתחלתם בתיקון המדות. ב' להאמין דעות אמיתיות אשר ראשיתם יקחו באמונת מציאותו ית' והנה אמונת במציאות שהיא התחלה לדעות תקח לה התורה מהשכל העיוני אשר יגזור אומר בהיקשים שכליים שהוא ית' נמצא כמו שכתב הרב החסיד ר' חסדאי ונן קרקס ושאר חכמים רבים וכן שלימים. ותיקון המדות שהוא התחלה למעשים ישרים תקח לה מהשכל המעשי כמ"ש הר"וא ז"ל בס"ק ונאמר.

והן נסיות זה המוסר המדיני ר"ל הישרת המדות מסורה ביד כל אדם, להיות כל איש שורר בנפשו לנהלה על פי מדותיה בדרך ישרה לא תכשל בה. הנה אמנו דבר קל עכ"פ אבל קשה מאד חיפוש האמצעי בכל תכונה ולאחוז על פיהו בכל מדה נכונה כפי הזמן והמקום והאנשים. וכ"כ החוקר (בשביעי לשני מוה) ז"ל כמו שקשה למצוא הנקודה האמצעית בעגולה כן יותר קשה למצוא האמצעיים במדות, כי אמנם כן הוא הכרח זה האמצעי ובהתרגל לאחוז בו עד אין לנטות ממנו ימין ושמאל צריך שיקול הדעת הרבה ככתוב פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו. והוא הדבר שאמרו ז"ל הוה ערום ביראה. והנה המדות עצומות בנפש כמו המזגים בגוף אשר משיווי המזג ימשך בריאות הגוף ככה משיווי המדות על אמיתותן כמבואר. וזה הכינור ימשך בריאות הנפש וכמו שנפסד המזג ימשך ממנו חולי לגוף או אז יבקש החולה רופא חכם יודע דעת בנמות האיברים ומבין דבר בכמת הכלאים ורפואתם ככה בהפסד המדות ימשכו לנפש חליים רעים ונאמנים לא ירפאו כ"א ע"י רופא חכם יודע חלקי הנפש ומבין דבר פנת הפסדן ורפואתם. וכמו שברפואת הגוף יבקשו רופא חכם ונאמן מאין בנטה. אם הוא יבראל או גד בן ברפואות

הקדמה

ברפואת הנפש מי חכם יבין דעת כחות הנפש בריאותם וחליים ורפואתם הוא יגלה להיות רופא אומן לרפואת מדוי הנפש ותחלואיה מאין פנות אם הוא ישראל או גוי / כי לא באמונה תליא מלתא כי אם בחכמה ובקיאות /

והן זה ספר המדות / שחבר החכם המפורסם אריסטוטליס בשנת ד"א תמ"ב מדובר בו נכבדות / בבריאות הנפש ותיקון המדות / יען בו יורה דרך ישרה בהנהגה המדיניות על ארבעת רבעיה / א הנהגת האדם את נפשו על פי מדותיה בגבול האמצעי בכל תכונה מתכונותיה / הטוב כפי הזמן והמקום וטבע אנשי המדינה אשר הוא בם / וירגיל את נפשו באלה המדות אשר יעשה אותם וחי בהם חיי שלימות עד יעלה אל מנוחת האושר ויבוא אל נחלת ההצלחה האמיתית ויגיע אל השכלת אמתותית וחי לעולם / ב יורה דעה יושר הנהגת ביתו בהוצאה והכנסה בגבול האמצעי בין הפיזור והכילות לאיש איש בערכו עד יהי' רגיל גלמוד ליתן נדיבות והוא על נדיבות יקום / ג יבין שמועה להדריך שופטים במשפט ומושלים בצדק בהנהגת המדינה על במתי האושר והשלום / להיות יושביה גומלי חסד זה עם זה / ואיש את אחיו יעזורו טוב ושוה ולא יהי' איש מהם עשוק ורצוץ כל הימים / ד יושיב מלכים לכסא וינהל לאומים בצדק ומשפט וילמד רוזנים איך יחוקקו צדק / כי הוא העולה על שולחן מלכים להורותם הדרך ילכו בם בהנהגת ממלכתם בשלום ובמישור ואיך יחוקקו צדק ומשפט ומישרים לשום דת בכל מדינה ומדינה / יתן עוז למלך ויסעד בחסד כסאו וממלכתו במשפט לטוב לו ולעמו כל הימים ככתוב ועוז מלך משפט אהב /

בכלל הדבר / זה הספר הוא נחל נובע מקור חכמה אשר ממנו ישאבו משכילי עם ועם להשקות כל ציץ ופרח לשמוע מוסר השכל / לתת מרפא לנפש תעלה ותיקון למשחת המדות וממשלה לכח השכלי עד יגלה לבוא אל מנוחת ההצלחה האמיתית ואל נחלת האושר / ממנו שאב הרמב"ם וישק את בני ישראל מים קרים נוזלי מוסר השכל על כל גדרי המדות המשובחות בשמונה פרקיו אשר הקדים לביאור מסכת אבות / אל יערת דבשו שלח ר"י בעל עקדת קנה משענת בינתו ויטעם ממנו ותאורנה עיניו לכתוב על פיו ביאורים נחמדים לתורה ולדברי חז"ל המתוקים מדבש ונופת צופים / ממנו טעם הרב החסיד ר' משה אלמושנינו ויהי בפיו כדבש למתוק / כנראה מביאורו על פרקי אבות אשר היה למזכרת בפיו בכל מקום / והכלל הוא כה מחיר למלוא תעלומות חכמה במקראי קודש ובדברי חז"ל / כמו שספירונו על קצתם בא"ה מקומות מביאורנו / והם אפס קצתם אשר ראינו להביא לדוגמא בעלמא אשר מהם יראה המעיין וכן יעשה במקומות רבים מספרו /

והנה זה הספר חברו החכם בלשון יוני / ואחר הועתק ללשון רומי / ואחר הועתק ללשון עברי / ובלשונו אין מבינים מפני כובד הלשון ועומק המושג / והיתה העתקתו זאת בלשון עברי בשנת ה"א קס"ה ליצירה על יד החכם ר' מאיר רופא מלך קאשטיליא אלגוזי בן אלגואדש / תשואות חן חן לו כי טובה גדולה עשה עם ישראל אשר נדבה רוחו אותו להעתיק להם ספר נכבד כמוהו כי מיום גלות ישראל מעל אדמתו לא הועתק לישראל ספר נכבד כמוהו / והחכם הנזכר מיראתו על נפשו פן ישגה בהעתקתו הענין המכוון מן הספר כי אשר ממנו הועתק היה קשה הכוונה / לכן שמר המלות בהעתקה ועזב הטעמים / על כן לא עמד טעמו בו והיו דבריו כדברי הספר החתום באין מבין / כי מפני כובד הלשון ועומק המושג אפסה התבונה נכחה / ובבר דברתי עם החכם המפורסם הרב מו' משה ד'עסר אודות מעלת זה הספר וידבר בו נכבדות ואמר שבכל החבורים שחבר אריסטו אין שלם ומועיל כמוהו / או אמרתי הנה מקום אתי לדבר עמו על דבר ההעתקה שיעתיקהו בלשון צח אשר תכונה בו / כי ידעתי את כחו ואת שיחו כי' מכיר ויודע לדבר בשפת עמים רבים ברוח צח שפתים יותר מכל מדבר ומליץ ובפרט בשלש אלה הלשונות עברי יוני ורומי / ואבקש ממנו על זאת וייטב הדבר בעיניו / ויאמר בהגיע ה' לי אשים את לבי עליו להעתיקו ביד ה' הטובה עלי / אבל מה נעשה כי הזמן *** לא נתנו לשלם את נדרו / כי לאמים לא בביר עת מועד עלה משה אל האלהים חשך השמש בלא עת ויום ד' ה' שבט מתקו לו רגבי נחל תקל"ט / או נפלו פני ואמרתי ח"ו פסקה טובה מישראל / ואמרתי אולי אוכל הועיל בפירושים ושום שכל ובביאורים אחברה את עם ה' / גם שמתי את פני אל שלומי אמוני ישראל אשר נדבה רוחם אותם לפרש את הס' ה"ה הרב רבינו סעדיה הגאון / והחכם הפילוסוף אבן רש"ד והפילוסוף

הקדמה

והפילסוף אבונלר והחכם ר' יוסף ן' שם טוב / ור' יצחק בעל עקדה / ור"מ אלמשנוני / ואחפש בכל בגול ישראל עד מקום שידי מגעת ולא מצאתי מהם עלתי פי' ר"י ברש"ט / וגם זה בא ליד נגיד בדיקי בטירחא רבה ובדמי' יקרים יען לא נמצא ממנו אפי' אחד בתקונו / ואחמול על הספר פן לא יהנו רבים מאורו / או נשבעתי ואקיימה להביאו לדפוס לחלקו ביעקב ולהפיצו בישראל למען ילכו רבים לאורו כי ידעו איך לפגור בנפשם לנהלה במישרים על פי אדוניה ויען כי הרב החכם ר"י בר"שט האריך מאד בפירושו עד כי על פעמים שלש דלתות מגוף הספר בא ביאורו לפעמים איזה דפים שלמים ומגלתי יבולא להדפים גוף הספר עם ביאורו בדף אחד / וגם מדאגה מדבר פן יקוץ המעיין מעיין בו לרוב האריכות / וגם לרבוי הוצאת הדפוס / על כן העמסתי עלי לבאר דבריו בדרך קצרה וקלה ביד ה' הטובה עלי / ובמקומות רבים נטיתי מביאור הר"שט יען ראיתי כי טוב לפרש בענין אחר המסכים יותר אל האמת / ובכני שופך את רוחי לפני ה' / ישכבני בימין צדקו וינחני במעגלי יושר דרך שקר יסיר ממני ואל יציל מפי דבר אמת /

תכתב זאת

לדור אחרון; כי אלה נדיבי העם אשר נדבה רוחם אותם לקנות מן המסעים לדבר מצוה בבואכם ע'הח לקבל' כ"א ספר אחד במקח ג' ר"ט ח"ג / יצו ה' אתם את הברכה •

ר' אביגדור ברינצלוי בברלין
ר' אביגדור פלויטש בפוזן
ר' אברהם ליון
ר' אברהם פ"ל
ר' אברהם בר"נ ה"ש
ר' אברהם בר"ב ברי"ל
ר' אברהם בר"מל ברלין
ר' אברהם בומבורג
ר' אברהם לוי בבריסלוי
ר' אברהם בר"י גבראד
ר' אברהם היילפעלד בגלוגא
ר' אברהם בר' אליעזר בלובלין
ר' אברהם בר"ח פ"ד
ר' אברהם בר' בינדר בק"ב
ר' אברהם בר"ח פ"ל בק"ב
ר' אברהם בר"י זרח תרויא
ר' אברהם ברינצלוי בשווארצבלאד
ר' אהרן האללי
המשורר ר' אהרן בער
ר' אהרן לוי
ר' אהרן בר"אב מפ"ד
ר' אהרן דעסוי
ר' אהרן פריעדל בגלוגא
ר' אהרן לפניהייב בק"ב
אייב קוש דבריצלוי
ר' אייזק דעסוי
ר' אייזק בר"נ ה"ש
ר' אייזק ל"ב
ר' איסר קאטש
ר' אייזק בר"ד יפה ל' בפליס

ר' איזק אייכל
ר' איזק היצפס
ר' איזק עלקיש
ר' איזק בר"ז הדעסוי
ר' איזק בר"ל זולקא בגלוגא
ר' איזק בר"ח בליסא
ר' איזק בהר' משה בפעלאז
ר' איזק לעזרין דארף אפפים פירדא
ר' איזק זילך בק"ב
ר' אלחנן ברי"ל
ר' אלי' בר"ד יפה
ר' אלי' פ"ל
ר' אלי' בוקי בפפ"דא
ר' אלי' לוי בה"ב
הרופא ר' אלי' פריי"ן בפרידבורג
ר' אנשיל יפה
ר' אנשיל עבוא
ר' אפרים בר"ש
ר' אפרים בר"יל
ר' אשר בה"י מעניפליז
ר' בונם בר"ד יפה
ר' בונם ברח"ד
ר' בנימין ה"ש
ר' בנימין בן קלעטנוס
ר' בנימין בר"ש
ר' בנימין פולדא בפוזנ
ר' בנימין ספייר בגלוגא
ר' בענדיט יונס
ר' בענדיט ה"ב בזילן
ר' בצלאל בר' זלמן בגלוגא

ר' ברון יבוא
ר' ברון בר' פנחס ליגל
ר' בצלי האן דהומבורג
ר' גדעון בר' יהונתן בק"ב
ר' ברון ליברא
ר' ברון בק"ב
ר' גבריאל קריין בק"ב
ר' גבריאל מייער
ר' גומפיל לוי בברעסלוי
ר' גינעגליג היצלפס
ר' גרשון פרידבורג
דאקטער פראנקנשטיין בלעסלוי
ר' דב פ"ל
ר' דוד כהן נ"ש
ר' דוד כמשור
ר' דוד בר"ח בר"ש
ר' דוד פלעעכנר בה"ב
ר' דוד בר' חיים לוי בק"ב
ר' דוד בר"ח פ"ל בק"ב
ר' דניאל יפה
ר' דניאל בר"ש בה"ל
ר' דניאל עלקש
האפרלט ובראפעסאר הירץ בברלין
ר' הירץ נינג
הרופא ר' הירץ בפפ"דא
ר' הירש פלעשנר בה"ב
ר' הירש בר"ל
ר' הירש שטראלזונד
ר' הירש קעטלין בה"ש
ר' הירש בר' מיכאל בק"ב

ר' הירש קלמן במ"ד
ר' הירש בר"י דאפליג
ר' הירש בר"ו בברעסלוי
ר' הירש באסטראוולי
ר' הירש נחור פחעי' לריען
ר' הירש בר"י בר"ש בפקלאב
ר' הירש בהר' יעקב
ר' הירש קרא בגלוגא
ר' וואלף האללי
ר' וואלף בן פוחא
ר' וואלף בר"ם בג"ל
ר' וואלף פ"ל בברלין
ר' וואלף האללי בה"ב
ר' וואלף פ"ל בק"ב
ר' וואלף אפנהיים בק"ב
ר' וואלף בומבערג בק"ב
ר' וואלף בר"י בקראסן
ר' וואלף ליברין-שטיין בברלאו
ר' וואלף בר' בערמן פ"ל
ר' וואלף פרידבורג
ר' ייבל אוסטרלדע בה"ש
ר' זכרי' מענדיל בר"ל בברלאו
ר' זלמן דעסוי
ר' זלמן פאסן
ר' זלמן כהן בבראנדינבורג
ר' זלמן קאסיל בק"ב
ר' זלמן ליפא בפ"ד
ר' זנוויל בר"נ בר"אד
ר' זנוויל בר"ה בה"ל
ר' זנוויל פלעטניציל בפפ"דא

ר' זנוויל פ"ל נק"ב
ר' זנוויל כהן בגלוגא
ר' זעלגמן בר"י נק"ב
ר' חיים בר"ח נר"ש
ר' חיים בר"ח הרש
ר' חיים בר"ב נילן
ר' חיים בר"ן כהן
ר' ח"ם בר"ל הלוי בפפ"דמ
ר' חיים בערן פעין בברלין
ר' חיים פינסק בברעסלוי
ר' טוביה בר"מ כץ בברעסלוי
ר' טוביה בר"ם פרעגער בפפ"דמ
ר' טעבלי בר"י בקראטאן
ר' טעבלי בר"י נילן
דאקטר יחעל נק"ב
ר' יאקב מוכר
ר' יאקב בר"חד
ר' יאקב בר"ד יפה
ר' יאקב נילן
ר' יאקב כהני בפ"ל
ר' יאקב שלעזינגער מפ"ב
ר' יאקב ל"ב נק"ב
ר' יאקב ספייר בפפ"דמ
ר' יאקב בר' אשר בכשטאט
ר' יאקב העפלין
ר' יהושע בר"מ כץ נה"ל
ר' יהודה ליב סג"ל בגלוגא
ר' יואל הללי
ר' יואל יפה
ר' יואל בפ"ל
ר' יואל בר"ח קליהן
ר' יואל בר"ב פרעסבורג בגלוגא
ר' יואל מפורוקסין
ר' יודא בר"פ כץ
ר' יודא ברלנדנבורג
ר' יואל שוה
ר' יוזפא געטינגע בה"ל
ר' יוזפא פ"ל
ר' יונה בגלוגא
ר' יוסף פלים
ר' יוסף בר"ב
ר' יוסף בר"ן נה"ל
ר' יוסף [illegible]

ר' יוסף יעבץ אה"ל רד"ה
ר' יוסף בר"ל בפ"ל
ר' יוסף בר"ז בשקלוב
ר' יוסף פיסק בשקלוב
ר' יוסף בר' מאיר בפשבאב
ר' יוסף בר"ל בגלוגא
ר' יוסף יואל ח"ד בגלוגא
ר' יחיאל קלפעראבין
ר' יחיאל ל"ב
ר' יחיאל בר' הירש נק"ב
ר' יעקב לבין
ר' יעקב פ"ח
ר' יעקב ספייר בפפ"דמ
ר' יעקב האניג בפיד"א
ר' יעקב לוי בגלוגא
ר' יצחק אייזק חר"סם בגלוגא
ר' יצחק פ"ל
ר' יצחק בר"מ אינזיר בגלוגא
ר' יקותיאל בהגלון מפרא[illegible]
ר' ישראל הולמין
ר' ישראל בר"י בה"ם
ר' ליב בר"ן ברו"ד
ר' ליב בר"פ כץ בפפ"דמ
ר' ליב בר"מ כץ בפפ"דמ
ר' ליב הטבר סג"ל
ר' ליב פרעסקיל בגלוגא
ר' ליב בר"ה פרלין ב[illegible]
ר' ליפמן פלעזינגר
ר' ליזר מיילס
ר' ליזר בוסין
ר' ליזר קרלסין
ר' ליזר בר"ל פרעסקיל בגלוגא
ר' ליזר בר"ק פריגר בגלוגא
ר' ליזר סג"ל בלעסלוי
ר' לעזר כג"ל פווערטה
ר' ליפמן סטורם
ר' ליפמן בר' שלמה מורגם
ר' ליפמן בר"מ לוי
ר' ליפמן בר"ה ריס
ר' ליפמן מ"ס פרעסלוי
ר' לעקים וואהרבורג
ר' מאיר בר"ח ה"ב בברלין
ר' מאיר אייזיר בגלוגא

ר' מאיר פוריאה ב[illegible]
ר' מאיר מ"ס בליסא
ר' מאיר פלעזינגר בפפ"דמ
ר' מאיר חנא מכינוביה
ר' מאיר בעט-סבלרה בק"ב
ר' מאיר בר' אבן מעזיהאר
ר' מהללי פ"ל
ר' מיכל פ"ל בק"ב
ר' מיכל סג"ל בגלוגא
ר' מיכל ליסא
ר' מיכאל חיים חלברשטאט
ר' מענדיל בר"ח נק"ב
ר' מענדל לסלהייםי נק"ב
ר' מענדיל בר"י בפשלנגרהאד
ר' מענדיל בר"ב בפטרילין
ר' מענדיל ברעסלוי נק"ב
ר' מענדיל בר"ח בגלוגא
ר' מענדיל בר"פ נה"ל
כוופה כ' מרדכי בלאך
ר' מרדכי מרקוס
ר' מרדכי בר"ל כהן בנעשטאט
ר' מרדכי יוסף בליסא
ר' מרדכי בר"י פלעזינגר נה"ל
ר' מרדכי בר' יואל כץ בפפ"דמ
ר' משה בר"ט חלבן ג"ם
ר' משה בר"ח יורם
ר' משה בר"י הולמין
ר' משה בר"ת גבי
ר' משה בר"י ה[illegible] פלים
ר' משה קיסטבורג
ר' משה בר"ח ה"ב
ר' משה בר"ל פ"ד
ר' משה לפתהים בק"ם
ר' משה בר"ל קאסיל בק"ב
ר' משה בר"י אמש בה"ד
ר' משה פרעגקל
ר' משה בר"י מה"פ
ר' משה יעקב נברעסלוי
ר' משה תגבייב בפפ"דמ
ר' משה ווילין
ר' משה בר"ח בסח"מרוטש
ר' נחמי' גלוגאי בברעסלוי
ר' נטע מעזריטש בק"ב

ר' נתן ב[illegible]
ר' נתן חרמשטיין בהרין
ר' נפתלי בר"ח
ר' כתריאל בנ"ל בברלין
ר' עזריאל וורמס בפפ"דמ
ר' עזריאל אב"י
ר' עקיבא אייגר בגלוגא
ר' פייבל חן הרגין נה"ל
ר' פייבל קעכלין
ר' פייבש בר"ש בשלאם
ר' פינחס מהרב יואל בליסא
ר' פ ן גווי' אחימן בליגניטץ
ר' פרץ לנדין
ר' פייבש בר"ח כץ בפפ"דמ
ר' צדוק בר"ח גוראן
ר' צדוק ב"ח בר"ח
ר' קאפיל בשלנגרהאד
ר' ראובן בר"מ לילן
ר' ראובן בר"ש ברעסלוי
ר' ראובן דרעזין
ר' רפאל בר"א בגלוגא
ר' שאול יפה
ר' שלום גלויגא בר"ב בברעסלוי
ר' שלמה קראפיק
ר' שלמה פ"ל בקראטאן
ר' שלמה בר"ד בגלוגא
ר' שלמה נעדניק בגלוגא
ר' שלמה קארגע
ר' שמואל ברעסלוי
ר' שמואל כאשור
ר' שמואל בר"ש נה"ל
ר' שמואל פ"ל
ר' שמואל יפה
ר' שמואל פרוס רד"ח
ר' שמואל בר"ש מאוסטרהולי
ר' שמואל וונגרוו בלעטלא
ר' שמואל פ"ד בברלין
ר' שמואל סחלין בליסא
ר' שמואל פאלאק בליסא
ר' שמואל ב"י בגלוגא
ר' שמואל זאללנויל
ר' שמעון פ"ל נק"ב ג"ם
ר' שמעון נק"ב

דברי שיר

גם הלום הלא ראיתי מעשה אצבעותיך כתיבה תמה וברה / בביאור ספר המדות אשר כוננו רעיוניך לנס ולתפארה / כסו שמי המזמה הודו ותעלומה תוציא אורה / טבלתי קנה משענת בינתי ביערת דבש ביאורך / ותארנה עיני מזיו זהרך / על כן אמרתי במקהלות הודך / בדברי שיר אביע עוז הודך והדרך /

יְדִיד יְיָ מַה יָּקָר חַסְדְּךָ מַשְׂכֹּרֶת לִבְנֵי עַמְּךָ
נְדִיבוֹת יָעַצְתָּ רְעֵבִים גַּם צְמֵאִים יִרְווּ אֲסָמֶיךָ
כָּל נָדִיב יִתֵּן לִידִידוֹ מִטּוּב עֲבוֹדָתוֹ וִיגִיעַ כַּפָּיִם
אַךְ אַתָּה בְּנִדְבַת רוּחֲךָ תִּתֵּן חַיִּים אוֹרֶךְ יָמִים
תַּשְׁקְ יְדִידֶיךָ כִּמְקוֹר חָכְמָה תְּחַיֶּה בְעָלֶיהָ בִנְעִימִים
לֹא יָבוֹא שֶׁמֶשׁ בִּינָתְךָ וְחָכְמָתְךָ לֹא תֵאָסֵף כִּימֵי שָׁמָיִם

וּמָה גַּם עַתָּה תִּזְרַח שֶׁמֶשׁ יִשְׁעֲךָ כְּאוֹר בֹּקֶר
נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתָּ עִם הַחוֹקֵר
בְּאוֹר בֵּיאוּרְךָ הוֹפַעְתָּ נִרְאָה אוֹר בָּהִיר בְּסֵפֶר הַמִּדּוֹת
הֵן בּוֹ הֶרְאֵיתָ חִין עֶרְכְּךָ וּדְבַר גְּבוּרוֹת
בַּטּוּחוֹת וּבַסְּתוּם תַּגִּיד חֲדָשׁוֹת וּנְצוּרוֹת
בִּקְהַל חֲכָמִים תִּתְהַלֵּל בְּמוֹשַׁב זְקֵנִים מְדַבֵּר בָּהּ נִכְבָּדוֹת

יָקָר פָּעָלְךָ מְאֹד אֵיזֶה שָׂכָר אֲשֶׁר לְךָ יִגְמוֹלוּ
כִּי אִם לְרוֹפְאֵי הַגְּוִיּוֹת כֶּסֶף יִשְׁקוֹלוּ
לְאִישׁ כָּמוֹךָ אֻמָּנָם יָאֲתָה כָּבוֹד וּתְהִלָּה
יַעַן בִּתְרוּפָתָם צֳרִי הוֹמֶר יִתְּנוּ לְמִצְעַר יָמִים
אַךְ אַתָּה מְרַפֵּא נֶפֶשׁ תִּתֵּן לִשְׁנוֹת עוֹלָמִים
לָכֵן כָּל שָׂכָר אֵין דֵּי שָׁלֵם וְכָל טוֹב אֵין דֵּי גְמוּלָה

דברי שיר

רוֹפֵא הַנְּפָשׁוֹת אֶל מִי דִּמִּיתָ גָּדְלֶךָ
בַּמֶּה אֲשַׁוֶּה כְּבוֹד הֲדַר מַעֲלָלֶיךָ
אִם אֲדַמְּךָ לְאוֹר שֶׁמֶשׁ יָאִיר חֶשְׁכַת יָרֵחַ
לֹא אֶצְדַּק אִם זֹאת אֶעֱרֹךְ לְךָ וַאֲצַפֵּרָה
כִּי שֶׁקֶר מִלַּי וּדְבָרִים אֲשֶׁר לֹא כֵן אֲחַפֶּה
יַעַן דְּבַר הַחוֹקֵר כְּאוֹר בֹּקֶר זוֹרֵחַ

עַל כֵּן אֲדַמֶּה דְּבָרָיו לְאַבְנֵי יְקָר בְּאוֹצַר בָּלוּם בַּשֶּׁפֶל
וּבֵיאוּרְךָ אוֹר נֵר לִמְצוֹא תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה בְּמוֹ אוֹפֶל
אוֹ אֲדַמֵּם לְעֵץ גַּן הָאֱלֹהִים כִּסָּה הַחוֹשֶׁךְ הוֹדוֹ
פְּרָחָיו וְנִצָּנָיו שָׂמוּ פְּנֵיהֶם סִתְרָה
אֶרֶץ עֵיפָתָה בַּל תּוֹפַע נְהָרָה
וּבֵיאוּרְךָ אוֹר בֹּקֶר יִזְרַח שֶׁמֶשׁ וְהָאָרֶץ הֵאִירָה מִכְּבוֹדוֹ

אָמְנָם יְדִידִי פְּנִינֵי חָכְמָה הֲפִיצוֹתָ בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת
אַךְ אֱוִילִים יְדַמּוּם אַבְנֵי נֵיר מְנֻפָּצוֹת
לֹא נָאווּ פְּנִינִים לַחֲזִיר וְאֵין נֶחְמָד לִכְסִיל בִּינַת
כִּי הַחֲזִיר גְּלָלִים נַפְשׁוֹ אִוְּתָה וְעֵין אֱוִיל רֶשַׁע כֶּסֶל רָאֲתָה
אַךְ לֹא לָהֶם מְנַמֶּתְךָ לֹא אֲלֵיהֶם פִּיךָ קָרָאתָ
אָמְנָם מָתוֹק לְחֵיךְ נֹפֶת צוּפִים וּסְפָרֶיךָ לְאִישׁ תְּבוּנָה

אני אני המשורר אשר מאז באתי בדבריך ׳
ומראש ובדך שפה אמת הועלתי על ספרך ׳

מפתחות

נאום המבאר ראיתי כי טוב לתת ביד המעיין מפתח הספר ות"ח בו מסגרות חמודות ובא ועמד על הפרק למצוא דעת ודרך תבונה, איה איפו מעונה, של כל מדה נכונה, אשר באות נפשו דרש ידרשנה, והמה יועילו תועלת גלויה לכל מעיין בם יען באתי בקצרה במקום שבא החוקר בארוכה ע"כ קראתים בשם מדות קצורות :

מאמר א (ובו עשרה פרקים)

פרק א יבאר התכלית והטוב מטרת כל פעולה וכל עיון כי אליו ישא כל פועל וכל עיון את נפשו בראשית פעלו ועיונו ובעבורו יפעל ויעיין, והתכליות רבות לכל פעולה, מהם ראשונות ומהם אחרונות והאחרון הוא העיקר לכן ראוי לדעת בראשית לימוד המוסר שהוא החכמה המדינית מה זה תכליתה, אחר יבאר שהתכלית הוא בקשת החיים הנעימים והערבים, במה ואיך ישגנו :

פ"ב יבאר שהתכלית והטוב הנדרש בחכמה המדינית נקרא בשם אושר, ורבו החולקים במהותו כל בת יאמרו שהאושר הוא השגת הטוב אשר בעיניהם, והנו נדרש מאחד מטוב החיים אשר לו שם בשלשה, חיי תאוה, וחיי מדיניים, וחיי מחשביים, ואיננו בעבור השגת תכלית אחר, כי אם בעבור עצמו :

פ"ג יחקור בדעת אפלטון אשר יאמר כי הוא זה האושר הוא השגת הצורות הנבדלות והכרתם וזה תכלית כל פועל ועיון להשיגם, וזה הטוב התכליתי לדעתו, וארים"טו יסתור זו הדעת באמרו כי אין שום פועל משים מגמת פניו במלאכתו לדעת אותם, אף כי לא תהי' השגתם לעזר לנו, ויעוד לו ספיקות אחרות יעירו ויעוררו סתירת דעתו :

פ"ד יבאר שטובות האדם הם רבות בסוג ובמין ובאיש, והם עצמי תכליות הפעולות השונות המשל תכלית הרפואה ועתו הבריאות, והמלחמה הנצוח וזולתם, והאושר הוא תכלית כל התכליות והוא הטוב המספיק בעצמו, ואיננו נדרש בעבור זולתו כ"א בעבור עצמו :

פ"ה בוכח יוכיח שהאדם יש לו תכלית אחד אשר בעבורו נמצא, כ"א לכל מלאכת חרש וחושב, וגם לאברי האדם יש תכלית אחד אף כי לאדם בכלל, וזה התכלית ראוי שימצא בעצם מעצמיו אשר בו הוא נבדל משאר ב"ח, והוא השכל והמתעורר העומד לשרתו לנהל הנפש על פי מדותיה כאשר יאמר השכל, והוא עצם האושר אשר יעשה המאושר כל הימים ואז יהם חיים נעימים ביראה וחכמה, ועל כל זה יוסיף ביאור בפרקים שנאים ביתרון המעלה וההדר כאשר תעשינה המלאכות אשר יושמו בם נוספות, יותחלו בחסרון ויתמו בשלימות :

פ"ו יחלק הטובות לשלשה מחלקות, חיצוניות ופנימיות דביקות בגוף ודביקות בנפש, ג' האושר ראוי שימצא בטוב הדבוק בנפש, ועל כל זה יעיד עדים שלימים ובן דבים אשר כן יענו ויאמרו דעות חלוקות במהות האושר, וכל אחד יענה חלק גדר וכלם יחד בלא יחשבו בגדר אשר ביאר החכם, ויבאר שהאושר שהוא עצם המדות המעולות והמושכלות האמיתיות, לו שם בשלשה, בכח, ובפועל, ובעת לאת הכח לפועל, והראוי שימצא בפועל ממש, ושישמח ויתענג בפעולות האושר, ויבאר שהמאושר צריך ג"כ להשגת די הספק בטובות החיצוניות כי הם לעזר לו, וזה האושר האמור הוא מתת אלהים, לא יתכן היות שנתו הכללית המקרית בעבור גודל יקר תפארתו, אשר לא ישתתפו בו ב"ח והנערים מב"א ואשר ינהגו כמעשיהם, (וזה הפרק נחלק לב' פרקים בהעתקה) :

פ"ז יעיר ב' ספיקות בענין האושר לפי ההקדמות שקדמו שגדר האושר הוא השגת טוב נצחי וגם שיבוא למאושר די הסיפוק בטובות החיצוניות ר"ל האמריות, לפ"ז א"כ יסופק א' אם הוא המאושר בחייו, ב' אם הוא ישיג רעות אחר המות כמו שידברו מאנשי ל"הר

ל"הר או שיקבה לבניו בפות מה יהי' משפט. אמרו
כ"א נאמר שאיש כזה אינגו מאושר. באמת א"כ לא ימצא
מאושר לעולם כי מי גבר לא יש'הן חסרון כל ימיו
בטוב אילוני ולא יהי' רע לבניו אחריו כל הימים וע"ז
ישיב לומר שתכלית האושר באמת הוא השלמת החלק
המעשי והעיוני מהשכל אולם השגת הטובות החיצוניות
האמור בספק הא' הם כמו עזר על השגת האושר /
אשר בל איש חיל מאמץ כח ללחום נגדם ולקיים האושר
על ב' מחלוקתיו גם בלעדיהם ונקרא גזה בשם מאושר :

פ"ח יתיר הספק הב' המספק ואומר מה יהי' משפט
המאושר המטיב רעות אחר מותו / וע"ז הוא
משיב לאמר שאין הרעות הנודעות למאושר אחר מותו
(אם יאומן שהמת מרגיש ברעתו) חזקות כ"כ לבטל מן
המאושר האושר שכבר קנה :

פ"ט יבאר שהאושר לפי גודל מעלת שלימותו עד אפס
שלם ממנו / לכן יהי' מהדברים הנכבדים ר"ל
המשלקים מכובדים לזולתם והו יצדקו ויתהללו השלימים
האחרים ממנו עד שיתכן להאמר זה כצדיק או זה החכם
הוא שלם כמו המאושר / ואיננו מהדברים המשובחים
ר"ל המשתבחים בדברים נעלים מהם עד שיתכן לומר
ר"מ זה המאושר שלם כמו זה החכם או הצדיק זה בכין
לא יכון מאושר כי כנ... יהלל נעלה ממנו לא הפך
זה ואין דבר נעלה יותר מהאושר :

פ"י יבאר מהות האושר ואומר אחר שהתבאר שהאושר
נמשך לפי המעלה / והמעלות נמשכות מכחות
הנפש לכן ראוי לכל משכיל בחכמה המדינית לידע כחות
הנפש וחלקיה יען מגמתו להביא את האדם אל נחלת
האושר / כי כמו שרופא הגוף ראוי לו לדעת חלקי
הגוף כן רופא הנפש ראוי לו לדעת חלקי הנפש / והנה
יאמר שהנפש כי שנים לה נחלקות כחותיה א' המריוח
כמו כח הזן והגידול והזיות שכמו אלה הכחות הם
משותפות לכל בעל נפש / אדם. ובהמה ואין בם מעלה
לכן לא באלה אושר / ב' רוחניות כמו כחות הרעיוני
והשכל / והנה אמרנו מרגישים שיש איזה כח נפשי
המתקוממם לפעמים נגד השכל / וזה הכח הוא המתעורר
המעורר את האדם לנטות מדרך השכל / ובזה הכח יש
מקום למעלות הנפש באדם כי מי זה איש חיל וכובש את
המתעורר המכונה בשם יצ"הר הוא זה בעל מעלה ר"ל
בעל מדה מעולה והנשמע לו הוא חוטא ובעל מדה נרועה /
ובזה הכח יש מותר לאדם מן הבהמה כי האדם הוא
בעל בחירה ויכולה להיות נשמע לכח שכלו או להפך
משא"כ הבהמה שכל פעולותי' בטבע ובהכרח ובעבור
הבדל האדם מן הבהמה בזה הכח מפתחות הרוחניות
אשר בנפש לכן גם ראוי להיות מציאות האושר והוא פי
שנים אושר שכלי ואושר מדותי :

מאמר ב (בו ז"פ)

פרק א יבאר שהמעלה ר"ל מעלת האושר פי שנים
לה א' שכלי ב' מדותי באמור בקודם מהות
השכלי הוא הכח להוסיף חכמה בהיקשים הגיוניים
והתחלתה הנסיון ומהות המדותי הוא ההרגל במדות
טובות / ובעבור הקימדם בהרגל לכן אינם טבעיות לבד
כי הטבעי לא יועיל לו ההרגל / אבל אלה המדות הם
טבעיות בכח והרגליות בפועל וכפי מה שירגיל א"ע
בעל המדה טוב או רע כן יהי' הקנין הקנות בנפשו כל
ימי חייו :

פ"ב יבאר הבדל שבין אושר השכלי לאושר המדותי והוא
שהאושר השכלי תלוי בהשכל ולימוד דעת משא"כ
במדות כי לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה ואלה
המעשים נפסדים ונלקים בחסר וביתר והאמצעים מהם
השוים המה הישרים / ומי זה המרגיל א"ע בהם עושה
רוחם וקנין בנפשו / וכמו שרופאי הגוף יש להם אות
אשר ממנו ידעו בריאות הגוף כמו משמוש הדפק / כן
צחליי הנפש ובריאותה יש אותות והם העלבון והשמחה /
כי השמח בפעולה טובה והעלב לפעולה רעה הוא איש
בריא בנפשו והפך זה הוא החולה / והממנגים להם
בם בשלכה / טוב מועיל וכרב / והמעלבי' מתנגדים
רע מזיק ועלב / והנה אלה ראוי להרגיל בעלב והנאה
כפי הראוי :

פ"ג יליל גבולות ההבדלים שבין האחרי פועלי המלאכות
ובין אחרי קניני הנפש למספר ב' א' ידיעת
שלימות מעשהו / ב' שיהי' המעשה לשמו ר"ל
לשם תכליתו האמיתי / ג' בהתמדת הפעולה שלשתן

הכחות נתלות קצתם בקצתם כנכסי משתנ׳ בבחלי הפ׳ שלי:

פ״ד יחקור על מהות המעלה ר״ל באיזה כח פעולה מפעולות הנפש היא דבוקה ואומר שלפעולות הנפש בדבר כאותיה לא שם בשלשה, הפעליות, כחות, קנינים, ואמנם מקום למעלה בהפעליות ובכחות כי אם בקניני הנפש אשר בבחינתה אינה פעולתם ברצון ובבחירה שכלים יתואר פועלם בטוב או רע אשר הוא זה מהות המעלה:

פ״ה יבאר כי המעלה תלוי׳ בחיכום הפעולה לפי רבוי ומיעוט עד שהפועל האמצעי׳ בכל פעולה ישלמנה, ואם יטה לאחד הקצוות מגרעות יתן בה והאמצעי בכל פעולה היא נקודה אחת דקה מן הדקה והקצוות מזה ומזה המה רב המרחב, ע״כ כי דרך כל הצדיקים דרך אחד אך דרכי הרשעים רבים כבקוב יתפרדו כל פועלי און:

פ״ו יאמר בהיות שהחכמה המדינית תחקור איזה מהן פעולות ישרות וטובות שראוי לידבק בהם והפעולות הם פרטיות, ע״כ אחר ואת החכמה יותר אמיתית כשידובר בה אל הפרטים כי בזו לא המדרש הכללי הוא העיקר כמו בשאר חכמות כ״א המעשה, והנה הוא הולך ומבאר קצת הפעולות בעלות ב׳ קצוות מגונים ואמצעיים משובחים ולכלם בשם יקרא כמו בענין הואה והכנסת ארחי׳ הבית הפיזור והכילות הם ב׳ קצוות מגונים והנדיבות הוא האמצעי המשובח:

פ״ז יבאר כי הקצה האמצעי אשר בשלשה הבי נגבד הוא והנה קשה המציאות כקושי מציאות המרכז בעגולה, ושלשתן מתנגדים זולו אך הניגוד היותר דחוק הוא שבין ב׳ הקצוות והאמצעי מתדמה קצת לאחד הקצוות בקצת התכונות לקצה היתרון, ובקצתם לקצה החסרון ובעבור שלב האדם נוטה לתענוגים ע״כ ראוי לבלתי אחוז באמצעי האמת פן באוות נפשו יבוא לנגוע בקצה היתרון ואשם ע״כ ראוי לנטות קצת אל קצה החסרון והפרישות זרוח לנו:

מאמר ג (פרקיו י״ד)

פרק א. יליב נבולה פעולות האדם למספר שהם שהם ארבעה, רצוני ובלתי רצוני, בחירי ובלתי בחירי, ושרצוני לבל אשר הראשית לשבר אם פונם, וממנו לאונס ובלתי רצוני לא טוב:

פ״ב יורה דעה שהמוכרח בפעולותיו מן המכריח עם שיאמר רוצה אני, בכלל רצוניות יחשבו פעולותיו כי אם אינני כבה הי׳ התגללות למלכים בשרירות לבם לאמר ילדי השיאני:

פ״ג יבאר שהפועל בלי דעת ומתפלל אחרי פשוטו בכלל בלתי רצוני יחשב, ונהיותו אך שמח אחרי פעולתו נקרא פועל בשגגות, אשר אמנם כן כל רשע וחוטא הבלתי יודע להזהר כי נעלם ממנו איזה פרט מהחטא הכולל נקרא פועל בשגגות אולם אם נעלם ממנו כלל החטא כלו בכלל רצוני יחשב כי היה לו ללמוד ולא למד:

פ״ד ישים אותותיו אותות שכל הולך בשרירות לבו לפעול רע בכעס או בתאוה, נקרא פועל ברצון, כי אם אינני כבה היו ב״ח והנערים בכל פועלי העוה בכעס ובחמדה לכנס נקראים פועלים בלי רצון:

פ״ה יבאר גדר הבחירה ומהותה, אשר הוקם על לשפוט משפטו להק בדבר המדות הנכונות, ויאמר שגדרה היא הטלה היעולה בשכל לבחור באחד משני האפשריים (או יותר) להעשות על ידינו ובעבורנו לטוב או לרע לנו, אך גדר המחשבה הוא רעיונים מסופקים מבלי הסכמת הרצון או הבחירה באחת מהנה:

פ״ו יקרא שם לבחירה ויתאחם בשרד הגדר המורכב מסוגי והבדל מיני, וזה שמה אשר יקרא לה רצון מחודש כי הרצון הוא הסוג הכולל ב״ח ועוללים כ״א אשר בלי השכל ירצו הנהלה לכם, והבחירה היא הבדל לאדם אשר ירצה הנבחר לו, ויבאר גדר המעלה שהיא בדברים האפשריים כנזכר בקודם:

פ״ז יבאר גדר המעלה ויקרא לה שם גדרי שאלה עצמית, ניהי׳ שם שאלה משוב המורה על כל חקירה אם בדברים טבעיים והכרחיים ואם באפשריים לנו לעשותם, ועצמית הוא הבדלה המיני ר״ל שהיא שאלה אשר במלה תכון כאמור, ויבאר שאין מלה זאין הבונה אם יושב שתבלית האות כי הוא הנכסף בלי ספק, אבל איך ובמה יושג, ובסוף המעלה הוא תחל׳ המעשה כי לא נגלה יתיכון הונתשוהו עלם הבחירה גמו שקדם:

יבאר

מאמר ד (ובו י"ב פרקים)

יבאר

פ"ג יגאר גדר השוע שהוא ג"כ קצה האמצעי בין הפיזור והכילות כמו הנדיבות אלא שהנדיבות יאמר בשולאי קטנות והשוע יאמר בהוצאה גדולות כמו בהוצאות הוצאות ליום החתונה והוצאות השרים כבניני הארמונות וזולתם ולפ"ז יהי' כל שוע נדיב אך לא כל נדיב שוע:

פ"ד יגאר גדר איש חיל אשר לו שם גב' קצוות ב' מתנגדים ואמצעי והם טוב לב וגודל הלב והמשוגע טוב לב הוא האיש אשר בכחו לפעול פעולות גדולות כפי כחו אשר הטבע בו ואינם מוציאם מן הכח לפועל, כאומן כאומנתו ובעל המדה כמדתו והמושל כממשלתו וזולתם · והוא קצה החסרון, משוגע הוא המפן לפעול פעולות נוראות אשר אין כחו עליהם והוא קצה היתרון, וגודל הלבב הוא הממוצע עצמו לקצה היתרון בגודל לבו לפעול נוראות כפי מדתו ונקרא איש חיל הראוי לכבוד והפועל כפי האמצע הממוצע בו הוא השוה לכל בעלי המדות המשובחות:

פ"ה יגאר שנהינות האיש ר"ל בעל גודל הלבב הוא המטה א"ע לקצה היתרון בכל מדה ופעולה לכן הוא זה השלם בכל המדות ושכרו יקר מכל כבוד אך לעבור שאין דבר נעלה מכבוד לכן בא בשכרו לקחת כבוד ותהלה:

פ"ו הלך ומונה קצת מעלות ושלימות של איש חיל האמור בקודם איך מנהגיו במדותיו ופעולותיו ביתרון ההדר והמעלה, ויגאר ג"כ מנהגים גרועים של איש הטוב לב והמשוגע:

פ"ז יגאר גבול אהבת הכבוד למספר שתי קצוות מתנגדים א' היתרון והוא הרודף אחר הכבוד יותר מהראוי לו כפי מעלותיו ב' החסרון והוא השפל רוח ביותר ואיננו בוחר כבוד כלל, אמצעי זהוא האוהב כבוד כפי ערך מעלותיו הוא הנבחר אך הוא בעל בלי שם לכן יהי' הכבוד הנדול מן הקצה אל הקצה לא אל האמצע בהיותו בלתי נודע:

פ"ח יגאר גבול הענוה היותה אמצעית במדת הכעס שב' קצותיה הם הא' והוא הפחות הבלתי נרגש ואינו נעלב על שום בזיון אשר ישיג כמו הסריס הוא קצה היתרון והוא הממהר לכעוס על דבר קל יותר מהראוי ובאופנים בלתי ראוים ויתמיד מעשי משלימות הרע כי הרע השלם מכלה את עצמו, והאמצעי הוא הכועס למה שראוי ובאופן הראוי ונקרא ענו, וקצה היתרון מתנגד יותר לענוה ממה שיתנהגו ספחות ו' ושלשתם הם מני בלי שם בלשון יון והכועסים בשתיקה מטבעם להנקם באחרית אך אשר יצעקו חמס בגוי וקלון על בעלי מריביהם המה ישכבו כפשם נריבם ולא יקחו נקם:

פ"ט יגאר גבול ההתרועעות שהוא האמצעי המשולש בין ב' קצוות מגונים הקצה הא' הוא המסכים עם אנשי החבורה בכל מה שידברו או יעשו יהי' הדבר ההוא אמת וישר או שקר ועול, הקצה הב' הוא הפכו ר"ל החולק עליהם בכל דבריהם והאמצעי הוא המסכים אל אמת וצדק וחולק על שקר ורשע ורק מגמתו לשמח רעים בשמחה נאמנה וישנה לא הוללות וכזבה והמשמח בעבור תועלת ממון נקראו חונף, והתחנדות הוא בין הקצוות לא אל האמצע כי אין לו שם בל"י:

פ"י יגאר גבול ההתפארות אם באמת ואם בשקר למספר ג' קצוות א' המכחש מעלותיו ומעלימם, הקצה הב' המתפאר במה שאין בו ג' והוא האמצעי המתפאר במה שיש בו, ב' הקצוות הם מגונים כי לפעמים גם המקטין כוונתו להתגדל ויותר מגונה ומתנגד לאמת הוא המרבה להתפאר, והיותר משובח הוא הנוטה קצת מן האמצעי אל הקצה הקטן והמרבה להתהלל בעבור כסף הוא יותר מגונה מלבעבור כבוד:

פ"יא יגאר גבולי השחוק (הנעשה לשמח החבורה) למספר שלשה קצוות הקצה הקטן הוא איש מדברי ר"ל שוכן ביערים כל ימיו ואין בפיו שחוק לעולם וזה מגונה ואיננו נאהב בחברה כי לא ישמחו בו, הקצה הגדול והיתרון הוא המהתל אשר חוק לו מהתלות הרבה בלתי ראוים כמו ניבול פה ודברי בוז לקצת בני החבורה וזה ג"כ מגונה, והג' הוא האמצעי המדבר דברי שחוק משמחי לב כראוי בלי אשם והוא המשובח ושלשה מיני דברים נאמרים במושבות ר"ל בחברת מרעים א' אצל האמת כמו ההתפארות וספורי המאורעות ב' אצל התענוג והוא השחוק, ג' אצל המ"ומ:

פ"יב יגדור גדר הבושת ואומר שהוא יראה מפני הפסד הכבוד והוא מעלה לנערים כי ימנעו

מסרע

מוסרה בעבורה. אך לא בוקעים כי אלו לא בעבור הנושא ראוי להם לשמור ידם מעשות כל רע כ"א בעבור גנות הרע בעצמו. והכוונה ר"ל הפועל רע נפרסים הוא יותר מגונה מהנושא בוקעים :

מאמר ח (ובו י"ד פרקים)

פרק א יניח קצת רשמי הצדק והעול שהם ב' הפכים בלי אמצעי בעניני מ"ומ והצלות וקבלות שבין איש לרעהו. אשר מידיעת האחד יחויב ידיעת חברו כמשפט ההפכים עם היות שקנין האחד לא יחייב קנין חבירו הידיעות מתחייבות עכ"פ זו"מז :

פ"ב יורה דעה בגדר הצדיק הבלתי טורף מגדר העול הנודע כי ידיעת ההפכים אחת. ואומר ידוע הוא שגדר העול והנבל הוא הלוקח בחזקה כמות רב בטוב שלא כדת. והבלתי שוה הוא הלוקח רב-טוב ומעט רע שלא כדין. ולפ"ז טודע הפכם בהכרח שהצדיק הוא העושה כל מעשיו כדת. והוא על ב' בחינות הבחינה הא' הוא לפי צדק מדותיו הב' הוא לפי הצדק שבינו ובין רעהו ולפי זו הבחינה הב' הוא הצדק היותר נעלה ועליו יאמרו הפוסלים שהוא מזהיר יותר מכוכב נגה שחר. וגדרם בזה שהצדיק הוא השומר כל הדת והפכו העול הוא מומר לכל הדת.

פ"ג הוכח יוכיח שיש שם צדק חלקי ועול חלקי ר"ל צדיק לדבר אחד ומומר לדבר אחד :

פ"ד אחר שביאר בקודם צדק הדתי יבאר בזה ב' מיני צדק אחרים א' צדק מתחלק ר"ל הטוב והכבוד המתחלק בין אנשי המדינה לפי כבוד מעלת כל אחד מהם וחב המין מהטוב אם יהיו נערכים עם מקבליהם בערך נפרד או הוא צדק ואם אינו נערך הוא בלי צדק. ב' הוא צדק מיושר והוא הנעשה בחלפין ובעבור זה קורא צדק מתחלף. ממנו רצוני והסכמי כמו מקח וממכר וממנו בלתי רצוני כמו העונשים הבאים חליפי החטא ואלה לא יעורכו בערך האמור והצדק בם בשידמו שווי החלפין זה עם זה והבלתי צדק כאשר לא ידמו בשיווי :

פ"ה ידין בצדק המתחלף שאינו נערך עם בעליו בערך נפרד כמו הצדק המתחלק וזה. כי בחלפי מקח וממכר כלם שוים בקונה במוכר לא יחשב לנבל במעלה מצלתו כי הכל הולך אחר שווי החלפין והמחנה צריך להחזיר האונאה יהי' המאנה איש נכבד והמתאנה כמות או כפך. זה אין הבדל במשפט הצדק בו. וזה הצדק נערך בערך המספרי ר"ל שיחשב השופט שווי האמצעי או יקח המותר על האמצעי שהוא האונאה ויתנהו למי שלקח פחות מן האמצעי באונאה :

פ"ו ישפוט חבלות בצדק ערכו לפי המזיק והמחבים. ענבלנק מתחלף הוא שוה ומשוה היקר עם הנגרע בערך המטבע ר"ל שטובה הדמים מודיעים כמות יקר טוב בסחורות הנעשים חלפין זב"ז. ותוה ידעו עד כמה יוסיפו בנגרע למען השוות הקלנ עם היקר :

פ"ז ידין במשפט צדק המתחלף שאינו אמצעי בין ב' קצוות רעים כמו אמצעי המדות אבל הוא אמצעי בין הפחות והיתרון אשר נתנו לב' אנשים שוים והוא ישפוט מישרים שהאונס בהיזקות וחבלות פטור מתשלומי נזק :

פ"ח יבאר כי אין משפט צדק ועול נוהג בדברים שבין האב לבנו הקטן ובין האדון לעבדו ובין הבעל לאשתו בהיות אלה הם קנין כספו של אדם והוא נוהג בהם כעושה בשלו ע"כ לא יאמר עליהם לא בצדק ולא פעול. ולא במשפט חליה מלאה כי להנהגת הבית יתפנו שאין כח לשופט לשפוט בו דבר :

פ"ט יבדיל בין החקים הטבעיים לחקים הנימוסיים ואומר שהטבעיים הם החוקים המשותפים לכל העמים אשר ע"פ האלהות ומעולם ועד עולם המה במו איסור רציחה ודומהו כי הם כטבע האש השורפת בכל זמן ובכ"מ ואם יקרה שישתנו הוא ע"ד הזרות משא"כ הדתיות שאינם בכל עם ובכל מקום ובכל זמן כי הם מורגלים להשתנות מאד והחקים הכללי' הטבעיים מסתעפים לפרטיים כעם ועם כדתיהם. והחוק הכללי טרם העשנו יתואר בצדק או בלי צדק. אך הפרטיים יתוארו עשיהם בהצטדק ובלי הצטדק :

פ"י ישים משפט לפני שופטי ארץ לענוש לכל חובל ומזיק בעברת זדון ברצון או בבחירה. ואומר שהמזיקים להם שם בשלשה מתאוות א' בלתי רצוניים ב' רצוניים ב' מחירים. ומשם יפרדו לארבעה אבות נזיקים

אונס

שכם שוגג אויר עד שלוכדם מפלג מאמר נחיתי
מסעה יהלום ואת הפועל בלי רלון כלל פטור , ושוגג
אם שגגה בכלל הדבר הקשה חייב שהי"א ללמוד מכלל ,
אבל לפרט פטור . והמזיד העושה ברלון או המוזיד
הנמשך בבחירה שכלית ג"כ חייבים לעולם :

פי"א ישוב יהפוך יד עיונו על הסוגל רע בלי לדק האם
יוכל להיות רגוני בזה הסגל או בלתי ילוני ,
ומסיק שיש הבדל בין היוקות לחכלות יהויק ממון יכול
לסגול ברלון אך בחכלות גופו אינו יכול לסגול ברלון
אם שיאמר מועדם דולה אמו אח"מ שהאומר קרע כסותי
פטור הקורע והאומר קטע ידי חייב הקוטע כי נפת
סקטיעה הוא עושה כול שלא לרלון המקטע :

פי"ב יחקור ב' חקירות הא' השופט סוכב את החייב
והפכו מי הוא המעול השופט או בעל"ד . ב'
אם אחד חייב א"ע בדינו ונתן יותר לבע"ד היקרא
עושה עול , ומסיק שהשופט הוא המעוול בהיות הפסל
ברלונו , והנותן הרבה לבע"ד אינו עושה עול בהיות
גדר העול שלא לרלון המקבל ואח"כ שהוא לרלון , גם
יסתור דעת המוכרי' שנקל עשות לדק בהיות נקל עשות
בלי לדק וידיעת ההפכי' אחת , והנה הוא סותר את
דבריהם באמרו שגם לעשות בלי לדק בפועל ממש אינו
נקל גם היות שנקל לחשוב לעשות בלי לדק ומכ"ש
שאינו נקל לעשות לדק :

פי"ג יבאר גדר החסיד ומהותו שהוא המשלים פרטי
הכללים אשר לא נפרטו ע"י משים הדת כאמרם
ז"ל שעשה לפנים משורת הדין והחסד דומה למוברם
מבוחן או סיד שמיישר אבני הבנין כן החסיד מיישר
ומתקן הדת ומשלים חסרונה :

פי"ד ישוב יהפוך ידו בספקו ונריח על המאבד עלמו
לדעת אם הוא עושה עול ומראה כפי' לכאן
ולכאן וסוף דבר מסיק שהוא עושה עול לאנשי עירו
לאבד נריח העוזר עמהם אם לעלמו עושה עול כי כפי
האמת שאנו מסכים לסגול שרליחה ברלון הנה בעת
שרלחו הוא מתחרט ואיננו לרלון על"פ אשר הוא זה
גדר העול ר"ל סגל בלי לדק שלא לרלון :

מאמר ו' (וכו' פרקים)

פרק א' יאמר כי כחות השכלי' פי' שנים לו בעיון ,
מעשי , ופירו' שהמעשי עוסק בדברים
שיש בהם ביד האדם ואפשרותם לעשות בו ברלונו לטוב או
לרע , ואלו ג' שליטים בחוש והשכל והרלון ר"ל אם
ירגיש האדם איזה מוחש אזי ישפוט בשכל אם טוב ורע
ולדק בו או להפכו ואחר יסכים ברלון לעשות כאשר
שפט בשכל ופעולתו של הבא יתואר בטוב ורע , והעיוני
עוסקו בהכרחי' ר"ל להבין האמת והשקר בדברים
שבכחי נפשו :

פ"ב יליד גבולות חלוקות השכל למספר חמשה מלאכה
דעת תבונה חכמה שכל , מלאכה הוא פעולה
נפעלת כפי העולה ברעיון השכל המעשי , דעת היא
ידיעת ההכרחיים בהיקשים מופתיים הנלקחות מהקדמות
חפושיות והקבלות חושיות :

פ"ג יבאר גדר ומהות התבונה שהיא העלה המיוחדת
איך ישיג טובות גדולות לרבים ולהביא הדברים
הטובים אל תכליתם , והיא התחלה לכל נפעל אפשרי
ביד האדם והבהמות והעלנים ישחיתו ר"ל יעמדו כנגד
ההתחלה ויפסידו כוונת התבונה :

פ"ד יבאר גדר החכמה שהיא ידיעת ההתחלות בעלי
ידיעת המושכלות הראשונות :

פ"ה עוד יוסיף ידו לבאר גדר החכמה והבדלה מן
התבונה ואמר שגדר החכמה הוא ידיעת אמתת
הדברים אם בנסיונות הולדות ההיקשים והתבונה היא
דעת ואם בבחינת ההתחלות בם ידיעת שלימות המלאכה
נקראת חכמה וכל עוסקת בכללים מהא"ב התבונה
שעוסקת בפרטים גם בן בבינתה אל שנפעלים שהם
פרטיים , ולא שם במלה ובמשפטג' מיני התבונות

פ"ו עוד יוסיף ידו לבאר שהתבונה והיא בג' מינים
ההנהגה שלא כדעת האומרים שאינה והנהגת דין
בהנהגת האדם עלמו , גם יבאר שהיא שיעור פעולה
איך יעשו הפעולות הפרטיות להשיב על דין התכלים
כמוכ המדרש ובהיות שהפרטים ישגו בנסיון ע"כ רחוק

ולדעת [illegible] בשנת
עלמם נקראים רשעים ויש כנרה בגרלה ממנה כפכו
[illegible] לעלמו [illegible] לפר נב יותר [illegible]
אחרים [illegible] ואהבת לרעך כמוך ועוד פנרות אחרות
אשר יעידון כי טוב להטיב לעלמו ואחר יביר הספק
ויאמר שהאוהב את עלמו בסבת טובות חמריות הוא
[illegible] אולם האוהב א"ע בסבת טובות רוחניות
כמו כשרונו מדותיו ועשות לאהבה נסכל המוסכלות
הרי זה משובח ואוהב כזה מטיב למשכילים ואח"כ
מטיב לעלמו ועוזב לאוהבי הכבוד המדומים
והפרדס ושאר העונות הספריות ובזה יבוא ב' חלקי
הספיקות האלו:

פ"י יביר מבוכה היינו כמשובב [illegible]
שאין לו צורך לאוהבים להטיב עמו נבזותו [illegible]
[illegible] ההספקות [illegible] ונגלה יענה
ויאמר כי הוא צריך לאוהבים ע"פ להטיב להם [illegible]
[illegible] אותם [illegible] גם אם [illegible] אין [illegible]
הוא צריך אליהם לבלתי [illegible] בכל אדם
[illegible] ובמה נחברת האוהבים [illegible]
[illegible] למאושר:

פי"א עוד יוסף יתן לברטום [illegible] המאושר מוכרח
לחיות עם אוהבים וזה בהיות המאושר חי
[illegible] חיים [illegible] ר"ל חי השכל
[illegible] החיים הם חיים בלי עלב וזה יושלם נחברת
[illegible] המאושר [illegible]
לכן הוא מלטרך [illegible] לאוהבים כמו איש [illegible]:

פי"ב יספקו [illegible] לאדם אוהבים רבים או
[illegible] ואחר המחקר יענה לאמר כי לא
[illegible] לאדם אוהבים רבים [illegible] מגדר האהבה
[illegible] לכל אוהביו [illegible] בשמחתם ובעלב בעלבם
[illegible] יתכן זה ברבים [illegible] כי לא יוכל להטיב לכלם
[illegible] לאחד [illegible] לא יוכל להיות שמח
[illegible] יש [illegible] האוהבים [illegible] הספוק
[illegible] האוהבים [illegible]
[illegible] כמה מועטים:

פי"ג יורה [illegible] האדם מוכרח לאוהבים [illegible]
[illegible] להם [illegible] להיות [illegible]

[illegible] כי [illegible] בלוחות [illegible]
[illegible] הסיר [illegible] כם ידעו [illegible]
ג' [illegible] יתחפק [illegible] לבלתי [illegible]
[illegible] ועל האוהב [illegible] לנות [illegible]
ולהתחבר [illegible] והלך [illegible] בכל הגרם [illegible]
[illegible] לקבל [illegible] עוד [illegible] לקרות [illegible]
פי"ד יעין [illegible] כמו [illegible] מבנה [illegible]
[illegible] האוהבים כי [illegible]
[illegible] נטיות [illegible]
[illegible] למשכילים [illegible]
[illegible]

מאמר [illegible] (ובו ששה עשר פרקים).

פרק א יתאר [illegible] כי [illegible] בעליו לפעול
[illegible] למען [illegible] וג' מחלקות
בדבר [illegible] א' יאמרו [illegible] ב' יאמרו [illegible]
ג' יאמרו [illegible] ע"כ [illegible]
[illegible] לבלתי [illegible] ועל אלה
[illegible] על פניהם [illegible] מעשיהם [illegible]
[illegible] ע"כ לא ישמעו [illegible]

פ"ב ישים [illegible] שהעונג הוא [illegible]
[illegible] שהשכל [illegible] על העונג [illegible]
[illegible] ב' כל [illegible] הוא רע [illegible] העונג
[illegible] מוכרח להיות [illegible] ג' העונג [illegible]
אשר [illegible] ואפלטון יעיר ספיקות
על [illegible] ואחר יעיר ספיקותיו [illegible]
[illegible] למשכיל [illegible]

פ"ג יעיר ג' ספיקות [illegible] אפלטון להרוס [illegible]
העונג:

פ"ד עוד יעיר ספק [illegible] העונג מהחרפה
[illegible] למתענג [illegible] לאמר [illegible]
[illegible] ושבים [illegible] יבחרו [illegible]
[illegible] נבחרים [illegible] הנערים [illegible]
[illegible] גרועים [illegible] נבחרים [illegible]
[illegible] המשכילים על [illegible] ר"ל
[illegible] בשמחת [illegible]:

[illegible]

[illegible] לספק [illegible] ואומר שהעונג [illegible] הוא
[illegible] בתנועה נפרים [illegible] כעונג שהוא כתכלית [illegible]
[illegible] זמנים ומקרים. [illegible] שאין העונג [illegible]
[illegible] והתשוקה אמרים [illegible] [illegible] העונג [illegible]
מורכב מתנועות [illegible] שלימים לנפש לכן אינו קונה
[illegible] נבואה. ומנים כי [illegible] הקרבה אינה [illegible]
[illegible] יעיר [illegible] לשעשע יותר בספק אחד במעור לפי
[illegible] האמר [illegible] הוא [illegible] ומזה כאמר
[illegible] במבואם אמרי [illegible] אלה [illegible] אותם [illegible]
[illegible] בגבורה [illegible] [illegible] יורה [illegible]
[illegible] נהוי בדרגות [illegible] [illegible] לאחר כי הוא
[illegible] [illegible] [illegible] בסוף [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] לא [illegible] כתב
[illegible] המשכיל לעולם זה [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] אמרי בהלכים [illegible]

[illegible] יורה [illegible] בכל עונג הוא [illegible] זה כאשר
[illegible] [illegible] החיים [illegible] הפעולות המתרנשות
[illegible] כל פעולה [illegible] פועלה [illegible] אף כי
[illegible] [illegible] [illegible] חכמה וזה [illegible] כי [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] להכיר [illegible]
[illegible] נקדם [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] שמחה [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] הפעולות והעונג [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ואין העונג [illegible]
[illegible] הוא [illegible] [illegible] [illegible] הבריאות
[illegible] [illegible] נבדלים [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] כלם לכל [illegible] בו עונג אחר
[illegible] [illegible] בו [illegible] לו. עונג אחר [illegible] רבים [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] לדעת [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] האושר [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
ממנו / לכן לא יתכן [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ומה [illegible]
ידמה למנוחה [illegible] [illegible] [illegible] לפעול [illegible]
[illegible] [illegible] כי [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] גם [illegible] [illegible] לא ירצה
[illegible] והנה הוא [illegible] כפי [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] אחור

[illegible] אחר [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
היה תכלית להיות האושר [illegible] הוא זה פעל [illegible]
[illegible] כי [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אדם [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ממנו [illegible]
[illegible] על פי [illegible] [illegible] כל הון [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] הון [illegible]
והוא מספיק [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] הפעולות [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
הפעל [illegible] [illegible] חכמה יראת ה' [illegible]
[illegible] [illegible] האושר [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] אושר [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] אושר [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] והשכליים [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] החיים [illegible] הפעולות [illegible] [illegible]
[illegible] השכליים לא [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
והשכליים [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בצלמנו:
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

כן רוב פעם , כי שיהיו כלם שיהיו אהבה מתמדת .
ג׳ שידע דרכי כנזכר :

פ״ג יבאר כי האהבה התלויה בדבר היא שלשת הטובות האמורים בפרק הקודם שהם , טוב מוחלט , מועיל , מהנה , שהיא להתבטל או להשתנות בהשתנות אהבת הנערים והבחורי׳ מסוגה אל הנאה , משא״כ אהבת השלימים שהיא בעבור הטוב שבמעלה לא תבטל ואינה תלויה בדבר . אמרו׳ רבו׳ לא תבטל ולא תשתנה :

פ״ד יאמר דעת שבם קלת האהבות שתלויות בדבר יעמדו ימים רבים והם הנעשים חלפים זה בזה בזמן אחד ובזמן אחד כמו אהבת החושק לחשוקתו אך המחליפים בזמן אחר ובזמן אחר יתפרדו וכ״שב המחליפים מהנה במועיל , ולא תהי׳ אהבה מהנה וקיימת בלתי אם בין הטובים שכבר כמו זה את זה כמשל המושל לא יבינו וא״ו עד שיאכלו יחד שלא מלח :

פ״ה יחשב דרכי האהבות הטובות ומעלת קצתן על קצתן , ואמר שאהבים רבים יתכן שיאהבו וא״ו בעבור התועלת והאוהבים בעבור ההנאה , הזקנים והעבדים רחוקים בטבעם מהאהבה , באין חברה בריחוק מקום או זמן תשכח האהבה :

פ״ו יבאר מיני אהבות שונות שבין ב״א טובים ואומר אהבת המעלה לא תכון מאחד להרבים או מרבים לאחד עם שיתכן זה באהבת המועיל והמהנה , כמעידים יקנו מהרים בטבעם והמושלים יקנו מהנים ומועילים אשר לא לאוהב אחד יכונו יחד :

פ״ז יגדור גדר מין אהבת הכפופה ר״ל האהבה שבין ב׳ האוהבים הבלתי שוים במעלה גם לא בכמות אהבת עובותם ו״לו כמו כאב והבן והאדון והעבד וכזה יתקיים האהבה בהעיקה ז״לו בראוי לשוות הערך לא לפי שוי הכמות הכוונת באהבת המספרים , וכאשר יגדל מעלת אחד האוהבים על רעהו עד שיהי׳ רב המרחק ביניהם תבטל האהבה שמו שלא תכון האהבה בין המלך לאחד מפחותי׳ , ומ״ב לא ירצה כל אוהב לאהובו שיעלה יותר ממנו כ״א שיהי׳ כמוהו במעלה ותקיים האהבה בכחות ואהבת לרעך כמוך :

פ״ח יבאר גדר אהבה [illegible]

בתוספת ר״ל המרבה להטיב יותר שאינו מסכים כאשר מאוהבו , ויבאר שהאהבה הכפופה כמו שאב לבנו ישמי׳ יתרון המעלה לאוהב . ויתרון ההנאה לאהוב , ויבאר כי אהבת הכפופה תתקיים בשווי הערך במות ר״ל כאשר הנגרע יוסיף להטיב לנכבד :

פ״ט יכין במוגע לאמר בעבור שסבת האהבה היא הדמיון שבין ב׳ האוהבים על כן תכון האהבה בחברה שבין כל בעלי דמיון אחד , חברת חיילים חברת חרשי ברזל ותולים וכל החבורות יחד הם סבת האהבה הכללים אשר בכלל המדינה והם חלקי׳ בה וכנם אשר [illegible] המדינה :

פ״י יאיר גבולות הממשלה הביתית והמדיניות לשלשת מיני מושלים טובים והפכיהם שלשה רעים מפסידי הבית והמדינה , א׳ מלכות אשר יעמוד בחסד כמו להנהיג עמם עליוני ממנום הלוק המלחמה והפכו הוא המרין הנחל דלים להרבות לו , ב׳ היא ממשלת העליונים והמושלים הטובים והפכם הם המעט ורעים , ג׳ הוא ממשלת המחירית ר״ל כ״י נכבדי ארץ והפכו המורים , וכן ג׳ ממשלת הביתית , א׳ ממשלת האב לבנו והפכו כרע , ב׳ ממשלת האיש והאשה וזה בכית או בכית המושלים וכינה גם והפכם בשלוט האחד על ממשלת הראוי׳ להשתי , ג׳ ממשלת האחים אשר במחיר רב שנים ישלטו בבית , והפכם הוא שליטת כלם בשוה

פי״א יחלק סיבות הצדק לשלשת מיני המושלים האמורי׳ בקודם ואיכות הרשע להפכיהן כי המדרכת הטוב ראוי לכל אחד במעשהו , והגרוע בממשלה הוא ממשלת השררות , וזה כי סבת האהבה היא הדמיון שבין ב׳ האוהבי׳ והנה אין דמיון בין האדון לעבד כאשר בין האור המלטרף כ״א בבחינת מה שביניהם מין האדם ובעבור שהעבדים מחשבים ממון לעבדים לכם לכן אין ביניהם אהבה :

פי״ב יבאר מיני אהבות הכלים מצד האומה או הגדול יחד כל הקרובים יאהבו . וא״ו נאמר באם מכ״ג אחד והקרוב יותר תגדל אהבתו והגדלים יחד ובעלי אומנות אחת והולכי דרכים יחד יאהבו . וא״ו אהבת האיש והאשה כיא טבעים להביא הטמיע גם קרוב יותר מהיותו עירי :

פי״ג [illegible]

ישיר האוהב גמול לאוהבו יותר ויותר לפי אשר גמלהו, והנה כמספק איך יעורר שזה השיג אם לפי גודל טרחת הנותן או לפי הכנת המקבל, והנה הוא יובן לפי דרכו שכל מקבל טוב יתחזק בהכנה לגלות הכעים את אוהבו שנדבה רוחו אותו. ע"כ הקבלה האהבה אשר בעבור מעלה יען לא יקרו אותה בריבות ותלונות:

פ"יד ישים ארוכה ומכה למפסידי האהבה האומר בקבלת מה שישלם גמול לכל אוהב כפי הראוי לו למעלה יותן כבוד לכל שער כי האהבה תדרגו שהמספר כפי הראוי, כפי מה ה' דורש בשנותיו רק עולם וכבוד, וע"כ הבן מתיד חייב בכבוד אביו ולהטיב עמו בסיום שלפיו הוציאו מאפס ליש, ורבים מתאוים לקבל אך לא להשיב זו מדה בזויה:

מאמר ט (ובו י"ד פרקים)

פרק א. יעיר ויעורר מריבות בין האוהבים אם בכונת שלא כצריך המעריך בעבר כראוי או אם יגזר לתת לו כך קבוע בעד טובתו ולא השלים נדרו, ועל המקבל לסדר ערך הטובה כי הנותן האמינו על זה ואף כי כל נותן ירצה מפניו בתור החשיבות ושוה ברכה יותר מתה שהם נמכרים:

פ"ב יעיר ספיקו' איך יתנהג האוהב בעשות טוב לאוהבו אם אין לו למלאות רצון כל אוהב מאוהביו ואחר ישפוט מי גמי קונם, ודעה שאין לתת כל מתנותיו לאוהב היותר נאהב כי יען לבל [illegible] תקן כראוי לו:

פ"ג יעיר ספיקות מתי יוכל האוהב לכפר באהבם, ואומר כל אהבה התלוי' בדבר מכנה ומשיל סופר אם הטיב אין אותו, גם אהבת קדמה סופר בבוודעה, הטוב ונעשה רע אם יוכל עוד להירפא מחויב הוא לעזור על רפואתו ואם לא יוכל להרפא סופר, אם אחד האוהבים נתעלה בעילוי רב המרחק סופר האהבה בהכרח, וע"כ ראוי למתעלה לזכור ההרגל הקודם אם לא היי' המעלה רב המרחק:

פ"ד יחקור כאיזה עוב ראוי לקדם את אוהבו, ואומר שכאוי להטיב לאוהבו בעוב שבוא טובה לעצמו.

כבתוב ואהבת לרעך כמוך, ויתנהג עם אוהבו כמנהג האדם עם נפשו שיפי' רוצה בחיותו ומטיב עמו כמו לעצמו שמח בשמחתו ועצב בעצבונו, ואם יש שכל הוא יאמר לפעמים מהפנות המושכלות כי זה הוא עיקר טובות האדם במה שהוא אדם כנחת טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, וע"כ יכסוף כל משכיל להודיע השגותיו לרבים לחבר חבורים ולהדפיסם להועיל בהם אחריו ולא יוכל לעצור בנפשו אף כי ישיגהו תלאות רבות ואף בכתוב ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו והי' בלבי כאש בעורת (ירמי' כ') תאמר כי מלאתי מלים וגו' (איוב ל"ב):

פ"ה יאמר שלא יתכן להיות אהבה וחברה בין רשעים גמורים, כבתוב יתפרדו כל פועלי און כי אל אהבה היא בעבור לבר טוב משא"כ אלה הרשעים מן גו יגורשו ברוב לבבם יכלו את עצמם, ומה שנראה בקלתם אהבה הוא נהיות קנא ושנאת נגיהם:

פ"ו יבאר הרצות הטוב לרעהו איננה אהבה אשר שלא יתנהג להטיב עמו בפועל אבל היא התחלת האהבה אשר נהדגילה תפעל האהבה ותשואה בעבור הריות שיקוה לא תרצה אף להתחלה:

פ"ז יבאר כי שלם שלום הוא אהבה וי"ל בהסכים בני המדינה להקים חקים יחודים לטוב להם או זהו סגולה מיעלה לאהבה תחשב אך לא בדברים המשכילים על דבר מושכל אמת, וזהו שאמרו ז"ל ח"ם מרגים שלא שנאמר ורב שלום בניך א"ת בניך אלא בוניך, ר"ל המבינים לקבוע חקים ישרי' לטוב להם משא"כ הרשעים שאין הסכמה ביניהם א"כ יתפרדו כאמור:

פ"ח יעיר יתפלא למה יאהבו פועלי הטוב למקבלי טובתם יותר ממה שיאהבום המקבלים, ויאמר כי הטעם זה נאמר ב' סבות א' החיים יתעלמו מהפעולות הטובות לשעתן ע"כ אלא בעלי הטוב יאהבו פעולתם כי בה חייהם משא"כ המקבלים שלא פעלו דבר, ב' כל דבר הבא לאדם ביגיעה חביב עליו והנה פועלי הטוב באו להם פעולתם ביגיעה ע"כ יאהבום משא"כ המקבלים שאין יגיעה למקבל:

פ"ט יעיר ספק במה יזכה האוהב לעשות הטוב ויתפאר בעיני אלהים ואדם אם בשום כל מגמתו רק להטיב לעצמו או רק להטיב לאחרים כי יש ראיות לדעת

ששי׳ ומר׳ שבאר שהן אף שיש׳ שכם בהיותו יקבלו
נפש׳ ק״ע עיונים: בהסתות המדיניות :
פ״ט יסקור להיות נגד התוארים ואחר הגה השתקר
שבלבשביה ירצה אף ליישר כל אשר בבלתי הישרה
בתכונה לפניו. בגבול הדברים אל הגבולים :
פ״י יבאר נגד הפרסם ויאמר שבות הכח השופט
הפנימי האומרים ר״ל כח נפשי הכומד לשפוט
מיטרים על הגלם שיכולה המקום להשיג על ידם
המלים במקומם ויבאר גם כן שהשכל הוא
ידיעות הפתחלות הפניות והמעשיות / וגם
אלם שהנפה שמוש׳ כד״ מוב :
פי״ב יעיר אזן לשמוע החדות הספיקות אשר יקבן
שישפיקו באלה הדברים והוא מה יתנו ומה יוסיפו
העיונים והמעשיות אחר שאין בהשה מקנה
רק במעשה האברים ויל לא יסודרו הוא העיקר אלא
המעשים / לא נאמר לעולם דהם עיונים בהכשר אלא
את יודם המוסיר לבד / ועוד הפיקות אחרים שיאמר
שיקרם בפרקים הבאים / ועוד ישיב לאמר שהמדע
השכלי הוא פלס הפליונות נבחנת עלותם אף אם לא
יפעל יותר / כי הם מעלות בכפם בגלגולים / ויאמר
שפעל הפעולות על ידם בראשי. הוא יותר מאושר /
מאשר הכח. המדות דומה לתנועה לכניה אם הפליו
המעלות המובקש אלא שהדוד הוא לתכלית רם ונשגב
בתנועה שבקפשה הכלית גוף :
פי״ג יעיר אזן לשמוע במדרגת ד׳ כחות לנפש המדבר
לרע ותנועה לטוב בכה יש ב׳ מיני מצוה ה׳
מעיון כמו שהמכשר ומזגו להיות וריוע לפחות לא
בתכונה והמתנהג בתכונות יתכן שיבגל לפעמים כביר
במרולתו כי לא ידע פרחו. כפי הזמן והמקום מפאת
הפנימיים / גם יעיר הספיקות אשר בעיר נקודם :

מאמר ז׳ (והוא ט״ו פרקים) :

פרק א׳ יחלק בעלי המדות לשלשה מינים שהם שבה
עם הפכיהם / א׳ רשב האומר עושב
והפך גריע ויתר ... / ב׳ קוטה שילדו תוקפו
ופכו כשר תבונה אם ...

בהכשר ויכלו אלה שהכשה בלבות מעולם ...
פי״א ביאו נשמה בסברתם הפבות שנהן במלקות
הדבגים והמועלים האומרים כי״ע שהאומר
יושק שה. להוצא שילדו תוקפו אבן השבם ר״ל שאמר
שלמם האומר רב נובגש שבה לבונה אם ילדו / והחושב
יאמרו שפיסר הוא יותר מבוזה מן הכובש והאומר מותר
הוא יותר גרוע מן ההוצא שילדו תוקפו / עוד יחקור
בדברי המקרא׳ בהאמר במקום שבה שהוא שכל לא
יעמוד בפעולתו :
פי״ב יסוד יוסף יד בשער הבקלי תורה להקדים הפה
יפול דברי שכל שכל יותר כי שכלו וישעה בכל
זכותו ובנחתו / ואומר שיתכן כונו ולא ע״ב׳ מהם
ה׳ שיתברך בדבר הספיקות ויבגיל בגולגלת אך שיעה אחר
כמדמה בפיקוד המתנגד לפיקת השכלי והחמדה הנה
אחריו ועל כפרות שורות בעולמים ואמר השכל מן
בהונה לאמר אין בשם ואחי׳ כאמרם ז״ל אין אדם
חוטא אלא אם נכנס בו רוח שטות :
פי״ד יחקור שיתכן שיאמר איזה רשע נפש חוטא
לכתם אם כל חוטא יאמר בעת פרטי כמו
חוטא כפכן / על כן יחלק החטאות לב׳ מינים א׳
מבחוץ יכשרים כמו מאכל ומשגל / ב׳ באמרים
ורוחקים כמו אהבת הממון והכבוד / החוטא במין
הא׳ נקראים חוטאים סתם יכן יפתו אל התאוה כללי
אך במין הב׳ לביותם נבחרת אלא במאום לכן יכונו
בפרט חוטא בכבוד חוטא בממון / החוטא במין הא׳ הוא
יותר מגונה מהחוטא במין הב׳ / ואחר יבאר שהרשע
האומר מותר נגרע מן החוטא שילדו תקפו כי זה הוא
כמולה נכמור התפדה וזה יכתר לפרש גם בלי תאוה :
פט״ו יעיר אזן לשמוע כלחוד׳ הפ׳ הקודם כי לפעולות
החוטא על התאוה הפשב לכם שם בשלשה מינים /
א׳ במותרים והם הלוקחים מהמאכל די הסיפוק כפי
ההכרח / ב׳ הנכנס בהוראת אך כפי הרחק לא
ירחיקו להקבנג כד בלי די ואלה מקראים חוטאים
סתם / ג׳ המספיקים להתענג בהוראות עד בלי די
המה מקראים חוטאים בהפרים :
פט״ז יורה דעה במוסקים והמבים ... התאוה
... הוא יותר מגונה מהחוטא ...

[illegible] שבלבם הוא [illegible] [illegible] יותר [illegible]
יותר [illegible] , [illegible] מה שכל החוטאים
[illegible] יותר [illegible] [illegible]
[illegible] כמאמר נד' מוז :

פ"ז הבדל יבדיל בין מיני החוטאים , [illegible]
[illegible] [illegible] רב [illegible]
[illegible] / [illegible] יותר [illegible]
[illegible] יותר [illegible] [illegible]
[illegible] רב יותר [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

פ"ח [illegible] [illegible] על הדם
[illegible] על [illegible]
[illegible] יותר [illegible] , [illegible]
כל [illegible] , [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
הדם , [illegible] [illegible]
[illegible] לרנים [illegible] :

פ"ט יאמר שהמשחק [illegible] מן [illegible]
[illegible] לא [illegible] , [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] לב ,
[illegible] על [illegible] לא [illegible]
[illegible] [illegible] :

פ"י [illegible] פנים [illegible]
[illegible] לא [illegible] [illegible]
[illegible] , [illegible]
[illegible] יותר [illegible]
[illegible] [illegible] :

פ"יא [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] , [illegible] , [illegible] , [illegible]
[illegible] לא [illegible] :

פ"יב הבדל יבדיל בין [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] :

פ"יג יסקור על [illegible] [illegible]
לא , [illegible] [illegible] , [illegible] כל [illegible]
[illegible] [illegible] , [illegible]
[illegible] , [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] :

פ"יד [illegible] [illegible] נפ' [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] , [illegible] , [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] , [illegible]
[illegible] [illegible]

פ"טו יספר [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] כן [illegible]
[illegible] [illegible] , [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] כי [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] לא [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] :

מאמר ה. [illegible]

פרק א' יורה [illegible] כי [illegible] בני אדם [illegible]
[illegible] לחיי האדם כי [illegible] לא [illegible]
[illegible] [illegible] על זה כי [illegible]
אהבת המולידים לילדיהם , [illegible] בני אדם :

פ"ב יסקור [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] כי כל [illegible]
[illegible] , [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

שלנודע כפי אשר יוכל לאחוז מן הדבר מהם ינשא
המושר לכן רוב העשירים אינם מאושרים הפך הם שיחשבו
שבממון שהאושר בעושר יכון, אך כי פעולות האושר
יחידו על מציאות האושר מה שאין זה בגדול העשירים,
והיות שבה האהבה שבין ב' האוהבים הוא הדמיון אשר
בניהם וכו' המאושר בשכל העיוני דומה לאלית כנ"ל
[illegible] יפיק רצון ואוהבו ממנו וכו'
כי יצא כי באושר האנושי לא המדרש הוא העיקר
(ואשר יעשו הדורשים כמוזירים את העם)
בלא המעשה, והנה לא רבים יכנסו אל האושר האלהי
רק כי אם שלימים בל ידעוהו בל יכירוהו מעולם,
ועמו אלה אשר לא חלק להם בבינה לא ינזרו מן המעשים
הרעים כ"א מפני יראת העונש לכן ראוי למסדרי הדתות
לקבוע עונשים בדת להכניס לעושים עבירות זדון במוראם
למוראים וכל העם ישמעו ויראו:
פירוש אלה המשפטים אשר ישים לפני מסדרי הדתות
והוא שלמדו לעם להפריש עניהם מתמורותם

לנסות הטוב והישר ולאשר ישרא היה כלה תוקף ותוה
ממלך ושריו למען לא יופר ככתוב ה' עוז לעמו יתן
ודבר ר"ל אין עוז אלא תורה, אך דת האמת לבדה
אין בה עוז אך יש לה מעלה בענין ידיעת פרטי מעשיהם
אשר אל זה רמזו שישים משים בדת עיני כי במו שרפו
הגוף המון נכלל ונכרע בן רבות ענפם וע"כ נותה
לתורה כבד את אביך, למען נשות כרת אשר צוה
את בניהם נפרטי במעשים הישרים בבלתי כתובים
בתורת ה' נפרש כ"א נכלל ועשית הטוב והישר
פ"טז עוד יורה דעה למשים הדת שיתן עינו ולבו
על הסוון ר"ל שינסה טעם העם והמדינה
אשר בם יסדר הדת להוקק להם חקים ישרים כמו טעם
ממקומותם ובזמניהם כי על כן לא נחקרו כלים ודינים
אלו ומקדם איך יתנהג משים הדת יכן הדבר אלו
נלמון כפי הזמן והמקום והעם לשנותם בעת לחוקק
להם חקים עתים להסיר מהם מוקשי ההפסד ולנהלם
על במתי האושר האנושי והאלהי:

מכתב מקרא העדה

באום כבעיר כל אבם מבין מדעתו שהרחמים היא עקרת המדות על כנשלה והצליחה להיות לראש במדות יתר וגם
כביר כח טוב מה, כמו המדה יחלוק מטובו לנעדר מטוב זה, העשיר יעניק הון והמשכיל דעת, ויסר שאם
לרחמי המשכיל מן רחמי העשיר יען טובו עומד לעד אף כי נלעדו אין די הון כמ"ב דעת חסרת מה קנית, ועתה
אחם בית ישראל שמעוני וישמע אליכם ה', הנה זה ימים או שנים אשר אנכי נלב על מסחרי לענוד עבודת הקודש
ולהיות עזר למשכילי עם בהדפסת הספרי חדשי עם ישני, ומה גם עתה מותר ימי נתתי הקודש לה', והנה אני עם
לבבי להדפיס איזה ספרים אשר המה נכתבים עדינה והיות שהוצאת הדפוס רבה על אנוש כעלי"ע"כ אמרתי אגלה
את אזני נדיבי העם לנות ע"ה לקבל הספרים במקום הקצוב בלדם ועבודת הקודש בכסף ישאו, אלה אמנו הם הספרים
עם מקחם א' ב' חלקים ספרי אסף כ"ח טו"ג, ב' פירוש רשב"ם מן בראשית עד וירא האשר נדפס מאז במקח ח"ד
גדולי' ונדפס בציור חומש רשב"ם שנדפס בברלין להיות כרוך עמו, ג' ס' הספרי לרש"כי מפורש ושום שכל מאתי
במקח א' ר"ט י"ב ג' והוא עתוקן הטעויות שנפלו בנדפסים מחדש שנמכרו במקח ב' ר"ט, ד' מדרש רבה מפורש ג'
מאתי במקח א' לודאר', ה' ב' חלקי' מחזור מכל השנה מפורש ומדוקדק מאתי על נייר הולענדים כאשר לפוס וולנגוך
במקח ב' ר"ט, ו' המחזור כנ"ל מתורגם אשכנזי מאיש יודע מבין בכ' הלשונות במקח הנ"ל, ז' דברי אלבות שוא
הבית ויכוח וסיפור מעשה מאחד המלאכי' הראשונים אשר דבר טוב על ישראל ובסופו חידות ותעלומות חכמה,
במקח ד' גדולי' ח' ס' הנפש לבאר פעולות הנפש וכחותיה ואיך תפעל בגוף ותתפעל מהגוף ואיך תפעל
ברעיונים והשכל והחלומות, במקח ח' גדולים ועתה מי זה נדבה רוחו אותו לקחת מאלה הספרים הנקובים בזה ינות
עיניו אל גובי המאסף בעריהם, ואשר ידבנו לבו לאסוף חתומים ינות בשכרו לקבל אחד אחד מעשרה וכו'.
מעשה הצדקה שלום מאת כהרם טוב לעמו יצחק בן א"ל לוי איש סטנאב

מודעא רבה לקורא כ"מ שימצא נירסה חדשה הרשות נתונה לגרוע מגי הישנה כפי חנאות להמשך הלשון.

ספר המדות

מאמר ראשון

פרק ראשון

כל מלאכה וכל לימוד גם כל מעשה וכל בחירה יראה כי הוא לתאות דבר טוב, על כן הטיבו אשר דברו כי טוב הוא אשר הכל יתאוו, נראה שיש הפרש בין התכליות, כי מהם פעולות ואחרים זולתם הפעולים, אמנם מהדברים אשר להם תכלית בלתי הפעולות יותר טובים הם הפעולים מהפעולות, תכליות רבים לרבים מהפעולות והנמצאות והמלאכות והלמודים, הרפואה תכליתה הבריאות, עשית הספינה הליכתה בים, תכלית הנהגת צבא המלחמה הנצחון, תכלית הנהגת הבית העושר, רבים מאלה תחת מעלה אחת כמו עשית הרסנים שהיא תחת רכיבת הסוסים, וכל מלאכות שהם הכנות הכלים לרכיבת הסוסים,

וכל

כל מלאכה, נראה שחוקר ללמד לאדם מוסר השכל אשר הוא השלם יותר שבמוסרים על ארבעה דרכים, שהם הנהגת עצמו וביתו והמדינה והממלכה, מאלה המעשים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם חיי אושר והצלחה, אשר זה לא ישלם מבלעדי ידיעת תכליתו כי הוא זה המעיר את כל פועל לפעול מפעלו ואת כל משכיל להשכיל מושכלו כטעם סוף מעשה במחשבה תחלה, וכמו שביאר (בשביעי לשלישי מזה), על כן זכרונו בא לפניו בראש ספרו בכלל איך שידיעת התכלית מוכרחת בראשית כל מפעל ולימוד מוסר השכל המתבאר בזה : כל מלאכה, כל בעל מלאכה מה יפעל מלאכתו לאיזה תכלית מה וכן כל עיון באיזה לימוד יכוון להשיג תכלית טוב, אם ידיעת האמת בדברים ההכרחיים ר"ל בדברים הטבעיים, או להשיג טוב בדברים האפשריים ר"ל המלאכותיים : גם כל מעשה, וכן כל העושה מעשה בגופו להנאות חושיו בריאותו נפשו מהמתאוה לידבק בטוב המדב לשמחו ורעו ומר באחריתו : וכל בחירה, הוא העושה מעשה בגופו בהסכמת חושיו אחר הסכמת השכל ובחירתו בטוב המועיל באחריתו אף כי ירע לטעמו : כל אלה הארבעה יכוונו להשיג תכלית טוב בפעולתם כפי מחשבתם : לתאות דבר טוב, הפועל יתאוה להשיג הטוב המושג מהתכלית ההוא, ולפ"ז יהי' כל תכלית טוב, אם אמיתי בטוב המועיל ואם מדומה בטוב הערב לטעמו, ובהיות כי לא תוהו ברא ה' את עולמו כי אם לתכלית יצרו, וכל תכלית הוא טוב כאמור, לכן לדעת הר"י ז"ל בס"ח ריש עיקרים וכללים באמרו שתכלית הבריאה הי' כדי להטיב לברואים ע"כ, ונראה שזה כוונת כי טוב האמור במ"ב, כי תכליתן לטוב, ועל שם פעולת זה התכלית הטוב נקרא הוא ית' בשם טוב ככתוב טוב ה' לכל, הודו לה' כי טוב, ובל"א יכונה כב"י בשם גא"ט ר"ל גו"ט פי' הטוב התכליתי : הכל יתאוו, גדר הטוב והוא הוא שהכל ישתוקקו להשיגו בפועל כפי האמור : נראה שיש הפרש, ר"ל ב' מיני תכליות יש לכל פעולה, א' רחוקות ב' קרובות, כמ"ש תכלית הנהגת צבא המלחמה הוא הניצוח, והוא התכלית האחרון הדבק בפעולה ולא יעבור ממנה לזולתה, אולם גידול הסוסים ועשית הרסנים וכלי זיין הם התכליתיים הראשונים אלה איפה יכונו בשם פעולות ר"ל שהם רק פעולות משמשות להשגת התכלית האחרון אשר יכנו בזה בשם פעול ואח"ז יכנהו בשם תכלית הראשי והעליון, ובהיות שהוא הנרצה לכן יהיו הפעולים שהמה הראשיים המה הטובים כאמור : תכליות רבים, תכליות שונות יש לפעולות שונות כמו שמפרש והולך : רבים מאלה, קצת התכליות ישמשו שימוש הכנה לתכלית הראשי

 והעליון

וכל אלה המעשים המכינים לדבר מלחמה הם נכנסים תחת הנהגת הצבא ובזה יסודרו אלה תחת אלה, בגלל הדבריכ תכליות המלאכות העליונות הם נכספים מאשר תחתיהם כי הם דרושים בעבור העליונים, אמנם אין הפרש בין שיהיו הפעולות תכלית המעשים או זולתם דבר אחר, ר"ל הפעלים כמו בלמודים הנזכרים, הנה אם יש שם תכלית אחר לפעלים אשר בעבורו אנחנו רוצים אותו ושאר התכליות בעבורו לא בעבור אחר, זה התכלית הוא הנכסף, כי אם היה נרצה בעבור דבר אחד יעבור הדבר לבלי תכלית והיה הכוסף האנושי הבל וריק, ברור הוא כי זהו הטוב והנבחר ועל כן ידיעתו הוא עזר לחיים, וכמו שהמורים בחצים ישימו אות ויישירו נגדו, כן הדבר הזה כי בו נשיג יותר הראוי, ולפי זה ראוי לחקור בדרך אמת מה הוא, ולאיזה מהדברים העיונים או המעלות ישוה (בירסא אחרת יאות), נראה בבירור כי ליותר מעולה וליותר מיוחדת, וזה נראה כי...

והעליון כמו רכיבת הסוסים הוא תכלית עליון ועשית הרסני' והמתגים לסוסים משמשת לה: וכל אלה, ר"ל עשיית הרסני' ורכיבת הסוסים ויתר התכליות המשמשות למלחמה יכללו תחת הנהגת כלל המלחמה אשר הוא התכלית הראשי והיותר עליון מהם, לכן הוא המעולה מהם כי הקודמים לו משמשים לו. שימוש העבד לרב: נכספים, הפועלים מקודם נכספי' להשיגם לכן הם נכספי': אמנם אין הפרש, אין הפרש בין התכלית הראשי הנכסף אחר תכליות הקודמים לו בהיותו המונה בשם תכלית הפעול, לבין התכלית אשר תחתיו שהוא מהתכליות הקודמים והוא המכונה גם כן בשם תכלית פעולה: הנה אם יש שם תכלית אחד, אשר מבואר בקודם שכל' הנברא' הם בעלי תכליות אם אחד או רבים תחתונים ועליונים, דוה לאמר אולי יאמר מי שאין ביכלתנו להשיג אשר האדם ותכליתו העליון כי עליון לעליונים וכל מה שנדמהו לסיום העליון האחרון שימו אמת כי עוד עליונים אחריו ואנחנו לא נדע, אלוס הוא במשיב לאמר תשוקתנו על השגת זה האמת' היא לאות על יכולת השגתנו אותו כ"א יהיו התכליו' בעלי בלי תכלי' היתה התשוקה לריק כי אין ביכלתנו להשיג הבב"ת. והטבע לא יפעל דבר לבטלה, באין הכן שואל, כן ידענו זאת שהש"ית הוא עלם בב"ת בכח השלימות המתאחדי' בו, ולכן לא יוכן שיושג למשיג ב"ת, וא"כ לאה הטביע בו טבע התשוקה על השגתו לריק, התשובה הש"ית מושג מבחינה מפעליו כבתוב וראית את אחורי ר"ל הברואים שמשכי' אחרי בו פעל' יתברך בלבו תמו הש"י ית' דבקרי, ואם ההשגה בלתי נמנעת מהאדם ואליה תשוקתו, היא אשר האדם והצלחתו האמיתית וזה יגדל מכל ב"ח זולתו, ואם היות שגם זאת ההשגה היא בעלת בלי תכלית בכתוב אין חקר לתבונתו, מ"מ לא על השלם המלאכה לגמור אבל המשיג שמן דבר מן ההשגה הרי זה המאושר לנצח, כי ישוב נפשו ושכלו ומושכלו עלם אחד ויהיו לנצח בגלל המושכל הנלחי: ואם יאמר הלוי הנהגה או מלאכים כמוב על העליון וג"ל, אמר משה מרעסוו, אין צורך לזה כי הדבר מבואר בעצמו על הדרך הזה, הנחה נודקת ובלתי מסופקת בזה התשוקה תכוון אל דבר ותכלם להשיגו ד"מ א', אם לא יהי' א' נכסף בעצמו כ"א בעבור ב' ונאמר אלא התשוקה אל א' כי אם אל ב', ואם גם כי בלתי נכסף בעצמו כ"א בעבור ג', הנה לא התשוקה המתשוקק לא אל א' ולא אל ב' כ"א אל ג', ואם ילך הדבר כן ובלי תכלית לשלב אל הטוב הנרצה בעצמו, מבואר שהיתה התשוקה אל לא דבר, וזה סותר ההנחה הנודקת שהנחנו, ר"ל בכל תשוקה תכוון אל דבר, ולפי הספק יהיה ללא דבר על"ה...

ברור הוא, א"כ איפה מבואר שיש שם תכלית ואחרית טוב לכל התכליות שהוא המאושר והצלחה העליונה האנושית אשר כל התכליות העומדות הם בעבורו כמו שאמרנו בראש הפרק, ואליו יכלו כי לא יעברו התכליות לבלי תכלית: עזר לחיים, ידיעת זה התכלית תהיה עזר למציאת חיים עריבים אם נישר דרכנו נכחו כמורה החצים למטרה, וזה מבואר אחר שידיעת לימוד הנהגת המדינה שהוא התכלית המכוון בזה כמו שיבואר הוא עזר להשגת כל טוב: נשיג יותר, בידיעת התכלית נשיג יתרון הטוב הראוי לבוא לכל דורש אותו בסבות נאותות: מה, מה הוא התכלית המבוקש: ולאיזה, ר"ל לאיזה חכמה יתואר מדע זה התכלית עד שנבקשהו בדרך החכמה ההיא: נראה בבירור, אשר שנדר התכלית המבוקש

כי המדינית , שהיא תסדר מה הם הלימודים המחויבים היותם במדינות ואיכותם כי (ג"ה פי') כל אחד הראוי ללמוד אותם ועד מתי . ונראה כי המעולות מהמעלות הם תחת זאת , כמו ההנהגת צבא המלחמה , והנהגת הבית , וצחות הלשון . והיא גם תשתדל בשאר פעולות הלימודים . עוד תשים דרך מהו הדבר הראוי לעשות וממה ראוי להזהר , הנה זה התכלית יכלול תחתיו התכליות אשר לשאר פעלי הלימודים , על כן בביאור לזה (ג"ה פי"ג) הטוב האנושי . ואם הדבר הוא אחד לאיש אחד או למדינה אחת . יותר גדול ויותר שלם הוא אשר להסבות המדינות ולהשגחתה , ואם הנאהב הוא למדינה אחת יותר טוב הוא אשר לכל העם ולכל המדינות . ולפי זה למלאכה המדינית ראוי לעיין התכלית האחרון בחיים האנושיים . מה שיאמר בדבר זה יהיה אמתי מספיק אם יהיה פירושו כפי חומר הנושא , כי אין ראוי להיות חקירת האמת שוה בכל המאמרים כמו שהחכמה איננו שוה בדברים העשוים .

המבוקש הוא הטוב הנזכר כמו שקדם בדבור הא' , לכן נעין הבחינה נראהו בדבור שהמבוקש בזה לתכלית מעולה והיותר מיוחד מהם ר"ל הכולל ראשי התכליות שהם תחתיו : וזה נראה כי המדינית , וממה יראה שהמדע המבוקש הוא חכמת הנהגת המדינה כי היא הנושא הטוב ליושבים : שהיא תסדר , יען שהנהגת המדינה תסדר כל הלימודים המוכרחים . לא יחיה איש מן חכמה המוכרחת למדינה , ומהמבואר שהמסדר קודם בסבה ובזמן להמסודר ממנו , לכן יהיה לימוד הנהגת המדינה קודם בזמן ללימוד שאר הלימודים : גם הם הלימודים , ר"ל הנהגת המדינה תכריח ללמוד חוקים ומשפטים להסיר סכל מן העם , ותלוה בלימוד הכבוד עבודת האדם ותולדות המלכים , לכלכל יושביה בנעימו' ויתר הלימודים המשמשות למלאכות : מי ב"א , פי' מי הראוי לחכמה זו ומי לזו , כי המדינית תאמר שהדברים תלוי בתשוקת כל משכיל למה דעתו נוטה , ועד מתי עד מתי ילמוד כל תלמיד לימודו , ר"ל המדינית תאמר שמי שבחרו ילמוד האדם לימודיות וחכמת ההגיון למען חדד השכל ולהדריכו בדרך ישר במדות ובמעלות ולמלאכות הבנים ילמד טבעיות , ולעת זוקן אלהיות ע"ד אמרז"ל אכתי לא קשאי , ובעת ההיא ישוב הפנים מלאכת המלחמה , ובזולת זה בכל הלימודי' תשים המדינית

סדר : נראה כי המעולות מהמעלות , שזה יזו נטוה להיות שידיעת הנהגת המדינה היא הנבחרת מכל הידיעות זה בהיותה כוללת תחתיה שלשת הידיעות היותר נכבדות כמו הנהגת לכת המלחמה לשמור המדינה והנהגת הבית וצחות הלשון רומז להנהגת האדם , כי ראשית הנהגת האדם להיות מדיני בטבעו עוזר לרעיו ונעזר מהם וכל זה ישלם בספרים להודיע צרכו לרעהו , ואם שלשתלה ישמשו לחכמה המדינית ק"ו שאר התכליות : וסיתגם , גם כוללת תחתיה יתר הלימודים ונתן דת וחוק נימוסי איך ינהגו הקהל חוקה אחת להם : שזהו הטוב האנושי , ר"ל שליחות הנהגת המדינה האמור הוא הטוב האנושי ואחרו : ואם הדבר הוא אחד , ואם דבר הטוב בכללות תחת הנהגת המדינה יהי' טוב פרטי לאיש אחד ועוד כפרטו יהי' כללי לכל המדינה , יהיה הטוב הכללי ר"ל המדיני יותר נבחר מהאישי , כי הטוב ישובת בהיות נהנין רבים : ולפי זה , בעבור גודל יקר לימוד הנהגת המדינה על יתר הלימודים המסודרים ממנה , והטוב הגדול שנמשך לבני האדם ממנה , לכן ראוי לבקש בה תכלית האדם ואחרו : אם יהיה פרסומו , אם משכיל על דבר הנהגת המדינה קונה יוכיח אמיתת זה ענין בהיקש פרסומי ר"ל שהסיבה הקדמות ההיקש מן המפורסמות או תהיה הוכחתו אמתית , ואינם מוכרחים להיות מוחשות או מושכלות כחק היקשי יתר החכמות זה בהיות חומר משא המדיני' מוסד על המפורסמו' לעם ועם במנהגו ואין בשכל מבוא להכריע דבר מתנגד למפורסם זה מ"כ גילוי הראש ונשיקת ידי בעלת הבית הוא כבוד בלאומים וגנות ליהודים , לכן ילקחו הקדמות היקשו מהמפורסמו' : כמו שהחכמה איננו שוה , כמו שחמרי המלאכות בלתי שוים במלאכתם ר"ל כמתכת יורדה בהכאת

 קורנס

העשוים בכל מלאכה · ועל כן הדברים הטובים
והישרים אשר המדינית חוקרת עליהם, יש בהם דעות
חלוקות ושיבוש · עד שקצתם יראו כי אינם בטבע כי
אם בתשומה דתיית לבד · ויבוא שבוש בדברים האלה ·
כי מהטובות אשר מחוץ יקרו לפעמים הפסדות · כי
כבר אבדו קצת אנשים לרוב עשרם ואחרים לרוב כחם ·
ולכן ההקדמות והתולדות בזה הלימוד להראות האמת
כראוי · ראוי להיות בנאהב ובנכסף הדברים המפורסמים
דומים לאמתיים ומדברים שהם על הרוב · וכן ראוי
לקבל כל אחד מן המאמרים · כי מן המחויב להם
לחקור אמתת הדברים בכל אחד מהסוגים כפי אשר
יקבל טבע הדבר · כי שגגה היא לבעל חכמת השיעור
לחקור בדברים הנאותים · ולבעל צחות הלשון קחת
מופתים · כל אחד מהאנשים ישפוט היטב הדברים
אשר יכיר · ולכן השופט הטוב כל אחד א' מהדברים אשר
הוא לומד בכל הדברים · ועל כן הנער איננו תלמיד

ויש

קורים ומשכי' בהמשנה הפיוס וכיוצא בו , וכן התאמתות
אלו המדעים השונים בלתי שוים במבות היקשיהם ,
קצתם ילוקחו מהמוחשים ומהמושכלות הראשונות כמו
נאמנות המדידה , וקצתם מהמקובלות כמו כהתאמתות
דברי הימים , וקצתם מהמפורסמות כמו חקי הדת
ולימודי המדיניים : ועל כן , בהיות המדינית מיוסדת על
המפורסמות , והיו המפורסמות מוסכמות בכל בת
מבלי מבלי השכל בדבר , לכן נמצאו בזה דעות חלוקות
בין כתות בני האדם עד שיהיה הטוב לאחד רע בעיני
האחר והמגונה בעיני האחד משובח בעיני האחר כמו
שקדם , עד שחשבו קצתם כי טוב המדינה ורעתה אין
בטבע השכל האנושי לדעת אותם על אמיתתם , ככתוב
מי יודע מה זה טוב לאדם (קהלת ו') , כי אם בכח נותן
הדת (אם הסכמית באפס בחינה בעיון , או) האלהיית
שנודעת בעיון האמיתי : ויבוא שיבוש , ואשר עוד יבלבל
המשכילים מבוא בדרך ישרה בלימוד המדיניות , הוא
בראותם הרע הנמשך מהטוב המדומה אשר מחוץ לנפש ,
כאבדון העשירים בעבור עשרם והגבורי' בעבור גבורתם ,
על כן יצא משפט מעוקל ואין יודע מה זה טוב לאדם , עד
שקצתם יחשבו הטובות אותם , עד"הכ"ש עושר שמור
לבעליו לרעתו ורש לא שמע גערה , וכן אמרו ז"ל יאה עניותא לישראל , לכן ראוי להיות שמחקר בלימוד המדיניות
כפי הנאהב והנכסף לעם ועם במפורסמות המוסכמות אצלם , ללכת בדרכי היקשיהם כפי הנאות להם כמ"ש דרכי
היקשי התלמוד לחוד , וההגדות לחוד , והמקובלות לחוד , וכלם משתנים מדרכי היקשי הפילוסופי' , וזהו ר"ל
כאשר יאותו היקשים לעם ועם כמפורסמותיו יהיו היקשים נאהבים ונכספים להם כאמור בפנים , והוא הדבר שאמרו
ז"ל אזלת לקרתא זיל בנימוסה : מהדברים המפורסמים , ר"ל שתהיינה ההקדמות מהמפורסמות הדומים לבעליהם
אמיתיות והרשומים לרוב העם כי הרגלי לשמע מהעם אינו עוד מנהג קבוע ואינו נכנס בגדר המפורסמות : וכן ראוי
לתלמידים לקבל , מן הראוי שכל תלמיד ישמע דעות שונות ויבדר הלוקח מהבלתי צודק מדרכי החכמה ההיא אשר בה
עסקו , וכן אמרו ז"ל איזהו חכם הלומד מכל אדם : בכל אחד מהסוגים , בכל מין חכמה וידיעה ראוי לחקור כפי טבע
הידיעה ההיא : כי שגגה , כי בעל חכמת המדידה יתעה בחכמתו אם ילך בה בדרכים נאותים ר"ל בלתי מוכרחים
בהיקשים שכליים , ר"ל אם יאמר המודד ניאות לזה הגלגל שיהיה שוה כמו זה הקוטר וינגד על זה היקשו , כנגד יהיה
היקשו מסופק הפך דרכי היקשי המדידה שכל מופתיה נאמנים ומוכרחים כפי טבעה , והפך זה אם בעל הנאות יקוה
לצאות מופתים הכרחיים על נאות לשונו , יהיה זה שגגה מבנו בהיות הקדמותיו שיריים והלציים , ומהקדמות הלציות
לא ילדו תולדות מופתיות עכ"פ , לכן ראוי לכל משכיל להשכיל בכל דבר חכמת ביחד כפי דרכי החכמה ההיא : כל
אחד מהאנשים , כל שופט ישפוט צדק בהיותו מבין הדבר על בוריו : ולכן , ומאמר א"צ מזה שהשופט והחוקר הטוב
למען דבר צודק מדברים בלתי צודקים , ראוי לו ללמוד כל הדברים הסותרים זה את זה בדרך למען ידע להכריע
האמת מהשקר כי אם אין דעת בנפשו' הכרעה מנין : ועל כן הנער , ובפעם המדיניות מיוסדת על המפורסמות .

והמפורסמות

ההמון במדינית ׳ כי לא נסה ללכת בדברים שהם דרכי
החיים ׳ וההקדמות הם מאלה ׳ ובאלה עוד הרודף
אחר התאוות לריק ישמע ובלתי הועיל ׳ כי אין
התכלית הידיעה אלא המעשה ׳ אין הפרש בין הנער
כפי שניו או כפי מדות הנערות ׳ כי אין החסרון לפי
שנים כי אם לפי היותם בתאוות ורדפם אחריהם ׳ כי
לאלה לא תועיל הידיעה כמו שהוא בחוטאים ׳
אמנם העושים והפועלים תאותם בדעת יועילום הרבה
מאד דעת אלה ׳ הנה כבר נאמר דרך הקדמה לפי
שהם עושים ופועלים בדעת הראוי לשומע ומשמיע
שיצא המדינית ׳ מאיכות המבוקשים והאמורה שהם
מהמפורסמים ומהו העיקר המושם שהוא תכלית
ההמון האנושי

פרק שני

בבר זכרנו כי כל ידיעה ובחירה תכסוף שום דבר
טוב ׳ מהו הדבר אשר נאמר שתכסוף
המדינית ׳ ומהו הטוב העליון בכל מעשה בני אדם ׳
מוסכם הוא כמעט להביה בשם אושר ׳ כי ההמון גם
החכמים כן יקראוהו ׳ וגם יחשבו כי בלות ימיהם
בטוב

והמפורסמות נלקחו מקום השכל כי אם כרת ידיעות
שמנהגים שונים ׳ אף כי רוני המדינית מיוסדות על
ספרת הספק מנ״ח והעורם קנאם מקנת ׳ אשר זה לא
ישלם כ״א לבעלי המדות הטובות המושלים ברוחם ׳
משא״כ הנער שעדיין לא קנה ידיעות רבות ממנהגי
מפורסמות שונות ׳ ואיננו מושל ברוחו כי יגברו בו
הפאות בעבור חוזק רתיחת דמו ׳ לכן איננו הגון לשמוע
סיפרים במדיניים ׳ פן יעות משפט אם בעבור חסרון
ידיעה בדרכי החיים הפרטים ׳ או פן יעות אחר
יצרו הגובר עליו ולא יתן מקום לשכל להיות נשמע לו
בעשות הטוב והישר במדינה ׳ ובזה אין הבדל בין נער לזקן
הנ״י שאינו מושל ברוחו כאשר אמרתי : ובאלה עוד הרודף ׳
ר״ל כאלה הבלתי הנוטים למדינה הוא הרודף להשיג
תאותו : וההקדמות הם מאלה ׳ ר״ל ההקדמות שעליהם
נוסדו היקשי המדינית הם מאלה דרכי החיים האמורים
שאין בהם הנער להבינם עדנה : לא תועיל הידיעה ׳ כי
מי שיגבר עליו אז רוב תאותו : ויועילום הרבה ׳ כי
ידעו לבחור בטוב כאמיתי לפי השכל הישר ׳ כי כל המושל
ברוחו ראוי לו עכ״פ לדעת איזה דרך ישרה שיבור לו לבלי
לא נפשו בה ויהיו לו חיים נעימים ׳ כי המדינית מסורה
למסדרי הדת לשנות מנהגים לעמים מוחלפים בכל מדינה
ומדינה ועם ועם ׳ ובכל דור ודור כפי הטוב והישר להם
בעתם ובמקומם ׳ ולכן לא הסבירה התורה עליהם כי
אם בכללים קצרים כמו ועשית הטוב והישר ר״ל כפי
השכל לעתו ומקומו : הנה כבר ׳ חורשעתו של פרק
בשימה האחרונ׳ לאמר שבזה הפ׳ הקדים הקדמה לסיפור
דרך לפני המושלים ברוחם המפלים לסבגה בדרך ישרה
אפי׳ אשר נאמר המדינית ׳ ובכל היקשי המדינית מיוסדים על הקדמות מפורסמות והיום ידיעתה היא המבלים
היקר משלם לבין האנשי׳ :

בבר זכרנו ׳ איך שיאמר מקודם שידיעת המדינית היא הראשים שבכל הידיעות ולא משפט מבקרם ׳ ויאמר
כ״כ שבכל ענין או עשה יבקשו להשיג תכלית מה ׳ אשר הוא הטוב הנדרש בכל פעולה ׳ וגם נאמר
שרים מספעולות להם תכליות הרבה מתחלפות ופליותם ׳ ועליון על עליון מכל כל התכליות הפסיו ׳ בא בזה
הפרק לבאר מהות תכלית המדינית ומהות התכלית העליון ושם בה : מוסכם ׳ כבר הסכימו רבים וכן
שלימים לקרוא זה הטוב העליון אשר במדינית בשם אושר ׳ ושמו תכלה והצלחה ׳ כמו כי אשרוני בנות פי
בלבותי (בראשית ל׳) ׳ אשרי אדם מצא חכמה (משלי ג׳) ׳ פי׳ תכלית האדם והצלחתו היא השגת החכמה :
כי כלום ׳ כי כל אדם אשר יתמנו כל ימי חיין בשגת האושר הזה ׳ ויעשה המעשים המובילים אל השגת האושר הזה

בטוב ובעושר . טוב כי אין מאושר . והם חולקים
במהות האושר . ואין ההמון מסכימים עם החכמים .
כי אלה יחשבו אשר מדבריהם נגלים ומפורסמים .
כמו התאוה והעושר והכבוד . ואלה יחשבו כי הוא
דבר אחר . גם ההמון יתחלפו בדעותיהם . כי החולה
שמר כי הוא הבריאות והנבל העושר . ואמנם
הנמערים בעם לרוב סכלותם יאשרו האומרים דבר
אצלם ויתמהו ממנו . וקצת אנשים חשבו זולת זה .
כי הוא טובות רבות . והוא דבר גדול בעצמו [illegible]
סבה לכל הדברים היותם טוב . אולי יהיה פועל
בין חקירת כל הדעות אשר בתחלת העיון יראה
הראוי לחשוב שיש להם טעם . לא נכחד ממנו אשר
יש הפרש בראיות אשר הם מן ההתחלות . והנה
גם אפלטון נסתפק בזה . ושאל אם בדרך החקירה
מן ההתחלות או אל ההתחלות . כאשר היא הליכת
תפרסאות מהשלטים אל הגבול או אל ההפך . ע"כ
ראוי להתחיל מהיותר ידוע . וזה יהיה בשני צדדים
האחד ידוע אצלנו . והב' ידוע מוחלט . וע"כ אולי
לאוי

ומי שמשער ראשונה : והם חולקים . עם היות שכלם
מסכימים יחד בשם . הנה עם זה יחלוקו במהותו : כי
אלה . ר"ל ההמון יחשבו כי מי שהשיג הטוב המדומה
הנראה לטעמו אשר לו שם בעלמה . תאוה . כבוד . עושר .
בריאות מאושר : ואלה . ר"ל החכמים : האומרים דבר .
משמחים שאומרו דברים זרים בטבע המליצות כספורי
אנשים הטפילים עד"כ פתי יאמין לכל דבר . אשר רוב
ההמון ג"כ יאמרו מספרי נסים אלה ויחשבו בעיניהם
מפורים נומרי אמונם . אף כי ברוב ספוריהם יכחשו
בו' יומרו למופת : והוא דבר גדול . ר"ל מלבד
גדל מחומר והוא המטיב לכל נמצאות מיוחדות אלינו .
וכן דעת אפלטון אשר תבין אותו במקומו . וכן יאמר
בכתוב המלאך הגואל אותי מכל רע : אולי . יתכן
שצריך נסכל נקמול לסובב כל הדעות הנאמרים בזה . כי
אין בם תועלת אף כי התקפה הראשונה יחשב שיש בם טעם
נכון : לא נכחד . דבר זה לא יכחד ממני כלומר לא
נעלם שיש הפרש בין הראיות הלקוחות מן ההתחלות ובין
הראיות הלקוחות אל ההתחלות . כי הלקוחות מן
ההתחלות הם אמיתיות בלי ספק ונקראים מופתים .
ד"מ אם תדע כי יצא השמש על הארץ יהיה זה מופת
אמיתי שהוליך מהיותם והוא נקרא מופת מן ההתחלה
והסבה אל המסובב ממנו . אך הלקוחות אל ההתחלות
יתכן שיהיו כוזבים . ד"מ אם הנלה אור כי יצא . והרצה להוכיח ממנו לאמר א"כ כבר יצא השמש על הארץ . יתכן שיהיה
זה היקש כוזב . יען הלכה בו מהמסובב אל הסבה וההתחלה . שהוא ענין בלתי מחויב כ"א אפשרי לבד . אף שמציאות
השמש מחייב מציאות האור . אך אין מציאות האור מחייב מציאות השמש בכ"פ . כי יתכן היות סבת האור והתחלתו
זולת מאיר זולת השמש כמו אור אש והכוכבים . והנה ההתחלות אשר בחכמה המדינית המה החקים והמשפטים אשר
בדת שהם ההתחלה והסבה אל הטוב הנמשך מהם . ואל ההתחלות המה הטובות הנמשכות מהחקים ומסובבים מהם .
והיקשים הנעשים מן ההתחלות נקראים מופתים ואין להם מרחה בשום אופן . והנעשים אל ההתחלות נקראים ראיות
אשר יתכן שיהיו כוזבים לפעמים . והנה אריסטו לא יספק איזה דרך יעלה בגבולי היקשי המדיניות כי מן ההתחלות
המה הנבחרים כאמור . אבל אמר זה לתת טעם על מה שלא חשש להזכיר כל הדעות הנאמרים במדינית יען היותם אל
ההתחלות אשר לא אמון בם וזה אמנם לאנשי המדינה . אך למסדרי הדתות נהפוך הוא כי מן ההתחלה והסבה הוא הטוב
הנדרש . ואל ההתחלה והמסובב המה החקים : מהשלטים . גם ע"כ במדינה . מה . אשר משם אל הספר דרך אחד . אך מן
השלטים פרשת דרכים ר"ל שאם הדרך מתפלגת לדרכים שונים לשלטים ולערים זולתה . לכן ההולך מהשלטים אל הגבול
ילך בנוח כהולך מן ההתחלה . אך ההולך מן הגבול אל השלטים יסכן שילך . נמצא ההולך אל ההתחלה [illegible]
אמר [illegible]
[illegible] : מהיותר ידוע . ר"ל אם מן הסבה שהם החקים
אשר בדת או מן המסובב שהוא הטוב הנמשך ממנה : או שהוא ידוע מוחלט . ר"ל מפורסם לכל :
מהידוע

ראוי להתחיל מהידוע אצלנו · ע״כ ראוי להביא מנהגים חוקים ומשפטים צדיקים · ובכלל השומע חוקי המדינות די לו בהתחלות האלה ואם יראה לו מספיק אין צריך מופת למה · ואף אם יהיה לו מעצמו או יקבל מאחר ההתחלות בנקל · ומי שאין לו אחד מכל אלה ישמע דברי איש שאמר דרך המליצה · אשר מעצמו יבין הדברים הנשמע למה הטוב הוא טובו · ואשר מעצמו לא יבין ולא ישים אל לבו אשר ישמע מאחר · הנה זה לא יועיל ·

אמנם · אנחנו נאמר מה שנפרדנו ממנו אותו בלי טעם שיחשוב שהטוב והאושר הם מהדברים הנאותים לחיים האנושיים · רבים ונכבדים שמו הטוב העליון התאוה ולכן אהבו חיי עתג׳ ולא זרו מתאותם · ג׳ מיני חיים הם היותר מעולים · המין הנזכר עתה חיי התאוה · וחיי המדיניים · והג׳ מיני חיי מחשביים · ע״כ רבים הם נחשבים בהמיים כי הם בוחרים דרכי הבהמות · והם נותנים טעם כי רבים היו (בעלי חיים) מהשליטים אשר בן עשו כמו שאמר אנפילו מלך פרס · ואשר הם מעולים והחרוצים בחרו להם הכבוד · סברתם כי הוא תכלית החיים המדיניים · אכן נראה כי הוא יותר חיצוני מהמבוקש · כי יראה שהכבוד.

מהידוע אצלנו · ר״ל מהחוקים ומשפטים אשר נדע הידועים אצלנו לבד כמנהגי החקים המפורסמים שאינם מפורסמים לכל לכן אי אפשר להתחיל מהידוע המוחלט · ואף גם זאת שההתחלות · כמו שאמר ידועות אצלנו · מאשר אל ההתחלות · כי לא רבים יבינו הטוב המסותר מהחקים : מהמנהגים · כי אלה המשפטים לא נסדרו בלתי אם לטוב המדינה · ואם רבים אינם יודעים למה נוסדו : ואם ידמה לו מספיק · ואם יבין טעם הגון למה נתקן המנהג ההוא · או א״צ עוד למופת · למה נתקן כאשר ידע : אם יהיה לו מעצמו · אם שיבין טעם החוק ההוא שבנאו בתחלה מעצמו או הביאהו זולתו : ומי שאין לו · ומי שאינו מבין הטעם לא מעצמו ולא מזולתו יקבל מכ״מ החוקים וההתחלות · מפני שאמרו שאמר זה החק הוא שמשונה לבו בו · בין ידע · מצוה עושו הנמשך ממנו · אף שלא ידע : ואשר מעצמו · אלפי אשר יבין מעצמו טעם כנתה החוקים שנאמרו מפי המורה הטוב · והוא טוב לו : ואשר · אולם הבלתי מבין מעצמו ואיננו נותן לבו אל מה שיגידו אליו · הוא זה גבר לא יצלח במדינה : מה שנפרדנו · כחוזר למה שנפרדנו ממנו לדבר מאושר האדם והצלחתו הנמשך מהמדינית : אינו בלי טעם · דבר זה איננו בלי טעם כמו שיחשוב אחד מבוערים שהאושר יבוא בלא יועיל כי אם נהפוך הוא בלי ספק שהטוב והאושר נאותים לחיים האנושיים · כן פי׳ הרמ״ע · ולפי ביאורו איננו מקושר במאמר לפניו · לכן נראה · לגמור על זה המאמר · אמנם אנחנו · לא כן נחשוב כמו שיחשוב הבער המאמר לפניו · שאין טעם וסבה בחוקים המיוסדים · אבל אנחנו נאמר שכל החקים שנפרדנו בם מהמנהגים אשר עדין לא קבלנו החוקים ההם · אינם בלי טעם בלי ספק כמו שיחשוב הבער · אבל נחשוב שהטוב והאושר הנמשך מהסיבם נאותים לחיים האנושיים : וזה נראה לי נכון בביאור זה : רבים ונכבדים · עתה שב לעניננו הראשון לדבר מאושר האדם והתחיל להביא ההתחלות אשר בם דבר קהלה · ואמר כי רבים חשבו שהצלחת האדם ואשרו הוא השגת התאוות החמדיות במאכל ובמשגל וזולתם מתאוות חמשת החושים : ג׳ מיני חיים · שלש הם מיני החיים אשר יוכר יחשבו לעתר מעולים משאר החיים · ע״כ אולי בהם או באחד מהם ימצא האדם אשרו והצלחתו · והם חיי התאוה האמור · ב׳ חיי המדינים ר״ל חיי הכבוד · ג׳ חיי מחשבה ועיון : נחשבים בהמיים · הטובים אותו אשרו הוא זה במשל כבהמות נדמו : כי רבים · אלה האומרים שהתאוה היא האושר מביאים ראיה לדבריהם שהשלטונים רבים שבהם כמו אנפילו שהתפלל לה׳ שיאריך גרונו למען ירגיש זמן מה במתק המטעמים · אשר יאכל : ואשר הם מעולים · והמעולים מן הראשונים אמרו שהאושר הוא הכבוד · יען שיותו תכלית חיי המדיניים · כי האדם כאשר נכבדו הכבוד ישיב מדותיו למען יתכבד מבני בני אדם : יתר מ... · הכבוד הוא אושר מדומה יען ביאתו

שהכבוד הוא יותר ביד המכבדים מאשר הוא במכובדים ואנחנו נכיר הטוב המסוגל כי הוא בקושי יוכר · עוד יראה כי דרישת הכבוד הוא למען יראו ויאמינו הרואים שהם טובים · ויבקשו שיכובדו מן התמימים · וישרים יכירום כי הם בעלי מדות · אז נגלה כי גם לפי דרכם מעלות המדות יותר טוב · ואולי יותר טוב שיחשבו היות זה תכלית החיים המדיניים אכן נראה שהוא בלתי שלם · כי נמצאהו בישן ובאשר לו הכת המדות ולא יפעלם כל ימיו · עוד ימצאו סובלי רעות רבות לרוע מזלם ואשר חיו לא יאושר כי אם ממתעצם · ומאלה די מה שנאמר בשיר העיגולי · הג׳ חיים המתשבים נחקור מהם להבא : אמנם העושר הוא דבר מוכרח · ואשר שהוא התכלית הוא רצוני · עוד העושר אינו טוב הדרוש כי תועלתו לדבר אחר · עוד יותר טובות הראשונים הנזכרים קצת יחשבו שהן תכלית · יען כי הם הנאהבים בעבור עצמן · אכן נראה כי אלה אינם התכלית

חון מהמאושר / בהיות הכבוד ביד המכבדים ברצותם יכבדו וברצותם ינזו / ואין ביד המכובדים כ״א ההכנה על קבלת הכבוד : ואנחנו נכיר / ואנחנו יודעים סגולת האושר וההצלחה האמיתית היותו דבר טוב בלתי חון מהמאושר ואשר בקושי יוסר ממנו מה שלא יתכן היותו הכבוד בהיותו חוץ ממנו ויסר בקלות ברצון המכבדים / והוא הדבר שאמרו ז״ל איזה מכובד המכבד את הבריות / ר״ל שהכבוד הוא יותר ביד המכבדים ממה שהוא ביד המכבדי׳ כאמור / והוא הדבר שכתבנו (ניז״ד עליט לאסף ה״א) היה מכבד ולא נכבד מן הקל : עוד יראה / עוד נראה שהכבוד איננו האושר / וזה בהיות שכבר מבואר בא׳ מזה שהאושר ראוי להיות התכלית העליון בטוב האמתי ולא ישרת לתכלית אחר אלמו / והנה הכבוד נדרש בעבור תכלית זולתו / כי דרוש ידרשנו הנכבד מן המכבד השלם והישר למען יראו הרואים אותות הכבוד ויאמינו כי נכבד הוא ובעל טוב המדות יען ישיג כבוד מבעלי המדות הטובות / ויהי׳ א״כ מעלות המדות יותר טוב ממעלות הכבוד בהיות מעלת הכבוד מסרחת למעלות המדות מה שלא יתכן זה באושר האנושי : ואולי / ואולי יחשוב החושב באמת שמעלת המדות היא האושר האנושי / מפני כמה פנים / א׳ בהיותו התכלית העליון לכבוד כאמור / ב׳ בהיותו עוזר על הקיבוץ המדיני אשר לא ישלם מבלעדי בעלי מדות הגונות : אכן נראה / אבל איננו אושר שלם / ר״ל עם היות שתיקון המדות הוא הכנה לאושר עד״הכ ראשית חכמה יראת ה׳ / פי׳ תיקון המדות המכונה בשם יראת ה׳ הוא ראשית והכנה לאושר המכונה בשם חכמה / מ״מ איננו אושר שלם כ״א הכנה / וזה לכמה פנים / א׳ האושר יקנה האדם במעשים המאושרים ולא יתכן שיקנם בבטלה / משא״כ טוב המדות כי נמצאים בישן / ומי זה בעל מדות בכח ולא יפעלם כל הימים / ב׳ גדר האושר חיים נעימים וערבים / וכמה בעלי מדות הגונות חיים חיי צער / וזה לא יצדק בגדר האושר כלל ; כי אם ממתעצם / לא יצדק בו כי אם בהתעלמו ללחוש נגד מקרין הרעים : בשיר העיגולי היא מליצה מפורסמת ליונים תדבר מבעלי קשי היסורים מזל : הג׳ החלק הג׳ מהחיים הנזכרים שהם חיי מחשבה ועיון ידבר בו לקמן : אמנם העושר / אולם אם יחשוב החושב שהעושר הוא האושר / הנה זה לא יתכן לב׳ פנות / א׳ האושר המבוקש הוא רצוני כי האד׳ ברצותו יתאשר וברצותו לא יתאשר אולם העושר הוא הכרחי כמו שמרויח בסחורה בהתייקרה או במולה עליה והיורש וכיוצא בם / ב׳ כבר התבאר שהאושר הוא טוב הדרוש בעבור עצמו / לא בעבור תכלית אחר העליון ממנו / משא״כ העושר כי דרוש ידרשנו בעל העושר בעבור השגת התועליות הנמשכות מן העושר / א״כ אין העושר נדרש לעצמו / לכן איננו האושר המבוקש : עוד יותר / עוד יש יתרון גם לראשונים ר״ל לתאוה והכבוד האמורים לפני זה שראוי שיחשבו היותן התכלית / בהיותן נאהבים למבקשיהם בעבור עצמם משא״כ העושר שאיננו נדרש בעבור עצמו : אכן נראה / א״כ כבר הראית לדעת שהתאוה והכבוד והעושר אינם התכלית האמתי מפני שהיא אושר בהמי והאושר האמיתי ראוי להיות בחלק שהאדם נבדל בו מן הבהמה / והכבוד מפני היותו חוץ מהמאושר

התכלית · ואם אמנם דברים רבים חוברו בזה אבל
ישבו הנה : אולי טוב לחקור מהו הטוב הכולל
והדבר הכולל ולשאול איך יאמרו ואם שלא כראוי
לחלוק על שאלה כזאת הנעשית מאנשים הנאהבים·
והיא שימת צורות נבדלות · יראה בבירור כי אולי
טוב הוא וראוי לקיים האמת לסתור דברי האהובים
הקרובים · וזה ראוי לכל אדם · ויותר להפילוסופים
מצבים לחזק האמת · ומבי אוהבים נצבים בטבע
דבר · דרך קדוש הוא להקדים כבוד לאמת · בעלי
זאת הסברא לא היו עושים צורות נבדלות יאמרו בהם
הקודם והמאוחר · ולכן לא העמידו למספרים צורות
נבדלות · אמנם טוב נאמר בדבר שהוא עצם ובאיכות
ובמצטרף

שהמאושר ר״ל כ״ד במעבדים · והמאושר לפיותו בעבור
התכלית וזולתו · והמדות להיותם נשארים בקנאם כלא
ולא ימצאו לפועל · אף כי קנאת בעלי המדות הם קנין יום :
ואם אמנם · באן בביאת כוד טובות חוברות במה שנעשה
לפני זה אשר גם כמו ראשים שיסופקו אולי גם נמצא
המאושר במנוחה · כמ״ו יעידו הנה כי כמאמרי יותר
ראוים שיסופקו ואחר שלא נמצא גם דבר טוב כ״ש אלה :
אולי טוב לחקור · עתה ישוב ינופף ידו על דעת
אפלטון שכבר דבר ממנו בענין הצורות הנבדלות ·
ואומר. שראוי לחקור על מהות הגדולי׳ הכוללים אשר
הניח ולשאול עליו איך ומה יאמרו בם · ובעבור הדף
סתירת דעת אפלטון ראוי שתדע דעתו תחלה · ואומר
שבאמר הוא ענין שמות הנדרים המורכבים מסוג והבדל
מיני כאמרנו בגדר האדם שהוא חי מדבר ר״ל שהוא מסוג
בע״ח ונבדל מהם בדיבור המשותף לכל אישי מינו והוא
גם כ״ל הנדר הוא מהות האדם · וכבה גדרי שאר הנמצאים · ויאמר אריסטו וסיעתו שמהות כל נמצא נשוא בשכל
ואין חוץ לשכל מהם דבר כי כמו שאין איש בשכל ככה אין מין חוץ לשכל · אולם אפלטון וסיעתו יאמרו שמהות כל מין
וגדרו הוא עצם רוחני חוץ לשכל · והוא הרוחני נערך אל מין כערך הדופס אל הנדפס ממנו או כערך החותם אל
הנחתם ממנו · ואלה הרוחנים הם המה הטובות השכליות אשר במציאות לדעת אפלטון כי הם נשאות על אנשי
בני האדם ומודיעות למשכיליהם גדרי הנמצאים ומהותם שהם עצמי הצורות הנבדלות מהחומר אשר חוץ לשכל לדעת
האפלטוניים · ובאמת תכלית האדם ואשרו הוא ידיעת הגדרים המהותיים לכל נמצא כטעם וכל אשר יקרא לו האדם
הוא שמו · פי׳ הוא שמו הגדרי · כי על כן כמה מופלגים אל השלם באדם בכל דור ודור (אשר למען הראשון פועל
ה׳ הוגא הנה כמ״ש הר״י ז״ל) לקרוא להם שמות גדריים למען התעלם נפשו בידיעת מושכלות נצחיות ושבו נפשו
ושכלו ומושכלו להיות עצם אחד · וחי לעולם בעבור מושכלו הנצחי · ואל זה ירמוז באמרו וכל אשר יקרא לו בלשון
עתיד כי ירמוז אל שלומי אמוני המשכילים אשר בכל דור ודור כאמור · והנה מהות אלה הגדרים יאמר אפלטון שהם
צורות נבדלות מחומר חוץ לשכל המשכיל · והשגתם הוא טוב האדם ואשרו · ואריסטו יאמר אמת שהשגתם הוא
טוב האדם ואשרו · אך אין מהם חוץ לשכל המשכיל כ״א ההשכלה היא עצם מהותם : איך יאמרו · איך יאמרו בעלי
הצורות הנבדלות האמור : ואם שלא · ועם שאין מדרך מוסר לחלוק על השמים צורות נבדלות להיותם אוהבינו :
יראה בבירור · אבל דבר ברור הוא שקיום האמת הוא יותר נעלה מאהבת האוהבים ואין האהבה כדי לקלקל שורת
האמת וזה כל האדם אף כי לפילוסופי׳ אוהבי האמת : ושני אוהבים · וכן כל ב׳ אוהבים העומדים במחלוקת איזה
דבר ענני · דרך הקודש הוא לחלק כבוד לאמת לא לאהבה · בשגם האהבה לא תופר ובופה להתקיים עכ״פ בעבור
היותה במחלוקת לש״ש ר״ל לקיים האמת שהוא חותמו ית׳ · וכמ״ד אמת וכו׳ בסופה : בעלי זאת הסברא ·
עתה יחל לסתור סברת אפלטון בסתירה אשר לה שם בשלשה · (א) יאמר בעלי צורות הנבדלות אמרו שאין שם
צורו׳ נבדלות לדברים יאמר בהם קודם ואחר כמו המספרי׳ והמניים על הסדר זה אחר זה · וזה נמשך בגדר הצורה
הנבדלת האמורה כלל בפרט יש וקודם · והדברים הנמנים זה אחר זה לא יתכן שימצאו כי יתחייב שיהיה הדבר האחד
בעצמו מוקדם ומאוחר יחד מה שלא יתכן סיכוי : אמנם טוב נאמר · אבל מגדר הטוב שהוא יאמר על הדברים
שיאמר בהם קודם ואחר · א״כ אין הטוב המבוקש צורה נבדלת · והוא שהוא יאמר על העצם ועל המצטרף ועל המקרה ·

כאמרנו זה המאכל שאפשר טוב לאכלו במאכל השלמו, שהרי
יאמר טוב · על עצם המאכל שהוא מקרה העצמות /
ובמצטרף אל החולה שאכלו / ומהמבואר שהעצם קודם
בטבע אל המצטרפות והוא הנשוא עליו / וכבר הוא
שאין צורה נבדלת בדברים שיאמר בהם קודם ואחר / אבל
הטוב נאמר בקודם ואחר כאמור / א"כ אין צורה נבדלת
בטוב : (ב) עוד טוב נאמר כשוה / ומהמבואר שטוב
יאמר על כל העשרה מאמרות ר"ל יאמר במאמר העצם /
אל הטוב / המלאך הטוב / ובאיך ידיעת חכמת המדידה
מעלה טובה / ובמאמר הכמה שמין הרבים טובים
להליכת האמות / ובמאמר המצטרף היין טוב ומועיל
למלונן / ובזמן שזהו הזקנה / ובמקום זה המקום טוב :
והשאר / וככה יתר המאמרות יאמר בהם טוב / ומהמבואר
שהי"ו מאמרות נבדלות בעצם ואינם משתתפים רק
במליאות / ובהיות הטוב משתתף לכולנה יחויב שתהיה
צורה אחת נבדלת משותפת לכל העשרה מאמרות / אולם
בהיותם נבדלים זה מזה במהות יחויב היות לכל מאמר
צורה נבדלת בפני עצמה / אשר כן יאמרו באמת בעלי
הצורות / וא"כ אין לטוב צורה נבדלת : גלוי הוא /
א"כ מבואר נגלה שאין דבר משותף כולל כל המאמרות
העשר אשר בכל אחד עד שיספיקו כלם צורה נבדלת
אחת : וא"כ לא יאמר / ולפי זה לא יאמר בכל היות
צורה אחת לכל המאמרות יחד / כ"א לכל אחת לבד /
ומחויב א"כ שאין לטוב צורה נבדלת בהיותו כלל ופרט יחד
ר"ל כלל בבחינת הטוב / ופרט בבחינת הבדל מהות
המאמרות : נאמר עוד / השקירה (הג) שנה לפי
הנחת אפלטון תהיה הצורה הנבדלת אשר תתן לנפש שכה ידיעת נדת אשר בנפש היודע / ויחויב א"כ מזאת ההנחה
שכל הידיעות אשר להם צורה אחת נבדלת יתאחדו עד שידיעת אחת מהנה תודענה הברוקיה כלם הכלולות עמה
בצורה אחת בעבור שיקייתו הידיעות אלו לפי הצורה הנבדלת הכוללת אותם : אבל עתה / אך באמת גם הידיעות
שתחת מאמר אחד הם רבות / יתפרדו ולא יתלכדו בידיעה אחת : כאמרך הזמן / כאשר תאמר בידיעות שומות שתחת
מאמר המתי שהוא עצם הזמן / ידיעת עת מלחמה ועת שלום / ובחולי ידיעת עת למחוץ ועת לרפוא / ובמלאכות
ידיעת עת לפעול ועת לשבות אשר כל אלה ידיעת דבר בעתו מה טוב לא יודעו בידיעה אחת כמחויב לפי הצורה
הנבדלת האמת אשר לכל הטובות ההן / ומחויב א"כ מהפך השותר שאין לטוב צורה נבדלת :

אמנם ישאל באמת / עוד יוסיף ידו לסתור דברי אפלטון בבחינת התועלת המושגת מזאת הסברא / ואומר
כי ישאל השואל מה ירצה אפלטון באמת בהיות טוב עצמי / אשר שם לכל אחד מהטובות צורה נבדלת :
באשר בעצמו אדם / כמו שהניח אדם עצמי ר"ל צורה נבדלת למין האדם : ובאדם / והנה באדם העצמי אין בו
שינוי עאשר עם אדם איש ואמרי ואין חילוק ביניהם ככל לפי הגדר : וא"כ הוא / וא"כ הדבר באדם ובאשר הוא
אדם

ובמצטרף · והדבר שהוא כפי עצמו עצם · קודם בטבע
למצטרף · כי הוא דומה ליתר המתואר באחר למקרה
ועצם · ולכן לא תהיה באמת באלה צורה נבדלת
משותפת · עוד טוב נאמר [illegible] ונמצא בו
נאמר על העצם כאמרך האל ית' והשכליים · באיך
המעלות · ובכמה המשוער · ובמצטרף המועיל ·
ובזמן וקן מה · ובמקום שהוא טוב ונכון המעון ·
והשאר כמוהם גלוי הוא כי לא יהיה דבר משותף
באמת כולל · וא"כ לא יאמר באמת בכל המאמרות
כ"א באחד לבד · נאמר עוד בכל הדברים אשר הם לפי
צורה נבדלת אחת תהיה ידיעה אחת · ולפי זה לכל
הטובות תהיה בבירור ידיעה אחת לבד · אבל עתה
הם רבים ג"כ מאשר הם תחת מאמר אחד באמרך
מהזמן · במלחמה הנהגת צבא המלחמה · ובחולי
הרפואה · ובמלאכות הפועלות :

פרק שלישי

אמנם ישאל באמת שואל מה ירצה לומר באמת
טוב בעצמו · כל אחד בצור' נבדלת כאשר
בעצמו אדם · ובאדם הדבר הוא אחד באדם וכאשר
הוא אדם אין חילוק ביניהם : וא"כ הוא ולא באשר
הוא

הוא טוב בע"כ. לא בעבור היותו עצמי יהיה יותר טוב כי לא יוסיף הויה אע"פ יאריך זמן על אשר הוא דבר גם אחר. ונראים יותר דברי בת פיתגורש כי הם יאמרו כזה, ושמים סדר בטובות. הנה נראה שהניעשי פירוש אחד דרכם, אע"פ מאלה יהיה הדבור אשר יהיה הספק באלה הנאמרים, יען כי לא יאמרו ויעשו אלה המאמרים מכל טוב כי אמנם יאמרו לפי מין אחד, פי' בעצמי הדברים אשר כפי עצמם הם מבוקשים ונאהבים. אמנם העושים אותם והשומרים והמונעים הנזקים יאמרו בעבור אלה ובענין אחר. א"כ נגלה בבירור כי על שני פנים יאמר טוב. א' אשר הוא לדברים כפי עצמם. ורבי מינים האחרים הוא בעבור אלה הדברים. הנה נבדיל מהמועילים הדברים אשר הם טוב בעצמם, ונביט אם הם נאמרים לפי צורה נבדלת אחת. ואיך ישים הדברים טובים בעצמם אשר הם לבדם תכלית המבוקש, כמו דעת וראות וקצת התאוות והכבוד. כי זה אם ע"ד האמת נבקש בעבור דבר אחר. אבל אמנם ישים אותם אחת מהטובות

א"ש ר"ל בצורה אחת נבדלת ובאדם האמרי שאין חילוק ביניהם, יחויב א"כ שגם שלא יהיה חילוק והבדל בין טוב ואשר הוא טוב בע"כ: לא בעבור, ולנו תאמר שישים הבדל ביניה' בבחינת הנצחית כי הטוב אשר בצורה הנבדלת הוא נצחי משא"כ באדם האמרי, ולפ"ז יהיה זה מעלה לאדם האמרי בהדבקו בטוב נצחי, וזה אינו: כי לא יוסיף כו' כי הטוב נצחי' עצמו לא יוסיף מעלה בנצחי' אורך זמן הויתו במציאות כי יתכן שיהיה דבר מה נצחי ויהיה כמו כל הימים, וא"כ איפה נהיות טוב האמרי שוה עם טוב הצורה הנבדלת כפי הנראה, ואין א"כ מציאות הצורות הנבדלות לשוא כי אין בהם תועלת: נראים יותר, בענין זאת ההנחה ר"ל הנחת הצורות הנבדלות יצדקו יותר בת פיתגורש הנותנים סדר בצורות הנבדלות בטובות כי הנרקם היא מעט הספיקות עד שלא יסופקו עליהם בג' החקירות האמורים בפ' הקודם כמו שיבא: אבל מאלה כו' פתח יהיה דברנו מאלה הצורות הנבדלות שהניחו בת פיתגורש, ואח"ז נעורר מה שיש לספק עליהם ג"כ יען כי לא יאמרו, מוסב אל האמור שנראים דבריהם יותר, וזה בעבור שהם יאמרו שלא כל הצורות לטוב כללי יחשבו כ"א הצורות הנאמרים לפי מין אחד, שהם הדרושים והנאהבים בבחינת עצמם ר"ל שהם במדרגת התכליות לכל פעולה: אמנם העושים, אך המועילים אל השגת אלה הטובות העצמותיות, או השומרים והמונעים ההיזק מהשגתם: יאמרו בעבור אלה, יאמר עליהם שהם מועילות לבעבור שגב השגת הטובות העצמותיות אשר להם צורות נבדלות, אך המזיקים והמונעים עם כי להם צורה נבדלת עכ"ז אינם טוב בעצם, ולפ"ז לא יסופק עליהם מהחקירות הג' האמורי', א' כי הדברי' הנאמרים בקודם ואחר היינו בהם צורות סדריות והטוב האמיתי יחשב להצורה האחרונה התכליתית, ב' הנה היינו צורות לכל הי"ד מאמרות, אך הטוב לצורה מאמר העצם לבד יחשב יען כי טובות של הט' מאמרים הם רק מגיעים או מונעים לטוב העצם הנושא אותם, ג' לא תתחייב רבוי ידיעות מידיעה אחת כי הצורה הנבדלת העצמית בלתי כוללת מיני ידיעות אחרות כמה אבל היא הטוב העליון שבכל מין בפני עצמו, והנה סרו הספיקות הג' שהעיר בפ' הקודם, אך הספק שהעיר בזה ה"פ מטעם התועלת ר"ל לאיזה תועלת היו אלה הצורות הנפרדות, נשאר גם על זאת הסברא: ושב' מינים, הם השומרים והמונעים, עתה יעיר הספק אשר יעד עליו באמרו אחר יש' הספק באלה הנאמרים, והנה יאמר נגשה נא ונפרדה קלת פעולת מעלות הטובים בעצמם: ונביט, ונראה אם אלה הפעולות מתחלפי' להשגת תכלית אחד עד שיהי' להם צורה אחת נבדלת: ואיך ישים, ואיך יעשה בעל ההנחה הצורות אלה הדברי' הטובים בעצמם ר"ל נחמדותם הם טובים לתכלית המבוקש מהם ולא בהשגת צורותם לבד: כמו הדעת, שאלה הפעולות יש להם תכלית טוב נחמדותם מבלעדי השגת צורותם אשר תולה להם: כי זה אם כ"א ע"ד האמת לפי דעת בעל הנחת הצורות נבקש פעולותיהם בעבור דבר אחר ר"ל בעבור השגת הצורות: אבל אמנם ישים אותם, ולפי דעתו יעשה אלה הפעולות השמות לכוונת תכלית טוב אחר עד שיהיו' השגת הצורות

שהכלליות היא שאומר כמו שקדם : ואם אין שם ד"ל
טוב , אחר שהליע דעת בעל הנחת הצורות העיר עליו
ב' ספיקות א' על אמרו שכל פעולה חמרית אין בעצמה
תכלית הטוב כ"א בהשגת הצורה , ועל זה ישיב שאם
אין טוב בלתי נבדל מחומר אפס מקום לטוב נבדל ר"ל
לצורה הנבדלת אחר שערכם זה לזה כמו החותם אל הנחתם
ממנו או הדפוס אל הנדפס ממנו אשר אם אין דופס אין
נדפס א"כ אם אין טוב חמרי בעצמו אין טוב נבדל : וא"כ
אלה הדברים , הספק הב' לפי הנחתו שכל הפעולות
אשר לתכלית אחד יש להם צורה תכליתית אחת , א"כ
בעבור השתתפם בצורה אחת מחויב א"כ שימצא איזה
שיתוף חמרי ביניהם עם היותם נבדלים בגד אחר : והוא
אינו כן , מה שאין כן כי אין שם שיתוף כלל בין אלה
הפעולות השונות : א"כ הטוב , ויחויב א"כ שלא ישתתפו
בצורה אחת נבדלת ג"כ כמו שאין שיתוף בחמריותם :
אבל איך יאמר אחד מרבים , אחר שהכה על קדקוד
הנחת הצורות המשותפות בספק אשר סיפק מפאת שאין
שם שיתוף בין הפעולות החמריות הנכללות בצורה נבדלת
אחת תכליתית , יאמר אולי ישוב בעל הנחת הצורות
לאמר הנה זאת המבוכה בעינה הולכת וסובבת על
הפעולות החמריות המשתתפים בשם אחד והוא טוב , במה
זה ישותפו אלה הפעולות עד שישתתפו בשם השתוף הנאמר על כלם יחד , אבל מה אית לך למימר שהם
נאמרים בשיתוף שם המקרה ר"ל שיש שם איזה מקרה משותפת ביניהם , ואם כן חזר הדין גם לצורות
המשותפות אחרי שאפס מקום למבוכת הספק אשר העיר מפאת השיתוף כאמור , ועל זה ישיב לאמור : אינו דומה ,
ר"ל שם הטוב הנשוא על פעולות שונות אינכו דומה לשם המשותף במקרה , שיש שם דבר משותף בפועל ביניהם ,
אבל ידמה למשתתפים בהויה אחת כמו רבות התנועה וקושי הטבע שהמיכם מתהוים מחום השמש , עם שאין בין
הפעולות שיתוף עצמי או מקרי , או ידמה למשתתפים בהבטת תכלית אחד , או להפעולות המתדמים בערך
אחד , כמו הראות והשכל המתדמי' בהגלות נגלות מוחשים נעלמים חמרי ושכלי , אשר כל אלה השיתופי' אינם
עצמיים או מקריים בפעולות עצמן עד שיתכן שישתתפו בצורה תכליתית אחת , עם היות זה שיתוף למקרה שם
טוב אחד אינו דומה מקרה השמות להיות הצורות הנבדלות , כי שיתוף קל גורם לשיתוף השם משא"כ הויות הצורות :
אבל עתה , אך עתה נוה הדיבור ראוי לשוב ולאת החקירה כי היא ראויה למלאכת ההגיון החוקרת מענין שיתופי
השמות והסכמותיהם : וכן ג"כ , וכמו כן ישוב בזה החקירה בהנחת הצורות הנבדלות כי מקומה במה שאחר הטבע ,
לא בזו החכמה המדינית החוקרת מאושר האנושי לבד : ואם יש טוב , אחר שאמר שהמציאות הצורות הנבדלות או
העדרן יתבאר בחכמה אחרת , אמר לו יונח שיש שם צורות נבדלות הנושאים על כללי המיני' : גלוי הוא , הנה
הדבר מבואר שאינם קנוים לנו לפי מעשינו ולא ידינו עשתה כל אלה : אבל עתה , אך עתה כפי מה שאנו בדרוש
המדינית בלא נחקור ולא ר"ל איזה פעולה מהפעולות הטובות אשר הם בבחירת ידינו לפעול אותם ולהמאשר על ידם
ובהיות מציאות אלה הצורות בלתי בבחירתנו , לכן לא יסכן היותם המאושר הנרצה בבחירה והמעשה : או יראה , ואולי

מחשובות כפי עצמם ׳ ואם אין שם דבר אחר טוב
בעצמו בלתי נבדל ׳ לריק תהיה הצורה הנבדלת ׳
וא״כ אלה הדברים אשר הם טובים כפי עצמם ׳ היה
ראוי שיראה ענין אחד בכל הדברים כמו שהלובן
בשלג ובסיד ׳ והוא אינו כן כי להבונה ולכבוד
ולתאות ענינים נפרדים להיותם טובים ׳ א״כ הטוב
אינו דבר אחד כולל ׳ לפי צורה אחת נבדלת :
אבל איך יאמר אחד מרבים ׳ אינו דומה לאמירת
בשיתוף השם המקרה ׳ אבל ידמה לאשר הם
מהוי׳ אחת או לדברים ההולכים לתכלית אחד ׳ או
יותר ידמה לאשר להם ערך אחד כמו הראות לגוף
והשכל לנפש ודבר אחר באחר ׳ אבל עתה ראוי
לפילוסופיא אחרת לאמרת זה ׳ וכן גם כן הדבור
מצורה נבדלת ׳ ואם יש טוב נשוא בכלל או נבדל
הוא דבר בפני עצמו ׳ גלוי הוא כי לא יהיה דבר
מעשי ׳ או דבר קנוי לאדם ׳ אבל עתה דבר כזה
נדרש ׳ או יראה בו לאחד מהם באמת כי טוב להכיר
לקנינים

לקניינים ולמשיגם לנו כי הוא דומות להם , וכשנכיר אותו נדע הדברים הטובים ואם נדעם תהיה לנו תועלת בהם , נראה שזה הדבור קצת ראוי , אבל יראה שהוא בלתי מסכים עם הדעות כי כלם יכספו דבר ויבקשו הדבר אשר צריכים לו , וכלם עזבו הכרת הטוב הזה הנכלל , ואם היה בו עזר לעושי המלאכה לא היה ראוי שלא יכירוהו ושלא ידרשוהו , ואמנם הוא בלתי מועיל , כי מה עזר לאורג או לנפח במלאכתם ידיעת הטוב הנכלל , ואיך יהיה יותר רופא או יותר פרש אשר העמיק לחשוב בצורה הנכללת , ויראה כי לא יתכן , ויכוון כן בבריאות ר״ל בכללים , כי אם בריאות אדם פרטי , ועוד אולי בריאות אדם זה והוא ירפא לפי איש , ומאלה הדברים נאמר זה השיעור :

פרק רביעי

נחזור כאשר בתחלה לדרוש מהו הטוב , באמרת יראה כי הוא דבר אחר בכל פעל ובכל מלאכה , כי הוא אחר ברפואה , ואחר בהנהגת צבא המלחמה וכן בנשארים , ואיזהו הטוב לכל אחד מהדברים ואיזהו אשר בעבורו הם עושים , אמנם זה ברפואה הוא הבריאות , ובהנהגת צבא המלחמה הוא הנצוח , ובבנין הוא הבית , ובאחר אחר , כי אמנם בכל פעל ובכל בחירה תכלית , ובעבורו יעשו שאר המעשים כלם , ולכן אם ימצא דבר שהוא תכלית כל הפעולות זהו באמת פעל טוב , ואם הם רבים יעבור העיון והחקירה כל אלה עד שנגיע אל האחד , ולבאר זה יותר נאמר כי התכליות רבים מהם נבחר קצתם בעבור אחר לא בעבור עצמם , כמו העושר וכלי זמר ובכלל כל הכלים , הנה אז גלוי הוא כי כלם אינם שלימים , והיותר נבחר הוא השלם , ולכן אם יהיה דבר אחד לבדו שלם זה באמת המבוקש , ואם יהיו שלימים וכן רבים , היותר שלם הוא הטוב , נאמר יותר שלם כשהוא

לאשר בחושב כי נבחרת ידיעתן הי מעשה להתאשר בכל ידן כי מדיעת הנכללות נכיר הטובות החמריות אשר בדמיון ונלמן לעשות אותם : נראה שזה הדיבור , כנג לפי ההשקפה הראשונה יראה כי באמת אתו : אבל , אך המציאות בלתי מסכים עם הדיבור , בהיות שכל המשתוקקין לפעול טוב אינם נוטים לנ׳ מציאות הנגדר הנכללת , אשר כן יעשו כל בעלי האומניות ופועלי הטוב המאושר האנושי , ולו היתה ידיעתם תועלת אל האושר לו יסד ה׳ התשוקה בלב בני האדם אל ידיעתה : ויראה כי לא יתכן , לכן נראה שאפס מקום לספק זה : ויכוון , כי איך יכוון הרופא ברפואתו להבריא אלה הטובות הכוללות הבלתי צריכים רפואה : כי אם , לא כן הדבר כי אם הרופא יכוון להבריא האדם הפרטי אף כי בריאות איש לא מיני וכ״ש לא נכללת :

נחזור כאשר בתחלה , נשוב למחקרנו במהות הטוב והאושר האנושי כפי מה שביארנו ממש בפרק א׳ מזה , ושם ביארנו במעט רוב דברי זה הפ״ , ושם נאמר שתכלי׳ כל מעשה הוא הטוב בכל פועל כפי מה שהוא אשר אליו יכוון פועלו , ושהתכליות ב׳ מינים א׳ שהוא בעבור אחר , ב׳ שהוא בעבור עצמו והוא העליון והפעולה אשר יכונה בשם אושר : עד שנגיע אל האחד , ר״ל אל התכלית העליון אשר בעבורו שאר התכליות : כמו העושר , שהוא לתכלית מילוי הצורך לקנות בעדו כל נחמד לנפש , וכן כלי זמר תכליתם למען שמח נפש שומע קול נגינתם : כל הכלים , כל הכלים תכליתם להשמיש מה ואינם בעבור עצמם : אינם שלימים , כי חסרים עדן התכלית העליון : והיותר נבחר , רוצה לתכלית העליון או האחרון שהוא נבחר לבעליו וכל פעל למענהו : שלימים וכן רבים , אם יהיו תכליות רבים או יהי׳ היותר שלם ר״ל שאין אחריו תכלית הוא הטוב והאחד : נאמר , יבאר דבריו ע״ד שביארנוהו במה שקדם

מקדם : ואשר אינו , וכל הכלים שהוא נעבור בעצמו
לבד הוא יותר שלם מהתכלית אשר הוא בעבור עליו
בעבור זולתו : וכזה נראה , ויתחייב א"כ מזה היות
האושר הוא היותר טוב בהיותו נבחר לבעליו בעבור עצמו
לבד : כי כן יקרא לדבר המספיק , יגדור גדר לאושר
האמור , ואומר כי די הספוק עד שלא יחסר האדם שום
דבר בחיין הוא זה נקרא אושר , והמאושר נקרא בעבור
זה שלם כי אין נגרע ממנו דבר והנגרע הוא הפך השלם :
לא איש אחד , יבאר גדרו האמור שהמספיק בעצמו
הוא השלם והמאושר , שלא יבין המעין שהנזירות
וההתבודדות מבני אדם ושכון ביערים כמו שהיו עושים
האנשים יאמר מקדם , הוא זה האושר והשלימות , לא כן
ידבר : כי גם , כי אם זהו המאושר והשלם המספיק
לכל הנלוים עמו אשתו ובניו רעיו ומיודעיו ובני עירו :
כי האדם מדיני בטבע , כי האדם אינו כחיתו יער אשר
כל איש מהם יוכל לחיות לבדו מבלעדי רעהו ובני לביא
יתפרדו כי אין איש בע"ח צריכים להיות נעזרים זה מזה ,
אבל א"כ האדם שכל איש ממנו צריך לעוזרים רבים זה
יחרוש חרישו ויקצור קצירו וזה ידוש ויטחון ויאפה לחם
למאכלו כאמרם ז"ל כמה יגיעות יגע א"הר עד שמצא
לחם וכו' , וזה יבנה לו בית לשבתו , וזה יארוג לו בגד
לכסות מערומו , ולא יתכן שיחיה אדם אחד בלי עוזרים
שכתוב לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו ,
לכן אין זה האושר הנוחס נגד הטבע ומתבודד מעוזריו
ואשר חיי צער , ואף בחיי שאמר שהוא נעזר בב"א ואינו
עוזרם והוא כאחד הריקים ושותי שכר שכיר : ואלה ראוי
לתת גבול , ראוי להגביל גבול לדבר הקיבוץ האישי
האמור פן ילך דבר הקיבוץ לבנ"מ [illegible] השלימות חסרון
פי הבנ"א כל מה שיושג ממנו חסר ינואנו כי עדן לא הושג
כלו וכבר אמרנו בגדר האושר שהוא שלמות , לכן ראוי לכל מאושר לתת חוק וקצב לאנשים הנלוים אין אשר מהם ונכנס
יהיה חיי אושר והצלחה כפי זמנו וכפי מקומו : ועוד נחקור , בשנים עשר להשיעי מזה : אמנם , אבל זה אמת אשר
נשים גדר המספיק בעצמו , הוא אשר הוא עצמו מיו יהיה חיי הצלחה , ועושה חיים מספיקים לנלוים אליו , ר"ל
שהוא נעזר מרעיו ועוזר להם באופן שהוא יש לו די הסיפוק מהם , וגם המה יש להם די הסיפוק ממנו כפי ההצלחה
האושר לשעתו , והרשע נמשלת כנודו נתגלגל בזה הגלגל , והכלל כי האיש החפץ חיים חיי אושר יהיה עוזר
ונעזר כזה , כי הנעזר יותר מכדי צורכו להעזר בו , יגנוב ולא ידע מי אוספם ועליו נאמר והרשעים כים נגרש כי
השקט לא יוכל , והנעזר יותר מכדי עזרו לזולתו יבקש עצלים ינוח , והכל יפה בעתו ובמקומו : עוד בזה , עוד
יאמר נמנות זה האושר לפי האמור שהוא מספיק בעצמו בלתי מצטרך להשלם זולתו , שיתחייב לפי זאת
הסכמה

כשהוא נדרש בעבור עצמו מאשר הוא בעבור אחר
ומאשר אינו נבחר לעולם בעבור אחר , הוא נבחר
מהדברים אשר הם נבחרים בעבור עצמם אבל
הם גם כן נבחרים בעבור אחר , וע"כ היותר
טוב באמרה והיותר שלם בהחלט אשר הוא
נבחר בעבור עצמו תמיד ולא בעבור אחר לעולם
ובזה נראה שהוא האושר כי זה נבחר תמיד
בעבור עצמו ולא נבחרהו לעולם בעבור אחר , כי
הכבוד והתאוה והשכל וכל המעלות נבחרים בעבור
עצמם , וגם אם לא נגיע מהם דבר אחר נבחר כל
אחד מהם בעבור עצמו , אכן ג"כ נבחרים בעבור
האושר כי נדמה היותנו מאושרים , וגם אין אחד
שיבחר האושר בעבורם ובכלל לא בעבור דבר אחר ,
נראה נ"כ כי כן יקרא לדבר המספיק בעצמו כי נראה
כי השלם הטוב הוא המספיק מהסיפוק בעצמו ,
ונאמר דבר מספיק בעצמו , לא איש אחד חי לבדו ,
כי גם לקרוביו ולבניו ולאשתו ובכלל אוהביו ולבני
עירו , כי האדם מדיני בטבע , ואלה ראוי לתת
גבול שאם יתפשט הדבר אל הרעים ואל הקרובים
ואל מיודעיו ואוהביו יעבור אל בלתי תכלית , ועוד
נחקור בזה , אמנם מספיק בעצמו נשים אשר הוא
יחידה והוא עושה חיים מספיקים נבחרים , ואין צריך
לומר כי אמנם דבר כזה נחשב הוא האושר , עוד בזה
זה הדבר אשר הוא נבחר מהכל לא ימנה עמהם
שאר

שאר הטובות · שאם ימנה נלוי הוא שיהיה יותר נבחר עם הקטן שבטובות · כי המוסיף על הטובים יוסיף יתרון · הנה יראה כי האושר הוא תכלית הפעולות וכי הוא יותר נבחר ונשלם תמיד ומספיק בעצמו :

פרק חמישי

אולי כבר נודע · מה שנראה בטחות האושר והטוב · אבל נראה לפרסם יותר ולומר עוד במהותם · אולי יעשה זה אם ילקח פעל אדם כמו ששה החצוצרות ועושי הצלמים וכל מלאכת חרש חושב ורוקם · ובכלל אשר להם פעל מה ומעשה · יראה היות הדבר בפעל · וכן יראה באמת באדם אשר יש בו שום פועל · האם באורג ובמעבד עורות יש בם קצת פעולות ומעשות · ובאדם אין שום פועל אבל הוא בטל · והנה הוא טבעי והגזרי מלאכותיים · זה לא יכון · ג"כ לחלקי האדם יחד לכל אחד מהם פעל לעין וליד ולרגל · וכן מלבד אלה יושם לאדם פעל מה א"כ מה זה · אם נאמר שהוא כח ההזנה · יראה שהוא כולל לצמחים · והנה נרצה דבר מסוגל · וכשנסיר כח הזן הנפש הצומחת · תשאר המרגשת · יראה שגם זו כוללת לסוס ולשור ולכל חי · תשאר.

ההנחה שיהיה זה האושר בלתי נמנה עמו שאר הטובים המגיעים אל הטוב התכליתי שהוא האושר , כ"א ימנה עמו יוסיף שלימות ויתרון מעלה עם הקטן שבמנויים , וכבר בונה שהוא שלם בבחי' עצמו והשלם בבחי' עצמו אינו צריך להשתלם זולתו , והנה מזה יראה שהוא תכלית כל הפעולות הטובות והטובות המגיעים אל התכלית אם יתחשבו עמו בהיותו נבחר ושלם תמידי ומספיק בעצמו :

אולי כבר נכר , אחר שבפרקים הקודמי' ביאר מהות האושר דרך כלל שהוא התכלית הפלאין בפועל האדם ומעשהו , אשר עדן לא נודע אם יש לאדם פעל מה , ובאם שימצא לו פעולות רבות , באיזה פעולה מהפעולות ראוי שימצא האושר , אשר כל זה בא לבאר בזה הפ' ואומר : אולי יעשה זה , אולי נגיע אל ידיעת הפעולה הפרטית אשר בה מציאות האושר , כאשר נקח את איש האדם כמו החצוצרה או איזה בעל אשר יפעלהו בחרש לאיזה תכלית , אשר כן האדם לא תוהו בראו ה' כי אם לתכלית יצרו : ובכלל , ובכלל המשל בשנקח האדם כמו כל מפעל מבואר אשר כל המפעלים יש להם איזה פעל אשר לתכלית הפעל ההוא נעשו , ר"ל החצוצרות לתקוע בהן , והכינור לנגן בו , והגרזן לחתוך בו וזולתם : יראה , אמיתת זאת ההנחה תתבאר במיעוט כי זה נראה בעליל בכל מלאכת חרש וחושב אשר הם בפעל , אשר לעשות איזה פעולה נפעלו : וכן יראה , וכלומר במה מצינו מהפעולה המלאכותית לאדם שלתכלית איזה פעל נבראו : יש קצת פעולות , אם אלה המלאכות הגרועים יש פעולה לתכליתן כמו שנראה זה בפעל : והאדם בתמי' והאדם לא יהיה נשגב פעולה לתכליתו : אבל , כי אם לשוא ובטלה נבראו , זה לא יתכן כפי סק"ו כאמור : והנה , ואף כי האדם הוא בפעולה טבעית , והמשלים הנזכרים הם מלאכת אדם , ואם האדם לא יעשה דבר לבטלה כ"ש שהטבע לא יפעל דבר לבטלה אף כי את האדם : זה לא יכון , דבר זה לא יתכן : גם כן , ועוד ראיה היות לאדם שום פעל תכליתי , כי הנה לכל חלק ממנו מיוחד פעל מה כמו הראות לעין והמישוש ליד וההליכה לרגל , ויחויב אם כן שיהיה לכלל האדם גם כן פעולה מיוחדת וכן מלבד אלה , גם מלבד אלה הראיות עוד ראיות מורות היות לאדם פועל מה : א"כ מה זה , ר"ל להבין מהו זה פעל מציאות האדם בכלל כלומר לאיזה תכלית נברא : כח ההזנה , אם נאמר שתכלית פועל האדם להיות הזן בכח ההזנה אשר אין לו הטבע זה לא יתכן בהיות זה הכח משותף לצמחים היונקים מזונם מן האדמה , ולא יתכן היות תכלית אחד משותף לשני עצמים שונים : דבר מסוגל , דבר שהוא סגולה לאדם ובו יבדל מנמצאים זולתו : תשאר המרגשת , ישאר לנו זה הפעל המיוחד לאדם כאמור , בנפש המרגשת ולומר אולי תכלית האדם להיות מקיפה על חושיו המוחשים : יראה , שגם זה לאחר הטבע להיות זה הפעל בלתי מיוחד לאדם במה שהוא אדם כ"א

משאר או פעולה מה אשר לה שכל וזה בב' פנים או בדרך הוראה ולמוד או יהיה מעצמו משכיל ראוי לשום זה אשר כפי השכל אשר הוא יותר מיוחד · וזה ראוי לומר · ואם פעל האדם הוא פעל הנפש בהשכל או אינו שלא בהשכל · האמנם נאמר כי הוא דבר אחד בסוג זה הפעל וזה פועל הטוב כמו המנגן והמנגן היטיב · וכן יהיה זה כלם מוסיפים כפי תוספת המעלה במו · כי פעל המנגן הוא הניגון · ופעל המנגן היטיב הוא ניגון היטיב וכן אם נשים פעל האדם בנפש אחת ופעולי זאת הנפש בהשכל · אם הוא פעל אדם טוב יהיה פועל הטוב · ואם האדם נבחר הפועל יהיה נבחר · כי כל אחד יהיה שלם כפי מעלתו המיוחדת · אם זה הטוב האנושי שהוא פועל הנפש יהיה כפי מעלה אחת · ואם יהיה כפי מעלות רבות כפי היותר שלימה והיותר גבוה טובה · ועוד נאמר כי זה ראוי היותו בכל חיי האדם · כי עגור אחד לא יורה זמן החום · וכן לא יום אחד · וכן לא יהיה האדם תם וישר בעבור יום אחד ולא לזמן קצר · לכן יורשם הטוב כן · כי אולי הוא ראוי לומר תחלה על דרך דמיון · אח"כ ובאחרונה באר היטיב · כי ראוי לאדם להוציא חרבר ולבאר מעט מעט אמתת הדברים.

בזה שאמר בב"א הנזכר אמרנו שראוי להיות דבר מסוגל , ר"ל גבול מולתו : תשאר או , ר"ל שאר א"כ היות הפעל המיוחד לתכלית האד' בזה השכל אשר בנפשו בהיות שנוה הנה הוא גדל מכל הנמצאים תחתיו . במדרגה השני' ר"ל זה : וזה בב' פנים , וזה הפעל השכלי אשר לאושר ישכב , פי' שנים להם במין , א' במלות אנשים מלומדק להתנהג בטוב המדות כפי אשר יאמר השכל וזהו הדרך הישרה כפי אשר קיימו וקבלו עליהם אנשי המדינה לכן נה , ב' פועל ההשכלה עצמו להבחין בין האמת והשקר , אלה איפו הם הירא' והחכמה שאיכן מתאימות להביא את בעליהן אל האושר והשלימות , והיראה קודמת בזמן להחכמה במעלה ככתוב ראשית חכמה יראת ה' , וזה כי תיקון המדות שהוא מפני יראת העונש הוא כדמות לטישת האבן היקרה שהיא הכנה לפיתוח הצורה שהוא במדריגת החכמה באדם , ושתי אלה לא יכונו אחת מבלעדי רעותה באמרם ז"ל אם אין יראה אין חכמה וכו' , והוא הדבר שכתבנו , אכן יקרה האדם ילוטש במוסר יפותח בחכמה (אסף ח"א ל"ב) : ראוי לשום זה , א"כ ראוי לשום פעל השכל מיוחד לאושר להיות האדם מיוחד בו משאר כל חי : או אינו שלא בהשכל , יהיה פעלו כלו בהשכל או קצתו בהשכל , ועכ"פ אינו שלא בהשכל , הנה שניהם הם בסוג פעל השכל , כמו שהמנגן והמנגן היטיב שניהם נכללים תחת סוג אחד והוא הניגון , וכן פעולות השכל כלם בסוג אחד אך יוסיפו זה על זה כפי תוספת המעלה אשר בם והיו כנגן המנגן פשוט או היטיב : וכן אם נשים , הנה נשום בחינתנו אל אחת מפעולות הנפש אשר בהשכל , או נראה שהאדם הטוב יפעל הטוב , והנבחר יפעל הנבחר ר"ל היותר שלם : כי כל אחד , כי כל פעל יהי' שלם כפי מעלת הפועל ההוא : כפי מעלה א' , אם ינתן הפעל כפי מעלה אחת או יהי' יתרון השלימות כפי יתרון המעלה. כהיא , אולם אם יהיה בפעל ההוא רב המעלות אוי יחשב יתרון השלימות בפעל ההוא כפי יתרון המעלה היותר שלימה והיותר נכבדת בפעל ההוא המ"ב חכמת השיעור תתן קלב לכל בעלי השיעור אשר בארץ הם , וגם בין כוכבים תמים קינה לידע ולהודיע שיעור גדלם ומרחקיהם זה מזה ומדת מהלכם , והנה שלימות זה הפעל יבחן מפאת יתרון מעלתו בשמים ממעל , והנה יאמר החכם כי סוג האושר הוא פעולות השכל , ומינו הוא יתרון המעלה : ועוד נאמר , עוד נאמר כגדר המאושר הוא שיפעל כל ימי חייו פעלות השכל ביתרון המעלה , ואז יקרא שלם , אך לא יקרא שלם בעבור שפעל פועל השלימות ביום אחד או זמן קצר כמו שתשובת צפור אחד לא יורה בוא עת החום ע"כ נמדימם יקרים : לכן יורשם , בעבור שביאר בזה גדר ומהות האושר האנושי , וכבר אמר שהאושר הוא תכלית הטוב בפעל האד' , לכן יהיה גדר האושר הוא כלם רושם וגדר הטוב , וי"ל בעבור שהאושר והשלימות כשלם בהמשך זמן ובתוספת יתרון מעלה בכל פעל שכלי באמור , לכן גם הרושם שלו ר"ל גדרו עולה עמו שלא יתבאר פעם אחת כי אם בהמשך לימוד : מעט מעט , וזעיר שם

זעיר

המוסרים והדרושים והרופאים זמן זה (נ״א אחר) המוצאת והמחודש הוא טוב ׳ וכן יעשו תוספת במלאכות כי כל אחד יש לו להוסיף ׳ וזכרנו בהקדמה כי אינו ראוי לידוע אמתת הדבר עד אחר בכלל הדברים אבל כ״א מהם כפי החומר הנושא אשר בו ובמה שהוא מיוחד למלאכת ההיא ׳ כי הנגר והמשער יבקשו קו היושר במיני גבוליהם ׳ כי זה יבקש ממנו המועיל למלאכתו וזה יבקש איכותו ומהותו ׳ כן הנהגה בענין נחפוש האמורה ׳ אבל מן ראוי לבקר אותו לעשירית במלאכתו לפי ענינה ׳ וכן בכלל החכמות והמלאכות ראוי לעשות כן בענין שלא יעשו במלאכות דברים רבים אשר הם חוצה להם ׳ ואין לבקש סבה בכל הדברים בדרך אחד ׳ אבל בקצתם הרבה ספקות ובקצתם מופתים אמתיים ׳ וזה בהתחלות כי ההתחלה היא ראשונה ׳ ומההתחלות מה שתדעם בהיקש ומהם בחוש ומהם בהרגל ומהם בענין אחר ׳ בעת ההתחלות כפי טבעם ׳ והחקירה והעיון בהם ובאורם הוא ענין גדול בנמשך אליהם ׳ וראוי כי ההתחלה היא יותר מחצי הכל ׳ ודברים רבים מהדרושים יתבארו מהם :

פרק ששי

ראוי לחקור מההתחלה ׳ ולא מהתולדה לבד ומההקדמות

ונזכר שם ׳ ר״ל מחלק על דמיון ׳ דמה למה שאמר בפ׳ ח׳ מזה אשר במשל דבר ממנו אשר דמהו לתכלית כל מלאכה ׳ והל׳ אחריו הלך ילך נביאור מהלך השלימות בהדרגת מביאור לביאור עד ולא כנונה נזרו פלמיני ׳ זמן מה ׳ הטעם שכל מעיין יחדש חדושים בעיונו זמן מה ואחר יגביה ׳ והבאים אחריו יוסיפו עד כי החכמות הם כמו המלאכות אשר יתנו בם נוספות בכל יום ׳ וכן אמרו ז״ל אם הראשונים כב״א אנו כחמורים ׳ כמו שיתבאר בספר המדות שלנו שזה כאמר בנמשכה מנומק אשר הוא כחומר למסה לעשות בכל אשר סודרנו כי כם סיג קרובים לקבלם וידעו פי׳ התורה על נכון ׳ אך בכל דבר חכמה בינה המיוחד בפועל כפיג ים׳ ׳ דור לדור ישבח מעשיך כי יום ליום יביע אומר חדשות ונלודות ולילה ללילה יחוה דעת על ידי נסיונות מקצ״פרמעניא נלעו ׳ וכן יפה בכתוב ומלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים ׳ אלא שיפה זה מלוי פתאומי כי אם הדרגי בתוספת החכמים האחרונים על הראשונים כמלוי מי הים הנוה בהדרגה בהליכת המים ספני׳ ללכת ׳ כי החמה והחסד אשר יסד ה׳ בילודיו כודעים בכל יום רום למשכילי עם ועם ׳ והו״ל עלמם באהבתם יותר הודו לחכמי האומות בסילוק בגלגל כדרום במרום וכוא הדבר שכתבנו ׳ קדמונים יבינו משפט ואחרונים דעת (אסף ח״א ל״ב) : וזכרנו בהקדמה ׳ יעורן פ״א מזה : כי הנגר ׳ ברלות הנגר לבלב עמוד ישר בלי״רמעני בלעז ינסהו בקו שנדיל ואך והחרש שחושב ישרכו כשיורי ווינתע אשר מזה ומזה על ג׳ עבריו או במדוד ממנו על קו השוכב ד׳ טפחים ומן קו השוכב ומעלה עד ג׳ טפחים ׳ ומב׳ נקודות שכלו המדות מזה לזה ה׳ טפחי׳ אז יסי׳ העמוד נלב ישר על השוכב הישר על שטח האופקי מסמבואר במ״ו לראשון מאקלידום : אשר הם מגלה להם ׳ כי אם יערך החוקר לקחת מזה הקדמה לדרוש מדרוש אלתו עקלת בו ולא יקח כי אם הצריך למלאכתו וגם כן הבים מסכמי ומננו לבו מוליך הרחק אחד בד בד כי יתערבו לשם הפלמיים במקדים : דברים מספיקים ׳ ר״ל רפינת לבד במ״טב נפ״ח מזה : ומה בהתחלותיהם ׳ וגם בהתחלות הידיעות ויסודם יש הבדל בין מדע למדע כמו שיש הבדל בדרך אמיתתן : בהיקש ׳ כאמרם כל לפור מפטפט ׳ וזו הקדמה הפושית בעבור שהלפרים אשר ראינו גם שמענום מפטפטים : בהרגל ׳ כאמרנו גילוי ערוה מגונה ׳ וזה בעבור שהורגלנו לחשוב גנות בגילוי׳ : יותר מחצי הכל ׳ וזה כי כל היקש בהתחלותיו ר״ל הקדמותיו׳ הם שתים ׳ והתולדה היא אחת ׳ ובין שלשתם היא ספלבוסוף הדבר שכתבנו ׳ יותר מחצי משלבך תמלת בראשיתך (אסף ח״א מ״ד) :

ראוי לחקור ׳ אחר שביאר בקודם רובם שאשר נדרו שמות פועל השכל ׳ ראה בזה לאוק רעתו כשלרת של

ומהקדמוני אשר מהם המאמר כי אם מהנאמרים ממנה · כי כל הדברים ההוים מסכימים לאמת · ואמת מה יבדל מהשקר · הטובות יחלקו לשלשה מינים מהם פנימיים וחיצוניים · והפנימיים מהם גשמיים ומהם נפשיים · ומאלה היותר מיוחדים והיותר טובים הם הנפשיים כי המעשים והפעולות הנפשיים נשימים סמוכים לנפש · ועל כן אומר באמתתו כי זה מסכים באמרת עם הסברא הקדומה הנאמרת · ומוחקרת מהפילוסופים · ע״כ נאמר ביושר כי אלה המעשים והפעולות הם התכלית · וזה מן הטובות המסומרת לנפש · ולא מאשר הם חוץ לנפש · וזה מסכים עם מה שאמרנו כי אשר יכלה ימיו בטוב ופועל טוב הוא מאושר · וכמעט כי כאשר נאמר חיים טובים הם פעל טוב · נראה כי כל השאלות הנשאלות אצל האושר כלם באותו בזה הדבר · כי מהם אומרים כי האושר הוא המעלה · ומהם התבונה · ומהם אומרים החכמה · ומהם אומרים כי אחד מהנזכרים עם התאוה או לא בלי התאוה · ואחרים יכללו עם

שחכמים אשר ביארו גדרו · כי אם אמת דברו כלם אינגו שלם עכ״פ כמו הגדר שגדר זה החכם · ונכלל דבריו דבריהם עכ״פ · והנה יאמר שראוי לחקור מהתחלה ר״ל מהאושר וגדרו · ולא מהתולדה ומהקדמות לבד כ״א גם מהנאמרים אצל כל חכם ממנה : כי כל הדברים יען כל הדברים שדברו החכמים בזוה ר״ל עד זמנו כלם עברו אמת בגדרו · אלא שלא נשלם להם האמת : ואמת זה · ואמת כל שהוא אע״פ שאיננו שלם יבדל עכ״פ מהשקר שאין בו הסכמה כלל לאמת כ״א סותרו · לכן ראוי לעשות שמיניות עכ״פ מהאמת הבלתי שלם לאמת השלם · כי קינון החלקים יעשו הכל ככתוב וקובץ על יד ירבה : הטובות · עתה ימלו לחקור מהתחלה (בערך אל סדרי הנח) כאשר דבר בראש הפרק ואומר מבואר הוא שהטובות האנושיות הם שלשה שהם שלם · ב׳ חילוניים כמו הון ועושר שהוא גדל מגוף בעליו · ב׳ פנימיים והם ב׳ מינים א׳ דבק בגוף כמו גבורה ובריאות · ב׳ דבק בנפש והוא השכל והדעת · מספר כלם שלשה · והב׳ המורה באחרון לשלישי · ביתר שהטוב האנושי לו שם בארבעה מיני שלמיות · עושר · גבורה · מדות · והשכל · הנה זה החכם יכלול טוב המדות עם מעל השכל כי הוא מסוגו כאמור בפ׳ הקודם · וכן יאמר הכתוב אל יתהלל החכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו (ירמי׳ ט׳) הנה לא מנה רק שלש אלא מנה החכם : ומאלה · ומאלה ב׳ מיני הטובות האמורי׳ יוחדו המעולים מהם שהם הנפשיים ר״ל הפעולות השכליות · יען היותם דבוקים בנפש מש״אכ העושר והגבורה · שאין להם פעולות ודבקות בנפש : כי זה מסכים · גם הפילוסופים הקדמונים אחוז שער להשלים נפשם במושכלות · לכן היושר יורה דרכו שאלה הפעולות הנפשיות הם תכלית האדם ואשרו : ולא מאשר הם חוץ לנפש · לאפוקי הגבורה שעם היותה דבוקה בגוף נפרדת היא מהנפש לכן לא · גם טוב האדם ואשרו : וזה מסכים · וזה מסכים עם האמור בפ׳ הקודם שהמאושר הוא אשר יפעל כל ימיו טוב · ונכלל בזה תיקון המדות כי לא יושג זה התכלית מבלעדי תיקון המדות שהוא ראשית לו כאמור בקודם : הם פעל טוב · אם שיפעל טוב המדות בתורה ובמצוה שזה הפעל הוא בהסכמת השכל אשר יתהלך אחת במתאוה על פי מדותיו בדרך ישרה · או שישכיל בפועל ה׳ שהוא השכל עצמו : נראה כי כל השאלות · כמו שגדרו מסכים עם הסברא הקדומה הפילוסופים · כן כל השאלות והתשובות הנאמרים בדורותיו מסכימים ג״כ עם הגדר שהניח החכם : הוא המעלה · ר״ל שיהיה למאושר מעלה בעיני הבריות על פי מדותיו המשובחות : ומהם התבונה · ומהם אמרו שהמאושר ר״ל נבון בהנהגת המדינה : ומהם החכמה · וקצת אמרו שהאושר הוא השכל העיוני · שלש אלה נכללים בגדר שגדר החכם לאושר בזה (ויעוין בשלישי וחמישי לספר מזה בגדרי התבונה והחכמה) : עם התאוה · עם העונג האמרי ר״ל שיהיה טוב המדות ומתענג · או נבון ומתענג · או חכם ומתענג · עד״הכ טובה חכמה עם נחלה : או לא בלי התאוה · או עכ״פ שלא יהיו בלי תאוה כלל ר״ל שיהיו להם קי סיפוקם עכ״פ ע״ד אמרם ז״ל אם

אין

עם אלה דברי הדברים הנרצאים / קצת אלה אמרו רבים וזקנים / וקצת אלה אמרו אנשי מספר ונבונים ידועים / ואין מאלה אחד נגזור עליו בשגגה בכלם אבל באחד או רבים יושר לכת / א"כ איפה דברינו מסכימים עם האומרים כי הוא קצת מהמעלות / כי אמנם הפועל ההוא הוא לפי המעלה / אולם יש הפרש לא מעט בין היות הדברי בחוזקת האדם ובין השתמש בו ובין בקנין והפועל / כי יקרה היות הקנין בו בהיות הדברים ולא יעשה טוב כמו הישן / ועל צד אחר כמו יושב ובטל / ואי אפשר זה בפעל / כי בהכרח יפעל וטוב יפעל / כמו שהוא במשחקים בהראו"ליפוש כי לא ישימו העטרה בראשי הטובים והגבורים / וכן אשר הם פועלים על יושר בדרכי החיים הטובים והנבחרים ; יזהירו כזוהר הרקיע ויהיו אלה בעצמם חיי עונג ; והענוג אמנם הוא לנפש / כי כל אחד הוא הענוג הדבר אשר אהב / כאשר הסוס לאוהב הסוס / והתהלות לאוהב התוחלת / וכזה משפט לאוהב המשפטים / ובכלל הדברים אשר לפי המעלות לאוהב המעלה והיא / וע"כ התענוגים יתחלפו ברבים

שקדמה אין תורה אין אושר : ואחרים / ואולם אמרו שהאושר הוא אחד משלש אלה הנזכרים אבל יצורף אליהם השגת רצוי הקניני' מהנדרי' החיצונים כמו עושר וגבורה : קצם אלה / קצת אלה הגדרים הנזכרים אמרום רבים וזקנים / וקצתם נאמרו מאנשים מעט אלא מספר ונבונים : ואין מאלה / ולא נגזור על שום אחד מאלה בשוללים / לאמר שטעה ושגה בנדרו : אבל באחד / ר' אבל בדבר אחד או בדברים רבים מגדרו לדק ויושר ללכת : א"כ איפה / אם כן קצת מגדריהם הם בכלל דברי המסכימים עמהם בקצת מגדריהם / וזה שאיקון המדות ודיעת הנהגת המדינה משרתות לשכל העיוני / אולם לא לדקו במה ששמו התכליות המשרתות האושר / אם הם החכמה העיונית האושר / לדק אחד / אלא שלא לדק בו במה שלא הבדיל בין מה שבכח למה שבפועל כמו שהתנה החכם : בחוזקת האדם / ר"ל בחוזק כחו שרצה לאמו לפעל בעשיה : ובין השתמש / עם לאמו לפעל בעשי' בתחלת החינוך : ובין בקנין / ובין המורגל לפעול הטוב. גבר שם הפעל ההוא להיות מקנה קנינו של המאושר / שיש הבדל רב בין שלש אלה אשר לפי דברי החכם לא יקרא מאושר כ"א הפועל טוב כל ימיו כמ"ש בפ' שקודם אך לדעת אלה יקרא מאושר אפי' מי שלא פעל רק ע"ל החינוך : היות הקנין בו / כי פעמים יקרה שתשאר ההכנה ולא תצא לפעל כמו הישן והיושב בטל / וא"כ לא אמת אמרו האומרים כפי המעלה / אבל הוא כפי הפעולה הטובה התמידה : בהראו"ליפוש / איזה שחוק כי ממעטים עטרה למי שקיים שתנאי השותנה בו ואולי יהי' מעין הראות גבורה במלחמת תנופה ולא עטרו מי שהוא גבור ושוב באמת כ"א למי שקיים התנאי בפועל ממש : וכן אשר הם פועלי' על יושר / וככה המיישרי' ארחות חיי אושר ובאלחה מוכרחי' לפעול בפעל והתמדה הפעולות המובילות בדרכי החיי' הטובי' / ר"ל לפעול מדות משובחות ודעות אמיתיות שהם היראה והחכמה : יזהירו / יהיו הפעולות גלויות כהגלות נגלות זהר הרקיע אשר אין נסתר מזהרו : ויהיו / ויתענג כל פעולותיו הטובו' באדות ויקח ערובת החכמה במושכלות כטעם יראה על עבדיך פעלך וגו' / ויהי נועם ה' אלהינו עלינו / ר"ל הבינינו פעלך ונקח ערובתם בטעם כי שמחתני ה' בפעליך / וזהו הסכים עם האומר שהאושר הוא אחד מהנזכרי' עם התאוה / אך החכם אין כוונתו אל מילוי התאוה החמרית כמו שהבין האומר כ"א תאות הפעולות הטובות כאמור : התענוג / תאות נפשו לבאר שהתענוג המושג לפועל הטוב מפעולתו / הוא עצם האושר / הוכרח לבאר ראשונה גדר התענוג ואמר כי התענוג פי שנים לו נגדר / טבעי ובלתי טבעי / וביאר ראשונה הבלתי טבעי שהוא הפחות והנרצה יעיין בה' לשני מזה / והתענוג הוא ממשיגי הנפש כי משער בין יתרון הט"ב לפחות ממנו / ואל אחריו ביאר התענוג הטבעי שהוא הטוב והשלם / ואומר שהבלתי טבעי נמשך אחר האהבה אשר הרגיל האדם את עצמו בה / יש מי שמרגיל לאהב א"ע לאהבת הסוס ואחר יתענג בו ויש מי שמרגיל את נפשו דבר הקיה והוחלת ויתענג בו : וע"כ התענוגי

ברקיע בזה אחר ובזה אחרת. כי אינם טבעיים. אמנם לאוהב הטוב הם התענוגים אשר הם תענוגים בטבע. כי אלה הם לפי המעלה וא״כ הם באלה התענוגים בפי עצמם. כי חיי אלה אינם צריכים לתאוה בדבר אחר מובדל. אבל תהיה התאוה בעצמה ר״ל בעצם המעלה. כמו שנאמר כי איננו אדם טוב אשר לא ישמח בפעולות הטובות ולא יקרא צדיק אשר לא ישמח במעשה הצדקות ולא נדיב אשר לא ישמח במעשה הנדיבות וכן בשאר. א״כ יהיו כפי עצמן הפעולות המענגות כפי המעלה וכל אחד מהם הוא טוב ויפה מאד. ואם האדם השלם ישפוט מאלה היטב ישפוט כאשר אמרנו. א״כ המשובח והמענג והיפה הוא הראשון ואלה לא יתחלקו כמו שהוא ברושם דילו״איש היותר נאהב היותר בריא והמשובח הוא היותר צדיק. היותר הענוג הוא אשר יתאוה האדם להרגיש. כי כל אלה נמצאו בפעולות הנבחרות. אמנם

לכן אינו צ״ל מורים והלוא כמון, אלה התענוגים הרשומים בלתי מוגדרים לפי טבעם כי אם בבחירה ורצון וזה יבחר אהבה אחת וזה אחרת עד״כב ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי. והכלל התענוגים למיניהם. מי זה הם גורם מכם והמגונה בם ושר יופרנו. עוד (כי״ך לשבועי מזה): אמנם לאוהב הטוב. ועתה יבאר התענוג הטבעי אשר אין חליפות לו בין שלומי אמוני בני אדם ההולכים אורחות יושר והנלאה האנושית האוהבים בטבעם כל פעולה טובה ומפעמים על מושכלותם ונהנים מזיו השגתם החכמה אשר יסד ה׳ בפועל כפיו, ככתוב כי שמחתני ה׳ בפעליך ועליהם נאמר או התענג על ה׳: כפי עצמם. וזה ההבדל שבין אלה התענוגים הטבעיים לבין הבחיריים. הוא שהבחיריים הם כפי המעלה והאהבה אשר לאוהב ואוהב כערכו, משא״כ אלה הטבעים שהם כפי המעלה בעצמה: א״צ לתאוה בד״א מובחר. שאינם אוהבים האושר שהוא השכלת אמיתתו יש בבחירתם ורצונם באותו ולא הנמשך ממנו כעבדים המשמשים ע״מ לקבל פרס. כי אין טובה למעלה ממנו להיות גמול לאושר או שהפועל ישיג הנאה לו. אבל עונג האושר נאהב לבעליו בעבור עצמו כמו שביאר בזה ובפרקים הקודמים, וכן אמרו ז״ל שכר מצוה מצוה, ר״ל עונג מצוה גורר עונג מצוה אחרת והוא שכרה של מצוה ראשונה, והוא הדבר שאמרנו בגדר הטוב שהוא זה עונג השכלת אמיתתו אשר הם שכיליי׳ ילכו גם מחיל אל חיל כטעם מבין דבר מתוך דבר ונהנים מזיו השגתם (יעוין חבורנו אמרי בינה שער שלכת בגמול עו״הב) וזה מוכרח. כהיות שאין שם במציאות דבר יותר נעלה מאושר׳ והחכם׳ להיות שכר וחלף בעדם ככתוב יקרה היא מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה: התאוה בעצמה, כינוי הה״א שב אל המעלה שהיא הנכספת משא״כ שאר התאוות שמכליון דבר אחר זולת הנכסף כאמור בפ׳ הקודם: כי אינו אדם טוב, כי הפושה אוה פעל בהכרח אין הפעל קנין לו ולא יתואר בפעולתו, כי מי שהכריחו המלך ולקח מרכושו מתת לאביונים, לא יקרא בעבור זה נדיב, כי אם אנוס ומוכרח, אשר כן המוכרח בצדקתו מחמלתו על העני לא יקרא נדיב כי מה לי הכריחו מלך או חמלתו, אבל נקרא חומל, וכן ביתר הפעולו׳ לא יתואר הפועל בם בלתי אם בעשותו אותם מנדבת רוחו בשמחה ובטוב לבב בלי שום פניה להשגת איזה תכלית על ידי מעשהו בלתי אם באות נפשו מעשה הצדקה, כי השמחה והתענוג הוא העיקר בכל מעשה טובה, ככתוב תחת אשר לא עבדת את ה׳ בשמחה, ונאמר עבדו את ה׳ בשמחה: וכל אחד, וכל פועל טוב בפרט השם בפעולתו ומתענג בהכרח הוא טוב ויפה בתכלית, כי הרע לא יתענג באשר יפעל טוב: ואם האדם השלם, לאפוקי הפתאים האומרים לטוב רע: כפי מה שאמרנו, שגדר האושר הוא הפעל המשובח בעצמו ונותן תענוג לעושהו ויפה בעצמו, ושלשתם נקשרי׳ בקשר אחד בפעל הטוב הנעשה לשעתו: ואלה לא יתחלקו, כי בגדר זה הם שהניח דליס״ויש באו מחולקים כי שם נאמר שרושם האושר הוא עשות הפעל היותר נאהב, או הפעל היותר בריא ואוהב בגבורה: והמשובח, מי שהוא עושה פעל משובח יותר הוא צדיק: היותר הענוג, האושר אשר ביתרון התענוג הוא הפעל אשר יתאוה כל אדם להרגיש, כן בחוב ברושם דיל״אוש אשר נחלק ולא אולם ברושם מעשה החכם לא יתחלקו כי כל פעל טוב הוא מענג ומשובח ויפה כאמור: בפעולות

הנבחרות

אמנם כל אלה או אחד מהם יחשב הנאמר שהוא מהמאושר · אבל נראה שהוא צריך לטובות החיצוניות כאשר אמרנו · כי כן הנמנע הוא לעשות טוב מי שאינו יכול לתת ולעשות ההוצאות · כי דברים רבים נעשים כמו שאמרנו עם הכלים כמו האוהבים והעושר והשלטנות המדיני · ובקצת מופשטים מאלה יכנס האושר · כמו הזרע הטוב וההדר והיופי · כי איננו מאושר גמור אשר הוא מכוער מאד ואשר לא תאר לו ולא הדר · ואשר הוא יחידי בלא זרע · עוד אולי יהיה נגרע יותר ממאושר אם בניו יהיו רעים וחטאים · או אוהביו · ושיהיו טובים ומתו · כי כמו שאמרנו יצטרך האדם לזאת ההצלחה · על כן קצת יסבבו ההצלחה המקרית עם האושר · ומהם יאמרו במעלה · ויש לדרוש אם הוא מלומד או מורגל או בא ברוב השתדלות או בא בחלק מאלהים או בא מצד ההצלחה המקרית · ואם יש דבר אשר הוא מתת אלהים לאדם · דבר נאה ומתקבל להיות האושר יתן מאת האלהים כי הוא הדבר הגדול שהנבחר אשר במין האנושי · אבל זאת החקירה אולי הוא יותר ראויה לידיעה אחרת · נראה שאם איננו דבר שלוח מהאלהים אבל הוא מצד המעלה והלימוד או מההשתדלות הוא דבר אלהי כי יראה שהוא תכלית הנבחר למעלה והוא אלהי ומאושר ואם הוא כללי מאד

בנחמדות / בפעולות שהיה עושה בם לרצונו יתחלפו בם שתענוגים כרצון איש ואיש משא"כ האושר שהוא ענין לכן הוא תענוג אחד שוה בכל, כמו שקדם בד"ה וכלל הדברי' אשר לפי המעלה ר"ל כאופן אחר ז' אמר בכל אלה, אבל כל אלה הפעולות הטובות שנחשבו לקצת בגדר האושר, או אחד מאלה הפעולות שיש לו יתרון עליהם, כמאמר עשר שהוא האושר' / אכן יראה שיש לו צורך להיות חוברים עמו טובות חיצוניות: כאשר אמרנו / כאשר אמר למעלה בשם האחרי' ר"ל והאחרי' יכללו עם אלה רצוי הדברים החיצוניים, והנה גם עמהם הסבים אותם נקראו כמו שאמר ואין מאלה אחד נגזר עליו בשגגה: כי מן הנמנע, כי הדלות לא יוכל להיות נדיב לכן יגרע ממנו פעל הנדיבות באושרו: כי דברים רבים, פעולות טובות רבות המשמשות אל סבת האושר לא ישלמו כ"א בכלים כמו קנין האוהבים שהוא נקנה בעושר כמאמר ואוהבי עשיר רבים / כי כל הרע לאיש מקן, והעושר כמ"ש והשלטנות נקנה בעושר, וכל אלה הקודמים הם עזר אל האושר, כי ראוי למאושר להטיב לאוהביו, ולהיות נדיב בעשרו ולהיות עושה משפט לדל לגזול עשוק מיד עושקו בשלטנות: ובקצת מופשטים / ואם יעדרו קצת מהטובות החיצוניות, ישפל האושר ממעלתו: כמו הזרע / אם אין למאושר בנים טובים או אם אין לו הדרת הפנים: ההצלחה המקרית / הסבת הטובות החמריות יכנה בשם ההצלחה המקרית כי איננה עצמית לאדם מאשר הוא האדם אבל משער בצ"א / מש"א כי הטובות השכליות ר"ל הפנימית הם ההצלחה עצמית לאדם בהיותם מחלק השכלי שהוא עצם עצמי לאדם במה שיש לו יתרון על בע"ח: ומהם יאמרו במעלה / ר"ל הקודמים יאמרו שההצלחה המקרית היא חלק מהאושר ובהעדר החלק יעדר קצת אושר / אך האומרים במעלה יאמרו שאין העדר ההצלחה המקרית גורע באושר, אבל מציאותו מוסיף עליו יתרון שלימות ומעלה: ויש לדרוש / ויש לחקור על סבת מציאות האושר במאושר ממנו, כי יתכן לומר שקנהו המאושר באחד מג' דרכים אם שלמד בדרך חכמה להתנהג בדרכי האושר / או הרגיל א"ע בדרכיו, או רוב ההשתדלות, או הוא מתת אלהים / או הכלים שקדמנו במקרה בע"ד אמרם ר"ל כי הוא מזומן במזלו ומלאכתו: ואם יש דבר / ואם הנקראים שם איזה דבר יתנו האלהים את האושר / אוי ראוי שנחשוב הדבר הזה האושר בהיות שאין דבר משובח ממנו באדם והשוב להיות מתת אלהים: כטעם יהיב חכמה לחכימין: אבל / אמנם זאת החקירה אין זה מקומה כ"א בטבעית לא במדיניות: נראה / יראה שאם האושר איננו מתת אלהים כ"א יהי' סבת הגעתו הלימוד וההשתדלות הנה עכ"פ יהי' ענין אלהי: כי יראה שהוא תכלית / זה יורה בגדולתו, תכליתו הנבחר למעלה בגדולה: ואם הוא כללי / הנה זה יורה גודל מעלתו:

מאד כי הוא אפשר לכל אדם אשר איננו נעדר המעלה בלימוד ושקידה · ואם הוא יותר טוב מלהיות בעבור ההצלחה המקרית מאושרים · וזה ראוי להיות כן אם הדברים אשר בטבע יותר טובים כפי מה שאפשר לפי תולדותם · וכן ג״כ העשוים במלאכה ובכל סבה ויותר לפי הנבחרות ג״כ · והיה דבר בליעל יצוק בו לומר שהדבר הנבחר הגדול ובוא מההצלחה המקרית וזה הדרוש הוא גלוי מגדר האושר כי הוא פועל הנפש כפי המעלה : · אמנם עם זה הוא מהכרח שיהיו קצת הטובות הנשארות נלוות אל האושר מצד ההצלחה המקרית · כי אלה הם פעולות מעולות והם נולדו (ג״א אלו) כמו כלים · והנה נאמר חנה באושר מסכים עם מה שאמרנו בתחלה · כי שמנו הדבר הנבחר תכלית המדיני · כי זאת בשקידה גדולה תעשה זה · כי תעשה דברים רבים לעשות המדיניים טובים · ופועלים הטוב · לכן מן הראוי לא נאמר חמור והשור ולא אחד משאר בע״ח אשר הוא מאושר · כי א״א לאחד מהם להשתתף בפעלו · ולזאת הסבה הנער ג״כ לא יהיה מאושר כי לא יפעל באלה בעבור מעט שניו · ואם קצת מהם יאושרו יהיה בעבור התוחלת · כי הם צריכים כמו שאמרנו

מעלתו בסיעתו שלא אמרו רבים מבני אדם וכו׳ שירמוז אל הענין שהוא ענין כללי · וכן יאמר הכתוב את אלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם פי׳ כל האדם קטן כגדול בסכל כחכם יקנה אשרו ביראה וה״ע כענים הקהל חקה אחת לכם : כי הוא אפשר · יען שהאושר הוא ענין אפשרי להשיגו לכל מי שמיגע א״ע בהשתדלות להשיגו כטעם יגעתי ומצאתי תאמין : ואם הוא יותר טוב · ומלבד האמור מה שיורה היותו ענין אלהי · שזה שיהיה טובו שהמאושרים באשרו הם יותר מאושרים מהמאושרים בהצלחה המקרית כמו העושר והגבורה : וזה ראוי להיות · וענין זה מחויב להיות כן שהאושר יהי׳ ענין אלהי אף כי יהי׳ מסובב מלימוד והשתדלות · כי אם הדברים הטבעיים הם שלימים מאד כפי היותר אפשרי · וכן הענינים המלאכותיים יפעלם פועלם על צד השלימות היותר אפשרי כפי מחשבתם : והיה · ויותר מזה הפעולות הנבחרות לפי השכל מחויבות להיות יותר שלימים : היה דבר בליעל · א״כ איפה בהיות האושר פעל בחירי לפי השכל כמו שהונח לכן כאחד הנבלים ידבר המדבר שהאושר הלזה שהוא שלימות האדם יבוא מקרי ומזדמן מההצלחה המקרית · והוא פחות ונגרע מכל פעולה טבעית ומלאכותית ובחירית שלא נעזבו תכליתן למקרה : וזה הדרוש הוא גלוי · מבואר נגלה שגדר האושר הוא פעל הנפש בחלק הנעלה ממנה ר״ל בכח השכלי והעיון בהשכלת אמיתתו ית׳ ואיננו כפי ההצלחה המקרית כפי מחשבת הנבל האמור : אמנם · אך עכ״ז מוכרח שילוו עמו קצת טובות מדומות שהם הלשות ומבוא לאושר האמיתי : והם נלוו כמו כלים · והמה נחוצות עם האושר כמו כלי בית קיבול אל מה שבתוכו : מסכים · כמבואר בזה בגדר האושר מסכים עם האמור בפ״ד מזה שהאושר הוא הפעל הנבחר להיות לטובת המדינה ולהיות אנשיה פועלי הטוב בענין העורים זה מזה כי הוא זה מה שיעזור אל האושר האמיתי · אשר זה סבת היעודים החמריים הבאים בתורה כמו ונתתי שלום בארץ · ונתנה הארץ יבולה · וזולתם מהיעודים אשר להצלחת המדינה ותקנתה · וזה כי הם כלי מחזיק ברכת האושר האמיתי ר״ל העזר על העיון והשכלה באמיתתו ע״ד אמרם ז״ל אם אין שלום אין כלום : להשתתף בפעלו · להיות נעזרים זה מזה בעזר המדיני · והר״שע פי׳ לשתף ההצלחה השכלית עם המקרית : הנער גם כן · בעבור שאיננו מבין דבר במה שהוא לעזור ולהועיל למדינה ולא יפעל בהצלחה המקרים והעצמיים · בהיותו עדן רך בשנים ועדן לא נסה ללכת בדרכי החיים ככתוב בסוף פ״א מזה : וקצת מהם · ואף כי קצת מהנערים יתאשרו · וזה בעבור התוחלת שהם מיחלים להשיג טוב מה מדומה ע״י זה האושר · וזה איננו נכנס בגדר האושר · כי מתנאי האושר שיהי׳ תכלית השגתו בעבור עצמו לבד לא

שאמרנו מעלה שלימה וחיים שלימים

פרק שביעי

חליפות רבות יקרו בכל ענין ובכל זמן כי יקרה לאשר מלאו בתיהם טוב שיפלו במחשבים לעת זקנתם כאשר סופר בשיר אומיראש דבר פריאמו. אשר אמר נשתמש הדברים בהצלחות מקריות וסופו עורש לא יאושר . א"כ האם לא יאושר אדם אחד בכל ימי חייו . אבל לפי דעת סולון הוא מחויב להביט אל האחרית . ואם נניח זה אם תהיה מאושר בעת המות . זה בלתי נאות כלל . גם להראיות אחרות כי כבר אמרנו שהאושר פועל מה . אמנם לא נאמר כי המת הוא מאושר . גם שולין אין זה רצונו . אבל פעמים איש מה יגזור ויאמר ויאשר אותם כי אז הוא חפשי מן חרפות המקרים רעים . אבל יש להשיב על זה . כי יראה כי יקרו למתים רע מה או טוב . אם יקרו לחי בעת שלא ירגישם . כמו קלון או כבוד והדברי הבנים ובכלל יבואום דברים טובים למקרים (נ"א ומקריים) רעים . ועוד זה הדבר יחזק השאלה . כי אמנם

אשר

במבוא ז"ל כמבואר בד' מזה : מעלה שלימה . ר"ל שכל שלם : וחיים שלימים . רמז להצלחה המקרית . אשר אמר בשני לא יזכה את אדם עדן לסמור ב' מיני ההצלחות האמורי' והר"שט ביארו על אופן אחר :

חליפות רבות . אחר שביאר בקודם שההצלחה המקרית משתתפת עם הפעולות כפי המעלה לאשר המאושר . ואשר אין יתן מסגת ההצלחה המקרית אינגו מאושר אף כי יפעל לפי המעלה . לפ"ז א"כ סנה יפול בזה ספק עצום וזה כבר התבאר במציאות שנגדר המאושר כות היות המאושר פועל טוב כפי המעלה כל הימים בתמידות . והנה ההצלחה המקרית פוסקת לפעמים מבעליה כאשר שמענו כן ראינו שהעשיר ועני והגבור יחלש לעת זקנתו וכיוצא בו ביתר ההצלחות המקריות . וא"כ איפה מי זה המסלך בדרכי המוסר פי שנים מקרי ועלמי . ונפסק ממנו המקרי . מה תהא א"כ במוסר ההוא . והנה כל זה ראה החכם להזכיר בזה הפרק ואמר חליפות רבות . ר"ל שינויים רבים יקרו בהצלחה המקרית שהעשיר יעני ויפסח יש לפעמים כמו שסיפר הומ"על בשירו על דבר פרי"מו אשר אמר דעסו וסברתו בספרים . מי זה שכל ימיו עמדה לעזור לו ההצלחה המקרית והי' כסיל : ושופו נהרס . ולבסוף נעשה רש ואביון כות זה לא יאושר ר"ל לא יקרא מאושר . א"כ . לפ"ז יתכן שלא יאושר שום אדם אלא רק מתי מספר והם הפועלים עם המעלה . ומגליתים גם בהצלחה המקרית בגוף ובעושר ובבנים ובנכרבון יתר הטובות גם עד זקנה ושיבה . וזה יקרה מעט : אבל לפי דעת סולון . כאומר שכל הולך אחר החתום ובגמר . א"כ לפי זה לא בחיים יהיו מאושרים כי אם המתים : וזה בלתי נאות . דבר זה לא יתכן לפי המושכל הראשון שהאושר והצלחה תהיה בעד החיים לא המתים : גם לראיות . ועוד ראיות על סתירות זאת הטענה . כי כבר אמרנו שהאושר בקנה בפעולות האדם הדברים המעולים והנה המתים לא יפעלו דבר ואיך יתוארו באושר : אין זה רצונו . אין זה דעתו שום אדם לא יאושר בחייו כ"א במותו : אבל פעמים . אבל יגזור ויאמר שלפעמים יאושרו המתים להיותם חפשים מן הרעות הקורות לחיים עד"הכ ושבח אני את המתים (קהלת ד') אך לא זו כוונתו שיאושרו באושר אשר קנו בחיים : אבל יש להשיב . עוד יש לספק ספק ב' מה שחשבו המאושר מיום המות והלאה כי באמת יקרו למתים רעות גם טובות כי המתים אינם יודעים מאומה . כמו שיקרו לחיים רעות מבלי ידיעתם גם כמו ל"הר והגלות שם רע שהם רעים למספר אף כי בל ידע אם סופה ממנו הרע. ההוא אשר כן יקרו למתים ג"כ רעות וקלון מרעות בניהם וקלונם אף כי כל ידעו בל ירגישו ברעתם : ובכלל יבואום . ר"ל לפעמים יגיעום טובות ולפעמים רעות . אם יכבדו בניו ולא ידע ויצערו ולא יבין למו : ועוד זה . הדבר אשר עורר הספק

כי אם הוא יהיה אינו מאושר באחריתו / גם לפי ימשך המות
אשר בעושר ויקרא מאושר / והנה יקר מקרהו שיעבור
חליפות ושנויים על בניו ויהיו קלותם מפורסמים באניהם
וקלונם בלתי מאושרי' / אשר כזה ההתחלפות אחרונה אל
בניו יקרה באולת הבנים כי אולת אדם תסלף דרכו :
בלתי נאות / והנה לפי"ז שגם זה ממה להיות בלתי מאושר
אחר היותו מאושר / וזה אינו נאות שישתנה המת
המאושר אל רע בפועל הבנים : גם היא בלתי נאות / כאן
שיהיה ענין בלתי נאות שלמות / ישתנה לפי פעל הבנים
שיאמר בקודם / כן הוא ג"כ בלתי נאות הפכו שלא ישנה
שלמות או כבוד מבנים אל אבות לעולם / כי באמת
בקלות הזמן ישתנו האבות לפי מעללי הבנים וא"כ יש
פנים לכאן ולכאן והספק במקומו עומד : אבל אם נשיב /
אף אם נתיר הספק הא' אשר בראש הפ' המספק ואומר
שאי יתכן שאושר על המאושר אם כל ימי חייו או בעת
מותו / או יותר בפרק שאח"ו גם הספק הב' הנקבל
מזה / המספק ואומר מה יהי' משפט המת המאושר אם
יקרו שינויים רעים בבניו אחרי מותו : אם הכרח הוא /
אם נניח שהאושר בהכרח לא יודע כ"א בסוף במות
המאושר כפי דעת סולון שאמור : לא שהוא מאושר / לא
יתאשר אחרי המות כי לא במתים אושר / אבל הכוונה
במות האדם יודע אשרו וזה אם הי' פועל צדק ומשכיל
ומשתמש בכל ימיו ומת בלי מקריים רעים / או יורה
שמות שהי' מאושר בהיותו בחיים : וזה בלתי נאות / וזה
לא יתכן כי אם האדם הוא מסופק כל ימיו אם הוא מאושר
או לא / לא יאמתהו המות כי לא יתכן לומר על איזה דבר שהי' בפעל לכן אם לא הי' לכן כל ימיו : אם כשהוא
מאושר / אם לא יאומת האושר בעת שהוא מאושר ר"ל בהיותו בקיום שאז פועל האושר לשמתו / לא נודע כי הוא
לא מאושר / אף כי אחרי מותו שכבר פסקו הפעולות אז או יוודע שמאושר להפוך הוא : ולכן לא רצו / מלת ולכן
מוסב אל האמור אחריו בביאור הסבה אשר לא יתאשר האדם כ"א אחר מותו כמו שאמר סולון / וזה לג' הקדמות הא'
שהאושר הוא ענין קיים לא יסור בקל / ב' שהמאושר מוכרח להיות מוזלה בהצלחה המקרית / ג' שההצלחה המקרית
חולפת ומשתנית בכל עת ואם ע"כ נאמר שהאושר לא יודע כ"א בסוף ר"ל אי זה הפועל לפי המעלה בל יהיו / ויהיה
מוזלה בהצלחה המקרית ולא נשתנו עליו כיד מוחר / הוא זה יהי' מאושר : ישנו סביב אנשים / ישקוע בשינוי
סביב בעליהם מטוב אל רע ולכן לא יודע האושר כי אם ביום המות : מפורסם הוא / אחר שביטל דעת סולון בספק
הא' ששאל והוא שהמות לא יעיד אל האושר אחר שלא הי' עדן בפעל מאושר / שב עתה לברר ההקדמות אשר
הניח סולון דעתו עליהם ולהראות שאחת מהנה כוזבת וזה שקבעל הנחתו / ואומר ידוע שההצלחה המקרית משתנית
שמאושר ל רע / ויקראו לזה מאושר / ולן יונח האושר נתלה בהצלחה כאמור / והנה ההצלחה משתנית לשפלה ויחוייב
ג"כ שישתנה האדם מהמאושר אל בלתי מאושר בהשתנות עליו ההצלחה / ולפ"ז יהי' ענין האושר כמו במליו / לכנות

אשר שנים רבות יחיה במוצלח ובא עד זקנה ושיבה
ומת · וזמן הראוי יקרה שיהיה מחליפות רבות אצל
הבנים כי מהם יהיו בנים טובים ויהיו בכבוד כאבותם
ומהם להפך · כי אמנם מפורסם כי בכל ענין יקרה
התחלפותם מאבותם באורח · בלתי נאות יהיה גם
עם זה ישתנה תמורה ועשה (נ"א ויעשה) פעמים
ופעמים ישו (נ"א ישו) · גם הוא בלתי נאות והבלתי
אם בקצת וזמן לא יגיע לאבות מתוצאות הבנים ·
אבל אם נשיב אל השאלה הראשונה אולי בטוב תעיין
יודע ממנו הנשאל עתה · אם הכרח הוא לראות
סוף האיש ואז יאושר · כל אחד · לא שהוא מאושר ·
כי אם שהוא היה קודם · וזה בלתי נאורת אם
כשהוא מאושר לא יתאמת ממנו כי הוא זה :
ולכן לא רצו לאשר החיים · על בחיים ותיהם ·
בעבור החילופים · ובעבור · כי יחשבו כי האושר דבר
קיים ולא יתהפך בנקל · אבל ההצלחות המקריות
פעמים רבות יתגלגלו סביב אנשים עצמם · מפורסם
הוא כי אם נלך אחרי ההצלחות המקריות פעמים
רבות נאמר באיש אחד שהוא מאושר · ואח"כ רש"ע
ונקראהו לזה מאושר כמו במילון · ויקיימנו בחול שבר

או אתו מן היושר ללכת אחר ההצלחות המקריות כי הטוב והרע אינו בהם אבל יצטרכו אליהם החיים האנושיים כאשר אמרנו ׳ אמנם הפעולות אשר הם לפי המעלה הם שרות בענין האושר ׳ ואשר הם בהיפך הם להפך ׳ ויעיד על זה השאלה אשר הוצרכנו לשאל עתה מקודם כי אין דבר מהפעולות שיהיה לו קיום כמו הפעולות המעלייות והם יותר נשארות מהידיעות הלימודיות אלה יראה מהם היותם נכבדות הם יותר נשארות בעבור רוב גודל המסודר היותם בהם מאושרים וזה ירמוז היות הסבה אשר השכחה לא תמצא אצלם ׳ הדבר הנשאל יעמוד במאושר ויהיה כן כל ימיו כי תמיד או על הרוב יפעל דברים לפי המעלה ויסבול המקרים הטובים ובכל מקום ובכל דבר בתבונה כי הוא באמת טוב גבר וברבעים (נ״א ומרובע רבוע) בלי מום ׳ אמנם דברים רבים באים במקרים והם מתחלפים בגודל וקטנות ׳ והקטנים מההצלחות וכן ג״כ שכנגדן נגלה הוא שלא יעשו שינוי בחיים ׳ אמנם אשר הם רבים וגדולים ׳ אם הם טובים יעשו החיים יותר מאושרים ׳ כי אלה נולדו ליפות ולישרות (נ״א לפאר) והשמוש בהם הוא טוב ומעולה ׃

בלשון רומי (ערוך מרך פקיון) והם הדברים המשתנים מהרה למראה העין ׳ וכמו כן יפי׳ האושר לפי זאת הכוונה ויתרון יש בחולשה ר״ל לפי טעם קלה ׳ וזה הפך הנקמה גדרו שהאושר אינו סר מהרה מבעליו : או אינו אלי אין מן היושר להיות לאושר התלות בהצלחה המקרים כי אין בהם טוב ורע עצמי : אבל יצטרכו אליהם ׳ החיים העולמים יש להם צורך אל המקריים כצורך הגוף אל הכלי או כסכין אל הבית יד ׳ ואין הכלי עיקר : הם שרות ׳ הפעולות לפי המעלות הם כמושלים וכל׳ מה המקרית הוא כמו משרתת להם : ויעיד על זה ׳ ר״ל מה ששאל אח״כ שהפעולות לפי המעלה יש להם קיום מאח״כ ההצלחות המקריים ׳ לכן ההקדמה האומרת שההצלחה היא מנגבת האושר כוזבת עכ״פ ׳ שאינה כי אם משרתת ויתכן שיקוים האושר מבלעדה : מהידיעות הלימודיות ׳ מבואר הוא שכל דבר אמיתי הוא קשה השכחה ׳ ובעל שם זה נקרא אמת שאינו קיום כמו מימיו נאמנים ׳ ובהיות ידיעות הלימודיות ר״ל המדידה כלם אמת לכן הם קשי השכחה מבעליהן ׳ והנה פעולות המדות המשובחות והשכלה אמתיות הם יותר קשי השכחה מהלימודיות וזה אמנם כי כן יסד ה׳ נטבע האדם להיות משתוקק להתמיד בפעולתן למען מנוח האושר על ידן. המתמיד וקיים תמידי כמוהם כטעם פועל אמת שפעולתו אמת אשר עוד כנה אשר לא ישכח האושר מן המאושר ׳ אם בעבור היותו ענין נפלא ר״ל מפליא את בעליו לאמר מתי יבוא לידי ואקיימנו ׳ כי כל דבר מפליא עושה רושם חזק בנפש ׳ לא ימחה ממנה לעולם ׳ ע״ד אמרם ז״ל תרי תמיהי מדכר דכירי ׳ וכן אמרו ז״ל למאי נ״מ לגירסא דינקותא ׳ ר״ל שהילד מפליא כל דבר שמוע לכן נשאר זכרונו לעולם ׳ והנה בהיות האושר האמיתי הוא ההשכלה בפועל ה׳ ומעשהו הנפלא כאמור על כן זכרונו בא לבני המאושר בפליאה ׳ לכן יקום לעד ולא ישכח ממנו ׳ וכן כתוב לאמר פלאות עדותיך על כן נצרתם נפשי ׳ פי׳ הנפלאים שהם עדות על שלימות נוראות נחכמה ויכולת הם נפלאים מאותם ומליאותם על כן נשמרים בנפש לזכרון עולם ׳ וזה עלם האושר האמיתי כאמור : הדבר הנשאל ׳ האושר המבוקש יתמיד עם בעליו כל הימים או על הרוב עכ״פ ויסבול בעבור קיומו נער ממקרי ההצלחה המקריית הבלתי נגדו : בתבונה ׳ וזה בעבור היות המאושר מבין דבר האושר שהוא טוב אמיתי בלי מום : ובד׳ רבעים ׳ על ארבעה רבעיו ר״ל מצד החומר והצורה והפועל והתכלית אין בו מגרעת : אמנם ׳ אך לא כן ההצלחה המקרית כי לא כל פעולותיה טובים אמיתים כפעולות אשר לפי המעלה ׳ והנה הם שונים זה מזה באיכות הגודל והקוטן : הקטנים מההצלחות ׳ עתה יבאר איך המקרים הרעים לא יבטלו המאושר מאשרו ׳ ואמר הקטנים מטובות ההצלחה והרעות אשר כנגדן מבואר מאלה שלא יפעלו שינוי בחיי האושר כי לא ישים המאושר לבו אליהם למיעוט ערכם : אמנם ׳ אבל הגדולים מהם ׳ אם טובים הנה יהיו מסרקות לאושר ויפו אותו ׳ אך

אין להם עכ"פ חלק עצמי באושר כאמור : והמקריים , אולם הרעות המעכבים את המאושר ומונעים ממנו פעולות טובות רבות : אבל באלה , הנה על כמו אלה יגה אור הטוב של האושר להאיר דרך השכל למאושר עד"הכ גם את הטוב נקבל ואת הרע לא נקבל , והפסד המקרים הרעים אין נחשב למאומה נגד האושר , עד אשר יעזוב בעבורם : להיותו אמיץ לבו , לוחם בעד האושר בשכל אשר הוא שכל נעד של פגעים רעים : ואם הפעולות , ואם תהיינה פעולות המאושר מהפעולות הנבחרות ר"ל הפעולות אשר כפי המעלה יפעלם : לא ימאס , הנה בוודאי שלא ישוב המאושר רש מכן בעבור המקרי' הרעים אשר ימצאו אותו : דברים זכים , פעולות טהורות כלומר גרועות ושמחים בעיני ה' ואדם : וגם כשהם עומדים , וגם כאשר יפסקו כמו ויעמוד השמש , ר"ל גם כשיפסוק האושר מעשותו בעבור המונעים העומדים נגדו מהמקריים הרעים : אבל יחשבהו טוב , אבל יחשוב האושר כי טוב הוא עד שיסבול בעבורו רעות המקריים : ומבין , ומבין להבדיל בין האושר שהוא טוב מועיל ובין ההצלחה המקרית שהוא טוב הערב לשעתו בטעם הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכר עבירה :
וגם כשהם עומדים , לא זו שיסבול בעת הפסקת הפעולות הטובות בעבור המקרי' המונעים מפעולת האושר , אלא אף גם זאת יפעל בעת ההפסקה פעולות נבחרות כפי אשר תשיג ידו לעמוד נגד המונעים , וידמה בזה לשר הצבא הטוב הלוחם נגד איש מלחמתו כפי כחו ועוצם ידו אף כי אין לאל ידו להכניעו מכל וכל : וכמו מתוך השררה , או כמו הרצען שאין לו עור נבחר ועושה מהעור שיש לו נעלים טובים כפי האפשר לפי העור שיש לו , והוא יהי' הרצען שלם במלאכתו , אשר כן המאושר יהי' שלם באשרו אם ילחם נגד המונעים לפעול הטוב כפי כחו ועוצם ידו , אף כי לא יעצור כח להתגבר על המקריים ולהחזיק באושר השלם כפי בחינת עצמו : ואם נאמר , ר"ל נאמר שהבלתי שלם באושר בבחינת עצמו כי אם לפי כחו וגבורתו נגד המקריים , אינכו מאושר : לא יהי' , לא תמצא לעולם מאושר באמת כי כל מאושר יש לו מונעים אשר לא יעצור כח להתחזק עליהם , א"כ המתגבר כנגד הרעות כפי יכולתו הוא מאושר בבחירה : ואשר הוא מאושר , יורה דעה שהאושר הוא ענין קיים , כי לא במהרה יסור בעליו ממנו , בלתי אם יעמדו נגדו מונעים גדולים אשר יבטלוהו מאשרו מכל וכל : לא יפול במקרה פריאמו , הוא הגבר שמלאוהו רעות רבות המובא בראש הפ' שסיפר ממנו הפילוסוף : לא יחזור , כמו שבוא קשה ההסרה כן הוא קשה החזרה אך יתכן עכ"פ להשיגו : א"כ מהו המונע , א"כ אחר שהאושר לא יסור מהמאושר כי אם בדרך רחוקה כי תמצאינה אותו רעות רבות עד אפס כח להלחם נגדם עם אושר מעט מוער לא כביר , וגם בזה יתכן שישוב עוד אל אשרו במין המקרה אשר קרה לאיוב , א"כ אינו זה נמנע שהפועל לפי המעלה יתאשר ג"כ כל ימיו

ומעולות , והמקרים אשר יבהלו בריתך ויבואו המאושר , ויביאו עצבון וימנעו פעולות רבות , אבל באלה נגה האור הטוב כי יסבול בנקל רעות וצרות , לא לבלתי הרגש הכאב כ"א להיותו אמיץ לבו ; ואם הפעולות אשר הם שתורת בחיים אשר אמרנו לא יעשה אחד מהמאושר רש , ולא יפעל בשום זמן דברים זכים ושנואים , וגם כשהם עומדים תמיד , אבל נחשבהו (נ"א יחשבהו) טוב ומבין ויסבול כראוי המקריים , וגם כשהם עומדים תמיד יפעל פעולות נבחרות מן הבא לידו , כמו שר הצבא הטוב שילחם בחוזק עם הגדוד אשר לו נגד אויביו , וכמו מתקן העורות , מהעור הבא לידו יעשה נעלים טובים , וכן בשאר מלאכות , ואם נאמר אשר ככה הוא רש , לא יהיה לעולם מאושר , ואשר הוא מאושר לא יפול במקרה פריאמו (נ"א מוסרה) ולא ינוע מהאושר בקל ולא מכל מקרה הבא כי אם לרבים וגדולים , ואם תקראינה אותו כאלה רעות רבות וצרות , לא יחזור לתורת מאושר במעט זמן , כ"א ברבות הימים וברבות הטובה מגדולים וטובים ואז ימלא כל טוב , א"כ מהו המונע לומר הפועל כפי המעלה השלימות מתאושר כפי הצורך מן הטובות החיצונית ,

לא

כפי

לא בזמן ההוא לבד ב"א בכל ימיו . או ראוי להוסיף ויהי' כן ויאמר כפי השכל . העתיד בלתי נודע אצלנו . ואנחנו נשים האושר כי הוא התכלית השלם בכל ענין ובכל זמן . ואם כן נאמר החיים העומדים להוי' ועמדו בעתיד בדברים הנאמרים הם מאושרים כפי בני אדם כבר נאמר מאלה זה השיעור :

פרק שמיני

ואם המקריים אשר יקרו לבני אדם ובכל האוהבים לא יועילו ולא יזיקו . יראה בלתי ראוי מצד האהבה וגם הוא חולק על הסברות המפורסמות . במקרים יש חלוקים רבים מפנים שונים . ומאלה הם נחשבים הרבה ומהם מעט . ולעשות חילוק מכל אחד ואחד . יראה ארוך ובלתי בעל תכלית . ואומר בכלל נ"מ אולי יהיה אמנם כמו אשר אצל הארם מהמקרים מהם יש לחם כובד ועזר אצל החיים . ומהם קלים . כזה יהיה כולם אצל האוהבים . אמנם הפרש גדול בין המוצאות אשר יקרו למתים או לחיים יותר גדול מהחמסים והרעות אשר הם בספרי הנדורות או הנעשים עתה . והנה נוכל לעשות הפרש על זה ההפרש (נ"א הפאל) . אולי יותר ראוי להקור המתים אם

כפי נרכו בעונות הפללה המקרים . אם רצת מעט ויהי' כן כל ימיו : או ראוי להוסיף . אולי ראוי להוסיף דברים ולומר שיאושר עד יום המות כפי השכל סיסר . הפך דעת סולון : העתיד . מה שעתיד להיות עדן לא נודע אלינו אם יהי' מאושר או לא . לכן נתראהו באשר הוא שם : ואנחנו . כי אנחנו נאמר שגדר האושר והגיאות לאחרו הוא המאושר בזמן ההוה : ועמדו בעתיד . ויקוים בעתיד כאמור למעלה ר"ל שילחם נגד הפגעים כפי יכלתו ויתאשר באושר ההוא אשר לו יכולת עליו . ונזה הותר הספק הראשון האמור בראש הפרק :

ואם המקריים . אחר שביאר בקודם שהגללתה המקרית לא תועיל ולא תזיק תועלת והיזק עלמי בענין האושר . והמאושר יאושר כל ימי חייו באהבתו האושר יותר מאלה את המקריים ובזה התיר הספק הראשון אשר בקודם . בא להתיר בזה הספק הב' האמור בקודם בד"ה . ועוד זה הדבר יחזק השאלה וכו' . המספק ואומר מה יהי' משפט המאושר אשר יקרה אותו מקריים רעים אחרי מותו . וכל זה כפי העולה על מחשבת החושב אם באמת ואם בשקר כי בהיקשים המדיניות הולכי' אחר המפורסות כמבואר בא' מזה . ואמר אם המקריים . ר"ל אם פגעי המקריים לא יועילו ולא יזיקו למאושר כאמור בקודם . הנה יש לספק על זה מצד האהבת האדם לעצמו או לאוהביו שיעליבם או ישמחם פגעי המקריים הנקרים להם ולקרוביהם והשמחה והעצבות יש לו מבוא באושר . אף כי מן המפורסם שיש שם מקריים גדולי' הערך יתפעל מהם המאושר לטוב או לרע : ולעשות חילוק . ואם ינוח לחלק ביניהם יארך הדבר לבב"ת אמנם כמו . אבל דרך כלל יאמר כמו שיש הבדל בין המקריים כי יש מהם נכבדים העוזרים הרבה אל החיים ומהם קשים כעוזרים מעט : כזה יהי' כלם . כבה יהיו האוהבים מהם עוזרים הרבה מהם מעט ואם כן איפה אם יקרה לאוהבי המת הנכבדים רבות כמו לבניו ולאחיו . ישוב המת רש אחר שהי' מאושר בחייו : אמנם הפרש . עתה בא להתיר הספק שהעיר . ואומר יתכן שיש הבדל בין ראיה לשמיעה . כי יותר ילטער האדם בראותו פיוס רעה המשגת לאוהביו . מבלער אשר ישיגהו בשמעו מרעה זאת אשר השיגה את אוהביו : והנה נוכל ועל פי זה נוכל להתיר הספק אשר העירונו . הה כי הלער המגיע למת משמועת רעת אוהביו אינו חזק כ"כ כאלו ראה בעיניו . לכן אין לאל ידו לבטל האושר אשר קנה בחייו : אולי יותר ראוי לחקור . גם ראוי לחקור אם המתים יודעים מאומה בע"ר הנקרה לאוהביהם . והנה אמר שלמה בחכמתו והמתים אינם יודעים מאומה . וכן אמר אמנם יכבדו בניו ולא ידע ויצערו ולא יבין למו . אולי גם דעת התבם כן היא . אלא שמדיכים הלך אחר המפורסם

בין בני האדם כמו שכתב בפ"א מזה : נראה , אבל
יראה שגם אם נניח שהמתי' יודעים בצער החיים ושובם /
הנה יתכן שיהי' הצער המושג אל המתים מידיעתם
בצער החיים , קטן וחלוש מאד עד שלא יהי' כח בצער
ההוא לפעול שינוי באשרו ולעשות המאושר בלתי מאושר
משמועה רעה או לעשות הבלתי מאושר מאושר משמועה
טובה : ולא דבר אחר כמו אלה , ר"ל שלא תצדיקם
לדקת בניו ולא תרשיענו רשעתם :

ומי חכם יבין דעת מן מולא הדברים שהחוקר מאמין
בהשארות הנפשות ע"כפ , ושהם מתענגות בטוב
מה , אבל יספק אם ישיגם עונג ומכאוב מבניהם בטובם
ורעתם , אך דעת התורה שנפשות האבות מתענגות
בטוב לבניהם ומצטערות בצער להם , אשר זה דבר
היעודים לאבותינו בירושת הארץ לבניהם אחריהם ,
ודברי חז"ל מסכימים הרבה לזו הדעת , וגם שכפי
התשוקה המוטבעת בנפשות בני אדם יעיד על זה כי לא
תוהו ברא ה' התשוקה בלב בני האדם להטיב לבניהם אחרי
מותם , ורבים יתאוו להיות מאושרים אחרי מותם יסבלו בעבורו צער כל ימי חייהם , אשר על כן כל אדם חוזר
לעשות לו שם ואשר לזכרון אחרי המות איש לפי מהללו , המלכים יעשו מלחמות גדולות לעשות להם שם עולם
השלימים בונים חרבות למו קראו בשמותם עלי אדמה , משכילי עם יכתבו חכמתם בספר בעט ברזל ועופרת לנצח
לבלבם אחריהם למזכרת עולם , וקלקיסס יאיו חיי בער בעבור זה , כמוני היום שבשמתי עלי עבודת הקודש
בכתוב איזה חבורים לשם ה' , זה לי כמו שלושים ספרים כתבתים להיות לעינים למוכיחי דעת בני בילי , אשר על כן
הלכתי גולה מארץ מולדתי לגור באשר אמצא מקום לעבודתי . עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי אם על במי רעשתי ,
ובחרתי לגור בארץ נכרים , וגם פה לא ינוח לי כי חיי בצער הגיעו , לקח מעודנת אינני אוכל וממתקים אינני שותה
ומדור רחב ידים אינני גר ואף כי אלף בי טפלא , וכמה הרפתקאות דעדו עלי בעבור עבודתי זו , אבל מה אעשה כי ה'
הוא המניע את לבבי לעשות רצונו והוא הנותן לי כח לעשות חיל , ועם כל זאת אני שמח ומתענג על ה' בחלקי זה יותר
מאלף כל הון כמו שאמר המשורר בדרך עדותיך ששתי כעל כל הון , וכל זה בעבור שדמה נפשי היותה מאושרת
גם לנצח ככתוב והחכמה תחי' בעליה :

אם הם משתתפים בטבע חטוב או בשכנגדו ׳ נראה
כי באלה אם יגיע אליהם איזה דבר שיהיה טוב או
הפכו יהיה דבר חלוש וקטן בהחלט או אצל אלה ׳
ואם לא יהיה כמותו ואיכותו שיעשה מאושרים אשר
אינם , ולא יסיר האושר מהמאושרים ׳ ויראה או
שיועיל קצת לאשר כבר מתו פעולות האוהבים
הטובים , וכן נ"כ המקריים ׳ אבל יהיו בכמות
ובאיכות אשר לא יעשו מהמאושרים בלתי מאושרים ,
ומבלתי מאושרים מאושרים · ולא דבר אחר כמו אלה :

פרק תשיעי

אחר ביאור אלה בחקור מהאושר אם הוא מהדברים [illegible]
[illegible] המשובחים

אחר ביאור אלה , אחר ביארנו במה שקדם מהות האושר ומעלתו , ראוי לנו לבאר מה שנתיחס אל זה אם
ינשאו עליו תארי השבח או הכבוד שהוא יותר נעלה מהשבח , וראוי שתדע גדר השבח
וגדר הכבוד או תבין הנאמר מזה , הנה הדברים אשר נהללם לפי מהללם , כי שרים לכם במבחנה , א' אשר הוא
בעת עדינה לבוא אל תכלית השלימות לפי מהללו , המשל בו התפוח הוא מתוק לפי אשר בכח מתיקותו וזה לא בא
עדינה אל גבול תכליתו , כי הדבש יותר מתוק ממנו והוא המתיקות בתכלית ד"מ , לכן באשר נשבח התפוח
במתיקות נשבחהו בערך אל הדבש , כי נאמר זה התפוח מתוק כדבש , ב' הוא אשר לו המעלה בתכלית השלימות
בפעל כמו המתיקות אשר בדבש , וזה לא יתואר בהצטרפות אל זולתו לאמר ד"מ זה הדבש מתוק כמו זה המאכל או
המשקה , והוא בהיות מתיקות הדבש בפעל התכליתי שאין למעלה ממנו , וזה המין הב' נקרא כבוד ותהלה , יען
יהלל ר"ל יורה שבבואו אל הנגרפים שערכו בטעם אמרם ז"ל איזה מכובד המכבד את הבריות , והמין הא' נקרא שבח

המשובחים או יותר מהמכובדים · מפורסם הוא כי אינו מהדברים אשר בכח · כי נראה שכל דבר משובח ישובח בעבור דבר אחר אשר הוא בו · או בעבור דבר אשר לו אצל דבר אחר · כי הצדיק ואיש חיל ובכלל הטוב והמעולה נשבחם בעבור הפעולות והמעשים · והאמיץ והרץ וכל אחד מהאחרים אשר לו בטבעו דבר אצל דבר הטוב ומעולה · מפורסם הוא זה מהתשבחות אשר הם אצל האלהות · אשר היו דברי שחוק אבם מערכים אלינו · וזה יקרה בעבור כי השבחים הם בהצטרפות כאשר אמרנו · ואם השבח הוא לדברים כאלה גלוי הוא כי לא יהיה את השבח אשר הם לדברים אשר יותר מעולים אבל יהיה להם דבר יותר גדול כמו שנראה כי נהלל האלהות ואנשים · וגם נהלל האנשים האלהיים · וגם אשר הוא מהטובים · ואין אחד שישבח האושר כמו הצדיק אבל יהללו בדבר יותר ראוי ויותר יאשרהו · אמנם נראה כי אמר שנשאו השר שם התאוה לראש · יחשוב לומר ·

שפנינו תוספת באמרו נראים שמשבחים פירוש פרי תבואה · ומזה משבית שאין ימים פי׳ מוסיף שאין קולם כדוח חוק אשר יספרם · וזה כנוא אל הביאור ואומר · מפורסם הוא · ר״ל מבואר הוא ממה שקדם שהאושר הוא תכלית השלימות נמאושר ולכן אינו מהדברים אשר עדינה בכח לבוא עד התכלית : כי נראה · והנה אנחנו רואים שכל דבר אשר ישובח ביתר שאת הוא זה ישובח מפני שיש בכח אשר עדן לא בא אל גבול תכליתו בפועל · פי׳ בכח דבר אשר בו ר״ל בעלמו לפעות כמו שנשבח הצדיק במעשיו ואיש חיל בחילו וזה המין מהשבח הוא בהצטרפות אל הפעולות אשר בו כי נאמר צדק ברינו · צדק כגמולו · עשה חיל בהון · עשה חיל בתבואת ארץ כאלה וגם מהצטרפות אל איזה פעולה אשר פעלו · וישבח מי שהוא ראוי תשובתו ביתר שאת לבוא עד תכלית השלימות בפעולה הפוך · ולומר צדק [illegible] קורא : ב׳ הוא אשר יתואר בכח השלימות אשר אל דבר אחר ר״ל השלימות היותר מפורסם בכח ההוא הוא אל אותו מין אשר כמו הגבורה שהוא נמלא בשלימות נמרי והמרוצה בגבי · וגם ישובח בהצטרפות אל איש מין עלמו כאמרו גבור כארי רץ כגבי : ומפורסם זה אל המשבחות · נמצא שמין זה השבח וגדרו מהשבחים אשר יוחסו לאלקי׳ · אשר לא יאמרו אלינו : הי יקרה בעבור · השבח הדבר אשר לא יאותו למו השבחים האלהיים הוא לביאתם נאמרי׳ בהצטרפות ר״ל בערך אל הפעולות הנראות אשר פעל ונעשה הוא ית״ש · לכן לא יאותו למו כמו פעולותינו : ואם השבח · וכן אם ישובחו האנשים הנערצים בערכם שהאלהות : גלוי הוא · מבואר הוא שלא יאות זה השבח להיותר מעולים מב״ה ר״ל למלאכי׳ ולא״ס ית׳ : כמו שנראה כי נהלל · כמו שמכיון כתהלות ושבחים אשר נשבח אלהים שבח אנשים או אם נשבח האנשים באומרים אלהיים · לא יאותו השבחים · וזה בעבור היותם בהצטרפות אל פעולותיהם הטובות מעלה ומעלה · ולכן לא יאותו השבחים מזה אל זה : וגם אשר הוא מהטובי׳ · וגם פועלי הטוב ישובחו בשבחים מצטרפים אל פעולותיהם כטובות אשר עדן לא באו אל גבול תכליתן בעוד ע״כ יתכן שנשבחם בכופל יותר שלם בהצטרפות כמו שנשבח מתיקות התפוח במתיקות הדבש הוא המתיקות התכליתי : ואין אחד שישבח האושר · אך אין מי שישבח האושר ידמהו לאיזה דבר נעלה ממנו כמו שנאמר ד״מ זה האושר הוא נעלה כמו הצדיק או הנדק · וזה להיות האושר הוא תכלית השלימות בפעל אשר אין למעלה ממנו לשנוס בהצטרפות אליו · כי כל הדברים אשר הם בכח דבר דומה להדבר אשר הוא בפועל בקבר אחר · ישובחו בהצטרפות אל הדבר אשר הוא בפעל באמרך זה הסכר מתוק כמו יין · ועל היין תאמר מתוק כדבש · אך הדבש לא ישובח עוד כי אין נעלה ממנו במתיקות · אשר גבה האושר הוא תכלית השלימות בפועל אין נעלה ממנו לכן לא ישובח בדמיון אל זולתו : אבל יהללו בדבר יותר ראוי · מי שיהלל האושר יאמר שהוא יותר ראוי מכל מעלה נכבדת ויותר מאושר מכל פעולה יקרה : שם התאוה לראש · זה פירו״ש יאמר שהתאוה היא ראש לכל מדות האדם וזה משפט האושר · על כן יאמר שהתאוה לא תשובח כי היא מכלל הטובות היותר נעלים אשר אין למעלה ממנה לשבחה בהצטרפות באמור באושר :

וכן הוא הדבר אשר הוא טוב בעצמו , וכן משפט האושר לפי דעתנו שהוא טוב עצמותי לאדם על כן לא ישובח בהצטרפות כאמור : ועל זה ראוי לסמוך ד"א , אדרבה בהפך הוא דברי' אחרים ראוי שיתעלו וישובחו בהצטרפות אל האושר בהיותו המעלה התכליתית בפועל ע"כ יתכן לאמר זה כצדיק הוא כמו המאושר : אמנם השבח , הוא מהות השבח , בהצטרפות אל הדבר היותר נעלה , וכל פעולי הטוב ישבחו באושר בעבור היותו המעלה היותר נעלה : וכן השבח , גדר השבח האמור שהוא ינשא וינטל המתואר בהצטרפות אל הדבר היותר נעלה ממנו , אין הבדל בזה בין אחרים גשמיים או מדות נפשיות : אבל זה , אבל אם יש הבדל בין גשמיים לנפשיים או אין הבדל זאת החקירה ראוי' לפושי' הסירים , אמנם לנו ע"פ לנו הוא מבואר שהאושר הוא מהמשובחי' : ג"כ יראה זה , וזה מבואר בהיותו התכלית הראשי והעליון אשר שאר התכליות נפעלים בעבורו לכן אינו נכח להתעלות מעלה יותר ממה שהוא בפועל : אמנם נשים , אולם נשים האושר עלם נכבד לא משובח , כן נ"ל פי' והפי' והרש"ע הלך בו בדרך רחוקה : ומן מולת הדברים משכיל כי בהיות הש"ת עלם השלימות בפועל ואין נעלה ממנו , לכן לא ישובח אבל יתכן שיתהלל ר"ל יהולל בבחינת היותו חולק מכבודו לכל יצוריו בהלו אור שפע שבע רצון לכל נמצא כפי אשר יוכל שאת , וזה הדבר שעשה בעל הלשון נתפעל הלל בענין שבח ונבארה , וזה כי שמש ומגן ה' וכמו שבשמש יהל' אורו על כל אשר תחתיו כן הש"ית יהל' טובו וכבודו על כל נמצא , והוא הדבר שאמר ר"ל גדול מכלם הללויה שהולל שם ושבח נכח אחת (ע"פ דף קי"ו) ר"ל ששם העלם הוא עלם התהלה , וידעת היום והשבות אל לבבך שכל שבח האמור בו ית' יורה תהלה לפי בחינת שלימות פעולותיו כי שבח פעולותיו הוא תהלתו ית' , כמו שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו , פי' ספרו שבח חסדיו אשר גברו למעלה ראש , וכן יתר הכתובים יתבארו לפי מקומם , ולא דקדק הר"שע באמרו שפנית הלשון העברית לא דק לתת הבדל בין תהלה לשבח כי לפי מ"ש דק היטב , וכבר סדרנו שיר ה' על ספר (אסף ח"ג פ"ב ז"ל) כל אדם כחב במהוללו ישים בו משפות יתעלו ויגשאו על גרם המעלות , ואותך יורו מטה רמו בך מגרעות , ימשלך למעשה ידיך , כי רב אתה ואין גלאך מרום ממך אליו תדמה ותנשא :

לגמר כי אחר שהיא מכלל הטובות לא תשובח ועוד היא יותר טובה מהדברים המשובחים וכן הוא הדבר אשר הוא טוב בעצמו , ועל זה ראוי לסמוך דברים אחרים , אמנם השבח הוא למעלה כי פועלי הטובות ישתבחו בזו המעלה , וכן השבח הוא לפעולות גשמיות ונפשיות , אבל זה אמנם אולי יותר ראוי הוא לאמתו לאשר עמלו אצל ההשבחות , אמנם לנו הוא גלוי מאלה , האושר הוא מהדברים הנכבדים והשלמים , ג"כ יראה זה כן בעבור היותו ראשית כי בעבורו יהיו נפעלים שאר דברים , אמנם נשים אשר הוא ראש וסבת כל הדברים דבר נכבד ואלהי :

פרק עשירי

ואם האושר הוא פעל מה הנפש כפי המעלה השלימה , ראוי לחקור מן המעלה , כי אולי יותר טוב יהיה כן השגתנו האושר לפי האמת , כי המדינית תיגע אצל זה , כי היא תרצה לעשות המדיניים טובים ושומעי הדתות , והנה לנו משל קארטיניגים ולאסרימינום מסדרי הדתות ואחרים כהם

גאם האושר , אם גדר האושר , הוא פעולת הנפש כפי המעלה כמו שביאר בפרקים הקודמים , א"כ איפה ראוי לחקור על גדר זאת המעלה ומהותה : כי אולי , כי יתכן שבידיעה זו נשיג מהות האושר על אמיתתו : כי המדינית , ועוד סבה אחרת אמריה האמר שראוי לדעת גדר פעל הנפש לפי המעלה , היא בהיות שהחכמה המדינים אשר בה הוא תרבות כונת : קיימא , שמשל מעין ידיעת כואת : כי היא , בהיות רצונה לעשות אנשי

המדינה

פרם אשר כן עשו · ואם זאת החקירה היא למדינית ראוי הוא · כי על נכון תהיה השאלה על פיה כי הוא אשר בחרנו בתחלה · גלוי הוא כי ראוי לחקור מהמעלה האנושית כי אמנם דרשנו הטוב האנושי והאושר האנושי · אמנם נאמר המעלה האנושית לא הגשמית כ"א הנפשית הנה נאמר כי האושר הוא פעל נפשי · א"כ הוא גלוי שראוי למדינית לדעת משום צד דברים אשר הם אצל הנפש · כמו המרפא העינים ראוי שידע דבר הגוף · ויותר הוא ראוי לזה כמו שהמדינית יותר טוב · ויותר נכבדת מהרפואה · והנה הרופאים המעולים השתדלו הרבה אצל הכרת הגוף וכן ראוי למדינית לחקור ולחשוב בדבר הנפש · ותחקור ותחשוב בעבור המעלות והפעולות האנושיות כפי אשר הוא מספיק לדרושים · כי לבאר ולהודיע יותר אולי יהיה דבר צריך עמל יותר מאלו המונחים :

כבר נאמר מהנפש מה שהוא מספיק במאמרים אחרים · ראוי להתרגל בם כאמרנו · הנפש קצתה מדברת וממנה שאין לה דיבור · אבל לדעת אם הם נחלקות כחלקי הגוף וכל מה המתחלק · ואם שנים ואם בטבע בלתי מתחלקים כמו העגולה הגבנונית והעקום · זה אינו מאשר לפנינו · הבלתי מדברת · אמנם היא דומה לדבר כלל לזן ולצמח ר"ל.

המדינות טובים וישרים להיות נשמעים לדת אשר מניח הדת לנהלם בדרך ישרה ולהשכיל פעולותיהם כפי המעלה הנפשית כי היא ישרה כמו כל מניח דת וחוק · כאשר משה קרמיגינוס ולקדמינוס ושאר מניחי הדתות שמוזה תכלית דתיהם : ואם זאת החקירה · אם הפעל מהנפש כפי המעלה · חקירתה מוכרחת למדינית כי היא הטוב לפי האמור · א"כ ראוי לנו לשאול על מהותה נכונה כי אלה פנינו מגמת פנינו בראש דברינו לחקור נוה מהמדינית : כי אמנם · כי באמת שאנו דרשנו הטוב והאושר האנושי · הכלל באמת המעלה הנפשית האנושית והחלק ממנה שבו יגדל האדם מכל חלקיו ר"ל כחו השכלי : א"כ הוא גלוי · ואחר שהאושר הוא פעל נפשי · מבואר א"כ שהחוקר במדינית ראוי לו לדעת ידיעה מה בפעולות הנפש : כמו המרפא עינים · כמו רופאי חשלחי העינים לבד שאינו צריך לידע כל חלקי הגוף אפס קצתם עכ"פ מוכרח לידע כפי הכרח מלאכתו לדעת רפואת חשלחי העינים אשר מבותים מהגוף · ככה יתחייב שידע המדיני קצת פעולות הנפש : ויותר הוא · כמו שלימוד המדינית יותר יקר מלימוד הרפואה בהיות רדים נמצא · ככה ידיעת הנפש יותר יקרה מידיעת הגוף : אצל הכרת הגוף · כמו שרופאי הגוף משתדלים הרבה בנתוח איברי הגוף · ככה המדיני כאותם רופאי הנפש ראוי להם להשתדל בידיעת חלקי הנפש ופעולותיה · כפי המספיק לדרושיהם : כי לבאר · כי אם באמר לבאר יותר מכדי הסיפוק למדינית יצטרך הדבר לטורח יותר ולהרבות בהנחות יותר אשר אין זה מקום ביאורם כ"א בחכמת הטבע ומש"ס : כבר נאמר

מהנפש · כבר ביארנו דבר מספיק בחקירת הנפש : במאמרים אחרי' · בספר הנפש ונמ"שה : ראוי להרגל · אמנם בזה המאמר החוקר במדינית ואין זה מקום ביאור הנפש ומהותה · ראוי עכ"פ להרגיל נפש המעיין לדעת בכלים קצת הערך מהנפש כפי הצורך למדינית : הנפש · נפש האדם כוללת ב' כחות מדברת ר"ל שכלית שהוא הדיבור הפנימי · ובלתי מדברת ר"ל שאר הכחות הפועלות בטבע כמו הזן והמגדל ודומיהם כמו שבארנו"ו : אבל לדעת · אולם החקירה אם ב' הכחות אשר בנפש מתחלקים בכל המתחלקים לב' חלקים בבעלי הגוף : ואם שנים · אם יהיו שנים בגם אחד בגדר · שבלתי מתחלקים כמו הגבנוניות והקערורית מהעיגול הבלתי מתחלקים לעולם כי לעולם ישארו נרשמי' יחד אפי' בדקה מן הדקים : זה אינו · זה הלימוד ר"ל אם יחלקו הב' כחות או לא יחלקו אין זה מענין הלימוד אשר לפנינו · כי הוא זה ראוי לס' הנפש לא לזה המאמר החוקר במדינית : הבלתי מדברת · עתה יתחיל לבאר גדר ב' הכחות האמורים ואומר הבלתי מדבר ר"ל כח הנפשי הבלתי מדבר הוא דומה והוא נעצם לענין כללי הכולל הקמין שלשה ראשים שהם הצמח והחי והמדבר · הנה בכיוון הנפש הבלתי מדברת כוללת תחתיה כח

מן והמגדל אשר להם גם כן אלה הנזכרים תעשים פלס מעלמם : וזה הכח הנפשי , זה הכח אשר לחלק הנפש הבלתי מדברת יקח חלקו בצמחים כבינוני' מליאות חוץ , וגם התולדות שבמעי אמן ניזונים בכח הזן אשר להאמה שתולין מדם וליאות אמן דרך טיבורם : וגם בלתי בליאות , ר"ל כ"א בבלתי בליים בטבעם בחמשת חושי' כ"א בחוש המישוש לבד , יש להם כח הזן והגידול : יחד ריחוי זה עד"א , לכן בהיות שהזן והגידול הוא כח גלגל לצמחים ולב"א בפעותים כאמור לכן לא יתכן היות גו מקום לאושר האנושי המוגרח להיות בכח אשר בהגדל באים מכל מין וזולתו , וידמה היות כח לאושר בחלק אחר מהנפש שהוא בנפש המדברת שהיא הגדל המיני לאדם , מן נ"ל פי' והר"פ פי' באופן אחר בפי' : כי ידלק , ונוד סבה אחרת המחייבת לבלי מלוח בו האושר בא להיות פעולתו היותר שלימה בשינה ר"ל מפכל הזן ומגדל בשינה : אמנם הטוב והרע , אולם האושר המבדיל בין איש טוב לרע אינם נלוים בשינה להיות הזן אינו מכל פעולה טובה או רעה , לכן אפס מקום לאושר זה הכח בהיות פעולת האושר בלתי נגלית בו : עוד יאמר , ע"כ בעיכו אשר דברו מושלי המשלים , שאין הפרש בין מאושר לרע לעת השינה שהיא חצי ימי חיי כל האדם הנימור ביום וישן בלילה : ויקרה זה , יקר מקרה ר"ל מה שאין הפרש בשינה בין איש טוב לרע , הוא להיות עת השינה מנוחת הנפש מפעולותי' המבדילות בין טוב לרע : אכן יקרה , אבל יתכן שימלא עו"ר בשינה ענין החלומות ההולכים אחרי הרהורי' היקיצה לכן המחשב טוב יחלום טוב ואשר יחשוב רע יחלום רע , וזה העו"ר לבד יש לו מלוא לעת השינה ואין החולם עות כדאי להימנות באושר כי הכל הולך אחר היקיצה שהיא העיקר : שאלה כבר נאמר , מספה הזן והגידול כבר אמרנו בזה מה שיש בו די : ישאר כח הזן , נשאר אם כן כח הזן שהוא תחת חלק הנפש הבלתי מדברת לבלתי היות בו מציאות לאושר שהוא המעלה האנושית , וזה לב' סבות האומרים א' בהיותו כח כולל לצמח חי מדבר , ב' בהיותו פועל בשינה הבלתי מבדיל בין מאושר לרע : ירא נבירור , מה יעיר לחקור על החלק האחר שהוא הנפש הבלתי מדברת , שהוא המתעורר באם יש בו מוצא לאושר , ואמר כי יראה בבירור שיש דבר משותף קצת בין המתעורר ובין השכל אשר בעבורו זה השיתוף ישתתף עם השכל להיות לו חלק ונחלה באושר : ונראה מהמושל והכובש , והכריח מציאות זה השיתוף יתבאר לנו אם נשים לבנו להבחין בין הרשע ההולך בשרירות לבו ובין המושל ברוחו , וזה כי כח המתעורר אשר בנפש האדם עומד לשני אופנים א' אם למלאות דבר התאוה הנוחרת בטוב הערב לטעמו , ב' אם להקים דבר השכל הנבחר בטוב המועיל לזמן ארוך , ויתרו מזה היותו משותף בקנותו לתאוה ובקבלתו לשכל , אשר על כן יתעה הטועה בנטות המתעורר אחרי התאוה , וידק המושל ברוחו בנטותו אחר השכל : נשבח אשר בו שכל , ונשבח האדם אשר בו שכל , ישאר דברו איך נבחן שיש שיתוף קצת בין השכל והמתעורר , ואומר כמה אנחנו נשבח את הנפש השכל שבאדם , יען שהשכל יבחר לעשות מישרים :

ר"ל כי היא סבה לכל ניאון ונוול , וזהו הכח הנפשי ושם באמת בכל הגיזונים הם בעוברים בחיותם בבטן אמם , גם בבלתי שלימים ר"ל בכח שאין להם חוש אחד בלתי במישוש , יותר ראוי זה מדבר אחר שהכח הוא כולל ולא יראה שהוא אנושי , כי יראה זה החלק והכח יפעל הרבה בשינה , אמנם הטוב והרע אינם נלוים בפי השינה , טוב יאמרו המושלים , כי אין הפרש בחצי ימי חייהם למאושרים מן הראשו' (צ"ל הרשים) . וזה מקרה וזה מהראוי כי השינה היא מנוחות הנפש אשר בפי אשר תאמר טובה או רעה אכן יקרה תעורר היקיצה ועברו אל החלומות מעט מעט , וע"כ דמיונות המעולים הם יותר טובים משאר בני אדם , מאלה כבר נאמר הראוי , וע"כ ישאר כח הזן כי אינו חלק בטבעו מן המעלה האנושית , יראה בבירור כי יש בדבר אחר מהנפש בלתי מדברת משותף בשום צד קצרת לשכל , ונראה מהחומד והכובש , נשבח אשר בו שכל מהשכל יישר אל הדברים

הדברים המבחרים ויראה בהם הצד האחד מעני בלתי השכל מנגד ומתקומם לשכל בחוץ, וכמו סובלי רפיון הצד האחד מתנוף כי א' בוחרים הם להתנועע אל הימין יובלו אל השמאל ברעתאן בנפש, תנועת המוטאים היא אל ההפך מהמנה. אבל בגופות נראה כי התנועה היא רעה, ובנפש לא נראה כן, אמנם ראוי לחשוב כי בנפש זולת השכל מנגד ומתקומם לו, דעת איך יתחלף זה מזה אין זה מקומו. יראה כי הדבר הזה והשכל ישתתפו כאשר אמרנו, והנה זה הנשמע בכמשכ' אבל אולי הוא יותר נשמע אליו בצדיק ובישר, כי כל הדברים אשר בהם מסכימים עם השכל, בלתי מדבר יראה כי הוא ב' מינים, הצומח בלתי משתתף עם השכל לעולם, המתאוה ובכלל החומדי ישתתף עם השכלים בצד מה בפי שהוא נשמע אליו ומקבל ממנו, ולכן נאמר כי יחיה לזה השכל כמו האב והאוהבים ולא כאשר הוא לבעלי חכמת השיעור, א"כ יורה שתוף בלתי מדבר לשכל להיותו

מרעה בהם, והנה יראה בכחות הנפש איזה כח בלתי שכלי לוחם נגד השכל ומכריח את האדם לבלתי עשות ככל אשר יבחר השכל: וכמו סובלי הרפיון, והדבר דומה לחולי הגוף כנחלה חלי הרעדה בצד אחד מגופם, אשר ברצותם לנטות אל עבר האחד יובלו בהכרח נגד רצונם אל עבר השמאלי, ומטעם זה המשל נהגו ז"ל לכנות הכח המתעורר בנטותו מדרך הישרה, בשם שמאל והוא הפך הכתוב לב חכם לימינו: ברעה, ברוע מחלתם: וכן בנפש, התאוה לוחמת נגד השכל ומשגה את האדם מדרך השכל ללכת בתוהו והפך, כרצון התאוה הנטועה בגוף: אבל בגופות, אבל בחליי הגופנים שהמשלנו יראה לכל שהתנועה ההכרחית אשר לעבר שכנגד הרצון היא תנועה רעה: ובנפש, אולם הטיה הנפשית ההכרחית רעתה בלתי נגלית בהשקפה ראשונה: אכן ראוי, אך מפי המשל נדע עכ"פ כי כח אחד בלתי שכלי מתקומם נגד השכלי לה עביר האד' על רצון שכלו וכמ"ש (בעו' לט' מזה) ז"ל והנעשה בכח המתאוה או בד"א יראה יותר כי עשהו בלתו: דעת איך יתחלף, לידע ולהודיע במה ואיך יתחלפו אלו ב' הכחות המתנגדות, אין זה מקום ביאורנו: יראה כי, הנה מהאמור יראה שהפח הוא ר"ל המעורר את האדם לפעול טוב כפי בחירת השכל או רע כאשר יחייב המתאוה, יש לו שיתוף מה עם השכל להיות נמנה עמו בדבר האומר, וזה השיתוף אשר בו ישתתף עם השכל בהשבת התאוה הוא בהיותו נשמע לו לנכל את הנפש על פי מדותיה בכוסר ר"ל שיגבר על תאות נפשו לכבוש את יצרו, וזה כי הכח המתעורר לו שני מדיינים א' הוא השכל השופט לבחור בטוב המוחלט או במועיל לזמן רב, והב' התאוה שופטת לאחוז בטוב הערב לשעתו, והמתעורר לו כח הבחירה והרצון, אם לבחור במשפט השכל הנק' בדרז"ל בשם יצ"ט, או לרצות במשפט התאוה הנק' בדרז"ל בשם יצ"הר, והו שאמרו ז"ל צדיקים יצ"ט שופטן ורשעים יצ"הר שופטן: אבל אולי, ויתכן שההיות הכח המתעורר נשמע לכובש את יצרו אשר גבר הטה א"ע קצת לצד התאוה, אולי יהי' יותר נשמע לצדיק וישר מעיקרו אשר עדן לא נטה בשום פעל אחרי התאוה: כי כל, כי הצדיק בכל דרכיו מסכים המתעורר עם השכל כי אינו דומה מי שטעם טעם חטא פעם א' למי שלא טעם עדנה כלל, שלא נשתקע עדיין בטבע ההטיה לרעה ויעוין (בב' לשניעי מזה) ההבדל שבין הכשר לצדיק וישר כאמור: בלתי מדבר, החלק הנפש הבלתי מדבר נראה שהוא נחלק לב' מינים, א' הוא הצומח ר"ל הזן והמגדל, והוא בלתי משתתף עם השכל כלל, והב' המתאוה ר"ל והוא משתתף עם השכל בהיותו נשמע לשכל ועושה מצותו: כי יהי' לזה השכל, כי יהי' השכל למתאוה כאב לבנו או כמו האוהב לאהובו, ר"ל שינהלהו בדרך ישר לא יבצל בה וכל זה להיותו בוחר בטוב ומואס ברע לרצונו: לא כאשר, אך לא בהכרח יעשה זאת כאשר יהיה בטבעו בחכמת הלימודיות שיוליד התולדה בהכרח כפי המתחייב מזיווג ההקדמות של ההיקש כטעם אין אדם שליט ברוח השכל לאמר הוליד בהפך המתחייב מההקדמות, לא כן בהנהגה כי הבחיר' נתונה ובטוב השכל נוהג: א"כ יורה, זה יורה שיתוף המתאוה אל השכל בהיות המתאוה נשמע לאוהבת המשכיל וחרד מפני

בערתו ומרלה לנקשתו : ואם ראוי לומר . ובראות מי לומר שהשכל יש לו ב׳ מיני פעולות יהי׳ דברו אמת באופן שמין האחד הם עצמותים לו והם המושכלות ע ב׳ הם המונהגות ממנו ר״ל מנהג המדות המשובחות אשר כפי השמעות השכל , בערך הבן השומע למצות אביו : המבואר שמעלה , שהמבואר מעלת האוצר , ר״ל שהוא כולל ב׳ מיני פעולות יקרות שכליות כמו חכמה ודעת , ומדותיות כמו נדיבות וצדק : כשנספר המדות , כאשר נאמר האדם במדות לא נאמרהו באמר חכם או משכיל כ״א בצדיק או ענו כפי איכות פועל המדה אשר פעל : אמנם נשבח , אולם כמו שישובח הצדיק בעבור פועל הצדקה אשר עשה והענו בעבור פועל הענוה אשר שכל ונולה גם מפועלי המדות היקרות , כן ישובח החכם במושכלות אשר קנה אף כי לא עשו רושם חוץ לנפש :

לחוותו נחור . כי ישעלו בו ההודאה והבינה והבקשה , ואם ראוי לומר שיהיה קנינת השכל ב׳ מינים והאחד האחד אשר לו השכל בעצמו מיוחד , והשני כמו התמיד הנשמע מהאב . ומפני זה החפרש התבאר המעלה , כי נאמר הדברים מהם באים מהשכל ומהם באים מרמזות . כי החכמה והדעה והתבונה שכליים , והנדיבות והצדק מהמדות , כי כשנספר המדות לא נאמר שהוא חכם או משכיל כי אם צדיק או ענו , אמנם נשבח גם החכם כפי הקנין . כי אמנם נקראים מהקניינים כי הם מעלות משובחות .

נשלם המאמר הראשון

כי אמנם , כמו שנאמר על המדות הטובות שהם פעולות משובחות , ככה נאמר על קנייני המושכלות שהם מעלות משובחות , והנה מזה הפרק הוציא הרמב״ם ז״ל דברי תורתו אשר כתב בשמנה פרקיו כאשר יראה המעיין :

וידעת היום והשבות אל לבבך כי שני חלקי האוצר האמורים שהם תיקון המדות ותיקון המעלות יתוארו בכתובים באחרים שונים משלמים , א׳ יתוארו בשם יראה וחכמה ככתוב ראשית חכמה יראת ה׳ ר״ל תיקון המדות שהוא מפני יראת ה׳ השופט לאיש כמדותו , הוא קודם בזמן לחכמה והשכלת אמיתתו כמו שבשעת האבן קודם בזמן לפיתוח הצורה ככתוב אבן יקרה האדם ילוטש במוסר יפותח בחכמה (אסף ל״ב חלק א׳) ואמרו ז״ל אם אין יראה אין חכמה פי׳ , לומר שאין יחד מתאימות בכל שלם באדם להביאו אל השלימיות ואל נחלת האוצר , ואמרו עוד כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת , פי׳ המתעורר יתקיים בעת שכלו ולא יעבור אחר המחלה כמנור שבגר סורגל בירא חטא , ב׳ יתואר בשם שלום ואמת או חסד ואמת , ככתוב וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון וגו׳ והאמת והשלום אהבו , כלומר אין לי חפץ בצום כי אם בתיקון המדות העושה שלום בין איש לרעהו במדינית והשכלת פועל הי׳ ומעשהו בנותנת אמת בדעות , ויכונו ג״כ בשם איש ואשה בכתובים ובשם חומר וצורה בדברי הפילוסופים , ואם בעל נפש משכלת אתה שמעין תבין מה שרמזו ז״ל באמרם אדם וחוה דו פרצופין נבראו ונסרו זה מזה , והבין מה שאמרו המקובלים בענין הנסירה ושאר מאמרי חז״ל המדברים מענין זה , כי על מ״ש הגלוי והאחוז בהם אמת כמ״ש הרמב״ן ז״ל , ובעולם המורגש באמת משל הוא לאת עצמות כחות הנפש האדם באדם כנעם המחדש נגוהו בכל עם תמיד ע״כ , והנה טרם החטא היו כל כחות הנפש משמשים אל השכל והיו עצם אחד עמו כי לא ניכר בין טוב לרע , עד נפול תרדמה על האדם בחלום חזיון שכתו או לקח ממנו צלע אחד הוא המדמה לצייר דמיונות ורוים בלתי שכליים , ואז ידעתי נתפר בח זה מהשכל אשר חשבו מטרם עצם מעצמי השכל , או או סוקם המתעורר על כל כחות הגוף לנהלם כחפצו בגבעז ויסגור בשר תחתנה פי׳ זימסור ומשפט היסגרוני בפליה קיילם , וכבר ביארנו זה סוף במאמר הפיוזפה אפס מקום לסתריך :

פרק ראשון

המעלה היא על ב' פנים הא' שכלית והאחרת מדותית. השכלית על הרוב תהיה תולדה ותוספת מן הלימוד, ע"כ צריך להנסיון והזמן; ואשר מן המדות תעשה מן ההרגל, ע"ב נגזר שמה מן ההרגל, לכן הוא גלוי כי לא אחת מן המעלות המדות טבעיות כי לא יוסר דבר מהדברים הטבעיים מוטבע בהרגל, כמו האבן שטבעה לתתנועע למטה לא תתנועע למעלה בהרגל, ולא ירגיל אי עשרת אלף פעמים למעלה, גם לא תרד האש למטה, ואין דבר טבעי יחליף טבעו בהרגלו, ולכן המדות אינן בטבע ולא חוץ מהטבע, אבל מקבלים בטבע [illegible] והערה

המעלה, המעלה כאמרים שהוא האומר לה שם נב' חלקים, א' שכלי ב' מוגבל מהשכל והוא המדות. כמבואר בקודם: השכלית על הרוב, החלק השכלי מ"ה אשר נקנה להמאמר בהולדה תולדות שכליות מזאת ההקדמות המודעות' בגושא או נשות ומולידות מהידיעות הנודעות, ידיעות חדשות עדן לא נודעו מטרם, ואמר על הרוב, להוציא המושכלות הראשונות שהם אינם אלא תולדות, כמשל בו הידיעה שהכל גדול מן החלק אינה תולדה מהיקש שכלי: ע"כ צריך להנסיון, כיום השכליות נוסדים על המושכלות הראשונות, והמושכלות הראשונות מיוסדי' על המוחשות, והמוחשות נודעות בנסיונות כמו משיכת המגנטי' הברזל, וידיעת תולדה אשר אלעמקי' טריליטעט, וידיעות שונות מתכמת כמו אל, אופ"טיק גלעו, כל זה נודע בנסיון ובחינות שונות, והקלפס במקרה לאורך הזמן: ואשר מן המדות, אולם חלק האחר אשר מן המדות נקנה להמאושר בהרגל והתלמדות, ד"מ מי שירגיל א"ע לתת לאביונים, הנה ההרגל עושה בו טבע להיות נדיב, אך לא נהיקשים שכליים יקנו המדות הטובות [illegible] אין להשכל במשכל מנוגה, עם כל זה לא יעזרו בו כי אם ההרגל ע"מ [illegible] אחד יש אדם [illegible], ע"ב נגזר, בלשון יון נקראי' המדות בשם הרגל עט"יק [illegible] המדות מן ההרגליום, לכן הוא גלוי, ומזה יתבאר היטב המבוכה אשר נבוכו בה ונחלקו בזה הרבה מן הפילוסופים אם המדות הן טבעיות לאדם או לימודיות והרגליות, והנה החכם יבאר שאין שום מדה אבל בעליה בטבע, אבל כלם הרגליים, ד"מ מי שירגיל א"ע פעמים רבות בנדיבות ישוב להיות נדיב בטבעו, ומי שירגיל א"ע להיות אכזר לב או שופך דם, יעשה בו ההרגל טבע להיות אכזר וש"ד, כי לא יוסר, והעד שהדברים הטבעיים לא יוסרו בהרגל להיות הפך נפי מה שטבען עליו בטבעם: כי האבן, כי האבן שטבעה הירידה לא יועילה ההרגל להיות טבעה מעליה, והנה האש שטבעה העליה לא יועיל ההרגל להיות טבעה הירידה: ולא ירגיל, אפי' אם ישנה ההרגל עשרה אלפים פעמים להעלות האבן ולהוריד האש עכ"ז לא ישיב ההרגל טבע אלא להשתנות מטבעם המיוסד בו: ואין דבר טבעי, כי אין שום דבר טבעי מסיר ומחליף טבעו המיוסד בו בעבור שינוי ההרגל והפועלים: ולכן המדות, והעד שאינם טבעיות אלא בעליהן שהרי ההרגל פועל בהם לשנותם מהפך אל הפך ולהפסיד בפי' ההרגל מש"אכ בדברים הטבעיים: וגם נ"ב חוץ מהטבע, ר"ל שאינם נעדרי הכח בהיותם יוצאים לפועל, כי כליונה לפועל הוכרח היותם בכח טבם באתו לפועל כמו כח האש בעלים וכח התרנגולת בנילא: וכבר השיבותי עליהם (בחמישי לראשון) בספר המדות שסדרתי, שהמדות לקראות בב' שמות תכונות ומדות, ויקראו תכונות מטעם התכונה והכח הטבעי האמור אשר יש להם הכנה לפעול עד בלי די ד"מ בתכונת הטעם יוכל הטועם לטעום הקב' כד בלי די ובתכונ' הרחמי' יש לו הכנה לרחם הרב', ומקראו' מדות כאשר יקלוב השכל לאמר עד פה תבוא מדת הטעם ועד פה מדת הרחמי' והגביל א"ע להגביה אם נכפו על פי מדותיה אשר יקלוב השכל וכל יודע מבין כי בעת שהכרתי אני המדו' שלי שתייג לא וביתי לראות ם המדו' של בחב' אני"שם, וע"כ ברוני תורתו כוונתי לדעתו: מקבלים בטבע,

וזהו שלימים בהרגל · ראיה כי הדברים הבאים אלינו
בטבע · דראשונה נקבל כחותם ובאחרונה פעולתם ·
וזה גלוי מן החושים · כי לא נקבל החוש מראות
פעמים רבות אבל בהפך כי אחר שנקבלם נרגילים
וקודם שנרגילם נקבלם · אבל המעלות נקבלם
כשנפעלים תחלה כמו בשאר המלאכות כי ראוי
למתלמדים לפעול וכשנתלמד נהיה פועלים כמו אשר
בבנות בתים יעשו בנאים · והמנגנים נוגנים · וכן
עושי צדקות יעשו צדיקים והיושר ישרים והחסד
חסידים · ויעיד על זה הנעשה במדינות כי מסדרי
החוקים ועושי הדתות ירגילו בני אדם מהמדינה
היותר טובים · וזהו רצון כל מסדר דת · ואשר לא
יעשה עליו חטא ואשם והבדל הנהגתו המדינה
מהנהגת המדינה כהבדל הטוב מהרע · ולכן מאלה
ובאלה תהיה המעלה או תפסד · וכן גם כן כל
מלאכה · כי מן הניגון יהיו מנגנים טובים ורעים
בערך · וכן הבנאי וכל השאר כי מבנות הטוב יהיו
בנאים טובים ומרע רעים · ואשר אלא היה כן אין
צריך למורה כי כלם יהיו טובים או רעים · וכן בפעולות
המעלות כי בשינוים אשר ביניהם ר"ל בין אלה האנשים
יעשו

נקבל מהשכל ללכת מישרים במדות על פי הטבע המיוסד
בנו / ונהי' שלימים בפעולות כפי ההרגל וההשנות בם :
ראיה כי הדברים / ראיה לדבר שאמרנו שהמדות הם
הרגליות לא טבעיות הוא היותן בהפך מן הטבעיות כי כל
כח טבעי כמו הראות יפעול פעולתו בשלימות בטרם
הרגל בראות ואין ההרגל סבת הראות אבל הראות הוא
סבת ההרגל / מש"א המדות המוטבעות באדם בהרגל /
וההרגל הוא סבת שלימותן / ולא לבד קדימה סבית
להרגל אבל גם קדימה זמנית לו : כמו בשאר המלאכות /
ר"ל כמו הפעולות המלאכותיות שאינם טבעיות לאדם כי
לולי היו טבעיות היה כל איש האדם בעל מלאכות רבות
בטבעו בלי הרגל כמו שיש לו יכולת על הראות ועל המשכל
בלי הרגל ולימוד / אשר כן המה המעלות ר"ל המדות
המעולות נרגילם בהרגל והשנות בדבר כל מדה כמה
פעמים הרבה עד שההרגל יעשה טבע קיים באדם אשר
גם עד זקנה ועד שיבה לא יסור מבעליו ככתוב חנוך לנער
על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו : כמו בבנות /
כמו מלאכת הבנין או מלאכת הנגינה אשר מי ירגיל א"ע
במלאכתם יהי' בונה וממנן ככה המרגיל א"ע לעשות
צדקות יהי' צדיק / ואשר ירגיל א"ע פעמי' הרבה ללכת
מישרים בכל דרכיו יהי' ישר / והמתנהג בחסידות חסיד :
יעיד ע"ז / עוד ראי' על היות המדות הרגליות כאמור
כי המחוקקים וקובעי הדתות הנימוסיות בכל מדינה
ומדינה / יצוו שירגילו בני האדם להתנהג במדות טובות :
ואשר לא יעשה / ומי מקובעי הנימוס אשר לא ילוה
לעדתו להרגיל א"ע בטוב המדות הוא זה חוטא ומחטיא את הרבים : והבדל הנהגתו / והבדל לנהגתו משאר
ההנהגות כהבדל הרע מן הטוב / וכבר צונו הש"י בתורתו על זה ככתוב ולמדו ליראה את ה' (דברים ל"א) פי'
שירגילו א"ע במדות מעולות אשר יעשה אותם האדם מפני יראת ה' העונשת שהיא ראשית חכמה / גם יובן ממנו למען
ילמדו להבין דעת החכמה אשר יסד ה' בפועל בפו ובנה הבוא יראת הרוממות בלבבם ככתוב הן יראת ה' היא חכמה /
ואשר יתיישבו ב' הכתובים המכחישים וא"ו ישעיין ריש חבורנו אמרי בינה : ולכן מאלה / בעבור שהמדות המעולות
בקנות בההרגל לכן יהיו סבות טובן ורעתן מהם ובהם כלומר כפי ההרגל : כי מן הניגון / כמו שלימוד מלאכת הנגינה
או הבנין הוא סבת טובן ורעתן : כי מבנות טוב / מבנין טוב כלומר מי שירגיל א"ע לבנות או לנגן טוב יהי' בונה
או מנגן טוב וההפך בהפכו : ואשר לא הי' כן / והפעל הבלתי נקנה לאדם בהרגל כ"א בטבע כראות והמישוש א"צ
למורה ומלמד : כי כלם / כי כל ב"א יהיו שוים בהם לטוב בהיות המורגש טוב או כלם רעים בהיות המורגש רע /
ובב"ש נרם ואם לא כן א"צ למורה / ופי' ואם לא יד ההרגל עשתה זאת ההשתנות בין האנשים כ"א מקרה אחרת /
א"כ למה צריך למורה והוא רחוק : וכן בפעלי המעלות / מוסב על האמור לפני פניו כמו שמלאכת הבניה תעשה
בנים טובים או רעים עם היות המלאכה אחת / ככה פועלי המעלות ר"ל מלמדי המדות לנערים יפעלו בשמחת

הצדק

ועשו אלה צדיקים ואלה רשעים · והפועלים במכמות ירגילו לחיות פותחים או בוטחים · ואלה יהיו גבורים ואלה רכי הלבב · וכן אצל התאוות והכעס · אלה יהיו ישרים וענוים ואלה עקשים ובעלי כעס · אמנם בהרגלם אלה בזה ואלה בזה · ובכלל במאמר אחד מהפעלי׳ המתדמים יעשו הקנינים · לכן ראוי לעיין איך יהיו הפעולות כי כפי איכות הפעולות יהיו נגדלים הקנינים · אינו דבר קטן שיגדיל הנער זה או זה אבל הוא דבר גדול שהכל תלוי בו ·

פרק שני

יען כי המבוקש אצלנו בעבור העיון במו שאר התורות · כי לא נתקוה הנה לדעת מה היא המעלה כי לא תהיה תועלת בזה · אבל נתקוה דרך אשר בו נהיה טובים · הכרח הוא לחקור אצל האדם המעשים איך ראוי לעשותם בו המעשים הם אחרים ואיכות עשייתם הקנינים במו שאמרנו · ראוי שיושם יסוד כולל לשמור ולעשות על פי הדרך הישר · ועוד נדבר בסוף על זה · איזה דרך ישרה ואיכות הויתה אצל שאר המעלות · דבר ידוע הוא כי בכל הנאמר במעלות הראויות הוא ע״צ הדמיון והמשל לא ע״צ החיוב

במו

צדיק או רשע כפי תכונת המלמד ואיכות הרגלו את תלמידיו עם היות המלאכה אחת והיא ליחוד המעלות ; והפועלים במכמות · וכן מי שמלאכתם מלאכת סכנה ירגילו ג״כ במלאכה אחת להיות קצתם פוחדים וקצתם בוטחים כפי מה שהרגיל כ״א את עצמו : בהרגלם אלה בזה · כפי מה שהרגיל אלה בדבר אחד והאחרי׳ בהפכו ; ובכלל · וכלל הדברים במאמר אחד ר״ל בדיבור קצר מפעולות הנפש המתדמי׳ יעשו הפועלים קנינים דומים כפי שימי ההרגל · לכן נכון להשגיח על ההרגל בהיות יעשה טוב או רע : אינו דבר קטן שירגיל הנער · כי העיקר תלוי במלמד להועיל · וכעת רבתה גם המסלה בישראל כי רבים מבעלי יהודה הוסיפו להרגיל המלמדים בבלתי יודעים אין ערך המדות המעולות והדריכה אליהן · ואף כי קצת המלמדים מגרעות נתן בם · וכמה מהלקים מגרעותן לתלמידיהם · ואין איש שם על לב · כי כלהבא למלאות את ידיו להיות מלמד להועיל לתלמידים לא יבדקו אחריו אם הוא בעל מדות מעולות או אם הוא יודע דרך הלימוד לגדל הנערים על פי מדותם בדרך ישרה · ואם נקלה היא בעיני המלמדים הלא כבידה היא מאד מאד שעליה יסדו כל בעלי מוסר את הפריהם · והנה הרגל המלמדים הקלים מוסר רושם בתלמידיהם ונשארים בלתי מאושרים עד יום מותם ועליהם נאמר עמי מאשריך מתעים · פי׳ המלמדי׳ אשר ידמו לאשר אותך בדרך המוסר המה מתעים אותך ממנו · ונאמר ומאושריו מבולעים · על כן רבו הנשחתים באומתנו · לכן מי האיש החפץ חיים חיי אושר לבניו אל ישעה בדבר המוכה אבל יקח לבנו מלמד חכם יודע מבין סדר שלימות בכל דבר חכמה בינה ישכילהו גם לא יגלהו כדרך המוסר ירגילהו במדו׳ מעולות וילמדהו ספור דהמ״ד ישכילהו פועל ה׳ ומעשהו ככתוב (אסף מ׳) או אז ידוס ונשא וגבה מאד באושר האנושי להיות חיים נעימים בזה ובבא :

יען אחר שביאר בקודם שהמעלות והמדות נקנות בהרגל הפעולות העושה רושם קבוע בנפש רוצה לבאר בזה איכות הפעולות ובמותן · ובמה יהיה שלימות פעולתם ר״ל אם בבר עשו רושם אלם בנפש · ואומר יען · ר״ל בהיות שהגדרת נאת החכמה הזאת של עיונה לבחון האמת מבסקר כמו שהוא בטבעיות והאלהיות · אבל הוא שבל מעשי · ר״ל לא זו בטוב המדות והמעלות המשובחות על ידי הרגל המעשים המובילים אל קנין זה הטוב · לכן ראוי לחקור על איכות עשיית המעשים ההם : כי המעשים הם אדונים · ר״ל כמו האדון העושה מקנה וקנין כל טוב כפי איכות העשיה : ראוי שיושם יסוד כולל · רמז לדת ומימוס הכולל הרבה בני אדם תחת הנהגה אחת ישראל · דבר ידוע · מבואר הוא שהפעולות הראויות להשיג על ידיהן המעלה לא יתבארו בזאת החכמה ביאור הכרחי מופתי כמו בחכמה הלימודיות ושאר הידיעות · אבל יתבארו רק ע״ג הדמיון והמשל על דרך שעשה שלמה בספר משלי :

כמו שאמרנו בתחלה כי ראוי הוא לשאול על הדבר כפי תכליתו ואין דבר קיים בפעולות ובמעלות להם כמו שאינו בבריאות · ואם הדבר כן הוא בכולל · אחר יהיה בפרט כי לא יראה דבר הכרחי ולא יפול תחת ידיעה ולא תחת שיעור · אבל ראוי לפועלים לראות הראוי לפי הזמן כמו שהוא במלאכה הרפואה ובמלחמה ואף גם באמרנו זה המאמר ראוי לנסות לעזור ולהורות דרך ישרה · ע״כ תחלה ראוי כ״ת ביטול (נ״א מתחלה) ולדעת כי אלה הפעולות הם מוטבעים בהפסד בעבור חסרון ובעבור יתרון · וראוי להביא ראיות לבלתי מפורסמים מן המפורסמים והעד עדים כמו שהוא נראה בגבורה ובריאות כי יתרון ההתגלל והתנועה בחכם והחסרון מן הראוי יפסיד הגבורה וכן המשתה והמאכל המרבה והממעיט יפסיד הבריאות · ואשר הם על אלו יעשו אורים דוסיפו · וכן הוא ביושר ובאומץ ובשאר המעלות · כי הירא מכל דבר יהיה ירא ורך הלבב ואשר לא ירא דבר תכנס בכל דבר הוא מסתכן · וכן הרגיל בתאוות ולא ימנע מאחת מהן הוא זונה · והבורח מכלם כמו המדברים הוא בלתי מרגיש · אמנם כן יפסד היושר והאומץ מהיתרון והחסרון · ויתקיימו באמצעי לכן יהיה התולדה לדבר מהתוספות וההפסדים מהם עצמם ומסבתם הקנינים · אבל גם הפעולות עצמן יהיו מהן · כי כל אלו כדברים יותר מפורסמים :

כמו שאמרנו בתחלה · ר״ל כמו שאמרנו לראשון כי שם נאמר ר״ל כי אין ראוי להיות חקירת האדם שזה בכל המאמרים כו׳ : ואין דבר קיים · הוא נותן טעם וסבה למה לא יתבארו הפעולות ע״ל הא׳ בפרטות לאמר אלה הפעולות אשר יעשה האדם וישיג המעלה על ידיהן · וזה להיות שאין קיום לפעולות המובילות אל המעלה · כי המה משתנים לפי האדם ולפי שינוי הזמן והמקום · עד שלפעמים ישיג המעלה בפעולות ידועות ופעם אחר בהפכן כמו שהוא במלאכת הרפואה המשתנה מהפך אל הפך לפי שינוי החולה ולפי שינוי הזמן והמקום : ואם הדבר · ואם יקרו השינויים בכלל כאמור יותר יקרו בפרטיהם · עד שאין הידיעה תוכל לחשוב מי המה הפעולות המוכרחות להשיג ע״י המעלה ולא כמה יוכל לדבר אלה הפעולות אשר יעשה אותם האדם ואי זכם מי אחר : אבל ראוי · אך היושר נאדם ירצה לעשות הטוב והישר שמנו כמו שנתנו התורה ועשית הטוב והישר · ר״ל כפי המקום והזמן : ואף גם · ועם היות שאמרנו שאין מקום לברר הפעולות המביאות אל השגת המעלה · עם כל זה ראוי לנו לנסות ולחפש עזר להורות דרך ישרה ידועה : ע״כ תחלה · לכן ראשית דרכי הידיעה הוא שנדע אלה הפעולות לקבל שהפסד מלאת החסרון והיתרון : וראוי להביא ראיות · טבע הפעולות הנודעות יעידו על הבלתי נודעות · כי הגבורה והבריאות שהם מאין נפשיות · ונודעות שיתקיימו בשווי הפעולות ונפסדות ביתרון וחסרון הפעולות ומזה נדין על הבלתי נודעות שנפסדים ביתרון וחסרון הפעולות · ומזה הוציא הרמב״ם בד׳ וח׳ פרקיו שהאמצעי בין המדות ההפכיות הוא הנבחר · אך לא לדק על כל פנים כי לפעמים יהיה כילוהם מן השיווי כיון הנבחרת כי אלו דברים שאין להם שיעור ידוע כי אם כפי העת והמקום כמו שכתב הר״י שטוב זה · והשיווי בלומרים במשל ג״כ סמכון על די הסיפוק כפי העת והמקום : לא ימנע מאחת מהן · ר״ל רודף אחריהן כפי אשר תשיג ידו · נקרא זונה אחר עינו : והבורח מכלם · שאינו מתענג בשום תאוה כמו הפרושים שוכני המדבר א סוף זה אינו מרגיש בין טוב לרע : ויתקיימו באמצעי · לפי הזמן והמקום כמו שקדם : ולא יהיה התולדה לבד א אלא התולדה ר״ל המעלה המסובב מהפעולות לבד מתקיימת בשווי הפעולות ונפסדת בחסרון ויתרון · אבל גם הפעולות עצמן יתגברו בשווין ויתרפו ביתרון וחסרון : כי כל אלו כדברים יותר מפורסמים · כי כל הפעולות הנעלמות הנ״ל כפעולות המפורסמות והנודעות ילמד סתום מן המפורש כמו שקדם · כלומר מה שלימו הבריאות שנוף שהוא מלקיחת המזון על שיעור ובריאת הגוף והגדל על השיעור · אשר לא

מפורסמים כמו בחוזק הגוף כי הוא נעשה מלקיחת מזון רב ומסבול יגיעות רבות והחזק יוכל לעשות זה יותר וכן במעלות כי בהתמדת המעשים נעשה ישרים, וכשאנו ישרים יותר נוכל להתרחק מהם, וג"כ באומץ כשנרגיל לבוז הדברים המבהילים והמפחידים וסבול אותם נהיה אמיצים, ובהיותנו כן נוכל לסבול הבהלות והפחדים, ראוי לעשות אות לקנינים בבוא ההנאה או העצב לפועל, כי אמנם הפורש מתאוות הגשמיות ועם זה הוא שמח מאושר, ואם יתעצב הוא עיקש לב, אצל התאוות והעצבים תהיה מעלות חמורות, כי המסבל תלאות והוא שמח אמיץ, והנעצב רך הלבב, כי אמנם בעבור ההנאה עושה הרעות ובעבור העצב נתרחק מהטובות על כן ראוי לחדריך הנערים מתחילתן במאמר אפלטון שישמחו ויתעצבו מן הראוי חוק הלמוד הטוב והישר, עוד נוסף אם המעלות אצל הפעולות והפעליות ולכל הפעולות ילוה הנאה או עצב, ובעבור זה יהיו המעלות אמנם אצל ההנאות והעצבים, ויורה על זה עוד עניין הרפואות כי קצת סמים הנאותים לעשותם בהתנגדות, עוד כמו שאמרנו בתחלה, כל קנין הנפש אשר הוא מוטבע להיותו

זו שתסור ו נסבה אל סבריאות לבד, אבל אם נשיתנהגו מפעולות המביאות אל הבריאות כי יתחזק הטבע לקחת מזון רב סבמות ויוכל לסבול יגיעות רבות: והחזק, מי שהוא חזק בטבע יוכל ליקח מזון יותר ולהתעמל יותר כאמור, החזק הפעולות מסובב מסיגוי הפעולות: וכן במעלות, וכבר קנין המעלות המשובחות הבונה נסבת הרחקת התאוות, שפעולת ההרחקה היא סבה אל חוזק ההרחקה, וכן בגבורות הלבב פעולות הגבורות נגררת חוזק הגבורות, כן אמרו ז"ל מגנה גודרת מלוה: ראוי לעשות אות, בעבור שדמה רפואת הנפש לרפואת הגוף, והנה רפואת הגוף ניכרת בהרפאו כמאמר אליגום שמלאכת הרפואה לא תשער הבגד, כי אותות הרפואה רבים הם מהם במראה עוד בשר מהם בדפקים מהם בשתן כמודע לרופאים, וכמובהם האזני לשום אות רפואה בחליי הנפש ג"כ, והנה יאמר שהשמחה והעצבון המושג לבעל המדות בהתנהגו על פי מדותיו הוא אות חולי או רפואה, וזה כי הפורש מתאוה בשמחה ושמח, הנה זה אות כי נרפאת הנפש ושבה ישרה, אולם הנעצב הוא עיקש לב, ר"ל זה יורה כי עדן לא נרפאה הנפש מחליה זה כי המוברח במעשהו עצב, והמבורך שמח, והנה מי שבחו המתעורר משועבד תחת המתאוה עדנה אלא שהוא מכריח אותו להתנהג על פי השכל הוא זה יעצב, משא"כ הרגיל להתנהג בכח השכל ברצונו הטוב הוא זה יגיל וישמח, וזה שא"כ תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה, כי השמחה היא עקרת עבודת השי"ת בחמור ונאמר כי דרשינו או תעלוזי: אבל ההנאות והעצבים, השמחה והעצבון יעידו על מעלות המדות או כל פחיתותן כאמור, שישמחו ויתעצבו מן הראוי, ר"ל שישמחו במעשים טובים ויתעצבו במעשים רעים ויהי' זה סבה אל שיפעלו הטוב בכל הימים, והוא הדבר שהזהיר (בל"ב מל"ג לאסף ס"א) ז"ל שהגילו בשמחות מגיל בכל עלילותיו על תקות נפשו, ישמח במלאת נפשו ויעצב בטוב כונו למען ילמד להשכיל מעשהו כל הימים: עוד נוסף, הוסיף להוכיח במופת והיקש תנאי המדובק שההנאות והעצבים הם סבות המעלה, וזה הם אמת הדבר המבואר בקודם שהמעלה מסובבת מפעולות והפעליות הנפש במדות מסובבות, אבל אלה הפעולות מסובבות מהנאות ועצבים המניעים את בעליהם לפעול אותם, אם כן יהיו ההנאות והעצבים סבות המעלה: ויורה על זה עוד, עוד יורה שהנאה והעצבות הם סבות המעלה והפחיתות וזה כי רפואות הנפש שוה לרפואות הגוף, וכמו שברפואות הגוף נאותים להיות טבע סמי הרפואה מתנגדים לטבע החולי אם יש למזון והפך להפכו, וזה הוא מנהג רפואות חליי המעשי' שנהגו מניחי הנימוסים במדינה, לענוש כל עושי רע ולתת שכר טוב לעושי טוב, זה בעבור ההנאה והעצבון המושג לפועלי המדות לתת לאיש כדרכיו זה לעומת זה, עונש הוא סבה והנאה על עצבון, בעבור לבוש גערת סגרת: עוד כמו שאמרנו במקלק, עוד יורה דעת שהשמחה והעצבון

להיותו יותר טוב · ויותר ערב · יהיה לו טבע גלוח ולזה · בעבור ההנאות והעצבים יעשו רעים וחטאים ברדפם אחריהם ובסורם מהם · והוא מאשר אינו ראוי אבעת שאינו ראוי או כמו (ג"ע כמה) שאינו ראוי או באיזה עניין אשר לא כן ישפטהו השכל · ולכן ישימו המעלות בלתי הפעליות ומנוחות · ואין זה טוב כי הם יאמרו הדבר בחולט · אבל ראוי להוסיף מה שאינו ראוי · וכל שאר התנאים · לפי זה תושם המעלה היותר אצל התאוות והעצבים פועלת הדברים הנבחרים ואמנם הרשע לפתנגדים · יהיה לנו מפורסם מאלה הג' שהם אצל הבחירות · וג' שהם אצל ההרחקה · טוב · ומועיל · וערב · וג' מתנגדים רע · ומזיק · ועצב · ואצל אלה יהיה כל אדם טוב ישר לכת · והרע הוא החוטא ויותר אצל התענוג הכללי כי הוא בית וכל אשר תחת הבחירה ירדפוהו כי אמנם הטוב והמועיל יראה כי הוא הערב · והנה זה מימי הנערות גדל עמנו כלנו · ע"כ קשה להכניע זה המפעל כי הוא קשה לחיים · הנה כסדר הפעולות אלה יותר ואלה פחות בהנאה ובעצב ובעבור זה הכרחי לחיות אצל זה כל ההשתדלות · כי לא דבר קטן הוא בפעולות טוב או רע · לשמוח או להתעצב · עוד אמנם יותר קשה הלחם עם התאוה מהלחם עם הכעס · כמו שאמר אטוק"ליטוס ·

אמנם

והעלכון הם סבת המעלות והפחיתות · וזהו שפי לפ"וקר כמה שקדם שהנפש יש לה כח לפעול דבר והפכו · טוב בהיותה נשמעת לשכל ורע בהיותה נשמעת למתאוה : בעבור ההנאות · כל רשפחותה יחשא לפ"מר מכ' סבות · א' בעבור יהלה מעותה הסטא ב' לבל ילטער בלעדר לעותה ההוא · וכן כל סר מחטא יהי' סורו לם בעבור בלות השכר או לבל ילטער בעתם הסטא המושם נדת · וזהו מחסר אינו ראוי · ר"ל שאין הסטא ראוי לאיעשות לעולם כמו רליחה וגזל · או שאיננו אסור רק לשעתו · או בכמותו ואיכותו : ולכן ישימו · ולכן שמו קצתם גדר המעלות שאיננו רק פעולות הנפש או העדר הפעולות · אך אין זה הגדר שלם כי ראוי להוסיף בו ראוי ובלתי ראוי ר"ל שיפעל הראוי וינוח מעשות הבלתי ראוי : ואמנם הרשע · אך הרשע פועל המתנגדים לבחירה השכלית : יהי' לנו מפורסם · לחען דעת עניין הנאה והעצב אשר הם סבות הצדק והרשע · צריך שיהי' לנו מפורסם שלשה דברים והפכם · והם טוב · ומועיל · וערב · וגדרם טוב מחלט ר"ל טוב לכל כמו המזון והיין · טוב מועיל הוא כמו סמי הרפואה המועילים לזמן רב לחולה מיוחד · טוב ערב לשעתו כמו הדבש שהוא מתוק לחיך ומזיק למעים אחר אכלם · והפכם רע · ומזיק · ועצב · כי הנה הנפש נטבעה הבחר בג' הראשונות ותברח מהפכם : ואצל אלה · וזה כל אדם כצדיק כרשע יבחר לידבק בטוב ומועיל וערב ויברח מהפכם : טוב ישר לכת · אלא שההבדל ביניהם שהאיש הטוב יישיר לכתו בבחירתו השכלית : ורע · אולם האיש הרע הבלתי שומע אל השכל כי רק מגמת פניו ללכת בשרירות המתאוה · (שהוא עור ואיננו רואה את הנולד מש"כ השכל שרואה את הנולד לאחר זמן כטעם החכם עיניו בראשו לראות הנולד נסוכו) לכן הוא חוטא ברפיון רוחו כי ידמה כל ערב לשעתו שהוא טוב מוחלט או מועיל כמו שיקבאר בח' וט' מזה : ויותר · ויותר מזה יחטא הרע אם יקרהו להשיג התענוג הכולל כל בעל חי כמו אכילה ושתי' ותשגל שנפשו של ב"א חומדתן : וכל אשר תחת הבחירה ירדפוהו · כל חי שהוא למטה במדריגה מן האדם שהוא בעל בחירה · ירדפו אחרי תאות כאלה : כי אמנם הטוב · כי באמת הבליעל הזה ידמה שהטוב לשעתו הוא עלם המועיל · ולזה יתכן שיבחר ברע ומזיק ועצב עד שהכהוי התמרים לרע טוב וגו' : מימי הנערות · גם יפתה לב החוטא יען הוא רגיל בו מנעוריו עד"הכ בטרם ידע הנער מאור בטוב ומאוס ברע · ככתוב כי יצר לב האדם רק רע מנעוריו : קשה להכניע · קשה הוא לבעלי החיים למשול על התאוה : כי לא דבר קטן · אחר שהשמחה והעצבות מביא לידי מעשה טו"ר כאמור : מהלחם עם הכעס · שגניהם מעבירים את האדם מדעתו ככתוב כעס בחיק כסילים ינוח · תאות · עם אשה חסר לב · ועל שניהם הוא אומר טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר :

אמנם

אמנם המעלה המלאכית יפעלו אצל היותר קשה כי אמנם הם יותר טובים בזה · ע״כ בעבור זה אצל התנאות והעצבים יהיו כל עסק מהמעלה ומהתנהגות המדינית · כי אשר יתנהג באלה הטוב הוא טוב ואשר ברע הוא רע · כבר נאמר כי המעלה אצל התנאות והעצבים · וכי אלה הם אשר מהם נעשות תוספות ונפסדות · אבל לא על דמיון אחד · וכי הם עצמם אשר מהם תוליד ובהם תפעל ·

פרק שלישי

אמנם ישאל אדם איך נאמר כי הוא ראוי כי פועלי העושר יעשו ישרים ופועלי הצדק יעשו צדיקים · כי אם עושים הצדק והיושר · הנה הם צדיקים וישרים כמו המדקדק במוסיקא כי הנם מדקדקים ומוסיקים · נאמר כי באלה המלאכות אשר כן כי יקרה למדקדק לעשות דבר במקרה או דבר מזולתו אחר וזאת המדקדק יעשה המדקדק · וזה כלפי המדקדק אשר בו · עוד אינו דומה אשר במלאכות לאשר

אמנם המעלה והמלאכה · ואמנם המעלה תיקון המדות והמלאכה בילוח המתלוה יפעלו טוב גם ביותר קשה ר״ל שהמלוה ביותר קשה מהכעס · לכן יהיו לוחמי המלוה יותר נעלים ושתים מלוחמי הכעס · על כן נעמוד על מה יאמר מעלינו של פרק בשיטה אחרונה ואומר ע״י בעבור המבואר במה שקדם נודע שמעלת תיקון המדות והנהגת המדינה הם ענינים נתלים בעונג ובצער המושג מהמעשה טוב או רע · לכן כל יודעי דת ומליצי הנימוס המדיני ראוי להם לקבוע עונשים על עברות שרים באיבתם כמו הנחתם למען יוסרו כל עושי רשעה כדי רשעתם · וכן כל איש מוה ראוי לו לשמוח במעשיו טוב ולהצטער במעלל רעה נפשו : וכי אלה · ההנאות והעצבים הם סבות למעשים טובים ומהם נעשות המדות · ותוספות ר״ל יקחו מבעלים מהם חלקים גדולה מהדרוש · שלא ישמור המצוה עד שתפסד המדה הנכונה : לא על דמיון אחד · התוספת והפסד האמורים אינם מסבה אחת · כי סבה אחת לא תסבב מסובבים מתנגדים (כ״ח בנחי מקבלי שוני) · אבל מסבות מתחלפות ר״ל שישמח למה שראוי להתעלס · כאמור והעתקה על דמיון אחר בר״ש : אשר מהם תוליד · ההנאות והעצבים עצמם ילדו ומחזקו מתגלות מדשות : ובהם תפעל · והם תפעל הנפש אותה שפועל במדות הישנות לאמור בקודם ויגלה יהיה התולדה לבר מתוספת כו׳ :

אמנם ישאל אדם · אחר שביאר בקודם שהמעשה מביא לידי מעלה ולפי רוב המעשה נקנה גם לדיק ויושר · הביא על זה ספק מאחר מלאכת מעשה שהפועל גם יקנה לו אחר המלאכה היה נפעם אחת · כמו מלאכת הדקדוק אם בפעם אחת ידבר האדם בזאת יקרא מדקדק · וכבה במלאכת הנגינה אם פעם אחת ינגן יקרא מנגן · וכלה במלאכת הבניה אם אדם יבנה בית יקרא בונה מאין פנות אם בנה הרבה בתים או זה האחד לבדו : נאמר כי באלה · למען השיר הספק האמור ראה להבדיל בין קנין אחרי במלאכות לקנין אחר המעלות מב׳ פנים · א׳ מצד הפועל והוא שהיא דומה פעל המעלות לפעל המלאכות · ווה כי המכוון בפועל לפי המעלה שיהי׳ פועל לפי התכונה והמעלה אשר בנפשו · משא״כ באחר המלאכות שאינם פועלים לפי תכונת נפשם : כי יקרה למדקדק · כי לפעמים יקר למדקדק שקראו שידבר בזאת במקרה אף כי לא ידע מענין הלחות כלל : או שידרו · או אחר שידר לו המליצה שהיה היותר בערכי הדקדוק · וזה מדקדק על שם המליצה כאלו כתב כמו היות שאין בנפשו תכונת שלמות · כי לא זו המכוון באמר המדקדק ר״ל התכונה שנפשים כי אם בעל הפעולה הנפעלת על ידו משא״כ באחרי המעלות כמו צדיק וישר שהמכוון על תכונת הצדק והיושר אשר בנפשו · ואם פעל צדק במקרה במזה הנשים מלומדה אין זה אות על תכונת הצדיק אשר בנפשו : וזה המדקדק · ר״ל כראשון אשר סידר לו ואת המליצה כלחם עשב לזה כמדבר גם מדקדק · אף ההבדל ביניהם הוא שהמלמד בו מדקדק כ״ש תכונת הדקדוק אשר בנפשו משא״כ בעל מדקדק במלות ואשים שמותיו : עודריים דומה · ... אשר הבדלים אשר אצל כפעל אשר להם ... · א׳ מפאת

לאשר במעלות · כי הנעשי במלאכות הטוב הוא בהם ולכן כי י (גי׳ א די) בהם אשר בם והאיך שנעשו · אבל הנעשים במעלות לא יספיק איך שיהיו הצדק והיושר נעשים · אבל איך יהיה הפועל בפעולתו הראשונה · אם הוא יודע · עוד אם הוא בוחר בעבור זה · ג׳ אם הוא קיים בלתי משתנה ויפעל · וזה אינו דרוש היותו בשאר המלאכות זולתי הדעת ההיא · אבל במעלות הדעת יועיל מעט או לא דבר · ושאר הדברים מעט (נ״י רש״ע לא מעט) · אבל כלם יחד יוכלו לעשות אשר בהעשותם פעמים רבות יביא יושר וצדק · וע״כ הדברים צדיקים וישרים כשהם דומים לאשר יפעל הצדיק והישר · צדיק וישר הוא · ולא העושה זה · כי אם העושה כן כאשר עשו צדיקים וישרים ועל כן מן הראוי כי מפעולות הצדיק יעשה צדיק ומפעולות היושר ישר · ומבלתי עשות · ולא ישים על לב לא יעשו טוב · אבל רבים לא יעשו זה והם מרדפי אמרים · יחשבו להתפלסף · והם דומים לחולים השומעים דברי הרופאים היטב ואותם אינם עושים וכאשר אלה אשר כן מתרפאים לא ימצאו תועלת בגוף ולא אלא המתפלספים בנפש ·

המעלה כי כל המלאכות הבחן המעלה במלאכה לבדה לפי טובה ויפיה יפי׳ יתרון מעלתה אחפש את יגה בפועל אם יודע מבין מעלות מעשהו , משא״כ בקנין המעלות שלימות המעשה לבד לא יספיק להיות . הבונה שלם במדות אבל הדבר תלוי בידיעת העושה איך יעשה מעשהו עד שיקיים עלידם מצד השלמת הנפש : עוד אם , ג׳ מפאת התכלית שבכל המלאכות אין להיבות כוונה לשמן , כי הבונה לא יבנה בניינו רק למען קחת שכר מלאכתו ומלאכתו נשלמת בזה משא״כ קנין המעלות שצריך כוונה לשמו ר״ל שצריך לעשות צדק למען היות צדיק וישר בתכונת נפשו לא לתכלית זולתו כאמרם ז״ל במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו : ג׳ אם הוא קיים , ההבדל הג׳ הוא מפאת התמדת המעשה , וזה כי בכל המלאכות יקנו הפועלים תארי מלאכתם בפעם א׳ כי אין המכוון בספר הבוא רק למען דעת שהוא פעל ועשה זאת המלאכה , משא״כ קנין המעלות שהמכוון מן התאר היות זה הקנין תכונה בנפש פועלה , והתכונה לא תשלם ב״א בהרגל ובהתמדה כמ״ש בפ׳ לראשון מזה , ר״ל וכן לא יפי׳ האדם תם וישר בעבור יום אחד ולא בזמן קצר : וזה אינו דרוש , אך בשאר מלאכות אינו מוכרח שיתמיד הפועל בפעולתו : אך על פועל המלאכה רק לדעת איך יעשה מלאכתו , משא״כ בפעולת המעלות שהדעת לא מועיל בה , כי רבים יודעים איך פועלים הצדק והיושר ועכ״ז אינם פועלים אותם כי יצרם תוקפם · אבל יועיל מעט ר״ל להיות לו חלק שלישי בשלימות הפעולה לפי המעלה אשר לפעם בשלשת התנאי שהם . הדעת והתכלית וההתמדה : ונשארי הדברים מעט , רמז אל התכלית אשר בעבורו יעשה הצדק מאשר מועיל ג״כ רק שלים : אבל כלם יחד , שניהם יחד בהעשותם עם התנאי הג׳ שהוא ההתמדה יביאו הצדק והיושר , משא״כ שאר המלאכות שנגמרים בהפסק משלש אלה והוא הדעת ליחוד המלאכה הכיא כאמור , ובזה אין סברה לשנגם העוסקת כמו שעשו בר״שם : כשהם דומים , לכן לא יתארו בעלי הצדק והיושר בשם צדיק וישר כ״א בהיות מעשיהם צדיק וישר אמיתי ר״ל העושה צדק ויושר לפי התנאי׳ השלשה הנזכרים : לא השוטים זה , לא אם השוטה כפשט שלי כמו שאמר בשלשה נראה הפ׳ : ומבלתי עשות , מי שלא יעשה הטוב , או אפי׳ אם יעשה רק שלא ישים על לבו הכוונה בעבור מהם : עושה הצדק , לא יקרא בשם טוב : מרדפי אמרים , עושים היקשים במוסר השכל בחכמה המדיניות ולא יעשו בכוונה כעשם יש נאה דורש ואין נאה מקיים : והם דומים לחולים , כמו החולה הנשמע היודע רפואתו אם מפי עצמו או מפי הרופא ואין עושה הרפואה , שזה אינו מוצא תועלת בידיעתו , כן המתפלספים בהיקשים מוסריים ברפואת הנפש לא ירפאו תחלואי נפשותם בבלתי העשותם , ומה גם היום רבים מדורשי דמים אלו בזו המעלה עושים היקשים בלניים לפונים לרבים עומם , של ספרים הם רופאים ושלהם אינם רופאים :

אחר

פרק רביעי

אחר זה ראוי לחקור מה היא המעלה. יען כי הדברים הנעשים הם ג׳, הפעליות, כחות, קנינים, ומאלה אמנם תהיה המעלה. אמנם הפעליות החמדה והכעס והפחד וההסתכן והקנאה והשמחה והתאוה והנקמה והרחמנות ובכלל הדברי׳ אשר ילוה אליהם ההנאה והעצב, אמנם הכחות הם אשר לפיהן יאמר אשר אנחנו יכולים להתפעל, כמו שאנו יכולים לכעוס ולהתעצב ולרחם, אמנם הקנינים, הם לפי היותנו אצל ההתפעליות טוב או רע כמו לכעוס אם בחוזק או ברפיון, הנה הוא אצלנו רע, ואם הוא אמצעי היא טוב וכזה באחרים, ההפעליות אינם מעלות ולא פחיתיות, כי לא יאמר עלינו לפי ההפעליות טובים או רעים, אבל יאמר לפי המעלות והפחיתות, ג״כ כי לפי ההפעליות לא יהיה לנו שבח או גנאי כי לא ישובח המפחד ולא יגונה הכועס בהחלט, כי אם לפי איכות ולפי המעלות והפחיתות יהיה לנו שבח או גנאי. עוד נכעס ונכסף ונפחד ולא ברצון, המעלות הם נבחרות

אך

אחר זה / אחר שביאר בפרקי׳ הקודמים שהמובקש בזו החכמה הוא תיקון הפעולה לפי המעלה / וביאר בראשון לפני זה שהמעלה פי שנים לה נגדר / שכלית ומדיית / ושהנרצה בזה במדיית / בא בזה לבאר מהותה בנפש ואמר : יען כי / בהיות שמשיגי הנפש על פי מדותיה נחלקים לג׳ חלקים והם / הפעליות וכחות / וקנינים / ובהיות המעלה הנדרשת פעל נפשי כאמור / לכן יתחייב בהכרח שתהי׳ אחת משלש אלה החלוקות : אמנם הפעליות / עתה יבאר מהות שלשת משיגי הנפש האמורים ואומר נגדר הפעליות שהוא התפעלות הנפש על פי פעולותיה כפעולות בה / לא״ד דין שאפ״טין בל״ה / שהם החמדה וכו׳ : ובכלל / והכלל כל הפעליות הגיעור בנפש הוא אם לגמור בטוב וכלה / או לגרוע מכמיק והעצב כאמור בד׳ לשני מזה : אמנם הכחות / אולם גדר הכחות הם הכחות אשר בנפש להתפעל שהפעליות השאות שאלם גורלו במעט לאין קלב : אמנם הקנינים / אולם גדר הקנינים הוא לפי היות ההתפעליות בקלב ובמדה ר״ל בריב או במעט כפי שצורך לשפתו : ואם הוא אמצעי יאו טוב / ר״ל המושל ברוחו ונוהג את נפשו על פי מדותיה בקלב ממוצ׳ לשעתו / יאמר אומר ד״מ עד פה יבוא הכעס ועד פה הרצון / עד פה האהבה ועד פה השנאה / עד פה הגבורה והאכזרות ועל פה הפחד והמורך והולכם / וכבר ביארנו בספר המדות שלנו בד׳ לראשון ממנו שאלה ההתפעליות מכוני׳ לאו״ל בשני שמות / תכונות גמדות / אם כי בבחינת הכחות האמורים הבלתי מתגלות נק׳ תכונות משורש בנו שענינו הכנה לבלי תכלית וגבול / ובבחינת הקנינים והעשותם בגבול נקראים מדות בעבור העשותם במדה ובקלב כפי השערת השכל : הפעליות אינם מעלות / עתה יוליא באיזה חלק משג׳ חלוקות אשר בנפש יש מציאות למעלות ופחיתות האמורים / ובגור אומר שאין להם מציאות בחלק ההפעליות מלד ד׳ בחינות / א׳ מלד המעלות והפחיתות נתואר בטוב או רע כאמרנו קשה לכעוס ומה לירצות בעל מדה טובה / והפכו בעל מדה רעה / מה שלא נתואר בט״ור בבחינת ההפעליות בהיותן טבע שוה לכל אדם / כי כל אדם כועס ומתרלה ואוהב ושונא בטבע בלי גבול ואין להבדיל ביניהם מפאת זו הבחינה ולומר זה טוב וזה רע / לכן אפס מקום למעלות ופחיתות בחלוקת ההפעליות / ב׳ לפי המעלות יקרה לנו שבח וגנות לפי הפחיתות כאמרנו זה איש משובח מושל ברוחו וזה מגונה כי הוא נפתה ביצרו ומרבה בנאוה / וההפעליות במוחלט ר״ל מבלי גבול וקלב אפס מקום לשבח וגנות בהיותו שוה לכל נפש בטבע : כי לא ישובח / כי השבח והגנות הוא לפי רבוי ומיעוט ההפעליות מה שאין זה בגדר ההפעליות במוחלט ר״ל כאשר עדנה בלי גבול וקלב : עוד נכעס / הבחינה הג׳ שההפעליות יתעוררו באדם שלא לרצוננו לכעוס על המריע ולכסוף הטוב ולברוח מהמזיק / וכל זה התפעלות טבעי לא רצוני אך המעלות נבחרות ברצון ובחירה שכלית (יעויין בה׳ לשלישי מזה) להתקומם נגד התאוה נקלת המדות הולכות עור לאהוב לבפוך מאין בדרך לפי

בבחירה

או אינם בלי בחירה · שאלו זה לפי ההפעליות יאמר שאנו מתנועעי ולפי המעלות והפחיתות לא נתנועע, אבל נהיה מוכנים לאיכות הפועל · ובעבור זה גם כן אינם כחות · כי לא נקרא אותם טובים להיותנו יכולים לסבול בהחלט ולא רעים ולא נהיה משובחים ולא מגונים · ועוד לנו כח בטבע · ולא נהי׳ טובים או רעים בטבע כמו שנתבאר זה ראשונה · א״כ הוא כי ההפעליות אינם המעלות ולא הכחות ישאר היות הקנינים תועלת (נ״א מציאות) · כבר נאמר מה היא המעלה בסוג ·

פרק חמישי

ראוי לומר לא לבד שהם קנינים כי אם איך הם · על כן נאמר יען כי המעלה תשלם הטוב בכל אשר בעל מעלה ופעולתו תתן הטוב · המשל כח העין טוב · ופעולת העין ובכחו נראה · וכן ממעלת הסוס יעשה סוס טוב והנכון לרוץ · ולשאת רוכבו עליו ולחול ללוחמים · ואם הוא כן בכל הדברים · מעלת האדם תהיה באמרת קנין אשר ממנו יעשה אדם טוב ואשר יתן פעלו טוב · וכבר אמרנו איך יהיה זה · עוד יאמנם לזה יהיה מפורסם אם נסתכל היטב איך טבע זה בכל הדברים במתדבק ומתפרד ראוי לקבל ממנו יותר וממנו פחות וממנו שוה · וזה אם לפי הדבר בעצמו או בערכו אלינו · השוה הוא האמצעי בין היתרון והחסרון יאמר לדבר כי הוא אמצעי

הבחירה השכלית · ומכל זה אין המעלה בלי בחירה שלימה ורצון מאחר שכ׳ בהפעליות שהם בלי רצון · לכן אשם מקום למעלה בהפעליות : עוד לפי ההפעליות · ד׳ שהפעליות הם תנועה ושינוי בנפש · והמעלות אינם רק שימות · ר״ל שיהיה הנושא בנפשו והמוסר בלבבו והנדיב בנדיבתו ואין המעשה כלה בעלם מהם · לכן אין מציאות למעלות בהפעליות : ובעבור זה · גם לא יתכן שיהי׳ מציאות למעלות בחלק הב׳ מחלוקות הנפש והוא הכחות מצד ב׳ פני׳ א׳ בעבור הכח והיכולת בפעולה בלי קצב לא נקרא שם טוב אורח בעו במעלות הנוהגים קצב ומדע בפועל לכל תכונה · רע ביתרון וחסרון · ועוד באמצעי · ב׳ שהם והישלם על הפעולה לא יתנו הטבח והגנות בהיות הפעולות כלפי קלונות כרוקי · ג׳ הכחות הם בטבע והטוב והרע נמשך לנו לפי הבחיר׳ כמבואר בפרקי׳ שקדמו לכן אשם מקום למעלות גם בחלוקות הכחות · ובהפרדת מציאותם בחלוקה השלישית ר״ל הקנינים :

ראוי לומר · אחר שביאר בקודם גדר המעלה בסוג שהוא הקנין אשר בנפש · בא בזה לבאר הבדלו המוני ואמר אין ראוי לגמר בגדרו שהמעלות הם הקנינים לבד אבל ראוי לפרט איכותם ג״כ : יען כי המעלה · בהיות שכל מעלה שפועל ב׳ מיני שלימיות · א׳ השלים את בעל המעלה ותעשהו טוב · ב׳ תשלים פעולתו ותעשיה טובה : המשל כח העין · המשל מעלת הראות תעשה עין טובה בבנין ופעולת הראות טוב : וכן ממעלת הסוס · ובהכ כאשר נתאר הסוס במעלה יורה זה שהסוס עשה בבנין אבריו · וגרית אותם לפעול הפעולות כטובה לשאת רוכבו עליו וללכת במלחמה נגד הלוחמים כבעליו : ואם הוא כן · וא״כ בכל המעלות · נלמוד בהיקש מיפוסי׳ שמעלת האדם תעשה האדם טוב · ותעשה ג״כ פעולתו טובה : וכבר אמרנו · [illegible] למה שביאר (בשער לשני מוה) · ר״ל שם וכן המעלות כי בהרחקת התאוות נעשה ישרים · וכשאנו ישרים יותר נוכל להרחק מהם · והוה נתבאר הבדל אחד במעלה : עוד יאמנם · עוד בבאר הבדל מיני במעלה · כי הנה מבואר הוא שהמתבלום שבכל גשם מתדבק החלקים או מתפרד החלקים מטבעו לקבל תאר היתרון והפחות והשווי · אם בכמות ואם באיכות וזה אמנם על שני פנים · א׳ בבחינת עצמו · ב׳ בבחינת ערכם אלינו : השוה הוא האמצעי · משל השוה כמשל הוא מרחב קלה הפחות עם מחצית תוספת קלה היתר · המשל בו כן ידענו שיעור הילוך [illegible] ביום אחד שהוא ג׳ פרסאות · [illegible] ג״ב שהגבור יכול [illegible] א״ד פרסאות ליום ונראה לשער שיעור ההילוך לבינונים

האמצעי אשר בשמו ירחק בו מהקצוות אשר המה לאחרים. אמנם אלינו אשר הוא לא יותיר ולא יחסיר מהממוצע. וזה אינו אחד בכל הדברים. והמשל אם עשרה הם רבים ושנים הם מעט וששה אמצעים קבלו כפי הדבר כי הוסיפו על השנים ויהיו נוספים. וזה האמצעי כפי ערך המספרי. ואשר הוא בערך אלינו אין ראוי ללקחו כי אכילת עשר המדות הוא רב ושנים הוא מעט לא יצוה המורה לאכול שש כי אולי יהיה זה רב למקבל או מעט. כי למתחיל אוכל שור אחד ליום אחד יהיה מעט ולמצוה עד התאבקות יהיה רב. וכן במרוצה ובשחוק נקרא פלושטיא. וכן כל ערום יברח מן התחרעות ומן ההתרוננות וידרוש האמצעי ויבקש לא זה ולא זה האמצעי כפי הדבר כי אם האמצעי אלינו. בעל ידיעה תשלים המלאכה בהביט אל האמצעי ואל זה תביא הפעולות. על כן הרגילו לומר הפעולות הטובות. כי עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע. כי היתרון והחסרון ישחיתו הטוב. והאמצעי מתקן. אמנם האומנות הטובות

לנצחים ליום. לקח שני פרסאות ונתן לאיש מהם ד׳ פרסאות שהוא מחלית תוספת יקלא היתר על קלס הפחות. רצ״ל המקובץ משש פרסאות ודי׳ זה שיעור השלך לשנים. והוא השיור והאמצעי המשוער לשנים רבים הנקרא אמצעי כפי ערך המספרי: אמנם אינו. אולם האמצעי והשיווי הנערך לכל איש פרטי ממנו הוא מוגבל לכל איש בפי כחו ללכת בלי תוספת ומגרעת. וזה אינו אחד. וזה השיור והאמצעי אשר אלינו אינו אחד לכל ר״ל לרבים כמו באמצעי אשר לפי ערך המספרי האמור. כ״א אמצעי אחר לכל איש ממנו: כי למתחיל גם עוף מה שאוכל יותר משור אחד ליום: ולמצווה על ההתאבקות. הוא לא בלוחם פכי״ע עד שלא המצווה להתאבק ממילוי המאכל יהיה זה שיעור רב והטעם שאין שיעור המאכל ניקח לכל אדם בשוה המספרי אבל לפי השוה הנערך לאיש איש כטבעו: וכן במרוצה וככה הטיול והשחוק אינו שוה לכל אדם בשוה המספרי כ״א השוה הנערך לאיש כטבעו: וכן כל ערום. כל חכם יבקש בכל מפעל השוה הנערך אלינו הבלתי מקבל תוספת ומגרעת. ולדקות האמצעי בכל מפעל עד שלא יקח עמה לא מהעבר מזה ולא מהעבר מזה. צריך בחינה רבה לא רבים יחכמו בזה. ואולי שאמר כל ערום ר״ל כל חכם ישכיל על דבר זה האמצע בדיקות רב לכל ישגה

מו: בל ידיעה. כל בעל מלאכה מה יודע מבין שלימות מלאכתו ישים עין בחינתו לקלע אל האמצעי במלאכתו כי בזה יתקן השלימות והסדר לכל מלאכה: ע״ב הרגילו. לכן רגילים ב״א לומר בגדר הפעולות השלמות האמצעיות שעליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע בלומר שנעשו כפי האמצע והשלימות היותר אפשרי: כי היתרון והחסרון בעבור שהטוב הוא השלם. וכל שלם הוא הפך החסר. וכל יתר חסר יחשב כאמרם ז״ל כל יתר כנטול דמי לכן יהיו משחיתי הטוב התוספת והמגרעת כאמור. ובסיגתי שספרתי ביושר האמצע האמיתי והשלימות היותר אפשרי בחוקיה ומלאתיה על ישראל. לכן נקראת תורת ה׳ תמימה ר״ל שלימה ונקראת ג״כ טוב בכתוב כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו והוא הדבר שעליו אין להוסיף וממנה אין לגרוע בכתוב לא תוסיפו ולא תגרעו. כי בהשכמות והסברא כדת היא אולת כי אין האם בי״בכ יותר מעולה מהאכילה בתשיעי כפי מה שיחשבו ההמון (יעוין במורי בל״ע לא ובמ״ו לג׳) ורבי מהמתחסדי׳ טועים ומתמי׳ בזה זקלא כונבי׳ בספק נפשות על דברי האמות והפקחם אשר ישימו רופאי האליל על חולי הנפשות עד לא יובלו את הסיגופי׳ ונופלי׳ בחליים ארסיים ויגיעו עד שערי מות. הם דמם הגה נדרש מאת הרופאים כי המה רופאים לא ידעו הבין בריאות הנפש ותחלואיה ובמה ירפאו כי אם היום הסיגופי׳ שמה ראשית הרפואה. במ״שכ עלי שערי רפואת הנפש. בריש מרעין אנא שובעא. בריש אסוון אנא סעניסא (יעוין ס׳ שמונה שלנו כב׳ לג׳ נרפואת חליי הנפש) מ״מ אין הרפואה שיי׳ ב״א ברפאות הגוף אחרי הרחקת אשר אלה הרופאים לא ישגו בזה הבין בלל יען לא ידעו חלקי הנפש ומהותה במו שלא יתכן לאיש רופא חלי הגוף מי שלא למד ידיעת חלקי הגוף בריאותם וחלייםם ורפואתם וכן הדבר הזה. באלה ברופאי התועלים בנפשות השלים. זה ימלא לנפש בי לבל הרופאים כשגגה: אמנם האומנות. אולם אם בעלי המלאכות יכוונו לבהיג

להיות האמצע בשלמותם . וק' והמעלה שהוא ענין
שבעי ר"ל והטבע תכם לאחוז בשלימו' ולהסתכל אל
האמצע : אומר אני , ר"ל שהכוונה על מעלת המדות
יען היותה מפוארת ביתרון וחסרון בבחינת היותם
פעולות והפעליות ויוכל האדם להוסיף או לגרוע בם
בעיתרתו כפי הכח המתעורר בהיותו נשמע למתאוה או
לשכל , משא"כ מעלות השכל שאין יד בחירה אלא
בפועל ההשכלה להוסיף או לגרוע בהיותו מבאיל היקשין
בהכרח הטבע כפי ההקדמות שקדמו לו : כמשל רב
המחד , ממשל משל שהיתרון והחסרון בפועל התמונות
הטבעיות שניהם באחד לא טובי' , אך האמצעים כפי
הראוי לטעמו ולמקומו ולתכונתו המה הנבחרי' ונקראי'
אף בשם מדות . ע"ש המדה והקצב שנתנו בבעלים אל
האמצע בתכונות הטבעיות , וכמו שכבר ביארנו זה :
ובכל המעון והמעלב , ר"ל ההנאה והצער המגיע
מהפעליות הנפשיות ראוים להיות במדה ובמשורה
באמצע השיעור הראוי ולתכלית היושר כראוי , ורבוי
ומיעוט בו הוא מגונה : א"כ אל הפעולות , כמו
שהפעליות ר"ל כמו כעס ופחד ואכזריות ומורך וגו' ולהם
יש להם ג' חלוקות חסרון ויתרון ואמצע , כן בפעולות
הנפש כמו הנדיבות והצדקה יש להם ג' חלקים כנ"ל וראוי
לאחוז בכל פעולה באמצע האמיתי כי הוא הנבחר : ושה
עניהם , ומסיבור שני הקצוות שהם היתרון והחסרון
משותפת המעלה העומדת באמצע ממש מהעבר מזה
נוגעת בקצה החסרון ומהעבר מזה נוגעת בקצה היתרון :
סוד חטא , עוד יתבאר שהאמצע הוא הנבחר לאחוז בו
כי טוב הוא , וזה שהחטא בכל דבר הבלתי מתוקן ונשלם
כראוי הוא על פנים רבים יתכן שיחטא בו הפועל ויתן

המטובות יפעלו בהביטם אל זה , אמנם המעלה היא
יותר טובה וזהיר נכונה מכל מלאכה כמו שהוא
תמיד אל הטבע , וע"כ היא מסתכלת אל האמצעי :
אמור אני המעלה מן המדות , כי זאת היא אצל
התפעלות והפעולות , כי באלה יהיה היתרון
והחסרון מן האמצעי , המשל רב הפחד והקשות
לב והתאוות הכעס והחמלה , ובכלל התענוג
והתעצב והוא הרב והמעט ושניהם אינם טובים ,
כי אם כאשה ראוי לדברים הראויים ובעבור הראוי
וכמו שראוי זהו האמצעי והנבחר אשר הוא המעלה
א"כ אצל הפעולות יהי' החסרון והיתרון והאמצע
והמעלה היא אצל ההפעליות והפעולות , והרבים
אשר בהם היתרון הוא עון אשר חטא , והחסרון
מגונה , והאמצעי מתוקן ומשובח , ואלה שניהם
המעלה , והמעלה היא אמצעית והיא משותפת
עומדת באמצעי , עוד חטא יאמר על פנים רבים כי
הרעות הם בלתי תכלית כמו שחשבו כת פיתאגורש ,
והטוב הוא בעל תכלית כי הוא יישר לענין , ועל
כן הא' נקל והב' קשה כי הוא נקל בלתי נגוע באות
וקשה הוא לנגוע בו , וע"כ מהרע הוא יתרון והחסרון
והמעלה והוא האמצע , הטובים הם על דרך אחד ,
והרעים על דרכים רבים , א"כ המעלה הוא קנין
נבחר עומד באמצעי אשר הוא אצלנו מבואר בשכל ,
וכאשר

מגרעות בפעולתו לבלי תכלית , וזה בהיות גדר החטא הוא היתרון והחסרון בכל פעולה יפעליה הפועל , והיתרון
והחסרון מגיאותם בשני הקצוות אשר משני עברי האמצע אשר בפעולה ההיא ובהיות אורך הקצוות בב"ת לכן תהיינה
הרעות בב"ת והטוב אחד כמו האמצע שהוא אחד ואין שני וזה שאמר המקובל בעל ניקהל משה ז"ל שאחרי בתבורה וסיים
בפירודא לאין תכלית פי' הרע מתחיל מן האמצעי ומתרחק הלאה אל הקצוות לבב"ת ; כי הוא נקל בלתי נגוע באות , כי
קל הוא לקלוע בחץ ולבלתי נגוע במטרה , אך קשה הוא לשלח החץ למטרה כן הוא נקל לחטוא ולהיות בלקס בחסר וביתר ,
אך קשה הוא להטיב ולהשיג האמצע בכל פעולה : הטובי' הם על דבר אחד , כי אין אמצע אלא אחד אך הרעות רבות
כפי רבוי הרחוקי' מהאמצע לחסרון או ליתרון והוא הדבר שכתבנו (אספ' חלק א' ל"ב) ר"ל רבות נתיבות להולכי נתעה
והולכי קוש כאחת יישירו : א"כ המעלה , זה סדר ההיקש , המעלה היא עלם בעת , והטוב הוא אחד , והאחד הוא
האמצע , א"כ המעלה היא האמצעי והוא הקנין הנבחר בבחירה והטוב : אשר הוא אצלנו מבואר בשכל ; זה האמצע אם
הוא

וכאשר יבאר החכם עוד, אלה אמנם יחסרו ואלה אמנם יוסיפו מהראוי מהפעלות ובפעולות, המעלה תמצא האמת בוחרת בו, ומבואר זה בעצם, ובפי אמיתת מהות המעלה היא אמצע אבל כפי הטוב והנבחר היא קצה, לא יקבל כל פעל וכל פעולות הנפש אמצעות, אמנם כל קצותם הם מתערבים עם הרשע, המשל שמחת הרע והעזות והקנאה ו בפעולה הניאוף והגניבה והרציחה, כי כלם ודומיהם יאמר מהם כי הם מעצמם רעים לא היתרון בהם ולא החסרון, ואין ראוי ללכת בהן כלל, אבל תמיד חוטא ההולך בהם ולא יאמר טוב או אינו טוב עשות כאלה כפי הראוי בזמן ובענין המשל כמו הניאוף, אבל בהחלט עשות דבר מאלה הוא חטא, ודומה זה לנותן לאשר ארחותיהם עקשים ולמפחד ולתוספות אמצע יתרון וחסרון, כי יהיה ליתרון וחסרון אמצעי וליתרון יתרון ולחסרון חסרון, כי כמו שאין לאומץ ולישר יתרון וחסרון כי הם אמצעיים ע"א היותם קצה, כי לאלה (כ"א כן אין לאלה) אמצע ולא יתרון ולא חסרון, אבל כל נעשה מביא חטא, ובכלל אין ביתרון וחסרון אמצע ולא באמצע חסרון ויתרון:

פרק ששי

ראוי שנאמר לא בכלל לבד כי אם לבאר אשר הם בפי הפרטים, במאמרים אשר הם אצל

אלא שכבר ביארו השכל והודק את המתעורר להתנהג בו או אשר יורהו עוד החכם באלה האמצעים לפעולת הנפש : אלה אמנם יחסרו, הנה הוא כמעיר ובא להתיר ספק אחד אשר ראוי לספק בדבריו והוא זה, הנה כפי מה שביאר שהקצוות המתאחרות מיתרון וחסרון הם שתיהן רעות, והאמצע המסותק משניהם הוא טוב, והוא בלתי כי איכה נהיה זאת שמהיותו ב' חלקים רעי' יעשה טוב, ועל זה הוא כמשיב לאמר שפעולות היתרון והחסרון אינם רעות בבחינת עצמן כי אם בערך אל האמצע והטוב המשוער בשכל על דרך אמרו ז"ל בספר יצירה הרע מבחין את הטוב, וזה אמרו : והמבואר זה בעצם, (כן צ"ל הרשע והעתקה מבואר) ר"ל כפי עצמות הדבר יהי' האמצעי מורכב מחסרון ויתרון, אך בבחינת הערך והמאמר הוא קצה אחד בלתי מורכב, ר"ל שקבל שם טוב אחר מיוחד בערך אל היתרון והחסרון שניהם יאמר שם רע והפך בערכו : לא יקבל כל פועל וכל הפעלות הנפש אמצע, לא כל פעולה והפעליות אשר בנפש יש לה אמצעי טוב כמו שביארם במה שקדם : אמנם כל קצותם אלא יש שם פעולות והפעלות שבכל קצותם חטא ורשע אין בם אמצע ונדק כלל : המשל שמחת הרע, המשל בהפעליות שאין בם אמצעי טוב כמו המתפעל בהיות שמח בהשיגו רע : ובפעולות, ומשל הפעולות שאין להם אמצעי הוא כמו הניאוף : כי הם מעצמם רעים, כי כמו אלה הפעולות והפעליות הם רעות מבחינת עצמם לא בבחינת היתרון והחסרון עד שיהיה בהם אמצעי טוב : אבל יאמר, ולא יאמר בכיוצא באלה זהו טוב, או יאמר טוב לעשות זה בענין זה ובזמן זה, ימן אליו בלא רעי' אין בם טוב כלל בשום אופן, בכלל הנעשה מהם באיזה אופן שיהי' הוא חטא בהחלט : ודומה זה, לו יאמר שיש בכיוצא בם אמצע טוב, אלא ידמה זה למי שרוצה לשום אמצע למי שכבר עשה מן האמצע בפעולות שיש בהם אמצע, ר"ל שישים אמצעי במה ליסכון אשר מהעבר אותו לאמצע האמיתי אל אמצע מדומה, וכן לחסרון אשר מהעבר הב', כי יהי', עוד בי יהי' לבל יתרון וחסרון בפני עצמם שלשת החלקים האמצעיים שלא יתרון וחסרון ואמצע, ובל זה לא יתכן : כי כמו, כמו שאין לאמצע בפני עצמו קצוות, כן אין לקצוות בפני עצמם אמצע מסף על האמצע האמיתי :

ראוי שנאמר, אחר שביאר במה שקדם מהות המעלה בכלל, ראה כי טוב הוא לבאר זה איזה פרטים שהיות בכלל : במאמרים אשר הם, בדברי תיקון המדות טוב לבאר בהם כפי הפרטים כמו שאר המוגבלים

במשכל שסיפור הכללי יותר מועיל גם מהפרטי, יען
הוא זה ההבדל שבין השכל העיוני לשכל המעשי, כי
שבשכל העיוני ישתוו הכוללים עם הפרטיים בכל הדברים
אשר"כ בשכל המעשי שלא ישתוו רק ברוב, יען בי בהלכה
לא המדבר הוא העיקר אלא המעשה, והיו הפרטיים
קרובים אל המעשה לכן יקנו הפרטיים האמת יותר מהכללים
כמבואר בפ' הקודם בהבדל שבין האמצעי המספרי לבין
האמצעי אשר כפי איש ואיש : הכוללים הם הקים, ר"ל
בלתי שלימי' בביאור : והסודמנות, והסכמה בזה
להשוות הכללים עם הפרטיים כפי האפשר : מברושם,
הוא השם המורכב משם והבדל סגולי כמבואר בפ"י למלגם
המבין : האומץ, רושם האומץ הוא היותו אמצעי בין
בין הפחד ורכות הלבב שהוא החסרון ובין קושי הלב
והאבירות, וזה סדר נכון בזאת התכונה כפי מה שהנהגת
ההנהגה, כמ"ב רך הלבב מפחד ללחום עם אויביו לכן
יעזב הלחם ככל אשר יתכן, ואביר הלבב ילחם יותר
מדאי וימסור עצמו לסכנה, והאמצעי אשר לא ירך לבבו
ולא ימסור עצמו לסכנה נקרא אמיץ : לא אצל כלם,
לא כל הסכנות והפגעים יקנה הגבורה, כמו בהם פגע
במרעה שימו בפרסים וגנבים ובפרדסים ולירדים
פשוט, לא יאמר בו היתרון והחסרון הוא חטא והאמצע
הוא היושר כי בבחינת עצמו הוא חטא כלל : ופחות
הוא ועוד. פחות מזה ונאמרו ביושר היתרון והחסרון
בהפעלויות הנפש בלב, ד"מ אם יתעצב האדם בגעג
אבלו או רעו על קרובו לא יאמר בו בזה הוא חסרון והוא
יתרון וכזה אמצע, ודבים כמוהו : האמצעי הוא
היושר, בכל התענוגים : המתפרים, בהיותם מעט
לבן לא זכר החסרון כמו שזכר היתרון : בנתינת הממון,
בענין ההוצאה וההכנסה יתוארו באמצע ויתרון וחסרון
על הסדר הנדיב והמפזר והכילי, ואמר ההוצאה והכנסה
גדולה יתוארו על הסדר האמור, שוע מסכל כילי,
ר"ל שוע ונדיב ענינים אחד והוא בעבור שהם מושלים
ורוסם לפרוך ממונם לא שהשוע היה מושל יותר מהנדיב
אבל יתוארו קלווסם וכילוה, והפסוקים אלה בשמות
יונים כפי דיוקים שהניחם בלשון עברי : גם יחשב אצל
הקטן, ר"ל גם אצל הקטנים אשר לו גדול וקטן בו

אצל הפעולות הכוללים הם רקים, והפרטיים יותר
אמתיים, כי הפעולות הם אצל הפרטיים והראוי שתהיה
הדעה מסכימה בהם, ראוי לקחת אותם מהרושם, האומץ
הוא אמצעי בין הפחד וקושי הלב, הפחד אין לו שם
בלשון יון, כי רבים הם אשר אין להם שמות,
והיותר בפחד והחסר בפסידה אל הסכנות הוא רך
הלבב, (ר"ל ר"ל והיותר נקשי הלבב מהמסירה אל הסכנה, והסכנה
מפחד מהירך הלבב) אמנם היושר אצל התענוגים והעצבים
לא אצל כלם ופחות, הוא אצל העצבים, האמצעי
הוא היושר והיתרון הוא בלתי ישר, המתפרים
מהתענוגים לא ימצאו כ"א מעט מזער, וע"כ לא
נפל להם שם, אבל יקראו בלתי מרגישים, בנתינת
הממון וקבלתו, הנדיבות הוא אמצעי, היתרון והחסרון
הפיזור והנבלה, אלה מתנגדים ביתרון והחסרון, כי
המפזר יתר בנתינה וחסר בקבלה, הנבל הוא יותר
בקבלה וחסר בנתינה, עתה דברנו במשלים והנאמר
בזה הפרק יספיק, ואח"ז יתבאר באלה יותר על נכון,
אצל הממון הגדול נמצאו ענינים אחרים, האמצעי
הוא שוע מהנדיב כי זה עושה גדולות וזה קטנות,
היתרון הוא מתהלל, החסרון הוא כילי, ויבדלו
אלה מאשר הם אצל הנדיבות, אח"ז יתבאר במה
יובדלו, אל הכבוד האמצעי יקרא איש חיל, היתרון
הוא משוגע, החסרון הוא סוג לב, וכמו שאמרנו
שיחס השוע נבדל מהנדיב בקטנות כן יהיה אצל איש
חיל אשר הוא אצל הכבוד הגדול, וזה יהיה
אצל הקטן, כי דרישת הכבוד תהיה כראוי,
ויותר מן הראוי, ופחות, יקרא דורש הכבוד
יותר מן הראוי יהיר, והחסר שפל רוח, והאמצעי
אין לו שם בלשון יון, גם לתארי הדברים אין
להם שמות אבל נוכל להעתיק להם שמות

סתאל

מספר יקרא ׳׳ וכמו שהחלקים יושבי הקצוות על
הגבול האמצעי ׳ כ״כ אנחנו פעמים נקרא האמצעי
אוהב כבוד ׳ ופעמים נקראהו בלתי אוהב כבוד ׳
פעם נשבח יתיר ופעם שפל רוח ׳ וסבת עשותנו זה
יתבאר להבא ׳ עתה נדבר בנשארים כפי הענין
המסופר ׳ אמנם יהיה אצל הכעס חסרון ויתרון
ואמצע וכמעט אין להם שמות ׳ אבל נקרא האמצע
ענו והאמצעית ענוה ׳ ונקרא קצה היתר כעסן וכן
לרעה חולה כעס ׳ והחסר בלתי כועס והחסרון בלי
כעס ׳ וימצאו ג׳ אמצעים אשר יש להם דמיון זה
אצל זה והבדל (נ״א הדמות זה) אצל זה וכלם
הם אצל הדברים והמעשים המורגלים וההבדל
הוא כי האחד זה הוא אצל האמת אשר הוא בהם ׳
והב׳ זהו אצל התענוג ׳ ומזה הוא בשחוק ׳ (נ״א הב׳
זהו בשחוק) וזה אמנם בכל הדברים אשר הם כפי החיים ׳
ראוי לומר מאלה כדי שנכיר יותר כי האמצע יותר
משובח בכלם ׳ הקצוות אינם ישרים ׳ ולא משובחים
אבל מגונים ׳ ויהיו רבים מהם בלי שם ׳ אבל נגסה
לשום להם שמות לפרסם אותם בעבור התועלת אשר
יבואו לנו מהם ׳ ולכן נאמר אצם האמת האמצעי
הוא האמתי ׳ והאמצעות יקרא אמת הדבר ׳ והבדוי
אשר הוא דבר גדול יקרא נומא ׳ ואשר אלה לו
מגזם ׳ ואשר הוא אצל הפחות יקרא ליצנות ולץ ׳
אמנם אשר הוא אצל התענוג בשחוק איטרופוליאש ׳
ותואר השם איטרפיליא ׳ והיתרון בו טוליטריאה
ואשר הוא בו ׳ והמחסיר הדרי והקנין הדריות ׳
הנשאר אשר הוא כפי החיים אשר הוא נח לחבריו
יקרא ריע והאמצעות ריעות ׳ המוסיף לא בעבור
תועלתו יקרא דוד ׳ ואם הוא עושה לתועלת עצמו
יקרא חונף ׳ והמחסיר בכל הדברים המענגים יקרא
איש ריב ואיש מדון ׳ יש דברים אמצעים בהפעליות
ובקרובים

שכנה קטן וגדול שם הוא והכלל בשם יקרא ולא האמצעי
הגדול או הקטן הוא כן בלי שם נ״ל׳ : וכמו שהחלקים ׳
ר״ל כן מנהג יושבי על הספר להלחם תמיד כי חפץ כל
אחד להרחיב גבולו מן האמצע אשר ביניהם ׳ אשר כן
משפט האמצע אשר במדות הנפש פעם יתואר בתאר
החסרון ופעם בתאר היתרון : עתה נדבר ׳ נדבר
עוד בשאר מדות הנפש שהאמצעותן שנים וקצותיהם
רעים : האמצעי ענו ׳ המעביר על מדותיו הוא
מתואר בשם ענו ׳ ובתאר ענוה : ונקרא קצה היתר ׳
המתואר ביתרון נקרא כעסן ׳ והמקרה שהוא התולי
היתרון עצמו נקרא כעס : וימצאו ג׳ אמצעים ׳ עוד
יש ג׳ אמצעים שכל אחד דומה במקצת אל ב׳ קצותיו
ונבדל מהם במקצת ׳ (והר״שט ביאר זה באופן אחר) :
וההבדל הוא כי ׳ לפי ביאורנו אלה הג׳ מלות הם אך
למותר וזה הוא הנכון כי אין להם המשך בענין : והב׳
זהו ׳ אלה הם ג׳ אמצעי המדות שזכר והם אמת ׳
תענוג והוא שחוק : כפי החיים ׳ הוא השלישי שזכר ׳
ר״ל איך יתנהג האדם להיות עזר לרעהו לחיותם : בלי
שם ׳ אין להם שם ידוע בלשון יוני : והאמצעות יקרא
אמת ׳ יען שהאמת שורש הוא כי שם נאמר שאמת
מקושר בתלת קשרי דמהימנותא שהם הפה ׳ והלב ׳
והמלות ׳ ר״ל שידבר בפיו כפי מה שהוא חושב בלב ׳
ויפי׳ כן במליצות ׳ ואם שלש אלה לא ישמרו אין אמת ואין
צדק ׳ והוא סדר האמור בזה כי המקושר בתלת קשרי
דמהימנותא הוא האמצעי ונקרא המתואר אמתי והתאר
אמת ׳ .. והיתרון הוא אשר ידבר נגד הסכמת המליצות
נקרא מגזם ׳ והחסרון והוא שמדבר נגד הסכמת לבו
נקרא לץ ׳ מלשון מליצה והמתקת לשון כלומר אין בחו
אלא בפה : בשחוק איוטר״פליס ׳ הוא מן שחוק בלי״י
יש בו ג׳ חלוקות הנ״ל המעדיף נק׳ טוליטריא : ואשר הוא
בו ׳ האמצעי הוא כן בלי שם : הדרי ׳ מטעם הררי בשדה
כלומר שיהיו איש מדיני כ״א מדברי : הנשאר ׳ הנשאר לבאר
שהוא השלישי מהג׳ המכרי׳ והוא אשר כפי נעימות החיים
איש עם רעהו : נח לחבריו ׳ מטיב עם רעיו : המוסיף ׳
המוסיף להטיב לחבריו בדבר שאין תועלת למטיב בהטיבו
נק׳ דוד ואוהב והמטיב בעבור שיקבל תועלת מרעהו בבלי
ידיעת הרע בסבת הטבה ובשמשו ׳ נק׳ חונף : והמחסיר ׳

בהלסי

בלתי מגיע ברצוני כשהוא מתאבל מרצוני לגמרי :
בקרובים ליהם , כמשל כמו הקרובים של המעולם
עד הם כגבים מינם מגלה : מגנה מגלה , כי מי
מיגנה לגמרים ע״כ הוא מבחר שהגנה מגלה אלא חק גם
מי שמרחיק הגנה מזה לעשות רע נ״כ מגנה מגלה
כמ״ש בשני לצני מוב ו״ל כי המגם הבורח מתאוות
התענוגות וכם זה הוא מפה הוא ישר כו ע״ש : וכן הוא
מגונה , כי המתענג לא בגמרה הוא מועל בלמרה
ו״ל : ויקרא פנים , שמרון מגם י״ם נוה והרצוי
ויקרא בגם פנים , והסברון הוא אשר לא יסכים בגנות
ויקרא גם כנים , והאמצעי בו והמתענג מגם
והיסרון אין לו שם , כן ירצה נסיות מעסה : שומה
כמדם כשהנו מגב נרצונו נרם קרובו ומתמעט כשהנו
בעבור זה , . והממעט ברצוי נקרא גם מעם ומגב
ממר ובוממה ר״ל מתאבלת , והיתרון הוא כשמוסיף
לממעט ונקרא מסכל , והמתמיד נק׳ בגם לאיד : עוד
יש זמן , עוד ידבר כפרטם כד׳ לוה : לא יאמר בגלוה ,
לא יאמר בכלל בי״א בפרט , לכן ימנה בילורו לה׳ שום :
אשר ממנם , גוה נכתב ביאור הב׳ חלוקות לשכלים
ומ״ן מזה :

אמנם מהג׳ ענינים , אמר שביאר בקודם שבל
מהמה לה שם בגלגה מדות היתרון והחסרון
והאמצע , נשהקצוות הם רעים והאמצע היא המעלה
והטוב , בא עתה לבאר איך שאלה הב׳ ענינים ידמו קצותם
לקצותם יותר מאלהם , גם יתנגדו קצותם לקצותם יותר
מאלהם : כל אחד , כלו׳ שחלקים מתנגדים זה לזה
ב׳ הקצוות יתנגדו זה לזה בלי דמיון כלל , והאמצעי
ידמה קצת אל הקצוות להיותו האמצעי ביניהם ויתנגד
ויבדל מהם במקצת , אבל יתנגדו אל האחד יותר מהשאר
הב׳ אשר ידמה אליו יותר מהמתנגד אליו יותר : כמו
שהשוה , כמו כל שוה הנה כנמות גדולה הוא גדול בערך
הקטן ממנו וקטן בערך הגדול ממנו , כן בערך האמצעי
לקצותם : בלתי מרגיש , הוא האיש אשר לא ירגיש
בקלון ונפר אשר ברצונו שם כשר מקמנו כמה ברצוי
כמו נמסכל ומשתה ברצוי יתחייב לגולל ושנא אשר כן
יתנהו המבנים נשיבותים ומסכירות של המגבל כשדוקא
ברצוי : לפניך , הוא שמצעי בין הרמום והמעבירות

הקרובים אליהם · בכמה מקום ירצה מעלה · אמן
הוא משבח ויקרא פנים · וזה יקרא יאמר תאוה
בתו · שבזה הוא אמצעי בין המעצב לשמח · ונאמ
אצל העצב והתענג אשר יקרו לקרוביהם · השומח
מתעצב מן הרע המגיע לטובים · המתאבל מוסיף
על זה · כי המתעצב מכל דבר ושמח לאיד יהיה
מעצב והוא שמח · אבל לדבר באלה עוד נשאר זמן
אמנם בדבר הצדק יען לא יאמר בשלוח אותו בעשותנו
את החלוקה מבני חלקים ר״ל צדק מתחלף וזה (ב״ש וגומ׳)
באמנת · נאמר איך הם אמצעים וגם אמנם נאמר
במעלות השכליות ·

פרק שמיני

אמנם מהשלשה ענינים · הב׳ מהם רעים · והא׳
כפי היתרון והב׳ כפי החסרון והג׳ הוא
המעלה והוא אמצעי · כל אחד מהם מנגד לנשארים
בצד · הקצוות האמצעיים מתנגדים זה לזה והאמצעי
לקצוות · כמו שהשוה אצל הקטן גדול ואצל הגדול
קטן · כן הענינים האמצעיים אצל החסרון יתרים
ואצל היתרון חסרים · וכן בהפעליות ובפעולות · כי
האמיץ בערך אל רך הלבב יתרון · וכן גם כן הישר
אצל בלתי מרגיש יהיה בלתי ישר · ואצל בלתי ישר
יראה בלתי מרגיש · הנדיב אצל הכילי מפזר ואצל
המפזר כילי · ולכן ידחו הקצוות זה לזה אל האמצעי
ויקרא רך הלבב לאמיץ קשה לב · וקשה לב יקרא
רך הלבב · וכן בשאר על זה העיקר · ואם אלה הם
מתנגדים זה אצל זה · גדול הוא ההתנגדות
בין הקצוות אשר זה לזה (ג״ש ...) הוא ביניהם
ובין האמצעי · כי גדול הוא המרחק ביניהם זה
לזה מאשר הוא לאמצעי · כמו הגדול מהקטן
והקטן מהגדול יותר הוא המרחק מהם אל

האמצעי ... יותר ... לאמצעי יראה קצת דמיון אל
הקצוות כמו לקושי הלב אצל האמיץ ולפזור אצל
הנדיבות, אמנם לקצות רב המרחק זה לזה, ואשר
המרחק גדול זה לזה יותר הם מתנגדים, והיותר
מתנגדים הם יותר רחוקים, אמנם האמצעי באלה
ינגד יותר החסרון ובאלה אמנם היתרון, כמו האמיץ
לא ינגד אותו קושי הלב אשר הוא היתרון כמו
שינגדהו רכות הלבב שהוא החסרון, והיושר לא
ינגד אותו בלתי מרגיש שהוא החסרון אבל בלתי
(ישר) שהוא היתרון, וזה יקרה בעבור ב'
דברים, האחד מהדבר עצמו להיות אחד מהקצוות
יותר קרוב ויותר דומה לאמצעי מהאחר,
שהאחר יותר רחוק ומנגד לאמצעי מהאחר,
המשל כי יותר נראה דומה קושי הלב לאומץ ויותר
קרוב (לו ...) ... רכות הלבב, ואשר
הוא מנגד במרחק רחוק לאמצעי נראה שהם יותר
מתנגדים, ... זה הדבר, אמנם האחרת
היא מצד עצמנו, כי אשר אנחנו מוטבעים בטבעם
לדבר זה יראה לנו יותר מהאמצעי, המשל כי
אנחנו מוטבעים בתענוגים ולכן יותר נוח על בלתי
אשר מאשר ליושר ולכן נאמר שהם יותר הפכים
אשר יראה בהם התוספת יותר ולכן הבלתי יושר
הוא אשר הוא יתרון הוא הפכי ליושר יותר, כבר
נאמר המספיק כי מעלת המדות היא אמצעית,
ואיך היא וכי היא אמצעית בין ב' דברים רעים האחד
לפי היתרון והב' לפי החסרון, וכי הוא כן באמצעי
שהיא מתכוונת האמצעי בהפעליות ובפעולות, ולכן
הוא קשה היות האדם שלם לקחת האמצעי בכל
[illegible]

... עקרו מהרך בגם אביר והאביר בגם רך אלא
כי הוא לפי פרט יעריך את רעהו : אבל הנדיבות
הנדיבות הוא אמצעי בין הפיזור והכילות לכן הוא דומה
קצת לנדיבות וקצת לפיזור : אמנם לקצות, אמנם
הקצוות כמו הפיזור והכילות האמור הם מתנגדים זה
לזה, אבל מה שרחוק יותר מן האמצע אל הקצוות
יתנגדו יותר, והפך זה כ"כ אשר יתנגדו יותר
יתרחקו יותר : אמנם האמצעי, אבל האמצעים בכל
המדות אינם דומים בערך אחד כי קצת האמצעים יש
מהנגדות הגדול ביניהם ובין החסרון שכנגדם כמו האמיץ
שהוא אמצעי בין רך הלבב ובין האביר, ויהי' ניגוד גדול
בין האמיץ והרך שהוא החסרון ודומה יותר אל האכזריות
שהוא היתרון והפך זה היושר שהוא אמצעי בין בלתי
מרגיש ובין בלתי ישר, ויהי' הניגוד הגדול בין היושר
ובלתי הישר שהוא היתרון, ודומה יותר אל הבלתי
מרגיש שהוא החסרון : וזה יקרה, ר"ל מה שהאמצעי
מתנגד יותר פעמים לקצה החסרון ופעמים לקצה
היתרון, הוא לב' סבות הא' מפאת טבע התכונה עצמה
והב' האמצעי יותר קרוב ודומה לקצה האחד ומתנגד
לקצה האחר כמו האומץ שבין המורך והאכזריות כאמור :
אמנם האחרת, הסבה הב' היא מצד טבענו וזה
שאנחנו מוטבעים לנטות לצד הקצוות יותר מלצד
הפרישות : יראה לנו, לכן יראה לנו שגבול המעלה
המדה הנכונה לאחת נה ניקר מרחק מן האמצעי לצד
הפרישות, כי אם נעמוד על גבול האמצעי נטה עוד
לצד הקצוות כפי הטבע כאמרו ז"ל לכן נוח אל בלתי
יושר, ר"ל כמו שטבע בנו הנה אחר התאוה שהוא
בלתי יושר קצה היתרון, ע"כ נטתה המעלה מן האמצע
אל הפרישות והבלתי מרגיש שהוא קצה החסרון : אשר
יראה בהם התוספת, ולפי זה ע"כ יראה המרחק הגדול
בין המעלה לבין קצה היתרון ר"ל בלתי ישר, כבר
נגלה יותר מן האמצע כאמור, וכבר אמר שהמרחק
הגדול הוא עלת הניגוד הגדול, ע"כ הוא הדבר שנמדוד
באלה שהם המדות מעט אחריהם יהי' הניגוד הגדול בין
היותר לקצה היתרון שהוא הבלתי יושר כאמור : כבר נאמר, כבר אמרנו בזה הדבר מספיק, שמעלות המדות היא האמצעי
בכל הכונות נפשיות וכי הוא טוב הנמצא בין ב' קצוות רעי' יתרון וחסרון, וזה אין הבדל בין הפעליות ר"ל שהנפש נפעלת
בם כמו בתאוות, או הפעולות שהנפש פועלת בם כמו נדיבות ושלום : ולכן הוא קשה ... קשה היא לשער
האמצעי

שהאמצעי האמיתי בכל תכונה בלי יתרון וחסרון : מרכז העגולה, אם לפנינו עגולה שלימה בלי רושם נקודה האמצעית או קשה למצוא הנקודה ההיא (יבורר אקלידוס בד"ה לב') : ולהתרחק מהיותר הפכי, כמו במדת היושר האמור יתרחק מתכלית יושר שהוא היותר הפכי ויתקרב אל בלתי מרגיש, יען הרע ניכר שהפכיו : למלחים, לספנים הנשמרים מהספינות הגדולות שכ"ש אשר כן ראוי להשמר במדות שכ"ש מהרעות הגדולות : ראוי להבין, לכן ראוי לשום לב לאיזה הנאה נוטה התאוה למען נתרחק מהקלה שהוא בתכלית המרחק ואז נוכל לשפוט מישרי' על האמצע כאשר לא יהי' מקום לתאוה להטות לבבנו אל ההנא' ההיא ולעוו' עיני השכל השופ' בדבר האמצעי : אנו מוכני', לאיזו קלה שהתאוה נוטה בזה הקלה אנחנו מוכני' בטבע לידבק : וזה ניכר מההנאה, כאשר יהי' לנו עונג גדול נדבקנו בו או עצב גדול נפרד ממנו, אזי ראוי לנו להתרחק מן הקלה ההוא לבלי תת מקום לתאוה כמעשה מתקני העצים המעוותים, כאשר יעשו מישרי העצים הנדלים בעוקם, שיעקמו אותם אל העבר הב' הרבה מאד, כי לא יועיל היושר לעקום כי בסור המכריח ישוב אל העוקם משא"כ בהעקמו לעבר שכנגדו בסור המכריח ישוב להיות מיושר. גם זאת יעשו בעת בוא האילן רך השנים, וכמו כן ראוי לרפאות התכונות הנשחתות : לא נשפוט אותם, כי בשיתגבר התאוה ימרוד בשופט שהוא השכל או ישוחד עיני השופט להסכים עמו נכתוב (משלי ל"ו) : היאלאנית ר"ל פי' שם לזונה אחת היפה בנשים : ונשים, כלומר השנים כי הכל יפה בעתו : אינו נסתר, כלומר תגלה רעתו בקהל כי הוא רוב הנראה לעינים : כי לא נוכל לדון בחוש, כ"א יקרו בחוש אין אנחנו יכולים לדון על כמות יושרם אף כי ערם שקרפינה קשה מאד לבאר כל פרט ופרט אשר יקר מקרה בעצמו, והוא הדבר שנסיקון במדות דברה הקודם בכלל, ועשית הטוב והישר, ר"ל כפי אשר ישפטהו השכל הישר לעצמו, והנה מי שיצייר במינה לו הוא זה יראה' שרתו אל שמנה פרקים לה"רמב"ם ז"ל הוצאתו מספר' הזה :

אחד מהדברים כי קשה הוא למצוא מרכז העגולה לא לכל אדם בלבד כי אם גם ליודע חכמת השיעור וכן ג"כ נקל הוא לכל אדם לכעוס ולתת כסף ולפזר אבל למי ולמה ומתי וכמה ואיך אינו נקל לכל אדם אבל הוא על המעט והוא משובח וטוב. ובעבור זה ראוי למבקש האמצעי ראשונה להרחיק מהיותר הפכו כמו שהיה הכת מעורר למלחים על זה כי אמר ראוי לשמור הספינה מהעשן והגלים, כי מהקצוות האחד הוא חטא גדול והאחר קטן, ויען כי השגת האמצעי היא קשה מאד ראוי לקחת הקטנה מהסכנות, כן יהיה יותר בענין אשר אמרנו ראוי להבין אל איזה דבר אנו נוטים יותר בנקל כי ממנו אנו מוכנים ומוטבעים לדבר אחר וזה ניכר מההנאה והעצב העשוים אצלינו, וראוי להכריח עצמנו להטותנו אל הצד ההפכי, וכשנתרחק מאד מהחטא נשוב אל האמצע, כמעשה מתקני העצים המעוותים ישום לצד אחר בכל הדברים על הכל ראוי להשמר מהענג והתנאות הגשמיות כי כשנקבלם תחילה לא נשפוט אותם ולכן זקני העדה היו מרחיקים מאד היאלאנית, וכן ראוי לסבול ולשמוע בקולם בתענוגים ובכל דבר וכשנרחקים ונשליכם, מעט נחטא, ולכן אם תעשה כאמור בזה הפרק תוכל לקנות האמצעי. ואולי יקשה זה ובפרט בפרטים כי אינו נקל לבאר איך ולמי וכמה זמן בביאור כי אנחנו פעמים נשבח חסרי הכעס ונקראם ענוים, ופעמים נקראם בעלי הכעס אנשים אבל היוצא מן השיווי לא יגונה לא היוצא אל הרב ולא (ר"ל אל) המעט : אבל אשר הוא יוצא יותר אינו נסתר, אבל במאמר אינו נקל לבאר עד כמה הוא מגונה כי לא נוכל לדון בחוש מה שמתגלגלים דברים כאלה בפרטים, אבל זה לבדו יורה כי הקנין האמצעי בכל הדברים משובח, וראוי לנטות פעמים ליתרון ופעמים לחסרון, וכן יהיה לנו נקל לקנות האמצעי והטוב

נשלם המאמר השני

פרק ראשון

המעלה היא אצל ההפעליות והפעולות · אשר הם בלתי רצון אמנם פעמים ראוי להם כפרה ופעמים חסר · היותם ברצון שבח או גנות · ראוי לבאר זה לאשר יביט במעלה · וזה מועיל לאשר יסדרו הדתות לתת כבוד או עונש · ויראה כי הדברים העשוים בהכרח או בבלי דעת הם בלתי רצון · הדבר המוכרח הוא אשר התחלתו מחוץ · והוא אשר לא ירצהו העושה או המקבל · המשל אם הרוח ישא דבר אל איזה מקום או אנשים שלטונים יכריחו על הדבר · הדברים העשוים מפני יראת רעות יותר גדולות או בעבור טוב מה · המשל אם יצוה השליט לא (נ״א לנבזות) דבר מכוער והוא מושל על הקרובים ועל הבנים · ואם יעשה מצותו יהיו נושעים על כן אם לא ימותו ספק הוא אם דבר זה ברצון או בבלתי רצון · וכזאת יקרה אצל הדברים המוטלים לים באשר הסער גדול · דבר ידוע הוא כי לא יעשה האדם זה ברצונו כי אם להציל עצמו ואחרים · כל בעל שכל לא יעשה זאת · פעולות כאלה הם נערכות יותר והם

המעלה היא אצל ההפעליות והפעולות אשר הם בלתי רצון / למה שזה החיבור דבר יתבר' הוא בהנהגה המדינית אשר היא השולה על שולחן מלכים ורוזנים יחוקקו בה נצרך להשכיר למקיים הדת ולהכניע לכל עובר / והנה השכר והעונש הוא מיוסד על הרצון והבחירה / כי אין שכר ועונש לשוגג או מוכרח / על כן וכלונם בא לפניו לבאר גדריהם בזה הפרק / ואומר שכל ההפעליות או פעולות הנעשים בלי דעת ורצון / ראוי לשופט על דבר למחול לבעליהם העונש כמורם חסד : ויושם ברצון / אולם הפעולות וההפעליות בהיות' ברצון בעלים / הם ראוים בעליהם לשבח או לגנות / ר"ל להשכיר או להעניש כי הכל הולך אחר הרצון בכל עון וכל חטא : לאשר יביט במעלה / ר"ל השופט במדינה : לאשר יסדרו הדתות / מחוקקים חוקי המדינה להשכיר או להעניש ראוי להם לדעת הגדרים וההבדלים שבין ה' רצון / בחירה / הכרח / והנה גדר הרצון מבואר בהבנתו' שהיא פעולת החי הנעשה לפי ההסכמה המתעורר עם המדמה / כמו שיתנועע איזה חי אל העבר אשר יחשוב שמה רצונו ללכת בעבור איור דמיונו בטוב המושג לו או ברע הנדחה ממנו בלכתו אל העבר ההוא אשר השכים עמו המתעורר להעירו על פעל ההליכה / בחירה / היא פעל האדם הנעשה לפי הסכמת השכל (אחרי הפעלה הישעלם) עם הרצון והמתעורר / כמו שיתנועע האדם לאות באור בטוב או מאום ברע בכל אשר יאמר השכל כי אך זה הטוב לו / הכרח היא הפעולה בלי בחירה שכלית / והוא ב' מינים א' בלתי רצוני / כמו שיניע הרוח את המים תמעה חוקה ויפילהו כל כלי הים או זכוכית וישברם בלי דעת ורצון כלל / ב' רצוני / כמו שיכריח השלטון את עבדו בהכאות או שאר עונשים לשבר כלים או לעשות רעות אחרי' ברצונו הפך הסכמת הבחירה השכלית התפסית / המין הראשון התחלת הפעולה מחוץ לנפש הפועל / והמין הב' התחלת הפעולה מפנים ר"ל בנפש הפועל והוא הרצון : יראה כי הדברים העשוים בהכרח או בבלי דעת / ירמוז על ב' מיני ההכרח שזכרנו / רצוני ובלתי רצוני / והנה ירא' בהתחלת המחשבה שאלה הפעולות נפעלו בלי רצון פועלם / אמנם שאין הענין כן כמו שיבואר : אשר התחלתו מחוץ / רומז אל ההתחלה הרחוקה אשר בב' מיני ההכרח שזכרנו היא מחוץ : הדברים העשוים / יבאר גדר המין הב' מההכרח אשר לה ב' התחלות א' רחוקה אשר מחוץ והוא הסבה המכרחת לפעול דבר נגד הבחירה התפסית / ב' היא ההתחלה הקרובה אשר מפנים והוא הרצון המסכים לפעול בהכרח : ספק הוא / בכיוצא בזה יש להסתפק אי אזלינן בתר התחלה קמא או בתר התחלה בתרא : פעולות כאלה / יתחיל להכריע שאלה הפעולות המורכבות מהתחלה חיצונית ופנימית / הם רצוניות יען כי בעת הפעולה נפעלות ברצון לכן אזלינן בתר בתרא :

כי

והם דומות לרצוניות / כי כשהם נפעלות הם רצוניות / כי תכלית הפעולה היא לפי הזמן / והם ברצון ובלתי רצון / כשהם נפעלות ראוי לומר כי הפועל רוצה / כי התחלת תנועת החלקים הכלים בפעולות כאלה היא בו ובידו הוא לעשות או לא / ולפי זה דברים כאלה הם רצוניים / אבל בהחלט ולפי הכלל אולי הם בלתי רצוניים כי אין שיבחר בעצמו באחד מאלה / בפעולות כאלה פעמים ישובח כשיסבול דבר עמל וכעס בעבור טובות גדולות / וכשהוא להיפך הוא מגונה / כי פתיות הוא סבול רעות ללא תקות טוב / או בעבור טוב מעט / ובקצת הדברים אשר לא יהיה בהם שבח יהיה בהם סליחה / כי לפעמים יעשה אדם דבר שאינו ראוי מיראת דברים גוברים טבע האדם ולא יוכל לסבלם על האמת / אמנם קצת דברים אולי אין ראוי לעשותם גם בכפיה / אבל ראוי לו למות בסבל יסורים קשים / כי שירי אמראפיאוש אשר חבר על אלי"מון / נראים לנו כי הוכרח להרוג את אמו :

פרק שני

אבל הוא קשה לפעמים לשפוט מהו הדבר הראוי לסבול ובעבור איזה דבר נבחר / ואיזה ראוי לסבול ובעבור מה / ואמנם יותר קשה להתעצב (ר"ל [illegible]) בדברים הנכרים כמו שהוא פעמים רבות / הדברים אשר יקוה הם מעציבים והדברים אשר יוכרח עליהם הם מכוערים / ולכן התשבחות והגנויות

כי התחלת תנועת החלקים / ר"ל ההתחלה הפנימית היא האחרונה והחצוניות : הכלים / הגלגלים והוא הפך ההתחלה הראשונה : ולפי הכלל / ר"ל לפי ההתחלה הרחוקה והראשונה הנחרם לעשות הפעולה בכלל לבד / אך האחרונה והקרובה תבין נפרט הפעולה איך לעשות פה סלא תרבה נגנות עכ"פ : בפעולות כאלה / ר"ל גמלות הפעולות ההכרחיות למספר שקים שהן מרכבה תן בכלליהן הסובלים צער ההכרח ראויות לשבח / והם הפעולות שהטוב שמוטב חלף ההכרח הוא יותר נגלה מהצער המסובב בהכרח . כמו הרופא שיענה את החולה בהפחות בעל בחזן למען רפואתו מחליץ / וכן ברפואות הבפעצע [illegible] הרופא לכל תחלואיו / ב' הוא הבן שאמר שלצער ההכרח הוא יותר בגול מטוב שמוטב בעבורו / בלא מוכרח כזה והוא לצער ההכרח ובעבור השגם [illegible] שמו [illegible] / ראוי לגנות / ג' הבלתי סובל צער ההכרח ונופל בו / [illegible] אם יפיה יהיה הצער [illegible] [illegible] בלי די / זה ראוי שימחול לו [illegible] [illegible] ד' בקצת הפעולות ראוי לסבול המות ולא לעבור [illegible] ז"ל ע"ז ג"ע וש"ד יהרג ואל יעבור : אבל [illegible] הוא קשה / מגמת על האמת [illegible] פ' הקודם [illegible] ז"ל אמנם קצת דברים אולי אין ראוי לעשותם גם בכפיה / והנה הוא כמעיר ובא לידע ולהודיע מהם הדברים הדוחים הצער ומהות הצער וכמותו : מהו הדבר / ר"ל מהות הצער אשר מי יוכרח המוכרח אם הוא מלצרים הנוגעים בממון או אם בגוף : ובעבור איזה דבר / ודבר מה לא יודחה מפני סבל הצער : ר"ל אם הוא ממקום שהרלא תעשינה בממון או בגוף או בנפש : ואיזה ראוי לסבול / הכוונה על כמות הצער ואיכותו וכמות הפעל הנבחר ואיכותו הדוחה את הצער והסבל : אמנם יותר קשה להתעצב / כן ג"י הר"ש וכו' להתעצב / והטעם אמנם באמת יותר קשה להיות מתון בדבר ר"ל לשפוט מישרים בעניינים ההכרחיים הנכברים [illegible] ר"ל הנעשים לרצונו שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני / אלה איפה הם קשי הבחי' יותר מהפעלים ההכרחיים הבלתי נכרים ר"ל אשר הם בלי דעת המוכרח כלל : אשר יקוה / אשר יוחל המכריח את המוכרח לעשות אותו בעניינים מעליבים ומלעדים אם לא ישמע לו : והדברים / והדבר אשר יוכרח עליו לעשותו הוא מגונה : ולכן / בעבור שזה המין מההכרח מורכב מרצון ובלתי רצון יש לספק עם אם בשמו [illegible] ר"ל השם בסבל הצער ובלתי עשות המגונה / או הגנות בעשותו המגונה ובלתי סובל הצער /

אם

והתנועות הם אשר התחלותם מבחוץ לא · מה הם הדברים אשר ראוי לומר שהם מוכרחים בחלט הם כשהסבה בהם היא מבחוץ והפועל לא יועיל בם · והדברים בעצמם בלתי רצוניים · אמנם עתה אלה הם רצוניים ועל התחלתם היא בפועל · ואם הם בעצמם בלתי רצוניים · אבל אינו נקל לבאר מה הם הדברים הראויים ובעבור מה · כי הבדלים רבים בפרטים · ואם יאמר אומר כי ההנאות והעצבים הטובות הגשמיות הם מוכרחות כי יכריחו עליהם הדברים אשר מבחוץ א"כ כל הדברים יהיו כן מוכרחים · כי בעבורם יתפעלו כל הדברים · כל הפועלים הם מוכרחי' יפעלו בעצב ואשר בעבור טוב בשמחה · לגנות הוא להתגולל על הדברים אשר מחוץ ולא על איש עצמו אשר שב נמצא מהדברים כאלה · עוד ישים סבת הדברים הטובים בעצמו והמכוערים להנאות באמת · שהוא מוכרח אשר ההתחלה היא מחוץ ולא יועיל בו הסבל·

אם הם מאמרי' באותם למנהגי' בעבור שסופם ברצון לא לא בעבור שהתחלתם בחוץ : מה הם הדברים · ישאל ויוסף ידו להראות שהסבה והכונות אלו במנהגים · וז"ש מה הם הדברים המוכרחים בהחלט · הם שאין להם רק התחלה אחת מבחוץ ואין בם דנון המוכרח בכל : אמנם עתה אלה · אך אלה אחר שסופם ברצון המוכרח לפי כמוכרחים יחשבו ויהי' הסבה והכונות אלו במנהגי' על"פ במוכרחים : אבל אינו נקל לבאר · אך אינו דבר קל לבאר פרטים הסבה והכונות כי מהות הצער כמותו ואיכותו יערך למהות הטוב העומד להסבל למעהר והשופט אשר יהיה בימים ההם הוא ישפוט מישרים כפי אשר יראה בעין בחינתו לענוש מי שראוי לעונש ולמחול למי שנעדרו מרננה מהטוב אשר הי' משיג : והוא באחרון ר"ל כל הסורה בלה יעבור ואל יהרג חוץ מע"ז וג"ע וש"ד · והטעם שדמי האדם הם יותר טובים מקיום המלון שהוא סיבה המוגר לבריאותו בטעם אלל עליו שבל אחר בדי שישמור שבחות הרבה · משל"ב בע"ז וג"ע וש"ד · או שאר מגמות בלם בטעם שמד שהוא מפחת לא יוכל לתקן כי כיון שהודה בע"ז שוב אינו חוזר ומגיד לא סודיתי לשעתו · לכן אין צער המות שוה במקון כמ"ש המכם בסו"פ הקודם : ואם יאמר אומר · יעיר מבוכה ושלום גות בדקה · ואולי יאמר האומר שכל אדם מוכרח במעשיו בפעולות והפעליות נרדפו אחר התאות ורצונם מהמעלות · כי הכחות התאות ועלבון הטוב במעלה כמה מכריחים אותו על מעשיו · ולכן אפס מקום לחכמה המדינית כי אין שכר ועונש ואין שוטר ומושל : א"כ כל הדברי' · כל זה הוא כמשיב לאמר אם נאמר שיאמר לך האדם הוא סבה מפרחת לאדם במעשהו עד שלא יהי' מקום למשפט · ע"ד אמרו ז"ל יכולני לפטור כל העולם כלו מהדין · א"כ יאמר כל מעשהו מוכרח · הא כי לא יעשה האדם מבלי סבה לעשותו המעשה ההוא ויהי' כל אדם א"כ מוכרח במעשהו מפני הסבה אשר הכריחתהו לעשות מעשהו · ויתבטל א"כ הבחירה והוא שוא ודבר כוזב : כל הפועלי' · עוד ראי' שאין האדם מוכרח במעשהו מסבת ההנאה והצער הוא שיגיע הפועל אשר יקרהו בעשות כי הוא נעצב בעשותו פעולה המוכרחים ושמח בפעלו פעולה להשגת טוב מה · ולולי היו כלם מוכרחים כפי ההנחה הי' ראוי לה' ותעצב בכל מעשה אם מכריחות המתוק ואם נרדפו טוב : לגנות הוא · עוד לאחור יחשב מאמר האומר שהמכריחי' המורכבים מהתחלה חיצונית ופנימית שיוחסו לחיצונית כפי ההנחה ולא לפנימית ר"ל בעבור הפועל אשר של אנושי ומובחר לעשות מעשהו ברצונו : עוד ישים · עוד הדבר נראה כשחוק שהמטיב לעשות יקלס ... בעבור · והעושה הרע יתלה סבת מעשהו בנפלה ר"ל בתאות היצר · והפעולות מתחלחלות כי מרוצם אחד נפשו והוא המעורר אם נשמעו לתאוה או לשכל : באמת · אך אמת שכל עושה רע מוכרח מאחת הסבות אשר הוצה לו : ולא יועיל · הא"ו היא לתמיה במוחלט כל אלה עשה ומי · והטעם הלא יועיל בו הסבל על הכרח בלי עשותו · על כן כל זה יחייב להיות האדם נשפט על מעשיו אם טוב ואם רע :

פרק שלישי

אשר הוא בכלי דעת אמנם הכל אינו רצוני ·

אשר הוא בבלי דעת · ר"ל גדר כל פעולה הנעשה בבלי דעת פועלה כל מי שיה יקראו נפש בלתי רצוני כי לא

כי אמנם בלתי רצוני אשר הוא נעצב עליו אחר עשותו ומתנחם / אשר הוא פועל בבלי דעת ולא יתעצב בפעולתו איננו רצוני כי פעל מה שאינו יודע / ואינו בלתי רצוני כי לא יתעצב ממה שעשה בבלי דעת / כי המתנחם יראה שהוא בלתי רצוני / והבלתי מתנחם אחר שהוא דבר אחר אינו בלתי רצוני / ואחר שהוא נבדל ממנו טוב שיהיה לו שם מיוחד / יראה פעל בסכלות והוא אינו פעל בלי דעת כי השיכור והכועס לא יראה שיפעלו בלי דעת כי אם בעבור הדברים הנאמרים ; אמנם אינו יודע מאשר הוא סכל / א"כ כל רשע הוא סכל / כי לא ידע הראוי לעשות וממה ראוי להזהר / ובעבור חטא כזה יהיו בלתי צדיקים / ובכלל הרשעים אשר הוא בבלתי רצון אינו ר"ל אם אחר לא ידע הראוי מה לעשות / ולא הכללי / כי הדבר אשר הוא בבחירה לא יהיה הסכלות סבת היותו בלתי רצוני / אבל הסבה הרשע / כי טעות הדבר בעבור זה / אבל לא (נ"א [illegible]) אשר בפרטים

אשר

רצון פעל אותה הפעל : כי אמנם / כי באמת בלי ספק שכל עושה בלי דעת ומתעצב ומתחרט אחרי עשותו הוא זה בודאי יתואר גם כן בלתי רצוני / כמו מי שהלך על הגשר ונשבר הגשר תחתיו ונפל על הכלים ושברם / והוא מתעצב ומתחרט על הליכתו / זהו בודאי פעל בלי דעת ובלתי רצוני : אשר הוא פועל / אולם הפועל בלי דעת ואחרי עשותו הוא שש ושמח / זה הוא מורכב מרצון ובלתי רצון / כמו ההולך בדרך שנתפזרו בו מעות והוא לא ידע מהפיזור ולא ראה המעות / ונדבק בנעליו זהב אל מנעלו והוא בלתי נעצב על הליכתו אדרבה שש ושמח כמוצא שלל / הנה פועל הוא איננו רצוני בהיותו פועל שלא מדעת / ואיננו ג"כ בלתי רצוני בהיותו בלתי נעצב עכ"פ : כי המתנחם / כי המתחרט יראה לענין כל שהוא בלתי רצוני / אך הבלתי מתחרט יראה מובדל מהמתחרט לכן לא יתכן שיתוארו בשם אחד שהוא בלתי רצוני / אבל טוב הוא לייחד לו שם אחר : יראה / נראה שייחד לו שם פועל בסכלות / כי זה שמו נאה לו להיות שבעת פעולתו הי' סכל בלי דעת הטוב המגיע לו מפעלו עד אחרי עשותו / ועכ"פ איננו פועל בלי דעת אחר שהיתה כוונתו בעת הפעולה לפעול ומה גם אל אחרים איננו מתחרט : כי השיכור / כי כמוהו פעל השיכור המזיק בשכרותו או הכועס השובר כלים או הורג רעהו בחמתו שחייבים בנזקם / יען לא יראה ר"ל אין נראה לבעל שכל לומר שהם פועלים בלי דעת : כי אם בעבור / כי אם בעבור השכ' תכלית כוונתם אשר אמרו בלבבם להרוג ולהזיק : אמנם אינו יודע / אולם מחמת סכלותו איננו יודע אם פעולתו ישרה או לא / אך עכ"פ פועל בדעת נקרא בהיותו פועל פעולתו לתכלית כרצונו / אשר כן הפועל בלי דעת ובלתי מתנחם אחרי עשותו נק' פועל בסכלות ואיננו בלתי רצוני / והוא שא"כ כי רעתיכי או תבלוני / ר"ל השמחה שאחר המעשה תעיד היותך פועלת רצונים : א"כ כל רשע / מהאמור נבין שכל פועל רע נקרא רשע וסכל / וזה בעבור שאינו יודע לעשות מישרים נקרא סכל שעושה מעדר הידיעה : כי לא יודע / ר"ל טעם למה נק' סכל והוא בעבור העדר ידיעתו כאמור : ובעבור חטא / הוא טעם למה נק' רשע כי הוא זה להיותו הפך הצדיק / ושכן שפת אמת שורש רשע והעדרה שם / ומזה תבין שכל רשע סכל כאמרם ז"ל אין אדם עובר עבירה א"כ נכנס בו רוח שטות / וכן כתוב ולדעת רשע כסל (קהל' ז') ; ובכלל הרשעים / ובכלל אשר יחשב שיש שם רשעים בלתי רצוניים ר"ל שוגגים / אינם הם הבלתי יודעי' דת ודין היושר / כמי שלא ידע אם הערוה אסורה ובא עליה / זה איננו שוגג : כי הדבר / אחר שפעולתו זאת הבחירית לא הי' סבת העשותה / הסכלות והעדר הידיעה בדבר היושר עד שיחשב שוגג / כ"א הרשע והזדון הי' סבת העשותה וברצון גמור עשה מה שעשה לכן מזיד יחשב פועל כזה / ואין העדר הידיעה בדבר היושר התנצלות כי הי' לו ללמוד / וכן יתארהו הכתוב בשם רשע ככתוב יוחן רשע בל למד צדק (ישעי' כ"ו) לכן הוא מחוקי המלכים לענוש לכל העובר על דת ונימוס המדינה אף בהיות העובר גר מארץ נכריה ואין התנצלות לו לומר שלא ידע חקי המדינה כי הי' לו ללמוד החוקים טרם [illegible] במדינה : אבל לאנשים אשר בפרטים / אבל מי שהי' שוגג בפרטי

אשר בהם האנשים יהיה הפעל, באלה באה להיות סליחות וכפרה, כי אשר מאלה יפעל דבר בבלי הגדה הוא פעל בבלתי רצון, לכן אולי אינו בלתי ראוי לבאר מהו וכמה הם ומי הם ולמה ובמה יפעל ולפעמים אמנם עם מה, המשל כמו הכלי, ולמה המשל כמו תבריאות, ואיך המשל בנחת או בחוזק, והנה כלם אין אחד שלא ידעם בלתי הפתי, ומפורסם הוא שלא יסכל הפעל כמו שלא יסכל עצמו אבל יסכל מה יפעל, המשל האומרים אשר נשבח (נ"א נשכח) מה, או שלא ידעו דברים אין ראוי לאמרם כמו סודות אש"ברי או רוצה ללמד ועזב מקלע ידו, או שידמה א' כי בנו הוא שונאו כמו שקרה לאריז"פוש, או שידמה החנית אשר בידו בלי להב או שידמה האבן דבר רך, או המכה לרפאות והרג, או הרוצה ללמד (או) איך יורו המורים הלוחמים, אבל (נ"א אם) כל אלה יהיה תסכלות הדברים אשר בהם פעל ואשר הדברים בעבורם, ולפי זה יאמר שתסכלות בלתי רצוני, עוד צריך שיתעצב בפעל ההוא ויתנחם.

פרק רביעי

אמנם בהיות בלתי רצוני הוא אשר בהכרח ובבלי דעת, כי הרצוני אשר הוא אשר התחלה בו בעצמו

כחוק ג׳: כאשר מי שידע שהערוה אסורה, והיתה הערוה עם אשתו במטה אחת והוא לא ידע ונתכון לבוא על אשתו ובא על הערוה, זה הוא השוגג שראוי לסלוח לו לכיות: כי שגת פעלו זה הפרט הי' הסכלות והעדר הידיעה בדבר הפרט וכוונתו הי' היושר: כי אשר מאלה, כל שהוא בפרטי החוק כאלה הוא פועל בלתי רצון ושוגג הוא, ומהאמור תבין שכל עובדי ע"ז והמגשמי' והשוגגי' ר"ל מאמיני השמות והקוראים בשם ה' בשקר, וכל מרעי המחשבה האומרים לכל שכלים המה, כלם חוטאים ברשע כשל מאין התבוננות שגבה כלל אחר שהי' להם ללמוד ולהבין ולא למדו: לכן אולי, בעבור שיש שם הבדל בין שוגג כללי לשוגג פרטי שהכללי נענש כמזיד והפרטי פטור ונמחל לו כאמור, הנה אין ראוי לכל מחוקק דת ונימוס במדינה לבלתי באר אלה הפרטים בכל חקותיו ומשפטיו עם אנשי מדינתו כן ילא משפט מעוקל לענוש את השוגג ולפטור את המזיד: מהו, מה הוא זה כלל החוק שכלם צריכים ללמוד ולידע: וכמה הם, כמה הם הפרטים הנכללים תחת הכלל ההוא: ומי הם, מי הם המזידים ומי השוגגים: ולמה, לאיזה תכלית נתייסד זה החוק, לבלתי ענוש לכל עובר על החוק באופן שלא יבטל התכלית: ובמה יפעל, במה יפעל פעולתו עד שלא יזיק לרעהו כמו להזהיר הפועלים באיזה כלים שיפעלו באופן שלא ישלחו את הבערה לשרוף כל הקרב: כמו הכלי, המשל הרופא עם איזה איזמל ראוי לו להקיז דם עד שאם הקיז בזולתו והזיק יענש: במו הבריאות, ר"ל שאם הקיז דם לחולה למען הבריאות ועם כ"כ המקיז לבריא, שהוא כמכת פלא: בנחת או בחוזק, אם הכה את רעהו בנחת באופן שאין ראוי להמיתו ומת, שוגג הוא, הן כל אלה ראוי למניח קדם לבאר כלליהם ופרטיהם: והנה כלם, אך הכלל הכולל בפרטים כלם אין איש יוכל לומר בל ידעתי כ"א הפתי מנ"א: כי הכללים ידועים לכל בן דעת: ומפורסם הוא, ומבואר הוא שכל העובר על איזה חוק אין זה בעבור הסכלות ר"ל העדר הידיעה בכלל ההוא כמו שלא יתכן העדר ידיעת האדם את עצמו; אבל יסכל, אך בל ידע מה יפעל באיזה פרט: המשל, מזה עד סוף הפ' הרבה משלים לידע ולהודיע מי המה השוגגים הראוים לסליחה קצתם מבוארים בגלוים וקצתם לא נודעו להם פירוש, והמשכיל יבין:

אמנם, בהיות מבואר בפ' הקודם שהפעל המתפעל בלי רצון פועלו ר"ל שהתחלתו מבחוץ כמו שדחפו הרוח ונפל על הכלים ושברם, הוא זה נקרא פעל ההכרחי ובלי דעת, מבואר א"כ הפכו וזהו: כי הרצוני, ר"ל שהפעל אשר יקרא בשם רצוני הוא הפעל המתפעל ברצון פועלו ר"ל שהתחלתו בעצם פועלו וידע פרטי פעולותיו

אף כי הי׳ מגונה אלו ושמכריח בזה הפועל : אולם
יתכן שלא ישרו דברי האומר שהפועל בעבור כעס או
תאוה , שנקרא זה פעל בלתי רצוני להיותו מוכרח
מכעסו או תאותו : התשובה , הכוונה בה׳ שלא ישרו
דבריו אלה , שא״כ יקרא פעל כל בע״ח ופעל הנערים
גכ״א , פעל בלתי רצוני בהיותם פועלים בלי בחינה
שכלית ג״כ רק בעבור חמדה להתרחק מהמזיק ולהתקרב
אל המועיל , או בעבור כעס , וזה רחוק בשכר
שהכחר נכנסת גדר הרצון הוא הנאמר בדעתו בפעולה
אחת מב׳ פעולות שהפכיות יחד׳ הנה בחירתו בעם או
תאוה לא וולתו : עוד , הטענה הב׳ לסתור דבר
האומר שפעל הכעס והחמדה אינו רצוני , הוא כאלו
ר״ל היתכן שהפעולות הטובות אשר נפעל בכעס ורצון
לא יקראו רצונים (אחר שגם השכל הי׳ מסכים בבחירת
הפעלים ההם) : הפס יהיו , וא״ב איפה יחויב מזה
שגם הפעולות הרעות לפי השכל המתפעלים בעבור כעס
וחמדה לבד יקראו ג״כ רצונים כי לא יתכן שהטובות
יקראו רצונים והרעות בלתי רצונים : לעג , שחוק
ולעג הוא הדעת המבדלת בין הטובות והרעות בהיות שניהם
ביחד אחת ר״ל הכעס והחמדה : אמנם אין ראוי לומר
אין ראוי להתיר המגונה באמורה באופן זה וכיוצא בזה
הרצוניים הם אשר יבחנו לפי הסכמת השכל מפא״ב
הפעולות ההם בעבור החמדה והכעס שאין לשכל מבוא
שם לשפוט בהם אם ראוים להעשות או בלתי ראוים , לכן יקראו כלם בשם בלתי רצוניים : כי אמנם ראוי לכעוס ,
כי באמת יש לשכל מבוא בהם לשפוט על קצתם הראוים לחמוד או לכעוס כמו לחמוד במעשים טובים ולכעוס על
הרשעים : כמו הבריאות , כמו לתאוה כבריאות ולימוד החכמה , ולפ״ז א״כ כמו שהמוסכמות מהשכל הם רצוניים
גם הבלתי מוסכמות הם ג״כ רצוניים כי ידיעת ההפכים אחת ואין רצון בשכל כי אם משפט , וזה כי השכל והמדמה הם
ב׳ שופטים בנפש , השכל ישפוט מיסרים לבחור בטוב המועיל לזמן רב , והמדמה ישפוט משפט מעוקל לבחור בטוב
הקרב לשעתו , והמתעורר פוסק הדין על ידן ונוטה כדעת אחת מהן , והסכמת המתעורר עם אחד משניהם
להוציא לפועל משפטו נקרא רצון , והוא שאמרו ז״ל צדיקים יצ״ט שופטן ורשעים יצ״הר שופטן , ולכל בע״ח והנערים
גכ״א אין להם רק שופט אחד והוא המדמה ועל פיו יבחר המתעורר לעשות כל מעשיו ונקרא גם בשם פעולה רצונית :
אמנם יראה , עוד יוסיף ידו להראות מעול מאמר האומר שהדברים הנעשים בעבור חמדה הם בלתי רצוניים , וזה כי
הפעולות ההכרחיות והאנוסות יתנו עצב לפועליהן , מפא״כ אשר הם בעבור החמדה שהם מהנים ומענגים את בעליהם
א״כ אינם הכרחיות כ״א רצוניות : עוד אמנם , עוד ראיה שהם רצוניים , הנה כי הרצוניים והמוכרחים הם נבדלים בהויתם
חייב בגדריהם וזה כי המוכרחיים אינם נופלים תחת גנות ובזה ר״ל לא יתוארו פועליהם בגנות או שבח אחר שלא ברצונם
פעלם , משא״כ הפועלים כפי החמדה , וזה יורה היותם רצוניים : לברוח משניהם , מחמדה ומכעס , שאינם כחות
אנושיות , הפעולות הנעשות בעבור חמדה וכעס אינם מתייחסות לפועלן מצד שהוא אדם בעל שכל כ״א מצד שהוא
בע״ח אך עכ״פ הם רצוניות בהיות שנתם הסכמת המתעורר עם משפט הדמיוני כמו שקדם :

אחר

בעצמו והוא ידוע הפרטים אשר בהם הפעול , אולם
לא יאמר בראוי כי הדבר בלתי רצוני כשהוא בעבור
כעס וחמדה , ראשונה שא״כ הנה לא היה בעל חיים
בלתי פועל ברצון ולא הנערים עוד האם לא נפעל דבר
ברצון מהדברים אשר הוא בעבור החמדה ובעבור
כעס , האם יהיו הדברים הטובים ברצון והרעים
בבלתי רצון , לעג הוא בעבור היות הסבה אחת ,
אמנם אין ראוי לומר כי הדברים הרצוניים הם
הראוים להתאוות , כי אמנם ראוי לכעוס בקצתם
ולחמוד בקצתם כמו הבריאות והלימוד , אמנם
יראה כי הבלתי רצוניים הם המעציבים ואשר הם כפי
החמדה הם מתנים , עוד אמנם בהויתם הם נבדלים
כי הרצוניים הם מגונים וראוי לברוח מהם ואשר הם
כפי המחשבה החמדה והכעס הם מגונים וראוי
לברוח משניהם , יראה שאינם כחות אנושיות (כלומר
פעולות) האדם מהכעס והחמדה מהפעולות
בלתי שבליות , על כן אין ראוי לשום אותן
בלתי רצוניות [illegible]

אחר

פרק חמישי

אחר שהתבאר רצוני ובלתי רצוני יסמך לזה דרך העברת הבחירה · כי יראה שהיא מיוחדת למעלה כי יותר ראוי לשפוט הפעולות והמדות · הבחירה יראה בבירור שהיא רצונית ואינו דבר אחד · אבל הרצוני יותר כולל כי ברצוני ישתתפו ב"הח ו נערים ובבחירה לא · ואנחנו נאמר בדברי העשויים פתאום רצוניים ואינם לפי הבחירה · אמנם האומרים שהוא התאוה והכעס או הרצון או שום סברא אינו נראה מאמר ישר · כי אין דבר כולל הבחירה להדברים בלתי שכליים אבל החמדה והכעס כולל · כי החמדה אמנה יפעל חומד אבל לא בוחר · והכושר אמנם בהיפך לכן הבוחר אינו החומד והחמדה תנגד הבחירה ולא כן החמדה לחמדה · והחמדה היא עם תענוג או צער והבחירה לא כן כי אין עמה לא צער ולא עונג ואמנם הכעס יותר מעט כי לא יראה אשר הדברים בעבורם הכעס יהיה תבחירה ואין ג"כ הבחיר' רצון · ואם יראה שהם קרובים · כי הבחירה לא תהיה

אחר שהתבאר / אחר שביאר בפרקים הקודמים מהות הפעולות הרצוניות והבלתי רצוניות המשותפי' לאדם ולבע"ח / רצה כי עתה יבאר כי דרך אין גדר ומהות הבחירה המיוחדת לאדם לבד : שהיא מיוחדת / וזה בעבור שהמכוון מזאת החכמה להשיג המעלה המשובחת / והנה הבחירה שופטת על עוצ' המעלה לכן ראוי לבאר גדרה : כי יותר / וזה כי גדר המעלה הוא על ב' פנים א' עוצ' השכל ב' עוצ' המדות והפעולות כמבואר (בראשון לספר הזה) / והנה הבחירה השכלית שופטת על עוצ' המדות והמעלות / לכן ראוי לבאר גדרה / (והנה בהעתקה הב' הפעולות והמדות כר"ל כמו שביארנו / ונר"שע נראה מהמדות ממ"ש והארוך בביאורו לא"נ / כי הפעולות נמשכות מהמדות ובהשפט המדות ישפטו הפעולות הנמשכות מהן) : הבחירה / כל פעולה אשר יפעלה הפועל בבחירתו זה מועלה לאיזה סבה מהסבות / יאמר עליה שהיא רצונית בוודאי : ואינו דבר אחד / ואין הבחירה והרצון ענין אחד שא"כ לא היו בע"הח פועלים ברצון אחר שאין להם בחירה : אבל / הרצוני יותר כולל פועלים מהבחירה כי כל בע"הח והנערים והפועלי' פתאום בלי מתון לשפוט את ישפוט השכל בו / כלם נקראים פועלים רצוניים אך לא בוחרים / ופועל הבחירי אינו כ"א האדם המכוון לבדו אמנם : / אבל לא ידבר נכונה האומר שהבחירה היא עם התאוה והכעס וכו' והנה הוא מורה דעה שאין הבחירה אחת מאלה המאמרים על הסדר ורמשאה כי אמר שאינה החמדה וזה אמרו : כי אין דבר כולל הבחירה לדברי' / (כן הוא' בהעתקה / ונר"שע הגי' בו"או והדברי') / והאריך בביאורו לאין צורך) : והטעם באלו הוא הפוך ר"ל כי אין דבר הבחירה כולל להדברים בלתי שכליים עם השכליים ר"ל בני האדם / כי אין בחירה בבע"הח כמו באדם : אבל החמדה / אך החמדה והכעס הוא כולל ב"א ובע"הח / א"כ אין הבחירה הפרטית לאדם לבד עם הכעס והחמדה המשותף לאדם . ולב"ח כי כי' המתחיל זה שהמלא הבחירה גם בבע"ה אחר שגם להם כעס וחמדה : כי החמדה / ביאור הב' שאין החמדה עם הבחירה . הוא כי תכונת החמדה פועלת להיות בעליה חומד אשר לא כרת בבשרון / אך לא תפעל להיות בעליה בוחר נכשרון המעשה שהוא הפך החומד והיותם הפכיים יהיה שיבואו מסבות הפכיות : והחמדה / ג' בחמדה מתנגדת לבחירה כי הבחירה תהי' לעול' בטוב המועיל לזמן רב והחמדה לטוב הערב לשעתו / ואין החמדות מתנגדות זו עם זו המתנגדות יורה שאין להם סבה אחת : היא עם תענוג / ד' הנה יש שם הבדל עצמי ביניהם כי כל חמדה היא עם התחבר בלתי עונג או להתרחק מאיזה צער / משא"כ הבחירה שהוא מאפס שכלי לפי הדרך הישרה מאשם הנוטה לא עונג לא צער לכן אין החומד פועל הבחירה : ואמנם הכעס / אולם האומרי' שהכעס יהי' עם הבחירה הנה יותר מעט שהאומרי' החמדה וזה : כי לא יראה / כי אין מי יראה שהדברים הנעשים בכעס יהיו בבחירה שכלית בהיותם מתנגדים כי הבוחר מקיים נטיותיו ממעשיו והכועס בוחר ובהבל נעשיהו : שהם קרובים / כי כל בוחר רוצה כמה שכתב

תחיה בדברים בלתי אפשריים · ואם יאמר אומר אחד שיבחר דבר מהם יראה באמת כי הוא בער והרצון הוא בבלתי אפשריים כמו היות בלתי בן מות / והרצון היא אמנם אצל הדברי׳ אשר לא יעשו בעצמו / המשל שינצח חמדמה לאחר או המתאבק / כי אין אחד שיבחר דברים כאלה כ״א הדברים אשר יחשוב לעשות בעצמו / עוד ברצון הוא תכלית / אמנם הבחירה היא הדברים אשר בעבור התכלית המשל כי נרצה הבריאות ונבחר הדברים אשר בהם נהיה בריאים / ונראה היות מאושרים ונאמר כן לא יתכן לומר שנבחר זה / ובכלל יראה כי הבחירה היא אצל הדברים אשר בנו / ובאמרת לא תהיה סברא כי הסברא היא אצל הכל / כי תהיה אצל הנצחיים והבלתי אפשריים והבחירה היא אצל הדברים אשר בנו / ותחלק אל האמת והשקר לא אל הטוב והרע / והבחירה לאלה תחלק יותר / ובכלל אינה דבר מחסברא / ואולי אין אחד שיאמר זה / עוד (נ״ח לא) תהיה

אך אין כל רוצה בוחר ·׳ לכן אינם כלם אחד עכ״פ : בבלתי אפשריים / הבחירה אינו כלה הרצון להיותם נבדלים וזה מזה כי הרוצה יתכן שירצה דבר בלתי אפשרי כמי שירצה לחיות לנצח משא״כ הבחירה שלא יבחר הבוחר בלתי אם האפשר להיות / זולתי אם בער הבלתי יודע בטיב הבלתי אפשר יתכן שיבחרהו מחסרון הידיעה / (ועיין כח׳ גשטי מזה) : והרצון / הבדל ב׳ הוא שהרצון יאמר על רצון רוצה בפעולה מה שיפעול או יתפעל בה איש זולתו כמו שירצה שינצח המרמ׳ ברמאותו לרעהו / משא״כ הבחירה שכל בוחר יבחר לעצמו : עוד ברצון / הבדל ג׳ הוא שכל רוצה ירצה התכלית לא המביאים אל התכלית / משא״כ הבוחר שהוא יבחר המביאים אל התכלית : ובכלל / ובכלל הכולל שלש אלה יחד הוא שהבחירה תאמר על המחשבה אשר כח בנו להשיגה בפעל / כי האפשרי יתכן שישיג החושב והבוחר בו בעצמו באשר יפעל הדברים המביאים על התכלית / משא״כ הרצון כאמור לכן בהיותם נבדלים בהבדלים האמורים יחויב מזה היותם ב׳ עצמים נפרדי׳ לא כלם אחד : ובאמת / אחר שביאר שאין הבחירה חמדה כעס ורצון יבאר ג״כ שאינה סברא ר״ל השכלה / וזה ג״כ בעבור ההבדלים אשר בינה ובין הסברא / א׳ הסברא ידה בכל כי תשכיל הכוללים הנצחיים והבלתי אפשריים / משא״כ הבחירה שאיננה בנצחיים ובבלתי אפשריים כי הוא רק בנו ג״ח והאפשריים : ותחלק / ההבדל הב׳ כל סברא לה שם בב׳ חלוקות אמת או שקר כאמרנו מדרך סברא השמים כדוריים / אמת / הארץ שטוחה / שקר / ולא יאמר טוב ורע :, והבחירה / אך הבחירה תחלק יותר אל טוב ורע מן אמת ושקר ·׳ ומ״ש אלה ב׳ ההבדלים יורה שאין הבחירה והסברא עצם אחד / ומזה תבין אמרו / יודעי טוב ורע שאמר בא״הר״י / וזה כי מהמבואר שבטבע חכם וישר יותר מכל משכיל וישר באדם ·׳ והנה האלהים עשה את האדם ישר להיות משכיל דורש את האלהים על פי פעלו ולהתענג עליה׳ במושכלות בלי שום הלאה אשר זה הנועם והענג מכונה בשם גן עדן והיתה כוונתו ית׳ שיתנהג בדרך חקו על הטוב שבטבעו ברצון ולא בבחירה כחיתו ארץ לא יחסיר ולא יעדיף בשום כח גופני כהם / ופרי המושכלות האמור המכונה בשם ג״ע הוא השכלת אמיתתו ית׳ ע״פ פועל כח המכונה בשם עץ חיים יען כל אוכליו ר״ל עוריו (עד״הכ אכול את המגלה הזאת) חיים זכו בכתוב והחכמה תחיה בעליה / ועפי׳ נאמר על החכמה עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג׳) / אולם כאשר הלך משנה פעולתו ית׳ להנהיג כחות נפשו בבחירה ולשום בם נוספות ומגרעות כאשר עם לבבו להיות מאום ברע ובחור בטוב אשר זה העיון יכונה בשם אכילת עץ הדעת טוב ורע בחק הבחירה המעיינת בטוב ורע / או נלקה בחסר וניתיר כי שכל האדם לוקה ואין לאל ידו להשלים תאות נפשו על הטוב שבעיניהם כפי שלימות הטבע / או נענש ללכת גולה מעדן גן המושכלות ·׳ ויאמר לנו נקרנו מעפש אל אפי שכל למה תמות בלא עתך / והושם ב׳ משמרות לשמור דרך עץ החיים ·׳ והם תמונת זכרות ונקבות אנשי מדות המכונה בשם כרובים ר״ל צורות למודיות כטעם ואמר כי כרובים המה / הב׳ הוא להט הילודים ותולדותם המשתנה בכל רגע כמעשה להט החרב המתהפכת / אשר כמעשהו יכונה זה המאמר בהויה והפסד לטעמו

תהיה מחשבה כי כשנבררה השובות והערת נחיה במותם · ואמנם בחשבנו לא כן · והנה לקחת הדבר לברוח ממנו והרומה לזה ואמנם נחשוב מהו מה שמועיל ואיך · אבל לקחת הדבר ולברוח ממנו לא נחשוב זה מאד · אמנם הבחירה תשובח בהיותה יותר כראוי והטוב והיושר והמעשה אמנם, בהיותה כפי האמת או שקר ואמנם נבחר הדברים אשר נדעם אשר הם טובים · ואמנם נחשוב הדברים אשר לא נדעם מאד ויראה שאינו דבר אחד בהורת הטובות ומחשבתם · כי נחשוב דבר שהוא טוב ולא נבחרהו בעבור רוע אשר בו כי אם הראוי · אמנם אם המחשבה קודמת לבחירה או מאוחרת לה אין הפרש בזה ולא היתה כוונתנו בזה כי אם דבר אחר עם איזו מחשבה:

פרק ששי

מה היא ואיך מהותה אחר שאינה מן הדברים הנאמרים · נראה שהיא דבר רצוני · ולא כל רצוני הוא מובחר · כי א הידוע מוקדם בעצה · א"כ הבחירה היא ברעת ובהשכל נראה כי השם בלשון.

לטעמו וכו' היה אפשר לפשר מחשבה אמרו לאכול מעץ הדעת ולבנו פונה לחזות בנועם ה' ולהשכיל בחכמתו · לא יתכן לו זה מבלעדי יעבור דרך מעגל לו המשמרות שמורות אשר הושמו. מקדם לגן ע"ר ז"ל מטרם בוא אל עדן המושכלות האלהיות למען ירפא ויתקן גם את נפשו המשכלת ללכת מישרים ולא תטה אשורה מני הדרך · וכבר רמוז ז"ל והרמב"ם ז"ל עיניך לנכח יביטו ותרצה נפלאות : עוד לא תהיה מחשבה · גם לא תתכן לבדות הבחירה מחשבה למה שיש הבדלים ביניהן המחשבה · וההבדל שבין המחשבה והסברא האמורה והוא שהסברא היא הכרעה שכלית והמחשבה היא זכרון דעת אחת הנתלה על הרעיון : נאים כמותם · ההבדל הב' מחשבת הבחירה היא להוציא לפועל הדבר הנחשב ולהיות בוחר במן הבחירה משא"כ המחשבה שאינה על מנת להוציא לפועל מחשבתו כלל : והנה לקחת · מחשבת הבחירה היא אם להתקרב אל המועיל או להתרחק מהמזיק : ואמנם נחשוב · עוד המחשבה תשוטט במהות הויות הדברים שלא ע"מ לעשותם כי אם להבין גדריהם או רשמיהם על כן יאריך מחשבתו : לא נחשוב זה מאד · אך הבחירה לא תאריך מחשבתה ברעיון כי היא רק סוף שפיעת המחשבה : אמנם הבחירה תשובח · ההבדל הג' הוא שעיקר הבחירה הוא בהיותה כראוי וטוב וישר והמחשבה · אך שבח המחשבה היא באמת ושקר · כי נאמר פלוני בחר לעשות הטוב והישר · ונאמר פלוני חשב שהארץ כדורית והוא אמת · ופלוני חשב שהיא שטוחה והיא שקר : אשר נדעם · ההבדל רביעי הוא שהבחירה היא בדבר ידוע לבוחר שהוא טוב בנגלה · אך המחשבה תכון בדבר מסופק גם כן כמו שיחשוב החושב היות גרמי הכוכבים מיושבים או לא : ויראה · עוד עוד יראה שאין המחשבה והבחירה עצם אחד · כי היות שלפעמים נחשוב בדבר היותו טוב מועיל לאחר זמן · ולא נבחרהו עפ"י בעבור רע המושג לטעמו · כמ"ש החולה הממאן לקחת מאת הרופא הסמים המרים לרפואתו אף כי ידע שהם טובים לו · הנה תהי המחשבה כפך הבחירה וזה ולא יתכן היות דבר והפכו בעת אחת בנושא אחד · לכן תהיינה המחשבה והבחירה ב' עצמיים מתחלפים : קודמת לבחירה · כי באמת הבחירה מקושרת עם המחשבה לפניה או לאחריה : ומן · אולם הדברי' תשכיל ותדע ביאור ספרי רבים פ' ראה ז"ל שמא יאמרו ישראל הואיל ונתן הקב"ה לפנינו ב' דרכים נלך באיזה מהן שנרצה · ת"ל ונבחרת בחיים ע"כ · והוא פלאי לפי ההשקפה הראשונה שהרצון והבחירה הם אחד · אולם עם המבואר בזה יש הבדל בין רצון לבחירה · והוא שרצון יאמר גם על רצות הטוב לטעמו אף שיזיק לאחר זמן כרצון הבהמה שהוא בלי השכל · אך בחירה תאמר ביחוד על רצון שכלי בטוב המועיל לעולם · כלה זה דבריהם ז"ל מבוארי' אמר בתכלית הביאור וק"ל :

מה · היא · אחר שביאר מהות הבחירה ע"י השלילה בפ' הקודם כאמר שאינה רצון או מחשב' וסברא · בא לבאר בזה

בלשון יון יורה כי היא דבר קודם לאחרים ונבחר . אמנם ראוי לשאול אם יתיעצו בכל הדברים וכל דבר ראוי לעצה או לא . אולי ראוי לומר דבר ראוי לעצה לא אשר יעץ נואיל או הסכל . אבל אשר יעץ בעל שכל . ואין אחד ישאל עצה בדברים הנצחיים . ממשל העולם והקוטר והצלע אשר הם בלתי נמדדים ולא ג״כ מהדברים אשר הם בתנועה תמידית שוה . או בהכרח או בטבע . או בסבה אחרת כמו מפותי השמש וזריחותיו . גם לא מהדברים אשר פעם יהיו כן ופעם לא כן כמו היובש והמטר . ולא מהדברים הבאים במקרה כמו מציאת מטמון . ולא ג״כ מכל הדברים האנושיים כי לא יקח עצה מאנשי לאקידימוניא איך יתנהגו בניהם היטב אנשי סיטיאם . כי לא יעשה מאלה בעבורנו . אמנם נקח עצה מהדברים אשר בנו והם נפעלים . אמנם אלה הם נשארים כי הסבות יראה שהם הטבע וההכרח והזמן . אמנם על זה שהוא השכל וכל הנפעל מפועל אדם כי כל האנשים התיעצו בדברים הנפעלים בעבורם . אמנם אצל חלמודים הידועים (נ״א הידועים) ומסופקים בעצמם לא תהיה עצה בציור האותיות . כי אמנם אין לאנשים ספק איך נכתוב . אבל העצה בדברים הנעשים בפעולותינו . וכן אמנם לא נתיעץ מאלה בשוה . המשל מאלה אשר הם כמו הרפואה והמלחמה יותר נצטרך לעצה מההתאבקות . כי אשר יותר מסופק יותר צריך לעצה . וכן בשאר המלאכות כי אמנם נצטרך לעצה יותר אצל המלאכות

ופ׳ נדבה פי׳ לשונו ביאורם מוגב בכלל ובבדלם המיני . אמר שהנה רצון נעל עלה , והיה הרצון הסוג הכולל גם בלי עלה , ובעל עלה הבדלו המיני והפרטי : בלשון יון . לשון יון מגרת עלם בחירה מלשון מעולה ומוקדם למבר׳ ולגסו , למו שאמר בל״הק נ״כ , כסף נבחר לשון צדיק , ר״ל הכסף היותר טוב ומעולה עד שכל בוחר יבחרהו מעלתו להיותו טוב במעלה : ראוי לשאול , יחקור על ההבדל המיני מגדר האמור וכבר אמר הסוג ממנו בפ׳ הקודם : דבר ראוי לעצה , שהבחירה לא תכון רק במחשבה אשר ראוי לשאול עליה עצה : אשר יעץ סכיל . כי האויל יתכן שיתעץ בדבר בלתי ראוי לעצה ג״כ : אין אחד , וכר איזה דברים בלתי ראוים לעצה בעבור נצחיותם ר״ל שהם שומרים משמרתם מבלי פועל ובוחר , ואחר שהכלים העצה הבחירה . והבלית הבחירה לשמור ולעשות כפי הבחירה , ואלה הזכרים אין לאדם כח לפעול ולשנות בם לכן אין בם בחירה ועצה : העולם , לא יתעץ איש אם ימדו שמים ממעל והארץ מתחת . או אפיה ערך למדת הקוטר והאלכסון אל צלעיו , כי מחשבה כזאת בבלל השכלה והקרים התשג לא בכלל עלה אחר שאין כח הבוחר לפעול בם דבר והפכו וכן יתברר אין אדם שליט בהם לשנותם ממה שהם עליהם : מהדברים האנושים . ואף גם קצת מפעולות האדם לא תתכן בם עלה , והם הפעולות אשר לא בידו לעשותם כי לא יתיעץ איש על פועל רעהו מעמם הנ״ל : כי לא יעשה , כי כל המשה הנזכרים לא יתפעלו מתוך בחירתנו כאמור : והם נפעלים , יש ספק בידינו לפעול אותם כפי הטוב לנו בבחירה : נשארים , המשה הנזכרים נשארים על עצמם נפעלתם ואין לנו ספק לפעול בם בבחירה : כי הסבות , כי סבת פועל הה׳ הנזכרים הם אם טבעיות כסבובי השמש וערך הקוטר אל צלעו , והאם ההזבה הם עכר ז׳ לשעמם בבחינם בנותיהם , ומציאת המטמון הוא כפי המקרה והזמן , וכלם אינם ביד האדם : אמנם על זה , אך אין עלה מתבונה כ״א בדבר הנפעל בפועל האדם שיועץ שוב בעבורו מתא״ב הה׳ הנזכרים : אמנם אצל הלמודים , אחר שזכר הה׳ דברים שאינם עלה כי לא בידינו שוגם לפעול אותם , אמר שגם מאשר בידינו פעולתם קצתם לא תכון בם עלה והם הדברים המוסכמים לרבים כמו מלאכת הכתיבה׳ זה כי כל עלה ובחירה היא בין ב׳ דברים מסופקים ביותר בטוב מאל״ב המוסכם שאין בו ספק : מאלה בשוה , לא ישוו במות העלה ואיכותה אל

הנלאכות מאצל יחליטו כי יותר נספק בהם ראוי לתתיעץ בדברים הבאים על הרוב ולא ידענו איך יפלו. גם בדברים אשר אינם מבוארים. אמנם נקח עצה בגדולים הפעולים כי לא נאמין היותנו מספיקים להכיר איזה יכשר.

פרק שביעי

אמנם נתיעץ לא מהתכליות כי אם מהדברים אשר הם בעבור התכליות כי לא אמנם הרופא לא יקח עצה אם ירפא ולא המליץ אם ישתדל ולא מנהיג המדינה אם יעשה שלום. ואין מהם שיתיעץ על התכלית. אבל ישימו התכלית ידוע וחוקרים איך ובמה יהיה ואם יראה שראוי להעשות בדברים רבים יתקרו במה שהוא יותר נקל ויותר טוב. ואם באמת ידרשו איך יהיה זה ואנה הדבר ההוא עד בואם ביחוד לסבה הראשונה אשר היא נמצאת אחרונה. יראה כי הלוקח עצה ידרוש ויחלוק על הדרך הנזכר כמו דיאגרמם. נראה שכל שאלה איננה עצה כמו השאלה הלמודית אמנם כל עצה היא שאלה. ובכל שהוא אחרון בחלוקה הוא ראשון בפעולה. ואם ימצא דבר שאינו אפשר נתרחק ממנו כמו אם צריך ממון ואי אפשר לתתו. ואם יראה שהוא אפשרי יתחילו לעשות. הדברים האפשריים אשר יעשו בעצמנו הנה טוב. ואשר על ידי אוהבים הם בצד מה ממנו כי התחלתו היא בנו.

אמנם

הדברים כי ד' דברים יגדילו שלהיותו ספק על הדבר. א' גודל הספק בדרכי החלוקות. ב' הגילות הספק ורוב כולו. ג' העלם הספק עד שצריך להעמיק עליו להמלט ממנו. ד' ספק גדול המין ורב האפר. אלא צריך היועץ להרבות עלה ולהגדיל יותר מזולתם מכל הלמודים:

אמנם נתיעץ. אחר שביאר בקודם שהעצה לא תכון כי אם במסופקים לא בנודעים ידיעה ברורה. והנה התכליות הטובות עוכן נודעות לכל. לכן לא תכון בהם עצה לעסוקן כי כל מי שידו משגת הוא יעשה אותם בלי ספק. אבל העצה תחקור במה ואיך ישיגו התכליות כי הוא זה ממה שיפול בו הספק הרבה. והמעתיק כי אם לא מהדברים בסיבות: אם יעורר, אם יעור לו שמעין להטיב מעשיהם: אם יעשה שלום. אם יעשה אמת ומשפט ושלום בשעריו כי אלו הם התכליות אשר בעבורם הוא המנהיג והמליץ והרופא ומילא בם. אבל השמים. מי זה שם אחד התכליות נוכח פניו יתיעץ איך יגיענו מן הכח אל הפועל ובמה יושג. ואיך יושג בדרך היותר נקל ויותר טוב: לסבה הראשונה. הסבה הראשונה במעשה היא האחרונה בעצה. המשל בזה מי זה אין בית לשבתו. לא יתיעץ על צרכו כי נודע הוא התכלית המבורר אבל יתיעץ איך ימצאהו. ויחשוב ויעלה על רעיוניו אם יבנהו ואיך יבנהו באופן שיהיה למלאכתו. ואחר יחשוב במה יבנהו כי יצטרך להם עצים ואבני' וסיד. ואחר יחשוב לשכור לו בונה חכם אשר בחכמה יבנה הבית ובדעת ימלאהו חדרים. ואחר יחשוב שצריך לתת לבסף מותר כי הכסף יענה את הכל והכלותו לחשוב לו פעמו ישלים מהמאוחר אל הקודם ר"ל יתן לכסף מותר. וישכור חרש חכם. ועל כיו יכין עצים ואבנים די צרכו בכל אשר יאמר הבונה. ואז יערוך לבנותו על מקומו אשר הבין לו בראשית מחשבת עלתו. והנה ראשית המעשה היא אחרית העצה ואחרית המעשה היא ראשית העצה כמ"ש ר"ש אלקבץ ז"ל, סוף מעשה במחשבה תחלה: ידרוש ויחלוק. ידרוש הסבות הנזכרות לבסוף מבוקשו ויחלוק על הסבות המונעות מהשגתו חפצו. וכמו שזכר זה הדרך דיאגרמם: נראה שכל שאלה. יבאר גדר העצה בסוג והבדל מיני שהיא שאלה ר"ל חקירה בחירית, וסוג' שאלה. הסוג היותר כולל. שאלות למודיות טבעיות ואלהיות. ובחיריות. הבדלו המוני והפרטי. לכן יהי' כל עצה שאלה אך לא כל שאלה עצה: הם בצד מה ממנו. ר"ל יש בה וספק בידינו לעשותם: כי ההתחלה. להיות שיש לנו התחלה ויפה לבסוף המבוקש על ידי

אוהבינו

שוקבינו אשר יעזרנו לעשותו · פעמים ידרשו כלים ·
פעמי' ידרשו האוהבים לעזרנו בכלים המוכרחים להשגת
בקשתנו · ופעמים יעזרונו במהות המבוקש או איכותו ·
כי האדם התחלת הפעולות · אך עכ"פ אין ביד העוזרי'
טובע עד שתתקיים ההתחלה להם : הפעולות · נהיות
פעולותם אינם בעבור עצמם כ"א בעבור אחרים ר"ל
בעבודתנו : לכן באמת · לכן אמת אמרנו שהעצה
איננו נופלת על השגת התכלית עצמו להיותו טובו בלתי
מסופק אבל תפול על המביאים אל התכלית איך יושג ·
ולכן לא יבין השוערים בכלל בהתחלה אחר שאין להם חלק
בתכלית : בפרטים · גם בפרטי התכלים לא צריך
עצה : ואם תמיד · יעבור לבלי תכלית · כמו
שאחקירם יש לה קדמון ומנות ידועות ומורגשות ילכו
בה מן הנגלוי אל הנעלם עד הגיע באחרונה אל מסובב
תכליתי · כן העצה התחלתה באדם הפועל ותכליתה
בתכלית הפעולה באמור : הם דבר אחד · אחר שזאת
מהות העצה שב אל ענינו לבאר שהבחירה היא עם העצה
כי הנבחר לעשות בפועל כפי אשר שפטה העצה · עוד
ינוח השואל · ר"ל עד · וטעם ישלם משפט העצה עד
ינוח השואל בעצה מלחקור עוד איך יעשה מעשהו כאשר
יש לאל ידו לעשותו : בקודם לו · יקדים בפעולה
המאוחר בעצה באמור : וזהו הנבחר · וזהו דבר הנבחר
אשר בעצה תוכן כמבואר במה שקדם · ואם אין עצה
אין בחירה כי אם רצון לבד כאמור : היו מגידים לעם ·
ר"ל גודל כבוד הבחיר' עד שגם המלכים הקדמונים בין
מסתמכים בה להכריע בה נבאם · ולא ברצון לבד כסנו
מדינותיהם · אף כי לא הגידו דבר העצה להמון מדאגה
מדבר פן יענישם אשר כן טבע האיש ההמוני יקל בעיניו
מצות אדונו כאשר יוודע לו טעם המצוה על כן נהגו
המלכים לצוות לאנשיהם ברצון לבד למען לא יחקרו על
טעמן של דברים ויבזו מצותם בעיניהם · וזהו הדבר
שלא גלו טעמן של מצות התורה למען ישמרום כאמרם
ז"ל · וכ"ב בלאום עדותיך על כן נצרתם נפשי

אמנם פעמים ידרשו כלים ופעמים יראה איך ישתמשו
בהם · וכן ג"כ בשאר · פעמים מהות בעבור מה ·
פעמים איך · ומה ולמה · אמנם נראה כמו שאמרנו
כי האדם התחלת הפעולות כי הנפעלים הם ממנו ·
הפעולות הם בעבור אחרים · לכן באמת לא יהיה
התכלית בעצה כ"א אשר בעבור התכלית · ולא ג"כ
תפול עצה בפרטים · כמו אם זה הפת אפוי כראוי או
עשוי כראוי כי זהו מורגש · ואם תמיד יתיעץ יעבור
לבלי תכלית · הדבר אשר הוא בעצה ואשר הוא בבחירה
הם דבר אחד · אכן מבואר הוא כבר הדבר הנבחר
הוא הדבר אשר נשפט בעצה · עוד ינוח השואל
איך יעשה כאשר בו בעצמו ישום ההתחלה והוא
פועל בקודם לו וזהו הנבחר · מפורסם הוא גם
מהקדמונים אנשי המדינות הקודמות והם אשר יגידו
אומירוש אשר המלכים היו בוחרים היו מגידים
לעם · ואמנם בהיות הנבחר לקחת בעצה נראה
מהדברי' אשר בנו הנה הבחיר' באמת היא תאוה לקחת
בעצה מהדברים אשר בנו · כי כשנקח עצה יורה
אשר נתאוה הדבר לפי עצה · א"כ הבחירה גדרה
עתה עד"מ לא במו שהורגל לומר כפי הרושם אבל
בכלל נאמר אצל אלה הדברים היא · וכי היא
מהדברים אשר לתכלית

פרק שמיני

אמנם הרצון כבר נאמר כי התכלית · לקצת
אנשים יראה כי הוא הדבר הטוב בעצמו ·
ולקצתם

ואמר דעת נבונה תדריש האויל משמר מלנה (משלי י"ח ט"ו) : אנתאוב · נכסף ר"ל לקיחת הדבר הנכסף מחקרם
העצה : מהדברים · הדבר הכוזא שנתאב ונכסף הוא מהדברים אשר בנו יכולת להשיגם בפעולות כאותו ; להשגתם ;
וכי היא מהדברי' · זה גדר הבחירה · שהיא מהדברים המביאים אל התכלית הטוב האמיתי :
אמנם הרצון · אחרי אשר ביאר בקודם גדרי הבחירה הרצון והסכל אשר ביניהם · והוא שהרצון הוא הכוסף
אל

[illegible] הוא אשר יראה טוב · ולזה יקרא לאומרים כי הדבר הוא חשוב בעצמו · ובאומרים ברצונו רצוני · אשר ירצתי כי שלא ירצה על אשר · כי אם יהיה רצוני טוב · ואם לפעמים יקרה היות רע · עוד יקרה לאומרים כי הרצוני הוא המדומה חיותו טוב · שלא יהיה רצוני בטבע · כ"א כפי אשר ידמה לכל אחד · לזה יראה דבר אחד ולאחרים דבר אחר · ואם יקרה כן יקרה שיהיו מהנגדים אם באמת שתי אלה לא יכרו · ע"כ ראוי לומר כי בהחלט ולפי האמת · הרצוני אשר טוב בעצמו ולפי כל אחד הוא אשר ידומה · על כן הוא הצדיק אשר הוא לפי האמת הטוב בעצמו · ואמנם הרשע כאשר יקרה כמו שהוא בגופי הבריאים שהיו הדברים בעצמם טובים להם · ולחולים אמנם לא כן כי אם דברי אחרים · וכן גם כן המרים והמתוקים והחמים והכבדים · וכל אחד מהדברים הנשארים · המעולה ישפוט על יושר כל הדברים · וע"כ יראה האמת בכל הדברים · כי לכל הדברים המיוחדים לו הם טובים ונאותים · ואולי יתרחק בזה המעולה מאחרים

כי

על שסבת שהמכלית [illegible] , והנה [illegible] שפה כל המבארים אל התכלית ר"ל [illegible] ויוסף [illegible] לאמר מהות הרצון נערך אל הטוב הנכסף מצד שהתשוקה הרצון היא בתכלית ומהמבואר בראשון שהתכלית הוא הטוב הנכסף לפעולות האדם כאשר בארנו , אלא יהיה כל רצון כוסף והתשוקה בתכלית טוב מה , והנה נבאר הטוב הזה יש שתי דעות א' יאמרו כל טוב הרצוני הוא טוב בעצמו ר"ל אמיתי , ב' אמרו שהרצוני טוב בעצמו כ"א יראה טוב ר"ל שהוא טוב מדומה ולא אמיתי : אמנם יקרה , בעלי הסברא הזאת לאומרים כי כל כוסף רצוני הוא טוב אמיתי , מולידים לומר כי הכוסף אשר לא כדת הישר לא יכונה גם רצוני : כי אם , כ"א יקרה רצוני מה שהוא טוב באמת : ואם לפעמים , אך אם לפעמים יהיה הכוסף לרע כמו הנפקדים בילדים , לא יקרא זה רצוני , לכן אפס מקום לדעת הראשונה בולת הסתירה בעצמה : עוד יקרה לאומרים , מזה ישפוט הדעת השנית האומרת שכל כוסף רצוני הוא טוב מדומה , גם כי לפי דעתם יחויב שלא יהיה שום כוסף רצוני אמיתי במציאות כ"א דמיוני כרצון איש ואיש , זה יכסוף ברצונו דבר אחד והאחר יכסוף הפכו , ולא יהיה א"כ לטוב הנכסף טבע קיים במציאות משותף לכל וזה שקר כי אנחנו רואים טוב משותף כללי יכספוהו הכל אך יבדלו זה מזה בפרטי , ד"מ הכל יכספו לאכל ולשבע בכלל , אך יבדלו זה מזה בפרט שאחד יכסוף מאכלים מתוקים והאחר חמוצים והאחר יינות , זה יאהב אשה אחת והאחר אחרת , ועכ"פ הכוסף הכללי יורה שיש שם רצון כללי וטוב משותף לכל הפך הדעת האמורה : ע"כ ראוי לומר , לכן הסברא נ"ל דעת שלישית לפי האמת , והוא שיש שם טובות כלליות במציאות , והרצון הכללי לב"א יכסוף טוב כללי : ולפי כל אחד , אולם לפי בחינת האישים הפרטיים יכסוף כל אחד להשיג טוב כפי המדומה לו יש מי שיכסוף להדבק בטוב האמיתי והמה הצדיקים , ויש שיכספו הטוב המדומה אף שהוא רע באמת והם המה רשעי ארץ הנפתים בילדים ללכת אחרי שרירות לבם , וכזה יבדלו בני האדם זה מזה בעונג המותר כפי כדת האחד יתענג על בשר והאחר על דגים כ"א יכסוף מטעמי כאשר יאהב , וכבר פירשנו מ"ש בחיבורנו (אסף ח"א מ"ג) שכל עונג ופרנות הוא ערך אחד בין המורגש והמרגיש וע"כ נק' העונג בלשון ערבות המשמש ג"כ תערובות וזה להיותו מתערב ערך המורגש עם ערך המרגיש ר"ל ערך תנועת הדם הוא הנפש המרגשת הבלתי שוה בכל אדם והוא הגורם שינוי העונג בב"א , ועכ"ז יש שם עונג כללי המשותף לכל ע"כ : ולחולים , אמנם החולי לא יתענגו בעונג הבריאים כי יש מהחולים שיתענגו באכילת הפחם והעפר וכיוצא בם מדברי המזיקי' לבריאים , אשר כעין זה יקרה בחליי הנפשות : המעולה , המעולה מבני האדם ישפוט מישרים בתאוות הנכספים ממנו מי ומי הם טובים לו באמת : הם טובים , כל הדברים המיוחדים לבני אדם הבריאים לכסוף אותם הם טובים לו , אף כי בטבע לא יפעל דבר לבטלה או לרע ולא תוהו בראה כי התשוקה היא כי אם להטיב יצרה : ואולי יתרחק , אולם בזמן [illegible] ענין שהאדם הוא בירוק בעין הבוחנת לשום מדה וקנה לכל תשוקה

כי יראה האמת לכל הדברים ישוו אותם על האמת ותמורה הנאותה להם · אמנם לרבים נפתים בהנאות יראה שאינו טוב כי הוא טוב · ולכן יתאוו המתערב כמו הטוב ויברחו מהעצב כמו הרע :

פרק תשיעי

אחרי היות באמת הרצוני תכליתי הדברים אשר בעצה · והנבחרים הם אשר בעבור התכלית · הפעולות אצל אלו יהיו לפי הבחירה ובאמת יהיו ברצון פעולות המעלות · יהיו בנו אצל אלה וגם המעלה · וכזה יהיה ברשע כי בדברים אשר הם בנו לעשותם או שלא לעשותם גם בנו יהיה הרע · ואם שלא לעשות הטוב הוא בנו · גם לעשות הרע הוא בנו · ואם אמנם הוא בנו עשות הטובים והרעות ושלא לפעול אותם · וזהו היות טובים או רעים · א"כ היה בנו היות צדיקים או רשעים · אמנם אומר שאין רשע ברצון ולא צדיק בבלתי רצון · יראה זה כזב · ויראה זה אמת שלא יהיה צדיק בבלתי רצון · אמנם הרשע הוא ברצון · באלה הנאמרים אם ישים א' ספק שלא יהיה האדם התחלה בפעולות · ולא ג"כ האב לבנים · ואם נראה שאלה הם התחלות

ולא

ומשוקה רעים באמרו שם הפתנות ולא מוסיף בגאון משוקקך כ"א כפי הגלות בשדה ומשקל (עיין ס' המדו' שלנו בחמישי לראשון ממנו) בטע' מה שנהגו החכמי' לקרוא לפעולות הנפש בדבר בתוקיה ג"כ שמות תכונות ומדות : אמנם לרבים הנפתים · אך הנפתה בילדו הרע הוא ידבק בטוב הערב המשנה לטבעו ויברח מהעוב המועיל לזמן ארוך אף כי הוא ענב לטבעו יברח ממנו כמי שבורח מהרע האמיתי :

אחרי היות / אחר אשר ביאר במה שקדם גדרי הרצון והבחירה והבדליהן זה מזה והלך השוה שבהם שניהם משמשים שימוש השנה אל המעלה או הפחיתות / שב עתה לדבר מענין הגמול והעונש הנמשך לפי הרצון באמור ברצון מזה המאמר ואמר בהיות בנוסף הרצוני לתכלית הדברים אשר בתיעץ עליהם : והנבחרי' / והעצה והבחירה הם נמציאים אל התכלית ; הפעולות / הפעולות המסובבות מאלה ר"ל מהרצון והבחי' האמורי' יהיו בלי ספק לפי הבחירה כאמור : ובאמת / ובאמת יהיו' ברצון כח לפעול המעלה והטוב אם יפעול בבחירה ועצה כאמור בקודם : ויהיו בנו / ויהיו בנו כח לפעול כפי הטוב והמעלה : וכזה יהי' ברשע / וכמו כן יהי' הכח בידינו לפעול רשע : כי בדברים / כי בהיות הכח בידינו לקנות המעלה או שלא לקנותה כאמור ר"ל להטיב או שלא להטיב גם בנו יהיה הרע / מחויב א"כ שיהי' הכח בידינו לעשות רע ג"כ כי ידיעת ההפכים אחת היא : ואם שלא לעשות הטוב / וזה מוכח בהיות שהכח בידינו שלא לעשות טוב עכ"פ ושלא לקנות המעלה כאמור / הנה זה יחייב שגם בידינו הכח לעשות רע / בהיות שהעדר עשיית הטוב יסבב לפעמים רע כמו המעלים עיניו מרעב ועירום ומסבב להם המות : ואם אמנם / ואחר שהכח בידינו לעשות טוב או רע ולהיות לפי מעשינו טובים או רעים : א"כ היה / לכן בהכרח יש ספק בידינו להיות צדיקים או רשעים כפי רצוננו / על כן יצדק השופט צדק כי יגמול לאיש כפעלו כי אין הכרח ואין אונס בפועל האדם ומעשיו : אמנם אמרו קצת שכל צדיק פועל ברצון / אך הרשע אינינו פועל ברצון אבל הוא מוכרח מתאוותיו החולקות על רצונו ומכריחות אותו לעשות כל אשר יתאוו ולפ"ז יש לפטרו מעונש : יראה זה כזב / המאמר הראשון שאמרו שאין הרשע פועל ברצון הוא שקר / ובכר ביאר כוונתו בד' מוס לכן קיצר בזה / ואמר הב' שאין צדיק בלי רצון הוא אמת וזה אמנם בבחירה נוספת על הרצון כי כל בחירה הוא רצון ואין כל רצון בחירה : באלה הנאמרים / באלה פעולות הצדק והרשע האמורי' / אם יספק איזה מספק לאמר שאין הפועל שהם התחלה לפעולותיו כי אם החמדה והתאוה הבריאתיות לעשות רע : ולא ג"כ / הנה לפי זו הדעת יחויב ג"כ שאין האב סבה והתחלה לבניו ב"א תאות המשגל הבריאתית / והנה "שע הרבה מה דברי' לא צורך : שאלה הם התחלות / ר"ל הרצון והבחירה

אשר

לא נוכל להביא התחלות אחרות כי אם מאשר בנו · ואם התחלות הפעולות הם בנו גם הפעולות הם בנו רצוניים · אמנם על זה יראה שיעידו הדברים המיוחדים שיעשו כל האנשים גם מסדרי המשפטים כי יענשו גם ימיתו עושי הרשע · אם לא יעשו בהכרח אם בבלי דעת כשלא הם הסבה · ואמנם יכבדו עושי הטובות · הנה לאלה רוצים ולאלה מזהירים · והנה לדברים אשר אינם בנו ואינם רצוניים אין אחד שיצוה לעשותם · כי לא יועיל דבר להעיר על זה קודם הפעל · כמו שיחמם או שירעב או שיכאב והדומים לאלה · כי לא יבואנו זה בעבור הערה · גם לפעמים יענישו הפועל בבלי דעת · אם הוא עצמו סבת סכלותו כמו השכורים שהם ראוים להענישם בשני מינים כי ההתחלה היא בו · שהוא שליט שלא ישתכר והשכרות סבת הסכלות ואשר לא ידעו הדבר אשר כרת והוא ראוי לדעת אותו ואינו דבר עמוק יענישו אותו · וכדומה לזה בשאר הדברים כלם אשר יראה בהם אשר לא ידועות להתרשלות והיה להם לדעת אותם · כי הם שליטים לדעת אותם · להיות משתדלים · אבל אולי יהיה ג"כ מעצמו שלא יהיה משתדל · אבל היותם כן הם עצמם סבת זה שהם חיים בהרחקת הטוב · הנה הם בלתי צדיקים וחוטאים בחיותם משתדלים בשתית היין ודברים הדומים אשר הם אצל כל אחד מהפעלים הם עושים זה כמותם וזה גלוי מהחושבים כל

אשר בכחנו הם סבות כל פעולותנו לא זולתם · ויעיד ה"ל שגם הפעולות הנמשכות מהסבות הרצוניות שאמרנו תהיינה ג"כ רצוניות : שיעידו הדברים המיוחדי' · עוד יעיד לנו עדים נאמנים היות פעולותינו רצוניות מהחריצות שיזדרזו כל אדם בפעולות מיוחדות להשיג מבוקשו ולו היו הכרחיות הי' החריצות שוא ודבר בטל : גם מסדרי · השופטים אשר בארץ יעידו על היות פעולות האדם רצוניות · וזה בהיותם עונשים לעושי הרע אם לא יעשו בהכרח או בבלי דעת ומכבדים עושי הטוב · ורוצים ר"ל מלמדים להטיב ומזהירים שלא להרע · ולולי היתה הבחירה בנו לעשותם או שלא לעשותם אפס מקום למצותם ולהזהרתם ולשכרם ועונשם בהיות האדם מוכרח במעשיו : להעיר ע"ז להזהיר כלומר לצוות : כמו שיחמם · כי אין מצות השופטים במי שמצוה למצונן שישוב בטבעו מחומם · או המצוה לשבע שישוב רעב לשעתו · או לבריא שישוב חולה לשעתו · שכל זה איננו בבחירת האדם ואין שייך בו מצוה והזהר' : גם לפעמים יענישו · אחר שביאר שכל פועל בדעת רע או טוב · ראוי לעונש ואין התנצלות לומר מוכרח הייתי מתאותי · ביאר שגם קצת הפועלים בלי דעת ראוים לעונש בלי טענת הכרח · והם אשר ההתחלה בם לפעול או לא כי כל שכור אמנם פועל ברצון עכ"פ אף כי לא יפעל בבחירה כמבואר בשלישי מזה המאמר : שהוא שליט · ר"ל בהיותו שולט בעצמו שלא ישתכר עד שיתערבב עליו שכלו עד אפס מקום לבחור השכלית : ואשר לא ידעו · ר"ל בעבור שאלו הבנות מסבת העדר ידיעתו בדבר חוק ונימוס אשר איננו עמוק מהשכל כאמרם ז"ל בן נח נהרג על שהי' לו ללמוד ולא למד · ומכאן שקנסים ומכים לנגדים וסוחרים העוברי' לשפתם על חקי המדינה ואין התנצלות להם לומר שלא ידעו משפט המדינה כי הי' להם ללמוד נימוסם טרם באם במדינה : אשר לא ידועות להתרשלות · וכדומה לזה יענש החוטא בבלי דעת החוק בעבור שהתרשל מלימוד לדעת אותו · בהיות החוטא שולט ברצונו וברצונו משכל וברצונו מתרשל : אבל אולי · אולי יתכן לומר שהתרשל מהלימוד היה מעצמו · ר"ל טבעו מחייב שיהי' עצל יען נברא בו המרה הלבנה · ובהיותו מוכרח בטבעו לכן אין עליו אשמה משפט עונש : אבל היותם כן · יתיר הספק האמור באמרו שכל עצל בוחר בעצלותו ברצונו להרחיק הטוב המושג מהזריזות : הנה הם בלתי צדיקים · שב על כל האמור לפניו השכורים והעצלנים העושים שלא כדת : הם עושים זה כמותם ר"ל כל הפועלים פעולה פחותה סבתו התרשלות מהשלים פעולתו כמו אלה הנזכרים אשר בפועל כפם ירחיקו הטוב מעצמותם : וזה גלוי · והדבר נכר [illegible] כי אשר ילמדו מלאכה מלאכת הטלה במלחמה ישלימו פעולתם על ידי [illegible]

כל דבר נאות ובפל פעל . כי התשלומין הפעולות עם מי יסכל כי הקנינים נקנים מהפעולות אצל בל הדברים . במעט הוא בלתי מרגיש . עוד אמנם לא יתכן כי העושה הרעות לא ירצה היות רשע . וגם העושה הנבלה לא ירצה היות נבל . כי אמנם מן שאינו סכל ופעל הדברים אשר בהם יהיה רשע . הנה באמת הוא רוצה היות רשע . אבל אמנם אם ירצה אשר הוא רשע לעזוב רשעו לא יהיה צדיק כרצונו . כי הבריא אשר חלה אם יקרה כן שרצה להתחלות בהיותו על בלתי יושר ואינו נשמע לרופאים . כי אז היה בידו לבלתי התחלותו ובעזבו דרכו הרעה ועתה כלא רתהיה (נ"א תוכל לא יחיה) בריא . כמו זה ג"כ משליך אבן לא היה לו אפשרו לקחתו . ואם היתה התחלתו בו להשליכו ולשלחו . כן אמנם ברשע ובטמא ההתחלה היתה בידם שלא יהיו כן . ולזה ברצונם נעשו כן . אמנם עתה אין בהם בלתי היותם כן

פרק עשירי

לא הנה רעות הנפש לבד רצוניות . אבל גם כן קצת מהגשמיות . והם אשר נגער בהם . כי הם אשר מכוערים בטבע לא ינער בהם אחד כי

אשר

שלם : על כן . לכן אין הוא זה אשר יאמר שהמקריים בלתי נקנים מהרגל הפעולות הרצוניות הוא איש בלתי מבין ר"ל בלתי משיג טוב ההשגה : עוד אמנם . גם לא יתכן לומר שעושי הרעות והנבלות עם היותם רוצים במעשיהם . עכ"פ לא ירצו להיות רשעים ונבלים . עד שבעבור זה תתבאר פעולותיהם בלתי רצוניות : כי אמנם . שהיה דבר זה הוא שכל בעל שכל הפועל דברים אשר בעשותם הוא רשע . הנה הוא פועל ברצון ולא יתעלם ממנו שאינו רוצה להיות רשע : אבל אמנם . גם לא יתכן לומר שהחרטה לבדה תהפוך את הרשע לצדיק ואם כן אין לרשע תוחלת משפט עונש אחר שכל רשע מתחרט אחרי עשותו ויחפץ לעזוב רשעו . וזה לא יתכן : כי הבריא וזה כי חליי הנפש ורפואתם הם כחליי הגוף ורפואתם . והנה הבריא אשר בפועל כפי והאמנו אותו אונו משמוע אל הרופא וסיבב חולי לעצמו במעשהו . הוא זה לא ירפא בהתחרטו על מעשהו כי אם מוכרח לעסוק ברפואות . ככה לא תועיל החרטה בחליי הנפש : בהיותו על בלתי יושר . שהתנהג מנהג בלתי ישר לסבב החלי : כי אז כי בידו . ערש נהג מנהג הבלתי ישר הי' בידו שלא להתנהג במנהג ההוא הבלתי ישר ושלא להתחלות : ועתה . ולא ירפא עכ"פ במקום מנהגו הבלתי ישר ולא ישיב בריא מעצמו בלי עסק רפואות : כמו זה גם כן המשליך אבן לא תועיל חרטתו להשיב האבן אליו אחרי שלחה מידו בזריקה : ואם היתה התחלתו בו . כן שהוזרק אבן הוא סבת הזריקה אף כי יתחרט אחרי שלחה מידו כן בעל הרשע והטמא הוא סבת חטאו אף כי יתחרט אחרי עשותו . לכן אינו מועיל התשובה בדיני בני אדם כי תכלית עונש להנקם מכל פועל רע ברצונו . ואין החרטה משיבה פועל הרצוני . בלתי רצוני . אולם בדיני שמים תועיל החרטה והתשובה כי משפטי ה' אינם על צד הנקמה כ"א ע"צ הרפואה כבטוב הרופא לכל תחלואיכי . ואין רפואה מועלת לנפש החוטאת יותר מחרטה ותשובה גמורה בעזיבת החטא ככתוב יעזוב רשע דרכו וגו' וישוב אל ה' : וההתחלה היתה בידם . והם פעלו רע היתה בידם שלא לפעול . לכן היתה פעולתם רצונית : אמנם עתה . אחר שפעלו רע אין עוד בידם להיות צדיקים בלתי אם בעשותם מעשה הצדיקים . ולא תועיל החרטה לבדה :

לא יהיו . לא לבד התכונות הנפשיות אשר ברצון האדם לפעול דבר והפכו נרב או במעט לקלוף או לרצות לאחד או לשנוא שכל אלה התכונות וכיוצא בם הם ביד האדם להוסיף ולגרוע ולתת חוק וגבול כחפצו אשר ע"כ נקראי בשם מדות מטעם וימודו בעומר וכמבואר בפרקי' הקודמי' . אבל גם לפעולות האדם בדבר הסגנוני' הגופניים כמו המאכלים והבעילות המה רצוניות . ר"ל ביד האדם ברצותו יוכל בשבת וברצונו ירבה בגנות : והם אשר נגער בהם . המעולים הגשמיות המאוסות הם אשר נגער בעושיהם לבלתי עשותם : מכוערים בטבע . מי וכי שבטבע פועל בן

אשר הם להתפעלות והפכן · וכן גם כן אמר החלושה
והכיעור והרע התנגדותיה כי המתנכם אינן אמתיי
מואס לאשה הוא נוער בגבע [illegible] חולה [illegible]
מתנגע · אבל יתנגדהו · אבל אשה הוא משתית היין
או מדברים נגשו על בלתי יושר כל אדם ימאסהו ·
הדברים אשר הם כעורי הגוף והם בידינו · הם
נמאסים · ואשר אין בידינו לא · וא״כ הוא · כך יתקיימו
הדברים אחרים הנמאסים באמרת כי רעותם מאמרת
הוא בידינו · ואם יאמר אומר שהכל יסכים מה שהוא
נראה טוב · כי אין שליט על הדמיון אבל כמו שהוא
כל אחד כן יראה לו התכלית · האמנם אם לכל אחד
יהיה הקנין אשר הוא סבה · גם הוא יהיה סבה לדמיון
ההוא · ואם לא יהיה אחר סבה לעצמו לעשות רע ·
אבל יעשה זה בעבור ספלות התכלית · חשב כי
יבוא לו טוב בעבורו · אמנם תשוקת התכלית אינה
בן הצונות כי אם הגיאות לטבעו · כמו אשר לו גאות
ישפוט בו הטוב · ואשר כפי האמת יתאוה טוב
יהיה מולד טוב ואשר יהיה לו בטבעו בהולדו טוב
יהיה זה דבר גדול וטוב מאד · והנה א״א לקבל מאחר
ולא להתלמד אבל כמו שהוא בטבעו כן יהיה · הנה
טוב ונבחר הוא היות לו בטבעו · וע״כ באמת שלם
מאד ואמתי יהיה מולד טוב · אם אלה הדברים הם
אמת

בגמ״ה · ופי׳ שר בלי רמז · לא שבנסה [illegible] שאלה בגמ
ומשופה אשר או סגפה להולי ונפל בו מום · וכלא נכער בגמ
אשר פלא ברצונו נפל בו זה בנטות · אבל בנער כמו
שברצונו יסבב נעים לעני · ומשובל כפי אגמים ברצונו וגם
בעל ומשכל מקומות נותם מה אשר יבלה גמלם · וכן ג״כ
אמר החולשה · אין מי יעמד בחלות בטבעו ונמבנה
וכרע המתוגה וכסהר · אבל יתנוגה ויראמהו בעבור
שחגה במכאוב והשיגהו בנגם כמ״ל · משא״כ בעבור ש
ושאר המריעים ונפועל · כמס ונרגלים שהם · נמאסים
ונעצרים מדוחים · ושכל כגערה וכמאמר [illegible]
בפעולות המגונות אשר בידינו לפעול אותם או לא : וגם
יאמר · ואם יספק אחד לאמר שאין ראוי למנות לרשע
רע ברשעתו · וזה לכיונו מוכרח במעשיו לפי דמיונו
אשר ישאסר לבחור בעת המדומה אים איש כפי דמיונו
אשר אין אדם שליט בדמיון לאמרות נגדו · ובהיות
מוכרח לכן אוגנג ראוי לעונש · האמנם אם לכ״ח
ישוב יתיר הספק האמור ויאמר אם כל פועל יקנה אחד
קנייני על פי פעלו כמו הכותב בכתיבתו והבונה בבנינו ·
והפועל הוא הסבה בקנין אחר הפעולה הרעה · א״כ
אפשר יאמר הוא ג״כ סבה לדמיונו אשר ימשכהו לפעול
הקנין ההוא · ואף כי הדמיון לא יתעורר לפעול פעולה
הנשב בלתי אם כבר פעל ולקח ערבותו פעם אחת אם
ימים מרובים פעם שנית ויכסוף לדבק בו עוד · על דרך
אמרם ז״ל בידועה ומכירה קאמרינן · וא״כ הפעולה
היא סבה לדמיון לא הדמיון לפעולה כסברת המספק :
ואם לא יהיה אחר סבה לעצמו · אשר עוד יורה שכל הולך
בשרירות לבו הוא פועל רצוני · וזהו כי אין לו יונח שלא כנ

הנה לדעתו כי יעשה בעבור סדר ידיעתו מבוא סכליותו בא' מת כי חשבו לטוב · כי התשוקה הסיבה אותו אל הכשלון :
אמנם תשוקה · אולם התשוקה עצמה איננה רצונית כ״א טבעית ר״ל כל איש ישתוקק להשיג טוב מה כפי הגיאות לטבעו
סדמיי לכתוב ולבעי להתפעל וביותר בזה בכל מעשה ואם : כמו אשר לו גיאות · בפי הניאות לטבעו כן ישפוט שטוב לו :
ואשר כפי האמת · מי זה יתאוה טוב אמתי : יהי׳ מולד טוב · טבע תולדתו טוב · והפך זה המתאוה טוב מדומה וכוזב
יהי׳ טבע תולדתו רע · וכל אחד מוכרח בתשוקתו כפי טבע תולדתו · וא״א לשום אדם להתלמד ולשנות תשוקתו מטבע
תולדתו כי אם כל אחד כפי המיוסד בטבעו כן תשוקתו · ר״ל מי שנברא בטבע תולדתו המדומה ינכר בו ההשתוקקות אל
המושכל · ומי שנברא בו הלבינה ישתוקק אל המנוחה והעצלות · וכיוצא בזה בשאר הפעולות הנמשכות לפי טבע
בעליהם : הנה טוב ונבחר · ישוב להתיר הספק האמור ויאמר הנה לפי זאת ההנחה שפעולות האדם בדבר הבחירה
וההנהגות נמשכים אחר טבע תולדתו הנה הטוב והנבחר בנ״א הוא לפי טוב טבעו · ועל כרחך כל איש שלם ואמיתי
הוא לפי יושר טבע תולדתו שטוב : אם אלה · אם זאת ההנחה אמיתית למה א״כ יתיחסו הפעולות הטובות לרצון

והרעות לעלם אחר שמשפט הכללים אחד הוא : ולטוב ולרע , אם שיהי' לשניהם התכלית בטבע התולדם , או איך שיראה באופן אחר , המשפט שוה בשניהם : ואמנם אם הנשארים , אולם אם הפעולות הנשארות ר"ל זולת פועל התכלית , והם המביאים אל התכלית יעשו אותם פועליהם איך שיהיו ר"ל באופן שיהיו נאותים להשגת התכלית על ידן , והנה הפעולות הנשארות הם בלתי טבעיות כ"א כפי מה שידמה כל פועל שע"י ישיג התכלית : ובידו הוא , הנה הפעולות הנשארות המביאות אל התכלי' הם ביד האדם ורצונו : ואם התכלי' אף אם יונח באמת שהתכלית הוא טבעי כפי הנחה' , הנה בעבור פעולות הנשארות המביאות אל התכלית שהן רצונות כאמור , יעשה פועלם על ידן לדיק , ולכן שאומר המעלה ... בשם פעולה רצונית : ג"כ הרשע , הנה ככה יאמר בפועל הרשע שאם היות התכלית בטבע התולדה , מ"מ המביאים אשר הם בעבור התכלית המה רצוניים , כי לא יהי' פחות ר"ל אינגו נפל מהפועל לדק האומר שהתכלית טבעי והמביאים רצוניים , ולכן יקנה כל רשע כי הוא פועל רצוני במביאים אל התכלית , ומזה תבין עתה טעם ודעת לעשות פשר דבר בין הגזירה והבחירה אשר יאחז יבוא בספרי הקודש עם היותם

אמת למה תהיה המעלה יותר רצונית מהרשע כי לשניהם יהי' הדבר שוה , ולטוב ולרע יהי' התכלית בטבע , או איך אשר יראה , ואמנם את הנשארים אשר הם בעבור התכלית יעשו איך שיהיו בעבור התכלית לא בטבע כי אם כאשר ידמה לכל אחד ובידו הוא , ואם התכלית הוא טבעי כשיפעל בנשארים יעשה צדיק ברצון ולכן המעלה רצונית , ג"כ השער לא יהיה פחות מזה , אבל באמת הוא רצוני כי כן יהי' ברשע כי יפעל הפעולות אשר בעבור התכלית והם ג"כ בתכלית , א"כ הוא כמו שנאמר המעלות הם ברצון יען כי אנחנו סבת הקנינים אשר מהם נבין לשום תכלית ירוע רצוני כמו כן יהיו ברעות כי הם שוים , כבר אמרנו מהמעלות בכלל ורמ' כי הם אמצעים וכי הם קנינים ממה יעשו וכי הם פעולות דומה לפעולות אשר היו מהם וכי הם בידינו רצוניים כמו שתורה הדעת הישרה , וכי לא יהיו הפעולות רצוניות כמו הקנינים כי הפעולות מראש ועד סוף נשלום :

פוחרים זה לזה כמו אמרו ית' כי נר יהי' זרעך וגו' , והנה מקבלה שלפנינו השבטי' על מכרם בכסף לדיק , הנה כ"ש היות התכלית גוזר הנה שמביאי' עכ"פ רצוניי' כאמור וכן אמרו ז"ל במ"ר וכבר ביארנו בביאורנו על הקוד' אשר ענינו בכתוב אמרו יתברך כי גר יהי' זרעך ועבדום וענו אותם וגומר' , שהבירום אי' נוזרה , ובעבור שקיימו המצרים מה שי"ת גזר לכן נותן להם שכר לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו , אך ועבדום וענו אותם הוא ידיעה עתידית הבלתי מחייבת הוויתו עכ"פ ככל ידיעותיו יתברך , ולכן נענש עליו כי ברצונו בלי הכרח שכבדם בפרך , ושינוי הלשון לעד על שינוי המותן ר"ל יהיה הוא העתיד , ועבדום הוא עבר המהופך לעתיד , ובביאור בזה כתבו בתו' ברכות ה' ע"ב ד"ה ח"כ לימא קרא ויעבר דוק : וח"כ הוא , ואם הדבר כמו שאמר שהמעלות הם רצוניים בעבור המביאים שאנחנו סבתם ברצוננו להשיג הקנינים התכליתיים על ידם הנה ככה יהי' ברעות בהיותם שוים לכן נשפוט מישרים אשר כל אחת מנות ימנה : כבר אמרנו מהמעלות , ישוב אל התחלת הפרק שלא לבד דעות הנפשיות המה רצוניות כ"א גם קלת מהגשמיות , ומזה עד סוף הפרק יבאר איכות הפעולות הנפשיות נהוסדם בכל פועל , ומהם ילמד בפרק שאח"ז לפעולות הגשמיות בדבר הוזכרן , והנה יאמר כבר ביארנו בפרקים הקודמים שכל פעולה מעליית מהנפשיות היא אמצעית בין הקצוות המתנגדות כמו אנדינות שהיא אמצעית בין הבילות והפיזור כמבואר בחמשי ושטי לב' מזה : וכי הם קנינים , וכי הפעולות הם קניני הנפש ר"ל תכונותי' אשר קנעה לקנין עולם בה : וממה יעשו , ושם נאמר כי הקנינים נעשים בהרגל הפעולות הדומות , ואיך לא תהיינה הפעולות רצוניות אם הקנינים המדותיים שתחלת קניינם ברצון שנעשה מבעליהם , הנה רצוניים , ק"ו לפעולות אשר שלטון הרצון עליהם מתחלה ועד סוף

סינו

שלושה עולים משנים עם כפי הפרקים אמנם התחלת
הקנינים ראשונה. אמנם נשלום בהם ואחר כך לא
נכיר הפרקים ביוו שמוא בחלקם. אבל יאחר כמו
בתחלה לחרגיל כן או לא כן. בעבור זה הם רצוניים
ואם כנו כל אחד נאמר מה הם ואיך הם. וכן יתירה
גלוי במה הם. ותחלה נאמר מהגבורה:

פרק אחד עשר

אמנם ראשונה כבר נאמר שהיא אמצעית בין
הפחד וקושי הלבב. אמנם נפחד מהדברים
הנוראים. ואשר הכה נאמר בהחלט שהם הרעים.
ועל כן אשר יראו פחד תקורת רע. ולכן כלנו נפחד
מדרעות. כמו רבת רעה והדלות והחולי והשנאה
והמות. אבל לא יראה היות גבור אצל הכל. כי
קצת דברים ראוי לפחוד מהם והוא טוב ואשר לא יפחד
הוא רע כמו רבת רעה. כי המפחד הוא הגון ובוש
פנים ואשר לא יפחד הוא עז פנים. אמנם קצת אנשים
יקראו לזה גבור ע"צ התשאלה כי הוא דומה לגבור
באשר הוא בלתי מפחד. ואולם מהדלות אין ראוי
לפחד ולא מהחולי. ובכלל כל דבר שלא יהיה מרוע
אשר יבוא בעבורנו. ולא נקרא אשר הוא לא מפחד
מאלה גבור. אמנם יאמר גם על צד הדמיון. כי
אשר שם פותגים בסכנת המלחמות ואינם יראים
מדלות. יקראו נדיבים ולא גבורים לחיותם נותנים
ממונם בשלוח. גם באמת אשר יפחד מעשות קלון
לבניו ולאשתו או המפחד מקנאת אדם ומהדומים
לאלה:

אינו דן איפוא רצוניים: כפי הפירוש, כמו המפורסם
בין בני האדם אבל פעולותיהם הם רצוניות ולכן יענישו
הרשע ויתנו שכר לצדיק: אמנם נשלום בהם, כרתוי
הוסד המעלה נשלט על מקנה קנינה בעשותו המעלה
קלה ואח"כ נשבח בהתחלה היה למיעוט ערכה בעיניו
נלא תעלה על הזכרונו בסופה בעיניו כחלום יעוף וכרוח
עברה ואיננה: אבל יען, אולם בהיות בתחלה בידים
להרגיל נפשנו בכבה הקנין או הפכו לכן הם תחת גדר
ההגון ואח"כ ק"ן לפעולות שיקראו רצוניים כאמור:
הזכרנו כל אחד, כאשר נזכור בפרק שאח"ז. כל אחד
מהפעולות הנשארות, נאמר מה הנה ההפעלות נגלה
מהותם ואיכותם ומקומם, והנה בארנו זה הפרק כי אלו
גלויות וכבר נתקשו בו ב"ר גר' לשנו קושי רב:
אמנם ראשונה, יבאר מה הגבורה מהותה כמותה
ואיכותה כאמור בסוף הפ' שלפניו: כבר
נאמר, ר"ל כבר ביאר מהות הגבורה (בספר שני מזה)
שהגבורה היא אמצעית בין הפחד וקושי הלב, ולמען
דעת אמיתת האמצע ראה כי עוד הוא לבאר מהות הנוראים
ואיכותם, ויאמר דרך כלל כי אמנם כן טבע כנו לפחד
מהדברים נוראים מבהילים: בהחלט, דרך כלל מוחלט
כולל כל פחד פרטי שהוא יראה מרעה המעותד לבוא:
יען, בעבור שאנו מפחדים בעין לבם איזה מקרה רע
המעותד לבוא עליהם: כמו רבה רעה, כמו שיפחד
המפחד שלא יוציאו עליו לעז ולא יבר או שיפני או
או יגבה לרעיו או יקום: אבל לא יראה, גם היות
הגבורה הפך הפחד שהוא מורך לב והיא המעלה אבל זה
הפעל, הנה בכ"מ אינו מן הראוי להיות גבור אבל כל
הפחדים, אבל ראוי לפחד מקצתם, כי אחרי אדם
מפחד מלהר ודבה רעה יען בזה ינוס מעשות כל רע כי
מי זה אשר אין פחד הבושה נגד עיניו הוא עז פנים ואיננו
נשמר מעשות כל רע ועליו נאמר ולא יודע של בושת:
מרוע אשר יבוא בעבורנו, שאין אנחנו סבה בבוא מקרה
הבוא, כי גדר הפחד היא נקשת הסבה על מניעת
ההיזק המעותד לבוא והנה הדלות והחולי הם ענינים מקריים אין לאל ידינו להסירם לכן אפס מקום לפחד בהם, ולא
יקרא, מי זה יפזר לעת הצורך ואיננו מפחד מהעוני לא יתואר בשם גבור שהוא הפך המפחד אבל יתואר בשם
נדיב בעבור שהתנדב להטיב מטובו לאחרים, אך לא יתואר בגבור אם הוא מפחד בסכנת המלחמה מכ"ש: בשלוח,
בלי גבול ותכלית: מעשות קלון, מי זה יפחד מבזו וקלון ומקנאת המהנהגים בדומים להם מענינים הקלים, וכן אשם
מכלל

כלל גדר הגבורה כלל כי שהסכנה יקרא בשם גבור · יען באתדנות קלי אין ראוי לבחור בו כלל : ולא אשר חוק וכו' בשוה כות גמרים קלם אחד · יתגבר בה החלשים והקטנים אלא : כי אין אחד וכו' · ר"ל סיבי' דברי מבהיל בבלל הדברים עלמו פי' אין סובל סכנה עלומה ממנה : כי ראה בגבול · המות הוא דבר מבהיל נורא מאד לסוף קץ כל אשר וסוף טובו ורעתו הוא מרי · והי"כ אשר יחרף נפשו למות הוא זה יאמר בשם גבור באמת : אמנם יראה · אבל ירחה שהבלתי יראה מלמות בספינה בים או בחולאים אינו עדין גבור אמיתי · ר"ל המוסר עלמו בסכנת מלחמה למען הצלת הכלל · כי טובת הכלל היא יותר מעלה מכל טובת פרטי : הנה הכל מסכימים · שהיות שהחכמה המדינית מיוסדת על ההסכמה בטוב תיקון המונה כמבואר בפרקים הקודמים · על כן יבחרו ראשי המדינות לרבים שמסרו נפשם למות במלחמה בעבור עמו ובעבור ערי נחלת אבותיו הוא זה ראוי לכבוד מאנשי מדינתו בכלל ומממשליו בפרט : מחמרת הטוב · שאות נפשו היה בעבור הטוב הכללי כאמור : פתאום · המסבב למיתה פתאום מפחיד האדם יותר מהמסבב למיתה ההדרגית : גם · גם הבלתי ירא מהמות בים ובחליים לטובת הכלל האמור נקרא גבור : ולא יהי' כמו המלחים · אלא ידמה לאנשי הים ר"ל שאולי יתאכזרו שגם המה מוסרים עלמם לסכנת מות · ועכ"ז אינם נקראים גבורים : כי כאשר · והטי המסכנים עלמם בים לטובת הכלל אינם מקוים לקבל פרס בעבור הסתכנם · משא"כ אלה המלחים שהם מייחלים שכר טוב בעולם הנסיונם ר"ל בעבור רגילתם לעשות מלאכתם במים רבים לכן לא יתוארו בשם גבורים כי אין תואר הגבורים שייך אלא במי שמתגבר לעמוד במקום סכנה למען הנ"ל

[illegible] אשר הוא [illegible] הוא גבור · אם כן הגבורה הוא אצל הדברים המבהילים הנאותים · כי אין אחד שיסבול יותר המבהלות · ואמנם הדבר אשר הוא יותר מבהיל הוא המות · כי הוא גבול ולא יראה שיהיה דבר טוב או רע אחר המות · אמנם יראה באמרת שהוא אינו גבור אצל כל מות כמו בים או בחלאים · כ"א בדברים הטובים מאד והם במלחמה כי אז תהיה הסכנה גדולה וטובה · הנה הכל מסכימים כי לאלה ראוי להיות הכבוד במדינות ואצל הנסיכים בפרט · ואמנם יאמר גבור אשר הוא בלתי ירא מחמרת הטוב · ואשר יכנסו למות פתאום כאלה ובפרט במלחמה · גם בים ובחלאים מי שאינו ירא הוא גבור · ולא יהיה כמו המלחים · כי כאשר אינם מלחים לא יקוו שלום אבל המות אבל אלה יקוו טוב בעבור הנסיון · ג"כ העושים הדברים אשר בהם הגבורה · אבל לא בסכנה בדברים כאלה הנפסדים אין בו לא זה ולא זה · הדבר המבהיל אינו אחד בכל הדברים · כי נאמר מבהיל אשר הוא למעלה מן האדם · כי זה אמנם הוא מבהיל לכל בעל שכל · ואשר הוא כפי האדם הוא נבדל בגודל ואשר יהיה בו פחות ויותר · וכזה אמנם בדברים המאמצים · הגבור לא יבעת כאשר הוא אדם כי ירא מהדברים אשר ראוי לאדם לירא מהם ואשר יסבול לתכונת אדם זה תכלית המעלה · והיה

אח ולאתי : ג"כ העושים · וכן כל המסכנים עלמם למען תועלת בני אדם נקראים גבורים : אבל לא בסכנה · אך המסכן את עלמו ע"מ לקבל פרס כמו אלה המלחים : אין בו · לא יתואר לא בגבורה ולא במחוד · כי אינם מומחים כלל : הדבר המבהיל · יען מהות המפחידים כמותם ואיכותם אשר הבלתי ירא מהם יתוארו בשם גבור · ואמר שהם על מונים רבי' : למעלה מן האדם · ר"ל שאין שום אדם יוכל לסבלו בהיותו מבהיל ומפחיד לכל איש שכל : ואשר הוא · אמנם אשר המפחדי' האמרי' בערך אל האדם המפחד · גם גדולי' וגם טוב בפחות ויתר : ובזה אמר · ובזה שערך מאמר יתקן הדברי' המאמלים את פועלם באמת או נשקר : הגבור · השלם באדם אשר ראוי שיתואר בשם גבור · הוא זה אשר לא יפחד מדברי' פחותים שאין לו לפחד מהם כפי מדריגתו : כי ירא · אך כי יירא מדברי' מבהילי' שראוי באדם כמותו לירא מהם : ואשר יסבול · במקום שיתגבר על הטבעי' המבהילים אשר יוכל לסבלם לפי ער מדריגתו : זה תכלית

המעלה

המעלה ויהיה ביראה פחות ויותר · גם מהדברים בלתי
מבהילים ולירוא מהם הוא מחוטאים · אמנם זה
שאינו ראוי · וזה לא כמו שראוי · וזה אמנם לא
מתי · הוא והדומים לאלה נבזה הוא · אמנם אצל
הדברים המאמצים ולכן הסוכן (נ״א הסובל) הראוי
ובעבור הראוי מה וירא כראוי · ומתי הוא ראוי ·
נבזה הוא מתאמץ הוא וזה גבור · כי אשר כפי הראוי
פועל וסובל הוא גבור · אמנם תכלית כל פעולה
הוא כפי הקנין · כי הגבורה הוא טובת הגבור ·
וזה תכליתה · כי כל דבר אל התכלית · כי הגבור
באמת בעבור טוב יסבול ויפעול · וזה לפי הגבורה
ואשר הם יתרים אמנם בפחד אין לו שם · כבר
נאמר במה שקדם כי רבים הם אין להם שמות בלשון
יון · אמנם יהיה מהם שאינו בריא ובלתי מרגיש
כאב ולא יפחד מדבר · לא כי תרעש הארץ ולא
בשוא הים גליו כמו שיאמר סילת׳אש · ואשר הוא
יתר באומץ אצל הדברים המבהילים הוא קשה לב ·
אמנם יראה בעל זדון היותו קשה לב וידמה להראות
גבורה כמו שהוא גבור אצל הדברים המבהילים כן
זה רוצה להידמות · ובכל אשר הוא יכול הוא
מתדמה · ובעבור זה יהיו רבים מאשר הם נראים
קשי לב רכי לב · כי אלה קשי לב לא יסבלו המבהילים ·
אמנם אשר הוא יותר בפחד הוא רך הלבב יען כי הוא
ירא ממה שאינו ראוי · וכאשר אינו ראוי · וכל הדברים
כאלה

המעלה · מי זה ינשא כ״כ שיתגבר ולא יפחד ממה שאינו
ראוי לפחד ממנו ויפחד מהראוי כאמור · וזו תכלית
מעלת הגבורה : ויהי׳ ביראה · ולפ״ז יהי׳ ביראה
פחות ויותר ר״ל ב׳ קצוות ואמצעי בכל התכונות הנפשיות ·
הקצה הראשון והפחות הוא רך הלבב · הקצה האחרון
והיתר הוא קשי הלבב · והאמצעי הוא המתגבר על מה
שראוי להתגבר ומפחד ממה שראוי לפחד כפי מה שהאדם
אדם כאמור : גם מהדברים · איש שירא ורך הלבב
מדבר שאין לירא ממנו ר״ל שאין הדבר ההוא ממהם
המבהילים כלל הוא זה נקרא חוטא · וכן אמרו ז״ל פ״ס
פחדו בציון חטאים · כי ראוי לאדם להתנהג במדה
ממוצעת בכל תכונות נפשו והמקצר נקרא חוטא : שאינו
ראוי · יש גם בעלי מדות גרועות ונבזים בכל אחד משני
הקצוות · א׳ בקצה הראשון והפחות הוא המפחד מדבר
שאין ראוי לפחד ממנו כלל · או שהוא מפחד יותר ממה
שראוי לפחוד ממנו · או שהוא מפחד בלא מתי ר״ל בלא
עתו · וכזה אמנם אצל הדברים המאמצים ר״ל בקצה
היתרון שיתגבר על דבר שאינו ראוי או יותר מהראוי או
בלא עתו · כל אלה הם גרועים ונבזים ר״ל נוזים דרכים
להתפעל התפעלות נפשי שלא כדת : ולכן הסובל ·
ולכן הוי׳ המעלה אצל האמצעי ר״ל הסובל הראוי לסבול
ובעבור טוב ידוע · וירא ג״כ ממה שראוי לירא · ומתגבר
בעת הראוי להתגבר · הוא זה יתואר בשם גבור : כפי
הקנין · כפי התאר שיקנה הפועל אם טוב ואם רע ·
ר״ל שתהי׳ הגבורה עפ״פ לטוב מה כי אם איננה לתכלית
טוב לא תהי׳ לה שם גבורה כענין המלחים האמור :
ואשר הם יתירים בפחד · רכי הלבב אשר להם יתרון
בקצה הפחד אין להם שם תאר בל״י כמו שביאר בזאת לשנג
מזה : אמנם יהי׳ מי שאינו בריא · אחר שזכר הקצה
האחד שהוא המפחד מכל דבר קטן · זכר עוד הקצה הב׳ והוא הבלתי מפחד מכל דבר אפי׳ גדול כרעש הארץ וסערת הים ·
וזה לחסרון הרגשתו בערך השינוי המסובב׳ · ואלה הקצוות הנזכרים הם ב׳ הקצוות החיצונים · ועוד יזכור קצוות
פנימי׳ : ואשר הוא יותר באומץ · הוא הקצה הפנימי שאחר הבלתי מרגיש שהוא מתאמץ ואיננו מפחד מהרגשתו הדברים
שראוי מאחר כ״כ הבלתי מרגיש שלפניו שעם היותו בלתי מפחד זהו להעדר הרגשתו בדבר המבהיל : בעל זדון · כל איש
זדון המורד באדוניו מתראה כגבור בלתי מפחד ממנו : ובכל אשר הוא יכול · מתדמה לגבור כפי יכלתו ואם הוא חלש
באמת ולכן רבי׳ רכי הלבב יתראו קשי הלבב : כי אלה קשי לב · כי אלה המתראי׳ קשי הלבב ניכרי׳ לעיני הכמי׳ בהיות בלתי
סובלי׳ הדברי׳ המבהילי׳ כמו קשי הלבב באמת : אשר הוא יותר בפחד · והן הקצה הפנימי הב׳ שאחר הפותחי׳ בשלוה והם
צרי בלי שם שוכר : ממה שאינו ראוי · מדבר קל שאינו שוה לירא ממנו · או בעת שאין ראוי לפחד : וכל הדברי׳ · חסרה

יפחדו כמנהגם הפלא האמורים ר״ל שהוא מפחד שהבלתי ראוי : הנה זה , רך הלבב האמור מחסר את נפשו מהבטחון ולהלחם כנגד המקריים ומוסיף בעלב מיראתו אותם : הם יותר מפורסם , והדבר מפורסם מפני שהיראה תתן עלב : מתיאש , שמתיאש מבקשת הישועה בכל צרותיו הוא זה יתואר גם רך הלבב , והפכו הגבור אשר יקוה לתשועת ה׳ ועל בטחונו יתגבר למלאת עליונות דברי׳ להנצל מכף כל רע : אבל אלה , אבל היאוש והתוחלת : קשי לב , קשי הסכנה למלאת עילה להנצל מכל רע , מנהגם להתעורר במריבות ונעקום על כל צרה בטרם תבוא ואחרי בואה ישובו אחור כי אינם יודעים למלאת תואנה להנצל מהם , והגבור הוא הפך זה ישתוק בטרם בואה ויזדרז להלחם נגדה בתחבולות בעת צרה : וכמו שנאמר , ולפי האמור תהי׳ הגבורה אמצעית בין הקושי והרכות : והגבור יסבול , עוד יזכור הבדל א׳ בין הגבור ורך הלבב , והוא כי לפעמים יתראה רך הלבב בספור האמירות והחלש יאמר גבור אני , והוא שהחלש יסבול לפעמים צער ארוך לאחר זמן למען ברוח מהצער המגיע לנפשו , וכל זה מרכות הלבב אשר לא יוכל לסבול הצער לנפשו , משא״כ הגבור שהוא סובל הצער למען השגת טוב אמיתי או לברוח מרע וגנות אמיתי כמבואר במה שקדם : הנה הגבורה , מהאמור במה שקדם נתבאר גדר הגבורה : ומן מולא הדברים תשכיל שכל הדברים הנאמרים בזה במדת היראה אשר ברך הלבב המה הפכיים במדת היראה אשר ביראת ה׳ , כי היראה הנאמר פה הוא רך הלבב המתנגד לגבור אולם יראת דבר ה׳ הוא עלם הגבור הכובש את יצרו , ב׳ יראת המזיק תתן עלב לבעליה וקוצר ימים , משא״כ יראת ה׳ שתתן שמחה ואורך ימים בכתוב וגילו ברעדה , ונאמר יראת ה׳ תוסיף ימים , ג׳ כל יראה שהיא הסכלות בדבר ההצלה , משא״כ יראת ה׳ שהיא חכמה והצלה מדבר רעה ככתוב הן יראת ה׳ היא חכמה , ד׳ יראת המזיק יש לה הפסק בהיותה תלויה בדבר המזיק ובהבטל דבר המזיק תבטל היראה משא״כ יראת ה׳ בכתוב יראת ה׳ טהורה עומדת לעד :

באלה יבואהו · הנה זה יחסר באומץ ויעדיף בעצבו · וזה יותר מפורסם · מתיאש באמת הוא רך הלבב · יען כי הוא ירא מכל הדברים · הגבור הוא הפכו · כי באומץ הלב תיטב תוחלתו · ואמנם אצל אלה אם הם רך הלבב וקושי הלבב וגבור · אבל הם מובדלים בזה · כי אלה יעריפו ויחסרו (לא ימצאו יחסרו) · ולזה האמצעי כראוי · קשי לב הם רועשים ורוגזים קודם הסכנות וכשהם בהם נזורו אחור · אמנם הגבורים · בפעולות הם מהירים אבל קודם הם שוקטים · וכמו שנאמר הגבורה היא אמצעית בין קושי הלב ורכות הלב בדברים הנזכרים והגבור יסבול יען אשר יכסוף הטוב או יברח מהכיעור · אמנם לברוח מהדלות או תאות דבר או בעבור דבר מעצב · זה אינו גבור אבל הוא יותר רך הלבב · כי האמנם הרכות הוא לברוח מן הדברים המגיעים כי לא יסבול זה בעבור הטוב כי אם לברוח מהרע · הנה הגבורה תוודע מהנאמר ·

פרק שנים עשר

אמנם ימצאו אחרים על ה׳ פנים · הא אשר יעשו אנשי המדינה · וזה דומה מאד לגבורה כי אמנם יראה אשר יסבלו הסכנות אנשי המדינות בעבור הדברים אשר מהדתות · מהגערות והחרפות בעבור הכבוד ולזה יראו חזקים מאד אצל מי אשר רכי הלבב נקלים והגבורים נכבדים

אמנם ימצאו אחרים , אולם ימצאו גבורים אחרים וזאת הגבורה בפרק שקודם והם חמשה מינים : הא אשר יעשו : המין הא׳ המה הגבורים אנשי המלחמה אשר במדינה אשר יתגברו להלחם בסכנות למלאת כבוד בעיני הסגנים או שלא יפלו עב״ב לחרפות בעיניהם : ולזה יראו : בעבור השגת הכבוד או הסרת החרפה יתראו גבורים ·

גבורים · והנה אומירואש אמר · איק'טור פולידרנש בתחלה ישימם עלי אשם · ודיאו'מידוש אמר יאמר איק'טור לפני אנשי טרויא מתהלל טיט'ריש · אמנם מלפני הוא בורח · אמנם ידמה זה לאשר נאמר ראשונה אשר יעשו בעבור המעלה · כי זה יעשו בעבור הבושת ולהשגת הטוב אשר הוא בעבור הכבוד ולברוח מהחרפה המגונה · ואמנם ישים צרם גם המוכרחים מהראשים על זה · ואלה הם יותר פחותים · כי אלה לא יעשו מפני הבושת כי אם מפני היראה · ולא יברח מהמגונה כי אם מהצער · כי האדונים יכריחום כמו שהוא אומר איק'טור · אשר אמצא ירא חוץ מהמלחמה · אעשה אשר לא יהיה ראוי לברוח מהכלבים · ויצוו אם יגורו אחור יכום · וכן יעשו וישימו חומות וחפירות וכדומה להם יסהרו תחלה ויכריחו הכל · אמנם ראוי שלא יהיה גבור כי אם בעבור שהוא טוב · אמנם יראה כי הנסיון אשר אצל כל הדברים שהוא גבורה · והנה סוק'ראט חשב היות הידיעה הגבורה · וכן יהיה אחרים בדברים אחרים · אמנם בדברי המלחמות הפרשים · אמנם יראו דברים במלחמה שהם דברים רקים והם יכולים לשמור עצמם ולהכות את שכנגדן · והם יכולים לסבול כלי זיין ודברים אחרים להם אשר בהם יוכלו עשות ולא יסבלו · ויהיה זה כמו אם ילחמו לובשי כלי זיין עם הערומים והיודעים להתאבק הם עם ההדיוטות · כי כמו אלה המעשים לא יהיו היותר נלחמים יותר חזקים · אבל אשר הם בעלי כח ולהם גופים טובים מאד · הפרשים הם כמו רכי הלבב כאשר תתפשט הסכנה ויחסר להם הרבוי וההכנות הנה ראשונה יברחו ממנה · אמנם אנשי המדינות במשמרותם

גבורים לפני שרי הצבא המעבדים הגבורים ומכים רבי הלבב : והנה אומי"רוש / זה תחלת הסיפור והם נאמר מתהלל גבורת המלחמה : יאמר איק"טור / איק"טור סיפר איך טיט"ריש היה מתהלל לפני אנשי עיר טרויא שאחד משרי הצבא במלחמה אשר נלחם בו ברח מלפניו / ועל זאת יתקלס בו על רבות לבבו בברחו מפניו : אמנם ידמה זה / הגבור מהמין הזה ידמה לגבור האמור בפ' הקודם / יען שגם התגברותם להשיג כבוד משרי הצבא או לברוח מהחרפה שהם מעלות נפשיות / והנה זה המין אינו נכלל בכלל חמשת המיני' להיותו דומה בעינו למעלות הגבורה האמור בפ' הקודם : ואמנם ישים אדם / אולי יחשוב מי לומר שגמו שהראשוני' המסכני' בהלחמם למען השגת כבוד או למען ברוח מהבושת נקראים גבורים באמת / כן אלה הבאים בסכנת מלחמה בעבור ההכרח ר"ל שהם מוכרחים לבוא בסכנה משרי הצבא / הם ג"כ גבורים / על זה ישיב לאמר שאלה המוכרחים מפני היראה הם פחותים מהנלחמים מפני הכבוד האמור וזה כי הבחירה מפני הצער גם החלש יאמר גבור אני ותכונה תכונה דביקה בנפש ר"ל להשיג טוב נפשי כמו הראשונים שהכלותם להשיג כבוד ולברוח מהחרפה והוא טוב הדבק בנפש : איק"טור / שם שר צבא אחד וכי' מכריז בעם הצבא שאמר מי האיש הירא ורך החולה ממערכות המלחמה יענש / ויעשו חיל וחומה סביב לאנשי המלחמה : בעבור שהוא טוב / אין מגדר הגבור כ"א להשיג טוב נפשי מאח"כ אלה כאמור : אמנם יראה כי הנסיון / והנסיון הב והטעם יראה שהנסיון וההרגל יתן הגבורה לבעליו בהיותם יודעים מלאכת הנילות במלחמה איככה יערכו אנשי הצבא ואיך יבנו דיק ויזרו המורים על כל פינה וזולתם מעניני המלחמה אשר גסו והרגילו את עצמם בם : ידיעה הגבורה / כן היתה דעת סוק"רטו שידיעת מלאכת הנילות היא עצם הגבורה עד שכל מכיר בהלחמו בעבור שהוא רגיל ולמוד בה יקרא גבור : וכן היו אחרים בדברים אחרי' / ואחרים חשבו שהגבורה תלויה בדברי' אחרים מידיעת דברי המלחמות : הפרשים / הפרשים רוכבי הסוסים יקראו גבורים במלחמה יעשו ענינים נפלאים אשר יעזרו בהם לשמור א"ע ולהכות אויביהם ויסבלו כובד כלי זיין בלי עמל וסבל : ויכיהום / ונלחמו הלבשים כמה ואינם רק מלומדי מלחמה ודומים לאיש מזוין לוחם עם

איש אין עמו כלי זיין / או כהלחם איש אביר ידיע תנופת חרב ומענועה / עם איש בלתי יודע בטיב ההתאבקות בחרב / וכל זה איננו מסבת הגבורה הבאה מאבירות הלבב ועולם בנין הגוף וחוזק האיברים אבל יד הרגל תעשה זאת אשר אין לו מבוא בגבורה והעד שהפרסים כאשר יראו עצמם בסכנה במלחמה ינוסו כי קלים המה לנוס על סוסיהם / ואנשי המדינה האמור בקודם יחרפו את נפשם למות למען לא ינוסו / ולא יבחרו בתשועת הניסה : ואלה אמנם / הפרסים מוסרים עצמם לסכנה בתחלה יען יראו את עצמם בתור הגבורים / ואחרי אשר יכירו אלישותם יברחו מן המות אשר יפחדו ממנו יותר ממה שיפחדו מהגנות והכיעור אשר ישיגום בבריחם : והגבור / מש"כ הגבור שיירא מגנות הבריחה יותר ממה שיירא מהמות על כן נבחר לו מות מבריחה : אמנם הקצף / וזהו המין הג' והטעם יראה שהכעס יתן הגבורה לבעליו יען יראה שכל גבור פועל בקצף על כן ידמו לאמר כמו כל גבור מתקצף / ככה כל מתקצף גבור מה שאין הענין כן / כי המתקצפים דומים לחיתו יער אשר בקצפם יתקוממו על המכים אותם לנקום נקם לא לתקות דבר טוב כמו הגבור האמיתי כאמור : כי הקצף / כי ההבדל שבין הגבור והמתקצף הוא שהמתקצף לא יעשה מעשהו בהשכל ודעת הבחירה השכלית ובמתינות כ"א במהירות ובהלות וע"ש נקראים נמהרי לבב / ככתוב כעס בחיק כסילים ינוח / וכן אמרו ז"ל כל הכועס חכמתו מסתלקת ממנו / והוא הדבר האמור בזה שהקצף יביא את בעליו בסכנה פתאום / מש"כ הגבור שהוא עושה מעשהו במתינות ובבחירה שכלית : המעלה תתערב עם הכעס / מעלת הגבורה תתחבר עם הכעס ותתרומם בקצף ר"ל שהכעס יעורר הגבורה עד"הכ חמה אין לי וגו' : אמנם שלמו / כן הי' רגיל לזרז אנשי מלחמתו וילוס שיבעירו להבת שלהבת הכעס ויעלו עשן באפם למען תתעורר הגבורה לרגלו : כל אלה / מכל זה נראה שהקצף ירגיז את בעליו פתאום / משא"כ הגבורים שהם פועלים בגובהם בעבור השגת טוב לא בעבור הקצף לכן יעשו מעשיהם במתינות אך יעזרו בקצף לעורר גבורה. כחיתו יער עד"הכ גור ארי' יהודה : אמנם בעבור הצער / אולם יבדלו מן החיות / הוא שהחיות פועלי' גבורה בעבור הצער שמכים אותם או בעבור שיראה מהעומד נגדם במקום שהם כלואים בו ומצטערים בכלאם / והעד על פעלם לכלחם זה כל זה בבית כלאם בעבור הצער הוא כי בהיותם בשדה וביער בלתי כלואים לא ילחמו רק יטרפו טרף לפי אכלם / וזה בעבור שאין להם צער : אשר הם נדחים / בעלי הכעס הנדחים פתאום להלחם על הסתכנם בעבור כעסם או כאבם / אינם גבורי' בעבור זה : כי לא יקדמו / יען אינם רואים את כל מאומה בעין הבחינה טרם הלחמם איך ילחמו כ"א בפתע פתאום נדחים להלחם / כאמור : כי א"כ / ואם איננו ככה יהיו החמורים הרעבים והנואפי' גבורים להיותם נדחים אל הסכנות וסובלים רעות בעבור צערם או תאותם :

אמנם

במשמרותם ימותו כמו שקרה באירימון / כי אלה אמנם נראה להם מכוער לברוח ונבחר להם המות מזאת התשועה / ואלה אמנם בתחלה נכנסו בסכנה כי חשבו שהם יותר טובים / וכאשר הכירו ברחו מן המות אשר יראו ממנו יותר מהמגונה / והגבור אינו כן / אמנם הקצף יבוא בגבורה כי יראה שהם גבורים אשר יפעלו בקצף כי הם דומים לחיות רעות אשר יקומו על המכי אותם כי הגבורים בחם (נ"א כנערים בהם) מין מהקצף / כי הקצף פתאום יביא בסכנות / על זה אמר אומירוס המעלה תתערב עם הכעס ותרים המעלה הקצף / אמר עוד אמנם שלחו שלהבת חום בנחיריהם וירתיחו הדם / כל אלה הדברים יראו כי הקצף יקומם וירגיז פתאום / אמנם הגבורים יפעלו בעבור טוב והקצף יעזרם לפעול כמו החיות אמנם בעבור הצער אשר יגיעום או בעבור היראה / כי אם היו ביער או באגם לא יבואו לעשות זה לכן אינם גבורים כאשר הם נדחים אל הסכנות מפני הכאב או הכעס כי לא יקדימו מראות דבר מהסכנות / כי א"כ יהיו גבורים החמורים כשהם רעבים / כי גם אם יכום לא יצאו מהמרעה / גם הנואפים בעבור התאוה יפעלו באומץ גדול באמת אינם גבורים אשר בעבור הכאב או הצער הם נדחים אל הסכנות /

אמנם

אמנם יראו יותר טבעיים אשר בעבור הכעס · אשר
תקדם להם קבלת הבחירה אשר בעבורה יפעלו היא
הגבורה · והאנשים יכאבו בחמתם וכאשר יתנקמו
יתענגו · ואשר הם פועלים בעבור זאת יקראו לוחמים
לא גבורים כי לא יפעלו בעבור הטוב והראוי כי אם
בעבור נקמתם · אבל אמנם קצת דמיון להם · גם
לא הפועלים לתוחלת טובה הם גבורים · כי בעבור
אשר נצחו רבים פעמים רבות הם בוטחים בסכנות ·
אלה דומים לגבורים כי שניהם אמיצים · אמנם הגבורים
הם אמיצים בעבור הדברים הנזכרים אלה בעבור
חשבם שהם יותר טובים ולא יקרם דבר מנגד שיברחו
ממנו · והם כמו השכורים כשיקוו טוב יפעלו וכאשר
לא יקח אותם כאלה יברחו · אמנם הגבור הוא סובל
הדברים אשר הם מבהילים לא הנראים · בעבור הטוב
וסור מהמגונה · ואמנם לפי הנאמר יותר נראה חזק
הגבור אשר הוא עומד במגורות הבאות פתאום מאשר
הוא בדברים הנגלים קודם · כי זהו יותר מהקנין אשר
הוא פחות בהכנה · כי הדברים אשר קדם להם היותם
נגלים כלל אחד יבחר אותם בשכל והיקש · אמנם
הבאים פתאום לפי קנין · גם יראה גבורים אשר
יעשו בבלי דעת · ואינם רחוקים מאד מאלה אשר
יפעלו לתוחלת טובה אבל הם פחותים אם יכירו
אותם כי אין להם מעלה כלל כי העושים זמן מה ·
אבל אלה הפחותים אם יכירו כי הוא אינו דבר מאשר
דמו

אמנם יראו יותר טבעיי · הפועלים בעבור הכעס יראו
כפועלים בטבע · ר"ל כמו אש השורפת בטבע ולא
ברצון כן הפועלים בכעסם לכן לא יתוארו בגבורה : אשר
תקדם · אולם אשר יקדימו הבחירה השכלית טרם
ילחמו אלה יתוארו בשם גבורים : והאנשים יכאבו ·
אך הכואבים בכעסם ומתענגים בנקמתם נקראים לוחמים ·
והנה כל גבור לוחם אך לא כל לוחם גבור : קצת דמיון ·
שלוחמים בכעסם דומים קצת לגבורים וזה בהיראותם
נלחמים בגבורת הכעס כמוהם אך לא בבחירה שכלית
כמוהם : גם לא הפועלים לתוחלת · וזהו המין הד
והטעם גם הבוטחים על חילם וכחם בהיות שנסו את
עצמם הרבה פעמים ונצחו את הנלחמים גם · וע"כ
ימסרו את עצמם בסכנה להלחם · אלה איפה לא יתוארו
בשם גבורים · אף כי ידמו להם קצת בהיותם אבירי לב ·
עכ"ז לא ידמו אליהם וה' כי הגבורים באמת ימסרו א"ע
בסכנות להרוג או ליהרג בעבור השגת הטוב · ואלה
ימסרו א"ע בעבור בטחם על חילם וגדל כחם בחשבם
שלא יקרה אותם דבר מתנגד אשר יבריחום : והם כמו
השכורים · כמו שהשכור ידמה את עצמו מלך על כל בני
שחץ כן אלה הבוטחים ידמו א"ע גבורי' בשקר : כשיקוו
טוב · כי אלה המייחלים לוחמים בעבור תקותם וכאשר
יראו א"ע באפס תקוה יברחו · משא"כ הגבורים
האמיתיים שיחרפו נפשם למות בעבור הטוב וסובלים
הדברים המבהילים באמת · לא הנראים ר"ל המתראי'
מבהילים אך לא באמת : בעבור הטוב · אלא זה ימסור
בעבור השגת טוב או לסור מהמגונה : במגורות הבאות
פתאום · בפחדים פתאומיים והטעם שהמתגבר לעמוד
נגד פחד פתאומי הוא יותר גבור מן המתגבר נגד פחד
הדרגי ר"ל הידוע מקודם · יען כי הפעולה הטובה
הפתאומית מאפס הפנאי לישוב הדעת · תורה על קנין הקנוי בנפשית הטובה היא ר"ל היותו מלומד מלחמה ורגיל
בגבורה עד שאינו צריך להכנה רבה כמו הבלתי רגיל · משא"ב הידוע מקודם שהגבור מכין א"ע הכנה רבה יותר
מהקנין אשר בנפשו · ואין זה דומה לפועל בקנין פתאום · כי פועל הקנין הפיל את בעליו ברע על כרוב · משא"כ פועל
הקנין והרגל : גם יראו גבורי' · זהו המין הה' והטעם המתגברים על הנלחמי' גם בבלי דעת את ושלם הנלחמים :
ואינם רחוקים · ואלה ידמו למין הד' והם בעלי התוחלת האמור · אבל אלה הם פחותים מבעלי התוחלת · וזה כי
בעלי התוחלת ילחמו זמן מה ר"ל עד יראו את עצמן נופלים לפני אויביהם אשר אז יתברר להם שאין ממש בבטחונם
משא"כ אלה הסכלים אם יתברר להם עולם הנלחמים ינוסו בראשית הלחמם : אם יכירו אותם · אם יכירו ענינם
לאויביהם ינוסו בעבור שאין להם מעלת הגבורים כלל : כי העושים · בעלי התוחלת עושים מלחמה זמן מה באמור
משא"ב

משה"ב השכלים כאשר יתגבר להם שאמר דמו ר"ל
אשר חשבו אותנו אפיקי יברחו : ואלה / אלה
המינים המשמה ידמו לגבורים עם היות שאינם גבורי'
אמיתיים :

אמנם אצל ההתקוממות / אולם הגבורה תחלק
לב' מינים א' ההתקוממות נגד זולתו לקחת
טוב מידו בחוזקת יד המלחמה / ב' המגורות והפחד
אשר ילחמו הפוחדים נגד כנגד לקחת טובם מידם : אבל
איננה שוה / עם היות הנה השוה שאצל שניהם היא
הגבורה / עם כל זה לא ראוי זה כראוי זה / כי יותר
תראה הגבורה אצל המגורות מאצל ההתקוממות / וזה
כי המתקוממים לא יקומו על זולתם בלתי אם יראו את
עצמם חזקים לקחת טוב העם אשר ילחמו עליהם / משא"כ
אשר אצל המגורות שלא יתגברו להלחם באויביהם
מפחדם / עד יתגברו גם יען ידעו שהמתגברים להם יד
חזקה ועכ"ז יתגברו נגדם אף ירא אשר להם כל זה האדם'
לא יבהל ולא ימס : אשר מאלה / ר"ל מהמפחדים
שבלתי נבהל ועומד נגד המתקוממי' הוא יותר גבור
מהמתקוממי' בסבלם העצב : כמו שנאמר / ר"ל כמו
האמור שהסובלים הדברים המעציבי' נקראים גבורים /
לכן יהיה הגבורה והעצב אחים ורעים : ועל יושר /
כי אשר יגורו וסובלים העצב בהלחמם כי חלשים המה /
והמתקוממי' מתרחקים מהעונג לבד אשר היו מתענגים
גם טרם הלחמם אך עכ"פ לא יסבלו עצב בגשתם על
גבורתם ולפ"ז לזאת הגבורה אשר תתהלל על להתמדות
המכונות / אם בהיות כל מדה נכונה לעמוד בעונג /
והגבורה לסבול העוצב ומהמבואר כי יותר קשה לסבול
העוצב מהתרחק מהעונג לכן מדת הגבורה עלתה על
כולנה והיא מעלה את כל יושר במדות וכן אם על רעהו כפי
[illegible] המעלים אשר יסוקקו לדק והמשכיל במדרים יבין
זה : השכלית בו עונג / ברצה כי בתחת הגבורה

רמו יברחו · כמו שקרה לאנשי ארנ'זהא אשר היו
שהיו נופלים על אנשי ליכיניא ומצאו שירו'ביש ·
אלה יקראו גבורים · כי הם דומים לאשר הם גבורים ·

פרק שלשה עשר

אמנם אצל ההתקוממות והמגורות תהיה
הגבורה · אבל איננה שוה בשניהם כי
היותר אצל המגורות אשר מאלה לא יבהל ועומד
נגדם כראוי הוא יותר מאשר אצל ההתקומ' בסבלם
כמו שנאמר הדברים המעציבים יקראו גבורים · על
כן הגבורה תתחבר עמה העצב ועל יושר תתהלל ·
כי יותר קשה הוא לסבול הדברים המעציבים
מהתרחק מהתענוגים · וראה באמת אשר בגבורת
תכלית בו עונג · אבל בעבור הדברים אשר סביביו
יסם כמו שיעשה בפעולות ההתאבקו' כי תכלית
המאבקי' עמו עונג אשר בעבורו ישיג עטרה וכבוד ·
אבל כשהמוכים יכאבו אם הם בשרים · כי בכל עמל
ויגיעה העצב · ואלה הם רבים והעונג מעט ובעבור
זה לא יראה העונג וכזה הוא אצל הגבורה · כי המות
והמכות יעציבו הגבור אבל הם ברצונו · כי אמנם
יסבול זה כי טוב הוא · או להתרחק מהמגונות ·
וכאשר יהיה לו יותר שלימות המעלה ויותר יהיה
מאושר יהיה יותר נעצב אל המות · כי הוא יותר
כי הוא יותר ראוי לחיות ויותר יהיה משולל מן

הטובות

הפגם השכלית הוא העונג / אבל המנהיגים אל השכלית ישמו את לב הגבור / באשר הענין במתאבקים פיכ"ען
בלתי שהמבער מתענג בהיותו משיג עטרה וכבוד : אבל נשהמוכים / אך בעת ההתאבקות ישיגו כאב לגופם
אשר הם בעלי הרגש : ואלה / שאלים רבים מהעונג עד שלא יתראה למיעוטו / וכן היא מדת
הגבורה באשר תפרקה בהתגברה על המעציבים הרבים ותקנן בהתגברה על העונג המעט : אמנם יסבול / אך
אבל בהשגת המעציבים [illegible] להתרחק מהענגים : וכאשר יהי' / וכל גבורה שתהי' הכליתה השגת שלימות יתר
מאלה מעלתה / יהיו בעליהם יותר מאושרים מגבורים זולתם והם עלבים מאמת יותר מזולתם בהיותם יודעים

שילכדו

השובות · אמנם זהו דבר עצב · אבל עכ״ז לא יחסר מהיות גבור · אבל אולי יורצר יען כי יבחר הטוב אשר במלחמה קודם לשאר הטובות כי אמנם לא יקלם ולא יהיה בעל המעלות לפעול בעונג כי אם לבד בהשגת התכלית · הפרשים אולי לא יהיה להם דבר מונע ואם אינם כמו שאמרנו שיהיו טובים מאד אבל הם פחותים בגבורה · כי היו יותר טובים אם לא ישימו לב לטוב אחר · אבל אמנם הם מכינים עצמם לסכנות ומוכירים החיים בשכר מועט · הנה אמרנו מהגבורה מה היא · אינו קשה לקחת משל אשר אמרנו ·

פרק ארבעה עשר

אחר : זה נזכר מההסתפקות כי יראו אלו המעלות חיותם בחלקים בלתי מדברים · יען אשר האמצעי אצל ההנאות כבר אמרנו שהוא ההסתפקות (בלת הזהות פתוה ואינו דומה לאמר אצל הטעמים) אמנם אצל ההנאות יתבארו נפשיים וגשמיים · כמו אהבת הכבוד ואהבת הלימוד כי כל אחד מהם ישמח מאשר ישמח באשר אהב ולא יתפעל ממנו בעל הגוף כי אם התפין · אמנם אשר אצל (ג״ס אלם) ההנאות לא יקראו מסתפקים ולא בלתי מסתפקים וכזה נ״כ לא אשר אצל חברים הבלתי גשמיים כי אוהבי הגדות וספורים ויבלו ימיהם בדברי הימים לא יקראו בלתי מסתפקים כי אם דוברים · גם לא הנעצבים בהפקד ממון

פיהלדו טובה הרבה כמו הם יותר מולהם : אבל זהו דבר עלב · עם היות המות לוה הגבור דבר עלב מאד · עכ״ז לא יורך לבבו : אבל אולי · אבל יתכן שכמו זה יתגלה יותר הגבורה מולתו מהגבורי׳ יען יסכן את עלמו למען דבר טוב יותר מולתו שהוא התכלית · והבל מולך אחר התכלית לפי רב כמותו ואיכותו : הפרשים · הפרשים אין להם האומנות מהיותם גבורים מעולים עם היות שלימם במדרגת אנשי המדינה כאמור׳ בזה הפרק · אבל יש להם פחיתות אחד במה שמסכנים א״ע לעוד אחר ר״ל לעוד פחות הערך כמו לשלול שלל מה אשר אינו שוה בשכר הסכנה : כבר אמרנו · כבר ביארנו בזה הפרק מה שיש בו די לידע ממנו גדר הגבורה ולקחת עליו משל מהנדברים :

אחר : וכו׳ · אחר שביאר בקדם מדת הגבורה שהיא כחם ורפשית אונס של כל המדות להתגבר עליהם לנהלם בדרך ישרה ככל אשר קאמר החוקרים הפלים ובמ״ד איזה גבור הכובש את יצרו · על כן סמך אליו מדת ההסתפקות אשר תלמדנה בעלי׳ לעמוד בעונג ולהסתפק במעט · ... קשיר השמח בחלקו : בחלקים בלתי מדברים · בלתי ההפשיות הבלתי שכליות ר״ל ב״ח במדות : האמצעי אצל ההנאות · בקשת האמצעי בין ב׳ קצוות כלא נכסי הוא בכחות המהכות כמו המשוש והטעם : כבר אמרנו בשני לשני מוה וגם נאמר שההסתפקות שהוא האמצעי הוא אצל ההנאות : והוא פחות · ר״ל האמצעי שבין ב׳ קצות דבר המעציב הוא פחות המעלה מהאמצעי אשר בין ב׳ קצות דבר המהנה אם כי יותר קל להשיג האמצעי בדבר המעציב מהשגת האמצעי בדבר המהנה · ויתרון המעלה הוא כפי קושי השגתה · והמעשה יש מה יתרון בקיומו : נפשיים וגשמיים · שמחים הם ב׳ מינים א׳ נפשי׳ שהם הנאות רעיוניות במחשבות כבוד שהמחאות גבוה ממנו · והשגת המושכלות שהשכל גובה מהם ב׳ גשמים והם המאת מוחשות כמו הנאות המטעם והמשגל : לא יקראו מסתפקי׳ · אלה ההנאות הנפשיות האמורי׳ לא יתוארו בהסתפקות והפכו (בפועל עם היות שמדת ההסתפקות נוהגת גם בם עכ״פ) · כי המתכבד יותר מדי לא יאמר עליו בלתי מסתפק והמתכבד כדי לא יאמר בו מסתפק · כי בהנאות הנפשיות האנשים מהם אין די והמדומה אין מאמר בבלתי גשמיים · הם ההנאות שאינם מחשביות ולא חושיות והם אשר לא יפגעו בחושיהם ואינם שמים רושם בהם כמו הבלות והשמע · כי תוספי · המוכנים סיפורי ד״ה וקוראים הוזן יקוצרן בהם אחרי׳ לא מסתפקי׳ : גם לא הנעצבים

כמון

כמו שהנאות הנפשיות רחוקים מתואר בהסתפקות
כאמור כן ענייני הנפש רחוקים מתואר ההסתפקות : אבל
הגשמיים / אולם קצת התכונות הגשמיות יתואר
בהסתפקות : כי אשר ישמחו / כי המתענגים
במוחשי הראות כמו לגוונים יפים ותמונות וכתב יפה לא
יתוארו בהסתפקות : ואם יראום / אף כי ייראו מהם
שמחים טובים / קצתם ישמחו כראוי וקצתם ביתרון
וקצתם בחסרון / וכן השמחים במוחשי השמע כמו
השמחי' לקול כינור ועוגב / וכן השמחים למוחשי הריח
אלה כלם אינם נכנסים בגדר ההסתפקות : אם לא
במקרה / הוא מאמר מוסגר ור"ל אם לא יהי' ריח מאכל
ומתענג בו לתאותו המאכל שהוא מחוש המישוש אשר זה
החוש לבדו יוגדר בהסתפקות כאמור אחריו / והמשך
המאמר בלי המוסגר / ולא אשר הם אצל הריח בתפוחי'
וכו' לא יקראו בלתי מסתפקי' : אבל יותר / יותר
נקראים בלתי מסתפקים אשר ראשית שמנים שמחו
ואשר ימרחו על בשרם בשם ותמרוקי הנשים / בהיותו
מביא לחמדת נשים שהוא עלם חוש המישוש המוגדר
בהסתפקות : ישמחו בריח המאכל / הוא הדבר האמור
למעלה שהריח יוגדר בהסתפקות במקרה ר"ל אם שמחת
בריח היא בעבור המאכל שהוא חוש המישוש : לא יהי'
כזה / לא נמצא כזה הטבע בב"ח שלא ישמחו כ"א בחוש
המישוש : באכלנו' חוש הריח / שהוא משמש לאכילתו
כי הריח מה זה הנאות לו : וכזה ג"כ לא / וכמו כן לא
ישמח בפגעו לצבי או איל ויעל כ"א בטרפו מהם טרף /
והיות גדר ההסתפקו' להבדיל בין הנאות האדם להנאות
ב"ח לכן יחייב המאמר באלה ההנאות המשותפות ביניהם
שהם האכילה' וחוש המישוש : שהם עבדים / אלה ב'
החושים הטעם והמישוש הם תכונות עבדי' ובהמות :
יראה באמת / נראה שחוש הטעם אשר הוא בראש הלשון
ואיננו כ"א שופט על המטעמים אשר יטעם לאמר זה
מתוק וזה חמוץ וזה עפצי כמו שיעשו טועמי היינות
וסוחריהם / אשר אלה הטעמים לא ישמחו במעט הטעם
אשר בקנה לגרון / לכן לא יוגדר חוש הטעם בגדר
ההסתפקות : כ"א אשר יעשה במישוש / ר"ל האכילה
אשר תעשה פעולתה במישוש הגרון ברב ובמעט
ובהסתפקו' / ובמוהו המים ובמשגל שבמושמי' ישמחו ברבוי / שאח"כ במעט טעם הטעם בראש הלשון לבד : מתפלל /

ממון. או בעבור אוהבים : אמנם אצל הגשמיים יהיה
היטב ההסתפקות / לא אצל כלם ולא אצל אלה הדברי'
כי אשר ישמחו בדברים אשר בראות כמו הגוונים
והתמונות והכתב לא יקראו מסתפקים ולא בלתי
מסתפקי' / ואם יראום על האמת שישמחו כראוי
ואלה לפי היתרון והחסרון וג"כ אלה אשר אצל
השמע / כי אמנם אלה יעריפו בשמחתם בקולות
הערבים ובבלי זמר / לא יקראו אלה בלתי מסתפקי'
ולא אשר הם אצלנו כראוי מסתפקים / ולא אשר
הם אצל הריח (אם לא במקרה) בתפוחים ובשושנים
ובריח הקטורת לא יקראו בלתי מסתפקים / אבל
יותר יקראו כן אשר בבשמים ובתמרוקים ישמחו / כי
אלה הם בלתי מסתפקי' / כי אם זה יביא להם זכרון
החמודה / הנה אמנם נראה אחרים כאשר ירעבו
ישמחו בריח המאכל / ולאלה נקרא בלתי מסתפקים
כי אם לזה בעבור דבר אחר אשר יחמדו / לא יהיה
כזה בשאר ב"ח הנאה באלה החושים אם לא במקרה
כי לא ישמחו הכלבים בריח הארנבת כי אם במאכל
באמצעות חוש הריח / ולא ישמח האריה לקול השור
כ"א לאכילתו / כי אמנם ירגיש בקול שהוא קרוב
ויראה שישמח בו / וכזה ג"כ לא כאשר ימצא או
יראה הצבי או היעל כ"א אשר יהיה לו טרף אצל
אלה ההנאות יהיה ההסתפקות או בלתי ההסתפקות
אשר ישתתפו בהם שאר ב"ח / ולכן יראה שהם
עבדים ובהמיים והם המישוש והטעם / יראה באמת
כי בטעם ירגיל מעט או לא דבר כי הטעם הוא
משפט הטעמים אשר יעשום טועמי היינות ומבשלי
מטעמים כי אלה לא ישמחו מאד עם זה / ואינם
בלתי מסתפקים כי אם אשר יעשה במשוש במאכל
ובמשתה ובמשגל / ובעבור זה היה מתפלל פיפילוקסו
אחר

על

אחד אנשיו אשר היה זולל · שיהיה צווארו ארוך יותר מצואר הגרואש · שיתענג במישוש · כבר חלקנו דבר החושים ולפי איזה מהם יהיו בלתי מסתפקות · כי הוא חוש המישוש ירצה באמת מצד חיוש שראוי להרחיקו · שהוא אינו מצד היותנו אדם כ"א הבהמות · ולשמוח באלה ויותר לאהב אותם הוא דבר בהמי · אמנם המתענגים אשר במישוש אשר הם מיוחדים באדם · יוסרו לחוץ כמו בתענוגות השחוק הם עשוים בסיבוב לחמם · אמנם אלה הבלתי מסתפקים במישוש אינם בכל הגוף כי אם אצל חלקים · אמנם החמדות מהם כולליות ומהם פרטיות נוספות · המשל כי המזון הטבעי הכל יחמדו כשהוא צריך לו מזון יבש או לח ופעמים שניהם · אמר אומירוס הנער והעלם יחמוד לנוח · אמנם שיהיה כזה או כזה לא יחמדו הכל ולא כלם בשוה · ובעבור זה יראה כי הם ממנו · אבל עוד יהיה שם דבר טבעי כי יש דברים אשר הם ערבים לקצת ומהם יותר ערבים מקצת · בחמדות הטבעיות יחטאו המעט כי"א בדבר אחד והוא המותר · כי אמנם אכול ושתות הדברים הבאים עד למלא הבטן כי ימלאו אותו יותר מהצורך · ואלה הם בהכויים מאד · אמנם אצל התענוגים המיוחדים יחטאו רבים מאד · כי אשר יאמר מהם שהם אוהביהם דברים כאלה · כי ישמחו ממה שאינו ראוי או יותר מהראוי או כמו שאינו ראוי · כפי כל אלה יעדיפו הבלתי מסתפקי · כי הם ישמחו עם דברים שאינו ראוי · כי הם ראויים לשנאתם · ובקצת אשר ראוי לשמוח בהם ישמחו בהם יותר מהראוי · ויותר שישמחו רבים · א"ב גלוי הוא

על זאת התפלל פי' לושו שיאריך ה' צווארו יותר מאורך צואר הגרואש שהוא ארוך הרבה · למען ירבה להרגיש ערובת המאכל והמשקה מדה ומן ענרו באורך הצואר : כבר חלקנו · הנה כבר פירשנו חילוק בין החושים הנוהגים מנהג ההסתפקות והבלתי נוהגים : ולשמוח באלה · השמחה באלה מוחשי המישוש היא שמחה בהמית : מיוחדים באדם · קצת מוחשי המישוש שאין לבהמה חלק בם כמו הריקוד במחול משחקים או הטיול המה יוסרו ר"ל יוצאים מן הכלל ואינם נוהגי' מנהג ההסתפקות אחד המרבה ואחד הממעיט שניהם כאחד טובים איש לפי טבעו בחימום : אמנם אלה הבלתי מסתפקי' · יתן טוב טעם ודעת למה אין נוהג בשחוק האמור מנהג ההסתפקות והוא כמשיב לאמר שבלתי הסתפקות הוא גנות בהנאות אברים פרטיים משא"כ השחוק האמור שהוא לחמם כל הגוף והוא שמירת הבריאות : ומהם פרטיות נוספות · מותרות פרטיים : המזון הטבעי · כל בני אדם יחמדו מזון יהי' יבש או לח · אך לא כלם יחמדו מטעמים שוים : שיהי' כזה או כזה · ר"ל אם שיהא כאחד הכפריים בשביתת עבודה לבד או כאחד השרים המתענגים בתענוגים ביום מנוחתם · והנה המנוחה בשלות היא ענין כללי לב"א אך שתהי' כזה או כזה הוא ענין פרטי לאיש איש כחפצו · וככה המזון לב"א הוא לחם להשביע רעבון נפשם · ויתחלפו בו אישי בני אדם בפרטי המזון ר"ל ברב ובמעט : ובעבור זה · בעבור היכולת להוסיף ולחסר לכן יכנסו בגדר ההסתפקות : אבל עוד · ומלבד האמור יכנסו ג"כ בגדר ההסתפקות בבחינת המטעמים הערבים קצתם מקצתם ולקצת ב"א מקצתם וזה יערבו לאכו מטעמי' ממתקים וזה ייניים ויעוין בח' ליו"ד מזה · כי איש כערך תנועת דמו כן ערך הרכבת ערובת המטעמים אשר יאהב ככתוב (אסף ח"א פ' מ"ג) : בחמדות הטבעיות · בבחינת המזון הכללי יחטאו המעט מב"א חטא אחד · כי יאכלו וישתו הרבה יותר מכדי שבעם ומדתם זו היא מדת הבהמה : אמנם אצל התענוגים · אך בבחינת המזון הפרטי יחטאו רבים חטאים שונים : כי אשר יאמר · כי מי שיאמר שהוא אוהב מטעמים כאלה · יתכן שישמח במה שאינו ראוי לאכול בשום אדם · או ישמח במותרות · או יאכל כמו שאינו לו לפי מה שהוא אדם עשיר או רש · בריא או חולה : כי הם ישמחו · פירושו קמפרש אינו ראוי ויותר מהראוי שאמר למעלה : ויותר שישמחו רבים · ישמח יותר מהראוי

הוא כי בתענוגים עוד לפי תם יתמאם מן השווי וחם
דברים מנוטם · אמנם נאמר מעצבים . ואינו כמו
שאמרנו בגבורה שיסבול העצבים אבל תבלתי מסתפק
מתעצב יותר מן הראוי שלא ישיג התענוגים · ואמנם
יעשה לו עצב התענוג · אמנם המסתפק ישובח · כי
לא יתעצב בהרחקת הדברים ויתענג בהרחקתם
הבלתי מסתפקת · אמנם יחמוד כל התענוגים או
רובם ותביאהו התאוה לבחור זה קודם אחרי ובעבור
זה יתעצב כשלא ישיגם · כי עם התאוה יבוא העצב
ידמה דבר בלתי ישר המעצב בעבור התענוג ·
המתרחקים מאד מהתענוגים ושמחים בהם פחות
מהראוי לא יקרה זה הרבה כי זאת בלתי הרגשה
איננה ממין האנושי · כי האמנם שאר בעלי חי יבדילו
בין המזונות וישמחו עם זה ועם זה לא · ואם אין
לזה דבר יתענג בו ולא יבדיל זה מזה רחוק הוא
ממדות אדם · אמנם לא נפל לזה שם בגודל כי לא
יעשה הרבה · אמנם המסתפק לו האמצע אצל
אלה · כי לא יתענג בדברים אשר יתענג בהם מאד
הבלתי מסתפק · אבל יותר יתעצב · ובכלל לא
יתעצב מהדברים שאין ראוי להתעצב ולא ישמח מאד
ידבר כזה ולא יתעצב מהדברים המרוחקים ולא
יחמוד דבר כי אם במשורה ולא הדבר מהראוי יותר
ולא בשאינו ראוי · ובכלל אין דבר כמו אלה · אמנם
כל דבר המועיל לבריאות או לדבר טוב והם ערוכים
זה יבקש על השווי · וכאשר ראוי לשאר התענוגים
יחמוד בענין שלא יהיו מזיקים לדברים אשר אמרנו
[illegible] או

בפי מה שיאמרו רבים בו : אמנם נאמר מעצבי · אחר
שביאר המגרעות אשר בהגאות מצד העונג כמותו
ואיכותו ובאמור · ראה עוד כי עוד הוא לבאר המגרעות
אשר בהגאות מצד העצב כמו שיעד בראש הפרק : ואינו
כמו שאמרנו בגבורה · אין העצב אשר אל ההגאות
במעלת העצב אשר אל הגבורה שביאר · שהוא הסבל על
הצער בעבור השגת הטוב המקווה אשר הוא זה למעלה
גדולה יחשב כמבואר בפרק הקודם · מה שאין הענין בזה
בעלנות אשר פיתום יחשב : אבל הבלתי מסתפק ·
גדר הבלתי מסתפק הוא המתעצב יותר מדאי על התענוג
הבלתי מושג לו : ואמנם יעשה לו עצב התענוג · זכרון
התענוג הבלתי מושג לו יעשה לו עצבון גדול יותר מהראוי
ומגונה עליו : אמנם המסתפק · אולם גדר המסתפק
אשר ישובח בו · הוא כאשר לא יתעצב בהרחקו מהשיג
הדברים המספקים בעונג · וגם יתענג בהתרחקו
מהדברים המענגים יותר מכדי הסיפוק · והוא זה
אשר יקראהו גם הבלתי מסתפקת ר"ל אינם כפי הסיפוק
כי אם כפי היתרון אשר המסתפק גם ומתענג בהרחקת
המותרים : אמנם יחמוד · זה שב אל הבלתי מסתפק
באמור אשר יחמוד השגת התאוות רובם ככלם ותשוקתו
תפיסתו לבעור התאוה היותר נחמדת לו ומתעצב מאד
בשלא ישיג תאותו : כי עם התאוה · העצב והתאוה
הם ריעים אהובים דלא מתפרשין לעלמין · כי כפי גודל
התאוה אל השגת העונג · כן גודל העצב בהעדר
השגתו : ידמה · לכן ידמה כי אינו דבר ישר המתעצב
בעבור העדר התענוג · יען בזה הוא מבעיר אש
התאוה בקרב לבו אשר לא טובה היא : המתרחקים מאד ·
זוכר הקצה הקטן והחסרון והוא הבלתי גם ומתענג
בראוי מכל תענוג ר"ל פוחת בשמחה : לא יקרה · לא
ימצא זה הרבה בין בני אדם · והוא נקרא בלתי מרגיש
טוב ואינו נכלל בגדר בני האדם : כי האמנם ·
עבבי ספי' אישי בע"חק מבדילין בין עונג לעונג כי
יאהבו מין מזון אחד ויותר מזולתו · לכן אין לבלתי מרגיש כזה גם כלפון כי לא הרבה יהיו כמוהו [illegible] לך
האמצע · הוא זה ימשכב בדרך האמצעי בעונג ובעצבי ססחות : כי לא יתענג · לא יתענג מאד
בהשגת המותרות כמו הבלתי מסתפק : אבל יותר יתעצב · במותרות על דרך אמרם ז"ל מרבה נכסים מרבה
דאגה : מהדברים המרוחקים · הרחוקים בערכו לטבעם : אין דבר כמו אלה · אין לו עצבים ותענוגים
[illegible] כמו אלה האמורים : וכאשר ראוי · יחמוד להתענג בכל תענוג כפי הראוי עד אלא יזיקו השגתו

או להיות בלתי טוב או יותר מאשר יש לו · כי אשר יאהב אלה יותר הוא אוהב התענוגים המאוים · אמנם יותר דומה לרצוני בלתי הסתפקות מהפחד כי יורה בעבור התענוג וזה בעבור העצב ומאלה הוא הוא יותר נאהב · אמנם האחד הוא אשר יברחו ממנו · והעצב אמנם יבטל וישחית טבע האיש אשר הוא בו · אמנם העונג לא יעשה דבר כזה יותר הוא רצוני ובעבור זה הוא יותר מגונה ויותר ראוי להרחיק · כי אמנם הדברים המורגלים הם קלים לזה וכי הדברים כאלה בחיים הרגילם בלי סכנה · ואמנם המפחדים הם הפך · אמנם יראה באמרת כי אינו דומה הפחד לרצוני בדברים הפרטיים כי זה יהיה בלי עצב ואלה אמנם בעבור העצב הם נבעתים וישליכו כלי זיינם ויעשו דברים אחרים מגונים ובעבור זה יראו היותם מוכרחים · אמנם לבלתי מסתפק הוא בהפך כפי הפרטים הם רצונים כי הוא באשר חמד ואהב · אבל בכלל הוא פחות כי אין אחד שיתאוה היותו בלתי מסתפק · שם מסתפק נגזר בלשון יון מעוונות נעורים · כי ביניהם קצת דמיון · אמנם אם האחד נגזר מהאחר לא יועיל בדברים אשר בהם נדבדים אבל גלוי הוא כי האחרון מן הראשון · אמנם יראה כי אין העתקה זו בלתי נאותה כי הנערים הם מתאוים

לבריאות או היינו המנו איזה טוב הראוי לו : או יותר · או יהיה בעונג הוא מותר לו לפי ערך עשרו כמו כהתענג העני להשתמש בכלי זכוכית לבינה ובשיאם ענקים כנרגרותיו : כי אשר יאהב אלה · מי שהוא אוהב אלה התענוגים לבלתי ראוים האמורים · הוא זה אוהבם יותר מהראוי : אמנם יותר דומה לרצוני · כבר התבאר בזה בפרקים הראשונים מזה המאמר שכל גמול פעולה נמשך לפי רצון פועלה אם טוב ואם רע · והנה יאמר שהבלתי מסתפק הוא בועל רצוני יותר מהמפחד כי הבלתי מסתפק בוחר במותרות ברצונו בעונג · והמפחד מוכרח בפחד מעלבון. ר"ל מיראת ודאגת הסיוק אשר יראהו : ומאלה · ומאלה הב' ר"ל הבלתי מסתפק והמפחד · הנה הא' הוא כנאהב והרצון חפץ בו · והב' הוא המזיק המרחק את בעליו לבלי הזיק המזיק · והוא הדבר האמור ורק פירושו המפרש : יבטל וישחית · ועוד היראה תשחית הדעת והרצון כטעם חרדת אדם יתן מוקש · משא"כ העונג הנמשך שאיננו עושה השחתה בדעת · ע"כ הוא רצוני יותר מהמפחד · לכן הוא נמת בנפש הרצונית להיותו עושה זה בעברת זדון : הדברים המורגלים · הסרגל לבלי הסתפקות הוא ענין קל כי איננו מסכן את עצמו בהרגילו את עצמו בבלתי הסתפקות לכן ראוי להתגבר על תאות נפשו במותרות ולהרחיקם : בדברים הפרטיים · עוד יאמר הבדל בין הפחד והבלתי מסתפק · והוא שהמפחד הוא רצוני בכל ובלתי רצוני בפרט · כי ברצונו יברח מהמזיק בכלל · אמנם יעשה בהכרח ענינים פרטיים כי ישליך כלי זיינו ויכניע א"ע ושאר ענינים פרטיים שיעשה בלי רצון · והפך זה הבלתי מסתפק שאיננו רצוני בכלל · ורצוני בפרט · הם כי אין מי שיתאוה היותו בלתי מסתפק בכלל כי כל אדם רוצה שיהי' לו די ערכו בלי מחסור · אך בפרטים יתאוו מותרות ועונג מבלעדי עינג · ומהמבואר הבין טוב טעם ודעת כפ' טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר · וזה כי המאריך אף הוא חכם בהיותו כובש הכעס אשר בחיק כסילים ינוח · וכבר נאמר טובה חכמה מגבורה · אף כי יותר קשה לכבוש הכעס מכבוש הפחד שהוא מדת הגבור · וכמו כן יותר קשה כיבוש התאוה מכיבוש היציר · וז"א ומושל ברוחו ר"ל כובש תאותו ויצרו יותר טובה · מלוכד עיר הבלתי מושל ברוחו לכבוש תאותו על הרחבת גבולו ולהסתפק בגבולו : שם מסתפק · עוד יבאר גדר שם מסתפק שהוא מגזר בל"י מתועות נעורים · וזה להיותם דומים בהפקת התאות אשר יתאוו כאמור בראשון לראשון מזה · ר"ל אין הפרש בין הנער כפי שניו או כפי מדות הנערות : אמנם אם האחד · אמנם לדעת מי הוא השם העיקרי ומי זה הנגזר ממנו · אין תועלת בידיעה וז כוה הדרוש : אבל גלוי · אך מבואר שהאחד עיקר בלשון והב' נגזר ממנו : כי אין המתקה · אין הגזירה הזאת בלתי ישרה

מתאוי לדברים רעים ויוסיפו בהם מאד ׳ אמנם כן היא התאוה ובפרט בדברים המענגים לטעם ואם אמנם. לא יהיה דבר שיכריחהו וישלוט עליו יתפשט הרבה כי ערבות התאוה לא ישבע מכל דבר ׳ הפתי והתאוה יוסיף הפעל ברברים דומים ׳ ואם יהיו גדולים וחזקים יטו המחשבות , ובעבור זה ראוי שיהיו משוערים ומעוטים ושלא יהיו מנגדים לשכל כלל ׳ אמנם לזה נקרא מלומד ומיושר היטב ׳ כמו שראוי לנער להיות נשמע למצות המלמד ׳ כן ראוי למתאוה להיות נשמע לשכל כי כוונת שניהם טובה ׳ והמספק יחמוד כראוי ובזמן הראוי ׳ וכאשר יסודר מהשכל ׳ וזה דבר הוא לנו׃

נשלם המאמר השלישי

כי באמת הם דומים זה לזה מאד בפקח בתאות : ואם אמנם לא יהי׳ , כי אם לאיזה מי שיכריח המתאוה וישלוט עליו לסור ממוקשי התאוה כמו המלמד לנער , והשכל לאיש , והמושל במדינה , או תתפשט התאוה לבלי די , כי אוהב תאוה לא ישבע תאוה ככתוב למען ספות הרוה את הצמאה , פי׳ שביעת התאוה תוסיף למאון וכוסף אל התאוה כאמרם ז״ל אבר אחד יש באדם משביעו רעב : הפתי והנואוה , המתפתה בילדות והתאות יוסיפו לפעול בתענוגים בדברים דומים למה שפעלו כי תאוה גוררת תאוה : ואם יהיו גדולים , ואם יתחזקו התאוות אצל המתאוה אז ירפו המחשבות עד לא יוכלו לדון על יושר בדבר התאוות במקור (בו׳ לשני) ר״ל כי כשנקבלם ונרגילים לא נשפוט אותם וכו׳ עיי״ש : שיהיו משוערים , ר״ל שיהיו התענוגים כפי הבריאות וכפי העושר וכפי הסכמת השכל , שהוא המושל בכל כחות הנפש לנהלם על מי מנוחות היושר : ולזה נקרא מלומד , המסתפק נקרא מלומד כי למד והתיישר מהשכל כמו הנער מהמלמד אותו להועיל : יחמד כראוי , לא יחמוד כ״א הראוי לפי הבריאות והעושר ולפי הזמן כאשר יגזור השכל : וזה דבר הוא לנו , מה שיגזור השכל לנו לעשותו : ותדע ותשכיל מן אולא הדברים שבהיות השכל הוא המושל בכל קניני הנפש לפעולותיה בדבר יושר בהנהגת המדו׳ והעיון לשפוט שפוט כפי העולה מחקרו , לכן אין מושל בו כבתוב אין אדם שליט ברוח וגו׳ , פי׳ אין יד המכריח שולט ברוח השכל לאמר הוליד תולדה הפך המתחייב מהקדמות ההיקש , ובהיות כי שכל האדם לא מכוין יושר ודק ההנהגה על בוריה לכן פי׳ מטוב ה׳ על בני אדם לתת להם המורה לצדקה אשר יעזור בה לסניה דת כוללת כל הקהל חקה אחת להם אם נימוסי ממשכילי עם ועם כאשר עשה לאו״ה ואם אלוהי כאשר עשה לעם קרבו , ולא ימלט הדת על״פ מספיקו׳ אם בכלל ואם בפרט ככתוב כי יפלא ממך דבר למשפט וגו׳ , ונמסר דבר היתר הספיקות למשכילי עם יודעי דת ודין ולנהג בו כפי הסכמת המרובים ככתוב אחרי רבים להטות , וזה פקרו המינים לאמר הנה מליכם בית ישראל ואת המצוה למבוד ע״ז כי אנחנו הרבים ואתם המעט מכל העמים ולמען דעת ביאור זה הכתות תדע ובחנת שהשכל פי שנים לו במין א׳ מעשי ב׳ עיוני , המעשי יעיין בעניינים האפשריים ר״ל אשר ביד האד׳ לעשותם כחפצם וכפי העולה בהסכמתם כמו בל מלאכת מעשה והנהגת היושר ועשות הצדק ובמשפט בין איש לרעהו והכלל כל דבר המתואר בטוב או רע , והעיוני יעיין בהכרחיים ר״ל בדברים שאין ביד האדם לשנות גם כמו הבית אם הארץ כדורית או שטוחה והכלל כל דבר המתואר באמת ושקר , והנה ע״ור יש מהם מוחלטים כמו הבריאות והחולי ויש מהם מוסכמים במו הגזל והיושר שהם שונים בעם ועם לפי דתיהם השונים במדינה ומדינה עד שהגזל במדינה אחת יתכן שיהיו יושר באחרת וזיכה דמלבושה דיגאלפי הסכמת דתו , משא״כ האמת והשקר שהמה מוחלטים בכל מקום ובכל זמן , והנה מהמבואר שהדבר התלוי בהסכמת הולכי׳ בו אחר הרוב כי רבו ככלו , לכן הטיבה התורה מה שאמרה אחרי רבים להטות ר״ל בדין ומשפט לבד התלוי בהסכמה וזהו שמ״א בפר סגיאי שלם דינא , משא״כ באמונות ודעות התלוי באמת ושקר אין הולכים בו אחר הרוב כי לא בהסכמה תליא מלתא כי אפי׳ אם אלף יאמרו בפ״ב הם ה׳ ואחד יאמר שהם ד׳ לזה שומעי׳ שאומר אמת ואין הולכי׳ לרוב והוא הדבר שאחד הי׳ אברהם ונגדל לעבודת השי״ת ולא חשש לבני דורו כלם שהיו עובדי ע״ז , וגם אנחנו אם נחוש לרוב בגולה זה נגשם הבורא ית׳ כי רבי׳ וכן שלמים אינם יודעים משפט שפטעם הנשמות בלב כ״א נפה וקבה מרעיקים (ר״ל עוקצי׳ את קו׳ ברעדה) ומהגשמים וד״ל :

פרק ראשון

כבר נאמר מהסתפקות ، נאמר עתה מהנדיבות ، אמנם יראה כי הוא אמצעי אצל הממון ، כי אמנם ישובח הנדיב לא מדבר המלחמה ולא כאשר הוא מסתפק ולא במשפט הוא כ״א אצל הממון וקבלתו ، אמנם יותר בנתינת הממון ، אמנם בדבר מכל הדברים אשר ישוערו בכספים אמנם יהי׳ הפזור והנבלה אצל הממון יתרון וחסרון ، אמנם ניחס הנבלה למשתדלי׳ אחר הממון יותר מן הראוי ، ואמנם ניחס הפיזור לאנשים בלתי מסתפקים כי לרשעים ולמכלים ממון בלתי מכתפקים נקראים מפזרי׳ ، ויראה שהם רעים וחטאים מאד כי נאספו בהם רעות רבות יחד ، אבל אמנם לא יקרא כן ביחוד כי נרצה לומר במפזר אלא יש בו דבר אחד רע כי הוא מאבד ממונו נקרא מפזר אשר הוא עושה בעבור הפיזור עצמו ، כי המפזר אמנם יראה שהוא מאבד הדברים אשר הם לכלכל אותו וישחית אשר הם חייו ולזה נקרא פיזור ، מהדברים אשר בהם תועלת יכול להשתמש בהם טוב או רע ، אמנם העושר הוא לתועלת ישתמש היטב לכל דבר אשר בו מעלה אצל הדברים ، ואמנם אצל העושר ישתמש היטב בכל דבר יש לו מעלת אצל הממון ואמנם זה נדיב ، אמנם נראה ששימוש הממון נראה הוא ההוצאה והמתנה אמנם הקבלה היא יותר קנין ، ולכן יותר הוא נדיב לתת לאשר הוא ראוי מהמקבל הראוי ובלתי מקבל ממה שאינו ראוי ، כי יותר הוא מהמעלה׃

כבר נאמר ، כבר ביארנו מדת ההסתפקות במאמר הקודם וזה נדבר ממדת הנדיבות ׃ אמנם יראה ، מדת ההסתפקו׳ נוהגת בהנאות ועלגים אשר אצל חוש המישוש ، כמו שקדם אבל הנדיבות נוהג בנתינת הממון וקבלתו ובכל הדברים אשר ישוערו בכסף ר״ל בכל דבר שהוא שוה כסף ׃ אמנם יהי׳ הפיזור ، הפיזור והכילות הם ב׳ קצוות רעים אצל ההוצאות וההכנסות והנדיבות הוא האמצעי ׃ למשתדלי׳ ، המרבה להשתדל בתוספת ההון יותר מן הראוי לאנוש כערכו הרי זה נקל וכילי והבלתי מסתפק ומכלה ממונו בהוצאת המותרות נקרא מפזר ׃ כי נאספו בהם רעות רבות ، כי מלבד שהוא מכלה ממונו הנה הוא רודף אחר תאות לבו ׃ לא יקרא כן ביחוד ، לא יתואר בשם מפזר לבד כי אם בבחינת הפיזור לבד ، והוא המאבד רכושו אשר שתן לכלכל אותו והוא מפזר אותם ללא יועיל ׃ מהדברים אשר בהם תועלת ، כל הדברים שיעורו בהם ב״א ישתמשו בם קצתם שימוש טוב וקצתם שימוש רע ׃ אמנם העושר ، אבל העושר הוא לתועלת ، א״כ ישתמשו בו בעלי המעלה שימוש טוב ומעלה והפך זה שבעלי הפחיתות ישתמשו בו שימוש רע ׃ יש לו מעלה אצל הממון ، אבל המעלה אשר בעושר הוא בדברים שבממון ، וממה שקדם התבאר שהמעלה אשר אצל הממון הוא הנדיבות ، ומבואר א״כ מזה שהמשתמש היטב ר״ל כראוי בעושר הוא הנדיב ׃ היא ההוצאה והמתנה ، מבואר ששימוש הממון הוא על ב׳ פנים הוצאה והכנסה ، ומהמבואר שקשה להוציא הון מהכנים הון שעדן לא קנה כי הראשון הוא מעשה הטוב וכו׳ הוא העדר המעשה וכבר התבאר שהמעלה היא אצל הדבר הקשה בטבע האדם ע״ד אמרם ז״ל לפום צערא אגרא ، מבואר א״כ מזה שיותר יקרא נדיב מי שמוציא הוצאות כראוי ، ממי שמכנים הכנסות כראוי ׃ יותר קנין ، ר״ל ההכנסה ׃ לתת לאשר הוא ראוי ، להוציא על דברים ראוים וכשיעור הראוי לאנוש כערכו ׃ מהמקבל הראוי ، המוציא הוצאות כבכשר הוא יותר נדיב מהמכנים ההכשר כי המוציא עושה טוב באונו ، והמכנים סובל הטוב שהוא מקבל וקשה להוציא ולעשות טוב יותר מסבול עושר וקבלתו ، והוא הדבר שנראה שהכילי כיותר יקפוץ ידו מהכנים עוד רב בעבור הוצאה מועטת

שהוא

מהמעלה עשות טוב מסבול טוב · ועשות טוב הוא יותר משובח מבלתי עשות דבר מגונה · אמנם אינו נגלה כי הנותן נמשך אל עשות טוב ומעשים טובים · אמנם הקבול נמשך אל הסבול טוב או בלתי עשות דבר מגונה · על כן השבח הוא ראוי ליתן לנותן מאשר הוא למקבל · ויותר הוא משובח בנקל הוא שלא לקבל מתת כי יותר מעט דם אשר יתנו אשר להם מאשר לא יקבלו מאחרים , אבל אמנם הנדיבים הם אשר יתנו ואשר לא יקבלו מאחרים נחשבים בנדיבות · ואשר יקבלו לא ישובחו מאד · הנדיבים הם יותר נאהבים מאשר להם מעלה אחרת בעבור כי הם מועילים · וזהו במתן · כי אמנם הפעולות אשר כפי המעלה ראוי להיותם טובות ובלב טוב ולכן הנדיב יתן בלב טוב וראוי ושאר הדברים הנמשכים למתן ישר · וזה בשמחה או לא בעצבון או במעט עצב · ואשר יתן ללא ראוי או שלא בלב טוב כ״א בעבור סבה אחרת · לא יקרא נדיב כי אם בשם אחר · ולא הנעצב כי הוא יבחר הממון מהפעולה הטובה וזה איננו נדיב ולא יקבל ממי שאינו ראוי כי זה הקיבול איננו למי שלא יכבד הממון · וגם אמנם לא יהיה שואל שאלות · הפועל הטוב לא יתפעל בנקל ויקבל ממה שראוי לו כמו מהקנינים

שהוא מלטרך להוליא נהכנסתו · כי ההולאה קשה מלין ומעוררת עיני נחינתו : מבלתי כסות דבר · אשר מרע · והנה הם ג׳ מעלות זו למעלה מזו · א׳ סר מרע ר״ל הבלתי עושה כל רע ומגונה למען אלות הון · ב׳ סובל הטוב ר״ל עושה עושר והון בלדק ובמשפט ומקבל הממון הראוי לו בלדק ומתרחק מהבלתי ראוי · ג׳ עושה טוב ר״ל מוליא הולאות מהונו כפי היושר ונותן מתנות לאביונים ולראוים לקבל · לא ירבה נתינה ולא יפחות כ״א כפי ערך עשרו כן יתן : כי המתן נמשך · ומהמבואר שהמעלה נכללת תחת גדר עושה טוב · והקבלה תחת גדר סובל הטוב או בלתי עושה רע עכ״פ : ע״כ השבח · לכן ישובח הנותן יותר מהמקבל אף כי נהיות שניהם בלדק ומשפט ומאמרם ז״ל כל התחלות קשות · אשר לכן יבקש כל פועל · התחלה קלה למלאכתו · ואם כן ראוי להקדים סבול הטוב על עשות הטוב · וזה שאמר הכתוב סור מרע ועשה טוב · כי שלילת עשות רע היא הכנה לעשות טוב : בנקל הוא · עוד יוסף ידו להוכיח במישור שהנותן כראוי הוא יותר נדיב מהמקבל כראוי · בעבור קושי הנתינה מהקבלה וזה כי מיעוט פועל הדבר יורה על קושי הפעולה ויקרתה · : כי יותר מעט הם אשר לא יתנו · מלת לא היא אך למותר בכנים ובביאור ה״טע ליתא · והטעם כי הנה אנחנו רואים שהנותנים המה מעט המספר מהבלתי מקבלים · וזה יורה קושי הנתינה מהעדר הקבלה : אבל אמנם הנדיבים · אך עכ״פ לא יקרא נדיב כ״א יהיו׳ לו ב׳ המדות יחד ר״ל שיתן ולא יקבל ג״כ : הנדיבים הם יותר נאהבים · עוד יוכיח שהנותן הוא המשובח במדת הנדיבות וזה בעבור היותו נאהב לב״א ככתוב וכל הרע לאיש מתן : וזהו בשמחה · כי אם יתראה הנותן בעולב ולב רע לא יקבל ממנו המקבל שכר ולא יקרא נדיב כי אין זה הנדיבות קנין נפשי אלא כי דרך עולב בו יורה שאין לבו שלם במעשהו · וכ״כ לאמר וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם התנדבו (ד״ה א׳ כ״ט) : בעבור סבה אחרת · כמו מי שמתנדב במתת בעבור הנושה יקרה נשא פנים · ובעבור התפארות נקרא מתהלל וכיולא בזה כשאר הסבות : כי זה הקיבול אינו · לא יקבל מהנעלב כ״א החומד ממון ומכבדו : לא יהי שואל שאלות · ומה גם שלא יבקש המקבל מהנותן שיתן לו כפני המחויב על הפתחים ושואל מפני העוני : הפועל הטוב · מהנאי הפועל הטוב שלא יתפעל מפעולתו ד״מ הנותן לראוי לא יתעלב ולא ירך לבבו לבקשת הבלתי ראוי · וגם המקבל מהראוי לא יתעלב בעבור לרכו לרעהו כי יחשבו לקנין מיוחד ומוכרח כאומר ראוי ומחויב לו · וזה כי לה׳ הארץ ומלואה ונתנה לבני אדם לעבדה ולהתפרנס בשכר עבודתה ככתוב אדם לעמל יולד · והנה המרבה בשכרו יותר מכדי פרנסתו מחויב לתת לרעהו שמעשה ידיו בלתי מספיקים לפרנסתו כי קנינו במו ב׳ שותפי׳ שאחד מרבה ואחד ממעיט בשכר · ובלבד שיפעלו שניהם בשוות במלאכתם

שהקניינים המיוחדים לו · ולא כמו דבר טוב · כי אם
פוסר הכרחי שיהי' לו מה יתן · כי גם הוא ישגיח
בקניינו כי ירצה בזה להספיק לאחרי' · ולא יתן לכל
יען יהיה לו לתת למי שהוא ראוי ומתי ובמקום
הטוב · אמנם נדיב אשר ירחיב במתן מאד עד שיעזוב
לעצמו המעט אין ראוי להביט אל הנדיב בערך אל
עצמו כי הנדיבות הוא לפי הקנין · כי לא ברוב
המתנות יקרא נדיב כי אם לפי קנין הנותן · כי זה
הנותן על כי מאשר יש לו · ולא ימנע מהיות יותר
נדיב הנותן פחות אם יתן מהמעט · ויראה שהם
יותר נדיבי' אשר ירשו או אשר יקבלו מאחרים
מאשר הרויחו בעצמם · או קנו · כי אלה לא נסו
החוסר · והכל אוהבים מעשיהם כמו האבות לבנים
והמשוררים לשיר · ואין נקל לנדיב להתעשר יען
אינו מקבל מתנות ואינו שומר אבל הוא מוציא ולא
יכביד העושר בעבורו כי אם בעבור מתן · ולכן יאשימו
אנשים נגד המזל · מדוע אשר הם א"כ יותר ראוים
לא יעשו כן · אבל בעבור זה לא יקרה בבלתי אפשרי
פי' א"א לקבץ ממון מי שלא השתדל לקבצו · כמו
שהוא זה בשאר הדברים · אבל לא יתן למי שלא
ראוי ובזמן שאינו ראוי · ולא אחד מהדברים
כאלה כי זה לא יהי' פעולתו כפי הנדיב · כי המוציא
ממון

במלאכתם · כי לא יוכל העני מספיק ואין על העושר
חוב לפרנסו : לא כמו דבר טוב · לא יקבל הראוי
כמו דבר טוב ר"ל שמיטיב עמו רעהו בנדבה · אבל יקבלם
כאלו הוא חוב מגיע לו והכרחי לו ליתן ר"ל להוציא מעט
הוצאותיו · בגם הוא מוכרח להשגיח בקניניו ר"ל
בהכנסותיו למען יספיקו לו בהוצאותיו : ולא יתן לכל
כי ראוי לכל אדם לשקול הוצאותיו ולא יוציא כי אם כיותר
טוב וביותר מועיל · וכן כל נדיב לא יתן מתת לאיש הגון
וראוי ובדבר המועיל לו לזמן רב · ובהיות שקניני
הידיעות מועילים הרבה לעניי הדעת יותר מכל קנין
כסף לבני הרכוש · כי הרכוש קנוי קנין שעה והדעת
קנוי' קנין עולם כטעם והחכמה תחיה בעליה · לכן
מחברי הספרי' והעוזרים על הדפסתם יותר נדיבים
ובעלי צדקה מכל נדיבי העם · וכן אמרו ז"ל ע"פ עושה
צדקה בכל עת זה הכותב ספרים ומשאילן לאחרי' : אמנם
נדיב אשר ירחיב · והוא נדיב באמת המכוון רוב רכושו כו'
פי' הר"שט ז"ל וכבר הרגיש מה שיש עליו קושי' מאמרם
ז"ל המבזבז אל יבזבז יותר מחומש · ואולי גם היוכל
דעתו כדעתם ז"ל והרבע הידות יקרא מעט : בערך
אל עצמו · בבחינת רבוי ממונו : כי הנדיבות הוא לפי
הקנין · לפי רוב העושר ירבו הנדיבות : אם יתן
מהמעט · ר"ל אחד נותן אחת מעשר ואחד נותן
ס' · יסכן שבעל הא' יתן כדת ובעל המעשר ימעיט בכונתו
לנפל הא' עשר סאין ולבעל הט' מאה : ויראה שהם יותר
נדיבים · אמנם ראוים שיורשים ומקבלי מתנה הם
נדיבים יותר מאשר הרויחו רכוש בעמלם או הקונים בכספם
חליפין קנין מה : כי אלה לא נסו העושר · נקל ליורשים
ולמקבלי מתנה להיות נדיבים באשר שלא הורגלו במחסור והאיש יודעים רע עניין לכן אין חוששין להוציא ממוני :
והכל אוהבים · גם קשה על המרויחים והקונים להיות נדיבים לבוז מקנה קנינם באהבתם אותם אשר בן עשו
על פועל להבט פעולתו ולחוס עלי' בל תלך להפסד : אין נקל · לא בנקל יעשר הנדיב בהיותו שונא בצע ובלתי
שומר קנינו מרוב ההוצאה : ולא יכביד · אינו מרבה עושר למענו כ"א למען אחרים ר"ל למען נדיבות :
נגד המזל · נגד השר והמלאך הממונה על יוצר ההנהגה במזלות כו"א · והטעם רבים יטיחו דברים כלפי המזל
המעשיר לאמר מדוע לא יעשו עושר אלה הנדיבים בהיותם ראוים לעושר מפאת טוב טבעם להטיב לראוים : אבל
בעבור זה · אך עם היותם מתרעמים נגד המזל כאלו הוא הסבה בדבר ואין גם סבה טבעית · והאמת יש גם
סבה טבעית כי הוא זה בעבור שאלה הנדיבים לא הרגילו א"ע בקיבוץ ההון אשר בכל כשאר האומניות שהבלתי רגיל
במלאכה לא יוכל עשוה : אבל לא יתן · עם היותו בלתי רגיל בקיבוץ הון עכ"ז אינו עכ"פ מפזר לאחר
לבלתי ראוי : כי זה לא יהי' פעולתו · כי אין זה מפעולת הנדיב בשבור שקנה שאצילת כל הוצאותיו כראוי

ולא

ולא יתן ל"א לראוי ובדבר הראוי : המעדיף על זה , כשירבה בהוצאותיו כפי ערכו . נקרא מפזר : לא יהיו השלטונים מפזרים , כוונת יוכיח את חורי הארץ שלא ירגילו את עצמם בפזור כי לרוב עשרם נקל להם לנטות אחרי הפיזור , אבל ימלאו ההוצאה כפי ערך ההכנסה : הנדיבות היא אמצעית , מדות הנדיבות היא הנהגה אמצעית בהוצאה וההכנסה כמבואר במה שקדם : תעשה שניהם כראוי , ר"ל ההוצאה וההכנסה : קיבול כמוהו , שסיבי הנתינה שוה עכ"פ לקבלה כי אם יעדיף יהי' מפזר ואם יחסר כפי ערכו יהי' כילי : כי אשר איננו , אם אין ההוצאה שוה לערך ההכנסה : יתנגדו , יהיו ההוצאה וההכנסה מתנגדים ר"ל בלתי שוים זה לזה : הדומים , ההוצאה וההכנסה המשתוים ראוי שיהיו יחד בנדיב : יתעצב על השוה , על נתתו מגבול השיווי : עמית בממון , ר"ל ושותף נאמן עם כל היושר באדם , בענין הפזור המדיני , זריז במלאכתו ומה שמרויח יותר מכדי צרכו מחלק לחבריו הבלתי מספיקים : שיסבול , יתכן שיסבול העוני בעבור נדיבתו ואיננו מכבד ההון לאגור אותו לעת הצורך : ויותר יחר לו , יתעצב יותר כאשר לא יוציא הוצאותיו כראוי שהוא חסרון ההסתפקות ממה שיתעצב בהוציאם בבלתי ראוי , שהוא השתמשות במותרות , והחכם שימונידי חולק על זה , והנה בענין ההסתפקות והמותרות יש שם חלוקי דעות רבות , ומה גם היום רבו בו דעות שונות מה זה טוב לבני אדם כי בקשת המותרות לפי ההשקפה הראשונה יבטל בעליה משלימות ההשכלה בהיותו עסוק ורצון כל הימי' בבקשתם , אך בבחי' אחרת ירבה הוריזות ויפר התענוג בין אנשי המדינה , ויעוין מה שכתבנו בחיבורנו אסף (ח"א ריש פ"ג ממנו) : והנה דעת החוקר בזה שההסתפקות יש לו קדימה ומניח על קנין המותרות לגמ"סום בלעו , והכל הולך אחר העצבון והשמחה ר"ל שישמח בהוצאותיו והכנסותיו כראוי לפי השכל ויעצב אם הם בלתי ראוים לפי השכל ירבו עצבותם ברבות החטא ויצערו . . . . בקשנו באמור :

ממון כזה לא יוציאהו כאשר הוא ראוי להוציא כמו שנאמר כי הוא אשר יוציא כפי אשר יש לו ובדבר הראוי , המעדיף על זה הוא מפזר , לא יהיו השלטונים מפזרים כי מרוב הונם לא יראה היות נקל להיות מעדיפים בהוצאותם ומתנותם , הנדיבות הוא אמצעי אצל נתינת הממון וקבלתו , הנדיב יוציא ויתן בדברים הראוים בשוה בקטנים ובגדולים וזהו בשמחה , ויקבל ממה (ל"ס ממי) שהוא ראוי מה שהוא ראוי , כי המעלה תהי' אמצעי בשניהם תעשה שניהם כראוי כי ישמח ליתן כראוי לקיבול כמוהו , כי אשר איננו כמוהו יתנגדו , על כן הדומים יהיו יחד בו והמתנגדים גלוי הוא שלא יהיו יחד , אמנם אם בעשותו כראוי יקרה שיוציא ממון בדברי בלתי נאות , יתעצב על השוה ובראוי כי מן המעלה הוא לשמוח ולהתעצב כראוי וממה שראוי , והנדיב הנדיב הוא עמית בממון ואפשר שיסבול דברים בלתי נכונים על בלתי כבדו הממון , ויותר יחרה לו אם לא יוציא הממון בראוי מאשר יתעצב מאשר יוציא ממון בדבר בלתי נאות , אך שימוניטו לא יודה זה , אמנם המפזר יחטא באלה לא ישמח במה שראוי כראוי ולא יתעצב כראוי , וזה יותר מבואר בסמוך

פרק שני

בבר אמרנו כי הפיזור והנבלה הם מהיתרון והחסרון , ובשני דברים במתן ובקבלה , כי ההוצאה נשיג מהמתן , לכן המפזר יעדיף בתת ובבלתי

בבר אמרנו , כבר התבאר בפ' הקודם שהפיזור והכילות הם ב' קצוות בהנהגת הבית והמדינה אצל הממון , הפיזור הוא קצה היתרון והנבלה קצה החסרון : ובשני דברי' , כל אחד מהקצוות לו שם בב' דברי' : במתן , בהוצאה ובהכנסה : נשיג מהמתן , עלם ההוצאה הוא המתן אשר ניתן לזולתנו אלף עוב גם . . . מתנת חנם : יעדיף בתת , ירבה

שבלתי קבל) ויחסר בקבלה , אמנם הנבלה תוסיף בנתת ותעדיף בקבלה , אם לא בדברים מעטים ; לא יוסיף על הממון עם הפזור ולא יהיה זה נקל אחר שלא יקבל מעבר אחר ויתן לכל כי מהר יעזבם הממון , כמו ההדיוטות המתנים יראה שהם מפזרים , אכן יראה שהוא יותר טוב לא מעט מהנבל כי זה נקל להרפא או בבואו בימים או מפני חסרו יכול לחזור אל האמצעי , והנה בזה אשר בנדיב כי יתן ולא יקבל , אבל אין אחד מהם כראוי ולא טוב , אבל אם יעשה זה בהרגל או בענין אחר יהיה באמת נדיב יתן לאשר הוא ראוי ולא יקבל ממי שאינו ראוי , ובעבור זה יראה כי אינו רע לפי המדות כי אינו מן הרשע ולא מן המגונה המעדיף במתן ובלתי מקבל אך אמנם הוא סכל לפי זה הענין והמפזר יראה שהוא יותר טוב מהנבל בעבור הדברים האמורים , ובעבור כי זה אמנם יועיל לרבים וזה לא לאחר ולא לעצמו , אבל רבים מהמפזרים הם מקבלים ממה שאינו ראוי והם לפי זה נבלים כי הם יקבלו מכל עבר בעבור שהם מאבדים הכל , והנה זה נקל לעשות , אמנם קל מהרה יעזבו ממונם וע"כ הם מוכרחים לבקש מצד אחר . כי אלו יתנו בערבבות ולא יכוונו בעבור דבר טוב , כי אם בלי הפרש יקבלו מכל צד ויתאוו ולא ישגיחו איך ומאין , ובעבור זה מתנותיהם אינם נדיבות ולא טוב ולא בעבור טוב ולא כראוי , אבל פעמים מעשירים אשר ראוי להיותם רשים , ולא יתנו דבר להולכי אורחות יושר במדות , ולמחניפים יתנו נדבות רבות , לא בעבור דבר אחר , ולזה רבים מהם אנשי נכסים מאבדים ממונם , כי בנקל הם מכלים במותרות , ולפי היותם לא על הטוב יטו אל התאוות . על כן המפזר אם א"א לבוא אל

בהולאה לפי ערך עשרו : ובלתי קבל , ירצה בהעדר ההכנסה , והוא אך למותר כי הדבר האמור הוא מובן בלשון הבא אחריו : ויחסר בקבלה , ימעט בהכנסה ושכך זה הכילי והנבל שהוא ממעט בהולאה ומעדיף בהכנסה : בדברים מועטים , המפזר מכנים דברים מועטים והנבל מוליא הולאות מועטים : לא יוסיף , המפזר לא יעשר בקל בהיות ב' חלקי הנבתו מתנגדים מכנים מעט ומוליא הרבה : שלא יקבל מעבר אחר , שלא יכנים שהוא העבר בשני אשר נגד ההולאה : כמו ההדיוטות , כמו עמי הארץ ואנשי המדינה הרגילים להוליא הולאה מועטת ונראה מעט יראו כמפזרים לא בן מהיותי המדינה ומוליא הרגילים בהולאה רבה אין משפטם ככה אבל להם משכו השוע האמור בפ' שאחריו : אכן יראה , אבל עם היות שהמפזר והנבל שניה פחותים ע"מ יראה שהמפזר הוא יותר טוב הרבה מהנבל בדברים רבים , א' המפזר יקבל תרופה בבואו בימים ר"ל שילמודהו לוק העתים אומנות מה או משא ומתן להרבות בהכנסה , או באשר יעני וידל או יקמץ בהולאה וישוב אל הראוי והאמצעי , ב' הנה זה אשר בנדיב , ר"ל במפזרים לו טבע הנדיב בוופרמת : אבל אין אחד , אין ההולאה וההכנסה כראוי ר"ל מכנים מעט ומוליא הרבה : בהרגל , אם ירגיל את עלמו להכנים ולהוליא כראוי יקל לו זה בשכבר רגיל קלת במדת הנדיבות שהוא המותרות : המעדיף , מי שהוא מרבה בהולאה וממעיט בהכנסה , נראה שאינו איש רע אבל סכל בלתי יודע עוב ההנהגה ויושרה : ג' ובעבור כי זה יועיל לרבים , המפזר עוזר לרבים הנהנים ממנו משא"כ הנבל שגם הוא בעלמו איננו נעזר מטובו כי אם מעט מוער לא כביר : אבל רבים מהמפזרים , אך יש מפזרים רבים שהם נבלים להיותם מאספים הון מכל עבר ומכל לד ר"ל שלא ביושר בעבור סברתם לממון ברוב הפיזור : בערבבות , בערבוביא , כלומר לעניים ולרשים ולהם נבלים , במה שעושים עושר ולא במשפט הם שנים להיות במדות הקמצנות הבלתי מבחינים אם יבוא עשרם ביושר או לא : אינם נדיבות , כי הנדיב יתן לראוי : לא בעבור דבר אחר , אינם נותנים להישר האדם בעבור יעזרו כ"א לאיש אחר ולן כ"א הכסילים באנשים שאינם מכותנים : אנשי נכסים , מאבדים יאבדו עושרם בענין

יען : יעבירנו / ישמור מן קבלת מבלתי של האמצעי
אל קבלת הפיזור : ואם ישוב בלימוד / ואם ילמדוהו
אותם שמפני ישוב אל האמצע ורוחו לו : תוקנה /
תוקנה והחליצות שפגשו הכילות לבעליהם מירחקם אל
מפזם שלא יוכלו עוד לכבוש מקנה ותקון מרוב חליצותם
לכן יאמר קניהם אשר כבר רכשו / והוא הדבר שהם מוב
מוכן לבוא לסיבת נדיב בבואו ימים כאמור למעלה :
רוחב טבעי / גם אלו שטעם כיון קשה כרפואה כן
טבע האדם מוטה אל הכילות וקשה לבוא הטבע והשתדל
מפני כי הפיזור / והוא כדבר שנדיב הוא עם מוסף
למושלים ולגרויים כמו נדיבי עמים מלכם פי׳ מושלים /
אם לפי ואם משותפים מתוכן זה מגל עבדי אדם אם
מגל בנפשו ובטבע לא ילרח : ומהה כם / הקמצנים
הם על מיני מונים לא רק זה כרעי וזה סגר כשוה שמש
מכלם כלולים תחת שני סוגים שהם משוללי הנתינה ורעי
הקבלה בספר המפורי׳ שהם רעי הנתינה ומשוללי הקבלה :
כי אלה יעדיפו בקבלה / קצת הנבלים יעדיפו ברצם
בקבלה משאר הנבלים / וקצתם מחסרים בנתינה ברצם
יותר משאר הנבלים : אמנם ממטע יושר / מפניהם
חושם כיושר אשר גם ישפטו שאין לקבל של אחרים ·
אם כי ירצו כן בכיעור ר״ל שלא יתגנו בעיני העמים :
מיראה / ואשר ירצה הוא אשר יאמר בטעמם ורמזם
בהעדר הקבלה שלא יכרחו לפתוח לבבלי המתנה והוא
בעל מגונה : מוכר כמון / קצת המקמצים בנתינתם
יקראו מוכרי כמון על שם ששוקל נתינתו כפי קבלתם
שהנבלה במו מוכרי כמון השוקלים או מודדים אין כמוך
במכור יקראו / וכן פי׳ הר״דק שהקמצן נקרא כילי [illegible]
אל נשלים עבר הארץ שעברי מדידה לפיוטו מודד כמון
רעה : כן יקרא כהכרפתו / כאשר ימכור דבר מה
השוקל מקלגו ר״ל בכרעה והקפדה הוא מעריך מכח
בהיותו אל עין : לא כאשר יתן / אין הדברים אמורים
באשר מעמה הם לנותנו כי אין זה משנע הכילי כלל :
ממעט יראה / קצתם משנים מקבלה מיראתם כן
ילטרכו לתת לא״ג במו קצת הערקים הכלפי רוצים
ליהנות משכניסיהם מיראתם כן ילטרכו להכנים את שכניסיהם לבתי׳ : ואלה אמנם / אלה האומרים את״ו כדים
בקבלה והם ספר המפורי׳ שלא יקבלו : ולוקחים מעט מכע / להכותי כרעים כלמורים את״ו שהם לוקחים הרבה
ואם בקבלים מכלים כא״ל רשעים : הדבר הכולל / כלל כשוה בכלם בכולם ירויחו מעט ריוח מגונה : ואשר יקחו ·
מלם בתרויחים ריוח גדול בנבלה אינם נקראי׳ נבלים כ״א רשעים : כמשחק בקוביא / אם המפורי׳

אל האמצעי יעברנו · ואם ישוב בלימוד והנהגה
כראוי ישוב אליו והטוב · הנבלה אין לה רפואה גם
מאה תוקנה · ושאר הדברים השולישים [illegible]
נבלים · ויותר טבעי הוא באדם מהפשוט כי רבים הם
אוהבי כסף מהנותנים · והנה הם על פנים רבים ·
כי על ענינים רבים יראה שתהיה הנבלה · ואמנם
מכלל היא בשני ענינים בהעדר הנתינה ובהתיתרות
הקבלה · אבל לא תהיה שוה בכל · אבל לפעמים
תתחלף כי אלה יעדיפו בקבלה ואלה יחסרו בנתינה
כי אלה אשר יקראו בשמות הנבלה כמו קמצני לב
קופצים · אצירי לב יחסרו בנתינה אבל לא יתאוו של
אחרים ולא ירצו לקבל מהם · אמנם מטעם יראה
ומהאיש הכיעור · והנה אין יאמר כי הם כשמירים
מזה שלא יכרחו לפעמים לעשות דבר מגונה ומהם
יקרא מוכר כמון · והנה כן יקרא בהתרפתו לא
באשר יתן דבר לאדם · ומאלה אמנם ימנע מלקבל
מאחרים בעבור יראה · כי אינו נקל לקבל של אחרים
כדי שלא יתן משלו לאחרים · ואלה אמנם יעדיפו
בקבלה כי הם יקבלו מכל צד מכל והם פועלים
פעולה הנבלים כי יקבלו מאתנן זונה והדומים ·
והם ברבים כנשך ובמרבית ולוקחים מעט משם
מרבים · כל אלה יקבלו ממה שאינו ראוי ומה שאינו
ראוי · והדבר הכולל בהם כי יראה בהם חריצות
כי כלם יקבלו חרפה בעבור מעט ריוח · ואשר יקחו
דברים גדולים ממה שאינו ראוי ולא הראוי לא
נקראם נבלים · כמו הפריצים מהמסמי המדינות
ושוללי המקדשים · אבל נקראם רשעים וחטאים ·
והמשחק בקוביא ושולל המתים והגנב מהנבלים הם

[illegible]

לשהאומצים כי הם עמלים בעבור הרוחה׃ ומהם לוקחים ממאורבים עד שראוי לתת להם׃ ובלבם רוצים להרויח ממה שאינו ראוי רוחים במונים׃ וכל אלה הם לקיחות נבלות׃ עד שנאמר כי הנבלה היא נגד לנדיבות כי הוא יורה רעה כהמור ויותר קשה בזה מהפזור והמותר׃

פרק שלישי

ואמנם יראה שראוי לסמוך לזה השער כי יראה כי הוא מעלה אצל ההמון׃ לא יתפשט אצל כל הדברים׃ אשר במונן במו הנדיבות כי הם אצל ההוצאות לבד׃ אמנם באלה יצריך על הנדיבות כמו שיורה זה השם הגדולים בגודל אמנם תהיה ההוצאה ראויה׃ הגודל אמנם יאמר בהצטרפות כי אין ההוצאה שוה לשר ושלמונה על התפלה ועל נירי המדרש׃ כי אם כפי הראוי לכל אחד ובכמה ואצל מה׃ אמנם המוציא בדברים הקטנים או באמצעיים כראוי לא יקרא שוע׃ ואם יוציא בפעמים רבות שיעור רב׃ כי אם המוציא בדברים הגדולים הוא שוע׃ כי השוע הוא נדיב ואין כל נדיב שוע׃ חסרון זה והקנין יקרא פחיתות׃ והתוספת בזה יקרא משחית ומהבל׃ ובאלה אשר לא יצריכו עשות גדולות אצל הדברים אשר ראוי בהם בדברים שאינו ראוי׃ וכמו שאינו ראוי הוא מבלה׃ ואלו נדבר ממעלת השוע׃ השוע חסרון ידוע כי יכול לעיין הראוי ויוציא גדולות ונכבדות ובן ראוי (נ״א יותר) בתחלה והקנין יתבאר בפעולות ממה הם׃ והוצאות השוע הם גדולות ונכבדות וכן ראוי

שאמר״ם אח״ו כי בכלל נדיבים באותם כמלים לאחרים ויוח מנוגב כאחד הנבלים׃ אבן הלוקחים ממאורבים יוקם הראוי להם נקהל נבלים יאשנו׃ על יושר׃ כפי הגדר הסר נאמר שהנבלות הוא הקלה המונגד יותר לנדיבות משפזור הפיזור׃

ואמנם יראה׃ אחר שביאר נקודם מעלת מדת הנדיבות שהיא אצל ההוצאות והכנסות קטנות בהנהגת הבית׃ ר״ל כי טוב הוא לסמוך אליו מעלת השוע שהיא אצל ההוצאה הגדולה להנהגת המדינה כמו בבנייני המדינות ותיקוניהם והדומה להם׃ כי השוע עניינו זר ומשל כעס לבד וצריך הוא גם לאותו ברוחו ג״כ׃ והשוע הוא הפך מכילי מפ״פ ככתוב ונבלי לא יאמר שוע׃ לא יתפשט׃ לא יכלול אותו כרכה כמו נדיב שהוא כולל גם השוע כי כל שוע נדיב ואין כל נדיב שוע כאמור אח״ו׃ כי הם אצל ההוצאות ר״ל אצל ההוצאות הקטנות לבד אבל ג״כ השוע שהוא אצל ההוצאות הגדולות כאמור אחרי׃ שם הגדולים כמו שיורה השם הגדולים׃ כן יורה על הוצאתם הגדולה׃ אמנם תהיה׃ רק שתהיה ההוצאה הגדולה כראוי׃ הגודל אמנם׃ אמנם גודל ההוצאה הוא גם מצטרף בערך אל הקטן׃ לשר שיש לו ידוע שהוא ממונה על דבר מה שהוצאתו רבה מהוצאות נכ״מ׃ חסרון זה הקנין׃ הקלה הקטן מזה המדה נקרא פחיתות כלומר שהוא פוחת בהוצאה כפי הראוי המכונה׃ והתוספת׃ קלת היתרון ר״ל המוסיף בהוצאה הגדולה יותר מפי הראוי לה נקרא משחית ומהבל׃ וכמו אלה המוסיפים המקריאים׃ משחית יקראו ר״ל כנגד מוסיפים ומשחיתים העושים פעולות גדולות ברחוב ומוליכים הוצאות בפעולות גדולות הבלתי ראוים׃ או שיפעלו הראוים אך לא כפי כשרון המעשה הראוי להם יקראו מבלים ומשחיתים׃ אח״ו׃ אחר שביאר הקצוות אשר לא טובים נדבר ממעלת השוע ונאמר׃ השוע דומה ליודע׃ השוע דומה למשכיל על דבר אך יעשה פעל נראה שלימה שלוקח היותר טוב׃ ככתוב הכל כבית מיד כ׳ מלי השכל׃ וכן יראה בתחלה הקנין׃

ע״ל והנפש אלה׃ המשתית שנר יסגרלו לכלות בכן בתחתית בכו שר הלאמם קרן התחר לאחריקגולם הפעולה אשר יפעלו׃ טוב השער הקליני יסבר לרופא לפי גודל הפעולה עד יחשב מי נמי פעל ועשה טובה׃ הוצאות השוע׃

פעולות השר והפועל במדינה הם רבות ולפיכך ראוי להיות גודל פעולותיו ר"ל שיעור שכר הפעולה : לא יותר , גם יתכן שתהיה הפעולה קלה יותר על הפנים כי אין ממדת השוע לדקדק כ"כ בחשבון : בעבור טוב , לפעול דבר טוב ולקנות על ידו שם טוב : בכל המעלות , שכלית כל המדות לפעול טוב : מענג , מולן סבבה בפעולותיו : בשלום , כאלו ישלח מעל פניו פשעלתו ולא יעיין בה היטב כלומר לא ידקדק בחשבון הוצאתה כ"כ , שהוא זה מדת הוותרן לוותר משלו לפועלי כבודו ולא יחשוב את עושי המלאכ' כי באמונה הם עושים : מאשר כמה , אשר לפי כמות ואיכות מספר הוצאת ישיה עות הפועל : ובאלה , באלה הפעולות יגדל השוע על הנדיב כי רבה היא הוצאת השוע מהנדיב : והוצאה שלמים , השוע יפעול ויעשה פעולה גדולה בהוצאה ממנעים בערכה : איננה שוה , פעולת השוע איננה שוה לנדיב בהיות שמעלת הפועל בקנין ר"ל בתאוה איננה שוה עם מעלת הפעולה , כי מעלת הפועל שיהיה שר נכבד בעל עוגל במדינה משא"כ הנדיב , ומעלת פעולתו שתהי' גדולה ותוהם מפליאת רואיה , ולא יפעל הנדיב כמו זאת הפעולה אף שהוא מכלל הנדיבים להיות בכלל המפוארים : כמו בבתי התפלה , שיוציא הוצאות בבניינים גדולים למראה , וטוב בעיני אלהים ואדם : המשווים לשרים , כמו עירות וארמנות השרים : ולא כפי המעשה , לא כפי גודל המעשה לבד כ"א גם לפי גודל מעלת העושה ר"ל שיהי' העושה שר גדול כהנהגת המדינה לא בהנהגת הבית לבד כאמור למעלה שהמעלה איננה שוה בקנין ובפעל וכמו שביארנו שם : ואם ינסה לעשות , ואם יבוא לעשות פעולה גדולה בהוצאה רבה , בנה בסכלות יעשה זה , כי כל פעולות המדות הנכונות הם כפי היושר , ובזה ישו מן היושר שהדל ירבה בהוצאת לפעול פעולות נוראות כי בזה זה דבר לשרי המדינות אשר :

ראוי להיות פעולותיו . ולפי זה ראוי להיות גודל ההוצאה ראוי אל הפעולה כי הפעולה ראויה להיות כפי ההוצאה וההוצאה כפי הפעולה או יותר . השוע יוציא באלה בעבור טוב וזהו כולל בכל המעלות . עוד הוא מענג בזה ועושה בשלוה כי הדקדוק בחשבון פחיתות הוא אמנם ישכיל להיות טוב ונבחר וראוי מאשר כמה ואיך יהיה במספר . אמנם בהכרח השוע הוא הנדיב כי הנדיב יוציא הראוי כראוי . ובאלה הוא גדל השוע כי תהיה זה אצל הנדיבות נהולה . והנה בהוצאה אמצעית יעשה (נ"א יעשה) פעל גדול השוע . כי המעלה איננה שוה בקנין ובפעל . כי מעלת הקנין הוא שיהיה רב ונכבד . אמנם מעלת הפועל שיהיה גדול ונכבד אשר רואיו יתמהו ממנו כי הפועל הגדול הוא נפלא והוא מעלת הפועל גדולה בגודל אמנם תהיה ההוצאה גדולה כמו בבתי התפלה וכמו המנחות המושמות לפני האלהות והקרבנות והזבחים וכן כל העשוים לשרים (נ"א נשרים) והדברים הגדולים המשוים לתועלת ההמון כמו אם אחד ירצה לעשות דבר מועיל לחומה השבה או להוות שקה ליורדי הים באניות (נ"א באיים) או לעשות משקה לכל בני המדינה . אמנם בכל אלה כמו שאמרנו ראוי להביט מי הוא העושה ומה הוא ומה יש לו כי ההוצאות ראוי להיותם ראויות ולא כפי המעשה כי אם גם שיהיה ראוי העושה . ולכן הדל לא יהיה שוע כי אין לו ממה יוציא הרבה כראוי . ואם ינסה לעשות הוא פתי כי הוא עושה שלא כראוי ובלתי נאות כי הדברים שהם כפי המעלה הם על יושר . והנה זה ראוי לאשר להם הון ערוך או אשר נערך להם מאבותם או מאחרים . והם אנשי חיל נשיאי העדה והדומים לאלה כלם גדולה ומעלה ואשר אלה לו הוא שוע . ובאלה ההוצאות הוא עושה גדולות כמו שנאמר כי הם הדברים נכבדים . ויציאו

ברבים

הדברים המיוחדים אלו. ויעשה פעם אחת כמו חופת החתן והכלה. וכן אצל כל הדברים אשר יהדרו לחם כל אנשי הארץ או להעלותם לנשיאות או לחקבלת שרים באים מארץ מרחק ולשלוח מנות ולתת מתנות ולהעלות שכר, כי השוע לא יעשה הוצאה גדולה בעצמו כי אם בדברים הכלליים, כי המתנות באדם רוממות להקדש לגבוה, וכן ראוי לשוע לבנות לו בית ולתקנו כראוי לכעשהו כי הוא תפארת, ויעשה יותר בדברים המקיימים כי זה יותר טוב שבפעולות, ובכל הדברים יעשה אשר הוא ראוי כפי הדבר ההוא הנכון כי לא יהיה דבר אחר נכון לאלוה ולאדם ולא למקדש בהוצאות והוא יעשה הדבר הגדול בערכו ויהיה שוע גדול כאשר יהיה הוצאה גדולה בדבר גדול מה שיהיה באלה גדול, הפרש גדול יש בין היות בפועל להיות גדול בהוצאה כי במתנות הנעדים עשויה כדור יפה או מטה נקוד היא גדולות כמעשה איך (נ"א פך) הוא קטן המאיר (נ"א המחיר) ובלתי נדיבות. ובעבור זה ראוי לשוע לעשות דבר גדול בערכו שיהיה מעשהו גדול, וזה לא יהיה נקל להיות אחר יתר עליו ותהיה הוצאתו לפי מעלתו. ובזה אמנם יהיה שוע, המעדיף על זה אמנם שמשתמש במנהג של בלתי ישר מעדיף לכלות, כמו שאמר יוציא הרבה בדברים קטנים ובמותרות ויוציא בלי ערך כמשל האומרים למגידים עשה משתה חתנים ולהולכי רכיל יתן מתנו' בשוקים יסחב בגדי משי כמו מגמוס, וכל אלה לא יעשו בעבור טוב, כי אם להראות עשרו ולחשבו אשר ראוי יתמהו ממנו, ובמקום הראוי להוציא הרבה יוציא מעט, וכאשר ראוי למעט יוציא הרבה, אמנם הכילי יחסר בכל הדברים ואם יוציא הרבה הוא במעט טוב מאבד, ולכל אשר יעשה הוא באיחור, והוא חושב

אשר לפם הוא פתק : אשר יעשה פעם א' כמו משתה ושמחה שיעשה האדם ביום חתונתו ושמחת לבו פעם א' בכל ימי חייו : אשר יהדרו, אשר יתאספו ההמון לראותם מרוב פליאותם לפי היותם בלתי מורגלים או להעלותם לנשיאות, או שיעשו השרים דברים נפלאים ודברים משמחי לב ביום שיתכנו להיות מושלים השרים, או ביום שיקבלו פני שרים ואנשי ארץ הבאים ממרחקי ארץ, ומהדברים הנודעים הנעשים ביום שיועדו המלכים והשרים לשלוח מנות וכיוצא : כי המתנות, ראוי לתת מתנות השרים בכבוד ככבוד מתנות האל ואין עד"הכ כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני : בדברים המקיימים, ר"ל יעשה מעשהו לפי השלימות היותר אפשרי הנותן קיום למלאכתו : כי לא יהיה דבר, אין שום דבר מוכן לאלהים או לאדם בלי הוצאה, ואי זה שיהיה הוצאות בחלוקה אלה נקרא שוע : הפרש גדול, יש הבדל בין היות דבר גדול בבחינת ההוצאה, כי הנה הכדור שמשחקים בו הנערים והמקל הנקוד ושלוש, אשר גדולי' בעיני' קצתם ר"ל יפים למראה עינים אך אינם רבי ההוצאה המחיר : להיות אחר יתר עליו, להיות למחיר יתרון עליו בפועל כמוהו : המעדיף, ר"ל קצה שיתרף הטוב הוא המשתמש בהוצאה גרועה בלתי ישרה ומרבה בהוצאה עד לכלה : בדברים קטנים, שאינו טוען דברים קטני הערך הפך פעולת השוע שפועל פעולות גדולות לאמות : כמשל האומרים, כמו המושלים האומרים למנצחי דגל והמוסרים, ואנשי לבם מספרי ספרים ע"י משל מיגל קורא בי מלבה, להולכי רכיל, מספרי לה"ר : יסחב בגדי משי, להראות כאלו אינם חשובים בעיניו לרוב עשרו : בעבור טוב, אינו עושה מעשהו למען ישיג טוב על ידו, כמו שעושה השוע, וירבה במקום שראוי למעט וימעט במקום שראוי להרבות כי כל מעשהו לא בהשכל הפך לשוע : אמנם הכילי, הוא קצה החסרון, הוא זה יחסר בהוצאה : טוב מאבד, טוב הערך הולך ואובד לבטלה והוא הפך השוע המבקש טוב בהועיל לזמן רב : באיחור, מתעצל ומאחר במלאכתו בעבור

חושב

משנה שמתנה בגולגם : אך שלא יבאן חרפה , אבל אנם גוצלים חרפה על מעשיהם כמו בבילי אשר לעומת נדיב , וזה להיות בבולי אשר לעומת בשועים מוגלם גולאות ע"כ"פ כנדיב בע"הב ולא יזיקו הרבה כמו שהב בבלי המדות הנרושעת , גם לא יקראו אלא ב"א כבבלים שלא יודעים איך להתנהג בתכונת השוע , וזה בהיותם מוגלים בגולאות כנדיב ע"כ"פ :

גדל הלב , אחר שביאר נקודם גודל בנפש אשר אלל גולאת הממון הרבה הפה לגמוך אליו גודל הלב אשר אלל הכבוד : אלל הדברים הגדולים , פה בעל נפש רחבה אשר נשאו לבו לפעול פעולו נכבדות ונוראות , והיא תכונה מעותפת למלכים מוגלי ארץ ולאומנים העושים כל מלאכה מחשבת , ולמשכילי עם ומחוקקי הנימוסים הצדיקים ווולתם מהדברים הנכבדים אשר ימלא איש בעל גודל לבו את ידו לקרבה אליו , כ"כ המלך בעל גודל הלב יעשה כבוד בלחום מלחמות נוראות עם אויביו להרחיב גבולו , ולהשיב לעמו כל מלאכת חרש וחושב גדול המסחר אשר יקנה בארצו , והאומן בעל גודל הלב ימלא את ידו לפעול מלאכות נפלאות אשר עדן לא נעשה יועילו תועלת רבה , והמשכיל בעל נפש הרחבה יזבנו לבו להשכיל בדברים העומדים ברומו של עולם ולכתוב חיבורים נפלאים יבארו נוראות גדולות ה' ויתגדל אמנו וככה ייקר כפעולו הנכבדות : וזה נגלה , וזה מבואר מן המונח מהשם המורה על הרחבת הנפש לאחוז במעשים גדולים ונכבדים : ואמר ואמר במילות אלה הנכבדות : באמת כו במבואר אלבב , או גדר המתואר בו ר"ל בעל גודל הלבב ומהותו אבל ר"ל פועל פעולה גדולת רבה מה על האדם ;

הושב איך יוציא התפוח ומתו , והישוב כי הוא עושה יותר מן הראוי , והנה מעשי אכילת השוע אך שלא ישאו חרפה יען כי לא יזיקו לקרוב גם אוים פתאים מאוד

פרק רביעי

גדל הלב אמנם הוא אצל הדברים הגדולים וזה נגלה מן השם ונאמר תחלה אצל אלה הדברים המה , אין הפרש בין המבוקש בתאר או במתואר , גדל הלב הוא איש חיל , אמנם יראה כי הוא איש חיל אשר אצל הדברים הגדולים יעשה עצמו ראוי אם יאות לו , כי אשר יעשה זה ונראה לו בלתי נאות הוא אויל , אמנם אשר הוא כמו המעלה אין אחד מהם אויל ולא כסיל , א"כ איש חיל הוא האמור , אמנם אשר יאות לדברים הקטנים יעשה עצמו ראוי להם הנה הוא שוה לא איש חיל , כי גדולת הלב תהיה בדברים הגדולים , כמו שהיא תגדול בגוף כי הקטנים יהיו נאים ונטובים מראה לא נעימים , ואשר הוא יראה עצמו ראוי לגדולות והוא בלתי

אין הגדל אם נאמר גדר האמקרים ר"ל מהות גודל בו איש חיל , ר"ל גודל בעל גודל הלבב הוא שיהיה איש אמנם יראה , אבל הגדולה בגדר איש חיל הוא אשר בהיו לבו לקרבה אל פעולה גדולה בעצמה אשר נכון לפעול , כי אם יקרב אל כל פעולה אשר אין כחו לפעול הנה יראה זה סכלות ממנו ר"ל שהוא סבל בלתי יודע ערך הפעולה אשר נדבה רוחו לבקש אותה : כמו המלכים , כפי תועלת כל איש אשר ירצה בה מ"מ בהתנדב האומן לפעול אומנות נפלאה ושר הצבא לעשות מלחמה נוראה יקרא כל אחד מהם איש חיל ואם לא יוכל עשותו לא , והפך זה ר"ל בהתנדב האומן ללחום ושר הצבא לעשות אומנות אולם כיו ויקרא ע"כ"פ אויל : איש חיל , לכן גדר איש חיל שהוא גודל הלבב , הוא האמור למעלה ר"ל אשר נכון לפעול פעולה יקרה גדולת הערך : אמנם אשר יאות , אולם המתנדב לפעול פעולות קטנות ובחר לפעול אותם לא יקרא איש חיל כי אם שוה ר"ל איש טוב עם שכל בני אדם ואין לו יתרון מעלה : כי גדולת הלב , והנה הלב אשר בעל נפש רחבה הוא לפעול דברים גדולים : כי הקטנים יהיו יפים , המעמים הקטנים יש להם יופי כח לפי ערכם כפי הקטנים אשר לא נוטם להם הדר , אמנם המעשים הגדולים להם יתר שאת במעט ויתר עז

לדברים ראוי לפי ... ואין כלל המכבים
עצמו בגדולות ממנו הוא משובח אשר יתכבד
בדברים פחותים הוא סר לב וזה בין בגדולים
בין בשוים בין בקטנים אשר הוא מתנהג בדברים
פחותים מערכו אבל הנה זה יותר היה ראוי
לגדולה כי יותר היה המגדל אם לא שהוא ראוי
לגדולות אמנם יהיה איש חיל כפי המגדל בקטן
אפשר כפי אשר יעשה הראוי בערכו הוא אמצעי
אשר אשר הוא מתנהג כפי הנאות לו אבל האחרים
שהיפו ומחסרו כי אם אמנם יעשה עצמו ראוי
לדברים גדולים והוא ראוי לדברים נוראים והתבאות
... אחרי גדולה ראויה אמנם יאמר מחברים
אשר מחוץ הם טובים והגדולה נראה אמנם היא
אשר יאותה לאל ית' מאד יכספו אשר הם במעלה
ואשר הוא שכר המעשים הטובים וזהו הכבוד וזהו
ראוי לאל ית' והכבוד הוא הדבר הגדול בדברים
הטובים החיצונים א"כ גודל הלבב אצל הכבוד
והקלון כי איש חיל הוא כראוי אצל אלה והנה
נראה זה בנסיון כי אנשי חיל הם אצל הכבוד כי
אמנם בכבוד יתעלו מאד כפי הראוי להם אמנם סר לב
יחסיר

להדר ז' לאשר יתעלה ... אין ערך מעלתו : ואין כל המכבים , ועכ"ז לא כל המורים לממתנהג בגדולות ובנפלאות מהם , ישמו מגונים ש המורים לדברים הקטנים כפי המעלה אין אחד מהם ... כאמור למעלה : אשר יתנהג בדברים פחותים כמו שהמתנהג נקלה היתרון נקרא מגונה כאמור , כי שמתנהג נקלה החסרון נקרא סר לב , ר"ל שלבו נסוג אחור ממעלתו אשר הטבע נשפעו : והו בין כי ... לפועל מעלתו אשר נטבע יכלתו עליה נקרא סר לב , בין שיהי' מקטני המעלות או מהמעלות השוים לכל אדם או מהגדולים כל שפוחת מערכו נקרא סר לב : וגל השם , כי יותר נאות הוא זה השם לפי שטבעו לפעול גדולות ונוראות והיה מונעם מהפועל : כי יותר הוא מתנכל , כי לא היה המתנכלות והפחיתות בערך יכר כל כך אם לא היה ראוי לגודל הלבב , כי הדבר ניכר מכפלו , והרס"ם פי' היה ראוי לגודל הלבב אלך טבעו היה מתנכל יותר , ועכ"ז נקרא ביחוד בשם סר לב : כפי הגודל בקטן , אם יתן הפועל לפי טבעו הפעולה הגדולה שהיא בעיני האדם , אשר יאות לו שם איש חיל : אבל לפי , אולם אם יתן לפי מה שהוא מכח הפועל אשר יאות לו שם אמצעי : אחר שהוא מתנהג , בשיהיו מתנהג כפי כחו אשר הטבע עליו לכן יתואר בשם אמצעי לא יעדיף ולא יחסיר כפי כחו : אבל האחרים , אולם האחרים שהם המגונים יעדיף על כחו והסר לב יחסיר מכחו : כי אם , אם עשה עצמו כמו איש חיל את כלמו ראוי לפעול דברים גדולים , אשר ראוי הוא לשכר טוב וגמול דברים נוראים : ובזה באמת , אם הגמול יפה אבל דבר אחד מאלה הכבוד כמו שיבאר : גדולה ראוי' , יבדיל בין גדולה הראויה ובין גדולה הנגרמת , אם כי גדולה ראויה תאמר על טוב מה אשר מחוץ הראוי להיות למשגת לבעל גודל הלבב המוכן וראוי אליו , כמו המלך שמוטח מגודל לבו ללחום מלחמות גדולות ולכבוש מדינות למען מלאת טוב בהרחבת גבוליו , אולם הגדולה הנגרמת היא ראות הטוב אשר בעצם בכל הטוב אשר לא יושב לו מדבר חוץ ממנו , ואם לאדם חלק בה בלתי לה לבדו כאמור והיא נורשה מעצמה , והיא עצם הכבוד שאמרתי : מאד יכספו , הגדולה הנזכרת האמור היא אשר יתאוו מאד בעלי המעלה להשיגה והיא גמול כל פעולה טובה , והוא הכבוד האלהי הצפון לאיש חיל האמור אשר ילך מחיל אל חיל בכל מעלה וחכמה , ככתוב כבוד חכמים ינחלו : ראוי לאל , כי הוא שורש הכבוד בעצם אל הכבוד : הוא הדבר הגדול , אין טוב נעלה בטובות החיצוניות יותר מהכבוד : א"כ , אחר שהכן איש ראוי לדברי' נוראי' כאמור , והדברי' הנוראים הם עצם הכבוד , א"כ יהי' גודל הלבב שהוא עצם הכן איש , אצל הכבוד בהיותו ראוי' לדברי' נוראים כמו שקדם : והנה נראה זה , גם החוש יעיד על זה ר"ל שאנשי חיל אצל בני אדם נכונים הם במה ישנו כבוד ובכבודם יתפארו ובמעלה מעלה בגודל לב כפי הראוי להם : אמנם סר לב , אולם סר הלב יאמר נקלה החסרון לפי ערכו ובפרט בטבעו , המערך אצל איש חיל , והמגונה יאמר נקלה היתרון לפי

יפסיד מעדנו ומערך איש חיל · אמנם המשובח הוא יעריך על עדנו אבל לא על איש חיל · אמנם איש חיל על כל אשר הוא ראוי לדברים יותר גדולים יהיה יותר ראוי · ויותר משובח · ע״כ ראוי באמת לאיש חיל היותו טוב · כי אמנם יראה היותו איש חיל אשר הוא גדול בכל א׳ מהמעלות · כי בשום זמן לא יאות לאיש חיל לברוח מפני אשר יניעהו · ולא לעשות דברים בלתי צודקים אשר בעבורם יפעל דברים מגונים · לא יעשה זה איש חיל · ולדורש הפרטים יראה כי הוא התול איש חיל שלא יהיה טוב · כי אשר הוא רע לא יאות לו כבוד · והדבר הראשון אשר למעלה הוא הכבוד ויתן לטובים · [illegible]

פרק חמישי

אמנם יראה כי גודל הלב הוא כמו עדי למעלות כי הוא יעשם גדולות · והוא לא יהיה בלתם · וע״כ הוא קשה לפי האמת להיות איש חיל כי א״א היותו בלתי שלימות המדות · וע״כ הוא נגלה כי איש חיל הוא אצל הכבוד והקלון · ויתענג במצועי הדברים הגדולים והרמים כמו אם הוא קנה את אשר לו או פחות · כי כפי המעלה לא יעשה על השלימות הכבוד כראוי · אבל אמנם יקבל זה כי אין דברים יותר גדולים יתנו לו · ואם אמנם יכובד בעבור דברים מקריים או קטנים בעיניו נמאס כי אינו ראוי לאלה לבד · והנה ג״כ יהיה אצל הקלון כי

מכבו דבשו בטבעו · אך דאמם לא יעריך על איש חיל אשר גדול כחו לפעול בגודל לבב · כחמה ואמיץ לבו כעם · מש״כ המתונע כי עם היות שהוא שורר לפעול גדולות ונפלאות ממנו הנה לא יוכל עשותן כמו איש חיל · יהיה יותר ראוי · באמת יאמר שכל איש חיל שבו הכח לפעול דברים יותר גדולים הוא יותר נעלה מהמוכן לפעול דברים בלתי גדולים כמו אלה או מעטי המספר והם : בכל אחת מהמעלות · שיהיה גדול בכל המעלות שהיא והגדר בטוב להיות טוב בכל : לברוח · אין מדין גם איש חיל שיברח ממשות טוב תמאת הכרת המכריח אשר יניעהו ר״ל ידיחהו אל הבריחה : ולדורש הפרטים · מי זה ישים עינו ולבו אל פרטי אנשי החיל ר״ל אל כל איש מהם הוא זה יראה בעין גמרו שהוא שחוק ולעג דברי האומר שאיש חיל לא יהי׳ טוב בכל המעלות : כי אשר הוא רע · כי אם יהיה רע בשום מעלה איננו שוה הכבוד : והדבר הראשון · וראשית השכר וגמול המעלה הוא הכבוד הניתן לטובים בכל · ומבואר א״כ מזה שלא יקרא איש חיל כי אם השלם בכל המעלות והוא הטוב בכל · ונוחל הכבוד ככתוב כבוד חכמים ינחלו :

אמנם יראה · ימשיל גודל הלב במעלות המדות לעדי וחלי כתם כנאמר אשת חן · שהחן יתנו היופי וההדר לבעליהן ככתוב כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך : יעשם גדולות · כאשר היה גודל הלבב לקיים עשה דהשלמת הנפש · יגדיל כל מעלה ויגיע כל מדה נכונה כפי היותר אפשרי בכח נפשו : וע״כ הוא קשה · כי יתרון הכשר שלימות המדו׳ והמעלות לא יתכן מבלעדי היותו טרם שלימות של האחרי׳ · וזה ענין קשה המציאות : וע״כ הוא גלוי · וזה גבול איש חיל אצל המדות והמדות אצל הכבוד (כמבואר בשני לראשון מזה) א״כ איש חיל אצל הכבוד : ויתענג במצוע · יקח ערבתו בנעימות הכבוד הממוצע לפי מעלתו בדברים הגדולים : כמו אם הוא קנה · כאלו קנה קנין השוה לפי מתן דמים או הבלתי שוה כפי הדמים שנתן בעדו שאז לא יתענג כ״כ כאלו הוא שוה : כי כפי המעלה · כפי יוקר המעלה אין הכבוד שוה בערכה להיות מחירה בשלימות · אך יקח הכבוד להיות שאין שם מחיר יותר יקר ממנו : ואם אמנם יכובד כבוד מעט בעבור פעלו בני׳ קטני הערך · יהי׳ זה הכבוד נבזה בעיניו נמאס ולא יחפוץ בו כלל יען היותו ראוי לכבוד יותר ולא גבר גבמו זה הכבוד : יהיה אצל הקלון · וכן יהי׳ אצל הכבוד והקלון

בבלתי בא אליו בצדק ׳ ע״כ ישובח איש חיל יותר
אצל הכבוד כמו שאמרנו ׳ ולא עוד כי גם אצל
העושר והשולטנות וכל הצלחה וכל רוע מקרה
הוא על צד הממוצע איך שיעשה ׳ כי לא ברוב
ההצלחה יעלוז ולא ברוע המקרה יתעצב ׳ והלא
כן הוא אצל הכבוד אשר הוא יותר גדול כי
השולטנות והעושר הנאהבים בעבור הכבוד ׳ ואלה
להם ירצו להתכבד בעבורם ואשר בעיניו יקטן
הכבוד וגם אלה כן ׳ ובעבור יחשבו קצרת מבוזים
יראה כי טוב ההצלחה יועיל לגודל הלב כי
האצילים יתעלו בכבוד ׳ והשליטים והעשירים
בעילוי ׳ וכל אשר בטוב יתעלה הוא יותר משובח
ומכובד ובעבור זה אלה יעשו אנשי חיל כי יכובדו
מקצת אנשים ׳ אמנם לפי האמת הטוב לבדו
ראוי שיכובד ׳ ואשר בו שניהם יותר ראוי אצל
הכבוד ׳ ואשר להם אלה ההצלחות בבלתי
מעלה ׳ לא בצדק יעשו עצמם גדולים ולא
ביושר יקראו אנשי חיל ׳ כי בבלתי מעלה לא
יקראו אלה שלימים ׳ אמנם הם בוזים ומקלים וכאלה
דעות דבורת יעשו ׳ כי בבלתי מעלת אינו נקל
לסבול באמצעות טוב ההצלחה ׳ וכאשר לא יוכלו
לסבול והם חושבים שיש להם יתרון גדול על
האחרים יבוזם ׳ ואמנם המה יעשום כל הבא לידם
ואם מדמים היותם אנשי חיל ולא ידמות להם ׳ אמנם
יעשו בזה בהיות להם יכולת כי כאשר לא יפעלו

כפי

ונקלו אשר ישא אותו לא יתפעל הרבה יען לא
צדק במנוח והמקלה אותו כי כנוו על חנם יחשב
מזה. לא לגנות כבחוב כלפור לנוד וכדרור לעוף
כן קללת חנם לו תבא ׳ וכבוד איש חיל במקומו
מונח : ע״כ ישובח ׳ בהיות הכבוד מהדברים
שיותר משובחים והוא עדנה בלתי מספיק לגמול איש
חיל ׳ לכן בע״כ יקח הכבוד שכר לפעולתו כי אין
טוב יותר ממנו כאמור למעלה : ולא עוד ׳ לא זו
שיתנהג על הכבוד במיצוע ׳ אלא אף גם זאת שבכל
קניניו וכל אשר ישיגהו מטוב עד רע ישמח או יתעצב
במיצוע הנאות בעבור הכבוד כי תכלית השגת המשי
קנינים הוא השגת הכבוד : ואלה להם ׳ מי שהשולטנות
והעושר להם יחפצו להתכבד בעבורם וזה יורה שתכלית
העושר והשולטנות הוא השגת הכבוד : ואשר בעיניו
יקטן הכבוד ׳ ואם בעיני איש חיל אין נחשב הכבוד
שהוא משובח יותר מכל קנין ׳ אחר שיקח ממנו איכות
מיצוע כאמור למעלה ׳ ק״ו שיקטן העושר והשולטנות
בעיניו : ובעבור יחשבו ׳ אולם בעבור שקלת המבוזים
יחשבו בחשיבות בעבור טוב הצלחתם בשולטנו׳ ובעושר ׳
לכן יראה שטוב ההצלחה מועיל לבעלי גודל הלב אחר
שהוא מכבד הנבזים גם״כ שיכבד המכבדים האלה :
ובעבור זה אלה יעשו ׳ לכן יעשו עצמם אלה העשירים
והשליטים אנשי חיל כי יתעוש הכבוד המושג להם
בעבור עשרם ויחשבו כי הוא זה בעבור גודל לבם :
אמנם לפי ׳ אך לפי האמת ראוי שיכובד איש חיל לבדו
אף כי יתחבר עמו העושר והממשלה : ואשר בו
שניהם ׳ ומי שיתחברו בו שניהם ר״ל גודל לב והעושר
והממשלה יחד הוא זה ראוי להשיג כבוד יותר
ממי שאינו רק איש חיל לבד : ואשר להם ׳ אולם
מי אשר לא חלק להם במעלות השלימיות ׳ לא
ילדיקו בקראם את עצמם בשם אנשי חיל ושלימים
כי מבלי מעלה אין שלימות : אמנם הם בוזים ׳ העשירים והשלימים מבלי המעלות האמורי׳ ׳ בוזים ׳ ועושי׳ רעות
לזולתם : כי בבלתי מעלה ׳ העשיר והמושל שאינו בעל מעלות ומדות נכונות יקשה עליו להתנהג בעמק שוה ואמצעי
בטוב הצלחתו ׳ ויחשוב אשר לו יתר שאת ויתר עוז על זולתו לכן יבזהו ׳ וכל אשר נכחו ובידו לעשות לא יבצר ממנו
להרע לזולתו׳ : ואם מדמים ׳ יחשבו בלבבם היותם שלימי׳ אין מי ישוה להם ׳ כי בהיותם בלתי מכירי׳ מעלת השלימי׳
לכן אכם מקו׳ אתם לדעת מי ידמה להם אף כי מי יגדל מהם אחר שאינם יודעי׳ מעלה יתיר׳ ממעלת העושר והממשלה
אשר היא אתם באמנה ׳ והכר שאלו לחכם למה יכבדו החכמי׳ את העשירי׳ ואין העשירי׳ מכבדים את החכמי׳ והשיב מפני
שהחכמי׳ יודעי׳ מעלת העושר והעשירי׳ אינם יודעי׳ מעלת החכמה : אמנם יעשו ׳ אלה העשירים מבולי המעלה

כפי

כפי המעלה יבזו אחרים , אמנם אשר הוא איש חיל יבזה בצדק ויפאר באמת , אבל אמנם רבים יפעלו כאשר יקרה .

פרק ששי

וזה אינו נכנס בסכנות ולא אוהב הסכנות כדי להתכבד מעט אמנם נכנס בסכנות בעבור דברים גדולים וכשיכנס בסכנות לא יחמול על עצמו , כי יראה כי אינו מחויב להיות על כל פנים , ויעשה טוב לאחרים בכל יכלתו , ויתבייש מהטוב שקבל , כי זה אמנם הוא מעולה וזה אמנם הוא משועבד , והוא מוסיף לתת הרבה כי יראה חיותו חייב לגמול אשר התחיל , ויהיה משלם טוב , אמנם יראה כי יעלו לזכרון תמיד הטובות אשר יעשה לאחרים , ולא כן הטובות אשר קבל מהם , כי המקבל טוב מאחר , הוא קטן מהעושה , והוא עושה להוסיף עליהם , ואמנם ישמח (נ"א ישמע) זה בשמחה , וזה לא ישמע בשמחה , ובעבור זה טיטוש לא הזכיר הטובות שעשה לגושפיוא ולא לאטוניש לאנשי אטינש .

כפי יכלתם יפעלו ויבזו זולתם : יבזה בצדק , וזולתי הפלגישים יבזו את מי שראוי לבוזה ויכבדו את מי שראוי לכבוד באמת וזולתם יפעלו בלי צדק כ"א כאשר יקר מקרהו . והנה מי זה יתן עינו ולבו על קצת מושלי העמים אשר לא למדו מוסר יעשו של רב למונהגים מהם , ואף כי רוב בני עמו כאשר יתמנו להיות פרנסים על הצבור יעשו חמס ויתנהגו בעול בנקום נקם וכל זה בעבור שלא למדו מוסר השכל , ועליהם יאמר התלמודי עד דבין רפי' על עניא עביד לנגידא סמייתא , ונאמר מאשריך מתעים .

וזה אינו נכנס בסכנות , זה הפרק נכבד מאד יבאר בו מדת השלם באדם שהוא איש חיל כאמור בקודם , וראשונה יבאר מדת הגבורה שהיא ראשית המדות כמ"ד איזה גבור הכובש את יצרו ויאמר כי מנהגו במדת הגבורה להסתכן בדבר גדול וטוב אך לא לדבר קטן , אשר כן אמרו ז"ל כל המצות כלם יהרג ואל יעבור חוץ מע"ז ג"ע וש"ד : כי אינו מחויב להיות , אינכו מחויב להיות במציאות עכ"פ עד שבעת אשר יטיב שוא יותר טוב ממציאותו וע"כ מסר משה את עצמו למיתה למען היות עם רב , ככתוב ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת : יעשה טוב לאחרי' , ככתוב ואהבת לרעיך כמוך , ובכר נתקשו המפרשי' בביאורו לאמר היתכן שיתן איש אשתו ובניו וכל אשר לו לרעהו באהבתו אותו כמוהו , עד שחז"ל הוכרחו לדרוש ברור לו מיתה יפה (עיין סנהדרין מ"ה ע"א תו' ד"ה ברור לו ,) אולם עומק פשוטו של מקרא לטרוח א"ע במה שהוא טוב לרעהו כמו שהוא מטריח א"ע להטיב לעצמו , וזהו שאמר לרעיך בלמ"ד הקנין ולא את רעיך , ור"ל בטוב הנקנה לרעיך , ואמרי' כמ"ד יהי ממון חברך חביב עליך כשלך , פי' לשמרו מן ההיזק , והעד על זה הפי' כי כתוב אחד אומר בגר ואהבתם את הגר , ולא נאמר בו כמוך , ובתוב אחר אומר ואהבת לו כמוך , וזה כי הלמ"ד המורה על הקנין יסכן לומר בה כמוך כאמור : ויתבייש מהטוב שקבל , וע"כ נקרא בל"הק הטובת חנם , כשם חסד מטעם פן יחסדך שומע (משלי כ"ה) שענינו חרפה , כי חרפה היא למקבל לאכול נהמא דכסופא : מעולה , הנותן מתנה הוא אדון והמקבל עבד : והוא מוסיף : יוסיף בהטבה כפי הגורך אחרי אשר התחיל בהידמה בנפשו כאלו התחייב א"ע לגומרה : משלם טוב , וכן היא מדת השי"ת כאמרם ז"ל אין הקב"ה מקפח אפי' שכר שיחה נאה , ונאמר משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו (משלי י"ז) : כי יעלו לזכרון , יחשב דהגיז לזכור מה שיש להטיב לרעיו לא במה שיקבל טוב מהם , כי העושה טוב גדול מהמקבלו : להוסיף עליהם , ר"ל מטיב לזולתו למען הרגיל נפשו במדת הנדיבות להוסיף בהטבה ולשמוח בה , אך לא ע"מ לקבל פרס ותובה ממי שמטיב עמו : ישמע זה בשמחה , אם ישמע טובותיו אשר השיב לזולתו ישמח , ויתבלבל כשמע טובותיו אשר קבל מזולתו , כי המשפיע יש לו עונג בהשפעתו יותר מן המושפע והמקבל כמו שכתבנו בספרנו חסף

ח"א

אמונת כי אם המונית. אשר קבל , איש חיל ולא
שערך לשום אדם או על המעט , והוא מאמין לשרת
ויחיה נרגל עם אנשים אשר בגדולה ובטוב ההצלחה ;
ועם האמצעים באמצעות , כי להתעלות עם אלה
הוא נקל , ועם אלה הוא ראוי להתכבד ולא עם השפלים
כי התכבד עם השפלים הוא כמו עושה עצמו גבור
עם החלשים , ולא ילך אל דברים נכבדים או אל
מקום יתעלו בו אחרים , וראוי להיות יושב ובטל
מתאחר ועצל אם לא במקום אשר שם כבוד גדול
וצורך ויפעל דברים מועטים אבל הם גדולים ובעלי
שם , הכרחי הוא להיות שונא מגולה ואוהב מגולה ,
כי הסתר דבר הוא לטפחד וישקוד על האמת יותר
מעל הסברא המונית , ויהיה אומר ועושה בגלוי ,
כי הוא מפרסם יען הוא מבזה , כי זה יתהפך בנושא
בשונא (נ"א ונשוא) הוא מפרסם יען כי הוא מבזה ,
הוא מבזה שהוא מפרסם , והוא (נ"א זוכר) אמת אם
לא דרך שחוק והשחוק הוא לרבים , ולא יתחבר
עם כל אדם כי אם (נ"א עם) האוהב כי המתחבר לכל
הוא עבד לכל , ולכן כל מחליקי לשון הם עבדים
משרתים , והשפלים הם מחליקי לשון , ולא יתגמח
מדבר :

(א"ח א') , וי"ל כיתרון נועם המדקדק על היותו ותוגה בעושה נזקה את הבני עמו וכ"כ האכם (כשמיני לתשיעי מום) : טיעוש , אין זה קיסר רומי כי ארסטו בי' קודם לו הרבה שנים : כ"א הטובות אשר קבל , כי למען שמח לב נותפיו ואוהביו הוכיר להם טובותם אשר הטיבו עמו אך לא טובותיו אשר הטיב עמהם פן יתעלב האנשים : לא יצטרך , למתנת חנם כי יסתפק במה שיש לו ע"כ כל שלם באדם מוכרח ללמוד אומנות למען לא יצטרך לבריות כל הימים וכן אמרו ז"ל חייב אדם ללמד את בנו אומנות : מזומן לשרת , מוכן להיות עוזר לכל טעל ר"ל להיות מדיני בטבעו כמו שכתבנו בחבורנו אסף (ח"א בח' לי"ט ממנו) וי"ל היה ענד לעמים רבי' בתבונות כפיך : ויהיה גדול , במקום גדולים יתגדל כמוהם ועם האמצעים יהיה אמצעי כמוהם : וכ"כ לאמר נחבר מלילים שמתק מלילה וגו' (אסף ח"א מ"ח ל"א) : כי להתעלות , נקל לשלם לעלות מעלה ולהתדמות לגדולי ממנו מרדת מטה להתדמות לשפלים ממנו , ואף כי אם ימנשא על השפלים לא יחשב לו זה לכבוד כמו שלא לגבורה יחשב כמתגבר על עם החלשים , כבתוב גבור מלחמה פראה ורוע עם גבור' כעם הנמלים מתכבד בעדת שפלים (אסף חלק שני) : ולא ילך אל דברים נכבדים , לא ילך אל מקום שיתכבד שם כמו לבתי משתאות ושמחות מרעים יען הכבוד ההוא הוא בזיון לו ככתוב כי טוב לכבד מהכבד (אסף ח"א מ"ב) ויותר נבחר הוא המכבד מהנכב' כאמרם ז"ל איזה מכובד המכבד את הבריות , וכמש"כ הוא עלמו בב' לא"מ זה : יתעלו בו אחרים , כי אולי לא לרצון יהי' להם ככתוב במקום גדולים אל תעמוד , אם לא שהמקבלי' צריכים לו : ויפעל , ותהיינה פעולותיו מעטים אבל נראים : הכרחי , מוכרח הוא שתהי' אהבתו גם שנאתו מגולה , כי מי שמסתיר דברו הוא מפני פחד ואיסור הגילוי מה שאין זה מחק איש חיל שהוא לא יפחד מפני כל : וישקוד על האמת , יתמיד במחקר האמת יותר ממה שיאמין במה שהוא מפורס' בין ההמון : ויהי' אומר ועושה , אם יורהו המחקר האמיתי שהאמת הוא הפך המפורסם בין ההמון אוי לא יכחידנו תחת לשונו כ"א יפרסם האמת ויגנה הסברא והדעת ההמונית : כי זה יתהפך , זה כמשפט מתהפך נחק זה כדבר שנושא המאמר יתכן להיות נשוא המאמר , כי המפרסם בוזה לדעת ההמונית הוא מבזה בדעת הכיל , והפכו המבזה דעת ההמונית מפרסם בוזהו , ווה מועיל מאוד בחיים האמתיים כי רבים חללים הפילה אמונת הדעות ההמוניות ואין מפרסם בוזהו מפני יראה , הנלחמים זה עם זה יאמינו כי יעשו שם תפארה בשפך דם נקיים נפשות אביוני אדם בעלי המלחמ' על לא חמס בכפיהם וכי היד החזקה תשפוט משרי' בהטגת הגבול , אשר באמת איננה רק עזר לכקים היושר השכלי ע"י , קלה אנשי' מבעלי המדעות יחשבו כי הקרבת אהים ימלאו את יאמינו דברי' זרים ומתנגדי' לשכל , וכיולא בם רבים אמונות ודעות המוני' מרבים הבל ואין מפרסם בוזהו מפני היראה : אם לא דרך שחוק , כמי שמפליא לבוז בשחוק למען שמח לב שומעיו : כי השחוק הוא לרבים , רבים יודעים כמוב בשחוק עד אפס מקום לו להאמין : הוא עבד לכל , ישוין מש"כ החכם (בי"ב לתשיעי) :

ולא

אלא יזכור הרע / אם הרע לו איש רע אל ישמרהו לנצח / כי לו נאה לשלם לחשב בדברים בלתי ישרים : אלא הרעים ר"ל גם המריעים לו אל יזכור אבל יהיו מחים בעיניו לספלות ונרגש על לבו : אינו משתבח / בלתי מתהלל במעלותיו : לא ידבר רע / בעבור שאיננו מתהלל לכן לא יספר לה"ר מזולתו כי המקלל את רעהו הנה הוא כמתהלל בקלונו : בעבור שהוא קלון נעשה / כ"א דבר ידבר הוא מאד וה רע שנעשה / ישיב דברו בו בכתי' הרע לבד מופשט מכוסהו שלא יחי' כמתכבד בקלון חבירו : והדברים ההכרחיים / לא יתרעם על בלי השגת הדברים המוכרחים לו או הדברים הקטנים : כי זה למשתדל / פי' זה התערומות נאות למשתדל ורודף אחרי השגת הדברים משום שעולם חסר לו מדת ההסתפקות / לא יתרעם כי אמר שהוא מסתפק במה שיש לו הנה הוא כמתרעם על השגת המותרות מה שאין זה מדתו : על העושים פרי / עם העושים פרי / ר"ל שיהיו בו הקניינים שכים למען היות לו די ספוקו מהם : כבוד ולאט / ר"ל שיהיו כל מעשיו נמתינות ובהשכל ולא כנמהרי לבב ומבוהלים שעושים מעשיהם בחפזון ואחר יתחרטו : וקולו כבד / יקר ר"ל לא השמיע בנקל קולו / ומתמהמה בדיבורו ר"ל ממתין מלדבר עד יחשב מה ידבר ואיך ידבר כי לעולם לא יקדים דיבורו את שכלו הפך נמהרי הלבב שעליהם נאמר פוסק שפתיו מחתה לו / וכיוצא בו אמרו ז"ל חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו : משתדל בדברים מועטים / מתחיל לפעול פעולתו כשיש מעט ואיננו ממהר כדבר : כי אין דבר גדול בעיניו / הדבר שהוא נעשה נגד רצונו / איננו חשוב בעיניו עד שיהיה בזה בנזק המחלוקת : והרמת קול / בעבור שהרמת הקול ומהירות הדבור המה סבה לשומעים לעורר ריב ומחלוקת על המדבר לכן ישמר מזה כאמור למעלה קולו כבד וכו' / וכן אמרו ז"ל דיבורן בנחת עם הבריות : ולכן אמנם בזה / ולכן באמת באלה המדות האמורות יהי' איש חיל אשר בהם שלמים ובחסרון יהי' שג לב כאמור : והמעדיף / המתעורר לאחוז בטוב המדות האמורים ביתר שאת כפי כחו ויכלתו עד לא יוכל לסבול חסרונו הוא משוגע ר"ל חסיד שוטה בלתי יודע כחו ויכלתו ומתגאה במה שאין בו כאמרם ז"ל כל גאה שוטה : ואלה אמנם / השג לב והמעדיף אינם רשעים כי בלתי שלימים אינם רשעים עכ"פ : אבל אמנם / אך נקראים חסרים ר"ל פחותים שהם הפך השלימים כי השג לב החסיר משלימותו אשר בכחו / והמעדיף הרבה וכל יתר כנטול דמי : ראוי לטובות / ראוי לפעול רב טוב כפי כח נפשו ושכלו ורצונו הוא סר ממה שבכחו לפעול : הנה יראה / הנה במה שהשג לב מסיר בעיניו הפעולות השונות אשר בכחו עליהם כאמור והנה יראה מזה שהוא איש רע והוא הפך האמור למעלה שהשג לב והמעדיף אינם רעים / ועל זה ישיב לאמר : יראה כי לא יכיר א"ע / ר"ל אך יתכן שג"כ

מהר כי אין דבר גדול אצלו / ולא יזכור הרע כי לא נאה לאיש חיל לזכור דברים אשר לא כן ולא הרעים אבל יעזבם / ועוד אינו משתבח ולזה לא ידבר רע ולא מאויביו כ"א בעבור שהוא קלון נעשה / ובדברים ההכרחיים או הקטנים לא יהיה כלל מתרעם ולא מתחנן כי זהו למשתדל להשיג ההכרחי ולא כן איש חיל / ויבחר להיות קנינו דברים טובים אשר לא יעשו פרי על העושים פרי בהיות לו די ספוקו / ותנועת איש חיל יראה שראוי שתהיה בכובד ולאט וקולו כבד / ודבורו מתמהמה ולא ירתנועע במהירות כי המתנועע במהירות הוא משתדל בדברים מועטים / ואיש בעל מחלוקת כי אין דבר גדול בעיניו / והרמת קול ומהירות הוא לסבת מחלוקת / ולכן אמנם בזה הוא איש חיל / אשר בזה הוא שג לב / והמעדיף הוא משוגע ומתגאה / ואלה אמנם אינם רעים וחטאים אבל אמנם חסרים / אמנם שג לבב הוא ראוי לטובות מסיר ממנו הדברים שהוא ראוי להם / והנה יראה אשר בו דבר רע אשר לא יתקן עצמו לטובות כ"כ / יראה כי הוא לא יכיר עצמו כי היה מתאוה [illegible] הדברים

לאריסטו

הדברים הטובים אשר הוא ראוי להם , אמנם לא יראה שיהיה אלה אוילים . אבל יותר הם עצלים וזאת הסברא אמנם יראות שתעשה אותם רעים מאד כי כל בני אדם יתאוו הדברים הראוים להם ואלה אמנם ימנעו מהפעולות הטובות ומהיותם יותר טובים כאלו הם בלתי ראוים , וגם ימנעו החיצוניות המשוגעים הם אוילים ובלתי מכירים עצמם , וזה יראה כי הם חותם בלתי ראוים יתחזקו להשיג דברים נכבדים ואח"כ יבוזו אחור ויערו בגדים . ויתיפו וילבשו במראה , וכאלה רבות , ויחצו לפרסם רוב הצלחתם ויהללו עצמם אשר בעבור זה יכובדו , אמנם קטן לב הוא מנגד לאיש חיל יותר מהמשוגע כי הוא יעשה יותר רע , א"כ גודל הלב הוא אצל הכבוד הגדול כאשר נאמר בתחלה :

פרק שביעי

אמנם יראה , שתהיה אצל זה מעלה אחרת כאשר אמרנו אשר יראה באמת כי היות אצל גודל הלב כמו הנדיבות אצל מעשה השוע , כי שני אלה רחוקים מהגדול כי ידריכו אל האמצעים והקטנים כראוי , כי כמו אשר בקבלת הממון ובנתינתו יהיו אמצעי והעדפה וחסרון , כן יהיו בתאוות הכבוד , יהיה אוהב כבוד יותר מהראוי ופחות מהראוי , אמנם נגדף אוהב כבוד כשהוא אוהב יותר בעבורם , נשבח אמנם אוהב הכבוד איש חיל ואוהב טוב , ונשבח אם לא יאהב כבוד כמו אמצעי ושוות , והסבה כאשר אמרנו בתחלה בלוי הוא . כי על פנים רבים יאמר אוהב כבוד כי לא יאמר תמיד על דבר אחד אוהב כבוד , אמנם נשבח ,

לומר כי לא במרד ולא במעל יגרע מערכו , כ"א בעבור שאיננו מכיר טבעו וכחו כפי מה שהם ראוים להיטב ותוסף במה שמחסור להטיב . הוא יותר מכדי יבלהו במוטב נפשו על כן הוא מחסר את נפשו משנה בלי דעת אך לא מרוע לבב : אבל יותר הם עצלים , כי יעצלו מעשות טוב המוכשר ומוכן בעת נפשם , וזה שב על הסוג לב לבד : ולפי זאת הסברא יהיו רעים בהיות שכל בני אדם יכספו להשיג מעלתם הראוי להם , ואלה קטני הלבב נמנעים מלהשיג טוב : מהיותם טובים , ולהיותם יותר טובים כפי מה שהם כאלו היו בלתי ראוים באמת : החיצוניות הכבוד החיצוני שהוא השלום נמול לבעלי גודל הלבב : והמשוגעים , אולם המעדיפים אינם עצלים כמו קטני הלבב אבל הם סכלים בהיותם בלתי יודעים אין ערכם : גוה ראוי , את השם , ר"ל סכלים נאות להם בעבור העדר ידיעתם הראוי להם : וכאלה רבות , וכפין אלה יעשו פעולות רבות להקראות שהם אנשי חיל למען ישיגו כבוד מב"א : קטן לב הוא מנגד , בהיות קטון לב קלה בחסרונו אשר רב המרחק מהאמצעי שהוא איש חיל לבן יפה רב סינוד כמבור בשניעי לשני מוס : א"כ גודל הלב . אחר שהוא האמצעי והמעולה מן ב' קצותיו שהסתפס הוא הכבוד על"פ לו יותר שאת . בכבוד כאמור :

אמנם יראה , כפי הנראה יש בזה עוד מעלה כמו גודל הלב האמור אך ערך ואת המעלה אל גודל הלב בענין הכבוד כערך הנדיבות אל השוע בענין הממון ר"ל שהמעלה האחרת האמורה היא נגרעת מערך גודל הלבב כערך גרעת הנדיבות מהשוע , והיא אהבת הכבוד : כי שני אלה , ר"ל הנדיבות ואהבת הכבוד רחוקים מהגדולים ר"ל מהשוע ונודל הלבב בערך אחד : כי ידריכו , הנדיבות ואהבת הכבוד יובילו אל האמצעים שלהם הקטנים בערך האמצעים של השוע וגודל הלב : יהיה אמצעי , והם על הסדר האמור בזה : ומפזר וכילי : נגדף , כנוס אוהב כבוד יותר כפי ערך פעולותיו הטובים אשר בעבורם ישגו הכבוד : נשבח אמנם , אוהב הכבוד הראוי כפי מה שהוא איש חיל : ונשבח אם לא יאהב , גם נשבח איש חיל אם לא יאהב כבוד הראוי לו כפי שווה פעולתו ר"ל שנודע קלות באהבת הכבוד כפי השווי וראוי לו לפי פעולותיו : והסבה , והטעם הדבר שראוי להעות לגד הפחיתות מהאמצעי באהבת

הכבוד ... הוא כעבור שהאמצע בלתי מתגבל באהבת הכבוד, וטבע כל אדם לנטות אחר הכבוד ומדרגה. מדבר בן יפתח לבננו לנגוע בקצה היתרון על כן ראוי להתרחק קצת מהאמצעי ולנטות לקצה החסרון כמו שכתב בשביעי לשני מוב: משתדל, מי שהוא משתדל לפעול דברים טובים יותר מהרבה בני אדם: אמצעות, האמצע שבין האוהב והבלתי אוהב אין לו שם בלשון יוני: והוא בלי שם, ר"ל בלתי מוגבל בין ב' הקצוות להיות נקרא בשם כי לא יאמר בבירור עד פה האוהב ועד פה הבלתי אוהב זה גבול האמצעי, ולכן יהיו הקצוות מסופקות: בקצת הדברים הערפה, יתכן שבקצת הדברים מגדר הכבוד שהם בעלי ב' קצוות יטה בעליו בקצתם אל היתרון ובקצתם אל החסרון: ישובח הקנין, קנין הפעולה האמצעי שבין החסרון והיתרון באהבת הכבוד: וזה אצל אהבת הכבוד, זה הקנין האמצעי באהבת הכבוד מקרא לבלתי אוהב בערך אל אוהב, והוא נהברא מורכב משניהם: כי זהו אצל שאר המעלות, שגם בשאר המעלות האמצעי מורכב משני הקצוות: אמנם, אולם בזה יבדלו שאר המעלות מאהבת הכבוד הוא כי בשאר המעלות יראו התנגדות הקצוות אל האמצעי להיותם אמצעיים בעלי שם וגבול, מה שא"כ אהבת הכבו' שהאמצעי הוא בלי שם וגבול, לכן לא יתנגדו קצותיו אל האמצעי ... בילם זה לזה ...

הענוה היא אמצעית, אחר שביאר בקודם מעלת גודל הלבב ואהבת הכבוד, בא לבאר ... מעלת הענוה שהיא בכעס, ואמר שהיא אמצעית בין הכעס והבלתי מרגיש, וזה כי הכועס יכעס על העושה לו דבר קל שלא כרצונו, והבלתי מרגיש לא יכעוס אף

נשבח אוהב אשר הוא משתדל בדברים יותר מרבים; ואמנם נגנה אשר הוא אוהב כבוד יותר שהראוי, אמצעות זאת המעלה אין לה שם והוא בלי שם, ע"כ יהיו הקצוות מסופקים, אמנם בקצת הדברים הערפה או החסרון והאמצעי אמנם יתאוה הכבוד יותר מהראוי ופחות כראוי, ע"כ ישובח הקנין אשר הוא אמצעי אצל הכבוד והוא בלי שם וזה אצל אהבת הכבוד יראה בלתי אוהב כבוד ואצל בלתי אוהב כבוד (נ"א אוהב כבוד) אמנם אצל השני הוא בצד מה משניהם, אמנם יראה כי זהו אצל שאר המעלות, אמנם לא יראה התנגדות הקצוות אצל האמצעי להיות האמצעי בלי שם:

פרק שמיני

הענוה היא אמצעית אצל הכעס, והאמצעי בלשון יוני בלי שם ואולי (נ"א ואולם) נ"ב הקצוות, אבל יקרא האמצעי ענוה כאשר יחסר שם לנוטה מכעס, כי לא נמצא לו שם, העודף אמנם יקרה עברה, הכעס הוא הפעלות אמנם יעשהו דברים רבים גבדלים ע"כ אשר יקצוף לדברי כראוי ולאנשים הראוים, ועוד אמנם כאשר ראוי ומתי וכמה זמן, הנה זה ישובח ואמנם זה יתירה שנו...

על המכוער בזיון גדול, והענו הוא האמצעי יכעוס על מה שראוי לכעוס וימחול על מה שראוי למחול: בלי שם, אלשת חלקי זאת התכונה אין להם שם בל"י: אבל יקרא, אך הסכמנו לקרוא האמצעי בשם ענוה בעבור שחסר בל"י שם הנוטה לנוטה מן הכעס אל הסכל, ובהיותם בני בלי שם לכן נקרא למעדיף רב הכעס, ולמחסר מעט הכעס, ולאמצעי משתוה הכעס: העודף, מי שמעדיף לכעוס נקרא איש עברה: הכעס הוא הפעלות: יבאר גדר הכעס ומהותו, ויאמר שהוא התפעלות נפשי, יסובב לכועס מדברים נבדלי המהות והאיכות: ע"כ, לכן מי שיקצוף כראוי, ר"ל על דבר שיש לקצוף עליו והוא הדבר הגדול הנעשה שלא כהוגן, ועל הנידים הראוים להיות נקצפים ובשיעור כראוי ר"ל יקצוף הרבה לדבר גדול ומעט לדבר קטן: ומתי, כי לפעמי' אפס מקום לקצף כמו המלך ביום מלכו, עד"כ אם היום חהי' עבד ... זה: וכמה זמן, כי ארוך זמן הקצף בלתי שוה לכל הדברי' וכי עת לקצף הכן ועברתו שמר' בלא: והכה זה ישובח,

מי

ענו . אמנם הענוה תשובח ראוי לענו שלא יתגאה
בעת ולא ישנה אותו הפעלות כ"א כאשר ראוי מן
הסדר . ובאלה ובזה הזמן יקצוף ואם יחסר מזה אמנם
נראה אשר יחטא . והענו לא יהיה מעניש אבל יותר
יהיה סולח . אמנם החסרון או בלי כעס או איך
שיקרא הוא מגונה כי מי שאינו כועס בדברים ראוים
נראה כי הוא אויל . ולא כאשר ראוי ולא מתי . כי
מזה נראה אשר הוא בלתי מרגיש ולא יתעצב . ואשר
לא יכעס לא יהיה מתנקם . כי אמנם הסובל שונאיו
ומבזה קרוביו הוא עבד אויל . אמנם ההעדפה תעשה
כפי הצדדים . כי לאשר אינו ראוי ובדברים לא יסכן
ויותר מהראוי . ובקל ובזמן רב . אבל לא יעמדו כלם
באחד . כי א"א להיות כי הרע הוא מכלה עצמו . ואם
הוא יהיה שלם יכשל כח הסבל . אבל הכועסים במהירות
לאשר אינו ראוי ובדברים שאינם ראוים ויותר מהראוי .
אמנם ינוחו מיד וזהו הטוב אשר בם אמנם יקרה להם
זה יען אשר לא יעצרו הכעס אבל יגלו אותו כפי
אשר הם מראים (נ"א מיראים) אחר כן מהרה ואחר כך
ינוחו . אמנם בהעדפה הם אשר בתכלית של כעס
חדים . כועסים מכל דבר ולכל אדם ויקראו מרים כי
הקושי יוסר מהם והכועסים זמן רב יתמידו חמתם .
המנוחה תהיה כאשר ישלימו גמול כי בעשותם
שפטים תנוח חמתם או יתהפך עצבם לשמחה ואם
לא יעשו כן יכבד עליהם יען אין סבת כעסם גלויה
ואין אחד ירצה והם צריכים לשכך חמתם זמן . ולאלה
הם מצרים לנפשם ומה מאד לאוהבים . ונקרא קשים
לכועסים כאשר אינו ראוי ויותר מהראוי וזמן רב
לא ישנו אם לא ירעו ויכשילו . העדפה היא מנגדת
לענוה יען אשר תעשה יותר כי האדם יותר נוטה
להנקם

מי שכעסו על הסדר האמור הוא ומיושב ונקרא ענו
באמת : שלא יהיה נבעת . ראוי למבין שלבבו לא יפחד
ונפשו לא תתפעל להשתנות ממדה אל מדה מקבלת . אבל
יסדר מעשיו בהשכל ולא יקצוף כ"א על מה שראוי כפי
הסדר האמור : ואם יחסר . כ"א יגרע מן הסדר
האמור אז נקרא חוטא : לא יהי' מעניש . ממדת הענו
שלא יעניש מי שפשע בו אבל יהי' עובר על פשע : ולא
כאשר ראוי . אשר איננו כועס כפי הראוי ובזמן הראוי
הוא סכל בלתי מרגיש בבזיון ובלתי מתעצב לכל דבר
רע אשר יקרהו כי דבר עצב יעלה אף : תעשה כפי
הצדדים . ר"ל כפי הקצוות ההפכיים לבלתי מרגיש
האמור . כי יקצוף על דבר בלתי ראוי לקצוף עליו
ובדברים לא אויל בהקצפו וכו' : לא יעמדו כלם ביחד .
לא יתקבלו כל המדות האלה באיש אחד כי יכלו את
בעליהם : ואם הוא שלם . ואם הוא רע שלם או יהיה
כח הסבל לסבול אותם . כי כמו שאין צדיק בארץ אשר יעשה
טוב ולא יחטא כן אין רשע אשר יעשה רע ולא יצדק כלל .
וע"כ הרי"ו ז"ל שאפי' בקליפות יש ניצוצי קדושה שאל"כ
הם מתים כל ימיו וכ"כ בס' אסף (הח"ב ז"ל) גדל חימה רב
עלי וממי נועם רצון : אמנם ינוחו . יקרהו מיד כנזכר
שמסיר לכעסם שהיה להתרגזות בנעכם והוא הדבר הטוב
אשר בנכעס : יגלו אותו . מגלים כעסם בספרים
התמים הנעשה להם : כפי אשר הם מיראים אותו .
מפחידים את בעל דינם לאמר כזה וכזה אעשה לך :
ומתנחמים בזה תחומים של הכל עד ינוח קצפם וכ"כ
בס' אסף (הח"ב ז"ל) בשפכיו יפרע פרעות מהלונו וכוסם
אתם ישלם נקם : אמנם בהעדפה . עוד מין ב' נקלה
היתרון הם אותי הכעס עושי רמיה כמו חרב חדה :
כועסים . נוחים לכעוס מכל דבר כגדול כקטן : ויקראו
מרים . נקראים מרי נפש : והכועסים זמן רב . אינם
נוחים לרצות : ואם לא יעשו כן . ואם לא יתנקמו יעצר
כעסם בהיות שלא ספרו לשום אדם סבת כעסם בעבור
ידע לרמות ולפייס אותם : מצירים לנפשם . מכאיבים
לנפשם ולנפש אוהביהם הרואים צרת נפשם כי הכעס הוא
חלי נפשי מנפש עד בשר יכלה : נקרא קשים . עוד
מין ג' נקלה היתרון בנקראים קשי הכעס . והם שכועסים על דבר בלתי ראוי ויותר מהראוי ובכל עת יחשבו הרע
להנקם ולא ינוחו עד ינקמו : העדפה היא מנגדת לענוה . כמו שאמר בו בג' שום משקלים אשר אחרי כן מקרה

מהמלעי

והאמצעי הוא מתנגד יותר ורחוק להיות בפעולה אל הקצה שהטבע בלתי נוטה אליו והנה נהיות טבע האדם נוטה להעדפת הכעס . והכעס והבלתי מרגיש דומי' קלות לכן הם מתנגדים להעדפה : והם קשים / המעדיפים בכעס קשים לעשות שלום : אינו נקל / אינו דבר נקל לבאר גדרי הקלות והאמצעי לגבוליה' בזמניהם: אף היותו מעט / כי האמצעי אלא בכעס יש לו מרחב קצת עד שהוא קלות מדרכו לאיזמה אף כי קלתם יסובתו כמו שיתואר המחברים בכעס קלת בשם ענוים / והמעדיפי' קלת בכעס בשם גבורים בהיות להם הכנה למשלה / כי המושלים יתגברו על המסים שקלקלותם / במדת הכעס והגבורה : בפרטים ובחוש / שבת שלעם והגנתו ר"ל יוסרו ובלתי יוסרו והוא כפי פרטי הדברים והעתות והאיכות ולפי הזמן משתנה לאיש איש מבני אדם לכן אין לו להבאר למורטם כי אין שם כללים יתייחדו בם : אשר הוא גלוי / אך זה כלל נגלה שהתאר האמצעי לכל אדם בכל דבר הוא המשובח במדת הכעס וגו' ראוי להדבק / לכן כל איש ירצה בעין בחינתו לשמתו בכל דבר עלב המעלה אף הקלף / להתנהג בו במדה האמצעית בפי בכל סיפר שהוא שופט אמת בכל מדה נכונה : מקל להגבול / היותו מן הפיוסי מעט נקל הוא להוציא מישרים למכלו / אך היתרון הוא ענין רע / לא ישכלהו בכל עת המדות ולא יוכל שאהו כל מלך מישרים : כבר אמרנו / הנה כבר ביארנו בזה אחרי הכעס שהם בפי הדברי' המפעיסי' לבעיתם / והו"ל גדרום בד' מדות קשה לכעוס וגם לכעוס קשה לרצות וגם לרצות כו' / וגם הם כפי הדברים והעת :

אמנם בחברת כו' / אשר בביאור מקודם אדם הפנים בכל המחויק בה אינו רצוי לרוב בני אדם / בא לבאר בזה מדת בהתרועעות לב"א ההוה בהפרדות בריעים זה עם זה / וביאר ראשונה ב' קצותם הרעים / א' קצה היתרון המעדיף בהתרועעו' והם המשבחים את

להתנקם ולהרע והם קשים ורעים להשלים כאשר אמרנו בתחלה והוא מפורסם / אינו נקל לבאר איך ולמה ובמי ובכמה ומן ראוי לכעוס / ועד מתי הוא עושה על יושר או הוטא / כי הוציא (בי"ח פרק א) מעט מהשווי ביתר ובפחות לא יגנה / כי פעמים נשבח המחסרים ונקראים ענוים / גם נקרא הכועסים גבורים כי הם מוכנים לשררה / אבל אינו נקל לבאר כמה ואיך יצא ויהיה מגונה כי המשפט הוא בפרטים ובחוש / אבל אמנם אשר הוא גלוי כי הקנין האמצעי משובח עד אשר על פיו יקצוף לאשר ראוי וכאשר ראוי והכל באלה / אמנם היתרון והחסרון הם מגונים / ואשר הוא מעט הוא נקל לסבול ובאשר הוא יותר מאד הוא רע מאד / גלוי הוא כי ראוי להדבק אל הקנין האמצעי / כבר אמרנו הדברים אשר הם אצל קנין הכעס

פרק תשיעי

אמנם בחברת בני אדם ובישיבתם ובדבריהם ובשיתופם / מהם נראים לכל ומשבחים כל הדברים בחרות ולא ישנו (בי"א פרק ט) בדבר / אבל מגמתם להתחבר לכל לבלתי עצבם ; והמנגדים לאלה הם חולקים בכל הדברים ולעצבים לא ישגו בכל אלה נקראים עקשים ובעלי ריב / גלוי הוא כי אלה הקנינים הנזכרים הם מגונים כי האמצעי הוא משובח / והוא אשר יקבל הראוי כאשר ראוי וכאשר ראוי

רעיהם בכל מעשיהם ומחשבותיהם / לא יכזבו דעם אחד מהם אף אם שקר כזב / כי מגמת פניהם רק לשמח לב רעיהם לכן יסכימו עמהם אם באמת ואם בשקר / ב' קצה החסרון והם החולקים על רעיהם בכל מעשיהם ודעתם אין פונה לאמת או שקר : גלוי הוא / ומבואר הוא שב' הקצות יחד הם מגונים והאמצעי הוא הנבחר והוא שיבחר הפעולה הטובה מהם ויגנה הרעה יסכים עם האמת ויחלוק על השקר / כי המתנהג בקצה היתרון נקרא חונף וכפי דבריו ... (חסר פי"ח פי"ו) והמתנהג בקצה החסרון נקרא

יקרא יגזה ויחלוק כראוי · לא נמצא שם זה והוא דומה מאד לאהבה · כי אשר הוא כפי הקנין האמצעי הוא כמו שנרצה לומר באוהב אמצעי מתחיל באהבה · אמנם הוא נבדל באהבה (נ״א מהאהבה) בזאת לא יתפעל ואין לו בהכרח לאהב לאשר להם יתחבר כי לא יקבל באהבתו ובשנאתו כל הדברים כראוי · אבל הוא כן כי הוא שוה לזרים ולאשר יכיר וכן יעשה למורגלים ולבלתי מורגלים · אבל עם כלם יתנהג כראוי · כי לא יאות לשמח ולהעציב בשוה למורגלים ולזרים · כבר נאמר בכלל אשר יתנהג הכל כראוי · אמנם יתחבר לדבר בדבר טוב או מועיל לא להעציב אלא לשמח כי יראה כי הוא יתר הראוי אצל התנאות ותעצבים העשוים במושבות · ומאלה אמנם כל דבר אשר הוא בלתי טוב או מזיק יבזה לעשות הנאה ויבחר להעציב ואם אמנם לעושה השחוק יגיע גנות גדול או נזק · אמנם במחלוקת יגיע מעט עצב, לא יקבל זה אבל יבזהו · אמנם בדברים שונים יחבר עם אלה אשר הם במעלה ועם השפל כל אדם וכם אצל אשר הם נכריים מעט או הרבה · וכן ג״כ כפי שאר ההבדלים · כי בכל אחד יתן הראוי לו · הנה הוא כפי עצמו ירצה לשמח אמנם בשהוא אומר להעציב יביט אל העתידות אם הם גדולות ואל דבר טוב ומועיל · אמנם לבעבור התנאה

אם ריב ואיש מדון לא יערב לחבריו שבחו · וקיום הפך נצימות לפס · וגם נאמר חברת רעים קהן נופש ופרודה שממון · פה חנף יתן סלף ואיש מדון קלון (אסף חלק שני) : יבזה ויחלוק · יבזה ויחלוק על הרמוי לגזותו ולחלוק עליו : לא נמצא שם · אין לאמצעי זה שם בלשון יון ובלשון מקרא איש רעים להתרועע : והוא דומה · מדת החברה טוב למדת האהבה (כמבואר בער׳ למ׳ מזה) : כי אשר הוא · כי האמצעי בחברה הוא במו שנרצה לומר (נשמי לקשימיתה) במדת האהבה שהרצון הטוב לחברים היא התחלת האהבה והיא עם האמצעי במדת החברה והתרועעות : נבדל מאהבה · בעל מדת החברה נבדל ממדת האהבה עכ״פ להיותו בלתי מושב המעשו זה מכנת התפעלות האהבה : ואין לו בהכרח לאהב · ואינו מוכרח להיות אוהב לחבריו : כי לא יקבל · כי לא יקיים דברי החברים מאהבה ולא יחלוק עליהם משנאה כי אם מפני התנהגו כראוי לאהוב ריעים עם מיודעיו ובלתי מיודעיו בשוה : כי לא יאות · כי השמחה והעלבון המושגי לכל אוהב מאהבתו כמבואר (בד׳ לע׳ מזה) אינם שוה עכ״פ בין המורגלי׳ והבלתי מורגלים יחד אמנם כ״כ במדת החברה שאין בה הבדל בין המורגלים לבלתי מורגלים כאמור בכלל שהאמצעי הוא אשר יתנהג כראוי עם כל חברה מורגל או בלתי מורגל : לדבר בדבר טוב · יתחבר עם ריעים למען ספר דברים טובים להשמעות אוזנים · או עוזרי לגוף ונפש אשר גוף ישמח לב הרעים : כי יראה · יען יראה בעין שכלו כי הוא זה יותר וכשר לעשות בישיבת הריעים ר״ל לשמח לבבם בשמחה אמיתית : ומאלה אמנם · ואף גם לא יעשה ברצותו שהריעים ישמחו לדבר בלתי טוב או מזיק · כמו כמשתה יין רב · או בשחוק הקוביא וזולתם מהמזיקים · לא יטב מעשהם לעיניהם אף כי ישמחו בשבחו · אבל יגנה אף כי יעלבו בגנותו : ואם אמנם · אם יסובב מהשחוק גנות עלום או היזק רב למשחק אם ימחהו לכשותו · אך אם נחלוק עליו ומנעהו משחותו יגיע למשחק מעט עלב · אזי עלינו לחלוק עליו כי טוב למשחק לסבול מעט עלב מסבול אח״כ גנות או היזק רב · וממילא נשמע הפכו שאם במחלוקת תסבב עלב רב יותר מהגנות או ההיזק שיגיע מהשחוק אזי לא יחלוק ולא יבזה : בדברים שונים ידבר · יענה דעתו בדברים שונים כפי מה שידברו גם הריעים · עם בעלי המעלה והכבוד ידבר בהדר המעלות והכבוד האמיתי · ועם ההדיוטות ידבר דברי הדיוטות : כי כ״א · כי לכל חבורה ולכל איש יתן אומר הראוי לו כפי ענינו : ירצה לשמח · כוונתו לשמח ריעיו · אך אם לפעמי׳ם יעליבם בדבריו בהיותו בלתי מסכים לדעתם הוא בעבור הביטו הנולד שהדבר אשר ירצו ידיקם בסוף · אם הם גדולים · אף כי בעתם הם נהנים

 ומועילות

[illegible] לא [illegible] אשר יחייב כסוף מהסכם
[illegible] יותר : יעניב מעט , או יבחר להגלות מעט
בסתירת בבריהם למען יתנאו תוגלת יותר : בהמלעג
כמו לפי נקברת מרעים הוא כמו היום האמור במנהג
אך הוא בעל כלי גם כל און יזני : שמח בכל דרכו , על
מה שיגיעהו מספי"ת , מקבל בשמחה. ע"ד אמרם ז"ל
קבם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה : הוא
מרב , שאינגן משמח חביריו בעבור איזה דבר אשר המרב
ז"ל חביב לו : הוא שפתי חלקות , ונדומה למלחקים
אשר בבתי משתאות וחתונות יתן להם מקבלות בשכרם :
הקצוות , ס' קלה הפחות והם הנלעגי מסכימים עם בני
החבורה אף כי יאמר אמת וטוב . ב' קלה היתרון
המסכימים לעולם אף בשקר ורע , הם מתנגדים
גם להם אף לא תלך בהמלעג כמשפט שלו, המצוה בהיותו
[illegible] בעל כלי גם :
אמנם [illegible] , אחר שגלה בקוטם מדת
[illegible] הסתרותצות הסלוריה נקסכם או סתירת
[illegible] קטורה , בא לבאר גוה מדם לנגד התגורה
[illegible] כדבריהם. אשר יספרו על עצמם כי ידעת מרעים ,
[illegible] ב' קצוות מתנגדות והמלעג בעל כלי גם , [illegible]
קלה החסרון והוא הבלתי מתהלל בשום מעלה אף
אשר ימצא בו יכחש בהן , ב' קלה היתרון והוא המתפאר
ומתהלל במה שאין בו ד' והמלעג הוא המתהלל במה שיש
בו : אין דבר רע , מי זה הפונר בעין בחינתו לבחון
אין ערך פרטי ההתפארות , אינו עושה רע , [illegible]
זה דרך שפתיים כלל סמנות ללבת מפרטיהם [illegible]
גלרמות שהם סמה שמעלות : כבר נאמרו , בפרק
הקודם , אך כזה נדבר מדותי אמת במעשה ומילים
גם המספרים בשקר ובמרמה : המתהלל ידמה , יבחר
ב' הקצוות והמלעג. ויאמר א' הוא קלה היתרון המתהלל
במה שאין בו הוא יותר גדולים ממה שיש בו כהזמנו הוא
מדמה בלבו להשיג כבוד משומעיו . ב' המקטין את עצמו
לבחו המעלות אשר בו או להקטינם , ובעלי ב' אלה
הקצוות הם מגונים , והמלעג הוא המפרסם מעלותיו

[illegible] אשר תהיה פסוק [illegible] וה'אמנת
היא יכזה. אבל לא ימצא לו שם . אשר הוא שמח
בכל דרכו והוא מכוין לשמח לא בעבור דבר אחר
חוץ ערב . אמנם המשגה לתועלת יגיע לו בממון
או בדבר שבממון . הוא שפתי חלקות . אמנם אשר
מעציב לכל דבר נאמר שהוא עקש ואיש מדון .
והקצוות יראה שהם מתנגדים מזה לזה בעבור [illegible]
[illegible] באמצעי שם לפן אין מתנגדים לאמצעי : [illegible]

[illegible]

פרק עשירי

[illegible]

אמנם אצל חבר זה במעמד הזה אמצעי [illegible]
[illegible] למשתבח כי גם הוא בלי שם . אמנם [illegible]
[illegible] (פ"שפים) לעבור על אלה . כי יותר טוב והאמת
בדברים אשר במדות כשנעבור על כל הפרטים ונאמין
כי האמצעים הם המעלות בכלם . כאשר שנראה
בהביטנו אליהם . הנה בחברה אשר יתנהגו לעשות
ההנאה או העצב כבר נאמרו : אמנם מהאומרים
שהכוזבים נאמר על כל הכוזבים והמצותאות
והמרמה . נראה שאמר המתהלל ומנית תחזיק
יותר מאד בדברים אשר אינם בו או יותר גדולים
מאשר בו . אמנם הנה קטין הוא בהפך כי יכחש אשר
בו ויעשה מעשיו קטנים מאשר הם . אמנם האמצעי
יקרא מפורסם כי הוא אמיתי במנהגו ובכבודו . והוא
מראה הדברים אשר בו לא יותר גדולים ולא יותר
קטנים . אמנם יהיה מאלה הפרטים אשר הוא עושה
בעבור דבר אחר , ואשר אינו עושה בעבור דבר
אחר , אמנם ידבר כל דבר כאשר הוא מדבר ויפעל ,
וכן [illegible]

באמת כפי מה שיש בו : הוא מרמה , אינו מתלבש כאשר שאינו מדותיו ז"ל לא יתפאר במה שאין בו ולא
יכחד מה שיש בו : כמאמר דבר אחר , אף כי יתכן שהמעט'ס הפרטים המטולחים שבעל המלעג אלה
[illegible] , ומה [illegible] לבמה [illegible] המתהלל [illegible] ואתכלית

[illegible] בעבור [illegible] אהוב בעשו
[illegible] מאד ואי להתרחק ממנו [illegible] טוב הוא
ומשובח. לכן האמת הוא אמצעי והשני מהולל
[illegible] שניהם במונים. [illegible] המתהלל
[illegible] ושניהם [illegible] כהאמינו [illegible]
[illegible] במשפטו מחבר ומשפטו אינו בשקל. כי [illegible]
המעלה האחרת אבל בדברים אשר אין בהם דבר
[illegible]. אשר יעשה בחבורו ובמתנו, ואמרו אמת בעבור
אשר סבה לו בקנין. יראה באמרו כי דרכו שוה בין
[illegible] אוהב האמת. ואמנם אמת בדברים אשר אינם
מעלה ומוריד. ויותר בדברים אשר הוא עושה
[illegible] יען כי יחשוב השקר דבר מגונה ובעבור [illegible]
[illegible] לגור ממנו. ואשר הוא בן הורה מהולל
[illegible] יטה מהאמת הוא מקטין כי זה נמאס יותר
[illegible] בעבור התרבות הפברות. ואשר יאמר נוטה
יותר מאשר הם ולא בעבור דבר אחר ה"א דומה
לרשע. כי לולי זה לא היה שמח ומשתונן בכזבים.
כי אמנם יראה כי הוא יותר רשע. ואם הוא עושה
בעבור דבר אחר כמו בעבור הכבוד או בעבור שבח
אינו כ"כ מגונה כמו המתהלל. העושה בעבור כסף
או שוה כסף הוא מגונה. לא יהיה המתהלל כפי
היכולת כ"א כפי הבחירה כי הקנין אשר בו הוא
כן. כי המתהלל הוא כמו הגונב כי רק ישמח
בכזב. וזה אמנם יתאוה הכבוד או הריוח. המתהללים
בעבור הכבוד יראו דברים אשר בהם תהלה או
אושר

בי"א שפירש [illegible] והתפארות [illegible] באמת [illegible]
ובן יתנהג, אשר כן יתנהג להיות דובר אמת במעשיו
[illegible] שלא לשמן לגמן : סכוב, יעשה הקלות
[illegible] שניהם בכוב שהוא [illegible] ; ובהיות [illegible]
[illegible] ר"ל אמת לבן הוא מגונה : יותר המתהלל, יותר
[illegible] בהתפארות מהמקטין אף כי שניהם כוזבים
[illegible] מתנגד יותר לאמצעי מהמקטין בהיות [illegible]
[illegible] נוטה לאמת הקלה [illegible] מש"כ בשני [illegible]
[illegible] עמה משניהם, מדבר מגדרי שני הקלות והתפאר
[illegible], [illegible] נדבר מהם נדבה מהאמצעי [illegible]
שהוא אחד ואין שני לו : מהמעלה האחרת, אין דבור
בזה מלוהב משפט אמת ואינו עושה עולה, כי זה [illegible]
המעלה הצדק והיושר, אבל דבורו בזה המעלה האמת
[illegible] נגדר בצדק ויושר כ"א בשוער אמת מה [illegible]
[illegible] : אשר ככה לו בקנין, יאמר אמת בדבר [illegible]
בעבור שהאמת הוא [illegible] מדתו ואין מטבעו לשקר : [illegible]
[illegible] שוה, המתנהג בו הולך בדרך שוה ר"ל בדרך
[illegible] : [illegible] מכלה, לא ידוע [illegible] ולא יפסיד
אם יגיד אמת : עושה רושם, יותר ישמור פיו מלדבר
שקר העושה רושם כמו שיותר מהעיד עדות שקר [illegible]
[illegible] בידיעות [illegible] לגור, לפחד
מהשקר : ואם יטה, ואם בעלי האמצעי נוטה מן האמת
[illegible] החסרון ומקטין מעלתו הוא יותר ישר : בעבור
[illegible] הכבודות, בעבור שהוא נוטה ומסר מקלם
[illegible] לנטות אחר הכבוד : אשר יאמר גדולות,
יותר קנה [illegible] ויאמר שהמתהלל במעלות גדולות
יותר [illegible], אלא בעבור [illegible], הנה הוא
ברשע המלומד לפוש : ואם הוא עושה, ואם הוא משקר
למען השיג כבוד או שלא יתבזה אין כ"כ רעה, וכן אמרו
ז"ל מותר לשקר מפני דרכי שלום : בעבור כסף, המשקר

בעבור בצע כסף מחסר לאיש חמס לעוות משפט ולהעיד עדות שקר בעבור כסף : לא יהיה המתהלל, לא יתהלל המתהלל באמת כפי כחו ויכלתו לפעול במעלה ואם עדיין לא פעל, בזה יתהלל כפי מה שנבחר לפעול בפועל אשר כן הוא קנין הפעולה בו לפועל מש"כ הכח שאיננו קנין ואחר בנפשו יעדין מש"כ (נ"ב [illegible] [illegible]) והרס"ט ביאורו בדוחק באופן אחר : כי המתהלל, כי כל מתהלל אם באמת ואם בשקר, מגמתו להגות תאות נפשו בתהלתו אם בכבוד ואם בממון והוא דומה למכזב אשר על תאות נפשו יכזב למען שמח לבו בכזבו : המתהללים בעבור הכבוד, יבאר [illegible] שונות להתפארות ולתהלה אמיתית או כוזבת, והנה המתהללים [illegible]

ודימות נבנים :- ואשר בעבור , והמתהללים לתכלים
קנין ההון יתהללו בפעולות נפלאות המקרבים רצון בני
אדם לכסוף לכמו אלה הפעולות ברצון המשולח אך גם
בבחירה שכלית אשר סבוב כמו אלה הפליאות אשר אין
להם יגיעת במלאכות , ויעוין בה' לפלוסופי מזה ההבדל
בין רצון ובחירה : כמו הרופא , רופאי אלול ובכוחי
הבקר מגמתם לעשות מקנה וקנין רכוש על כן יתהללו
בפעולות נפלאות ורים בטבע יוצאים חוץ להיקש השכלי
יעירו ויעוררו רצון סכלי בני אדם להתחבר עמהם בדמי
כסף ולהסתפק עמהם באמרם למראה עיניהם פליאות
נוראות : והנה משלה , ומאלה המתהללי' לתכלית
נכבד או ההון האמורי' יש אותו' בקצה החסרון ומתהללי'
בפחות מהמעלות שיש בם , ואלה ישאו חן בעיני בני אדם
בהיות שלא יתהללו בעבור הממון המבזה את הכב' בהתחש
קרתו מב"ח כאמרם . ז"ל בקהלת דומה הת"ח לפני ע"ה
לקיתון של זהב , אכל עמו דומה לקיתון של חרס וכו' :
בורחים מהרע , מגמת תכליתם לשחוז בטוב המדות
לקיים עשה דהשלמת הנפש : יכחשו יותר , מכחשים
יותר המעלות הגדולות אשר בם , כי אלה לנגד יעירו
ויעוררו הגאוה עד שתחפוץ לפרסם מעלותיהם
הנכבדות , על כן יעמדו נגדה : הקטנים הגלוים ,
אולם אותם אשר נהתהללם , יסתירו המעלות הקטנות
הנגלות הנקראים פרושים אלה נבזים בעיני הבריות יען
יראו לכל כחנפים המתנאים במדת הענוה למראית עין
ופעמי' יתהללו , ולעיני קהלם ילבשו ויתהללו וכנוכם
לגבשי הקרעים למען יראו כענוים , גם המה יגונו בפני
קהלם ויתהללו בעיני קהלם : כי ההעדפה , כי אלה
המתהללי' האמורים יתהללו על ב' פנים אם בעודף גדול
או בחסרון גדול : ואשר יתנהגו , אולם האמצעים
בהקטנה יפרסמו הקטנות הגלוים ויעלימו הגדולים

עשר , אשר בעבור יאמרו ממון יראו דברים גדולים
קרובים אל הרצון ואשר אינם בהם הם נסתרים כמו
הרופא שירפא והמתנבא כי בעבור זה במושלם
יקט בורים רבים כאלה ויתהללו . והנה מאלה
האמורים , המקטינים עצמם ואומרים פחות מאשר
הוא הנה יראו יותר בעלי חן לפי המדות כי לא
יספרו דבר בעבור ממון . אבל הם בורחים מהרע
והגאוה . ואמנם אלה יכחשו יותר הדברים הנכבדים
כמו שעשה סקראט . אמנם אשר הקטנים הגלוים
הם מעט ערים יקראו פרושים . ונקל הוא להיות
בזוים . ולפעמים יהיו מתהללים כמו הלובשים בגדי
הסתבודת . כי ההעדפה והחסרון מאד מה הם
מתהללים . ואשר יתנהגו בהקטנה על השיווי ואשר
הדברים אשר אינם קרובים וגלוים מאד הם מקטינים
עצמם , יראו בעלי חן . ויראה כי המתהלל יותר
מנגד לאמת כי הוא יותר רע .

פרק אחד עשר

אחר אשר תמצא מנוחה בחיי האדם וחברתם
בשחוק , יראה אשר יהיה שם ספור נאה
ומתקבל . ואשר הוא ראוי לדבר כן וג"כ לשמוע ,
אמנם יש חילוק באמירות דברים כאלה ובשמיעתם ,
גלוי הוא כי ימצא בהם העדפה וחסרון ואמצעי ,
אמנם

מבלתי גבורות וכוח ימצאו חן בעיני אדם : כי המתהלל , המתהלל ביתרון ממה שיש בו פחות ממנה לעמלני יאמר :
מפסקין בהיותו רע נוטה בטבעו אחר שרירות לבו הרע :
אחר אשר תמצא מנוחה , אחר אשר ביאר בפ' הקודם ענג התפארו בחברת מרעים בא לבאר גוף ענג הסחוק
הנהוג ג"כ בחברת עמים , ויאמר בהיות שהעמלים ימצאו מנוחה מעמלם בשמעם דברי שחוק בתוך קהל
ועדה , לכן יראה שגם הוא ר"ל השחוק בעל שלש קצות , אחד המרבה ואחד הממעיט והניכם כאחד לא טובים
והשלישי הוא האמצעי והוא הנבחר : ספור נאה , כבר ביארנו בגדר השחוק שהוא סגולה לאדם כהרעישו דבר שלא
[illegible]

אמנם אשר יעדיפו בשחוק יראה שהם לצים וכבדים כי יתאוו תמיד השחוק ויותר יחילו לעשות השחוק מאמור דברים נעימים ולא יתעצבו מהשחוק אשר בו עון · אמנם אשר מהם לא יאמרו דבר משמח ויתעברו באומריהם אמנם יראו מדבריים וקשים · והמשחקים על השווי יקראו משמחים כי המשנים לטוב כי אלו התנועות הם כפי המדה · כי כמו שהגופי ישפטו מהתנועות · כן המדות · אמנם מרבים בשחוק ומשחקים רבים בהתולות ויתענגו בם אנשים יותר מן הראוי הם לצים ויקראו משמחים וישארו מעט · אמנם אמצעית זה הקנין ראוי לאיש נכבד · כי הנכבד יאמר וישמע הדברים הנאותים לאיש ישר ובן חורין · בכלל המפלגות יש בהם ראויים וכן בשחוק לאמר ולשמוע · כי שחוק בן חורין הוא נבדל משחוק עבד ובעל מוסר מבלתי בעל מוסר · אמנם יראה זה המביט בהגדות הישנים והחדשים כי לאלה היה השחוק דברי פתיות · ולאלה הוא יותר אשר הנה הם נבדלים לא מעט בנאות · אמנם האם המשחק טוב יזכר באמרו דברים הראויים לנכבד או כאשר לא יעצב השומע · או גם ישמח בדברים · כזה הוא בלתי נגבל כי אמנם דבר אחד הוא שנוא אצל קצת

ט · וכמו כן שחוק המשחקים עם המשחקות מרמים כאלו כוונתם להזיק נהרות ידם להכות הכה ופצוע · ולא יזיקו באמת · וכן ישמע נרהכתוב · מלחק אחד לבקה חשתו · ויהי כמלחק בעיני חתניו · ר״ל מסגל שמלחק מתראה כאלו חפצו להזיק למען ילכו מקיר הבייל ומולה ויסין לשחוק · וכן המדבר דברי היתול ימשל פקפים הלייס נשמע לאזן השומע כאלו הם אבלי יולדו ידיעות חדשות מה שאין המציאות כן · על כן ישחקו השומעים · וכן אלה דברי ההיתול הם ג׳ מיני א׳ נחים ומתקבלים אל לב שומעיהם והם ראוים ר״ל לא יעוררו את השומע אל פעל מגונה עכ״פ · ב׳ הם הבלתי ראוים לאומרם כמו מגלי דבה בשחוק ולה״ר ודברי חשק המעוררים התאוה · ויש גם מהן לשומע ומשמיע ל אלה א׳ כה הם המעדיפי המחזיקי בקלה היתרון הנקרא לצים ודוברי נבלה לרוב שקידתם בהתלוצצות וניבול פה : ז׳ ואשר ירגילו לעשות שחוק · שהכים השחוק והתלוצצות יותר מכל מתק דברים : יראו מדבריים · יתראו כאשר לם שוכני מדבר אין להם דבר עם אחד ואתם נהמרועם ל׳ וזהו הקלה הב׳ החסרון בשחוק אשר אינם שוחקים ולא משחקים ואין להם נחת בשמחה : על השווי · כמו שממלעי אשר לא יתמיד בשחוק אבל ישמח לעתות המנוחה מהעמל ולא מנבל פיו : כי המשנים לטוב · כי אשר ישנו התכונות הנפשיות מרע אל טוב ומיתן לשמוח בשחוק · הנה זה יורה על תכונת נפשם הטובה כי אלה התנועות · ר״ל מה שיגיעו לב ואלתם לטוב יורו על טוב מדותם : ישפטו מהתנועות · כמו שבריאות הגוף וחוקו יחלף לפי מעשיו · כן בריאות הנפש ר״ל טוב מדותיה יודע מעת מפעלה : ויקראו משמחים · יקראו בייחוד משחקים כי זו מלאכתם לשחק מההלות למען שמח לבב אנשי החבורה : ישארו מעט · ויקחו מעט שכר בעולם : לאיש נכבד · לא כמו המעדיפי הנבזים שזו מלאכתם האמורים לפני זה : כמותים לאיש ישר · ישמח בדברים טובים ודברים נחומרים משמחי לב הישרים כלבותם ואורי ארץ בעלי גודל הלב : יש בכם ראוים · יש דברים ראוים ומשובחים כפי המעלה אשר ככה במדת השחוק : המביט בהגדות · מי שראה אלה כל״ל הקדמונים בזה והאחרונים ההבדל שבין שחוק המשועבדים לשחוק בני חורין : כי לאלה · לאלה המשועבדים ר״ל הכפריים ובלתי בעלי מוסר הי׳ להם השחוק דברי פתיות · ולאלה הי׳ השחוק ע״ל היתרון עד שאין הבדל קטן ומעט בין שחוק לשחוק כ״א הבדל גדול יש ביניהם : האם המשחק טוב · אולם יספק וישאל במה זה יבחן המשחק הטוב · אם לפי בחינת דבריו אשר יאמר דברים הגונים לנכבד אף כי יתעלם בם שומעיו · כי אינם נכבדים · או בבחינת השומעים כאשר לא יעליבם או שגם ישמחם : כזה · שחוק כזה אשר יבחן לפי בחינת השומעים זה לא יתכן כי לא יבחן המשחק אם הוא נכר בבחינת שומעיו · בהיות שדבר אחד יתכן שיהי׳ שנוא לקצת ונאהב לקצת עד אשר כהיום תפלת השומעים ע״ד אמרם

ו׳ג

כלל באמרו שר מלחה קאנדרסה. ואמר מה מלחה דתמעתה לכן דברים במלה , לכן כרלוג, המשחק להשמיע דברי שתוק בכגדים המהובים לו לפני שומעים טובים אוי מוכרח המשחק להשמיע דבריו באופן שיסבלו ביאורים טובים יבין כל שומע כאשר עם לבבו :: ירלה כי יעשה , ירלה המשחק לעשות זה למען שמת טובים , ע"ד אמרו ז"ל אימא מלחא דבדיחא לפרווייכי , וכ"כ לאמר ולא תספסף עינים יך תוך הדבר ומשל מבלים וישמע כל איש כאשר אמו ידמה. (אסף ת"ל מ"ת) :: אמנם כמעולה , אך עכ"פ לא יעשה המשחק בשוב ומעולה בשחוק כוב כי לא עם ידי חובתו עכ"פ כי אם יערב לשבים אן לשלשה יקבץ שפליב לאחד , בהיות בשחוק עלבון לאחד לפעמי' כמו כי שיעשה שחוק מלעיבה דרך משל , ויש לאחר ללמד משפחתו הלא יעלב :: ומסדרי הדתות , ואחר שבעלי הדתות הזהירו על העלבון לכן מן הראוי להוכר ממנו עבירותו נגד המדינית :: אמנם ראוי לומר , ע"כ הנכון לדברי בשחוק לומר דברי שחוק אשר מן מגלה הדברים כין השומעים להתנהג. כינשר בכל מדה בד ימלא חן בעין כל , ויעשה נכבדות ויהי' נדיב , ויעשה מעלמו כל מלאת דתו , והנה אם על זה הקוצב ישוב השחוק לו וקבה נגד ר"ל בר לבב ומשמח , ורומז לשחוק הנקרא קומע"דיא בלכן וכבר אזן וחקר זה החכם ספרים הרבה בעניני זה השחוק , ללמד לבני אדם מדות בכנום ופעלום יקרות בשמחה ושחוק הפך קלם הבזמרים אשר למוד ילמדו זה בעלבון ודרוח העונג הבדוי : והוא הדבר שעשה במלך החכם שבנה בית בשחוק קומע"דיא הני' , בלעו בין בתי תפלסם , וכתב על הפתח פה יעלנו האדות בשחוק : אמנם לך , יבאר ג' מיני משחקים אשר בכל המה , והם המהתלוהלץ והמדברי , המהתל הוא אשר יהוה לו מהתלות בכל מפעל ואמירה אף כי יהיו פעולות נכבדות ומושכלות בשגבות יהתל בם וישים משחק לו אך בכבוד עלמו לא יפגע עכ"פ , והלץ הוא העושה היקשים הלציים בשחוק ושוו גלא יחוש גם לכבוד עצמו אם יוכל לעשות הוקם הלצי בשחוק מבזמנו ולא ימנע מעשותו , וממין הזה הם קלת דורשי במים מגלה בנים בתורת. הפלוני אשר לא. כבת ביאור כתובים על ארבעת רבעיהם שסימנם פר"דס , והללה הוא מגורת , לך וכן שלה ב"א המרבים בהתלוצות והיקשים מהומיים , ונחשבים חכמים בעיניהם והמה בסילי ב"א ואע"פ שאינו ראוי לבבר זבר לדבר לך בני בסיל : המדברי אנשים ימרי ושוכן מדבר ואינו מכיר תועלת המתרועעות והמנוחה והשמחה : ואמנם ידאה , אך באמת נראה שאלם מקום לדעת המדברי כי האדם בטבעו סובבם לקבל מנוחה ושחוק ולא לחנם יסד הטבע באדם ליהנות מהם : בלא במלכיים , עוד ישוב ויוסף יד לבאר בדר ג' מיני שחוק המשמשים שימוש מנוחה לחיי האדם :: והם מאמרים ומעללות נקבלים נמושבים : האחד הוא אל האמת , הוא המתהלל במקבלות באמת באמור נפ"י : והב' אלא האמונה , בדברים האמורים ונעשים להתענג , כי שיבת מהגיים הם פי שנים , א' לשמח בני החבורה בשחוק באמת טוב , ב' לבבה בדברי מצא ומתן אשר לפי החיים האנושים המשתרבו

קצת ואצל קצת אחר , אמנם בדרים אשר יעשה כל אחד מהם , ישמע השומע הקנון אשר יסבול השומע יראה כי יעשה גם , אמנם המעולה לא יעשה בכל דבר כי השחוק פעמים הוא עלבון לאחר , ובסדרי הדתות שהיה מאסר דבר עלבון , אמנם ראוי לומר בדברי השחוק בהערה בעל חן ונכבר נדיב ויעשה מעצמו אשר תעיה הדת ואשר הוא כוח הוא אמצעי ונקרא גבר או משחק אמנם הלץ הוא למטה ממוחזק כי לא יסור מאמוב עצמו ומאחרים לעשות שחוק אבל ואמר דברים שאין אחד שהוא בעל חן אומרם ואמנם קצת לא ישמעם , אמנם המדברי לא יועיל במושבות ולא ישע כי בכלם יועצב , ואמנם יראה כי קצת המנוחה והשחוק הם ההכרחיים בחיי האדם כי האמצעים הנאמרים בחיים , הם המאמרים והפעולות אשר הם בחברה , אבל יש הפרש ביניהם כי האחד הוא אצל האמת והב' אצל המענג ואשר הם אצל התענוג הוא הוא בשחוק והאחר הוא בדברים אשר לפי החיים אחרים במושבות

אמנם [illegible]

אמנם הבושת אין ראוי לומר כי הוא אחד מהמעלות, כי יותר דומה להיפעלות מאשר לקנין כי גדרו הוא יראה מפני הבזיון, אמנם הבושת נשלם ביראת נכון היראה בסכנות, אבל אמנם יתאדמו פני המתביישים ויתכרכמו פני המפחדים מן המות, נראה כי שניהם מגופניים, על כן נראה כי יותר הוא מהפעלות מהיותו קנין, אמנם זאת ההיפעלות לא ימצא בכל זמני האדם כי אם לנערים, כי נחשוב כי ראוי להיות אלה המתביישים יען כי הם חיים לפי ההיפעלות וחטאו הפעמים וימנע מהם בעבור הבושת, ונשבח הנערים ביישני' ואין אחד משבח הזקן כי הוא ביישן יען לא נחשוב כי יאות לו לעשות דבר מאשר הם בושת. אם הוא בדברים רעים, וג"כ אין למעלה מבושת, כי לא יעשה דברים כאלה אבל הם לפי האמת מכוערים, ואלה אמנם כפי הסברא אין בזה חילוק כי אין ראוי לעשות אחד מהם, על כן אין ראוי להתבייש. אבל זה ראוי לרשע אשר יעשה אחד ממכוערים, אמנם ראוי להיות כן שאם יעשה אחד מהם יתבייש, אבל אין לחשוב בעבור זה כי מבושת ראוי למעלה, יען כי הבושת הוא בדברים רצוניים, והמעלה לא תעשה ברצון הרעים, אבל אמנם יהיה הבושת מהנחת המעלה כ"א יעשה יתבייש, ואין זה אצל המעלות, ואם אמנם העזות הוא רע שלא יתבייש מעשות דברים מכוערים א"כ מבושת ראוי למעלה, אמנם אינו כן, ואין ג"כ הכובש מעלה כ"א דבר מעורב, אמנם נדבר מזה באחרונה.

אמנם הבושת, אחר שהלך לדבר כעיר המשלמות להמדות הנכונו' רצה לחבר עליהם עוד הבושת יען הוא משמש שימוש כולבה והנחה לגמר המעלות ר"ל מתביי' לא במהרה הוא טועה : אין ראוי לומר, לא יחשב עם המעלות יען כל מעלה היא קנין נפשי ר"ל אחר פעולה אשר פעל ועשה בעל המעלה בנפשו מה א"כ הבושת שהוא התפעלות נפש : כי גדרו, מהות הבושת הוא יראה שלא יפסיד הכבוד שכבר השיג או העתיד להיעשות, מפני עשותו דבר בלתי הגון : נשלם ביראה, והוא על דומה בהפעלות הוא בהיות שנתן היראה באמור, והיראה שנתן הסכנות : אבל אמנם יתאדמו, והנה אנחנו רואים שאותות הבושת והיראה שוות לעשות רושם בגוף באדם ובגרמו', וזה לאות כי שניהם התפעלות גופני, ולא יפול הבושת בכח הורוע כשאר המעלות ע"כ לא יוכל להימנות בתוכם, ויצוין מ"שכ כהתגרותו שפת אמת נקערה לשרש כלם : כ"א לנערים, הבושת היא מדה הגונה בנערים כי על פיהם הם חיים חיי אהבה, כי יצר לב האדם רע בנעוריו לרוב רתיחת דמו ומפני בושת הגון ימנעו מעשות כל רע אשר ישיאם יצרם הרע לעשות : לא נחשוב, אין הזקן נחשב בעינינו שיעשה דבר או שלא יעשה רע מפני הבושה כ"א ימנהג כראוי מפני שהטבע מגונה כמו' כפי הסברא, ואם יפול הרשע אינם רעות בעולם כ"א כפי סברת הדת או המפורסמות ע"מ אין בזה חילוק אצל הישר : אמנם ראוי, הרשע ראוי שיבוש באמת יסור מרע בעבור הבושה על"פ : ראוי למעל', אין לחשוב שהבושת ראוי לאיש מעולה יען הבושה היא כדברי' רצוניי' ר"ל בדברי' מגונ' הנעשי' ברצון לבד בלי בחירה שכלית והמעולה לא יעשה ברצון לבד כ"א כל מעשיו יעשה בבחירה שכלית אשר לא תסכי' לעשות דבר מגונה המסבב בושה : מהנחת המעלה, בעזיבת המעלה ר"ל יתכן לומר שאיש מעולה יפלול בעצמו מעזוב מעלתו מפני הבושה, אך זה איננו ממדת איש מעולה לאחוז במעלה לתכלית דבר אחר כמו שהוזכר בגדר איש המעלה : ואם העזות, והן נכונות שעז הפנים איננו מתבייש לעשות דבר מגונה אין הוכחה מזה עכ"פ שהמתבייש הוא בעל מעלה כי לא כל סר מרע הוא איש מעולה אם לא יעשה טוב : הכובש, הוא כמתן טעם אל האמור שאין הכובש את יצרו בעל מעלה כ"א העושה טוב כאמור : דבר מעורב, נערב לג"מ כבקשת [illegible] נפש :

פרק ראשון

ראוי להשכיל בצדק ובעול, ואצל אלה הפעולות יהיו, ואיך הצדק הוא אמצעי (נ"א ואחד מאמצעי) ותהיה כוונתנו בזה כפי הדרך באלה המאמרים, נראה כי הכל ירצו לומר כי זה הקנין בנפש הוא צדק הוא כן בעבורו הוא עושה צדקות, ואשר בו יעשה צדקות וירצה צדקות, וכזה הענין בעול, הוא אשר בעבורו עושה עול ואשר בו ירצה עולה, ובעבור זה נניח זה במשל החלה, לא תהיה ענין אחד בידיעות ובכחות ובקנינים, כי אמנם הכח והידיעה יראה שהם אחד להפכים, אמנם הקנין אינו אחד להפכים כי מהבריאות לא יצא הפכו כי אם דברים נאותים לבריאות, כי נאמר הליכת בריאות כשהוא הולך והוא בריא, פעמים רבות יוכר הקנין ההפכי מהפכו ופעמים אמנם הקנין מהנושאים כי אם טוב גהה הוא גלוי, רוע פנים הוא גלוי, ומהיותו בטוב ענין יטיב גהה, וממנו רוע היותו בטוב ענין, כי אם בטוב גהה הוא בהכרח יעשה מקשיות בשר, רוע פנים רכות הבשר, כי היותו בטוב (נ"א גרש) ענין אמנם ימשך מאה כמו בדברים רבים, כי אם האחד יאמר ברבוי

גם

ראוי להשכיל, זה הפרק הוא כענין הקדמה ופתיחה לבאים אחריו, והנה יאמר שבזה המאמר ישכיל לדעת ענין הצדק והעול: ואצל אלה, גם לבאר באיזה הפעולות אשר תמצינה יקנו הצדק או העול ר"ל שהוא נאמר אצלנו שבין איש לרעהו כמו כמו מגרים והכלאה, ואיך יהיה צדק האמצעי נראות שאין לו ב"א קצה אחד והוא העול: כפי הדרך ר"ל שיקח הקדמותינו ההוכחות והקיקשוש המפורסמות כמו שביאר (בס' לא, מזה): כי זה הקנין, ר"ל הקוחר הקנוי קנין נפשי פי' שכבר הורגל בנפשו ולהורות לדק או הפכו ר"ל עול: אשר בעבורו, מגמר הקנין הנוא אשר הטבע בנפשו כהרגל דבר: נניח זה במשל החלה, שמשל מעלים במליאות ההפכים וחיוב אלהות האחד נשלילת המתנגד אלין, למען דעת בנקק מהפעול שהוא הפכו, כי הוא זה היותר מבואר בבנים מהצדק כמו שיבוא בפרקים שאחריו, ויאמר הקניני הנפש בפועל, וידיעתן במחשבה בלתי שאת, אם כי הקניני בפועל לא יתחייבו דבר מהפכן כי הבריא בפועל לא יתחייב החולי שהוא הפכו, אבל מידיעת הבריאות יתחייב ידיעת החולי ומידיעת החולי יתחייב ידיעת הבריאות, כי ידיעת ההפכים אחת: כי מהבריאות לא יצא הפכו, ר"ל הבריאות לא יסבב חולי כ"א הדברים המשכים אל הבריאות כמו שילך הליכה מהירה כמתק הבריאים וביוצא בו משיגי הבריאות: פעמים רבות מש"כ כידיעת שידיעת דבר אחד יחייב ידיעת הפכו: כי מי שיודע טיב הבריאות, וענינו. יוכל לצייר עיב החולי וענינו שהוא הפך קנין הבריאות: הקנין מהנושאים, ופעמים יודעו נ"ב קניני הנפש מהקדם בנושא מקרי קניני הנפש: כ"א טוב גהה, כי אם טוב מראה הפנים הוא גילוי על קנין הבריאות, יתחייב מהידיעה זו ידיעת הפבה והוא שרוע הפנים הוא גילוי על קנין ההפכי ר"ל החולי שהוא הפך הבריאות: ומהיותו בטוב ענין, ומידיעת שכל בריא הוא טוב כולו כאמור: וממנו, הנה בהכרח מדע שטוב דוקי שהוא בריא, כי שקרן נודע מכמשה אמור: כ"א בטוב גהה, שידיעת המקרים המשכים לאחד הקנינים תחייב ידיעת המקריים המשכים לקנין ההפכי לראשון. כי אם נדע שכל מי שהוא בטוב הבריאות ייטיב פניו ויהיה בשרו קשה למישוש ידים כמוק הבריאים, הנה ממנו נדע שכל חולי ירעו פניו ורך בשרו כחוק החולים: כי היותו, יען היותו ברוע החולי לכן ימשכו אליו מקרים הרעים: אמנם ימשך מזה, והנה היוצא מזה הוא שכל ב' קנינים מתנגדים יתנגדו מיכותן נ"ב על פשוט יאמר בר"ב מקרים יחויב שיאמר המתנגד ג"ב במקרים רבים ההפכיים לראשונים:

פ"ח

(השיתוף) הב' יאמר ברבוי : כי אם הצדיק והעול יאמר ברבוי גם הצדיק והעול , אבל בעבור הקירוב והשיתוף הוא נסתר , ואינם כמו השמורת אשר הם לדברים רחוקים , כי בהיותר גלוי שיתוף השם בי הבדל גדול לאשר יתחלפו במין כמו מפתח בלשון יון אשר הוא שם משותף לדבר הוא בצוואר בח ולדבר בו יסגרו הדלתות ,

פרק שני

אמנם נתאר עול על כמה פנים יאמר , אמנם יראה כי עוזב הדרך הוא העול הנבל אשר יקח מהטוב הרב , והבלתי שוה הוא אשר יקח מהרע מעט , ועל כן הוא גלוי כי הצדיק הוא שומר הדרך ושוה א"כ הוא בשמור התורה ובשווי והעול בעזב התורה ובבלתי שווי , אמנם יען כי הנבל הוא עול אצל הטובות לא אצל כל הטובות כ"א אצל הדברים אשר בהם הצלחה ובלתי הצלחה כי לאלה יקרא טובות בהחלט , אמנם הדברים אשר תמידי בהחלט טובים אינם טובים תמיד לכל אחד , וגם האנשים יתפללו על זה וידרשו אותו , אמנם ראוי שלא לדרוש זה כי אם להתפלל בעבור הטובות בהחלט.

כ"א הצדק , כי לא יאמרו צדיק ועולן (שהם המתוארים בצדק ובעול) על מינים רבים יחויב שגם הצדק והעול (שהם מקריהם הנשואים עליהם) יאמרו ג"כ על מינים רבים כמספר מספר המתוארים בם : ואינם , עם היות שההבדל בין המשותפים האלה הוא נסתר ואיננו גלוי גם כמו נשאר שמות המשותפי' המרוחקים בהבדל עלה עד שיוכר בו השיתוף : לאשר יתחלפו במין , הדברים הנבדלים הבדל מיני ומשותפים בשם כמו מפתח בלשון יון כמה נבדלי' זה מזה הבד' רב וניכר לכל שיתופם , משא"כ המשותפים כמו אלה הנבדלים הבדל אישי הבלתי ניכר לכל , ולמען דעת הבדלי הצדק והעול המודע להבדלי הצדיק והעול כמו שיבוא בפ' שאח"ז בזה זאת ההכנסה :

אמנם נתאר עול כו' אחר שביאר בקודם שידיעת ההפכים אחת ומידיעת האחד יודע בהכרח האחר , והי' הצדיק והעול הפכיים בא לבאר בזה שבהיות העול ידוע לרבים לכן יחויב שיודע ממנו הצדיק שהוא הפכו : עוזב הדת , מבואר הוא שהצדק והעול יאמר לפי בחינת הדת אשר בעם ועם עד שהצדק בדת עם אחד יתכן היותו עול בדת עם זולתו ע"כ יבחן הצדק והעול לכל איש לפי דתו : מהטוב הרב , המשל בו אם פי' דת במדינה שכל איש ישמור החומות ב' לילות בשבוע אשר זהו ענין רע מעצב , והי' כנגדו חק טוב מאוד והוא שכל איש יקח ב' חבלים נחלה בשדה , והנה המתחכם לקח בחזקה ג' חבלי' כמו הנבל הלוקח בטוב יותר מהראוי לו , והבלתי שוה הוא אשר לא ישמור החומה רק לילה אחת בשבוע , והנה תאר בלתי שוה כולל הנבל ג"כ כמו שימאו עוד : על כן הוא גלוי , לכן מבואר דכלה מזה שגדר הפכו והוא שגדר הצדיק הוא השומר הדת ונקרא טוב ר"ל שהוא מטיב ומדיע לעצמו כראוי לפי הדת לא יוסיף ולא יגרע : הצלחה ובלתי הצלחה , הטובות המדומות נחלקים אל ב' מינים א' מדומים בהחלט אין בהם טוב כלל לפי האמת כמו שידמה הפיק והצמא מי בדילים עיי"ד ואח"שיר בלמז , שהם מים קרים נוזלים וכשישתה אותם יזיקוהו תיכף מדי שתותו אותם , זה נקרא טוב בלתי מצליח , ב' הוא הטוב שמשמן לבד כמתיקת הדבש האמור וזה נקרא טוב מצליח , ושניהם יחד נקראים טוב בהחלט ר"ל בבחינת עצמו בלי שמצטרפות אל תועלתו באורך הזמן , ומאלה השנים יקח הנבל רב טוב : אמנם הדברים אשר תמיד בהחלט , אולם הטובות המתמידים ר"ל המועילים לזמן ארוך , אין טובם נחשב בעין כל אדם ובכל זמן , ולא אליהם יכסוף הנבל כ"א לטוב המדומה אשר אצל כל אדם בהחלט טוב וערב לטעמו , אך לא תמידי כטוב המועיל האמור : וגם האנשים יתפללו ע"ז , וכל ב"א יתאוו לזה הטוב המדומה האמור ויתפללו אל ה' שיחוננם בטוב המדומה האמור : כ"א להתפלל , ראוי לכל דורש טוב שיתפלל אל ה' יתננהו טוב מוחלט ר"ל כל טוב מדומה ואמיתי , והם יבחרו בבחינה

שבאלית בטוב המועיל להם כפי האיש והזמן והמקום כי גם
המדומה כשיקחוהו כשיעור. שבלי ספק אמיתי, והרע"ש
פי' באופן אחר : ואמנם העול לא יבחר, אף כי אמרנו
בגדר העול שהוא לוקח יותר מהראוי לו. וזהו בטוב
המדומה אולם ברע שמדומה ונראה בהחלט רע לרוב בע"ש
שהנהג בהפך זה ויקח פחות מהראוי לו לפי הדת כמו דברי
הצומות והמאכלים והבעילות האסורות : אבל פעמים
יראה, אך בקצת הרעות ירבה לקחת קצת, והם
הרעות הם גורמות בקצת טוב מדומה כמו שניתן האכל
בשביעית למען תוסיף את כחה בשמינית. וכשניתנה
במועדי ושבתות גם במאכלי משמני ומשקים ממתקים
ובכל הוא המדה טוב, ובהיות גדר הכלל והכילי שהוא
החומד טוב רב, על כן ראוי לאמר לזה העוזב הדת
שהוא בכלל יען יחמוד לקחת רב טוב יותר מהראוי לו לפי
הדת, כי הוא זה גדר הכלל : אבל אמנם, אך יותר
ראוי לאמר אותו בשם בלתי שוה יען זה המאמר כולל
שניהם ר"ל הלוקח בטוב יותר מן הראוי ומן הרע פחות,
והוא עוזב תורה, וזה הבלתי שוה הוא אמר לכל עול
עוזב דתו בטוב או ברע : ובעבור היות, ובהיות
ידיעת הספרי' אחת כאמור בקודם, יחויב מזה
שהשומר התורה הוא הצדיק : בכל מה, כל דברי
הדת שלכל עם ועם הם דברים צודקים מצד הדברים
המגיעים אל השלימות המכוון מן מנית הנימוס ההוא
הם תורניים, ר"ל יורו דרך ישרה להשגת השלימות
המקומה בעם ההוא : וכל אחד, וכל דבר אשר תצוה
עליו הדת נאמר שהוא צודק לפי בחינת התכלית המכוון
מן הדת ההיא : אמנם הדתות, כי אמנם כל דת ודת
משגיח לחוקק חקים ישרים אם בכלל ר"ל המועילים
לכל העם, כמו שתצוה בעשיית המעקה למנוע ההיזק
מכל אנשי העם, ואם בפרט ר"ל המועילים לקצת העם
כמו מלות הבהלים הנבחרים להקים הדת, או
משפטי השרים והמלכים איך ינהגו את העם במשפט צדק : או לפי המעלה, אם חקים ישרים בשלימות
המדות בכלל ובפרט כמו לרחם על עני ואביון ושלא לנקום ולטור גם, או פעולות ישרות ואם במדות
כמו להלוות בלי רבית ולהשיב האבידה : לכן לפי ענין אחד, יען שהדת משגחת ללמד להועיל בכלל ובפרט
לאוהבים ממנה, לכן נאמר בגדר הדברים הצדיקים, שהם השומרים האושר והצלחה המגיעים בפרט
לכל איש ובכלל לכל המדינה : ושיציע שוה, שינהג במנהג אמצעי בחקותיו : וצ"ל כמו תמלוא
גם מצוה שינהג במדות הנפש כפי המעלה ולסור מרע, פים בלתי תבונה, כל דת הבלתי ישרה

בהחלט, ושיהיו להם טובות והטובות הרבים אשר
יהיו להם טובים. ואמנם העול לא יבחר תמיד יותר
כי גם פחות בדברים אשר הם רעים בהחלט, אבל
פעמים יראה כי הדבר אשר הוא פחות רע יהיה
טוב בצד מה, והגבל הוא חמדת טוב ע"כ יראה כי זה
גבל. אבל אמנם נאמר כי הוא בלתי שוה וזה
הבלתי שוה נאמר על הלוקח מהטוב יותר מן
הראוי והרע פחות כי הוא נאמר משניהם, והוא
כולל והוא עוזב תורה כי עזיבת התורה ובלתי השווי
יאמר מכל עול והוא כולל לכל עול, ובעבור היות
עוזב התורה עול, שומר התורה הוא צדיק כי
הוא גלוי כי כל דברי הדת הם בצד מה דברי צודקים,
והדברים המבוארים בדת מסודרת הם תורניים, וכל
אחד נאמר שהוא צדיק. אמנם התורות ידברו
בהשגחתם על כל הדברים או המועיל בכלל לכלם
או למובחרים מהם או לאדונים או לפי המעלה או
לפי ענין אחר מהדומה לזה, לכן לפי ענין אחד
נאמר כי דברי צדיקים הפועלים או השומרים האושר
בפרטיו בשיתוף מדיני. כי הדת תצוה לעשות מעשה
הגבור כמו שלא יעזוב המערכה ולא יברח ולא ישליך
כלי המלחמה, ושיהי' שוה כמו שלא ינאף ולא
יתגאה, ולהיות ענו, כמו שלא יכה רעהו ולא ירע
עמו, וכ"כ כפי מעלות אחרות ורעות, כי אמנם
זה תצוה וזה תזהיר, כי הדת אשר תסודר על יושר
תקרא ישרה, ואם לא תהיה כן היא בלתי תבונה
מחקרת [illegible]

בחקותיה

נחקרת , אכן הצדק הוא מעלה תמימה לא כאשר הזדמן כ"א בהצטרפות לאחר , ועל כן פעמים רבות יראה הצדק היותר בהיר משאר המעלות , על כן אמרו המושלים כי הכוכב המזהיר והילל בן שחר לא רמה אליו הוא פלא , אמנם בצדק תהיה כל מעלה , והיא מעלה שלימה מאד כי היא הרגל שלימות כל מעלה , אמנם היא שלימה כי כאשר תהיה בו יוכל להרגיל עם אחר , המעלה הלא לבדו לבד , ויש כן המעלות האחרות אשר בדברי עצמם יוכלו להרגל המעלה אבל לא יוכל לעשות בה דבר לאיש אחר , על כן נראה כי טוב אמר בי"אש , כי השולטנות יראה הגבר כי השר הוא לאחר ולכלל , על כן נראה כי הצדק הוא במעלות טוב לעצמו ולאחרים כי הוא יעשה הדברים המועילים או לארון או לכלל , לכן כבד עון הוא אשר לעצמו ולאחר ירגיל לרעה , אמנם נבחר וטוב הוא לו (נ"א לא) אשר המעלה לא לו לבדו כי אם לאחר , זה הפועל אמנם הוא קשה , ולכן הצדק איננו חלק מהמעלה כי אם כל המעלה , ולא אשר הוא נגדו חלק רע , כי אם הרע , ובמה יבדלו המעלה והצדק , זה גלוי מהנאמר , כי אמנם בעצם הם דבר אחד אבל בהויה אינם אחד , אבל בצירוף לאחר יהיה צדק , אמנם כפי אשר הוא קנין לבד הוא מעלה ׃

אמנם

נחקרת , לא בהצטרפות אחד מהם ׃ לכן הצדק , בעבור היות הצדק יסוד הדת לפעול צדק בכל מעלה ומדה ומכלל ד"מ להלחם במדת הגבורה בצדק , וכ"יתנהג בתשוקת המשגל בצדק וכיוצא בחיוקק צדק בכל החוקים , לכן היה הצדק מעלת התמימות ר"ל מעלת השלימות של כל המעלות המדות והפעולות הטובות ׃ בהצטרפות , הוא צדק בין איש לרעהו בכל המדות ובכל המעשים הם"כ להתגבר בצדק על בעל מינו , ולהלחם בצדק על מניי כם , וכיוצא בו להצטדק בצדק בהצטרפות אל זולתו ׃ ע"כ יאמרו המושלים , משל הוא בלשון יון שהצדק מאיר יותר מכוכב השחר ׃ הרגל שלימות , הצדק מרגיל כל מעלה זולתה להיות במדת הצדק שהיא שלימותה , כי המשלמי בכל תכונה נפשית הוא עצם הצדק והשלימות גם ׃ הלא לבדה לבד , יתרון שלימות מעלת הצדק על שאר המעלות הוא שהצדק. פי' שנים לו בשימוש א' יתן צדק במדות שבין האדם לעצמו כמו שימעיט שינה ועצלות כפי הצדק , ב' יתן צדק במדות שבין איש לרעהו כמו שלא ירבה בכעס וימעיט בריב ויש' ויתן בצדק , משא"כ בשאר המעלות כי קצתם אין להם דבר עם איש זולתו כמו מעלת הזריזות וההתבוננות בערך אל עצמם לא אל הצדק וכיוצא בם שאין להם דבר עם אדם זולת בעל המעלה ׃ כי השולטנות יראה הגבר , מי שהוא שליט באנשים יוודע ע"י ממשלתו טובו ורעתו אם יתנהג בצדק עצמו ועדתו ׃ לכן כבד עון , בהיות מבחר הצדק הוא המרגיל את עצמו ואת זולתו בטוב והוא השליט כאמור , לכן יהיה הרע ביותר שהוא הפך המכונה בשם כבד עון , הוא המרגיל א"ע ואת רעהו ברעה באמרם ז"ל ירבעם חטא והחטיא את הרבים ׃ אמנם נבחר , היותר טוב במעלת הצדק איננו האיש הנוהג את עצמו לבד בצדק אבל גם האחר עמו , וזה אמנם לא יבין׃ כ"א כפי הדת בכלל אשר תאמר כי הוא זה המשלמי בכל מעלה וצדק שבין איש לרעהו ׃ זה הפועל , בהיות הצדק כולל כל מצות הדת אחת מהנה לא נעדרת א"כ הוא קשה על האדם לקיימו עד"שכ כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ׃ ולכן הצדק , בהיותו כפי השימוש הכללי כאמור לכן לא יתכן היותו חלוק כי לא יבואו הסותרים בנושא אחד ׃ ולא אשר הוא נגדו , גם הפכו ר"ל העוזב הדת איננו חלק רע ר"ל איננו מומר לד"ת ׃ כ"א הרע , ר"ל כ"א כל רע שהוא מומר לכל התורה ׃ ובמה יבדלו , אחר שהצדק השימושי הוא על כל מדה נכונה ומעלה א"כ במה זה יבדלו המעל' מהצדק ׃ זה גלוי , זה יתבאר מאשר נאמר ׃ כי אמנם בעצם , אמת כי בהתגנם עצם הצדק הם כלם אחד כי המשלמית כל תכונה ומעלה לפי הדת הוא עצם הצדק כאמור ׃ אבל בהויה , אך בבחינת היותם בעלי השם נבדלים זה כי כל פעל מהפעולות אשר בהצטרף לזולת כמו גמילו' חסדים ומ"זם ביושר וזולתם נקראי' צדק , ואשר הוא כפי הקנין הנפשי לבד ר"ל המדו' שבינו לבין עצמו כמו הזריזות , נקראי' בשם מעלה ׃

אמנם

פרק שלישי

אמנם נשאל הצדק אשר הוא חלק המעלה כי ימצא חלקי בזה הפרק כמו שנאמר וג"כ מהעול אשר הוא חלקי, והאות כי ימצא עושה רע כפי רעות אחרות הוא עושה עול אבל לא יעשה נבלה, כמו משליך הכובע בעבור פחד, או המקלל בעבור חימה ואשר לא ילוה כספו בעבור בלי נדיבות: ואמנם כשהוא עושה נבלה אינו כפי אחת מאלה ולא כפי כלם, אמנם כפי רעה אחת, כי נחרף כפי השל, א"כ קצת העול הוא כמו חלק מהכל ובלתי צדיק הוא כמו חלק מהכל בלתי צדיק שהוא עוזב תורה, עוד אם אחד ינאף בעבור ריוח ואחר בעבור חמדה ויתן מכספו, זה יראה שהוא נואף לא נבל והאחר הוא נבל ולא נואף כי גלוי הוא אשר עשה לחרויח, עוד אצל כל עול יהיה צירוף אל רעת תמיד, כמו אם זנה אל ניאוף, ואם עזב שר הצבא אל הפחד, ואם הכה אל חימה, ואם אמנם הרויח דבר מן הגזל לא ישוב אל רעה אחרת כ"א אל עול, א"כ הוא גלוי אשר יהיה שם עול חלקי בלתי כולל, ואלו הנאמרים בהסכמה ושם אחד יען כי הגדר הוא

בסת

אמנם נשאל הצדק, אחר שביאר בקודם מהות הצדק והעול הכוללים בערך אל הדת. בכלל ר"ל המקיימו בכלל נקרא צדיק כולל והעוזבו בכלל נקרא עוול כולל, רצה לבאר בזה הצדק והעול החלקיים. ר"ל המקיים קצת ועובר על קצת: והאות, בעבור שהדבר נכר מהפכו כמו שביאר בא' מזה המאמר לכן בהתבאר שיש גם עול חלקי, יתבאר הפכו ג"כ. והוא שיש גם צדק חלקי: כפי רעות אחרות, אם ימשך לרעות ואולם יבדל מהם עד שיכונה בשם אחר בעבור הבדלו מהם במהות כי שנוי השם יורה על שנוי המהות שאינו כעול עם כל הכלל ויצא לדון בדבר הפרטי א"כ הוא פרטי וחלקי: לא יעשה נבלה, נבלה הוא שם מיוחד לחמדת ממון בבלתי יושר: משליך הכובע, בימים הקדמונים היה הכובע סי' ואות לאיש מלחמה עד"הכ וכובע ישוע' בראשו ובהשליכ' הכובע הוא סי' לפחד ורכות הלבב והו' עול בחוק הנימוס המדיני בנס מן המערכה: אינו כפי אחת, המומר בלע רע לא ידמה לאחת מעושי רעות האמורים ומכ"ש שאיננו כפי כלם יחד, וזה יורה שהוא עול פרטי וחלקי: כי נחרף, גם זה לאות שיש שם עול חלקי. בהיות שנחרף בכזו וקלון לעושה השל בעולו אשר עשה/ לזונה יאמר ונאי ולגונב גנב, ולא בחרפהו בעוזב הדת בכלל בעבור עשותו עול חלקי: קצת העול, הנבדל שכן עושה. עול לבלתי צדיק שהר, הוא שעושה עושה רעה ושבלתי צדיק איננו עושה טוב ואיננו עושה רע עכ"פ כמו העול עד"הכ סור מרע ועשה טוב, ודעבי עול כולל גם הנבלה אך הנבלה איננה כוללת העול, לכן כל נבל הוא מחולל אך אין כל עול נבל: אם אחד ינאף, עוד יוסיף להוכיח שיש גם עול חלקי מצד בחינת ב' נואפים אחד יתן אתנן והאחד יקח אתנן שהלוקח נקרא נבל בהיותו חומד בצע רע והנותן נקרא נואף והיותם נבדלים ומ"ז א"כ הם פרטיים וחלקיים: עוד אצל, עוד יוכיח היות גם עול חלקי ופרטי מצד המקריים הנבדלים שכל עושה עול יש לו מקרה מיוחד אשר אליו יחובר מעשהו הנואף אל מקרה הניאוף, הנס מן המערכה אל הפחד וזולתם, וא"כ הבדל המקריים והבדלות כל אחד חלק עול יהיה גם עול נאמר בכלל לכל בעלי העול ובפרט לכל אחד פרטי וחלקי: כ"א אל עול, הוא הדבר שאמרתי שעול כולל הנבל אך אין הנבל כולל העול, כי כל נבל הוא עול ואין כל עול נבל, וזה יורה היות הנבל חלקי מהעול: א"כ הוא גלוי, ואפ"ז מוכח שיש גם עול כללי הכולל עזיבת הדת כלה שהוא מומר לכל התורה כלה ונקרא עול סתם בלי צירוף שם זולתו אליו, ועול פרטי אשר לא יעזוב הדת כלה אבל הוא מומר לדבר אחד כמו הנואף והפחדן והכעסן וזולתם, כפי חטא החוטא וכוונתו: כאמור בהסכמה, שיהיו כל הפעלים הפרטיים השונים מסכימים יחד בשם עול הכולל יען כלם עושים עול עכ"פ שהוא השם הכולל, ונפרטים כל אחד בשם המין כפי חטאו ד"מ עול נואף עול פחד וכו':

בכל אחד בעצמו כי שניהם נאמרים בצירוף אל אחר ואם האחד בכולל והאחד בפרט · אבל אמנם זהו אצל הכבוד או אצל הממון או הבריאות או אם ימצא דבר יכלול בהם (נ"א כמו) אחד לכל אלה · ובעבור העונג אשר מהריוח · אמנם אלה כלם אחר שיהיו כלם הם מעלה · הנה א"כ הם צדיקים רבים · והנה הוא גלוי כי תהיה הצדק החלקי שהוא חלקי המעלה אחת · ואחר בלתי שומר התורה ובלתי שוה · אמנם הצדיק הוא שומר התורה ושוה · ולפיכך עוזב התורה יהיה העול האמור · ולפי שומר התורה יהיה צדיק האמור · אבל אמנם בלתי שוה ויותר אינם אחד אבל הוא אחר כמו החלק לכל (כי אמנם בלתי שוה ועוזב תורה אינם א' אבל דבר אחר כמו החלק לכל) כי עזיבת התורה הוא בלתי שוה · ואין כל בלתי שוה הוא עוזב התורה · ע"כ כל אשר הוא יותר הוא בלתי שוה ואין כל בלתי שוה הוא יותר · א"כ העול אינו אחר · גם העול אינו דבר אחד להם כי אלה הם כמו חלקים וזה אמנם הוא דבר אחד · אבל הוא דבר אחר כמו הכל · כי זה העול הם חלק כל העול · ואמנם ג"כ הצדק חלק כל צדק · וג"כ ראוי לומר מהצדק החלקי · וג"כ מהצדק

ג"ח.

כי שניהם · ר"ל שהכלל והפרט נאמרים בצירוף אל כדבר אחד כמו הסוג והכלל יאמר על העוזב כל הדת · והוא המיני והפרטי יאמר על העוזב והעובר על איזה מצוה פרטית מהדת כאמור · והוא במו שם גדרי המורכב מסוג והבדל מיני כאמרנו חי מדבר · ששם חי הוא הסוג וכולל מינים רבים · ושם מדבר הוא המין והפרטי לאדם לבד : אבל אמנם · אחר שהוכיח שיש שם ב' מיני עול · כללי ופרטי · יתחייב ג"כ בהכרח היות שם ב' מיני צדק כללי ופרטי כי ידיעת ההפכים אחת כאמור בס' מזה המאמר : זה אצל הכבוד · ר"ל הכל הולך אחר כוונת המקיים הדת בכלל לתכלית קיום הדת לבד לא זולתו נקרא צדיק כולל · והמקיים איזה פרט ממנו לתכלית פרחות הכבוד או הממון וזולתו נקרא צדיק פרטי : דבר יכלול בהם אחד · או שיכוון להרויח עונג אחר זולת אלה האמורים : אחר שיהיו כלם הם מעלה · אף שכוונתם להשיג טוב מה זולת קיום הדת פכ"ו מעלה תחשב אם כאמרם ז"ל האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני הרי זה צדיק גמור : א"כ הם צדיקים רבים · כפי רוב חלקי הצדק : שהוא חלקי המעלה אחת · ר"ל שהוא צדיק במעלה אחת כפי הדת ולא בכל הדת : ואחר · והפכו הוא העול החלקי הבלתי שוה ושוה לקחת מהעות והרע כאשר תבור הדת אבל יקח בקלת רעות פחות ונקלת טובות יותר : אמנם הצדיק הוא שומר התורה · אולם הפכי שני החלקים האמורים הם שני הכוללים האמורים והם הצדיק הכולל השומר כל הדת השוה ושוה לקחת מטוב ועד רע כפי הדת · והפכו הוא העול הכולל העוזב לכל הדת כלה : אבל אמנם בלתי שוה · פורידורטויה להוכיח שיש שם ב' מיני צדיק ועול כוללים וחלקיים כאמור וזה בהיות ערך הבלתי שוה אל עוזב הדת בכלל והיותר (ר"ל ההולך בשרירות לבו להתענג בתאוות ואיננו שם לב אל הדת בכלל) בערך החלק אל הכלל ר"ל כערך אחד הפשוטים אל כל הכלל המורכב מפשוטים רבים אם החלק בלי ספק עלם אחר זולת הכלל כלו · כן הבלתי שוה איננו אחד עם עוזב הדת בכלל להיותו חלקי : כי עזיבת התורה · להיות שכל עוזב הדת בכלל כולל הבלתי שוה והיותר בו להיותו חלק ממנו · אך אין כל בלתי שוה הוא עוזב התורה בכלל · והוא הבלתי שוה החלקי · והכי העוזב התורה או היותר יאמרו בכלל לבד ר"ל על השומר לכל התורה כלה · אך בלתי שוה יאמר בכלל ובפרט ר"ל על המומר לכל התורה או על המומר לדבר אחד הבלתי שוה לקחת מטו"ר כפי הדת : א"כ העול אינו אחד · מהאמור מבואר שיש שם הבדל בין עול לעול בכלל ובפרט : גם העול · וגם המעלה איננה דבר אחד כמו שהעול המפורסם במקרה העולם איננו אחד : ואמנם ג"כ הצדק · וכן הדין בצדק היות בו כלל ופרט ר"ל המקיים כל הדת או המקיים חלק מה וזה בהיות הצדק הפך העול והדבר מודע שהפכו כאמור : וג"כ כו"ל · וזהו ג"כ ראוי להבין שיש שם צדק כולל וחלקי כמו העול והעול :

אבל

אבל הצדק המסודר ׃ שלא מקום הצדק. ר״ל במה יובן
איש להיותו צדיק במעשהו ׃ אין כאן מקומו אבל יעזב
בלא ׃ ר״ל כי הצדק העושה אם יעשה מעשהו כתורה
ובמצוה אשר תצוה הדת אשר לאנשי מדינתו ׃ והצדק
והעול ׃ יען כי הוא גלוי ומבואר מהות הצדק והעול
כפי הנחת הדת בביאור נגלה ׃ להיות לפי כל אחד
מהמעלות ׃ כל דת תצוה לאנשי מדינתה שיהיו מתנהגי׳
בכל המעלות ויסורו מכל רע אשר תצוה ותזהיר ׃ הם
עושים כל המעלה ׃ כל דת ודת תחשוב שהיא מעלה שב
ההנהגה אשר ייעד לכל האנשים בכלל לא לעושה לבד ׃
כי כל ׃ להיות מגמת הדת הנחת לימודים מועילים
בכלל בני המדינה לא להעושה לבד ׃ יכי׳ האחד איש טוב ׃
אולם הלימודים אשר ילמדו את האדם להיות טוב בעצמו
לא בדברים הנוגעים בין איש לרעהו או בכלל אנשי
המדינה כמו הלימודים אשר ילמדו לאדם דעת בבלתי
מאמין בדעות בטובות וכיוצא. גם הנוגעים לטוטש
המתלמד לבד לא בכלל אנשי המדינה ׃ האם הוא ׃ אם
לימודים כאלה בכלל חכמת הנהגת המדינה יחשבו או
לחכמה אחרת ׃ וזה יתבאר עוד ׃ כי אינו ׃ כי באמת
שהבדל בין איש טוב בהתרועע עם אנשי המדינה ובין
היותו טוב בפני עצמו ׃

אמנם הצדק ׃ אחר שדבר מקודם בצדק ועול כפי
השוה לכל נפש בקטן כגדול חוקה אחת להם
לעשות בתורה ובמצוה ׃ בא לבאר כי הצדק והעול
המדיני בבלתי שוה לכל נפש כי אם לאיש איש ירבה חלקו
ולמעטים ימעט חלקו ׃ ואמר שזה המין מהצדק והעול
יחלק אל חלוקות שתים שהן ארבע ׃ א׳ הכבוד והעושר כשיתחלק בין אנשי המדינה לכל איש ואיש לפי רב כחו וחילו ׃
גם כי לפי גדלו יכובד איש ולפי נחיצותו יעשר [ויכונן מהני׳ אשר. כאלו פי׳ שיתחלקו לו בכוד ויעשרוהו ׃ ותאם הגי׳ מוכרחת כי העושר והכבוד
שלא אחרין המתחלק כ״א מלמ״ישר האמור אח״ז כהגיהו שאין לפי הריזות בחילופים כאחור ׃ אף כי לפי דעת אנשי הדם אשר יזכור אח״ז יכי׳ העושר כבר
מתחלק וזה לא יתכן אחרי׳ בעשר מנה ומבוכה כאחד ׃] ונקרא זה המין בשם צדק מתחלק ׃ יקר מקרהו שיווי הלקיחה עם מעלת
הלוקח והוא האמצעי והצדק ׃ והפכו והיתר הוא העול ׃ ב׳ נקרא צדק מיישר ׃ והוא הנוהג בעניני מו״מ שבין איש לרעהו
כמו מקח וממכר וחליפין וזולתו ׃ וזה נחלק לשני מינים ׃ רצוניים ובלתי רצוניים ׃ והבלתי רצוניים הם ב׳ מינים ׃ בלי
דעת וסכרת ׃ והלשתם יקר מקריהם הצדק בהיות לקיחת הבעלים הטוב או הרע המגיע להם בשווי ואמצע ׃ והעול
בהיותו בפחות ויתר ׃ משל הצדק הרצוני הוא כאשר ימכור איש את ממכרו לרעהו ברצונו כפי שויו במקומו ׃ והעול אם
יונו איש את רעהו ׃ משל בבלי דעת הוא אם ישקר ברעהו ויגנוב דעתו למען את מקום לשלום כאמרם ז״ל מותר לשקר
מפני דרכי שלום ׃ והעול בו כשיגנוב הונו או ישקהו סם מחליא או ממית בלי דעתו ׃ משל הצדק ההכרחי אם יענוש המענים
את החוטא כשיעור חטאו ׃ והעול בו כשיענישהו בפחות ויתר ׃ כי החילופים ׃ הדברים הנימכים וזה חלק זה ר״ל אם

בקורם

(נ״א הצדיק) ׃ אבל הצדק המסודר כפי כל מעלה
הנה הוא למקום אחר וגם העול ׃ יעזב הדת (נ״א
לה) ׃ והצדק והעול לפי זה הוא גלוי ׃ וזה יתבאר
בדברי הדתות אשר יצוו על כל מעלה כי הדת תצוה
להיות לפי כל אחד מהמעלות ותזהיר מעשות אחת
מהרעו׳ אמנם מהדברים אשר בדתות המושמי׳ הם
עושים כל המעלה ׃ כי כל הדברים המושמים בדת
הם אצל הלימוד המועיל לכלל ׃ אמנם הדברים
אשר הם כפי כל אחד מהלמוד אשר בו יהיה האחד
איש טוב ׃ האם הוא מהנהגה המדינית או מאחרת ׃
יתבאר באחרונה ׃ כי אינו דבר אחד היות איש טוב
או מדיני טוב ׃

פרק רביעי

אמנם הצדק אשר כפי החלק על פיו יהיה צדיק ׃
יהיה מין אחד אשר בחלוקות מהכבוד
מהעושר (נ״א והעושר) או מהדברים האחרים המתחלקי׳
בין אנשי העיר ׃ אשר באלה אמנם יהיה שוה ובלתי
שוה או לאחד ׃ אמנם יש מין אחר מיישר בעניני
בני אדם ובו ב׳ חלקים ׃ כי החילופים מהם רצוניים

ומהם

והם בלתי רצוניים · והרצוניים כמו מקח וממכר
חליפין ערבות השאלה פקדון שמירת שכר · יקראו
[illegible] רצוניים · יען התחלתם היא ברצון · ובלתי
רצוניים מהם נסתרים כמו הגניבה והניאוף וכתיבת
סם מות והשגת גבול ובריחת העבד והריגה במרמה
ועדות שקר · ומאלה אמנם הם העשויים בהכרח ·
כמו ההכאה בשוטים והאסירה והמות והגזלה
והנצוחות רבות ונשיאת חרפה · אמנם יען כי העול
הוא בלתי שוה והעול ג"כ הוא בלתי שוה · גלוי
הוא כי יש אמצעי לעול · וזהו שוה · כי בכל פעל
אשר יהיה בו בחורת יותר יהיה בו שוה · ואם
אם העול הוא בלתי שוה · הצדק הוא שוה בבלתי
ראיה · ואם אמנם השוה הוא האמצעי הצדק הוא
האמצעי · אמנם יהיה שוה לכל הפחות בשנים ·
על כן בהכרח הצדק והאמצעי יהיה שוה ומצטרף
לאחרים · ולפי שהוא אמצעי הוא אל אחרים · ואלה
אמנם הם היותר והפחות · ולפי שהוא שוה הוא אל
ב' · והשוי הוא אחד לאשר יהיו בהם · והדברים
אשר הם בהם · כי הדבר אשר לאלה אשר יהיה
בהם הוא אשר יהיה להם והדברים האחרים אשר הם
בהם · ואם לא יהיו לשוים דברים שוים ימצאו מזה
המחלוקות והמלחמות , כשנתן לשוי' דברים בלתי
שוים או לבלתי שוים דברים שוים ולא יקבלו מזה
כראוי · עוד הוא מפורסם כי זה יהיה כפי הראוי ·
וזה כי הכל מודים כי הצדק בכל אלה התחלקות
אות שיהיה כפי הראוי · אבל הראוי לא יאמרו הכל
שיהיה אחד · אבל ההמון יאמרו חירות · ואנשי השם
יאמרו העושר · וקצתם היחס · והשרים יאמרו
המדות.

כמורת מקח וממכר או כמורם שכר ונמול [illegible]
טוב ואם רע , כנם ב' מינים שהם ב' רצוניים ובלי דעת
והבלתיים כאמור : ומאלה , ובבלתי רצוניים [illegible]
שהבעלים מוכרחים לקבל רשות אם כל נד העושה [illegible]
יסבור חוק ודת , אם ע"ל כחמס [illegible] בזה הנרמז [illegible]
ועוד יש מי שעושה דין ישר לעצמו להשיב כגמול [illegible]
ויש גמול : יען כי העול , נמצא בו לפעולות [illegible]
לדבר במקח הממכר ובגמול ובענש ב' דרכים , [illegible]
ושוה , ר"ל כהות ויתר והאמצעי שהוא השוה , [illegible]
אבל פעולה שיש בה כחות ויתר יהיה שמנו בה [illegible]
ושוה ג"כ , לכן נהיות העול והפעול ר"ל עושה [illegible]
בלתי שוים , יחויב א"כ שימצא שהוא והאמצע [illegible]
הצדק ועושהו ר"ל הצדיק שהוא באמצעי ישא ויתן [illegible]
שוה כל ענה אך רעהו ואת עצמו לקחת לדבר [illegible]
או יותר כפי שוה , וכולם שכר לפועליו [illegible]
מנורתו , ויענש את העושה הרע כרעתו לא יוסיף [illegible]
יגרע , הוא נדיק בשוי ובאמצעי יחיד : אמנם יהיה
שוה , יבחר נדר לשוה שאמור , ואומר שלכל [illegible]
יקרה מחוה בערך אל ב' בבלתי [illegible]
והיתר , לכן יהיה הצדק שהוא האמצעי [illegible]
בערך אל הפחות והיתר : ולפי שהוא האמצעי , [illegible]
אמצע ותוך בלי ב' קצוות : ולפי שהוא שוה הוא אל ב' ,
ונסיונו משתוה יחויב בהכרח שיתקוה אל שנים , [illegible]
אנוש כערכו הפועל כמוהו נשוה , ב' אל שכר הגמול ,
ר"ל שיקח שכר הגמול פעולתו כשיעור שיקח [illegible]
השוה לו : והשוי הוא אחד , וזה נכלל [illegible]
לפועלים הפועלים בדברים אחרים ר"ל במלאכה [illegible]
ולדברים אשר בהם יעשו מלאכתם ר"ל שישור מלאכת
שניהם שוה וזה לזה בכמות ואיכות : כי הדבר אשר לאלה ,
כי הדבר השוי אשר לאלה ב' הפועלים האמורים אשר
בו ישתוו : הוא אשר יהי' להם , הוא השווי בין [illegible]
אשר יהי' להם בגמר פעולתם ובין מלאכתם אשר הם [illegible]
עדיין ר"ל שיהי' שוה שכר שניהם כשיעור מלאכת שניהם ,
או כפי הערך אשר לכמות ואיכות פעולתם [illegible]

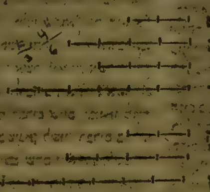
לפי רוב העבודה ותוספת השכר ולפי מיעוטה ימעט השכר : עוד הוא מפורסם , עוד יש לבחון השוי [illegible]
וערך המתן לאיש איש הראוי לו לפי מחשבות השונות בין בני האדם החושבים שקלת אנשים ראוים לגדולה ופאר יותר
[illegible] כי הכל מודים שהצדק [illegible]

אם

הוא כפי הראוי לכל אחד לא בשווי גמור . וממה . אלא
מזה הראוי לא יסכימו יחד. כי ההמון יחשבו הרבות
הנגלה והכבוד הראוי להיות . לפי רוב החפצים אשר
להם יתר על רעהו , והקצינים המפורסמים בשמם
אמרו הרבוי הכבוד ר"ל . לפי רבוי העושר . ובעלי
היחס יאמרו שר"ל לפי היחס . והשרים המושלים
ברוחם יאמרו שהוא לפי רוב המדות המשובחות אשר
בהם יותר על זולתו . לא ראוי זה בראוי זה בכל
המוסכמיהם שאין הצדק המתחלק שוה לפי הנגלגולות
כי אם לפי הערך הראוי :. הצדק הוא נערך . א"ב
לפי מה שקדם יהיה הצדק שם מצטרף ונערך לזולתו
אם יהיה ראובן ד"מ בעל מדה טובה כפולה במו
שמעון יחויב שיחלקו לו בכבוד ותוסר כפול כפי שיעור
הכבוד שיחלקו לשמעון . . זה הערך המצטרף בין

אמתות ג . הצדק הוא נערך והנערך אינו מאחרים
לבד ביחוד אבל הוא בכל המספרים . כי ההתערכות
הוא השואת הערך , והוא בד' מספרים . אשר הוא
ממספר גלוי הוא כי הוא בד' . ואשר הוא מרחבק ,
האחד הוא במקום שני והוא נאמר פעמים . כמו א'
אל ב' . כי צל נ' . הוא הבי הנאמר פעמים . ולכן
בשובם ב' פעמים ד' הם הנערכים . ותית אינם
הצדק בד' לכל הפחות . והערך יהיה אחד . והנפרדים
הם כמו כן . אשר להם ואשר הם . ויהיה צא כמו א'
אצל ב' כן נ' אצל ד' . ועל החילוף אז יהיה א' אל ג'
כב' אל ד' . וכן הכלל אל הכלל . וזאת ההלוקה
תחבר

אנשי המדות ובין ב' כנגדהם הוא הצדק) : והנערך אינו מאחרים . עלם המוקדבלתי נפלם נמספר
אחד מהנערכים ב"א בכל המספרים הנערכים וזה לזה : הנה לכוונתו ערך ההתערכות סבין המצטרפי' : בי
ההתערכות , עלם פעלם הערך והמתיחסות הוא השואת היחס והערך בין מספרים רבים שנים : . והוא בד'
מספרים / יען בשני ושביעי ומשובעי לגדרים מחמישי לאוקלידוס , ושם נאמר שגדר הערך הוא שווי מספרי בין
מספרים שקים שהן ארבע נפרדת . ושלשה

במתדבק , משל הנפרד ערך קו א' שארכו א
ב' אמות אל קו ב' שארכו ד' שוה לערך קו ג' ב
שארכו ג' אמות אל קו ד' שארכו ששה , משל ג
המתדבק ערך קו ה' שארכו ב' אל קו ו' שארכו ד
ד' שוה לערך קו ו' אל ז' שארכו ח' : הנאמר
פעמים . ר"ל שהוא נקח ב' פעמים כערך
שאמרנו כערך ה' אל ו' כן ערך ו' אל ז' : ולכן ה
נמצא ג"כ . לכן בכל ערך הנערך ב' פעמים ו
ואם לא פחות מן ד' נערכים כמו המתדבק ז
השני נקח ב' פעמים בערך : ויהיה אמנם

הצדק בד' . כי ערך הצדק המתחלק הוא ערך נפרד המורכב מד' נערכים , המשל בו ראובן בנו בעל מדות טובות
כפי שנים כשמעון . לכן יהיה הצדק שיקח ראובן חלק בכבוד כפי שנים כשמעון , ויהי א"כ ערך מדות ראובן אל מדות
שמעון כערך כבוד ראובן אל כבוד שמעון והוא כערך קוי א ב ג ד האמור : אשר להם , עלמי הנערכים הד'
קם ב' חלקי הכבוד הראויים להם ר"ל להמכובדים השנים והם כמשל הערך הנפרד קוי ג ד : ואשר הם , ר"ל
המכובדים עלמם והם קוי א ב אשר כראובן ושמעון יהיו כערך הנפרד : ועל החילוף , מבואר הוא (בגדר י"ב
מחמישי לאוקלידוס) שבכל ערך הנפרד יהיה ערך הראשון לשלישי שוה לערך השני לרביעי , ר"ל כפי המשל המוקד'
יהי' ערך קו א' אל ג' שוה לערך קו ב' אל ד' וזה נקרא ערך החילוף alterna ratio : וכן הכל , גם זה
מבואר (שם בי"ד מהגדרים) שבכל ערך נפרד יהיה ערך קיבוץ הראשון עם השני אל השני לבד שוה לערך קיבוץ
השני

החבר · ואם תרכיב כן תחבר בישר · א״כ א׳ עם ב׳ וג׳ עם ד׳ מחובר בחילוק יהי׳ צדק והאמצעי · ואשר הוא בלי צדק הוא בלתי נערך · והנערך הוא אמצעי · אמנם הצדק הוא נערך · ואמנם בעלי החכמות הלמודיות יקראו זאת ההערכה הגרסיות · אמנם בהנדסיות יקרא הערך הכל אל הכל כמו החלק אל דבר אחר · אבל זה הערך אינו מתדבק כי לא יהיה א׳ במספר הגבול אשר אליו · ואשר הוא בצדק (אינו) נערך · אמנם יהי׳ בבלתי צדק אשר אינו נערך · אבל זה יהיה יותר וזה פחות כמו שיקרה בפעולות כי אשר יפעל בלא צדק יהיה לו יותר ואשר יקבל עול יהי׳ לו מן הטוב מעט · אמנם ברע הוא בהפך כי הרע מעט יחשב טוב נגד הרע הרב כי הרע המעט יותר נבחר מהגדול ואשר הוא נבחר הוא טוב ויותר היותר (נ״א יותר מיותר) גדול ·

הנה זה מין אחד מהצדק ·

פרק חמישי

אמנם נשאר מין אחד אשר יישר ברצוניים ובלתי רצוניים · וזה הצדק הנה לו מין אחר זולת הראשון · כי הצדק אשר בחלוקה הכללית תמיד הוא לפי הערך האמור · כי אם תהי׳ החלוקה בממון

המינים השלישי אל השלישי לבד · אשר כפי המשל ההוא יהיה ערך קינון קו׳ א ב יחד אל קו ג׳ לבד שוה לערך קינון קו׳ ג ד יחד אל קו ד׳ לבד · compositionis ratio : א״כ א׳ עם ג׳ · לכן אם יהיה הצדק המחולק ערך אשר אין חיבור א׳ עם ג׳ ברמוז לשני בעלי המדות · שוה לערך ב׳ עם ד׳ ברמוז לכבוד המתחלק ביניהם כאמור או יהיה זה הצדק האמצעים · ואם לא ישוה הערך אז אין אמת ואין צדק · והנערך הוא אמצעי · ואם היו יהיה הערך אמצעי בין הראשון והאחרון כמו בערך המתדבק האמור שקו ו׳ האמצעי נערך לקו ה׳ ולקו ז׳ · כנה הוא נערך בצדק ג״כ · אך אין לו מציאות בצדק המתחלק כאמור אחריו : ואמנם בעלי החכמות · אך בעלי המדידה לבד ישתמשו בערך המתדבק אשר לו שם בשלשה נערכים : יקרא הערך הכל · הנערכים כלם אחד · והמכוון מן הערך למה שהוא נקלט ערכי לחלקי כל : אבל זה הערך המתחלק לא ימצא במתדבק יען לא יהיה הטוב המתחלק חלק מספרי מהמקבלו לכן אין לערך המדיני מציאות כ״א בנפרד אשר לו שם בארבעה נערכים באמרנו ערך ראובן בטוב מדותיו אל כבודו שוה לערך שמעון בטוב מדותיו אל כבודו : ואשר הוא בצדק · היוצא מזה שגדר הצדק בטוב המתחלק שהוא נערך לפי טוב המדות שלכל איש ואיש · והפכו העול אין לו שם נערך כי בעל המדות יקבל חלק פחות מרע המדות : כמו שיקרה בפעולות · ובעבור יקרה מקרה העול שהפועל בלי צדק ישיג יתרון בטוב והפועל בצדק יתעול וישיג מעט מהטוב : אמנם ברע · אולם ברע יהיה העול בהפך האמור שהפועל בלי צדק ישיג רע מעט שהוא הנבחר מהרב כו׳ והפועל צדק ישיג רע רב :

אמנם נשאר · אחר שביאר בקודם שהצדק החלקי לו פי שנים במין צדק מתחלק וצדק מתחלף ר״ל הצדק הנוהג במו״מ ומקח וממכר הנעשה בחליפי דמים באחר · וגם נאמר שהמתחלף נחלק לג׳ חלוקות רצוני ובלתי רצוני והכרחי · וכבר ביאר בקודם גדר הצדק המתחלק · על כן נשאר עליו לבאר גדרי יתר מיני הצדק הנזכרים : כי הצדק אשר בחלוק׳ · הצדק המתחלק בין כלל האנשים מפאת הערך כאמור בקודם · משא״כ הצדק המתחלף שאין ערוך לו · כי הרצוניים יהיו בצדק בהם רצות הקונה והמוכר או השוכר והשכיר ברב או במעט מאין פנות אל מעלת איש ואיש כי הכל שוים במקח וממכר כנכבד כנקלה בקלב אחד יקנו · על כן אין ערוך בין הלוקחים ואין הנלקחים כמו במתחלק האמור הנחלק לפי המעלה ימדיד המרבה ויחסיר הממעיט ע״ב בא בערך ר״ל בערך החלוקים זה אל זה בן ערך הנחלקים וא״ו : כי אם תהיה החלוקה בממון · לו יושם הכבוד

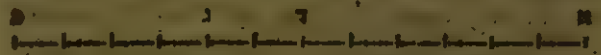
במקנת כסף ׳ או תהיה בשמות כפי ערך מפלגי
החולקים בחמור : ואשר בלי לדק ׳ והעול בלדק המתחלק
הוא ׳ אשר אין לו ערך כמו שקדם ׳ משא"כ בזה שהוא
הפכו ממש שהלדק בו הוא בלתי נערך והעול הוא הנערך ׳
ולו גם בשלשה מספרים הפך הערך המתחלק שהוא עם
הלדק ונחרכבה מספרים ׳ המשל בו ראובן ושמעון היו
שותפים במו"מ והרויחו י"ב זהובי׳ ׳ והנה בשווי
והלדק בו שיקח כ"א ו׳ זהובי׳ והוא בלתי נערך ׳ ואשרי
בלי לדק אם חלקו בעולה ולקח האחד ח׳ והב׳ ד׳ ׳ והוא
שעול הנערך בערך משולש כי ערך ד׳ אלו׳ (שהוא
השיווי) כערך ו׳ אל ח׳ ׳ והוא יתן מגרעות שהיה ׳
ולא ישוב לדק עד ינרע הערך מהמעדיף ויוסיף על
המחסיר ׳ וזה משפט כולל בלדק ועול המתחלף :
כי תדין כמו בשוים ׳ כי משפט אחד כאלו היה שוים
במעלה משא"כ בלדק המתחלק שהוא נחלק לפי המעלה
באמור : זה יקבל עול ׳ כל עושה עול יעשה לו עול
כאשר עשה אם גנב שה אחד ישלם שנים לרעהו ׳ ואם
הזיק את רעהו בגופו ועור את עינו ד"מ ישלם עין תחת
עין כמו שיבא בפ׳ שאחריו ואם הרג יהרג : ינסה ׳ יתכן
שהחיבה מעוררת להשוות הנאת המזיק עם לער הניזק
וזה יעשה כשילער את המזיק כשיעור ההנאה שהיה לו
שהזיקו את רעהו בזדונו ורוע לבבו ׳ ויהנה את הניזק
ממוב המזיק או ביסרו אותו בנקום נקם כשיעור הלער
שהיה לו בהיזקו : נגדל הוא הפועל ׳ הוא נותן טעם
על האמור שהתומדנא ובחינת משקל ההנאה עם הלער להשוותם מטוב המזיק ולא למנוע בכל מקום כמעשהו ׳
אינו זה ביד השופט ׳ הוא זה בעבור שנקלח הספוקות כמו בהכאות אין ההתפעלות שוה בכל אדם יש אדם שיוכה
מכה ולא יחלה ולא ימות לשחת ויש שיוכה בסר ויחלה או ימות׳ וכן במיתות אם המלך המית אחד מפחותי לא יתכן
שימות המלך שכל העם לריכים אליו ׳ ולכן אם היה השופט דן כמו את הדברי׳ להשיב לאיש כמעשהו שוה בשוה ממש ׳
הי׳ זה משפט מעוקל ׳ על כן המשפט הישר בזה שישוה השופט וימלא הלער בהנאת ממון כאמרם ז"ל עין תחת עין ׳
דמי עין, ואמרו אומדין במלקות ׳ ובתשלומי הדברים הבלתי שוה לכל נפש מוכח ישוה השופט הלער עם ההנאה בכל
אופן כערכו לדם גנבד זכה ולפחות ומפיס ׳ וזה אמרו מהסירו מהריוח ׳ ר"ל שיסיר לער הניזק בהנאת דמי המזיק
אשר הרויח ולא ישלם מגופו שהוא כענין הקרן ולא יכונה בשם ריוח ׳ וזה נ"ל נכון בכי דברי אריסטו׳ והרמ"ע פי׳ בענין
אחר כי מי ינסה השופט לפסוק שוה ׳ שישוה הלער עם ההנאה כפי מה שהזיק מגופו ׳ ואף ריוח על ההנאה והיזק על
הלער והכל"עד כתבתי ועוד בזה מלין בפ׳ שאח"ו : יאמר על שלוח ׳ מלת ריוח יאמר בשלוח על כל הדברים שהאדם
נהנ׳ מהם כפי שנהנה מהריוח שמרויח בממון או נהנה מהנקמ׳ בכעסו׳ ובידופי׳ : בהפעלות מעורר ׳ כאשר ישער השופט
אומת ואיכות הלער לאחו גמול שוה כנגד כמות ואיכות ההנאה שנהנה בהזיקו לרעהו ׳ אז יכונה ההנאה בשם ריוח והלער
בשם נזק ׳ ויהי׳ א"כ מלת ריוח שם כללי ופרטי ׳ כללי לכל הנא׳ ופרטי להרוח׳ בממון כמו שקדם : אשר הם כמו שהיו

בממון תחית כפי הערך אשר ביניהם הנתון מזה אל
זה ׳ ואשר (נ"א שכן) צדק הוא מנגד לזה הצדק והוא
בלתי הערך ׳ אמנם בחילופין הצדק הוא דבר שוה ׳
בלא צדק הוא בלתי שוה ׳ אבל לא כפי הערך ההוא
כי אם כפי המספר כי אין הפרש אם הצדיק ישלול
את הרשע או הרשע את הצדיק ׳ ולא אם הנואף
הוא צדיק או רשע אבל תבים הדת אל הבדל הנזק
לבד (ב"ד) (נ"א פי׳ יחידן) כמו בשוים ׳ כ"א זה יעשה
עול ׳ וזה יקבל עול ׳ ואם זה יזיק וזה יהיה ניזוק ׳
ע"כ בהיות זה בלי צדק בלתי שוה ׳ ינסה השופט
לעשותו שוה כי אם זה מכה וזה מוכה או זה הממית
וזה הנומת ׳ נבדל הוא הפועל וההתפעלות בדברים
בלתי שוים ׳ אבל ינסה להשוות הנזק מהסירו
מהריוח ׳ אמנם זה השם ריוח יאמר על שלוח
בדברים כאלה ואם בקצתם לא יהיה זה השם
מיוחד ׳ כמו למכה ולמקבל הנזק ׳ אבל כשיהיה
ההתפעלות משוער יקרא זה נזק ׳ וזה אמנם ריוח ׳
על כן השוה הוא אמצעי בין היותר והפחות ׳ אשר
הם כמו הריוח והנזק כי זהו יותר וזה אמנם פחות ׳
אבל

יתרון

אבל על צד ההפך כי אשר הוא יותר בטוב ופחות ברע הוא ריוח, וההפך הוא נזק, מאלה יהיה האמצעי שוה אשר נאמר כי הוא צדק, ולכן יהיה הצדק ישר אמצעי בין הנזק והריוח, ובעבור זה כאשר יהיה ספק ביניהם ימלטו אל השופט כי אמנם הוא הולך אל הצדיק, כי השופט הוא כמו צדק חי, ויבקשו שופט אמצעי, ויקראו לשופטים אמצעיים כי הם משיגים האמצעי במוצאם צדק, א"כ האמצעי כמו דבר צדיק כמו שהוא שופט כי השופט אמנם ישוה, וזהו כמו הקו הנחלק אל בלתי שיווי, כי החלק הגדול הוא הנערך אל האמצעי, והוא יסיר העודף ויוסיפהו על החלק הקטן, כאשר בקו המורה יחלק הכל ימצאו כי היה לכל אחד אשר לו כשיקבל בשוה, כי השוה הוא האמצעי בין הגדול והקטן לפי ערך המספרי, די"קא בלשון יון הוא שיעור, והנה יקראו לצדיק דיק"און ולצדק דיקוש"טים, כי אמנם בבי שווים אשר בכל אחד מהם ב' שיעורים יותר מא' ונוסף על הב', הנה זה יעדיף על הא' ב', ואם האחד המוסיף (נ"א המוסר) לא נוסף על הא' הנה יעדיף א' לבד, הנה עם האמצעי נכיר הנוסף והחסר, ואשר ראוי להחסיר מהעודף, ואשר נשים על אשר הוא חסר, ובאמצעי נסיר מהמעדיף המותר, נשים ג' קוים ונסיר מא"א א"ה ונוסיפהו על ג"נ והוא נ"ד, אזי

יתרון הטוב נקרא ריוח ופחיתותו נקרא נזק, וחסרון הרע שפחיתותו נקרא ריוח ויתרונו נזק יען כי הטוב הוא על ההנהגה והרע הפעולה מהפכים הלזה : כאשר יהיה ספק ביניהם, כאשר יסכסכו הבעלים בכמות הנזק אז ינוסו אל השופט לשערו בהכרעה שבלית ; כמו הקו. וכמו הקו הנחלק לב' חלקים בלתי שוים ונרצה להשוותם אזי מוכרחים אנחנו להכיר ערך החלקים אל האמצע ולגרוע תוספת החלק הגדול על האמצע ולהוסיפו על הקטן ואז ישוו, כי לעולם יהיה זה הערך שמגר המתחלקים על בלתי שיווי, והוא שיוסיף האמצעי על הקטן כפי מה שיוסף הגדול על האמצע, ד"א.

קו א ב תרנו י"ב אמה נחלק בנקודת ג' על ב' חלקים בלתי שוים ויהי' אורך א ג ח' אמות וג ב ד' אמות והאמצעי והשוה הוא א ד תרנו ו' אמות ונעריכים זה לזה בערך אחד כי קו ג ב הקטן פחות ממנו ב' אמות וקו א ג הגדול מוסיף עליו ב' אמות, וזה הערך ראוי לגרוע מהגדול ולהוסיפו על הקטן ברצותנו להשוותם, וכזה ראוי שיתנהג כל שופט בצדק המתחלף להשוות החלקים בהכרת הערך אל האמצעי וזית הדבר שכשבנגב"ד"ה מה כי אם תהיה החלוקה בממון : כאשר בקו המדה יחלק, כאלו נחלק בקו המדה לב' חלקי' שוים : הכל יאמרו, ואז יאמרו הכל שכל אחד לקח את המגיע לחלקו כאשר יקחו בשוה לפי הערך האמור : לפי ערך המספרי, יקראהו בשם ערך מספרי יען אין הערך הזה דומה לאשר הערכים שהחלקים השלימים נערכים זה לזה משא"כ בזה שאין ערוך לחלקים בבחינת עצמם ב"א בבחינת השווי ר"ל שהחלק הנגרע מאחד החלקי' ונוסף על האחר מספר אחד לו לנגרע ולנוסף לפי בחינת השווי כאמור : דיקא בל"י, יאמר כי הצדק והצדיק נקראים בשם המורה שיעור והוא על שם השוואת השיעור המגיע לכל איש ואיש : הנה בב' שוים, נניח שהי' זה ב' חתיכות בגד משותף לשני בני אדם כל חתיכה ב' אמות והוא השיווי והאמצעי ואחר הוסר אמה אחת מאחד החלקים ונוסף על הב' והי' הנוסף בעל ג' אמות והחסר בעל אמה אחת, הנה בהיות השיווי ידוע שהוא שנים לכן ראוי לגרוע חצי המותר מן הנוסף ולשומו על החסר, ואם האמה הנחסרת לא נוספה על הב' והי' בה"א ב' אמות והב' א' יוקח ג"כ חצי המותר מן הנוסף והוא חצי אמה ויושם על החסר ויהיו שוים אחר שידענו השיור והאמצעי בין א' וב' שהוא א' ומחצה : אבן לעולם ידיעת השיווי יודיע הגרעון והתוספת מהבלתי שוים על השוים : נשים ג' קוים, עוד יודיע דרכי השיווי באשר יהיה המתחלק יותר מכל חלקים בחלוקה אין בחלקם לשנים שוים, והוא ממשל משל מג' קוים שוים כגון א א

ויהי' ד מ כל קו מהם ארכו ד' אמות , והוסר מקו א א חלק ה א כחצי ממנו ונוסף על קו ג ג והוא חלק ג ד ואחר נרצה לחלק אלה הב' קוים יחד על ב' חלקים שוים , הנה נקח קו בב' האמצעי הנערך במספרי שוה לחסר ולנוסף ר"ל כי יתרון קו בב' על א"ה הנשאר מן א א ב' אמות כיתרון כל קו ג ג ד השלישי עם הנוסף על ב ג , השלם כמו שהיה , ונוסיף על ב ב האמצעי ערכו המספרי מקו ג ה ג ד והוא חלק ג ד ממנו , ועל א ה הנשאר מן א א נוסיף ב' חלקי ג ה ה ג ויהי' אורך כל אחד ו' אמות בשוה , וכמו שביארנו בד"ה כי אם תהי' החלוקה באמון : מצד חלף רצוני , ר"ל הנחת ב' השמות האלה בעצם וראשונה על ההיזק או הריוח המושג מחליפי מקח וממכר , ואח"ז הושאל להנאה ולצער המושג בבלתי רצוניים : אשר תתן רשות הדת , אשר הדת והנימוס המדיני תתן להם רשיון כמה ירויחו במלאכתם באופן שיוכלו לחיות איש איש ממלאכתו אשר המה עושים ולא יהי' שם אונאה וכדרך שסיפרו חז"ל האונאה בשתות : כאשר בתחלה , אם יקבל דמי המקח כשיעור שנתן בעדו לא ירויח ולא יפסיד : ע"כ האמצעי , לכן האמצעי והצדק במקח וממכר שירויח כפי החוק הקבוע במדינה שהוא בה לא יוסיף ולא יונה את הקונה , כ"א יונה את הקונה בבלי דעת אזי יציל השופט את המתאנה מיד מונהו ר"ל שיכריחהו להשיב האונאה עד שיהי' קנה המקח לבסוף כמו שהורשה בתחלה :

יראה לקצת אנשים , אחר שביאר בקודם משפט הצדק המתחלף שהוא שוי כמותי לא ערכי כאשר עשה לרעהו כן יעשה לו טוב או רע , יצא לחון בפרק הזה בדבר שיצא חוץ לכלל , ולא ללמד על עצמו יצא כי אם ללמד על צדק המתחלף ג"כ יצא , ואמר כי קצת מניחי הדתות והנימוסים כמו כת פיטאג"רום וברחמא"י אנשים יחשבו שהצדק האמיתי הוא לגמול לאיש כמעשהו ממש שוה בכמות ואיכות לא יוסיף ולא יגרע ולא ישנה , והוא פנין מה שלא יתכן לא בצדק החלוקי ר"ל בצדק המתחלק המבואר בפ' ד' מזה , ולא בצדק המיישר ר"ל המתחלף המבואר בפ' הקודם : כי במקומות רבים , בהיות שלפעמי' יהי' זה משפט מעוקל אם לא ישונה או אם לא יוסיף או יגרע בגמול כפי הראוי בשכל , וזה אמנם בצדק המתחלק מבואר מאד אינו צריך לראי' נוספת כי אם איש בזוי התחזק ולקח השררה והממשלה מיד המושל והשתרר על העם שלא ברצונם , הנה כאשר יתחזק עליו המושל ויחזור לממשלתו , אינו משפט צדק שיפטור במה שחזר ולקח הממשלה מידו כמו שלקחה בתחלה מיד המושל הראשון , אבל ראוי שיענש עוד על זדונו ורוע לבבו , וכבה בצדק

המתחלף

אזי יהיה על ד"ג מוסף (נ"א מסיף) על א"ת ג"ד וג"ח, ויוסף על ב"ב ג"ד לבד . אמנם כן יהיה במלאכות האחרות כי ישחתו אם לא יקבל העושה כשיעור וכאיכות פעולתו . אמנם אלה השמות נזק וריוח באו מצד חלף רצוני . כי יקראו מרויח אשר יהיה לו יותר מאשר היה לו: ויקראו נזק אשר יש לו פחות ממה שהי' לו בתחלה כמו במקח וממכר ובאשר (נ"א וזול') המלאכות אשר תתן רשות הדת, כי אמנם אם לא יהי' יותר או פחות ממה שהיה לו בתחלה אבל חוברים בעצמם או שוה בשוה כאשר בתחלה . לא תהיה שם ריוח ולא נזק . על כן האמצעי בין הריוח והנזק הוא הצדק . כי כשיהיה בלתי רצוני ישיבהו השופט שוה תחלה וסוף :

פרק ששי

יראה לקצת אנשים כי הצדק בהחלט הוא כן כאשר עשה כן יעשה לו כמו שאמרו בת פיתאגוראש כי ביארו כי הצדק בהחלט הוא אשר יקבל כאשר יעשה אמנם זה לא יכון בצדק החלוקה ולא ביושר . ואם הם רצו לומר כזה . גם כת בארא"מאנטוש אמר זה כי כאשר יקבל אשר עשה תהיה הנקמה ישרה . וזה כי במקומות רבים לא יתכן זה . כי אם הנשיא הכה לאדם אחר אין ראוי

שיוכה

שילכה הנשיא אבל אם אחר הכה לנשיא לא יספיק שילכה לבד אבל שיענש עוד · כי הפרש גדול בין רצוני ובלתי רצוני · אבל אמנם בחילופים ימצא זה צדק בחילוף כפי הערך לא כפי השווי · והעיר תבונה ותכונן

המתחלף בחלק הבלתי רצוני ממנו · אם הכה אחד השר את השר והמושל או חרף אותו כדברי בוז אינו משפט ישר שיוכה בכמות ההכאה שהכה ויחורף בשיעור ואיכות החירופין שחירף · אבל ראוי שיתייסר בעונש נוסף עליו · כי אם לא נשפוט בכה ירהב הנער בזקן והנקלים יעזו את נכבדי ארץ והפך · וזה אם השר והמושל הכה לאחד העם שלא כדת אינו משפט ישר לחלל את כבודו ולהכותו כמו שהכה אבל יושם עליו עונש קל בעבור כ״ש המעולה כי כבד הוא לאיש שר ונכבד · והוא הדבר שמצאנו שמעי על קללתו שחירף את דוד · ועם כי בא עליו בעקיפין כמאמר הכתוב · והפכו אמרו ז״ל שאם עבד הכ״ה על דבר שחייבין עליו נדוי אין מנדין אותו אבל ישפטוהו משפט חרפה ובזיון כל ממנו · ולא תמצא שדברי אריסטו בזה שאמר שהעונש הוא לפי הכבוד · סותר מה שאמר בפ׳ הקודם שהצדק המתחלף אשר בו דבר בזה לא יצדק לפי כבוד האנשים כ״א לפי הנזק במדה שאדם מודד בה מודדין לו כנגדו כנקלה במ״ש ז״ל אין הפרש אם הצדיק יגזול את הרשע או הרשע את הצדיק כו׳ · כי שם ידבר מדיני ממונות ודברים שהם נתפסים בגוף השוה ומשוה קטן וגדול כי אין לו דבר עם הכבוד והקלון · אך פה דבר מדבר הצדק אשר בהם העונש אשר להם מבוא בכבוד · לכן ישקול העונש עם ערך כבוד איש ואיש · כה הקשה הר״שט וכה ענהו · ואני כבר עלתי אמורה בפ׳ הקודם שתנאי הי׳ דברי אריסטו שיספר השופט בנסיון הכתיבה בקיוה מקומות דאי לאח כופר הכוס ממון והון במוסר מריות האדם ר״ל רכושו : כי הפרש גדול בין רצוני ובלתי רצוני · עם היות שמקח וממכר ושכר ענייני מ״ום ההווים ברצון הבעלים · ועניני ההיזקות והגלות נמולם הכוונה שלא ברצון הבעלים · שניהם יחד נכנסים תחת גדר הצדק המיישר והמתחלף כמו שביאר בד׳ מזה המאמר · אבל מקום אין משפטם שוה כי ברצוניים אין קפידא כלל על האנשים כ״א על הדברים המתחלפים שיהיו שוים זה בעד זה יהיו הבעלים ר״ל הקונה והלוקח אחד אדון ואחד עבד או יהיו שניהם עבדים או אדונים קלב המקח שוה בשניהם כי בכל הולך אחר שווי המתחלפים לא בבעלים · משא״כ בבלתי רצוניים ר״ל בהיזקות כמו בחבלות הגופים הצדק גם לפי ערך הבעלים כמו שביאר מהכאת הנשיא · וכן אמרו ז״ל הכל לפי המבייש והמתבייש · ואם לא יהיה כן לא שבקת חיי לכל בריי׳ כי ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד וישלם לו דמי בשתו הקלות כאחד הפחותים · והנ״ל כפי׳ דברי אריסטו · והר״שט ביאר ב׳ פי׳ ורים אחד כי הא׳ מה שקרא בלתי רצוניים השוגג · הנה אין זה מענין זה הפ׳ אבל כבר דבר בו החכם בב׳ לג׳ מזה · גם אם שרצה לחלק בפי׳ הב׳ בין גניבת דעת לגניבת ממון · אפס מקום לו בזה ואיננו במתן טעם להאמור למעלה כמו שיתבן מדבריו במה שאמר כי הבדל גדול יש בין רצוני כו׳ · ומ״ש הוא האמת והנכון : אבל אמנם בחילופים · אולם בדברים המתחלפים ונתנים זה כנגד זה כמו במקח וממכר והם הרצוניים האמורים לא יעורך הצדק והשווי אל הבעלים כלל כ״א לדברים המתחלפים ר״ל שיהי׳ לב׳ הדברים שנחלפים זה בעד זה ערך אחד ביוקר או בזול · וז״א כפי הערך · (ואין זה סותר את האמור ברפ״ה ה׳ מזה ז״ל אמנם בחילופים הצדק הוא דבר שוה כו׳ · אבל לא כפי הערך עכ״ל כי הכוונה שם על שלילת הערך אשר בין הקונים והנקנים ההמה בצדק המתחלק ואין לו מציאות בצדק המיישר ר״ל המתחלף משא״כ הערך האמור פה הוא שווי היוקר בין הנקנים כבר האמור) : לא כפי השווי · לא כפי השווי בכמות או באיכות ההנאה והצער כמו בבלתי רצוני שהצדק בו שהמכה יוכה מספר ההכאות שוה באיכות ובמספר אל מה שהכה והנשיא והמכבד יתן כופר נפשו לפי כבודו · משא״כ בזה הצדק שהוא בערך לפי היוקר לא לפי הדמיון · כי לא יחליף מ״ש שולחן או סכין בעד סכין ושאר דברים דומים בדומה · כ״א שולחן בעד סכין ושאר דברים הבלתי דומים באחד כ״א ביוקר : העיר תבנה · תיקון המדינה ויסודה הוא תשלום הגמול ר״ל תת השכר השוה כפי העבודה לכל פועל · כ״א לא ישמרו תשלום הגמול כראוי לכל פועל לא טוב יעשה יושבי העיר · כי יראה כאלו הפועל הוא עבד למקבל פעולתו בלי תשלום גמול כראוי :

המשונים

(נ״א יתנהג) (תכונן) בחשבת הגמול וחערך ואם לא יושבו לא טוב עשו ׃ כי אם לא יושב גמול יראה חיות עברו ׃ כ״א לטוב לא עשב נמול אין נבון שבי בנתינת הנגמול ההוי הישעב ׃ ולכן התושביבו (נ״א התמגים) ישיבו גמול קל מהר לאשר טוב עשו ׃ כי כן ראוי לעושה חסד חנם לתת לו שברו ויהיה הוא לחתחיל ולעשות יותר ׃ יעשה הנגמול הערך בהתחברם באלכסון ואת הצורה ׃ כמו שיהיה בנאי א׳ ורצען ב׳ ותבית ג׳ ומנעלים ד׳ ׃ אמנם הראוי לבנאי לתת פעל הרצען ולתת לו מאשר לו ואם בתחלה יהיה שוה כפי הערך ׃ ואח׳ יהיה שם השבת הגמול ׃ וזהו מה שאמרנו ׃ ואם לא יהיה כן שוה ולא יעמוד ׃ לא ימנע שיהיה פעל אחד יותר טוב מפעל אחר וזהו ראוי להשוות כראוי ׃ ויהיה זה כן בשאר המלאכות כי ישחיתו אם לא יעשה העושה השיעור והאיכות ׃ כי אמנם לא יעשה החבור מבי רופאים כ״א מרופא א׳ ועובד אדמה א׳ ובכלל מתחלפים.

בעלי המדות שעושים יפרעו לכל שכיר ופועל שכר פעולתו תיכף לאשר השלים הפעולה בבתים לא יתלין פעולת שכיר ׃ כי כן ראוי לעושה חסד חנם ׃ כהיות זה משפט לחק שכל מקבל חסד מרעהו לשלם שכר טוב תחתיו באופן שיחזור המקבל ויקדים אם שלמו לעשות חסד יותר גדול עם המתחסד האוי ׃ יעשה הערך באלכסון ׃ לא מלאתי לו ׃ התמונה הרשומה פלי

גות ואין ספק שכוונתו אל הערך ההנדסי שהוא בארבעה מספרי׳ כנזכר בר״מ זה המאמ׳ ר״ל כערך ב׳ אל ד׳ כן ערך ה׳ אל י׳ ׃ אשר באמת באמר בערך הנזכר בעל׳ מלאכתו הרצען בעל׳ מלאכתו ׃ כן ערך הבית אל המנעלים ׃ וזה יאמר על תמונת משלש שהוא חלי מרובע הנחתך באלכסון כמו משולש אה״ו וד׳ קוי אבגד המרוחקי׳ והשוק מרחק שוה ומקבילים זה לזה ׃ פארת״ לעל בלמ״ו ׃ נערכים זה לזה ר״ל ערך קוי א בזה לזה שוה לערך קוי ג ד זה לזה ׃ ויהיו א ב רומזים אל ערך הפועלים ג ד אל ערך מלאכתם כאמור וכבתוב ׃ ויהיו ד ט המוסף על חד הוא השיור השוה ומשוה קו ח ד עם ז ג ׃ ובערך זה הנוסף צריך הרצען להוסיף מנעלים לבונה לקחת על ענד הבית ׃ ואבר אמרנו שאין זה סותר את האמור בפ׳ ענה שאין ערך בצדק המיישר ׃ כי הכוונה שאין הפועלים ערך עם מלאכתם כמו בצדק המתחלק אבל עורת העבודה עם הגמול נערכים זה לזה באמרם ו״ל אמם עברת יתרה ׃ אמנם ראוי לבנאי ׃ ולפי המשל האמור מערכי הצלעות אל אלכסוניהם ׃ יתויב שישוהו שישלם כל פועל כאומד הדעת טרם יחליפו זה עם זה למען ישמרו שיווי הערך בתשלום גמול ושכר כל פעולה ׃ ויהיה הבנאי הבונה בית לרצען שם כאומד הדעת שיווי הבנין בערך אל שיור המנעלים שיקח מהרצען בעד שינו ואחר יקח ממנו מספר מנעלים כאשר שם עליו ׃ לא ימנע שיהי׳ פעל אחד ׃ לא יתכן מבלי היות שם פעולות משולות יותר מפעולות ואולם עד שתהי׳ עבודת פעולה אחת חשובה ד״מ שתים שלש פעמים או יותר מלבה כפי שיור עבודת פעולה אחרת ׃ ע״כ ראוי להשוות הפעולות לפי הערך ואומד הדעת כאמור ׃ לא אמנם החבור מב׳ רופאים ׃ לא יתחברו להחליף פעולותיהם ב׳ אומנים שוים עד שלא יצטרך אומן במלאכתו בי שוים המה כמו ב׳ רופאים שירפא כ״א חלי רעהו כענין החלי שיתרפא הוא מרעהו עד אפס צורך אל האומד ואומד הדעת אל גמול ושכרם כי שוים המה המלאכות בכמות ואיכות ׃ זה לא יקום ולא יהי׳ לעולם כי המלאכות השוות לא יחליפום ולא ימירו אותם בעליהם כי כל אחד עומד בשלו ׃ אבל יהי׳ החיבור להחליף ולהמיר

מתחלפים ובלתי שוי׳ · אבל ראוי להשתוותם (נ״א לבאותם) · על כן ראוי שיהיו כל הדברים אשר בהם החילוף נערכים מצד מה · ולזה יבוא המטבע ויעשה בצד מה אמצעי כי הוא ישער הכל והעדפה והחסרון · כי בתמורת המנעלים ראוי להיות לבית ולמזון · על כן ראוי כי בערך הבנאי אל הרצען יהיה מספר המנעלים אשר יתן בעבור הבית והמזון · ואם לא יהי׳ כן לא יהיה חילוף ולא חברה · וזה אם לא יהיו בשום צד שוים לא יהיה שווי · על כן יש לשער כל הדברים בדבר אחד כמו שנאמר בתחלה · וזה לפי האמת הצורך אשר הוא כולל לכל הדברים המתחלפים · ואם לא יצטרכו לדבר או לדבר בזולת לא תהיה עם חברה או לא תהיה זה החלוף · אך הצורך ישער כל הדברים · ולכן בעבור הכרח החלוף נעשה המטבע בהסכמה · ולכן נקרא בלשון יון נימוס · כי איננו בטבע כי אם בתשומת · וכנוהו לשנותו ולעשותו בלתי מועיל · וכשיהיו שוים אז תהיה השבת הגמול · כי כערך עובד האדמה אל הרצען כן ראוי להיות פועל הרצען אל פועל עובד האדמה כמו שהוא בתמונת התערכות · כי אכן (נ״א אין) ראוי להביא הפעולות לעשות חלוף בשני ספורים כי אז יהיה לקצה האחד שתי העדפות · אבל

ולהמיר מנ׳ בעלי מלאכות שונות כמו שיחליף הרצען מנעלין עם ההם פירות על שלחן וכסף כי כ״א יש לו צורך למלאכת רעהו / והיות מלאכתן בלתי שוה כאמור לכן הי׳ הצורך אל שווי הערך והוא הדבר האמור : ולזה יבוא המטבע / בעבור צורך שווי הערך בין מלאכה למלאכה בוראת תיקון המטבע אשר בו ישוער שווי כל מלאכה בערך אל אחרת [illegible] המנעלים על השלחן מחיר הבית המנעלים [illegible] זהב אחד והשלחן שוה ב׳ זהובים / [illegible] יהי׳ הערך הבלתי שוה כזה / ערך זהב אל השלחן כערך [illegible] מנעלים אל השלחן / והוא [illegible] / והמטבע [illegible] והתוספת כזה / ערך ב׳ ואו אל השלחן כערך ב׳ [illegible] מנעלים אל השלחן / והוא השלם / [illegible] ב׳ [illegible] מנעלים כמו השלחן / [illegible] ערך שלם :/ לכן נקרא פרעון כל שכר [illegible] ברלשון / יעריך [illegible] שלם / ומהיות המטבע מעריך ערך המזון [illegible] ב׳ מלאכות בלתי שוות לכן נקרא בלשון [illegible] דמים [illegible] דמיון · כי לא נגרעו הדמים אלא להעמדה [illegible] בערך הבלתי שוה בין ב׳ המלאכות הנעשים חליפים זה בזה לעשותם שוה ודומים זה לזה : כי כערך [illegible] / כמו ערך מלאכת הבונה אל מלאכת הרצען כן ערך [illegible] זה לזה / והדמים מודיעים הערך / ולפי זה יתכן שתכפל מלאכה אחת שתים שלש פעמי׳ להיות [illegible] שוה מלאכה אחת עולה כמו שתכרח הרצען [illegible] כמה מאות מנעלים בעד הבית : ואם לא יהי׳ כן / ואם לא ישוער הערך האמור לא יתכן שיעשו הדברים חליפין [illegible] בעבור זה ולא תכון החברה בין בני אדם בהיותם בלתי נערכים זה בזה : בשום צד שוים / זה הערך האמור לא ישוער בין ב׳ מלאכות שונות אם לא יהי׳ דבר שלישי אמצעי ביניהם שבתוכן יעשה בו / והוא המטבע [illegible] ומשוה קטן וגדול לפי ערך השתוותו לכל אחד מהם כמו שקדם במשל [illegible] הבלתי שוה והשוה : כמו שאמור בתחלה / כאמור בקודש : וזהו לפי האמת הצורך / הצורך וההכרח אבל בני אדם מוכרחים להשוות במלאכת רעהו / לחורש וזורע וקוצר ודש וטוחן ולש ואופה ותופר ובונה וכן כלם / [illegible] לו שור בנגחו / [illegible] ברוך שברא כל אלה לשמשני / אם זה הצורך יחייב החברה בין ב״א והחליפין ועשות המטבע המשער שוה כל דבר : נימוס / חוק ומשפט בלשון יון / וכינו המטבע בזה השם להיותו כמו חוק חקוק מחקי המלך / ויכולים לפסול המטבע עד שתהי׳ לא יועיל ולשנותו בשווי ולורה כמו [illegible] חקי המלך : בתמונת ההתערכות / כמו במשולש אה״ו האמור : כי אין ראוי / לא יתכן לעשות חליפין בב׳ הדברים המתחלפים לבד מבלתי היות שם המטבע אמצעי ביניהם אשר אין יערכו שוה כל אחד מהמתחלפים כאמור · כי אז יהי׳ לקצה האחד שתי העדפות

ר״ל

ר"ל אם לא יהי' המטבע הנמשל לאלכסון אב"גד במשולש אג"ו האמור אז יהיה לאחת הקלות כמו שאם הבונה יהיה לו ב' סנדלות על הרצען א' ובחינ' עצמו המרומז בקו א"ב ב' בחינת מלאכתו המרומז בקו ג"ז ולא יודע שיעור ההעדפות · ע"כ בא המטבע המרומז בקו א·ב·ג·ד ולא נצרך אז לשיעור ההעדפות כאמור: שוים ומתחברי' · ארים במלאכתם כשיתוספו החסרים · ומתחברים איש עם רעהו לעשות חליפין: פעל משקה · ר"ל מנעלים אשר השוו מדתן בשיעור קלב המזון האמור אשר יותנו עמו: כאשר יראה · כמו שירחק היודע לשער בדבר הנהגה איך היתה אם · לא נצרך איש לרעהו · שאז לא היתה החברה בין ב"א כפי מה שהיא בהצטרכם זה לזה: החברה העתידה · ואם ימצא לפעמים איש שיהי' לו כל צרכו · ע"מ כן הוא שיהי' המטבע מזומן בידו לעת צורך לעתיד: כי הוא ערב לנו · המטבע הוא כמו ערב לבעליו שימצא כל צרכו בעדו בכל עת ובכל מקום אשר ימצא המטבע עמו: גם הוא יקרה לו · גם המטבע יקר מקרהו שיתבטל לפעמים כחפץ המלך · וא"כ כי מן הראוי שלא לסמוך על הערבות שלו ג"כ: אבל ראוי שישאר יותר · אבל בעבור שעל הרוב אינם נפסלים המטבעי' והוא דבר המתקיי' יותר זמן רב משא"כ הדברי' הנצרכים כמו מזון ונעלי' חולתם המתקלקלים בעשות זמן ארוך · לכן טובה הזמנת המטבע יותר מהזמנת הדברים הנצרכים: נמנע הוא · כנמנע יחשב לשער שוה דברים נבדלים רבים איש איש כערך אל רעהו ר"ל כמה מטות יותנו בעד בית וכמה דגן בעד מנעלים וכמה שלחנות בעד מנורה ולולי יקשה השיעור אם לא יהי' שם מטבע אשר הוא ישאר שוה בכל אחד וערכם זה לזה · והוא המדריגה המדה והמשקל אשר בם ישוערו כל נמדד ונשקל ומוסיף עליהם המטבע שהוא נעשה חליפין באחר ומודיע בכל עת שוה המחיר שנתן בעלו בעדו: בהסכמה · שוה המטבע יבין בהסכמה המלך ושרי המדינה:

אבל בשיהיה לכל אחד הראוי לו או הנה שוים ומחברים · כי זה השיווי יוכל להעשר בהם · עובד אדמה אחד רצען ב' מזון ג' פעל משתה ד' · ואם לא יהיה כן השבת הגמול לא תכון החברה · כי הצורך יכלול הכל · כאשר יראה יד (נ"א יהיה) זה הנמצא כשלא יצטרכו זה לזה או האחד · לא יתחברו כמו שיתחברו כשהאחד צריך אשר לחברו · וכמו שהיי לאחד חטה ולאחר יין · א"כ ראוי להעתקת זה · אמנם בעבור החברה העתידה עם (נ"א אם) עתה אינו צריך דבר · הנה לכשיצטרך יהיה המטבע כי הוא ערב לנו · כי אמנם ראוי להיות זה לו כ, כשישא אותו ימצא צרכו · אבל גם הוא יקרה לו זה כי לא ימצא תמיד בשיווי · אבל ראוי שישאר יותר · על כן ראוי להיות כל הדברים מחיר (נ"א מחיר כל הדברים) · וכן יהיה תמיד החילוף בדברים ותהיה החברה · כי המטבע ישוה הדברים כמו שהשיעור משוה הדברים המשוערים · כי אמנם אם לא יהיה חלוף בדברים לא תהיה חברה ולא יהיה חלוף אם לא יהיה שיווי · ולא יהיה שווי אם לא יהיה שיעור לפי האמת · אמנם נמנע הוא להיות כל הדברים הנבדלים משוערים · על כן ראוי להיות דבר אחד מספיק ישערם · וזה יהיה בהסכמה וע"כ יקרא זה מטבע · וזה יעשה כל הדברים משוערים כי כל הדברים ישוערו במטבע · יהיה בית אחד בחמשה דינרין והמטה בדינר אחד · א"כ יהיה המטה חמישית הבית ויהיה נכון · א"כ גלוי כמה מטות ישוו לבית כי הם חמש · ואמנם כן היה החלוף קודם היות המטבע וזה מפורסם · הנה אין הפרש בין שיהיה חמש מטות בעבור הבית או שוה ה' מטות · כבר נאמר מהו הצדק ומהו בלי צדק ·

(הערה) והגהה מן מולא הדברים תדע ותשכיל אשר תיקון המדינה בהסכמת המטבע וליכות משפט לדק שבין הנושים והלווים בזמן פיסול המטבע ר"ל איך יפרעו החובות הנעשים מקדם אם נפסלו המטבעות · זאת וגם אחרת לידע ולהודיע השגרעות אשר נקנו בהנהגות קדמוניות נהגו בם הקדמונים אז ידומה

שנכנו

אומנותם ועלות. ומפני רעתם ואולם זה · ובן זאת שהיתה היא כבל אחים דרים נעשה / לא יאלמהו מקומות כלם יום במלאכות הרבה / קלחם עושים מנוענים אלמנו בהו מרקחם ורועה קליחה ריסה עמינה ויפה גובל חשוכת עלים שאיבת מים ברית, מלחמותיהם: / ומדברים כמנהגים אל בכות מרית פסחן ויפועה / גורות עמר ומירוקה / שורה סרינה הבירה / ועדנרים הנוטים אל הכיה / חרש מרזל לתקן כלי אומנות לחרש עלים / ברזיים פלים / ובית יה לנרב בברכה סיד ולינון לבנים רכירה מו וחמר מלעבת הבנין / חולחם מכמלאכות שמחרם צריך אליהם לא יכילם ספר / והנה מקדם קדמה הז׳ כל איש האדם עושה כל בם לאמנות לעצמו כפי צרכו / כאמרו ז״ל כמה יגיעות יגיע אדם עד שאכל להם / ומ״ב בהיו המלאכות בימים ההם נרעות מאד / יען לא למדו הפועלים בחרון המוצא בבל מלאכה לכן לא היו מהירים בהולא ידבו כשות נכותב / ואם איש כפי יכלתו פעל מלאכתו / החרש חפר עדנו נמרים או בגן הדיולחה / הקוצר עוקר כבכלים / כלובש הפה פלים או עור ועשה ללבושו בכתות וירפרו עלי תאנה / ונם שלקה כור רגם בלתי מעונד ורבם הערומו / יש שלקה חתי׳ עור וקמרו מחבל להיות מנעלים לרגלין כאשר עושים הכריים היום / יש שספר מערה נאכן לשכון בה ויהי לבית לו / וככה יתר המלאכות היו נרעות מאד כי לא למדו כפרון מעשיהם / ואחר זה ראו כי טוב שילמד כל אחד אחת המלאכו׳ ויהי׳ מהיר וזריז בה / ואחר ילמד אחרת ויהי׳ זריז ומהיר במלאכתו / אז נו יחלקוהם למחלקות מרבה ויהיו פגות כמספר מפקד המלאכות הנצרכות להם בימי כלם / והיתה כל כת מהם עוסקת באחת המלאכות בבמרון שלימות אחרי הרגל והלימוד / והיו כלם משתתפים יחד כאיש אחד חברים / והיתה כלבת מהם עושה מלאכתם בעדם ובעד כל העם / עובדי האדמה הכינו מזון להם ולכל העם / אורגי בגדים הכינו לבושים להם ולכל העם / בוני בתים הכינו בתי׳ לכל העם חולחם בל כת פועלת מלאכתה בעד כל הכיתות ולוקחת חלקה במלאכות כל הכיתות / והיו שוטרים ממונים על העם להיות כל איש עוסק במלאכתו נודיות כאשר תפשינה הדבורים נאסיפת הדבש ובנות בתיהם שהממשלת המשגיח עליהם להיות עושים מלאכתם בזריזות / וכל מי שנתעצל ולא פעל החוק הקבוע העבירוהו מהחברה להיות עריר ר״ל לבדו ונכרתה הנפש ההיא מהמחבר אל העם לבלתי היות נעזר ממלאכתם / והממונים שהם חלקו המלאכות לכל אנשי העם מקבלים בשוה / בימים ההם אין עשיר ואין רש כי כלם לקחו די מחסורם אשר יחסר להם בשוה לא העדיף המרבה ולא החסיר הממעיט / אף כסף וזהב ואבני יקר אין נחשב בעיניהם למאומה אחר שבלנ לתיתם בנפיחים בלעדיהם / וגם הבנים שילדים להם גדלום בשותפות / כי בנותיהם לא היו לנשים לאנשים ידועים אבל היו לנשים לכל אשר נחרום לשנתם בכתוב ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו:

בימים ההם היו מריבות גדולות בין העם מקנאת איש מרעהו כי הוריו׳ ומהירי המלאכה אשר העם שעוו שתי רפתו פנים על אשר עמלם בכשרון המעשה ואיש עצל ימנו חלקם וגם אודות הנשים הנעשה שלא כרת כשרון המעשה כי כל האלים גבר לקחת למשכבו נשי חיל ויפות תאר ובעלי נפש היפה נדחו מפניהם / וירב בעת ההיא המשק והמריבה בין בני האדם מסבות השותפות הזה כמכתוב כי מלאה הארץ חמס מפניהם / אז ראו את דמעת העשוקים אשר כצדק ובמשפט יתלוננו יען יש ב״א זריזים ומהירים בכל מלאכה מחסבת / ויש שפלו בכבידות בכל מלאכה נמנות ונמס ואיך יחלוק המהיר והעצל בשוה והוא משפט מעוקל / על כן ראו כי טוב להם לבטל השותפות אם להיות כל אחד עוסק בשלו לעצמו יסתפק ממנו כדי צרכו והמותר יחליף וימירהם במלאכות רעיו ככל הצריך לו / ועם זאת כוררים חיים נעימים ושמלים יחיו חיי לעד / ובינו מדבר כי החליפין אינם נוחים לדברים הרבה הגדולים במין ובכמות כי אין ערוך להם זה עם זה בשווה בהיות שכל ערך הוא ידיעת הבלתי נודע בערך אל הנודע / ואם לא היה שם דבר נודע וקיים בשוה אין ערך ושוה לשום דבר / ע״כ ראו לשים חוק וקצב לדבר אחד בשוויו אשר אליו ישוערו שאר המלאכות / ובהיות כי השיעור הקטן מודד את הגדול ואין הגדול מודד את הקטן ע״כ ראו לקבוע השוה האמור לדבר פחות למען יוכלו להוסיף או לגרוע בו במקח היקר / ד״ם שקבעו השוה הקבוע לפחות ממין באלן והוא גרעינים ואמרו בתוה שוה זה מכמלים / וב׳ גרעינים ובכן קבעו השוה וב׳ כמו הכבד ד״ם וכיוצא בו באחד

במקחות הנערכות אליו בשדי .. כמקום אנכי אשלח בדי פרים מן הצאן / ונאמר ויקן את חלקת השדה במאה קשיטה
תרגם אונקלוס במאה חורפן דכן / וכן לבן נתן ליעקב שכר עבודה בצאן / ונאמר שבע כבשות תקח
מידי בעבור תהיה לי לעדה / והיו אלה בצאן כמו מטבע לאנשי העברים בעריהם לקנות מחליפין כל קנין כאמור
אך לא לסוחרים המחזירים בערים ובכפרים כי כבד עליהם טלטול הדרך / לכן ראו לקנות שוה וערך לדבר קל ויקר
השווה אשר במעט ממנו יוכלו לקנות קנינים גדולים ורבים ויהי' נוח להם להוליכם בדרך כי קל הוא / והוא הכסף /
והיו עושים ממנו גרגרים קטנים שני המשקל, שרו"ע צלע"ו בכמות עשרים גרה השקל, פי' עשרים גרגרים והיה נקל
להם לשקול ממנו משקלים ידועים קלותי הערך רב או מעט כפי שווי המחיר אשר יקנו כצרכו / ולפעמים גם הסוחרים
בעריהם קנו מחיר בחלופי כסף בשדה מפנים עליהם כי כל תנאי שבמקח קיים / ככתוב ארץ ארבע מאות שקל כסף
ביני ובינך מה היא / וישקול אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר /
רו"ל שנתן לו מחירו כסף כפי תנאו / אשר הוא מחיר עובר בין הסוחרים הנוסעים ממקום למקום /
ובהרבות הימים ראו שגם אלה החלופין אינם נאותים לתיקון המדינה יען רבתה התאוה בין בני האדם כי
הרשעים מהם וייפו את הכסף ואת המשקלים וירמאו גם את הבולעים לקומם בבלתי מכירים בחיתוך
הכסף או אין אתם משקלות / ורבה העושק והמרמה בין מוכרי כל ממכר וקוניהם בעת ההיא / או עבר רוח קנאה
על מושלי הארץ ומנהיגיה בצדק ובמשפט / וישמו גם כמה בערמה להציל העשוק מיד עושקו / והסכימו לבלתי את
הכסף אל גנזי המלך ותבנית ממנו מטבעות שונות במשקלים שונים ידועים כאופן שיהי' נח לכל קונה לקנות מחיר
שוה כחפצו אם רב ואם מעט / והיו המטבעות ההם מאוירות מעשה אומן וצורת חותם המלך עד שלא היה יכול להוסיף
הקל ויפתחו פיתוחי חותם על כל מטבע ערך שויה בכתב ידוע לכמה כמו המטבע שלנו היום והיה לעדים לכל יודע שם
אחיו בכסף מצרף או במשקל : ואחר ראו כי לא שלם עדיין תיקון המטבע הנעשה מכסף כי לא יאות לסוחרים
הגדולים ההולכים למרחקי ארץ להוליך עמהם כסף רב המשקל משא לעיפה / לכן ראו לקבלת ערך השוה למכונם
אחר יקר ונכבד מהכסף כמו ע"ו פעמים כמוהו והוא הזהב / ויירוגם עליו צורת המטבע וכיו' הנכבדים למחיר
לאבני חן / והקלים ר"ל הזהב להולכי ארחות / תם נזה בתיקון ראו עוד מגרעות שיתכן שיקרו לפעמים / כי
יש עושר שמור לבעליו לרעתם / כי לפעמים קום יקומו בני בליעל עליהם ורצחום נפש למען יגזלו הונם /
גם לפעמים יחום הכסף במדינה / לכן מלאו מין מטבע אחרת שאין לה שווי מצד חמרו כלום כי אם בכוונת עורכה
והם החותמות הנעשים בנייר קלי שם ... המלך נאנ"ק בא"סין בלע"ז / אשר ירשמו על כל אחד מהם שוויו לפי
ההסכמה / והמה נאותים למדינה אשר הם בסביב / נוחים לעוברי אורח בקל כובד משאם / גם בקל
יכלו להצילם מבני בליעל ההורגים עלי דרך / והנה ראיות אלה המטבעות נעשות בהסכמה כאמור לכן
ימצא שכמו שפלו בהסכמה כן ישוו בהסכמה / ... יחוקר מה יהיה משפט בעלי החנות אשר לנו שלם
עולם המטבע לא הוקרה / לכן קדם ונחמם עמך כערך האמור בכל מקום / שהוא ישר והפך / כאמרם
ערך ב' אל ד' כערך ד' אל ח' / תוכל להפך ב"ב ולומר ערך ח' אל ד' כערך ד' אל ב' / ולפי זה
בהיות המטבע ערך ושוה כל מחיר לפי ההסכמה כאמור. לכן יתהפך ג"כ ולפי זה כנ"ל שהמטבע משער שווי
המחיר הנקנה בעדו ככה ישוער ג"כ שווי המטבע במחיר. כיתרון בעדו / ואם כן אחרי שאנו יכולים לשער
ערך ושוה קנין כל המטבעות הנעשים הלואה / לפי שווי המחיר הנקנה בעדו לשעת ההלואה / ולפי זה
א"כ המשפט מבואר מאד. וזה כי בעת התנאים במטבע חוב ... בעת הפרעון כאלו הוא וזמן ההלואה
והמטבע שהלוה כאלו הוא מחיר והמחיר כאלו הוא מטבע לשעת ההלואה / ומשלם במטבע החדש כנגד שווי
לקנות בעדם מחיר שוה בקבלו אל קנין כמחיר ההוא בעולם. שהי' יכול לקנות בעד ההלואה בשעתה / והדין
דין אמת בשינוי המטבע החדשה. בעבור תוספת או גרעון אשר זה בתוספת והגרעון ... לפי שינוי שווי
המחיר אין עם ההלואה לעת הפרעון / אך בפיסול במטבע ... וזהו ... מדברי ...

אם לא שהתנה במלוה שישלם לו מעות בעד הונו או יפרע לו המטבע שהלוהו שצריך כי אז בגלל דבר בחור כספו
ואם התנה שישלם לו מטבע כיוצא בו הבלתי שנמצא קיים · גם בזה אמרו שבכל תוספת ומגרעת במטבע החדש
או אם ערך השינוי היה חמישית במטבע או יותר שוה ויקבל כפרעון כפי שוויו בכסף · ואין לכפות אם הוקרה או
הוזלו הפירות בעבור זה בתוספת או בגרעון · ואם הוא פחות מחומש · או אם הוזלו או הוקרו הפירות בעבור
התוספת או יתחשב כפי הזול והיוקר · ואם לא הוזלו ולא הוקרו בעבור הגרעון או התוספת · או אין לחשוש שום
השינוי כלל כי כמו בעסקה ונמכר הולכי בדות מצויות הוא מחילה בין במטבע בשוה מתנות הוא מחילה · ישוב
י"ד סי' קס"ה · וחו"מ סי' ע"ד · ולמבין דבר מבן כמחיר בשוה לכל נפש · ראוי לשום לב אל ערך הזול והיוקר
אשר למחירים שונים סבתם ומחלוקתם · ולומר : היוקר והזול נקלות הדברים על קלות הם לפי אחת מן
שנות ולקצתם שתים ושלש מהן · א' הם הדברים אשר ישוער שוויים וערכם זה לזה לפי רוב העורה או קוצר
כמ"ב ב' האומנים שונים אחד תופר הנעלים ואחד כובעים · אם עורה שוויים שוה נקוטי בזמן · או הכתב כמבא
חליפין במנעלים שוה בשוה · ואם נפל במנעלים יש לו עורה כפל (נקוטי או זמן) במלאכתו כמו בעל הכובע
הכובע · או יוחלף ויומר א' זוג מנעלים בעד ב' כובעים · או אם כמו שער הכתב בדינר יתן בעד מנעלים
ב' דינרין · ב' רב העורך ר"ל כל דבר הנערך הרבה יותר מוליכו יחויב שיהיה יקר מולכו אף כי יהיו שוים בעורה ·
אם לא יהיו פועלי רב מערך הרבה · מפועלי מעט מערך · ועל זה כל כמה לרבים למנעלים ומוליכי לכובעים
והם שני העורה ושני הפועלים הנה מחמת רבוי קוני המנעלים · יעמוד שער המנעלים בכפל שער הכובע · ג' לפי
מיעוט המציאות · ד"מ שנת שובע שמשקה הארץ פרי תבואת הרבה · תמכר התבואה בזול הרבה משנת רעבון ·
בעבור מיעוט מציאותה · ד' רב הנעימות כמו יעקר המינים המשובחים ומטעמים מתוקים לחך אוכליהם אשר הם
לעונג · יוקירו לשרים הרבה מהלחם והמזון המשביעים לבד · ה' הפליאת המלאכה כמו מלאכת מפתח פיתוחי חותם
ומלאכת המופת ככלי מורי השעות · הולתם ממלאכות הרבה וחושב מפליא לעשות · ו' חשיבי יקרים לכל חושב
השמשכות בדברים הנפלאים כאלה · אף גם לא ברב העורה יעשה כחרש בערך העורה אשר בשאר המלאכות
[illegible] · ז' רב הקיום במציאות · ד"מ המלאכות השלימות יקרים בטובים משום
אולים הרבה מאלה במלאכות הנפלאות · [illegible] על זה ד"מ הנחושת יקר
שמלאכות הכסף בזיתם ג רבים [illegible] והמלוקה הוא עלוי המתכות
שהברזל בעבור מיעוט הפסדה בחלודה כמו הברזל · והכסף יותר מהנחושת להיות שאינו מעלה חלודה כלל והזהב
נפסד ברוב ימים · אולם הזהב יקר מהכסף בעבור מיעוט מציאותו · ויותר ממנו אבני יקר שהם מעטי המציאות
מכל אחרי [illegible] המלוקה הראשונות לבד הם שמש שוים לכל נפש ובכל זמן מ"ש לא יתר
חז' חלוקות · לפי אלים לבד יערך שוה השתנות הבלעה בנשמה בין זמן הבצורת לזמן כפרעון ואם מסר"ל ·
ממהאמר · [illegible] ומצד כל שוה לכל צרכי המדינה ולמלאכים פרק [illegible] · ואיך נחלק
פועלים כראוי לכל מלאכה ומלאכה כפי אשר תספיק לכל אנשי המדינה לא תרבה אחת המלאכות
על בלי צורך ותזול מאד וימעטו פועליה · ולא תחסר אחת המלאכות עד בלי די לכל אנשיה · ואיך יכבנו מנהגם
בהשבת די הספוק ובקניני המותרות אשר ישמשו אל הצורך לבד · ואיך יבנו מנהגם בענין הסחורות והמעשות
למדינה · והנה כי ראוי לחלוק מספר מפקד אנשי המדינה למחלוקות שונות · המחלוקה האחת יהיו שופטי המשפטים
המדיקים בין איש לרעהו ומנהיגי העם בדרך ישרה · המחלוקה הב' יהיו אנשי מלחמה ושרי הצבא לשמור המדינה
מהפרת בני בליעל ומרעת אויבים כי סקרונה מלחמה בארץ כי יגור לב אויב לקחת מלחמה · המחלוקה הג' יהיו
חכמי לב ובונים בכל דבר חכמת מדע ומחוקקים יחוקק לדעת מה יעשה העם לטוב להם למתים מוסמכות · כי
הדת ופרנסי המדינה ישבה בהוראת שעה לפי שינוי הזמן · המחלוקה הד' יהיו סוחרי כל מסחר ומוכרי כל מכר
להכין להם לידם בכל · צריך להם ממון ומשקה שמלות ובגדים ויתר המקחות בכל צרכם · ויתר העם יחלקו
למחלוקות כפי אומניות שונים כמספר מפקד המלאכות ההכרחיות להם · כפי רב הצורך במלאכה · באחת ורב
פועלים

פרק שביעי

אחר שנתבאר אלה גלוי הוא כי פעולת הצדק היא אמצעית בין עשות בלא צדק ובין סבול בלא צדק · כי זה יהיה לו יותר וזה פחות · ואמנם המשפט הוא אמצעי · לא כאשר (נ"א כמו) המעלות אשר הוא אמצעי בין הקצוות · והנה אמנם המשפט הוא קנין אשר בו השופט יקרא פועל כפי הבחירה במשפט והוא חלק אשר לו ולאחר · או אשר לזולתו ולאחר · כי לא יעשה כן אשר יקח מהדבר המועיל יותר:

פועלים על מחלוקתה [illegible] על מחלוקתה , לכל [illegible] הפועלים [illegible] והחל המלאכה ויקנו פועלים , ואחר אשר יקנו די פועלים לכל מלאכה ומלאכה ההכרחית , ואם ישארו [illegible] אנשים במדינה [illegible] מלאכת המותרות [illegible] לענג [illegible] , כי הענג והמותרות [illegible] די הספוק [illegible] , כי [illegible] פועלים [illegible] כל המלאכות [illegible] , אם כפי [illegible] בשם מחלוקת [illegible] לדעת מספר [illegible] המטבע [illegible] במדינה . [illegible] לכל מלאכה ומלאכה [illegible] כל מלאכה ומלאכה , ולפי [illegible] , כי אם ידעו [illegible] המלאכות [illegible] המטבע [illegible] , [illegible] בכסף [illegible] בכל , [illegible] לכסף [illegible] , [illegible] למדינות [illegible] כסף למדינה , ואם [illegible] המלאכות [illegible] מקום [illegible] המטבע [illegible] במדינה [illegible] למדינה [illegible] מלאכות [illegible] חוץ למדינה , [illegible] במדינה , [illegible] יש להם קדימה על [illegible] , [illegible] מלאכות [illegible] במלאכה [illegible] המדינה [illegible] , [illegible] המדינה [illegible] כי כל אדם [illegible] , [illegible] הכסף [illegible] ואמנם [illegible] , [illegible] :

אחר שנתבאר [illegible] ומקח וממכר [illegible] גלוי הוא , [illegible] המשפט [illegible] האמצעי בין עשות בלא צדק ובין סבול בלא צדק , ר"ל בין [illegible] המעלות [illegible] , והצדק [illegible] האמצעי [illegible] הקודמים [illegible] הקצוות [illegible] , אולם הצדק אשר במשפט [illegible] טוב ורע [illegible] המשפט האמור , [illegible] המשפט [illegible] , (ואולם [illegible] לאחר) : [illegible] השופט : כפי הבחירה [illegible] כפי אשר ישפוט [illegible] , אשר לו ולאחר , ר"ל [illegible] שישפוט [illegible] , [illegible] השופט [illegible] :

יותר לעצמו הפחות ולחבירו מהמזיק להפך אבל בשוה כפי הערך · וכן כל הדברים אשר לזולתו עם אחר לא בלי צדק הוא הצדיק · ובלי משפט הוא הפך המשפט כי הוא אמנם העדפה וחסרון מהדבר המועיל והמזיק בבלתי ערך · ולכן ההעדפה והחסרון הוא בלתי משפט · כי אמנם בעצמכם יעשה ההעדפה המועיל וחסרון המזיק ובאחרים אמנם יעשה הכל ויעשה בבלתי ערך כאשר יקרה · אמנם הדברים אשר הם בלי משפט · אשר הוא פחות והוא בלתי משפט הוא סבול · אבל אמנם אשר הוא יותר והוא בלי משפט הוא עשות · הנה כבר נאמר טבע צדק ובלי צדק ולפי זה גם כן הצדיק ובלתי צדיק בכלל · ועניני העושה עול אפשר שלא יהיה עול · ראוי לדעת מה הם הרשעיות אשר יעשה אותם בעול ויהיה העול כפי כל הדברים אשר כל אחד מהם עול כמו הגונב והגוזל והנואף · או אם אמנם אין הפרש בזה כי יקרה כי אחד יקרב אל אשה וידע האשה מה היא אבל לא יעשה זה בבחירה בתחלה כי אם בתאוה הנה הוא יעשה עול · ולא הגונב גנב ולא הנואף נואף וכדומה לזה באחרים · כבר נאמר ראשונה איך יהיה השבת גמול בצדק · אמנם אין ראוי שיתעלם כי

אשר

המשפטים לפי השער והמזיק שפעמ׳ כ״א יקח הטוב ר״ל כפי המגיע במשפט הישר : בשוה כפי הערך · ובפרק ה׳ מזה המאמר פי׳ זה אשר בלי צדק הנזכר · לזה הכוונה והוא בלתי הערך כו׳ : וכן כל הדברים · וכן ישפוט הישרים בין כי נפלו דינין ואלתו : לא בלי צדק · לא ישפוט בלי צדק : הוא הצדיק · הוא אשר ישפוט כזה הוא הצדיק : ובלי משפט · שזה אשר האומר הוא המשפט אך גדר בלי משפט הוא שפגנו · והוא המועיל לקחת יותר המועיל וממעיט יותר המזיק בלי ערך ושיעור כפי המגיע לפי המשפט : כי אמנם בעצמו · כי אם יהי׳ המשפט בינו לזולתו יעשה בלי משפט לקחת המועיל יותר בגוף ומעט ברע אשר לא כדת המשפט : ובאחרים · ואם יהי׳ המשפט בין ב׳ בע״ד זולתו יעשה הכל בעול ר״ל ירבה לאחד בטוב ולאחר ימעיט · או ירבה לאחד ברע ולאחר ימעט ש״א כדת המשפט · כאשר יקרה · כאשר יזדמן לו ויעשה בלי השכל ובחינה לשפוט מישרים : הוא סבול · רצונו לומר אין צדק במשפט הוא מלפני בין שפחות ויותר אשר שני הקצוות האלה הם בלי משפט · ואמר שהקצה הפחות הוא סבול רעה רבה יותר מן הרבוי לפי המשפט הישר · והקצה היותר הוא עשות מקצה חסרון שטוב יותר מן הרבוי לפי המשפט הצדק כמו שאמר : שזה כבר נאמר · הנה כפי מה שקדם כבר התבאר גדר מקרה הצדק והעול הבלתי והם מקול המאוחרים במקרים בכללות אך לא בפרטות · יען ש׳ הוא כוונתו טעם לבאר ניחוד הפרטיים מחק הצדק · ואמר יען יתכן לפעמים שהעושה עול לא יהי׳ מעול על כל פנים : ראוי לדעת מה הם הרשעיות · ר״ל ראוי לחקור על מהות הפעולות בכל מיני העול מי הוא זה מהם עול באמת · ר״ל מי זה יתואר בשם גנב באמת כמו הגניבה ומי זה יתואר בשם נואף כעול הניאוף · כי יתכן שקצת הגנבים וקצת הנואפים אין פועל לשם ולא יתואר בשם גנב ונואף · והם המוכרחים והאנוסים כנזכר : או אם אמנם אין הפרש · או נאמר שאין הפרש בין העושה ברצון לעושה באונס · ואין זה ענין בלתי ניאות לפי בחינת השכל שלא יהי׳ הפרש ביניהם : וזהו שאמר מה היא · ר״ל שהיא אשת איש אך לא יהיה עמה בבחירה שכלית כי אם בסבת הפתוי שגברה עליו והוא מוכרח שתאותו הכריחתו מבלי אשר הכריחו איש רע והכריחתו לקרב אליה · ואף כי אמרו ז״ל אין אפוטרופוס לעריות ולא יעבור מ״מ אם עבר אף על פי שנענש כ״ד לא יתואר בשם נואף כמבואר (בר׳ לב׳ מזה) שהפועל רע על תאות נפשו איננו מוכרח ונענש בב״ד : הנה הוא יעשה עול · ר״ל אף איננו מבזה בהיותו מוכרח ואין אשמה למוכרח : ולא הגונב · ר״ל אין הגונב והנואף באותם והכרח גנב ונואף : באחרים · וכמו כן איננו משולל מצוות אחרות לעושה אותם בהכרח : כבר נאמר · כבר ביארנו בזה המאמר איך תהי׳ השבת הגמול בצדק אם במתחלף לפי הערך ואם במתחלף לפי השווי המספרי : אמנם · אולם אין ראוי שיעלם זה מן המעיין כי הצדק המבוקש הוא הצדיק המדיני במוחלט ר״ל בכללו

אשר נבקש הוא אשר צריך בהחלט והוא צריך מדיני ׳ ואמנם זהו (ג"א אולי) בחיים כלליים להיות בעצמו סיפוק והוא בבני חורין ובשווים או לפי ערך ׳ אבל לקצת לא יהיה כן כי לא יהיה להם צדק מדיני זה עם זה אבל צדק אחר לפי ההדמות ׳ כי אמנם הצדיק הוא אשר הדת ׳ ואמנם הדת הוא לאשר אפשר היות בם חברון משפט והנקמה היא משפט צדיק ובלתי צדיק אמנם אשר בהם עול יהי בהם עשות בלי צדק ׳ ואמנם אשר בהם עשות בלי צדק אין בכלם עול ׳ וזה אמנם הוא אשר יחלק לעצמו יותר מן הטובות ופחות מן הרעות בהחלט ׳ ועל כן לא ניתן היות ראש ונשיא אדם אבל אשר הוא מבין ׳ כי אמנם יעשה לעצמו הוא איש תרומות ׳ כי אמנם הנשיא הוא שומר הצדק ואם אמנם הוא שומר הצדק והשווי ׳ כי אמנם לא יראה שיהיה לו יותר אם הוא צדיק ׳ כי לא יכוון מעצמו יותר מהטוב המוחלט כ"א אשר הוא ראוי בערך ועל כן הוא עמל לאחרים ע"כ יאמרו כי לזולתו הוא טוב הצדק כמו שנאמר ראשונה אכן ראוי לתת שכר וזה אמנם הוא כבוד והדרה ׳ ואשר לא יספוק זה להם הנה הם אנשי תרומות :

פרק שמיני

הצדק אשר הוא בארנות ובאב אינו אחד עם אלה אבל הוא דומה ׳ כי לא יהיה חסרון צדק [illegible]

באמרו לאפוקי במעתרים ׳ בחיים כלליים ׳ שיחיו חיים פשוטים ושווים בכלל עם אנשי מדינתו : להיות בעצמו סיפוק ׳ להיות ספק וכח בידו לעשות עוד אורח בן חורין שאיננו עובד בעבודת בעבד מהאדון : ובשוים ׳ יחייב בצדק השווי או הערכי ר"ל צדק המתחלף או המתחלק : אבל לקצת ׳ אולם קצת בני האדם לא יתוארו בצדק כלל והם המוכרחים במעשיהם מקמוכל בם : לפי ההדמות ׳ לפי הדמיון ר"ל כפי הנראה ממעשיו אך לא באמת ובצדק להיותו מוכרח במעשיו : אשר הדת ׳ הצדיק הוא אשר יעשה מצות הדת : ואמנם הדת ׳ אבל הדת מצוה לאנשים בני חורין אשר על כן ישיגולה עליה׳ לאסר מהם המשפט בקיומם מצותיה ולענשם בנקום נקם מהמפרים מצותיה והוא זה משפט צדיק ורשע בעלי הבחירה׳ משא"כ במוכרחים שאין שייך בהם משפט שכר ועונש ׳ והוא הדבר שאמרו ר"ל נשים ועבדים וקטנים פטורים מן המצוות וזה להיותם משועבדים ומוכרחים במעשיהם : אמנם אשר בהם עול ׳ לכן יהיו כל בעלי עול עושים בלי צדק והם העושים בבחירה מעשיהם וכלל כל עושי בלי צדק הם בעלי עול ׳ והם המוכרחים במעשיהם כי אם עושים בלי צדק אינם בעלי עול עכ"פ בהיותם מוכרחים במעשיהם : וזה אמנם ׳ גדר בעל העול שהוא בעל הבחירה האמור הוא המרבה בטוב לו או ממעט ברע ולפי לוקח כפי הראוי לפי המשפט הצדק : ונשיא אדם ׳ לכן אין ממנים שופט ומושל סתם אדם בלתי אם אשר לו חלק בבינה להבין משפט צדק אם בינו ובין עצמו ואם בין ב"ב ע"ד : כי אשר יעשה ׳ כמושל העושה מקנה וקנין עוד לעצמו מבלי בחינה בצדק הוא איש תרומות אשר יקרם ממעלתו : כי אמנם הנשיא ׳ כי כל מושל שומר הצדק ׳ לא יקרא כן בלתי אם ישמור הצדק כפי שיווי המשפט הישר : לא יראה ׳ המושל בצדיק לא ימשוך לקחת יותרון הטוב כפי הראוי לפי המשפט ולפי הערך : וע"כ הוא עמל לאחרים ׳ לכן כל מושל צדיק כל עמלו בעבור עמו כי אין חפץ למוכתוב וע"ד אמרם ז"ל עבדות אתה נותן להם : כי לזולתו הוא טוב ׳ כן יאמרו המושלים על המושל הטוב : להם שכר ׳ ליתן שכר למושל בעבור עבודתו ׳ וזה השכר הוא הכבוד וההדר : ואשר לא יספיק ׳ ומי מהמושלים אשר לא יהי׳ לו די בכבוד כ"א ירבה הוא נכסים וארגוניות אות וזה איש תרומות ר"ל מקבל לקחת כל הון ׳ [illegible] [illegible] זהב לא ירבה לו [illegible]

הצדק אשר הוא בארנות ׳ אחר שביאר בקודם גדר הצדק המדיני בא לבאר בזה שהצדק אשר בין האדון לעבד ובין האב לבנים ובין האיש לאשתו אינו מצדק המדיני כ"א מצדק הנקנה הכי [illegible] דומה ׳ הוא צדק המסודמות כאמור במה שקדם ור"ל לפי מה שידמו הבעלים : כי לא יהי׳ חסרון צדק ׳

בדברים אשר הם שלו בהחלט · כי העבד והבן עד היותו גדול ונבדל ממנו הוא כמו חלק ממנו · אמנם אין אדם שיבחר להזיק לעצמו · בעבור זה איננו בלתי צדק לעצמו · ועל כן לא יהיה בלתי צדק או צדק · מדיני הוא כפי הדת והדברים המוטבעים להיות בהם דת · ואלה הם אשר יהיו בהם שיהיו בדברים בשוה בהשתרר ובהשתעבד · ועל כן זה הצדק הוא יותר לאשה מאשר לבנים ולעבדים והוא מהנהגת הבית והוא צד אחר מהמדיני ·

פרק תשיעי

הצדק המדיני ממנו טבעי וממנו דתיי · הטבעי הוא אשר בכל מקום יש לו כח שוה ואינו תלוי בראות או לא · הדתיי אמנם הוא אשר בראשונה לא יהיה בו הבדל שיהיה כן או בענין אחר · (נ"א ואחר) שהושם יש בו הבדל · כמו שהיה בפדיון העבד שיעור קצוב · או לזבוח שה לא שתי עזים · וכ"ב חרות אשר ישימו למיוחדים כמו לזבוח לאשדה · והמדיניים נראה לקצת כי כלם הם כן שאינם טבעיים כי אשר הוא בטבע לא ימור ובכל מקום יהיה לו הכח ההוא · כמו האש אשר היא שורפת הנה ובפרס · אמנם הצדקות יראה

כיכל מה שהאדם עושה בתוך שלו לא יאומר לעול והשרתן שלדק אף אם יאבד כל רכושו · ואחר שלא יאומר בשל לכן לא יאומר בלדק ג"כ : עד היותו גדול · עושב כל כבן לבד שלו · איננו ברשות אביו : איננו בלתי לדק · ר"ל לכן לא יאומר בעול ובלתי לדק המפסיד קנין במקרם · ופ"ב לא יהי' · לכן לא יאומר בבלתי לדק או בלדק : מדיני הוא כפי הדת · הצדק המדיני הוא הנהגה כפי הדת ובדברים בדבריש שהאור סהג בכם · ר"ל בפעולות שיוכל הנמצוה לפעול דבר והפכו כפי בחירתו : ואלה הם אשר אלה המשעובדים אינם בעלי בחירה לפעול דבר והפכו כ"א לפעול בהכרח כיון שהוא המוחזר עליו מהאדון והאב לכן אין הלדק המדיני נמצא בהם : ופ"כ זה הצדק הוא ובמנור שהאשה איננה ג"כ ברשות עלמה לפעול כפי בחירתה · לכן שהב בה הלדק הדומה האמור נראה כפי שהוא הדבר שאמרו ז"ל נשים ועבדים וקטנים פטורים מן המלוות אף שב"פ יותר יאור הלדק והעול מהבעל לאשתו משאמור מאב לבניו ומהאדון לעבדיו הכנעניים להיות שהאשה בלתי משעובדת כמוהם : והוא מהנהגת הבית · הלדק הדומה האמור הוא לדק בהנהגת הבית : הצדק · מדיני · הוא יאמר פי שנים לצדק המדיני · ר"ל שהשכל מחייב מעשים כמו איסור גזל ופריצות ורציחה וזולתם הבלתי מחייב ברשות עתק האדם · ב' דתיי ר"ל שאין השכל מחייב מעשיהם כ"א הדת כמו איסור לבישת שעטנז ומאכלים האסורים : שהושם בו הבדל · טרם ניתנה הדת לא היה הבדל · ר"ל בין לבישת שעטנז לשאר לבושים ואחר שניתנה הדת ישנה להבדל בין שעטנז לשאר לבושים : בפדיון העבד · כמו פי' דת לאוים לפת פדיון העבד שיעור קלב למעולם ולפחות נע"ד שאמה המגרה בנגיחת השור את העבד שלשים שקלים : ישימו למיוחדים · וגם הדת מלוה לעמוד מצורע מיוחדים : והמדיניים · והחקים המדיניים יראה לקצת שהם כלם דתיים לא טבעיים · להיות שמבדל המדינים בטבעיים שלא ישתנו בזמן ובמקום · כמו ענין השריפה לאש שהיא שורפת בכל זמן ובכל מקום פה ובמדינת פרס וזולתם : אמנם הלדקות · שלא החקים המודקים במדינים בדלה שבהי כנגד ר"ל משתנים ומשונעפות מסיפור של שינוי במקום ובזמן · כי קצת החקים המדיניים נאותים לעם אחד אף לא לעם אחר או לעם ההוא בזמ"א · ויעויין מ"ש הרמב"ן ז"ל בפי' ראה לתכתי (דברים ד') והוי שפוקם תור' על לשבי' מן הנולם לסקים דברי התורה ככתוב · ואמר רמלאו כתוב (כתבי' ח') · ועי"ז הפפלל משה בעבורה גו · ואמי' כאמרם ז"ל הדר נח"ל דומה למי שאין לו אלוה · (והוא תכין תורם) ר"ל על כל פלוגתות החלקים · אלו ואלו דברי אלהים חיים · וזה כי שני הסותרים הם אמת כל אחד בזמנו ובמקומו וכל אחד מהחולקים אומר האמת בדבר · אבן גקמה בלוגתו · ותו' שמעם

גאוה שהוא נעות ׳ ואמנם יראה שזה איננו בן אבל הוא כי אע״פ שהדברים האלהיים הם קיימים והוקים ׳ אמם כן הדברים אשר הם אצלנו בן יהית הדבר הטבעי נע כלו ׳ אבל יהיה שם דבר טבעי והדבר שאינו טבעי ׳ ע״כ אמנם טבע הדברים אשר יקרה היותם ואין מתחלפים ׳ איך גרע אלה הם בטבע ואלו לא כי אם מצד השומה הבתים ואם שניהם שנים גלוי הוא ׳ ובשאר הנאותים הטבעיים כן צריך אל ביאור ׳ הימין הוא בטבע חזק ׳ ואם יקרה שיהיה אדם ימיני בשני צדדים ׳ אמנם אשר הוא כפי השומה דברים צדיקים מועילים הם דומים למדות כי אינם בכל מקום מדות היין והחטה שוות ׳ אבל במקום שהם בשפע הם גדולות ואמנם במקום שהם נמכרים הם קטנים ׳ אמנם כן הדברים הבלתי טבעיים ׳ אבל הדברים האנושיים תושרים אינם שוות בכל מקום במו שישוב המדינה איננו שוה ׳ הצדק אבל אחד לבד הוא בכל מקום כפי הטבע הנבחר ׳ אמנם הצדקות והדברים אשר מכל אחד מהם כמו הכוללים אל הפרטים ׃

[illegible]

פים ונוח שלונתא ׳ ר״ל פרסים מפלגו וגם הוא ׳ אשר זה הגימר והתנועה יורה שאין החקים טבעיים כי הבמינים הטבעיים לא ישתנו לעולם ׃ אמנם ירקה ׳ אך הנראה שקצת המדיניים הם טבעיים ואין הגנאי והתנועה הורה על היותם בלתי טבעיים וזה ׃ כי אע״פ ׳ כי הן נהיות שבנמצאים אשר מעשה אלהים ר״ל בדברים הטבעיים קיימים בלי שינוי ׳ אע״פ אבן הדברים הטבעיים אשר אצלנו ׃ נע כלו ׳ כדברים הטבעיים אשר אצלנו משתנים כלם ואע״כ הדברים אלהיים ׃ אבל יהיה שם ׳ אך עכ״פ יהיו קצת החקים המדיניים טבעיים וקצתם דתיים ׃ ע״כ אמנם ׳ יעיר ספק לאמר איך יתכן שגם הטבעיים ישתנו וישתנו ׳ כי אמנם טבע הדברים ר״ל אם אמנם הדברים שהם בטבע ׳ והדברים אשר יקרה היותם אלו השומה הדתיים שניהם מאין חילוף וסיבה כי יהיה ואחת הם נבדלים ומתחלפים וסימנו ׳ איך נדע להכיר ולהבדיל מי הוא בטבע ומי הם לא בטבע כ״א בשומה דתיית ׃ ואם שניהם ׳ אחר ששני מיני החקים משתנים ׃ גלוי הוא ׳ בגלוי השינוי ר״ל כי הדתי משתנה וכן אחר הדברים הטבעיים משתנים ג״כ ׳ א״כ הדבר צריך ביאור במה זה יבדלו הטבעיים לעניניהם והדתיים לעניניהם ׃ הימין ׳ ישוב לסתור הספק האמור ׳ ואומר שההבדל בין הטבעיים להדתיים הוא שהדתיים הם עלולים יותר להשתנות מהטבעיים אשר לעתים רחוקים ישתנו על צד הפלא ׳ כמו שנראה שלד הימין באדם הוא חזק בטבע יותר מצד השמאלי בכל אישי מין האדם ׳ ועם כל זה יקרה לפעמים שיהיה אדם ימיני בשני הצדדים ויהיה בשתי ידיו בשוה ׳ אשר כן החקים הטבעיים ישתנו לפעמים במקרה והזדמן על המעט בזמן ובמקום ׃ אמנם אשר הוא כפי השומה ׳ אך החקים הדתיים משתנים לרוב בזמן ובמקום כמו כלי המדות של יין וחטים המשתנים במקום מגלם מקום כי במקום שהם קטנים ובמקום גדולם הם גדולים ׳ אשר כן החקים הדתיים עלולים להשתנות בשנוי המקום והזמן ונם כפי מנהגו ׳ יען שהם מועילים במקום אחד או בזמן אחד ׳ ומזיקים או בלתי מועילים עכ״פ במקום אחר ובזמן אחר ׳ כמו במלחמת המלווים בארץ ׳ וכמו מגזת סיבוס בזמן סוף חולתם ׃ אבל הדברים האנושיים ׳ אך החקים הטבעיים הכולל היושר אשר מין האנושי כלם עם היותם שוים בכל המקומות בעבור שטבע היושר איננו שוה בכל מדינה ומדינה עד שיהיו לכם חוקים טבעיים שוים בכל פרטיהם ׃ הצדק אבל ׳ אבל עכ״פ הצדק הכולל הטבעי שוה בכל המדינות ׳ להיישיר האנשים כלם כפי הטבע הנבחר ׳ כמו המילות הפדיים ושית לדקה הוא הנבחר בכלל ׳ אולם פרטיהם בכמות ובאיכות משתנים בכל מדינה ומדינה כפי הביאות למקומה ובגבולים דומים לשימוש הימין בטבע והפרטיים לשמוש השמאל במקרה ׃ אמנם הצדקות ׳ כשהם הצדק בל דבר אשר שמם הדם הוא כמו כלל בולל הפרטיים המשפטים הכלולים בכלל

כי הדברים הנפעלים הם רבים אבל בכל אחד מאלה הוא כולל, אבל יש הפרש בין בלי הצטדק ובין בלי צדק, והצטדק וצדק, כי בלי צדק הוא הדבר אשר הוא בטבע אז מסודר. וזה כשהוא נפעל הוא בלי הצטדק אבל קודם נפעל לא יקרא כן אבל בלי צדק, אבל ג״כ הצטדק (נ״א הצדק) יקרא בכלל, אמנם בלשון יון פעולת הצדק בשם אחד (נ״א יקרא), אמנם הצטדק היא היסודה אל הצדקות כפי כל אחד מהם, ואיכות אלה המינים וכמה הם ומה הם עוד נראה זה בסוף:

פרק עשירי

אמנם הצדקות ובלתי צדקות הנזכרים, אמנם מעשה (נ״א יעשה) בלי צדק ויפעל (נ״א וצדק) כאשר פעל אלה הוא רוצה, אמנם כשאינו רוצה לא יעשה בלי צדק ולא יפעל צדק אם לא תהיה במקרה, כי אמנם וקרה עשות צדקות ולפעול בלתי צדקות, אמנם הצטדק ובלתי הצטדק ועשות מעשה צדק או בלתי הצטדק יתבאר ברצוני ובלתי רצוני כי כשיהיה רצוני ישובח או יגונה, ואז יהיה הצטדק או בלתי הצטדק, ע״כ יהיה הדבר תחת בלי צדק, אבל אם לא יהיה שם רצוני לא יהיה בלי הצטדק, אמנם נאמר רצוני כמו שכבר נאמר בתחלה כאשר שום אדם הוא יודע בביאור בפעולותיו ולא יפעל בלי דעת, מי וכמה ולמה, ר״ל למי מכה וכמה

שהוא כאמור אין הבדל בין צדק טבעי לזולתי בזה : כי הדברים הנפעלים, בהיות שכאשר יצא לצדק דבר מה מן הכח אל הפועל יתכן שיצא על דרכים רבים מתחלפים ומשתנים, אך כלל אחד כוללם יחד טרם לאתם לפועל : אבל יש הפרש, ירצה לבאר הבדל אחד בין הצדק הטבעי לנמוסי ואומר שיש הבדל הוראה בין אמרנו זה פעל צדק או בלי צדק, ובין אמרנו זה האיש הצטדק בפעלו או לא הצטדק, וזה כי צדק או בלי צדק יאמר על המעשה אשר בכח ר״ל כל הנעשה טרם המעשה כאמרנו נ״ח הוא פעל צדק והבזיונות הוא פעל בלי צדק, וכל זה הוראה על כלל פעולה ישרה או בלתי ישרה, אולם הצטדק ולא הצטדק יורה על המעשה אשר כבר יצא אל הפועל בצדק פרטי או בלי צדק פרטי, וזהו דבר ההבדל וההפרש בין חקי הצדק הטבעיים והמסודרים הדומים לטבעיים ובין הנימוסיים, וזה כי הכללים הם טבעיים ומסודרים ונקראים צדק ובלי צדק טרם העשותם, אולם הפרטיים הם נימוסיים ונקראים הצטדק ובלי הצטדק בעת העשותם כפי איזה פרט : אמנם בל״י, אך בל״י יקרא שם אחד וזולת הצדק ובלי צדק לכל פעל טרם העשותו והצטדק יאמר עכ״פ על סידרת הפעולות כפי כל אחד מהפרטים בצאתם לפועל :

אמנם הצדקות, אולם נדר צדק בכל פעולה נודקה כאמור נקודם הוא אמנם המעשה אשר יעשה פועלו ברצונו, שאז יתואר הפועל ההוא בשם צדק אם יהיה פעל ישר או בלי צדק אם יהיה עול : אמנם כשאינו רוצה : אולם יפעול הפועל איזה פעולה בלי רצונו כי אם בהכרח ואונס, אז לא יתואר הפעל ההוא בצדק או בבלי צדק, כי אם במקרה ר״ל שהוא דומה לצדק או בלי צדק לפי הנראה אך לא בעצם ר״ל לפי מחשבת הלב כי הכל הולך אחר מחשבת הלב והרצון : ואמנם הצטדק, יען עדיו וילדק במה שנזר אומר שהפעולה הרצונית היא עם המתוארת בצדק או בלי צדק לא המוכרחת, וזה כי אנחנו רואים שהפועל הרצוני ישובח בעשותו צדק ויגונה בעשותו בלי צדק, משא״כ הפועל באונס ובהכרח שלא ישובח בעשותו צדק ולא יגונה בעשותו רעה, הנה מבואר מזה כי אחר כוונת הלב הן הן הדברים כאמור : ע״כ יהיה הדבר ההוא, לכן יהיה הדבר ההוא ר״ל הפעל הרצוני האמור בלי צדק : אבל אם לא, אך אם יהיה בלתי רצוני לא יתואר בבלי צדק בהיותו אנוס ומוכרח בפעולתו : כמו שכבר נאמר, במאמר שלישי מזה : למי מכה, צריך שתהיה הכונה לרצון בכל חלק מן ד׳ חלקי הפעולה שהם האומר והנאמר והפועל והתכלית, ר״ל שהפועל ישוא המכה לדעת צריך

וכמה ולמה׳ וכל אחד מהם לא יהיה במקרה ולא במכרח ׳ כמו אם יקח אחר ידו ויכה אחר שלא ברצונו׳ ושלא יהיה במקרה ׳ כי אם תמונת [illegible] אביו והוא מכיר אשר הוא אדם או א׳ מהעומדים שם אבל לא ידע שהוא אביו ׳ וכן הוא מבואר בזה בכל ולמה ואצל כל פעולה ׳ אמנם ימצא דברים רבים אשר הם בטבע ונדעם ונעשה אותם ונכלם (נ״א ונכללם) ואין אחד מהם רצוני ולא בלתי רצוני כמו הזוקן והמות ׳ אמנם בזה תהיה כאשר הם בלא צדק וכאשר הם בצדק ׳ כאשר יהיו במקרה ׳ כי אם אחד לא ישיב העבוט מרצונו כי אם מיראה לא נאמר שעשה מעשה כי אם לפי המקרה ׳ וכן אמנם אם הוא מוכרח ולא ברצון ישיב העבוט נאמר כי במקרה עשה בלי צדק או פועל און׳ אמנם מהדברים הרצוניים מהם יפעל בקדימת בחירה ומהם בלא קדימת בחירה׳ אשר בקדימת בחירה הם אשר תקדם לנו עצה׳ ואשר בלא קדימת בחירה הם אשר לא תקדם עצה׳ משלשה פנים יבואו הנזקים בחברת בני

צריך לידע את מי הוא מכה שהוא כאומר המוכה ׳ וכמה שהוא צורת ההכאה וכמות צערה כפי רצונו ׳ ולמה שהוא תכלית ההכאה אם לנקום נקם או ללמדו לימוד מוסר. וכ״א לא יהי׳ במקרה ׳ אין ההכאה נקראת לרצון אם היו הוי׳ אחת מן ד׳ חלקי ההכאה במקרה כמי שחשב שהוא מכה איש זר והי׳ אביו והי׳ אומר המוכה שלא לדעת ׳ או שהי׳ אחד מהם באונס כמי שתפס בחוזקה יד רעהו והכה בה לאיש אחד אלה וכיוצא בם בשאר חלקי הפעולה נקראי׳ שלא לדעת ולא יתוארו פועליהם בצדק ועול : אמנם ימצא ׳ באמת נמצא פעולות רבות ידע הפועל בעשותם וידע כי רעות המה אך יסבול לעשותם ואיננו מוכרח בפעולתם כשאר המוכרחים ׳ והם לא רצוניים ולא בלתי רצוניים ׳ אלה איפו הם המצות הדתיות ׳ והם כמו חליי הזוקן או המות שהם לא רצוניים ולא בלתי רצוניים ׳ כי ערך המצות אל הדת כערך חליי הזוקן אל הזקנה ׳ אם כי רב אדם יתאוו הזקנה ולא החליים הנמשכים ממנה ׳ וכמו כן רב אדם יתאוו להדבק בדת אחת אך לא בקבלת המצות שתלוה עליהם ׳ והנה כמו שהזקן סובל החלאים בין ברצון ובלתי רצון כן בעל הדת סובל קבלת המצות בין ברצון ובלתי רצון ׳ והוא הדבר אשר נשא משלו מסבת המשפט : אמנם בזה ׳ באמת בכמו אלה הפעולות הדתיות יהיו הצדק והבלתי צדק כמו פעולת המקרה אחר שהפועל לא יפעלם ברצון ולא בלי רצון : כ״א אחד לא ישיב ׳ המ״ב השבת העבוט היא מצוה דתית ׳ ולא השיב בעל העבוט את העבוט מיראה ר״ל מדאגה מדבר פן לא ישיבהו במלוה לא חובו ולא עבוטו או השיב העבוט אך לא מרצון כ״א מיראת הדת ׳ הנה על שניהם נאמר כי במקרה פעל צדק או פעל און ועול כי לא לרצונו פעל את אשר פעל ׳ ולולי קבל הפועל את הדת ועשו לא הי׳ עליו משפט עונש כלל לפי השכל בשלוה ׳ וזה שא״הכ תחת אשר לא עבדת את ה׳ בשמחה ׳ כי מי שאיננו עושה מצות התורה בשמחה הנה הוא כעושה בלי רצון כי אם במקרה והזדמן ועליו נאמר ואם תלכו עמי קרי : אמנם מהדברים הרצוניים ׳ אולם הרצוניים פי׳ שנים להם בגדר א׳ אשר נפעלם ברצון לבד בלי בחינה עלה האם הם לעזור ולהועיל או להרע ולהזיק לאמר ומן אף כי טובים ורעים הם לשעתם והם הפעולות הרצוניות לכל בע״ח ׳ ב׳ הם הבחיריים והם הפעולות אשר נפעלם ברצון אשר הסכימה עליהם הבחירה השכלית אחרי בחינת העצה שהם לעזור ולהועיל ולא כטוב הערב לשעתו לבד ׳ וזה פעל היושר באדם ׳ וכור תוכור מה שכתב בשער השלישי מזה : משלשה פנים ׳ ואלה המשפטים אשר תשים לפני שופטי ארץ לשפוט כל מעוול והומן העושה בזדון להזיק את רעהו ׳ ולאת מחילה וכפרה לעושה בשוגג ׳ ואמר כי כל המזיקים להם שם בשלשה מחלקות ׳ והמחלוקת הא׳ תחלק לב׳ מינים ׳ ויהיו א״כ ארבעה אופני נזקין ׳ אלה איפו הם שלשת המחלקות ׳ א׳ בלי דעת ורצון ׳ ב׳ בדעת ורצון ׳ ג׳ בעצה ובחירה ׳ והמחלוקת הא׳ תחלק לב׳ מינים ׳ לבלתי מתכוון ולמתכוון ׳ כיצד המחלוקת הא׳ והוא המזיק את רעהו בבלי דעת תתחלק אל ב׳ מינים ׳ המין הא׳ הוא המזיק בלי כוונה כלל ואם היה הוא סבה בדבר בהיזק כי אם היה הסבה נוחן כמי שנפל ושבר

בני אדם , אחד מהם עשות החטא בבלי דעת כי לא ידע למי ומהו וכמה ולמה כי לא יעשה זה ולא חשב להשליך הרומח או לא זה או לא בעבור זה אבל קרה כן , או לא חשב בעבור זה כמו שלא חשב לעשות פצע כי אם להכאיב , או לא לזה או לא כן כי אמנם כשיעשה הנזק בלי מתכוין אז הוא רוע מקרה , אבל אמנם כשלא יהיה בלא מתכוון אבל הוא בבלי רוע לב , אז הוא חטא , כי אמנם יחטא כאשר יעשה בעצמו תחלת הסבה , אמנם כשהוא מחוץ הוא רוע מקרה , ואמנם כאשר הוא ידע ולא הקדים עצה הוא בלי הצטדק , כמו העושה בעבור כעס או בעבור שאר ההפעליות ההכרחיים או טבעיים יקרו לבני אדם , אלה מזיקים וחוטאים ועושים בלי צדק , ואלה הם עול אבל אינם רשעים בעבור זה ולא רעים כי הם לא עשו הרע לעשות , אבל אמנם כשהם עושים בבחירה הם רעים וחטאים , ובעבור זה הפועל מצד כעס אינו נדון בהקדמות הידיעות כי לא התחיל העושה דבר בעבור כעס , כי אם אשר הגיעו אל הכעס , אמנם

עוד

את הכלים או השליך הרומח מידו והזיק בלא ראות אדם שם , וזה המין מההיזק נעשה ברוע מקרה הסבה אשר מחוץ הפועל ונקרא בשם אונס , המין הב׳ הוא המזיק אשר הסבה וההתחלה בו ר״ל שנתכוון להזיק אך לא נתכוון להזיק כפי מה שהזיק , כמי שנתכוון בהכאת רעהו להכותו הכאה קלה בדרך לחוק או להכאיבו באמת אך לא לפצוע ועשה פצע בלי מתכוון לפצוע , כרב הרודה את תלמידו להכאיבו בלבד ועשה בו פצע וחבורה בלי מתכוון על זה ובלי רוע לבב , הנה זה נקרא שוגג וחוטא בשגגה בעבור שהסבה וההתחלה בפועל לא חוץ ממנו כמין הא׳ האמור ג׳ המחלוקת הב׳ והוא העושה בדעת ורצון ודרכו להזיק אך לא בבחירה ועצה יעשה זה ר״ל לא בהשכל כ״א בעבור כעס או שכרות וכל עושה רע בעבור שאר ההפעליות ההכרחיים או טבעיי׳ כמי שמחמת רעבון יגזול אוכל למו וכמי שמחמת חמדת נשים גבר יצרו עליו להיות נואף אשה , אשר כל אלה יעשו ברצון אך לא בבחירה שכלית המפסית בפעולתה , הן אלה נקראים מעוולים ועושים בלי צדק אך לא רעים ורשעים יען לא עשו הרע לעשות , ר״ל לא היתה פעולתם תכלית המכוון גם בבחינת עצם המעשה כי אם למלא תאותם או לשכך כעסם , המחלוק׳ הג׳ הוא המזיק בעצה ובחירה קודמת למעשה ההיזק , וזה הוא רשע ערוץ כי העשה את שכלו והרשיעו בדעת גמור בלי התגללות אשגה כלל , אם כי היזקו מלוי ומסוכן אחד יותר מהב׳ מחלוקת הראשוני׳ יען כי על שכלו יגבר ויגליח ברשעו כמ״ש הרב המורה בשביעי לראשון , וכנגד שלשת מחלק׳ החוטאי׳ האלה תקנו ז״ל בווידוי שלשת המלות חטאתי עויתי פשעתי , כי חטא הוא השגגה שהוא החלוקה הא׳ ועון הוא העיוות והשול והוא המין הב׳ , ופשיעה היא המרד בדעת ומועלה (כטעם ידעי׳ רמנם ומכווני׳ למרוד בו) , והוא החלוקה הב׳ ויעוין מש״כ בשלישי לשלישי מזה : אחד מהם עשות החטא בבלי דעת , זו החלוקה הא׳ שזכרנו : כי לא ידע למי וזה המין הא׳ ממנה שהיו כל ד׳ חלקי הפעולה ממנה בלי כוונה או אחד מהם : אבל לא חשב בעבור זה , וזה המין הב׳ שנתכוון להזיק מעט והזיק יותר במקרה ובלי רוע לב : אמנם כשהוא מחוץ , כשהי׳ הסבה להיזק מחוץ לנפש הפועל ר״ל בלי התכוון כאמור במין הא׳ , אלה ב׳ המינים לא יתוארו בצדק ועול : כאשר הוא יודע , וזו החלוקה הב׳ והוא המזיק ברצון אך לא בבחירה ועצת השכל ונקרא חוטא ומעול : לא עשו הרע לעשות , לא יקראו בשם רשעים יען אין תכליתם להרשיע כ״א לשכך תאותם : כשהם עושים בבחירה , וזו החלוקה הג׳ האמורה : ובעבור זה הפועל מצד כעס , רצונו להבדיל פעל הכעס מב׳ מחלוקת ר״ל שלא יהי׳ נדון כחלוקה הא׳ והוא העושה בשגגה ולא כחלוקה הג׳ והוא העושה בבחירה ואומר בעבור שהכועס איננו הסבה הראשונה אל ההיזק כי אם המכעים ר״ל המביאו אל הכעס , לכן איננו נדון בהקדמות הידיעות , ר״ל אין על השופט לחקור אם הי׳ לו חסרון ידיעה מיוחדת או כוללת , אחר שלא חסרון הידיעה גם היתה נסבה בהיזק כ״א המכעים כאמור ׳ כמשפט העושה בשגגה שיתבאר בסוף הפרק

והר״שע

עוד זה איננו מסופק אם עשה או לא אבל אם הוא צדק , כי הכעס הוא עול ומפורסם , ואינו כמו בחילופים אשר יסופק בעשירי (ג"א בנצוח) . ובהכרת אחד מהם (בי) הוא הנ אם לא עשה זה בעבור שכחה , אבל העושים בכעס הם מורים היותר והם מסופקים מבלי הצדק , אמנם האורבים לא יעשו בבלי דעת כי הם יחשבו כי הוא פבל בלי צדק , אבל הכועס לא כן ידמה כי אמנם יזיק בבחירה הוא עושה בלי צדק והעושה רשעיות כאלה הוא עול בשיהיה פעלו בבלי התערבות ובבלתי שיווי , וכזה אמנם אשר יפעל צדק בבחירתו יהיה צדיק , ואמנם יפעל צדק ברצון לבד ויפעל (נ"א לא כרצון לבד יפעלו) , מהבלתי רצוניים מהם בני כפרה ומהם אינם בני כפרה , הפועלים אשר לא בבלי דעת טלל פעלו כי אם בבלי דעת מיוחד הם חוטאים בני כפרה הם , אבל אמנם אשר לא בבלי דעת כי אם חשב אשר לא ידעו בעבור הפעלות אמנם איננו טבעי ולא אנושי אינם בני כפרה :

אמנם

והרש"ע נגרם נכון במקום נדון ופירושו עולה עמו באופן אחר : עוד וזה איננו מסופק , עוד ינדל הכועס מהעושה בשגגה הוא שהכועס איננו מסופק במעשהו אם עשה או לא כי עם היות הכעס עול הנה מעשהו מפורסם ואיך נשפטהו בהקדמת הידיעה אחרי אשר ידע באמת ואין בו ספק כלל , אבל הספק הוא כעת אם צדק במעשהו : ואיננו כמו בחילופים , משא"כ העושה בשגגה המכונה בשם רוע המקרה החולף לשכתו , אשר יתכן שיספק בעשיתו כהיזק לשכתו עד שלא ידע אם הוא מזיק או לא כמו שהכה שיש להכות גרזל בראש עץ חניתו ומשליכו על האדם והזיקו וכיוצא בזה , ועל כן נידון בהקדמת ידיעה : ובהכרת , ובהכרת כל אחד עושה מהם רע , ופי' ובהכרת בל שוגג ומזיק במקרה הי' עושה רע להקהות רשעו לולי הי' אוזה שכחה והעלמת איזה דבר ממנו , על כן נידון בהקדמת ידיעה משא"כ הכועס בכעס שהוא מורה היותר לעלמו בשעת מעשה אף כי יסופקו אם לדק מעשיהם או לא מצד הנימוס לכן אינם בשאלה : אמנם האורבים , כמו שהבדיל הכועס מן השוגג ומזיק במקרה כן יבדילהו מן המזיק בבחירה לומר שלא יענש כמזיק בבחירה , ואומ' כי האורבים להזיק בהשכל ודעת ידעו בבירור שהניזוק סובל היזקו בלי לדק ועפ"ז יזיקוהו ברשעם משא"כ הכועס שהוא חושב שהוא תשלום גמול על אשר הכעיסו אף כי יסופקו אם הוא עול מצד הנימוס כי בעבור חימום כעסם לא יבינו ולא ישכילו אל פעולתם אם טוב ואם ישר מעשיהם ע"כ אין לשפטם משפט עונש חמור כמו האורבים הבוחרים בבחירה שכלית להזיק : כי אמנם יזיק בבחירה , זהו נתינת טעם על חומר עונש האורבים כאמור , בבלי התערבות , ר"ל שאיננו משים לב אל לדק שמתחלק לפי הערך כאמור בד' מזה אף לא ללדק השוה כאמור בה' לזה : וכזה אמנם , כמו שאם יפעל בבחירה בלי לדק הוא עוול ורשע , כן אם הוא פועל לדק בבחירה נקרא לדיק ; ואמנם יפעל לדק , אולם יתכן שיהי' פועל לדק ובכ"ז לא יקרא לדיק , והוא כאשר יפעל ברצון לבד בלי בחירה שכלית כמו שכבר קדם זה : מהבלתי רצוניים , עתה יבאר משפט עונש לשלשת מחלקות המזיקים האמורי' , ואומר שהמחלוקת הראשונ' השוגים ופועלים בלי דעת , קצת מהם בני מחילה והם אשר ידעו החוק הכולל אלא ששגו באיזה פרט ממנו , אמנם אם שגה בכלל החוק כמו ששגה אם יש שם איסור אשת איש ובא על א"א הוא וכיוצא שהי' לו ללמוד חקי המדינ' ולא למד וכאמרם ז"ל בן נח נהרג כל שהי' לו ללמוד ולא למד וכמ"ש הרמב"ם פ"י מהל' מלכים , אבל אם שגה בפרט החוק ר"ל שידע מאיסור א"א אבי' אשתו וח"א עמו במטה ובא על א"א וסבר שהיא אשתו בטור , ויעוין מ"ש בשלישי לשלישי מזה : אמנם אשר לא בבלי דעת , אולם המזיקים אשר ממחלוקת הב' והם המזיקים מסבת ההיפעלות אשר הקפעל המזיק מהם אך לא הסכימה הבחירה השכלית עם המעשה : כ"א חשב , חשב הפועל באמת כי לא ידע עשות נכוחה כלומר גורעה הוא שעושה עול אבל התפעלות נפשו הביאו לזה כפעל אמנונה והסכים השכל עמו : אמנם איננו טבעי , הפעל המנוג' השוי איננו ישר אם לפי החקים הטבעיי' ר"ל השכליים ואם לפי האנושיים ר"ל הדתיים אשר נוסדו ע"פ אנשים חכמי' שנתבאר עניגם בתשיעי לזה המאמר : אלה אינו ראוים להענש עונש תמור מסבוסה בלי בחירה שכלית יען הכריח את האדון ר"ל השכל לעבוד עבודת עבד למתאוה :

אמנם

פרק אחד עשר

אמנם ישים אחד ספק אם כבר התבאר כראוי סבול בלי צדק ועשות בלי צדק, וזה כי הדבר הראשון הוא כמו שאמר אריופריש כי בלתי ראוי הוא להרוג אמו, והוא מאמר קצת (נ"א קצרה) רוצה למי שרוצה או למי שאינו רוצה לא רוצה, אמנם האם אמת הוא כי סבול בלי צדק יהיה רצון או לא אבל הכל הוא בבלתי רצון, וכמו עשות בלי צדק הוא רצוני), או אם הכל הוא כורח העניין, כמו עשות בלי צדק הוא רצוני, או זה רצוני או בלתי רצוני, ואמנם בזה כי סבול בלי צדק ועשות בלי צדק הכל הוא רצוני, ובלתי מן הראוי שיהיו שניהם בניגוד כפי ששניהם סבול בלי צדק, אבל אמנם נראה בלתי ראוי שיהיה הכל רצוני, כי קצת יסבלו בלי צדק בבלתי רצון, וזה ישים ספק א"ו האם כל סובל בלי צדק סבול בלי צדק (נ"א האם כל סובל בלי צדק סובל בלי צדק), או לא, כאשר בעשות כן הוא הסבול, כפי המקרה כי יקרה בשניהם אשר (נ"א יעשו ויקבלו) יקבלו דברים צדיקים, וכזה אמנם נגלה כי (נ"א יעשו ויקבלו) יקבלו דברים בלתי צדיקים, אבל אינו דבר אחד עשות דברים בלתי צדיקים לאשר עושה הוא בלי צדק, וסבול בלי צדק לאשר יסבול בלי צדק, וכזה אמנם יהיה בעשות צדק ובסבול צדק, כי אי אפשר לסבול בלי צדק אם אין שם עושה בלי צדק או לסבול צדק

אמנם ישים א' ספק, אחר שביאר בקודם מי הוא סובל רע בלי צדק ועושה רע בלי צדק, וכאשר אמר בגדר הפועל ב"צ שהוא רצוני על כן יש בזה הספק לרון כרבר גדר הסובל ב"צ ר"ל אם יתכן שיכוין האדם את עצמו לסבול ברצון בלי צדק, כעושה ב"צ או יתכן היותו בלתי רצוני, ויצוה יהפוך בו בספקו ועדיין יסביר פניו לדבר ויפנו לברר ולבן עד יצא כעניו לדקו: ועל הדבר הראשון, הספק הא' אשר נפסק למי עניינו זו המקורב כי אם נוהג האם אם כנה לאמר מתנו לא הרוג, וזה ימשך הכן זה יתנו והנה יאמר אריופריש שלא לאמוג לו בדבר הזה: והוא מאמר קצר, הוכח יובים הכך גבוה אריופריש וזה כי הנה גדר קצר הוא כפי האמור בקודם סבל פועל צדק, הוא העושה רצון שרוצה או לא עושה למי שאינו רוצה, ולפ"ז א"כ הי"ב הכן למעוש רצונו אתם פועל צדק בהרינתה הפך דבר אריופריש: אמנם שאם אמת, אמנם מלבד הספק האמור יש לחקור על גדר הסובל בלי צדק אם הוא רצוני ר"ל שאינו נקרא מקבל וסובל ב"צ כ"א יהיה זה הסבל ברצונו, וכהסכמתו כמו העושה ב"צ, או הוא בלתי רצוני כ"א בע"ב יקבלו וסבול הרע וג' הפוקות בדבר א' יתכן לומר שכל הסובלים ב"צ מסורבים להיות רצוניים כמו פועלי ב"צ, ב' ר"ל שכלם בלתי רצוניים, ג' ר"ל שקצת רצוניים או בלתי רצוניים אין קפידא בדבר כי כלם נקראים סובלי ב"צ: ואמנם בזה, אולם בזה השיווי השווה ומשוה סבול ב"צ לעשות ב"צ להיות שניהם רצוניים כפי הנחת הספק הא' יתחייב א"כ שישוו ג"כ בניגוד ר"ל שיהיו סבול ב"צ ועשות ב"צ שהם הכונה והמחשבה הקודמת ליציאת הפועל שהוא לעשות לאחר לפעל שהוא קצה הפעל, המתנגד לקצה הכונה רוצה לומר כי כל סובל ב"צ רצוני, כמו עושה ב"צ ר"ל שיסבול הרע הנעשה לו ברצון ובעוב לב: אבל אמנם, ואמנם רואים שאין הדבר כן כי רבים מב"א יסבלו רע מנעשה להם ב"צ בבלתי רצון כ"א בע"כ, והוא הפך המתחייב מהנחת הספק הא' לכן אפס מקו' לספק הא': וזה ישים ספק א', ועל הקושיא האמורה יש לספק האם מוכרח הוא שישוו סבול ועשות עם סובל ועושה בנידון הרצוני ובלתי רצוני, כי הן כהיות סבול ועשות (שהם הכונות ומחשבות לעשות) שניהם שוים להיות רצוניים כנה יהיו נגודם שהם הסובל והעושה גבם הפועל שוים ג"כ להיות שניהם בלתי רצוניים עכ"פ או שניהם רצוניים, וא"כ חזר הדין להיות הספק מסופק כאשר בתחלה: כאשר בעשות, הכונות משתוים לבד והפעולות משתוים לבד כאמור: אבל אינו ד"א, אך ההכנה והפעל אינם ד"א כאמור: כי אינו א' לסבול ב"צ, ר"ל כי סבול ועשות הם ממאמר המצטרף אשר לא יכונו

צדק אם אין עושה צדק , ואם אמנם יהיה עושה בלי צדק בהחלט בהכרח יהיה שם רוצה , ואם הוא רוצה הוא ידע למי וכמה ולמה , האיש החוטא אמנם ברצונו יזיק לעצמו כי ברצונו יסבול בלי צדק ויהיה אשר הוא לעצמו , אמנם יהיה העושה זה מדברים המסופקים אם יקרה אשר הוא יעשה לעצמו בלי צדק , עוד האם אחד הוא רוצה בעבור חטאו לקבל נזק מאחר רוצה , וא"כ יהיה רוצה לסבול כלם בלי צדק , אבל זה הגדר אינו ישר אבל יש להוסיף עליו אשר הוא מזיק יודע למי וכמה , וזה בבלתי רצונו , וכן אמנם יסבול אחר נזק ויקבול בלי צדק במקרה , אבל בעצם לא יהיה ברצון כי אין רוצה , ולא החוטא אבל יפעל בבלתי רצון ולא ירצה , אחר שלא יחשוב היותו מעולה , אמנם החוטא מעשה אשר לא יחשוב היותו ראוי לעשות , אמנם הנותן אשר לו כמו שאמר אומירואש אשר נתן גאלקו לדיאומידאס כלי זיין מזהב בעבור אחד מנחושת , ונתן מאה שורים בעבור ט' , לא סבל בלי צדק כי בו הוא לתת אשר לו , אבל לסבול בלי צדק אינו בו , אבל ראוי שיהיה שם עושה בלי צדק , על בן גלוי הוא כי סבול בלי צדק הוא בלתי רצוני .

אמנם

יכוונו מבלעדי זה ומשתווים יחד : ואם אמנם , ואחר שעשות ב"צ בהכרח רצוני כאמור בקודם ויודע למי ירע וכמה ולאיזה תכלית , יחויב מזה שכל חוטא רוצה ב"צ בסבול רעת נפשו : האיש החוטא , כל חוטא הסובל רעת נפשו , ר"ל כל חוטא סובל עונשו על חטאו ברצונו בשכבר הסכים לחטוא חטא משפט עונש העולה עמו אם בידי אדם ואם בידי שמים ר"מ אם על אחות נפשו ישכב את אשה דוה הנה ברצונו זה הסכים להיות זב כמוה ואף נדחה עליו וככה בכל עונשי מצות התורה , וזה טעם ההתראה להעירו כי הוא מסכים ורוצה בענשו : ויהיה אשר הוא לעצמו , ויהי' מקבל עונש ב"צ אשר רצה בעצמו בעשותו פעל ב"צ : אמנם יהיה העושה , ישוב ויאמר אם האמור על פי ב' סברות א' הנה בוא העונש על חטאו הוא מסופק בעיני החוטא אם יבוא בידי שמים עכ"פ או לא והנה הוא חושב מחשבות בל ימוט לעולם ככתוב אשר אין נעשה פתגם מעשה הרע מהרה על כן מלא לב בני האדם בהם לעשות רע , ב' ואם יחטא חטא משפט עונש ב"ד הדבר מסופק יותר היעלה על לב שהחוטא ירצ' ברצונו הטוב לסבול עונש רע מב"א כמוהו : וא"כ יהיה רוצה , כי אם נאמר ככה יתחייב מזה שכל המכוון לסבול רע יכוין את עצמו ברצונו לסבול הרע והוא שקר כי לא רבי' יכוין א"ע לסבול ב"צ ברצונם : אבל זה הגדר אינו ישר , הגדר האמור שכל מזיק ופועל ב"צ יודע למי וכמה אשר אמרנו בלמוד הספיקה לחוטא ומקבל ב"צ ר"ל עונש והיזק שהוא ג"כ יודע ורוצה , וזה הגדר איננו שלם אך יש להוסיף עליו ולומר הגדר כזה כל מכוין א"ע לעשות ב"צ ולהזיק לאחר יודע ורוצה במעשהו , וזה בבלתי רצונו ר"ל הניזק דעתו לסבלו בלי רצון : וכן אמנם יסבול אחר , וכעין זה בשכל בפועל יסבול איש בלתי חוטא נזק במקרה ובלי רצון : ולא החוטא , גם החוטא לא יכוין א"ע לסבול מעשו ברצון : אחר שלא יחשוב , והעד שאיננו ברצון בהיותו בלתי חושב שישות מעולה ושלם בחטאו או בקבלת ענשו : היותו ראוי לעשות , הוא נתינת טעם למה שאמר שלא יחשוב החוטא היותו מעולה ושלם בחטאו , ואומר כי זה בעבור שאין רשע והחוטא חושב שמעשהו ראוי ונכון לעשות עד שיקנה שלימות על ידו : אמנם הנותן , אולם יש לספק ולומר שהסובל ב"צ יסבול ברצון מהנותן הונו בלי צדק לרעהו כמו שנתן גא"לקו ברצונו בלי צדק זהב בעד נחשת ומאה שוורים בעד ט' : לא סבל , הנה אין זה נקרא סבל ב"צ , כי הוא נתן מתנה כאדם העושה בתוך שלו , אבל עכ"פ אין כח באדם לסבול ב"צ ברצונו מאחר : אבל ראוי , אך מן הראוי שיהי' שם עושה ב"צ , ואם נאמר שהסובל ב"צ סובל ברצון אין שם עושה ב"צ כי ברצון הסובל ישוב צדק ולא יהי' שם עושה עול בעולם וזה שקר : ע"כ גלוי , הנה מכל זה מבואר שכל סובל ב"צ הוא בלתי רצוני , כן נ"ל פי' זה הפרק והוא נכון מאד והרס"ע כתב שאריסטו בלבל דבריו בזה , והמשילה מכוונו הוא ערבב דברו וסתר את עצמו בפירושו כמה פעמים כמו שיראה המעין .

פרק שנים עשר

אמנם עוד נבאר לאמר ב' דברים · האם עושה בלי צרק הנותן יותר ממה שראוי או המקבל · ואם הוא עושה לעצמו בלי צרק אם יקרה כמו שאמרנו הנותן עושה בלי צרק אבל לא המקבל יותר · אם אחד יתן לאחר יותר מאשר לעצמו והוא יודע ורוצה · הנה זה עושה עול לעצמו כאשר יעשו הנלוזים במעגלותם · וזה אינו נכון · כי הישר ראוי להמעיט ולהקטין עצמו · או נאמר כי אינו (נ"א מתן) יותר לאחר מהטוב המוחלט · כי אם יקרה כן הוא מעדיף לעצמו בכבוד או בטוב המוחלט · עוד פתרון זה כפי גדר הדבר אשר הוא עשות בלי צרק · כי זה (לא) יסבול דבר חוץ לרצונו · על כן לא יסבול בלי צרק בעבור זה אבל יסבול נזק לבד · אמנם גלוי הוא כי הנותן יותר עושה עול לא המקבל · כי בדבר אשר ימצא בלי צרק אין שם תמיד עושה בלי צרק כי אם כאשר הוא רוצה לעשות זה · כי הרצון הוא התחלת המעשה · והנה היא בנותן לא במקבל · עוד עשות יאמר על ענינים רבים והוא כי יקרה

המעיין המשכיל על דבר / ומן זולת הדברים השכיל ותדע טוב טעם ודעת באמרם ז"ל האומר קרע כסותי ע"מ לפטור פטור / והאומר קטע ידי ע"מ לפטור חייב (וכ"פ הרמב"ם בי"א מהמישי לחובל ומזיק) הנה כי באמת אין אדם סובל היזק ברצונו ואף כי יאמר בפיו שהוא רוצה לבו בל עמו כמסקנת החכם בזה הפרק / לכן בדבר שבגוף אין תנאו קיים · וזה כי בעת החבלה מתחרט כי אינו סובל ברצון מרגשת הכאב ולכן החובל בו עושה ב"צ כי אז עושה למי שאינו רוצה לקבל פעולתו · בשמעו וכמו שאמר אריסטו בהריגת האדם / אולם בדבר שבממון תנאו קיים מטעם מתנה ונחת רוח גמור ורוצה גם בשעת ההיזק / וזהו שעשו רצון ע"י כפיה כגון ברצון גמור · כי גם בעת נתינת כגון רוצה הוא להיות חפשי מהכפיה ואינו מתחרט :

אמנם עוד נבאר / אחרי אשר הספק הקודם אם הסובל הוא רצוני / ובעלה שאינו רצוני ? חבר · אלו שני ספיקות מתדמים אליו / והם א' אם ישפוט השופט · משפט מעוקל ויחייב את הזכאי לתת לבע"ד יותר כפי הראוי לתת / מי הוא זה עושה בזה בלי צדק / הנותן ר"ל השופט המצוה לתת או המקבל / ב' אם הוא עושה לעצמו ר"ל אם הבע"ד נותן מעצמו יותר מן הראוי בלי משפט השופט : אם יקרה / אם יהי' זה במקרה לפעמי' כי לפי הטבע האנושי יתן הנותן פחות מן הראוי : אבל לא המקבל / יש לגרוס במקום אבל לא אלא או אם כי' הנכונה כי הוא זה הספק ואין בו וודאי : הנה זה עושה עול / הנותן יותר עושה עול לעצמו כמו שיעשו הנלוזים ר"ל הבלתי נוהגים בשורה ומוותרים הרבה משלהם לאחרים : וזה אינו נכון / הוא תרמית והפיזור אינו דרך ישרה : כי הישר / כל ישר באדם ראוי לו להמעיט ולהקטין במתן ובהוצאה על עצמו : או נאמר / או יתכן לומר הפך האמור והוא שהנותן יותר מהראוי מאשר לעצמו · אינו מגזול עב"ב בסיבת שאינו ממון טוב אמיתי כ"א טוב מדומה חולף ועובר לא יתנו / אף כי הנותן מחליף בעד המדומה שנותן יותר / בכבוד ר"ל שקונה לו שם טוב והוא היותו נדיב וותרן / או שמרגיל את נפשו בקנין הנדיבות שהוא טוב מוחלט דבק בנפש / והנה הוא כמחליף רע בטוב עד שאינו עושה בלי צדק כלל : עוד פתרון זה / עוד יוסיף ידו להוכיח שהנותן יותר משלו לאחר אינו עוש' ב"צ / הנה בהיות גדר העושה ב"צ הוא שיסבול המקבל ממנו דבר מה שהוא נגד רצונו וכמו שבעלה במסקנת בפ' הקודם / והנה זה הנותן משלו סובל ברצונו ע"כ לא יהי' סובל בלי צדק כי אם סובל נזק ברצונו / להיות שכל הסובל ב"צ סובל בלי רצון משא"כ זה שהוא סובל ברצון : אמנם גלוי / אחר אשר התיר הספק הב' ואמר שאין הנותן עצמו יותר משלו עושה ב"צ / שב להתיר הספק הא' והוא אם נעשה בזה על פי השופט / ואומר כי הנותן ר"ל השופט המעוות הדין הוא העושה בלי צדק / אף כי כל עושה ב"צ רוצה במעשהו טרם יעשהו / והרצון הוא התחלת המעשה והנה זה הרצון הוא בנותן לא במקבל לכן יהי' הנותן ר"ל השופט עושה ב"צ / עוד עשות / אשר עוד יורה שהשופט המעוות הדין הוא עושה בלי צדק /

וזה

אם כי משות יאמר על ב׳ דרכי׳ על עשיה בפעל ר״ל ברצון ועל עשיה במקרה ר״ל המעשה נהכרח כמו האונס אנופלת מעלמה והריגה והכלל המשוגה ושאר תיות טורפות כטבעם , ד״ר המזיק והעבד המלווה מאדוניו על הסיוק , שכל אלה עושים דברים רעים אך לא כול״ אם נתיות בגדר הפעל קוה עשות ב״ל נבחירה לעורית ידעת מי ולמה וכמה והם לא נבחירה עשו אלה הרשות ר״ל נהכרח או בטבע , ומבואר א״כ מזה שהעושה ב״ל בנבר המשפט הוא השופט אשר ברלונו נעשה הפעל עוד אם השופט , עוד ראי׳ שהשופט הוא העושה ב״ל יען בידו להטות משפט ליקח מאחד ולתת לאחר ועל פי שנים דרכים יתכן שיעות משפט א׳ אם העביר חוק ומשפט שלא כדת ונימוס המדיני ופסק הדין לפי יושר השכלי אשר לו ראשית וקדימה למשפט הדתי , הנה בגולא בזה לא עשה השופט עול כלל ר״ל צרקם בפעל בערך אל הצדק הדתי אך יושר הוא בערך הצדק השכלי אשר לו משפט הבכורה וראשית אלהדתי : ב׳ אם הוא מכיר שדן בלא צדק , אם בעבור הכרת פנים או מפני יראת הבע״ד , או שלקח שוחד , וזה הוא עול באמת והשופט מעשה בלי צדק : כמו אם הא׳ יחלק , אם יחלק השופט בעול הצדק המתחלק לפי הערך : ואשר ישפוט או אם ישפוט עול בצדק המתחלף לפי השווי : יותר ראי׳ לו , יותר יקח הבע״ד בעול מאשר יתן שוחד לשופט כי שנתן להם השופט שם בעול לא לקח מהבע״ד שוחד שם כ״א בכסף פחות משווי השה כי הבע״ד רולה להרויח בשוחד שהוא נותן , והכלל שהשופט הוא העושה ב״ל ברלונו והבע״ד הנותן הוא רק כמו כלי אומנות אליו : אשר הוא בעלמם , נכחם לעשות , והנה אחרי הודיענו שהשופט הוא העושה ב״ל שהעיות הדין לא יוכיח את הזכאי לא המקבל , אם בסיות גדר עשות ב״ל שיהי׳ לעושהו ידיעה בתחלה למי וכמה ולמה ואך יעשה מעשהו עד שיושלם הפועל כפי מה שעלה ברלונו אם טוב ואם רע אשר כל זה בשופט לא במקבל המקבל בלי דעת , לא לנעל דעת ההמון האומרים מחשבות און לאמר כי נקל הוא עשות ב״ל מאין הכרח לידיעה בתחלה האמורה , ויהי׳ המתחייב מדעתם זו שהמקבל עושה ב״ל לא השופט הנותן הפך האמור , גם יתחייב לדעתם שנקל עשות צדק כמו שנקל לעשות ב״ל כי ידיעת הכפנים אחת על כן יקלו בעיניהם מורי בצדק ומוכיח לרשע אומו שופטי ארץ בתוהו יעשו נסרחה חכמתם בעיניהם כי הם אך למותר יען נקל עשות צדק בלעדם , כנה על זה ישוב לאמר : וזה אמנם אינו כן , ר״ל אין הדבר כמו שיחשבו זה כי באמת נקל הוא לשכוב אשת רעהו וגם לתתת לעשות ב״ל כמו לגנוב את קרובו או לשכור בכסף אנשים רקים להרע לרעיו בלי לדק : והוא בהם , נכחם לפעול הרעות האמורים מלד הפועל אין לריך כח נוסף זולת כח הרלון לבד כי הם בעלמם הפועלים ואין מעכב על ידם : אבל שיהי׳ כן להם , אך להוליא הרעות לפעלן אין בכח ר״ל בכחם לפעול הרעות מלד הפעול והמקבל כי יעמדו כנגדם ולא יקנום להרע אותם , ועל זה לריך הסכלה וידיעה איך יוכלו להרע אותם בערמה או בגבורה גלוי יקרא בשם עושה ב״ל בעבור הידיעה בתחלה משא״כ המקבל ע״פ השופט שאין לו ידיעה בתחלה לכן לא יתואר בשם עושה ב״ל בחוזר הדין להיות השופט אשר לו ידיעה בתחלה הוא העושה ב״ל כאמור : אמנם ב״ע הכרת הדברים , גם בעושי הצדק טעו האנשים לחשוב שהוא נקל

יקרה לאשר אינם בעלי חי׳ שיהיו והיו והעבד המצווה לא יעשו עול , אבל הם עושים דברים רעים , עוד אם השופט ישפוט בבלי דעת לא עשה עול לפי הצדק הדתי ולא המשפט הוא בבלי צדק אבל הוא כמו בלי צדק , כי יש צדק דתי וצדק אחר ראשון , ואם הוא מכיר שדן בלא צדק הנה עושה רע בעבור חמדה או בעבור מציאות חן או מיראת עונש כמו אם יחלק בלא צדק ואשר ישפוט עול בעבור זה יותר יהיה לו מאלה אשר נתן להם שה לא יקח שה אבל יקח כסף , אמנם האנשים יחשבו אשר הוא בעצמם לעשות הרבים בלי צדק ובעבור זה הוא נקל היות בלי צדוק , וזה אמנם אינו כן כי ההתערב אל אשת שכנו והכות את קרובו ותת כסף ביד הוא נקל והוא בהם , אבל שיהיה כן להם לעשות את איננו נקל ואינו בהם , אמנם ג״כ הכרת הדברים הצדיקים ובלתי צדיקים לא יחשבו שהוא צריך לחכם

יען

אך כי הדברים הנאמרים בדיות אינם קשים להבין אבל אשת (נ"א אשר) אינם דברים צריקים כי אם במקרה , אבל איך ראוי שיהיו נפעלים ואיך יהיו מחולקים הדברים הצריקים , זה אמנם צריך לדעת יותר מהבריאות פ"א שמהדבש (נ"א שמהדבש) היין והלבורים והשריפה וההיתוך נקל לדעת , אבל איך ראוי לחלוק הבריאות , ולמי ומתי הוא צריך אל פועל גדול כמו היות רופא , אמנם בעבור זה יחשבו כי ידיעת הצדק הוא ידיעת בלי צדק , יותר כי כל אדם יוכל לעשות כל אחד משניהם כמו התערב אל אשת הכות חברו ועזוב הכובע ולהתהפך בכל דבר , וזה אינו כי ידוע ועשות בלי צדק אין זה עשות אבל הוא כפי המקרה , אבל עשות הוא עשותו באשר נכון לעשות , כי העלות ארוכה ומרפא אינו תלוי בהיתוך או לא אבל בעשות כן כראוי , אמנם הדברים צדיקים הם באלה אשר בהם הטובות בהחלט ויהיה להם הערפה חסרון

נקל לדעת מהות הצדק כי כאשר יכיר שהפכו וכל פעולה שאינה בלי צדק מחויב היותה בצדק וכמו שעושה ב"ל אשת חברו זה . נקל כן דעת הצדק שהוא הפכו וכו' שהוא נקל , אם שאין הדבר כן , גם כי כללי החקים אשר בדם כמו אהבת הריעים ונתינת לדקה וביוצא בהם מכללי החקים נקל להבין בדרך כלל : אבל אשר , הך לדקות המעשות פרטיות אינם מובנים כ"א במקרה ר"ל כהיותם מופשטים ממעשיהם כלומר יודעו דרך כלל אך לא דרך פרטי ר"ל לדעת צדק כל מעשה איך ראוי להתפעל על ידינו בפרט איננו נקל , כמ"ש כתוב בקורס דרך כלל ומקרה המופשט מפרטי המעשה , והכנס לרעיך כמוך , הוא ענין נקל להבין בשפה קלה כעם מועט עמידת כהם על רגל אחד וכמעשה דהלל גיורא , אך הבנת איכות האהבה ומחלקותיה בפרט ר"ל אם ימית את עצמו בעבורו , או רק את כל אשר לו יתן לרעהו כנפשו וכמו בינו ובינו , או מה ליהם או מוש כטעם המצוה על ינוגו יותר מהומש , ידיעת איכות זאת המצוה ופרטים הוא ענין בלתי נקל וכנה איכות הלדקה וכמות , אשר פרטי הכללים ואיכותם אינם קלים להבין בשנה קלה , ועליהם אמר להלל ביורא ואידך זיל גמור , ר"ל ידיעת איכותם ופרטיהם : יותר מהבריאות , יותר צריך האדם לצרו את עצמו בידיעת פרטי הצדק מהבריאות אל פרטי

התפואות כי רפואת הנפש היא יותר קשה מרפואת הגוף : שמהדבש והיין וכו' כי זה אתנו רופא היודע להרכיב סממני הרפואה לכל חולה . כי היתוך ר"ל חתכת אלה בסמים האמורים נקל לדעת , אך המקיצי מאטערי"א שען בלע"ז אינם מרפאים עכ"פ : אבל איך ראוי , אבל הרופא הגדול ממנו בחכמה יודע פרטי מעשהו כמות מחלוקתו לתתו לזמנים מוגבלים ולמי מהחולים יתן , : והו ענין קשה יותר מהרכבת הסמים והרכבתם כי מלאכת ההרכבה היא כמו כלל ומלאכת הרפואה היא כמו פרט שהוא קשה הידיעה יותר מידיעת הכלל , אשר בערך זה הוא ידיעת פרטי הצדק אל כלליו ובעבור הכרח ידיעת הפרטים צריך למורה ושופט : אמנם בעבור זה יחשבו , אולם מה שנחשבה ידיעת הצדק קלה בעיני האנשים , הוא להיות שחשבו שידיעת ההפכים היא אחת ולפ"ז אחר ידיעת הצדק קלה בעיניהם כמו שקלה בעיניהם ידיעת בלי צדק בעבור שבידם לעשותם כפי מחשבתם וכאמור : ויותר , וליתר ביאור הדבר הוא שכל אדם נקל לו עשות צדק או ב"ל : ועזוב הכובע , הוא סי' לבריחת בעל המלחמה ופשיעתו בשר שמנח בטעם וכובע ישופה בראשו שפל"ים בלע"ז : ולהתהפך בכל דבר , והנה נקל הוא עשות אחד מב' ההפכים בכל דבר צדק או בלי צדק : כי ידוע , כי נראה עשות ב"ל או לחשוב לעשות ב"ל הוא כפי המקרה ר"ל כפי ידיעת הכלל המופשט מהמעשה הפרטי פרואק"טים בלע"ז וזה נקל לדעת ולהבין כאמור לך לעשותם בפועל כפי הראוי ולהשלמת כל מעשה הוא ענין קשה וצריך למורה ושופט כאמור : כי הבלום ארוכה , כי הרפואה לא תשלם בהרכבת הסממני' ע"י המתיך שהוא בערך הזה אל הרופא הבוחן אותם לחולה בפועל ממש : אמנם הדברים צדיקים , אולם בזה הדברים הנותקים הוא בכיוון מוכות . בפועל מוחלט , וכמו ישני בדר בלי צדק ר"ל להיות בפועל מוחלט ב"ל : וזה' להם עודפה , וכי' בידם לסדיף כטוב או

לאמר בטוב כאשר אמרנו ובמשפט הבחירה אשר כדת השכל המשער מדת הפעל אין הוגם לעשות [illegible] השיעור בהכרח : אשר לכם הפלפה וחסרון , יש פועלי צדק אשר בידם עונם לפעול בהעדפה או בחסרון . ר"ל שבבחירה בידם להעדיף או להחסיר בפועל כפס , וזאת נקראו אלהיים בהיותם טובים בהשכל מעשיהם באמת אשר הכל יעשה בהשכל ובבחירה בכונת כלם בחכמה עשים ולא נכונה ידברו האומרים שהם גם יפעלו בזמן לבד אלא בבחירה שכלית כי הוא זה ספק בקצור האמור) : [illegible] והספק אלה האלהיים המאמרים יש אנשים רעים ואחרים אשר לא מועיל להם שום דבר בנפש כמו המינים אשר בל בחירה לא ישובון והאומר פסוע ושוב , שאין ספק בזה לשוב לפיומי מרבי זמן לתשובתו . בעונה אוחרומר יבא זמן למועד בכה יעשה כל הימים עד ימתפשו האחד : עד נבול מגבל , כמו המותר לגבר אחד כי הצדק הוא טוב מנושי . ר"ל בכל : כדבר שבדר הצדק היה עונב בבחירת ביד פועלה כאמור :

האור . לומר סמוך לזה , אחר שביאר בקודם בדר [illegible] הצדק והצדיק ואמר שהם החקים הכללים אשר בהם נקראים צדק והמתכב על פיהם נקרא צדיק , הנה בי טוב לסמוך אליו ביאור גדר החסד והחסיד להיותם דומים זה לזה : כי יסם , הצדק והחסד הנה מקריים , והצדיק והחסיד הנבוחרי המקריים ומתוארים גם : אינם ר"ל , הצדיק והחסיד אינם נאמרים בדימוי השם על גוף אחד כי נבדלים הם , אך לא הבדל גדול עד שיהיו שתי סוגים שונים , אבל נבדלים במין ומתאחדים בסוג : בעתיק לאשר יותר טוב , בקרא בשם החסיד את האדם היותר טוב במין האנושי : כי זה בלתי נכון , כנגד האמור שהחסיד הוא הוא שיוסיף טוב באדם אשר אמיתי מפני שספיקו יתכן שיסופקו עליו , אי יתכן לומר לפי"ו שאין טוב באדם אלא החסיד ולא הצדיק זהו הפך המפורסם , כי יתכן לומר שהחסיד והצדיק הם מודים על איש אחד והוא השוב שבנ"א והכבדל ביניהם הוא שהצדיק אמרה דבר אחד ר"ל על הצדיק לבד אך החסיד אינו מורה ר"ל לבד כי הצדיק מורה דבר אחר ר"ב . כי יתכן לומר שהצדיק והחסיד הם ב' שמות נרדפי' לאיש אחד והוא הטוב שבנ"א : אמנם אלה בדברי' . אך באמת אין זה ספק ומחידה בלבבי הצדיק והחסיד . הם שניהם כאחד טובים , רק שהחסיד הוא יותר טוב מן הצדיק : אולם יעשה זה הספק , אולם סבת התעוררות הספק האמור הוא להיות שהחסיד הוא עלה הצדיק ר"ל מעלתו הצדק . כמו הצדיק אך לא כפי הצדק הנימוסי ר"ל יותר נעלה מהצדק הנימוסי כי החסיד עושה לפנים משורת הדין : אבל כפי היותו תקון [illegible] החסיד [illegible] אשר [illegible] הצדק [illegible]

ואחסרון באלה . ויש מהם אשר להם תועלת ותוסף בכמו אלו האלהיים . ויש אשר לא ימצא להם דבר מועיל והם רעים דשאנם תעלת אין להם . אבל הכל יזיק להם . ויש אשר עד גבול מוגבל יזיק :
[illegible] הצדק הוא טוב אנושי [illegible]
[illegible]

פרק השלשה עשר

[illegible]

האור לומר סמוך לזה מחסד והחסיד כי יחס החסד אל הצדק והחסיד אל הצדיק . ואמנם אינם דבר אחד כפי התואר ולא זרים מסוג אחר למביני' פעמים נשבח החסיד ואיש כזה על כה אך בשבחו הצדק באלה הצדיק לאמור יותר טוב החסיד . כי אותו עלוי לשבח אמנם פעמים יראה לבעלי השכל כי זה בלתי נכון . כי אם החסיד הוא זולת הצדיק והוא משובח א"כ נאמר כי צדיק אינו טוב או חסיד אינו דבר אחד . ואם שניהם באחד טובים הנה הם דבר אחד . את הספק אמנם קרה בעבור זה אצל החסיד . אמנם אלה הדברים כפי הענין הם על יושר ואין בהם דבר סותר כי החסיד הוא צדיק והוא טוב מהצדיק . ואינו בדבר מסוג אחר אבל הוא טוב מהצדיק . והנה שניהם הצדיק והחסיד שניהם באחד טובים יותר טוב החסיד . אולם יעשה זה הספק אשר החסיד הוא צדיק ולא כפי הדת אבל כפי היושרת הצדק הדתי . והסבה כי הדת תדבר בדברים כלליים . אמנם

אומנם בקצת הדברים א"א לומר היושר בכלם · ע"כ בקצת הדברים בהכרח הוא לומר הדברים בכלל כי אשר לאמרם על יושר שלם · כי המשים דת ישים הדברים אשה על הרוב · ולא יסכל החסרון אשר יקרה בפרטים ולא יחפר עשר הדת · זה כי ההכרן איננו בדת ולא במשים הדת כי אם בטבע הדבר · כי טבע הדברים הנפעלים הוא כן · לכן כשהרבה הדת בכלל ויקרה בזה הכלל חסרון · אז נכון הוא לאשר עזב משים הדת ואשר חטא בשומו בכלל ליישר הדבר החסר בו · אשר משום הדת אם היה מצוי היה אומר זה אם ידע החסרון אשר בדת · על כן זה צדק והוא יותר טוב מצדק · ולא מצבק המוחלט אשר הוא הטבע · כי אם מהצדק אשר הוא חסר בעבור היותו בכלל · וזהו ענין החסד · והישרת הדת כשהיא חסרה בעבור הדת הפרטי · כי זאת הסבה אשר א"א להיות כל הדברים בפי הדת · אלא לשום בדת לפרטים על כן צריך תיושבה · כי החסר הנתון לדברים בלתי מוגבלים · הוא בלתי מוגבל · כמו שעושים בארץ לישניה · כי אמת כי השפרת הוא נקל להתפעל בשיבה על האבן יכפעל (כ"ש יאמר) בפי שטח האבן ועל כן ישתנה כפי כל אבן הבנין

בחסד כוח שפרת והנימוס חנים משפטים כוללים לא פרטיים כי א"א לפרוש כל פרטי המשפטים שיפלו בין איש לרעהו · לכן הנית הדת כללים · כל כלל כולל פרטים כרבה תחתיו · והנה לפעמים ישאר פרט אחד שאינו נכנס תחת גדר הכלל ויולא · משפט מעוקל לפי הכלל המונח בדת והנה המיישר בפרט הכו נקרא חסיד כעושה צדק שלא כדת כ"א לפנים משורת הדין הדתי : ישים מו בדרי אשה על הרוב · מנית הדת ישים עיניו על הדברי אשר יקרו לרוב ויכללם כולם בלל דבר חוק ומשפט אשר ישר · ויספר איזה פרט אשר לא יבגם תחת גדר הכלל : לא יסכל · הפעדר כפרט ההוא גדם איננו מסבת בכלם מנית הדת אשר לא ידעו ושם חסרון בדתו · אך אמנם בן טבע כל הנפעלים · בהגלוניות והטבעיות שיהיו הבלתי מצידת הכללים · על כי ישר ויעזבו קלת בפרטים כמו שנראה כירידת הגשמים והרעמים שהם לסגלית טובת הכלל ויקר מקריבם שינזק במקרה לחיזה פרטי ויותר שזה יקרה כן הפנטיים · לכן כשתרנה · באשר תרבה לגלול פרטים הרבה תחת כלל אחד או לא יענו איזה פרט הבלתי נכלל תחת הכלל ההוא ובני הנכונה כשתדבק : אז נכון · וישר או עושה החסד ישלים זה הפרט · והנה החסד נקרא צדק היותר נעלה מצדק הדתי · כי הוא לפנים משורת הדין והדת · ונקרא בשם חסד מטעם כי חסד הוא האמור באחות שמכינו חרפה (או חסד בדרז"ל שנכנו הכמות לקרא בשי"ן בשיבוש · וזה כי השוכב את אחותו מעיר חסד בלב הבריות לומר שאיננו אחותו באמת ואמן וינתה בהיות הדבר נגד הטבע שאין משתוקק אל

ואומנם (א"ח) שאין מנית הדת הרבתו ישא אלא גם על כבר לתקן יושר עד הפרט ורבים יחסדוהו שלא ידע : ולא מגדת במנחלנו · אין הפרש החסיד משלים חסרון הצדק הטבעי כ"א הדתי · והטעם לא יקרא חסיד בהיותו משלים הצדק הטבעי כ"א בשם חכם יקרא כמו הרוא בענים נמת הקליר ויודע כי הגשם נכון לבוא ואינו קולר הקמה ומאסף הקציר כנילה · הנה זה המיישר הצדק הטבעי איננו נקרא בשם חסיד כ"א בשם חכם וזריז : א"א לשום הדת לפרטים · כי הפרטים רבים הם לא יכילם ספר לכן עשה מנית הדת כללים קצרים כל כלל יכלול פרטים רבים תחתיו · ויותר מהמה הדת באלנה שכוללה כל המשפטים דין ד' אומרין ואזיקים כפרשה קלרה אחד וכללים מעטים · והפלפול והניתורים הפוסקים ובעלי ש"ות אינם אלא מתיכי הכללים לפרטיהם · ארוכה מארץ מדתם ואין קץ למלאכתם עד עולם : לדברים בלתי מוגבלים · לפרטים הבלתי נכללים תחת כלל אחד · אין להם כלל בדת ועל החסיד ליישרם כיאם הקרום : בארץ לישורה · בארץ הוא היו הבונים בונים בעופרת מהותך במקום הסיד · והנה ידמה ערך החסד אל חקי הדת כערך העופרת אל אבני הבנין ר"ל כמו שהעופרת או הסיד הנתון בין אבני הבנין מיישר החומה · כבה הסל הנתון בין חקי הדת מיישר הדת · והוא הדבר שכתבנו (אסף ח"ב) סיב יישר אבני חומה נמול מרגם

קנינים והחסד דבר חוק ומשפט : הנה גלוי , שהאומר
נגלה שהחסיד הוא צדיק יותר מהצדיק הדתי לישר
הפרט הבלתי נכלל בכללי הדת כאמור : כי הוא מתר /
בוחר לישר בהשכל כמשפט הבחירה שהיא שכלית (יעוין
בס' לב' מ״ה) : ואינו אכזרי , אין החסיד אכזר להרע
לעולם בהענשים או לחזיים בעונש קשים :

אמנם האם יקרה , הנה הוא סדר כלל לדבר בזה
האומר בדבר חוק ומשפט פועל צדק או בלי
צדק ושכל צדק או בלי צדק , בא לבאר בזה מה משפט
הפועל בלי צדק ושכל אותו בעצמו כמו שהוכל בעצמו
ואמר : האם יקרה , הנה כמסתפק ושואל איתכן לפי
הנימוס שיעשה אדם עול לעצמו : זה גלוי , היתר זה
הספק מבואר ממה שקדם , והוא כי הדת תסדר דברים
צודקים בכל מדה ומדה מן המעלות האנושיות , ולא
תצוה שיהרוג האדם את עצמו : אשר לא תצוה תמנע /
ר״ל כל פעולה גרועה שהמנע עשותה הוא היותר ולא
באה בדת המצוה על עשותה , נשאר הדבר ההוא
במתכונתו בשכל והרי היא כאלו תצוה הדת בהמנע
עשותה , ולזה תכיב הריגת האדם א״ע עול לפי הדת
עם שלא באה הדת לצוות על ההריגה , עוד אמנם
המזיק , עוד יורה אשר הוא עול , להיות שכל מזיק
לרעהו חנם , הנה הוא מזיק ברצון והוא עול , אשר כן
ההורג את עצמו עושה ברצון לכן הוא עול : אבל למי /
למי הוא עושה זה העול , לעצמו לא יתכן וזה כי מגדר
העול הוא שיסבלהו האחר בע״כ כמבואר בי״ב מזה ,
והנה הוא סובל הריגתו ברצונו , לכן יסיבהו לעול
לעירו , כי אנשי עירו ישינו בושה וקלון על דבר הריגתו /
כי יאמרו שהגיעה שכל עול רב מהם עד שבחר מות מחיים
בעבורם , ואף כי יעשוק תקם כדבר העוור המדיני בבגדו
בם לבלתי בד היות עוזר למו אחרי אשר בשעותו , זרש״ם
פי׳ בענין אחר : עוד כפי , עוד יורה שאינה עושה עול
לעצמו וזה כי כל עושה עול הוא רשע ר״ל שהרשיע לעשות
רע לאחרים , וההורג א״ע לא הרע לאחרים לכן אם
נאמר שהוא עושה עול עכ״פ הנה הוא מעוול לבד ולא רשע : אינו עושה עול , הוא טעם למה שאמר שאינו רשע בכל
זה ר״ל שלא הרע לזולתו בהריגתו וגם לעצמו יען כי אין עושה עול לעצמו בהיותו ברצונו במו שקדם : כי זה דבר אחר ,
כי ההורג א״ע אינו מסעול הדתי המרים לאחר אשר כזה לכן אינו עול כ״א בלבד מה ; כמו רך הלבב , ההורג א״ע
הוא כמו רך הלבב יען רך לבבו מפחד סבול הרע הפוקד לבוא וכ״ב בסר במות מפיתוי מסבול רע וזמן שהרבות הלבב

הבנין היא מעופרת והיא משוה ל״חעתיק יושרת
אל האבנים ולא ישאר הסדר והמשפט בדבר , הנה
גלוי הוא מהו החסד כי הוא צדק וגבל יותר מצדק
אמנם גלוי הוא מזה מי הוא החסיד כי הוא אחר
באלה והוא פועל ואינו אכזרי להרע אבל הוא נורע
(נ״ח נורע) מהתעשים , גם אם יהיה שם הדת
עוזרת , הנה זה חסיד , קנין החסד הוא צדק מה
ואינו קנין אחר :

פרק ארבעה עשר

אמנם האם יקרה אשר יעשה און לעצמם או לא ,
זהו גלוי מאלה הנאמרים , הנה יהיו
קצת דברים צדיקים מסודרים בדת כפי כל מעלה ,
הנה הדת לא תצוה שיהרוג אדם את עצמו , והנה
הדברים אשר לא תצוה תמנע , עוד אמנם המזיק
אשר לא כדת ולא למזיק אותו הוא עושה עול
ברצון ר״ל שהוא יודע למי ולמה , והורג עצמו
ברצונו בעבור כעס , הנה הוא עושה אשר לא כדת
הישרה אשר לא תצוה זה א״כ הוא עושה עול ,
אבל למי לו או לעיר , אמנם לעצמו לא כי הוא
מרצונו יסבול ואין אחד שיסבול סבול עול ברצון ,
אבל הוא משחית בעיר וקצת קלון בא למשחית
נפשו ועושה עול לעיר , עוד כפי אשר הוא עול
עושה עול לבד ואינו רשע בכל זה , אינו עושה עול
לעצמו כי זהו דבר אחר מהעול הדתי והוא בצד מה
עול והוא רע כמו רך הלבב לא באשר יהיה בו בכל
רשע :

רשע׃ לכן לא יעשה לפי זה עול לעצמו · אמנם יהיה זה בנושא אחד חסרון ותוספת וזה בלתי אפשר אבל תמיד הוא מחויב להיות הצדק והעול ברבים · עוד הצדק הוא רצוני ובבחירה וראשון אשר הוא עלוב (נ״א שלב) והוא משיב גמול · לא יראה שהוא עושה עול · אמנם הוא לעצמו יהיו לו ב׳ הדברים יחד כי הוא סובל ועושה · עוד יהיה באמת רוצה לסבול · אמנם נביט בדברים הפרטיים אשר הם רשע אין אחד אשר יעשה עול עם עצמו כי לא ינאף איש את אשתו ולא יחפור כותל ביתו ולא יגנוב ממונו · אמנם בברור הוא מבואר כי לא יעשה האדם עול לעצמו לפי הגדר אשר נאמר כי א״א לסבול עול ברצון · אמנם גלוי הוא כי שניהם הם רעים סבול עול (נ״א שלב) ועשות עול · כי זה אמנם יהיה לו פחות מן האמצעי וזה יהיה לו יותר · כי האמצעי הוא כאשר הבריאות ברפואה וטוב העניין בהנהגת הצבא · הרע משניהם הוא עשות עול · אמנם הוא ברשע וזה מגונה · והרשע הוא גמור בהחלט או קרוב לו · לא (נ״א לא) יהיה כל רצוני עם עול · אמנם סבול עול הוא בבלי רשע ובלי עול · הנה לפי זה סבול עול הוא פחות רע · אמנם לפי המקרה איננו נמנע היותו רע סבול עול · אבל המלאכה לא תביט אל זה · כמו במלאכת הרפואה יאמר כי כאב הצד הוא גדול מנקיעה (נ״א מנגיפה) הרגל · אמנם [illegible]

[illegible]

הוא קלה רשע אך לא בלי : חסרון ותוספת · נראה שהעול הוא חסרון הטוב בסובל ויתרונו בעושה העול ולכן יהי׳ כל מה שכרנו׳ ר״ל בשנים ע״כ א״א שא״כ בהורג א״ע שתוספת הטוב וחסרונו הם באחד ע״כ איננו כלל תחת גדר העול : עלוב · הראשון הוא העלוב והמבלים והוא ר״ל העלוב משיב גמול לפועלו בצדק · ובהורג א״ע הם שניהם יחד ואין בו עול מצד העלוב כי גמול הוא משלם בצדק כאמור גם לא מצד העלוב בהיותו רוצה בסבל כאמור אחריו : בדברים הפרטיים · כלל העול מורכב מן ב׳ פרטיים שה״פ והם שעושה כ״ל והמקבל כ״ל כאמור והמעול לעצמו הוא כלל ופרט באחד מה שא״כ בזולתו · כי אין אחד שיעשה עול עם עצמו : אמנם בבירור · אולם ברור הוא שהסובל בעצמו איננו עושה עול לעצמו וזה להיותו סובל המבלה ברצון · כפי הגדר הנאמר · וזה יורה כי איננו נחשב עול בעיניו ע״כ יעשהו : אמנם גלוי · אולם הם [illegible] שאיננו עושה עול לעצמו בהיותו רוצה במעשו · הנה [illegible] רע וזה כי המבואר שכל פעולה בעלת ב׳ קצוות ואמצעי · אין טוב ממנה רק אחד שהוא האמצעי ושני הקצוות הם רעים · אמר כזה [illegible] פעולה [illegible] שהסובל הוא [illegible] לכיותו מקבל [illegible] [illegible] והעושה הוא [illegible] היתרון לכיותו לוקח טוב יותר [illegible] לו [illegible] רעים והאמצעי [illegible] [illegible] לו הוא לבדו טוב · ומבואר [illegible] שהסובל [illegible] עושה רע [illegible] כאמור בראש פ׳ [illegible] לעצמו [illegible] : כאשר הבריאות · כמו שיהיה טוב הבריאות באמצעי שברפואות ר״ל תכלית הרפואה לתקן את החולה ולהעמידו בעמק טוב המזג ואמצעי בין הספרים · וההנהגת אנשי הצבא נדרך האמצעי על הטוב שבעניינים : אשר כן הוא הנהגת [illegible] כחות הנפש להנהיג כל [illegible] בנפשו בעמק טוב הוא עמק הבריאות לעשות משפט [illegible] כפי ענין הנם . הכוח : הרע משניהם · [illegible] מן העושה [illegible]

ולבלתי עשות עול עד שילקח בחסר ויתר מתוך שאמצעי כפי [illegible] עול והמקבל עול שניהם רעים כאמור · הוא עשות עול להיותו ברשע וגנות כפועל [illegible] הסובל [illegible] [illegible] : לו יהיה · כל הרצון שלו הוא עם עול מה שא״כ הסובל שהוא בלי רשע ועול לכן הסובל הוא פחות רע : אמנם לפי המקרה · לפעמים יקרה שהסובל יסי׳ רע מאד כמו מי שיש לאל ידו להלחם על נפשו והוא שומע חרפתו ותרמעם עמו ומסגל להלחם עם אויבו · וכיוצא בו שימשך לפעמים רעה גדולה מהסבל : אבל המלאכה · אך מלאכת ההנהגה המדינית לא תביט לבאר תיקון אלה המקריים כי אין [illegible] כי אם תיקון העניינים העצמיים והמתמידים : כי כאב הצד · כמו שהרופא ישים מגמת פניו להקדים רפואת החליים והמסוכנים · ואלו הצד הוא יותר מסוכן [illegible] [illegible]

ואם לפעמים יהיה הפך לפי המקרה כי יקרה לאשר ינוף באבן רגלו שיפול ויקרה שיקהו אוהביו וימות, כפי המשל והדמיון יהיה האדם צדיק לעצמו. כי אם מהדברים אשר בן יהיה בלתי ישרים אינו בלי (נ"א בזה) צדק כי אם משל ודמיון. כי באלה הדברים יהיה רחוק חלק הנפש השכלי מחלק הבהמי אשר אליו יביטו ויראו שהוא בלתי צדק לעצמו. כי באלה יהיה לו סבול ודבר בלתי אשר הם עצמו ובעבור תאותו והוא כמו שאם יהיה במצוה ומצוה זה לזה אשר יהיה הדבר צדק בהם. הנה התבאר מהצדק ובמשאר מדות המעלות כפי זה הענין:

מרגל להיות זה בחלק הגוף והדברים החיצונים, אשר על כן אם יקר מקרהו שאחד האנשים יתלחלו הלד ואחר ינוף באבן רגלו יקדים הרופא לרפאות את הנחלה אלי מגד להיותו יותר מסוכן, והנה יקרה לפעמים שהנוגף רגלו יפול וטרם יבוא הרופא להקימו יקחהו שונאו וימיתו בידו, ועכ"ז אין הרופא משגיח על המקרה כ"א יקדים הדבר המאחר והנהדר במלאכת רפואות הנפש: כפי המשל והדמיון, כפי המשל בהנהגה המדינית האמורה שהיא מתנהגת ע"י שופטים מישרי הדרך לפני העם, כן אדם צדיק מושל לעצמו ר"ל שהכח השכלי אשר בנפש מושל בכל כחות הנפש ומנהלם בשכל בדרך ישר לא יכשלו בו: כ"א מהדברים, לפעולות האד' בדבר הישר אין כל כחות נפשו נוהגי' גם כ"א הכח השכלי לבד, כי הוא צדיק מושל בירא את אלהים לשפוט מישרים על כל מעשה אשר יעשו: יהיה רחוק, כשפיטת הדברי' וישרי האמורי"ם הבדל רחוק בין הכח השכלי לכח המתאוה שהוא עלם מעלמי הבהמה: אשר אליו, כל כחות הגוף יביטו ויראו לעשות חפץ המתאוה אשר אין צדק ואין יושר בעולם מעלמו: כי באלה, יען כי הפעולת כמו שב המאורות המאמרי' ביושר ובלי יושר"ים מלאכת לשכל ב"ל אשר אינו עמוות לנפש כ"א כאשר יקר מקרהו להיות נשמע למתאוה: והוא ע"ד"ל חמת השכלי הוא כנמצ אשגוה לכחות בל' ילכדו בפיתוי המתאוה: ומצוה זה לזה, כח אחד יצוה את העמק, ד"מ השכל מצוה את המעורב השנאירב תצוה לכבת המתעורר להעיר את האברי' לפעול ברצונו: ויען מ"שב בם המדו בלנו (בא לשלישי משע): בזמן. מובא הדברי' תשכיל ותדע שהמאכד עצמו לדעת עושה עול בהיותו מקרה פי השכל ונשמע למתאוה, והספקות שעשיר החכם להגיד לאמר א"ע ישרו, אפס אחקום להמה, כי מה שנעזר שהצדק והעול מחייב היותם תמיד אשרים ה"ל בזוסה ומקבל מש"ה בהורג א"ע. הנה כפי המבואר גם בזה גם שנים המתאוה והמתעורר המה העושים העול ואהבכל אשר כחות הנפש המה הסובלי', ואם שנעזרי מהורגו סובל גרמו, הנה נתחלף לו הכסלתי על המעשה אשר הוא נטרם העשוהו עם הסבל אשר הוא לעת העשותו, אם כי עם היותו מסוכן על דבר הסריגם נראית הסריגם אשרים יראים סבול, כנה נשעת מעשה שהוא עת הסבל בהיותו כאשר יתנהם, כאשר שמעני גם בזה רבים שבסטוט אספולכעלמם במיתה הדרגיית, ואחר שהמיתו לפנים בעצמם מסבו את ידם ומנעו ולא רצו לסבול במו שבסבין אשרים הרגישם הכאב, והנה צלמו בהמיתה א"ע במיתה חטופה ופתאומית שאינם סובלים ברצון בשעת מעשה, אל יכלו למשוך אם ידם אחרי התחילם לעשות היו מוכפים, אבל בפתע פתאום יאבדו נע"כ על הסבל ברצון להסכמה אשר ממה על ההרגש ואל הסבל, לכן העירו חז"ל אשר דברו לאמר שהמאבד עצמו לדעת עושה עול ולא יספר לו מוחו ומי שמהלך את רוח השכל לבלתי נחור בחיים שהוא קשוב מותו לבמה הרגה, ונשמע למתאוה אשר הסיתו לבחור. נטוב ומערב בגפתו ולאהות מת קל בשבת נזק גדול. ומי חכם ישמור נפשו בגופו עד בוא אשר נתנה ויקחה ממנה, וכוה אלהים קיבלי למלך יתברך המחן לאדם דעת אשר עד כה עזרני לשלים פירוש חוי ספר מדות המעלות פי"טוקא לא אתלין בשנת ה' אלפים יום ב' בה' אלול מקמ"ט לנ"ע בב"ר, ונגמר בדפוס יום ד' כ"ד לחדש תמוז, בשנת שנה אנשי שלום, והאלהים אשר כסבי ועזרני עד כה הוא יחייני ויעזרני לכתל גלגלות שאר ספרי' [illegible] זה שער לכל מעטי ספם [illegible] הדבר אלי לכל [illegible] בלעיר יצחק לבית לוי [illegible] ק"ק ברלין. קרית מלך רב:

נשלם חלק ראשון

חלק שני

מן

ספר המדות

לאריסטוטליס

המלל חמשה ספרים האחרונים

ללמד לאדם דעת מהלכי השלימיות עד יבוא אל מנוחת ההצלחה
ואל נחלת האושר אשר לו פי שנים בכח השכלי מעשי ועיוני :

יורה חטאים בדרך איתנה יעזרו את השכל מעבור לרוחם המתאוה להשיבו לכחו לשפוט מישרים בין אנשי חיל
נכח בנפש וכל כחותיה כי לו יאתה המלוכה כי הוא ראשית הכח / ידרך עמים במשפט לדעת במה יזכה
נער את ארחו לשמור דרך ה' בל ילך כתעה וסובב בדרך אבר /

יעיר ויעורר את האהבת בנפש השלם באדם לדבקה בה' לחזות בנועמו ולבקר בהיכלו חסדו
ואמתו, איך יסד בחכמה כל נוצר; זהו גן בעולם, חיי ההתבוננות במלאכי אלהים •

מפורש ושום שכל על ידי ר' איצק סטנאב

בערלין

בדפוס חברת חנוך נערים

ה'תקנ"א

הקדמה

ועתה אתה המעיין ברוך ה' אחרי אשר חנן אלהים לנו עד כה בציון המחברת הראשונה הכוללת ה' מאמרים בין תבין את אשר לפניך במחברת הב' הכוללת חמשת המאמרים האחרונים כי תכלית החוקר במחברת זו השנית להגיד לאדם אשר ילמדהו לדעת ודרך הבוחר יודיענו איכה ישיגנו וחי בו חיי אושר והצלחה נצחיים / ואומר כי האושר פי שנים לו בכח השכלי שהוא זה מותר האדם מן הבהמה א אושר השכל המעשי בו יחיה המאושר חיים חמריים ערבים / ב אושר השכל העיוני אשר בו יחיה המאושר חיים רוחנים שהם חיי ההתבוננות ודעת את ה' ע"פ פעלו / וזה האושר הב' הוא התכלית יען בו יפיק רצון והשגה מה' וזה בעבור שמן דבר הדמיון השכלי אשר בינו ית' ובין המשכיל שהוא פנת ההשגה כמבואר (בב' לשמיני וי"ג לשמירמוה) והם עלם היראה והחכמה אשר לא יכונו בלתי אם יחד כמ"ד אם אין יראה אין חכמה וכו' / והאושר הא' שהוא המעשי בו ישתמש האדם להשיג לדרכי נראו כל ... שבמעשיו האפשריים נבחרה כפי העצה והתבונה ונקרא בשם תורת האדם וחכמתו / והעיוני ישתמש בו לדעת האמת והשקר בענינים ההכרחיים המיוסדים במציאות אשר אין עצה ואין תבונה ביד האדם לעשות בו כרצונו כי כן יסד ה' בעולמו ולכן יכונה בשם תורת ה' / ובזה תבין למה באה מלת אשרי בכ"מ בלשון רבים ... כי האושר לו שם בשנים מעשי ועיוני כאמור וז"א כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה / ומהמבואר כי המעשי משמש לתיקון המדות בגבורה ואושר יכון ר"ל בכבישת היצר ... ואמרו בב"ז האומר איזה חכם הלומד מכ"א וכו ר"ל איזהו חכם בשכל המעשי הוא הלומד מדות ישרות מכ"א (אך בשכל העיוני יאמר גדר החכם הרואה את הנולד ר"ל הרואה בעין לבו התולדה המקויימת בהכרח מן ההיקש או המסובב הנולד בהכרח מן הסבה) / ומהמבואר כי המעשי הוא כדמות הצעה לעיוני שהוא התכלית והעיקר וידוע שאין ההצעה שוה בערך התכלית א"כ בעיוני לבד יצדק האדם ויתהלל כנכתב לפי שכלו יהולל איש / ... שא"הב אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' (ירמי' ט) מדאמר בחכמתו נואו הכינוי ש"מ במעשי ידבר המשמש לדרכי האדם ואמר' כב"ז שהחכמה והגבורה והעושר שלשתם הם להצעה לעיוני שהוא התכלית וכו ואמר להתהלל בכתוב כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי ר"ל נחלק העיוני שהוא הדעת אותי ע"פ פעלי ולקראני בשם על שם פעולותי בכתוב הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו / המקבלו בשם קדשו / אשרי האיש ישלח ידו אל האושר ולקח ממנו ואכל וחי לעולם חיים עריבים ונעימים לא יראה שחת לנצח ·

אחינו שלומי אמוני בית ישראל ידוע אמרם ז"ל שהאדם הוא עולם קטן / וה"ז בא ללמד ימצא למד שכמו שבקומת האדם איברים שונים הוכנו למלאכות שונות' השכל להשכיל והפה לדבר ולאכל העינים לראות והאזנים לשמוע הידים לעשות מלאכה הקיבה לטחון המזון ולחלקו לכל האיברים / כ"א יכסוף למלאכתו אשר הוא עושה לעזור בו לכל הגוף לא ישנה את תפקידו ונזונים מהשותפות, ככה בקומת הגדול בזאדם אנשים שונים קלתם הוכנו בטבעם להאיש ... למלאכתם וקלתם להיות עוזרים בדעת חוצבי חמורים / ובכל אחד יסד הש"י התשוקה להוציא לפועל מעשהו אשר הוכן עליו בטבעו ע"כ היתה התשוקה לבד על ההכנה הטבעית / וראוי לפ"ז להיות כ"א מתפרנסים ז"מ זבזה / והנה אני הגבר זו מלאכתו מלאכת שמים שמן דבר בינותי בספרים וידעתי כי רוב בתותינו ... עיניהם מהבים בספרי' לא יחפצו בתבונה ע"כ קדמתי לאסוף את מאת ידי נדיבי העם להיות מן המספי' לדבר מלוה / והנה קלתם מושכי' את ידיהם אחר שנמ"ו לכן אני מפיל תחינתי מולא שפתיכם תשמרו ול תניאו בלה ובמי ספרע נפשכם כי אליכם נשאה את נפשי אף כי תלאי ... וצערי ובחולאי אוכל עוד לצאת ולבוא במ"ומ / גם מדאגה מדבר קלת הכילים הכושים קלון כילותם לאמר אין לנו עסק בספרים חדשים מקרוב באו מי יתן ונלמוד בספרים הישנים והמה רואים בל ידעו הבין אמרם ז"ל יש קנקן חדש מלא ישן וכו' ואף גם הישנים חדשים היו לשעתם והחדשים ישנים יהיו לימים הבאים / אלה כילים כאלו יחמדו לקנות בצל אמתני דברים ולאדם שלא עמל בזולת אברו יתנו חלקו / לכן פתחתי פתוחי חותם ... על הספר לידע ולהודיע את הקונים הנגשים לקנות בכל ס' בלתי ... ניגב הוא / אשר ידבנו לבו לקנותו ... לדקה תחשב לו וכיה מעשה הלדקה שלום לו ולזרעו עד עולם /

פרק ראשון

אמנם יען אשר בתחלה חשבנו לזכר כי ראוי הוא לבחור האמצעי לא ההערפה ולא החסרון · והאמצעי הוא כמו שיורה הדעת נחלק זה בכל הדברים הנאמרים במעלות ובבאר הדברים יש אות אשר אליו יכוון אשר לו שכל יעיר ישביל ויניע וידע איזה הגבול בין ההצאים אשר מהם נאמר כי הוא אמצעי מההערפה והחסרון · אשר הוא כפי הדעת הישר · אמנם זהו אומר אמת אבל אינו מפירסם כי אמנם כל המקומות אשר שם לימוד הידיעה · יהיה זה נאמר באמת כי אין ראוי לעמול לא פחות ולא יותר ולא לבחור כ״א האמצעי כפי הדעת הישר · אמנם מי שהיה לו זה לבדו · באמת לא ידע דבר יותר כי אם ישאל שואל איך ראוי לעשות לרפאות הגוף · ואם משיב מה שרצוה מלאכת הרפואה ואשר לו זאת המלאכה · ובעבור זה ראוי אשר אצל קניני הנפש שלא יהיה דבר אמת זה המאמר אבל שיהיה מבואר מהו הדעת הישר ואי זה הגבול · כבר חלקנו מעלת הנפש ואמרנו כי מהם מהמדות ומהם מהשכליות · וכבר עברנו ממעלות המדות · אמנם מהנשארות תחלה ראוי לדבר בנפש תאמר כן חנה בראשונה כבר נאמר כי שנים הם חלקי הנפש · שכלי ובלתי שכלי · עתה נאמר מהשכלי לפי זה הענין · ונניח שנים אשר להם שכל · אחד אשר בו נעיין הדברים אשר לא

אמנם יען · אחר שביאר כמה שקדם היותר במדות והצדק במשפט נבאר א״כ כונו לבאר נזה ענין האמת והשקר אשר נחלק בשכלי מהנפש ואמר : יען · נהיות שבמאמרים הקודמים ביארנו שהמעלה ביותר המדות ומשפט צדק הוא הקנין בדרך האמצעי בין ב׳ קצוו היתרון והחסרון : כמו שיורה הדע׳ · ר״ל שהאמצעי בכל מדה ומשפט מסודר בשכל לא האמצעי הכמותי והמספרי כמבואר (בב״ה לשני מזה) : אשר מהם נאמר · אשר לפי זה נאמר דרך כלל כי המעלה בכל מדה ומשפט הוא האמצעי בין ב׳ קצוות המסודר כפי השכל הישר : אומר אמת · אולם האומר דרך כלל המבואר הוא אומר אמת · אך אין מאמרו זה מפורסם ר״ל אינו מבואר בפרט לאמר עד פה קצות אחת המדה ועד פה העמול בזה הצדק · כי הוא זה האמצעי וזה הדרך הישר לנו · כי מטבע ידיעת הכלל שלא תבאר באור היטב ידיעת הפרטים אבל מכלל שהוא צריך לפרט : כי אם ישאל · כי הוא זה דומה למי ששאל על איזה חולה פרטי איך ירפאהו · והשיב המשיב דרך כלל שיתננו לו סמים כאשר תאמר מלאכת הרפואה : ואשר לו · ר״ל ע״י רופא מומחה · הנה זו התשובה הכללית לא תועיל לזה החולה הפרטי על כל פנים · עד שיפרש המשיב לאמר בזאת הסמים הפרטיים ירפא · ובפנים אשר נשא המאמר : ובעבור זה ראוי · לכן מבואר מזה שהגדר הכללי של האמצעי אצל קניני מדות הנפש אינו אמת גמור עכ״פ עד שיבאר דרך פרט מה יאמר הדעת הישרה באמצעי הפרטי בכל מדה ומדה · ואיזה הגבול בין היתרון והחסרון אשר אליו נעמוד · ובזה ישים קיצו למלין המדברים מענין האמצעי במדות ומתחיל לבאר חלקי הנפש והמוחים עד שיבוא דורה לדק המדות הנשארות כמו הסכנה והרצון אשר ידובר גם במאמרים הבאים : וכבר עברנו · במאמרים הקודמים : ואמרנו ע (בראשון לשני) ושם נאמר שפעולות הנפש נחלקת לב׳ חלקים והם פעולות המדות והשכליות : וכבר התבאר במה שקדם מעלת המדות · נראוי א״כ עתה לדבר במעלות החלק השכלי מהנפש : ונניח שנים · נניח הנחה הראשונה שני הכחות אשר לשכל : אחד אשר בו נעיין · כח האחד מהשכל הוא אשר בכחו בשכל המשיגים אשר לנמצאים שהם זולת מציאותם אינם מוכרחים להיות במציאות כפי המקרה והזמן לפועל כמינו · אבל שבזמנם הם מטבע המיוחד במציאותם כמו הכח השכלי אשר בו נשיג אם הארץ שטוחה או כדורית · וזה הכח נקרא השכל העיוני :

לא יצאים (נ״א אשר נמצאים) אשר התחלתם לא יהיה מהם הכרחיים כפי ההזדמן. ואחר אשר בו נעיין הדברים אשר להווים מן האפשריים כפי ההזדמן. אמנם לדברים המתחלפים בסוג. גם חלקי הנפש יהיו מתחלקים במוג. ואלה ב׳ דברים מסוגים מתחלפים גם חלקי הנפש יהיו כן. ואם הדבר הוא כפי קצת התדמות וסגולה ודברי הנכרים מתחלפים בסוג. גם כן חלקי הנפש אשר בהם יוכרו. אמנם אמר כי מחלקי הנפש האחד הוא יודע והאחד אמנם מדבר כי קחת עצה ודיבור הוא דבר אחר. אמנם אין אחד לוקח מהדברי׳ אשר לא יזדמן היותם בענין אחר. לכן המדבר הוא חלק האחד מהנפש השכלית. א״כ ראוי לקחת משניהם הקנין הנבחר כי זהו מעלת שניהם והמעלת היא מיוחדת לפעל. אמנם בנפש הם ג׳ דברים שליטים על הפועל והאמת. החוש והשכל והרצון. ומאלה החוש אינו התחלת הפועל. וזה גלוי כי הבהמות יש להם החוש אבל לא ישתתפו בפעל. אמנם אשר בשכל הוא חיוב ושלילה. וזה ברצון דביקות ובריחה. וע״כ יען כי מעלת המדות הוא קנין נבחר

אשר להווים מן האפשריים. והכח השכלי השני הוא אשר בו נשכיל הדברים האפשריים להיעשות על ידינו כמו איך נבנה בתים ואיך נפעול כל מלאכת חרש וחושב. וזה הכח נקרא השכל המעשי: אמנם לדברים המתחלפים. אולם כבר התבאר שכל הנמצאים שהם שונים זה מזה בסוג במציאות לא תהיה ההשגה בנפש ג״כ מחלקים שונים. כמו מוחשי הראות ומוחשי השמע שהם מתחלפי בסוג במציאות ומתחלפי חלקי הנפש המשגה: ואלה ב׳ דברים. ר״ל השכליים העיוניים והשכליים המעשיים הם ב׳ סוגים שונים. העיוניים הם טבעיים והמעשיים הם מלאכותיים: כפי קצת התדמות. ואף כי ידמו קצת המתחלפים במו שידמו העיוני והמעשי בהיות שניהם ענין שכלי. מ״מ בהיותם נכרים שהם מתחלפי הסוג במציאות לכן יהיו כמו כן מתחלפי ההשגה בחלקי נפש. והוא הדבר שנראה קצת בני אדם יהי׳ להם יד רמה בשכל העיוני ובמעשי לא ידעו כלום. וקצתם הפך זה כמו מנהיגי המדינות ורבים ממושלי ארץ. כי הכל הולך אחר החלק הגובר בנפש כל אדם ואדם. כי כמו הראות והשמע שהם מוחשים שונים יש שיגבר בראות ויש בשמע וכן הענין בכחות הרעיון והמחשבה אשר בנפש. ואף כי חלקי הנפש מתאחדי׳ יחד: הא׳ הוא יודע. אשר לו חלק בשכל הרעיוני יקרא יודע. ר״ל יודע סבות הנמצאים הטבעיים. ואשר לו חלק במעשי יקרא מדבר. מטעם דיבור והתיעץ איש עם רעהו איך יוכל לפעול מעשהו על הטוב שבעליונים. ומטעם זה נקרא האדם בשם חי מדבר׳ יען כל איש האדם יש לו חלק בשכל המעשי למלאכת טרף חקו ובנין ביתו עם רעהו ויתיעץ על מעשהו כאמור משא״כ העיוני שאיננו לכל איש האדם אף כי איננו מוכרח לכל: אין אחד לוקח. אין שום אדם לוקח עצה איך נעשה הדברים הטבעיים. יען כי נגדר העצה הוא איך לעשות הדברים האפשריים להיעשות באופנים שונים משא״כ הטבעיים שהם מוכרחים להיות כהויתם אין אדם יכול לשנות בהם: א״כ ראוי לקחת. כמו שמעלת המדות הוא קחת הקנין האמצעי שהוא הנבחר כן הדין במעלות השכל: ג׳ דברים שליטים. פועל השכלי לא יושלם כ״א בג׳ דברים שהם החוש והשכל והרצון. כי כאשר ירגיש האדם איזה מוחש. ישפוט בשכל אם הוא טוב או רע. ואחר יסכים ברצון אם להדבק בו או לברוח ממנו: אינו התחלת הפועל. איננו סבת ההשכלה ואף כי יש לו ראשית וקדימה זמנית אל ההשכלה מ״מ אין לו קדימה סביית המחייבת מציאות הפעולה לעולם כמו השמש לאור: וזה גלוי. והטעם שהחוש איננו סבת ההשכלה כי לא יסבב השכל לבהמות: אשר בשכל. בעל חלק השכלי הוא המשפט על המורגש אם הוא ראוי ומחויב לפי טובו ותועלתו לידבק בו. או לשלול ולברוח ממנו כשנודע רעתו: וזה ברצון. אולם פעל הרצון הוא ההסכמה על הדביקות או על הבריחה: וע״כ יען כי מעלת המדות. יתבאר עוד מעלת השכל המעשי שהוא עוזר לאדם על פי מדותיו וזה להיות שהמדות הם קניני הנפש בבחירה ובהתמדה בענין שכליות תכון כמו

נבחר · והבחירה אמנם היא רצון באת בעצה ראוי בעבור זה להיות השכל אמיתי והרצון ישר · ואם (נ"א ולפ"כ) הבחירה היא טובה ואחת (נ"א והאמת) · כי הדבר אשר יאמר בשכל הוא הדבר עצמו אשר ידבק בו הרצון יהיה השכל והאמת במעשה · אמנם הטוב והרע אשר לשכל העיוני ולא למעשה הוא האמת והשקר · כי אמנם הכח בכל דבר שכלי · פועל המעשי אמנם · השכל האמת המתחבר עם הרצון הישר · הנה לפי זה הבחירה היא התחלת המעשה · וזהו סבה פועלת אבל לא התכליתית · כי אמנם התחלת הבחירה הם רצון והשכל אשר הם סבת הדבר · וע"כ לא תהיה הבחירה בבלי שכל ומדע · ולא תהיה הבחירה בבלי מדה וקנין · כי המעשה הטוב והפכו במעשה לא יהיה בבלי שכל ומדה (נ"א ומדע) · אמנם השכל לא יצוה הדבר · כי אם הדבר אשר בעבורו והפועל כי הוא אמנם ישתרר על הפעולות · כי בעבור זה יפעל כל פעל ולא תכלית על השלוח · בלא לדבר מהו ולאיזה

פעל

שבתבאר (מן ס' כד' לשלישי מזה) לכן תהי' מעלת המדות נקנית בשכל המעשי כאמור : היא טובה ואמת' פי' האמת שבשכל המעשי קשור בחלק קשרי דמהימנותא ר"ל מוסכמת בהסכמה משולשת · א' השכל מסכים עליו שהוא טוב המועיל · ב' המציאות מסכים עם השכל ר"ל כן הוא באמת טוב במציאות · ג' הרצון מסכים עמהם להדבק בו : ולפי' הגי' הבחירה היא טובה ואחת ר"ל שהבחירה הוא אחת עם הרצון כאמור וכמבואר (בשביעי לשלישי מזה הס') · וב' הפי' עולים בקנה אחד : אמנם הטוב והרע אשר לשכל העיוני · יעיר על הבדל אחד שבין השכל המעשי לעיוני · והוא שהמעשי עיקרו להבדיל בין טוב לרע · והאמת והשקר יבחן בו בערך הטוב והרע כמו שהקדמנו · אך העיוני עיקרו להבחין בין האמת והשקר והטוב והרע יבחן בעיוני בערך האמת והשקר כי האמת טוב והוא לשכל והשקר רע ושוא · והוא ג"כ מוסכם בחלק קשרי דמהימנותא ג' שהם הדיבור והלב והמציאות · כמו שכבר ביארנו זה (בשער ספת אמת בהערה לשרש שוא) : הם בכל דבר שכלי · כל דבר מושכל יאמר אם באמת ואם בשקר · וראוי שתדע כי השכל המעשי גדול מהעיוני בג' הבדלים א' כל מושכלותיו בדברים האפשריים להימצאות ע"י אד' · משא"כ העיוני שכל מושכלותיו בדברי' טבעיי' מוכרחים בפעולת בוראם ית' · ב' המעשי יש ממשלה לעלה ורצון ובחירה עליו לידבק בו או להרחק ממנו · ג' יש ספק וכח ביד האדם לפעול אותו מה שאין כל זה בעיוני : פועל המעשי · פעולת השכל המעשי תושלם בהתחבר השכל האמיתי (ר"ל המשכיל טוב המועיל באמת) עם הרצון להידבק ביושר אשר השכיל השכל : וזהו סבה פועלת · השכל המעשי כאמור בו יתיעץ הפועל איך יפעל פעולתו באופן יושג ע"י התכלית המבוקש · ואין העלה כל התכלית כגלמו אם יושג אר לא יושג כי אם על אשר בעבור התכלית (כמבואר בשביעי לשלישי מזה) · לכן יהיה השכל סבה פועלת לא תכליתית כאמור · והר"שט ביאר באופן אחר שלא כדת : בבלי שכל ומדע · ר"ל הכם מקום לבחירה בשכל העיוני כמו שקדם : בבלי מדה וקנין · כל דבר שבבחירה תבחר והקרב לא יקבע בלתי היותו מזה נכסית או קנין כוסף אם : כי המעשה הטוב · ר"ל אם שיעשה מעשה להדבק בטוב או כהפך זה שירחק מהרע וישיג הטוב בהפכו בהעדר המעשה בעולם · לא יהי' כל זה בלי השכל ובהתיעץ בעלה נאותה · לכן יהי' השכל במעשי סבה אל הפעולה ובכוונו יקרא שכל מעשי : לא יצוה הדבר · אולם בעבור שהשכל המעשי לא יצוה על הסבת התכלית כי הוא זה כנכסף נתאוה בלי בשכל ד"מ לא ישכיל שום אדם אם יאכל לשובע נפשו כי הוא זה הנכסף בטבעו · אבל ישכיל איך ישיג המאכל ומה זה טוב וברית לנפשו לאכל (כמבואר בשביעי לשלישי מזה) · וכל זה הוא בעבור הסבת התכלית המאכל · לכן הוא סבה פועלת כאמור אחריו : בעבור הפועל · בעבור הפעולה התכליתית · על זה יצוה השכל איך הוא ובו' כוונון נוספת בעניות : כי בעבור זה · בעבור הסבת תכלית הפועל יפעל כל פעולותיו הקודמים לו : ולא תכלית על השלוח · לא ישכיל אם ראוי להשיג איזה תכלית בכלל · כי הם נכספים בטבע כאמור : ב"א לדבר מהו · כי הם לדבר ולאיזה

כעל

פעל · ולא לעשיה · כי המעשה הטוב הוא התכלית · אמנם הרצון כן יהיה · ובעבור זה הבחירה היא או שכל רצוני או רצון שכלי · והתחלה זה הוא האדם · אמנם לא יהיה דבר נבחר הדברים (ר״ל דבר) העשוי בעבורם · כי אין אחד שיבחר אשר תלכד עיר אל יון בעבר · ולא יקח עצה היועץ על דבר העשוי כי אם על העתיד והוא אפשרי כי הדבר העשוי אינו אפשרי שלא יהיה עשוי · ולזה הוא ישר דבר אגאטון כי האל יתי׳ נעדר דבר אחד לבד עשות בלתי נבראים הדברים אשר הם כבר עשוים · הנה פועל האמת הוא משני חלקים פרטיים אשר בשכל · ולכן אלה הקניינים הם מעלות לשני אלו החלקים אשר לשכל אשר לפי האמרת יאמר האמרת :

פרק שני

יען אשר התחלנו מהם למעלה עד נשוב נדבר מהם · הנה הדברים אשר תאמר הנפש בהם אמת בחיוב ושלילה · הנה הם חמשה במספר והם אלה · מלאכה · דעת · תבונה · חכמה · שכל · אמנם למחשבה ולסברא יקרה לומר שקר · והדעת אמנם הוא גלוי מזה אם הוא ראוי לאמת ולא לרדוף אחר הדמיונות · כי אמנם כלנו נחשוב בדבר אשר נדעהו כי לא יקרה חיורו בענין אחר · אמנם הדברים

פעל המביא לידי תכלית : ולא למעשה · גם אין השכל משכיל אם ימצא אחר מעשה להשגת התכלית כי הוא זה הנכסף נעצב כל : כי המעשה הטוב · כי עלם המעשה להשיג טוב התכלית על ידו הוא אמנם נשפע הרצון ר״ל מטבע התאוה והכוסף כמו שקדם : ובעבור זה · ובעבור שהבחירה הוא בשכל המתחבר עם הרצון · לכן זה שמו הראוי לה · רצון שכלי או שכל רצוני : והתחלה זה · ושם הבחירה בעלם שכליות הוא האדם המושל ברוחו לבלתי ימשך אחר התאוה העוורית · שהוא הרצון בעלות כמו הרצון הבהמי שהוא בלי הסכמה שכלית · כ״א שוקל בפלס השכל מעשהו הטוב לו באמת ונלדק · ויפורן מ״ש בסוף פ׳ לשלישי מזה : הדבר העשוי · אחר שהבחירה היא בדברים האפשריים ומה שכבר נעשה אינו אפשרי עוד לכן אין בו משפט הבחירה כאמור : עשות בלתי נבראים · כי לגבי טבע קיים אין יכולת לאל לסתור דבר בין ולא היו סתירה בדיבור · אף כי יוכל להמציא ולכלותם כליון גמור עד שיהיו כלא היו אך לא יתכן שיהיו לא היו ממש : משני חלקים פרטיים · שהם המעשי והעיוני שבשניהם יתוארו באמת האי כי אורחי והאי כי אורחי׳ כגד השוה גם שההסכמה הגורית גם בפעלת קשרי דמהימנותא · המשכיל העיוני דובר אמת בפקודנו כפי מה שהוא במציאות : והמשכיל המעשי מחר בטוב המועיל כפי אשר השכיל אשר כן הוא במציאות ור״ל אשר לפי האמת יאמר האמת · ומן מולא הדברים השכיל ותדע כי טוב פתר הרב המורה בשני לראשון כתוב והיית כאלהי יודעי טוב ורע · ומזה לקחו · ויפורן שם והבן : יען להיות שהתחלנו בפ׳ הקודם לדבר ממעלות הכחות השכליות · לכן נשוב בזה לבארם כפי מחלקותיהם : הנה הדברים · הנה בפ׳ הקודם הלינ בגבולות מספר חלקי השכל למספר שנים · מעשי ועיוני · וזה אמנם בבחינ׳ התארים הכוללים שנים שהם ארבעה · שהעיוני יתואר באמת ושקר והמעשי בטוב ורע · אף כי העו״ר יתואר ג״כ באמת ובשקר רק שאינו נוחלט כמו שכתבנו בפ׳ הקודם · אולם בזה הפ׳ ילינ גבולות השכל למספר חמשה · וזה בבחינת האמת מוחלט או בלתי מוחלט כנאמר בחיוב ושלילה כנזכר בקודם : אמנם למחשבה · ואולם לא חשבנו לחשוב המחשבה והסברא העולים על הרעיון בראשית ספיון בלי מחקר שכלי · יען היותם והחלק דבר השקר · לכן הוא נגרע מערכו להיות נמנה בכלל חלקי הנפש אשר יקנו האמת : והדעת אמנם · יבאר מהות הדעת וביאור חלק המלאכה כולה עמה · והומר גלוי ומבואר שהדעת יקנו האמת לבבלו יותר מהמחשבות הדמיונות : כי אמנם כלם · וזה להיות בגדר הדעת ומהות ידיעת הדברים הטבעיים

הדברים אשר כפי ההזדמן אפשר היותם בענין אחר, הדברים העשוים חוץ למוצא דם נלהריכב אם לא, ואם הידוע הוא הכרחי א"כ הוא נצחי, ולכן מהכרח כל ההוים בהחלט בהכרח דם נצחיים, ואם אינם (נ"א והם אינם) בלתי הווים ובלתי נפסדים, עוד לזה כי כל דעת הוא אפשר ללמד פי' כל ידוע מתלמד, אמנם כל לימוד הוא מהדברים הקודם להם הידיעה כמו שאמרנו בס' המופת, הלימוד הוא על ב' דרכים, אחד מהחיפוש ורבי מההיקש, וההיפוש הוא דכירת ההתחלה הדבר הכולל, אמנם ההיקש הוא מהדברים הכוללים, א"כ יהיו שם ההתחלות ראשונות אשר מהם ההיקש, אשר (נ"א אין) להם היקש כי אם חיפוש, א"כ הדעת הוא קנין מופתי עם התנאים האחרים אשר ביארנו בס' המופת, ואמנם כאשר בשום צד נאמין דברים או נכירם ויהיו לו התחלת הדברים ידועים, ואם אמנם גם בלתי ידועים יותר מהתולדה, יהיה לו הדעת במקרה, הנה אמנם

מהדעת

לטבעיים המוכרחים להיות נטבעים כפי מה שהם במציאות, ושא"כ הדברים שטליפותם נכי ההזמן ר"ל שנעשו במלאכה כפי למקרה, והזדון גורם הפועל שיהכן שימלאו בתוכן להר לבן אין דבת הליהותו מוכרח לימתו אמת כמוחלט: חוץ למראה, לכן כל הדברים הנעשים במלאכה אם אינם למראה כין הם אכשרי הידיעה בהיות כי נכתרו מעין ולא נודע אם הם נמצאים או לא: ואם הידוע הוכרח להיות נודע באמת ר"ל מוכרח להמצא לפי מה שימצא בו הנודע נגבר תעתיד ובהוה, לכן יחויב היותו נצחי בנצחותו: ולכן בהכרח, ובהיות שכל הנמצאים הטבעיים הם המה מוכרחי הידיעה כדמה יודעיהם, לכן יחויב היותם נצחיים במציאותם: ואם אינם, ואף כי אין מהם בלתי הווים ונפסדים ר"ל אם לא היות שהם הווים ונפסדים באישים, הנה הם נצחיים במינים והכללים שמורים לעולם, והר"מ הגיה והם אמנם ואין צורך כי ביאור אחד להם: עוד לזה, עוד יבאר גדר הדעת ומכותה, והוא שהוא אפשר ללמד לזולתו כמשפט כל ידוע שהוא מתלמד מהמלמד להלומד: הקודם להם הידיעה, גם זה לגדר הדעת יחשב, והוא עמו רבים וכן שלימים אשר הקשו עצמם לדעת אם אמת הדבר שכל ידיעה תקדם לה ידיעה א"כ תלכנה הידיעות לבלי תכלית ולא יתכן להמצא הידיעה הראשונה שאין לפני ידיעה, מה שאין זה ביכולת האדם להשיג מושגות

בע"מ, ולפ"ז לא יתכן שתהי' לאדם ידיעה כלל מפשכות בענין שקר וכוז כי כל אדם יש לו ידיעות רבות (נעתין שיקרים בי"ו לראשון) והוא טעות מוחלט להמיר הלימוד בידיעה, וזהכי לא אמר החכם שכל ידיעה תקדם לה ידיעה כ"א כל לימוד תקדם לו ידיעה, ואין כל ידיע' לימוד, והנה ההתחלות הידיעות המה המושים אשר הרגשתם תקרא ידיעה ככתוב והאדם ידע את חוה, ואלה הידיעות ר"ל המורגשים יולידו הלימודים החיובים כאמרנו כל אדם צוחק, עם כי לא ראינו זה בכל אישי האדם אשר אתנו בעולם אחד ואף כי אשר קדמו לנו או הבאים אל אחרים עד שנגזור אומר על כל האדם שהם צוחקים הכל. גזרנו זה בחיוב מאשר ראינו) במה מלינו, כלומר מה מלינו אלו שראינו שצוחקים, אף כלם כן, ואלה הלימודים החיובים הם התחלות ההיקשים כאמרנו כל אדם צוחק וכל צוחק מרגיש, ותהי' התולדה א"כ כל אדם מרגיש ונקרא זה ההיקש נשם מוכח והוא נדר הדעת: עם התנאים האחרים, כמו אין יהיו תמונת ההיקשים עד שילדו מהם תולדות כלם ורצ אמת חיוב או שלילה כללי או חלקי, חולתם מהתנאים: נאמין דברים, יאמר שההתחלות ר"ל ההקדמות שההיקש נעשה מהם מוכרחים להיות ידועות ידיעה גמורה אם ממושכלות ראשונות או בהכרת החושים ואז יקרא ההיקש ההנעשה מהם נשם היקש מופתי, וזה כי כל דבר המוציא אחר זולתו מן הכח אל הפועל, מוכרח שיהיה הוא עצמו בפועל באותו הדבר כמו שהאש בפועל מבעיר העץ שהוא בכח להיות אש, בכה הידוע בכח אל הידיעה בפועל, ואז הכי' ידיעה מכרחית, אך אם לא תהיינה ההקדמות ידועות או תהי' התולדה הנולדת בהיקש מהם ידיעה מקרית ר"ל אפשרית

בדבר

מדבר מקרי אך לא הכרחי כידוע המופתים : מבואר כפי זה הענין , הנה מבואר מזה גדר הדעת כפי ענינו זה : אמנם הדברים , כמה יבואר ג' ענינים אחרים הנכללים תחת גדר הדעת הנקראי' מעשי ופעלי , המעשי הוא השכלית הטוב והישר לבני אדם מפעולות עונות והנהגות ישרות אשר לא תלאנה לפועל , והוא בערך העיוני בעניני ההכרחיים כן המעשי בענינים האפשריים , והפעלי הוא המלאכות הבאות לפועל במעשה בשינוי החומר כמו מלאכת הבניה ושאר המלאכות בעשות בפועל : מהדברים התלוניים , ר"ל נפעלי' נפעלים הדברים חוץ לשכל התבארו בביאור נגלה בפועל כמו בנין הבית ואריגת הבגד וזולתו משא"כ המעשי שאין ממנו נפעל חוץ לשכל כאמור : ולכן הקנין , לכן בעבור היותם נבדלים זה מזה בענין הבדל האמור שחולה להם , לא יבדלו גם הקניני' הנפשיים השווים מהם ר"ל שיבדל התפעלות הנפשי הטוב מתכונת המעשי , מהתפעלות הנפשי הטוב מתכונת הפעלי שהוא הקנין הנפעל חולה לנפש , ואינם נכנסים תחת כלל אחד אפי' על דרך סוג ומין כאמרנו כל אדם חי אף כי אין כל חי אדם משא"כ המעשי והפעלי : והיא קנין מהנפעל , יש לו קנין הבנין בנפש מהנפעל חולה לו , וככה כל המלאכות הם קניינים נפעלים שכליים : ואין דבר כזה , משא"כ המעשי שאיננו מלאכה : א"כ ד"א , לכן זה יורה שהמלאכה שהיא קנין נפעל שכלי אמיתי ר"ל בפועל ממש , היא דבר אחר ממעשי : אצל התשלום , אצל התכלית ר"ל כל מלאכה יש לה ד' סבות שהם החומר והצור והפועל והתכלית שהוא התשלום האמור , ואמרו והעיון איך תיעשה כולל החומר והצורה שהפועל יעיין מאיזה חומר יעשה ואיך ר"ל באיזה צורה יעשה עד שתשלם להשגת המבוקש מן המלאכה ההיא : התחלות המלאכות , סבות המלאכות הם בפועל לא בפעולה הנפעלת כמו שהם בפעולות הטבעיות ההכרחיות בטבע כי הפועל ברצון ברצותו פועל וברצותו שובת : מהדברים ההכרחיים , איננה נפעלת מסבות מוכרחות לפעול אותה וגם בבחינ' עצמה איננה מוכרחת להיות נפעלת , ואיננה ג"כ מהפעולות הטבעיות שהתחלתן בעצמם כמו שבילת התרנגולת נושאת הסבה בעצמה להוות תולדת התרנגולת במציאות , והחום הוא רק עוזר לזה : הם מתחלפים , כי הפועל יוצא לפועל והמעשי נשאר בנפש , לכן בהיות המלאכה נעשה בפועל ממש , א"כ תהי' מהפועל כי המעשי אין לו פעולה : כפי ענין אחד , ואם ילקחו המעשי והפעלי בערך זה לזה לראות ענין האחד אל האחר , אז יהי' ערכם זה לזה כערך המזל אל המלאכה , ר"ל כערך מערכת הכוכבים אל מציאות הנמצאים המחויבים להתהוות ולהמצא כפי הערך ההוא , כן ערך המעשי אל הפעלי , והנה המעשי והפעלי רעים אהובים ונאמרים זה לזה עד שהפעלי נשמע אל המעשי ר"ל ככל אשר יחשוב האדם בנפשו להישיר מעשהו בשכל

מהדעת מבואר כפי זה הענין · אמנם הדברים אשר יקרה להם להיות בענין אחר · מהם מעשי מהם פעלי כי דבר אחר הוא פועל ממעשה · אמנם נכיר ההפרש אשר ביניהם מהדברים החצוניים ההבארו · ולכן הקנין הנעשה אשר הוא בהשכל דבר אחר מהקנין הנפעל אשר בהשכל ולא יוכללו זה תחת זה מעשה ופועל ולא יהיה המעשה פועל ולא פועל מעשה · כי אמנם מלאכת הבנין היא מלאכה והיא קנין מהנפעל בהשכל ואין מלאכה אחת שלא תהיה קנין נפעל בהשכל ואין דבר בזה שאינו מלאכה · א"כ דבר אחר הוא מלאכה וקנין בהשכל אמיתי נפעל · אמנם כל מלאכה היא אצל התשלום והפועל והעיון איך תיעשה · והיא מהדברים האפשריים כי היא אפשרית להיות ושלא להיות · התחלות המלאכות הם בפועל ולא בנפעל וג"כ אין המלאכה מהדברים ההכרחיים היותם או פעולתם ולא מאלה אשר הם בטבע כי בעצמם תהיה זאת ההתחלה · אמנם יען כי הפועל והמעשה הם מתחלפים · בהכרח הוא שתהיה המלאכה מהפועל לא מהמעשה כפי ענין אחד אצל דבר אחר הם במזל והמלאכה · כמו שאמר אגאטון המלאכה אוהבת המזל והמזל המלאכה ·

הנה

הנה המלאכה כמו שנאמר היא קנין והיא קנין עם השכל אמיתי הוא נפעל, אמנם האיניסיאה הוא בהפך קנין נפעל עם דבר שקר אשר אפשר להיות בענין אחר:

פרק שלישי

אמנם התבונה נקח כן, נעיין איך נקראו נבונים, אמנם יראה אשר הנבונים הם אשר יוכלו לתת עצה בדברים הטובים והמועילים לא בדבר חלקי, כמו הדברים המועילים לבריאות או לחוזק, כי אם להיות טוב בכל, והאות על זה כי נקרא נבונים אצל הדבר כשנדבר בשום תכלית דבר טוב אשר לא יהיה מלאכה, על כן יהיה נבון כל היועץ בכל החיים, אמנם אין אחד לוקח עצה על הדברים אשר א"א היותם (נ"א בענין אחר), אם הדעת היא במופת, הדברים אשר אפשר היותם בענין אחר אין להם מופת, כי כלם אפשר היותם בענין אחר, ואין להתיעץ על הדברים אשר הם הכרחיים, א"כ התבונה אינה דעת ולא מלאכה, אמנם אינה דעת כי יקרה שנעשה היותו בענין אחר, אמנם אינה מלאכה כי סוג אחר המעשה מהפועל, הנה נשאר היות התבונה קנין אמתי נעשה בו השכל אצל טובות האדם והרעות, כי אמנם בפועל התכלית הוא אחר, אמנם במעשה לא יהיה (נ"א תמיד), כי אמנם נהיה (נ"א נו) לעצמו המעשה הטוב תכלית, ובעבור זה פרק ג' (נ"א פרוק"לים) והדומים להם נחשבים נבונים יען כי יוכלו לעיין טובותם וטובות אחרים

בשכל המעשי, כן ישלח את ידו בפעלי להוציא לפועל מעשהו ככל אשר חשב, אשר כן יאמר אנא"טון, והשכל המעשי להיותו פעולה מחשבת לכן נקרא בל"הק חושב, והפעלי היוצא לפועל המלאכה נקרא חרש ככתוב חרש וחושב: כמו שנאמר, כפי האמור הוא קנין שכלי אמיתי ר"ל טוב, והוא נפעל: האיניסיאה, המלאכה הגרועה הוא נפעל שקר ר"ל רע, ועכ"פ היא אפשרית שלא להיות או להיות טובה או רעה כאמור:

אמנם תבונה, אחר שביאר בקודם גדר המלאכה והדעת מחמשת חלקי הנפש, בא לבאר בזה גדר התבונה ומהותה, ואומר שראוי לעיין מי מבני אדם יתוארו בתאר הנבונים למען נבין גדר ומהות מקרה התבונה מתאר הנבון: כמו הדברי' המועילי' לבריאות, שהם ענינים פרטיים יועילו לקצת בנ"א שהם חולים וחלשים: טוב בכל, בכל המין האנושי: אין אחד לוקח עצה, כי גדר העצה לבחור המעשה היותר טוב מבין המעשים האפשריים להיות שלא כטוב: אם הדעת, כמו שהבדיל בקודם בין מעשי ופעלי ככה יבדילנו בין הדעת שהוא השכל העיוני ובין התבונה שהוא חלק מהשכל המעשי, גם יבדילהו מהפעלי שהוא המלאכה היוצאת לפועל, וזה כי גדר הדעת לתת מופתים בהיקשים מחקריים על אמיתת עניני' טבעיי' המוכרחי' במציאותם משא"כ התבונה והעצה שאין בכחם לתת מופת בהיות עסקה באפשריים, לכן איננה נכנסת תחת גדר הדעת להיות ענין אחד עמה, גם איננה מלאכה עם היות שניהם באפשריים, להיותם מסוגים מתחלפים וזה כי המלאכה יוצאת חוצה לנפש משא"כ התבונה שהיא נשארת בנפש פועלה בבחינת העצה היעוצה: הנה נשאר, ולפ"ז תשאר החלוקה שתהי' התבונה קנין שכלי בנפש היועץ להטיב לבני אדם בכלל בטובות כלליות או להסיר מהם רעות כלליות: כי אמנם בפועל, ר"ל עוד יבדילו התבונה מהמלאכה זה מזה בענין התכלית, וזה כי הנבון מצד היותו חושב להטיב לכלל החיים לו ולזולתו, לכן יהיה לו תכלית אחד שהיא ההטבה בכללו ולזולתו, אמנם במעשה ר"ל בכל מלאכת מעשה אין התכלית אחד תמיד כי לפעמים יהיה התכלית להטיב לו לעצמו לבד אשר יפול בשכרה ואז מלאכה גרועה היא ורעה לבעליה, וזה בהיות טובה פרטי, לכן אין כח התבונה ענין אחד עם המלאכה, והר"שע ביאר הכך וזה ואיננו עולה כהוגן: פרוק"לים, אולי היה זה בדורותיו מגיד דת הטובה היא

לכלל

לכלל בני אדם או מרוב בני אדם השוב לב"א : ולהיות כן , ונהיות הדבר כן שהחושב להטיב לכלל נקרא נבון , לכן יחשבו הבונים והמנהיגים נבונים בהיות מחשבתם מחשבת תבונה ועיון להטיב להם ולזולתם וכ"כ ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה (שמות ל"א) : ולזה ההסתפקות , בעבור שהתבונה הוא כח שכלי שופט על הנבחר מה זה תבחר והקרב נטוב ויש המועיל לו ולזולתו , לא נטוב הערב לשעתו או הטוב לו לבדו , ומהמבואר שהתאוה שהיא הפך ההסתפקות מזיק לכח השופט כי תגבורת התאוה תעוור עיני בחינת השופט לומר לרע טוב ולטוב רע כמו שאמר בסוף מ' מב' לזה , לכן תהי' מדת ההסתפקות הנאה לתבונ' ונקראת בשם קרוב לתבונה בעבור שהיא שומרת אותה מעוול משפט , ובסוף מאמר ג' כתב שהוא נגזר מלשון עוונים שעורים : כי תשמור המחשבה , ההסתפקות תשמור המחשבה ר"ל התבונה האמורה לבל תטה משפט בדמיון ר"ל במדה הדומה לזו שאינו נוהג בה מדת ההסתפקות אף כי לא ישחית המדות שאינן דומות לה כאמור אחרי : כי אמנם הדבר המהנה , וזה כי מי שרגיל לרדוף אחר דבר המהנה לשעתו ולערוב . מהרע המזיק לשעתו וטוב לזמן ארוך , הנה נטייתו זאת לא תשחית כל מחשבתו עד שלא יוכל להבין ד"מ שהמשולש ורות כל משולש שוות ב' זויות נכונות , הנה זו לא תשחית נטייתו אחר המהנה : אבל ישחיתו המחשבה אשר אצל הנפעל , לא תשחית רק המחשבה ההיא הדומה למהנים שהוא רגיל לרדוף . אתריהם ד"מ הרגיל לרדוף אחרי הנאת המשגל תשחית מחשבתו בענין זאת ההנאה לבדה ואינו יכול לשפוט מישרים בענין הפרישות אך עכ"ז יכול לשפוט מישרים בדיני ממונו וההנהגת הבית והמדינה וזולתם . הבלתי דומה למה שהוא נוטה אחריו בטבעו , וכן אמרו ז"ל אחוז גבור הכובש את יצרו , כלומר יצרו שהוא רגיל לנטות אחריו , כ"א רגיל בניאוף לא יקרא גבור אם כובש את עצמו מהגניבה שאין יצרו תוקפו עליו : הם התחלות להנפעלים , ר"ל ההנאות והעצבים אשר במחשבה יש סבת לנפעלים מהם : ואם אמנם ישחיתו , ואם ישחיתו הנפעלים בעבור ההנאות אז יתעוור עיני בחינתם מראות הכונה אשר הטעום לעשות נתינה , ולא יבינו הראוי לעשות והבלתי ראוי : ולא אשר בעבור זה ראוי לבחור , גם לא ידעו לתת כבוד לחלק השכלי ר"ל לתבונה היועצת מישרים לבחור במישרים יען כי הסבה המתעה הוא מקור משחת שהוא התאוה המטה לשחת את בעליו ומעלים עיניו מראות מישרים : ע"כ נהכרם , לכן תהי' התבונ' קנין שכלי בנפש לנהל ביושר המדות האנושיות משא"כ המלאכה : ואמנם למלאכה , הנה כפי המבואר תהיה התבונה יסוד המעלות לכל המדות האנושיות והיא ראשית כל מעלה אין לפניה מעלה , משא"כ המלאכ' שהיא מצטרכת לקדימת מעל' כמו החכמ' והזריזות והאומנות , לכן תהי' התבונ' נבדלת מהמלאכה : ועוד כי החוטא , עוד הבדל אחד בין התבונ' למלאכה וזה כי הפועל מלאכה גרוע ברצונו הוא עכ"פ משובח מן הפועל מגרעת בלי דעת , כי הא' פועל שלם באמת והב' פועל חסר , והפך זה אצל התבונה כי הפועל מישרים בזדון הוא יותר חוטא מן המשוגג בלי דעת , יען התפתה להיות נמשך אחרי התאוה ברצונו

אחרים , ולהיות כן נחשבים מתקני הבתים ומתקני המדינות , ולזה ההסתפקות בלשון יון בשם קרוב לזה כי היא תשמור התבונה , כי תשמור המחשבה זאת דמיון זה , כי אמנם הדבר המהנה והמעציב לא ישחיתו כל מחשבה ולא ידפכוהו כמו אשר למשולש ב' זויות (נ"א שוות) לב' נצבות או לא , אבל ישחיתו המחשבה אשר אצל הנפעל , כי אמנם (נ"א הם) התחלות להנפעלים . ובעבורם הם נפעלים , ואם אמנם ישחיתו בעבור ההנאה או העצב אז לא תראה ההתחלה ולא אשר ראוי לעשות בעבורם ולא אשר בעבור זה ראוי לבחור כל הדברים ולעשותם , כי זאת רעת חולה משחת ההתחלה , על כן בהכרח היא קנין בהשכל אצל הדברים הנפעלים האנושיים , ואמנם למלאכה תצטרך מלאכה (נ"א מעלה) אחרת ואמנם לתבונה לא , ועוד כי החוטא במלאכה ברצון הוא נבחר יותר אמנם אצל התבונה גרוע , כמו שהוא אצל המעלות .

המעלה , גלוי הוא א"כ כי התבונה היא מעלה נוה ואינה מלאכה , אמנם מהשני נמצאים חלקי הנפש המשכלת הא' הוא כח הדמיון , ואמנם הדמיון הוא אצל הדבר אשר אפשר היותו בענין אחר וכן התבונה אבל אמנם אינו קנין עם שכל לבד , והאות כי השכחה תמצא בקנין (נ"א זה) , אבל בקנין (נ"א התבונה) אינו כן :

פרק רביעי

אמנם יען כי הדעת היא מחשבה מהדברים הכוללים ומאשר הם הכרחיים , ואמנם הם התחלות לדברים המופתיים , ואחר אשר הדעת היא עם מופת , יהיו לו התחלות לא יתבארו במופת , וידיעת אלה ההתחלות לא יהיה דעת ולא מלאכה ולא תבונה , כי הדעת היא במופת והשתים הם אצל הדברים אשר יקרה להם היותם בענין אחר , ולא תהיה חכמה ידיעת ההתחלות כי ראוי לחכם להיות לו מופת בקצת , אם הדברים אשר נאמר בהם אמת , ולעולם לא נכזבם

ברצונו מה שהוא ראוי להיות הפך זה שהמתאוה ימשך אחר התבונה והיא תמשול עליו : גלוי הוא , א"כ מבואר הוא שהתבונה היא מעלת המדות ואיננה מלאכה : אמנם מהב' נמצאים , אחר שביאר שהתבונה איננה מלאכה ודעת יבאר עם מי מהב' כחות הנשארות (שהם המדמה והשכל בכלל עם החכמה) תתחבר התבונה : ואמנם הדמיון , אולם בהיות הכח המדמה עסקו עכ"פ ג"כ בדברים האפשריי' ביד האדם לשנות גם ברצונו אשר כמו התבונה , לכן אליו תתחבר התבונה לא עם השכל להיותו נבדל ממנה/כי השכל עסקו בהכרחיים כאמור , והנה אחרי אשר יצייר המדמה צורת הדבר אשר ירצה לעשותו יתיעץ בתבונה אם ישר מעשהו אשר ירצה לעשותו : אבל אמנם , שך לא תתחבר קנין התבונה עם הכח השכלי להיותם נבדלים זה מזה באפשריות וההכרחיות כאמור : והאות , והעד שהתבונ' קדמה אל הדמיון במה שהשכחה מצויה בשניהם להיותם נתלים בחומר משא"כ הכח השכלי שהוא מופשט מהחומר ע"כ אין השכחה מצויה בו כ"כ כמ"ש הרב המורה שבאלהות אפס מקום לשכחה בהיותה משוללת החומר והדמיון , ולפ"ז הפי' צריך להגיה בפנים אבל בקנין השכל אינו כן אך בר"שע הגי' בתבונה כבפנים :

אמנם יען , אחר שביאר בקודמים גדרי שלשת חלקי הנפש מחמשת חלקיה שהם מלאכ' תבונה דעת , נשארו עוד ב' שהם השכל והחכמה וביאר בזה גדר השכל ובפ' שאחריו יבאר גדר החכמה , וראשונה יבאר שאין השכל אחד עם גדר הדעת , וזה כי כפי מה שקדם בב' לזה המאמר התבאר שגדר הדעת היא מחשב' וידיעה מופתית , וכל ידיעה מופתית נלקחת מהתחלות ידיעות שאין עליהן מופת , ובהיות אלה ההתחלות בלתי נגדרות בגדר אחד מד' חלקי הנפש כמו שיבאר נשאר א"כ היות ידיעות ההתחלות נכללות בגדר השכל , ואמר יען ר"ל בהיות גדר הדעת שהיא מחשבה בדברים הטבעיי' המוכרחים במציאותם : ואמנם הם התחלות , אלה המחשבות המופתיות הם בנויות על התחלות שאין עליהם מופת כמבואר בב' מזה המאמר : ואחר שהדעת , ואחר שכבר התבאר שם גדר הדעת שהוא מורה על מחשבה מופתית , א"כ יחויב מזה שיהיו לו ההתחלות הכן , אך בהיותן בלתי מופתיות כאמור לכן לא יוכללו תחת גדרו כי הדעת עסקו במופתים והן אין להם מופת : כי הדעת היא במופת , כי גדר הדעת הוא ידיע' מופתית בענינים ההכרחיים : והשתים , ר"ל המלאכה והתבונה האמורים הם אצל הדברים האפשריים להיות בענין אחר כפי מה שהם אשר לא יוודעו במופת לכן לא יתכן היות התחלות הדעת מלאכה או תבונה ג"כ : ולא תהי' חכמה , גם לא יתכן היות ידיעת אלה התחלות מגדר החכמה בהיות גדר החכמה כמבואר בפ' שאח"ז ידיעת הדברים שעליהם קצת מופת משא"כ אלה ההתחלות שהם בלי מופת כלל כאמור : אם הדברים , יאמר שענינו של פרק בסוף הפ' ואומר אם כל הדברים (המוכרחים והאפשריים הטבעיים) למשפט באינת האמת בלי פי

אורחי' בהיקשים מופתים והאי כי אורחי' ר"ל האפשריים בהיקשים הגלויים ושיריים) , יעמדו למשפט לפני אחד מד' חלקי הנפש שהם תבונה דעת חכמה ושכל , שהם אמות כל אמת. ר"ל על ידן יבחן האמת מן הכזב : ומאלה הג' , והנה שלש אלה אינם כוללים אלא ההתחלות כמו שקדם , נשאר א"כ שיהי' השכל משיג אותם , ולפ"ז כבר התבארו ג' חלקי הנפש שהם דעת תבונה שכל , וזה כי גדר הדעת הוא ידיעת ההכרחיי' בהיקשים מופתיים , וגדר התבונה הוא ידיעת האפשריים והתיעץ על כלל טובותיהם , וגדר השכל הוא ידיעת ההתחלות ר"ל המושכלות הראשונות :

אמנם נקרא חכמה , אמר שזאת במה שקדם גדרי ג' חלקי הנפש דעת תבונה שכל , בא לבאר בזה גדר החכמה , ואמר כי החכמ' לפי שנים בגדר ואחד בשם , א' אצל המלאכות כי השלם באיזה מלאכה מן המלאכות כמו פריאה במלאכת מחצב אבנים ופולקלי"טון במלאכת הצלמים והתבניות , יקרא חכם כמו שקרא הכתוב לבעלי המלאכה בשם חכמים ככתוב וכל חכם לב בכם יבואו ויעשו וגו' , ב' אצל הידיעות כי כל יודע מבין הידיעות הכוללות במציאות נקרא חכם : אמנם בזה , ר"ל החכם בידיעה אחת לא יתואר בשם חכם כ"א בהיותו יודע ידיעות רבות כאמור : כ"א מעלת המלאכה כן , כן היא המעלה אצל המלאכה שהשלם במלאכ' אחת נקרא חכם , אך לא אצל הידיעות כי לא יקרא גם חכם כ"א יהי' שלם בידיעות רבות : ולא בחלק , שלא תהי' ידיעה חלקית כי מגדר החכמ' היותה ידיע' מופתית אשר לא חלק לה בפרטיים , וכבר ביארנו זה ג"כ בא"ב מחבורנו אסף פ' ד"ן ממנו : כמו שאמר אומיר"אש ,

נכזבם בדברים שא"א או אפשר היותם בענין אחר , הם תבונה ודעת וחכמה ושכל , ומאלה ג' אינו ר"ל השכל אומר ג' תבונה ודעת וחכמה , (ג"א ומאלה הג' אינו אחד מהם) א"כ נשאר כי השכל הוא משיג ההתחלות :

פרק חמישי

אמנם נקרא חכמה במלאכות הידועות על השלימות , כמו פרי"אה אשר היה חכם לפסול אבנים , פוליק"אליטון היה חכם בעשיית צלמים , אמנם בזה לא נרצה לומר חכמה דבר אחר , כי אם מעלת המלאכה כן , אמנם נחשוב חכמים אשר הם בכל דבר לא בחלק ואינם יודעים דבר אחר , כמו שאמר אומי"ריאש במרגוט , אמנם לזה לא עשאו חופר ולא חורש ולא יודע דבר אחד חלקי , על כן הוא גלוי כי היותר אמיתי בכל הידיעות היא חכמה הכוללת , על כן ראוי לחכם שלא ידע הדברים הידועי' מצד ההתחלות לבד , כי אם גם ההתחלות לאמר בהם אמת , ועל כן תהיה החכמה שכל ודעת והיא ראש על כלם כי בה יודעו הדברים היותר נכבדים דבר בלתי נאות הוא שיחשוב אחד כי המדינית היא יותר חשובה , אם

בספרו שנאי חכם ידוע אצלו ואמר שהשי"ת לא ברא לזה להיות חופר וחורש או יודע ענינים חלקיים כ"א יודע ידיעות כוללות : ע"כ גלוי , מבואר א"כ מזה שהידיעות היותר אמיתיות הם הידיעות הכוללות המכונים בשם חכמה , וזה להיותם סמוכים לעד במופתים נאמנים : ע"כ ראוי לחכם , אין ראוי לחכם לשום עין בחינתו לבד אל התולדות (הנמשכים מההתחלות) שתהיינה אמיתיות , אבל ראוי לשום לב גם אל ההתחלות ר"ל ההקדמות ולראות בעין השכל אמיתתן כי וולד כוזב כמוהו יען הי' השכל כוזב בלדתו אותו : וע"כ תהי' החכמה שכל ודעת , כי בבחינת עסקה בהתחלות כמו השכל תהי' שכל ובבחינ' עסקה בהיקשים מולידי התולדות כמו דעת תהי' דעת : דבר בלתי נאות , לא כן יחשוב החושב שחכמה המדינית היא יותר מעולה מכל מדע , אם לא ידמה שהאדם הוא היותר חשוב מכל הנמצאים אשר במציאות עד שלפי גודל מעלתו תגדל מעלת החכמה המעיינת באשרו , כי מעלות החכמות זו על זו היא לפי מעלת נושאיהן , כי אמנם זה שקר ר"ל שאין האדם העצם היותר חשוב במציאות כי מצבות שמים וארץ

אם לא יהיה האדם הדבר היותר חשוב בעולם · כי באמת בריא או טוב אינו דבר אחד באדם או בדגים · אמנם לבן וישר הוא דבר אחר תמיד · והנה חכם הוא דבר אצל הכל · נבון הוא דבר אחר אצל הדברים כי המשגיח היטב כל הדברים אשר אצל עצמו יאמר באמת אשר הוא נבון · ולעיון זה יקרא תבונה · ולזה גם לקצת בהמות יקרא נבונים והם אשר להם כח להשיג בדברים אשר הם צרכי חייהם · הנה גלוי הוא כי לא תהיה החכמה והמדינים דבר אחד · לא יקראו חכמה לאשר הוא אצל הדברים המועילים להם · לרבות יהיו החכמות כי לא תהיה אחד אצל כל טובות ב"ח אבל תהיה אחרת אצל כל אחד · והלא הרפואה איננה אחת אצל הנמצאים · ואם יאמר אומר יען כי האדם הוא מעולה משאר ב"ח · זה לא יועיל כי הדברים הם יותר מעולים מהאדם כפי הטבע כמו הדברים המפורסמים אשר מהם מוסר העולם · הנה הוא גלוי ממה שאמרנו כי החכמה היא דעת ושכל מהדברים היותר נכבדים בטבע · ולכן אמרו כי אנכס"גורים וט"ליו והדומים להם היו חכמים ולא יאמרו שהם נבונים כי לא הדברים המועילים להם · ויאמרו כי היו יודעים דברים גדולים נוראים וקשים אלהיים · אמנם לא מועילים לאחרים · כי לא ידרשו טובות אנושיות · והתבונה אמנם היא אצל הדברים האנושיים ומהדברים אשר ראוי להתיעץ עליהם · כי נאמר כי פועל הנבון הוא לתת עצה טובה · אמנם אין אחד לוקח

עצה

וארץ הם יותר חשובים במליאות · והנה משקר המאמר יתחייב שקר הקודם ר"ל שאין חכמה המדינית חשובה מכל חכמה : כי באמת · כי מהמבואר שהמדע וההכרה היותר טלל נמלאים רבים אחדים היא יותר נכבדת מן אשר תכלל מעט אחדי' כמו שידיעת הבריאות והטוב לא תכלול האדם עם הדגים כי שאיפת האויר טוב ובריא לבני אדם ורע לדגים והפך זה המים · אולם ידיעתם הלבן והישר היא ידיעה כוללת ונכבדת יותר בבחינ' הכללות מידיעת הבריאות שאיננה כוללת כמותה : והנה חכם · והנה בהיות לחכם ידיעו' כוללות אצל הכל כאמור בגדרו · משא"כ הנבון שאין לו ידיעה רק במדינית להתיעץ מה זה טוב לו או לריעיו או לאנשי המדינה · ואיננה כוללת כמו ידיעת החכמה לכן איננה נכבדת כמותה · ולכן גלוי הוא ר"ל מבואר א"כ כי אין החכמה והמדינית דבר אחד : אשר הם לרכי חייהם · שהוא כענין החכמה המדינית לאדם · ועם היות זה להם בטבע ולא בתבונה ועלה יעשו מעשיהם כמו האדם עכ"ז יקראו נבונים על לד ההעברה : לא יקראו חכמ' · לא יקראו הקוראים חכמה למחשבה החושבת איך תשיג הדבר המועיל לחיי בני האדם : לרבות יהיו · שא"כ יהיו החכמות רבות בהיות שאין הדברים המועילים שוים לכל חי כ"א טובה אחרת לכל מין ב"ח כאמור בענין הבריאות לאדם ולדגים · אשר חכמת הרפואה והבריאות למדינית תחשב · והוא הדבר האמור אחריו והלא הרפוא' וכו' · ולכן תקרא מלאכת הרפואה לא חכמת הרפואה וזה בהיותה בפרט · ובהיותה משתנה מהמדינית בענין הכלל והפרט האמור ע"כ אין החכמה והמדינית דבר אחד כאמור : ואם יאמר אומר יען · ישוב אל האמור בראש · שבלתי נאות הוא שיחשב א' שהמדינית היא יותר חשובה · והנה הוא כמעיר נגד לייסב ספק אחד אשר יספק המספק לאמר אולי היו תהיה המדינית נכבדת בעבור שעסקה בטובות האדם שהוא היותר מעולה מכל חי ותכי' א"כ המדינית נכבדת מפאת שהוא האדם הנכבד מכל חי · על זה ישיב לאמר : זה לא יועיל · כי אם נכבד הוא מכל ב"ח הלא נגרע הוא מן הדברים המפורסמים שהם מוסדות תבל כמו היסודות הד' וכל לבא מרום במרום · שהחכמ' תעסוק בהן משא"כ המדינים : שהוא גלוי · לכן מבואר מזה שהחכמ' תכלול בעצמה הדעת והשכל שבדריהם עשות ההיקשים וידיעת ההתחלות ר"ל ההקדמות שעליהם מוסדו ההיקשים · לידע ולהודיע הדברים היותר נכבדי' במליאות מה שלא נדע במדינית : ולכן אמרו · ולכן נשתבחו אנכסגורים וט"ליו בחכמ' ולא במדינים · כי לא ידעו המועיל במדינית כלל ולא דרשוה כלל . כי

כמו בעיניהם. נגד החכמה אשר הניח אומנם, ועל
זה הנה היתה כוונתו ית' בבריאת האדם לאכול ולשבוע
מעץ החיים ר"ל להשכיל בחכמה אשר תחי' לעד בעליה
ולדעת האמת בכל אשר נעשה תחת השמש מהדברים
ההכרחיים, ולבלתי אכל מעץ הדעת טו"ור ר"ל לבלי
השקע במדיניות המתוארות בטוב ורע לא באמת ושקר
כמו מושגי החכמה, וכאשר מרה פי הש"ית נשתקע
במדיניות ונחשב לו זאת לחכמה נשגבה ונעלמה ממנו
החכמה הנאמנה אשר תתן אמת בידיעת הנמצאים
ההכרחיים, ונחשבה לו תעלומת חכמה כמיתה, עד"שכ
ואל תהי סכל למה תמות בלא עתך, ואחריו כל אדם
משוכו לדעת טו"ר בחכמ' המדינית, והשכלת אמיתתו
ית' ר"ל השכלת פועל אמת שפעולתו אמת יעזובו,
זולתי מתי מעט אשר פרקו עול המדיניות מעליהם. בל
ידעו הבין גם כלל ומסתפקים במעט כפי ההכרח, וכל
ישעם וכל חפצם להשכיל באמתתו ית' ר"ל לדעת האמת
בפועל כפו ית' ההכרחי, ועליהם אמרו ז"ל ראיתי
בני עלי' והמה מועטים: גם לא תהי' התבונה, עוד
דאי' שאין החכמ' והמדינית ענין אחד, בהיות שהתבונ'
שהיא גדר המדינית ר"ל עסקה גם בפרטיים משא"כ
החכמ' שאין עסקה רק בכללים: כי הוא עושה, כל
בנין עושה בתבונת כפו, וכל מעשה בני האדם הם
פרטיים: קצת בלתי יודעים, והעד שהמדינית
המכונה בשם תבונה עסקה בהכרת הפרטים ג"כ שהרי
קצת בל ידעו הבין טעם הדבר ועושים יותר מהיודעים.
וזה בעבור שהם מנוסים ר"ל מורגלי' בידיעת הפרטיים,

עצה בדברים שאי אפשר היותם בענין אחר ולא
מהדברים אשר אין להם שום תכלית, כי זהו
הפועל הטוב ובכלל היועץ הטוב הוא אשר יורה
בטענותיו אשר הוא טוב לאדם לעשות, גם לא
תהיה התבונה מהדברים הכוללים לבד אבל ראוי
להכיר גם הפרטיים כי הוא עושה ואמנם המעשה
הוא אצל הפרטיים, ובעבור זה קצת בלתי יודעים
הם יותר עושים מקצת אשר הם יודעים, כי הם
מנוסים בדברים אחרים, כי אם ידע כי הבשר הקל
הוא טוב העיכול ויותר בריא, ולא ידע איזה ינתך
קל, לא יעשה בריאות, אבל היודע כי בשר
העופות יותר קל, יעשה הבריאות יותר, אמנם
התבונה היא עושה, על כן ראוי שיהיו בה השני
דברים או זאת יותר, אמנם תהיה אחת ראשית
בדברים האנושיים, אמנם המדינית והתבונה הם
קנין אחד אבל ההויה אחת (נ"א איננה) להם, אמנם
אשר הוא אצל המדינית התבונה היא ראשיית
משימה הדת וזאת אמנם בפרטים ולה שם כולל
מדינית, כי היא עושה ויועצת והיא פועלת
המשפט, ועל כן היא בקצוות ר"ל בפרטיים, ועל
כן לא לה (נ"א לאה) לבד יאמר שהם מתעסקים
בדברי.

כי הרופאים היודעי' דרך כלל שהבשר הקל הוא טוב העיכול, לא יעשו הרפוא' עכ"פ בהיותם בלתי יודעים
הקלים בפרט, אך היודעי' בפרט שבשר העופות הוא קל העיכול זה יעשה הבריאות אף כי לא ידע הכלל שכל בשר
קל טוב לעיכול, וזו עושה התבונ' משא"כ החכמה שאין עסקה כלל עם הפרטים לכן היא נבדלת ממנה: התבונ'
היא עושה, העלה תעשה דברים בפעל, לכן מן הראוי להמצא בה כלל ופרט שניהם יחד בשוה או אחד מהם יותר,
וזה כי כל מעשה בני אדם הם פרטיים, ור"ל בכלל ופרט, שהם הנהגה המדינית בכלל והנהגת הבית בפרט: תהי'
אחת ראשית, ר"ל הנהגה המדינית תהי' ראש להנהגת הבית כי היא יותר כוללת: המדינית והתבונ' הם קנין א',
יכנה להנהגת הבית בשם תבונה בכלל ויאמר הנהגת המדינה והבית הם אחד בקנין הנפש שהוא בקשת הטוב והישר אך
לא בפועל כי המדינית היא בכלל והביתיית בפרט: היא ראשיית, אולם הנהגת המדינה לה משפט הבכורה יען היא
שמים דת כוללת לכל אנשי המדינ' הקהל חוקה אחת להם, אך הנהגת הבית היא פרטית, ונקראו שתי ההנהגו' בכלל
בשם מדיני' או תבונ': כי היא עוש', ההנהג' עושה ויועצת טוב וישר בהנהגת הבית ופועלת המשפט בהנהגת המדינ':
ועי"כ, בעבור שהיא עושה, והעשיה תהי' בפרטיים, לכן תהי' התבונה בקצוות ר"ל בפרטי': ועי"כ לאה לבד, ר"ל
לעוסקים

בדברי המדינה כי אלה לבדם הם פועלים כמו החרשים במלאכתם · יראה אמנם כי התבונה היא יותר אצל האדם עצמו ויהיה לה שם כולל תבונה · אמנם מהאחרות זאת היא הנהגת הבית · ואמנם זאת שימת הדת וזאת אמנם מדינית · ומאלה זאת אמנם יועצת ואחרת אמנם שופטת :

פרק ששי

וממיני ההיכר אחד מהם הוא דעת עצמו · אבל יש הפרש גדול · ויראה כי היודע אצל עצמו ומשתדל הוא נבון · ואמנם המדיניים אינם נבונים כי הם מתעסקים בדברים רבים · על זה אמר אריו"פרש אמנם איך אפשר היותי נבון ואיני משתדל בעסקי · בהיותי במספר אנשי הצבא משתדל בשוה · קצת יקראו למדיניים אנשי מותר כי הם פועלים יותר מן הראוי · אמנם יש אשר ידרשו הטוב לעצמם ויחשבו כי ראוי לעשות זה לבדו ומזאת הסברא יבוא אשר יקראו לאלה נבונים לבדם · ואם אולי זה אינו כן כי לא יספיק טוב האחד לעצמו מבלתי הנהגת הבית והנהגת המדינה · אולי עם זה גלוי הוא כי הוא צריך להבין הדברים אשר לעצמו ולהשגיח בהם · אמנם האות על מה שנאמר

לעוסקים בהנהגת המדינה יאמר שהם עוסקי' במדינית · ולאפוקי ג' החלקים האחרי' שהם הנהגת עצמו והנהגת הבית שלא יכונו בעלם בשם מדינית : אצל האדם עצמו · ר"ל בהנהגת עצמו על פי מדותיו צריך תבונה ביותר לכל יונה יצרו אותו כאמרם ז"ל הוי ערום ביראה : ויהי' לה שם כולל · ותקרא הנהגת האדם עצמו בשם תבונה שהיא כוללת ג' חלקי ההנהגה שהם עצמו וביתו והמדינה : מהאחרות · ויתר ההנהגות הם הנהגת הבית ושימת הדת שהיא עצם הנהגת המדינה : ומאלה · ומפעולות התבונה עוד זאת ר"ל בהנהגת האדם והנהגת הבית והנהגת המדינה היא יועצת את בעליה לבחור בטוב ובישר המועיל ובענין שימת הדת היא שופטת בין איש לרעהו :
וממיני ההיכר · יבאר חילוף מיני הדעות השונות אשר יפלו במעלות מיני ההכרה והתבונ' ר"ל בחלוקי מיני ההנהגה : אחד מהם · אחד ממיני ההנהג' הוא הנהגת אדם עצמו במדות ישרו' באופן ישיג הבריאות והטוב המוחלט המועיל : אבל יש הפרש · אמנם יש בזה הפרש בין דעות חלוקות אשר יחשבו למי מהם המעלה הנכבדת יותר משאר החלקים : ויראה · והנראה' לפי ההשקפה הראשונ' שהיודע ומכיר בהנהגת עצמו ומשתדל במעשיה (כי לא יתרון לבעליו אם הוא נאה דורש ואין נאה מקיים) ליותר שאת על שאר חלקי התבונה ונקרא נבון בקדימת מעלה עליהם : ואמנם המדיניים · אך לעוסקים בצרכי המדינה לא יאות תואר נבונים בעבור שלהם עסקים רבים אשר יבטלום מהשגיח על פועל כפם לנהל עצמם בדרך ישר לא יכשלו בה · כמ"ש אריו"פרש שא"א לו להיות נבון בהנהגת עצמו בהיות עסקו עם אנשי הצבא אשר זה יבטלהו מהשלמת הנהגתו את עצמו במעלו' במדות הנכבדות : קצת יקראו · ומזה נהגו קצת לקרוא למדיניים אנשי מותר · כי יעמסו על עצמם לפעול יותר מן הראוי להם לבדם : אמנם יש · אולם זולת אנשי מותר האמור יש אשר יפעלו בהנהגה לצורך עצמם לבד בחשבם כי זה לבד כשרון מעשה התבונ' בהנהגה ולהם לבדם יאות תאר נבונים : ואם אולי · אף כי יתכן שלא כן ידמו אלה החושבי' שאין לעסוק רק בהנהגת האדם עצמו · כאשר יעשו קצת המתחסדים מבני עמנו שלא ישימו עסקם רק בתיקון נפשם במדות מעולות והנהגת הבית והמדינה יעזובו ומעלימים את עצמם על הצבור מה שאין זה דרך ישרה כי אדם לעמל יולד להיות עוסק בהשגת טרפו לפי הנהגת ביתו ההכרחית ולהשיג נעימות בהיותו עוזר לטובת המדינה : אולי עם זה גלוי · אך על כל פנים מבואר מזה שכל אדם מוכרח להבין בדבר הנהגת עצמו ולהשגיח בתבונה בפרטי מדותיו ומעשיו · וזה ראי' עכ"פ היות התבונה אצל הפרטיים משא"כ החכמה האמור בפ' הקודם : אמנם האות · והאות והמופת על אמיתת מה שאמרנו שהתבונה היא אצל הפרטיים שהרי הנערים יוכלו להשיג קצת השיעור לך

כי הנערים ידעו חכמות השיעור ויהיו מלומדים וידעו דברים כאלה , אבל לא יראה שהם נבונים , הסבה בזה כי התבונה תהיה בידיעת הפרטים אשר הם ידועים בנסיון והנער לא נסה כי אורך הזמן יעשה הנסיון והנה זה בבירור והוא מובן למה הנער יהיה למודי ולא יהיה חכם ולא טבעי , ויהיה זה בעבור כי דברי הלמודים הם מופשטים אמנם התחלות האחרים הם בנסיון וזה אמנם לא ישיגו הנערים אמנם יאמרו בפה וזה אינו בלתי גלוי , עוד יבוא חטא בנתינת עצה או אצל הכללי או אצל הפרטי , כמו כי כל מים כבדים הם רעים , או כי אלה המים כבדים , הנה הוא גלוי התבונה אינה דעת , כי היא אמנם בפרטים כמו שאמרנו , והיא פועלת בם , ואלה אמנם הם דביקות אצל השכל , כי השכל הוא מהגבולים אשר אין להם מופת . וזה אמנם מהפרטים היא אין בהם דעת כי אם חוש לא חוש החיצוני כי אם החוש הפנימי אשר בו נרגיש , כי בלמודים המשולש הפרטי יעמוד בחוש הפנימי , ולזה יותר החוש מהתבונה:

לא יהיו נבונים כשלמת ההנהגות האמורים : הסבה בזה , והטעם בזה הוא להיות שהתבונה נקנה לבעליה בהרגל ונסיון בפעולת הפרטיי' המושג באורך זמן ככתוב בישישים חכמה ואורך ימים תבונה , והנער בעבור מיעוט שניו עדן לא נסה בפעולות פרטיות , ובזה מובן בבירור ג"כ למה יהי' הנער חכם בלימודיות ר"ל בחכמת השיעור , ולא יחכם בטבעיו' ולא בחכמה אחרת כמו באלהיות , כי כל זה בעבור היותו רך השנים ולא נסה עדיין טבעי הדברי' לבנות עליהם היקשי הטבעיו' ועדיין איננו רגיל במשיגי הגשם למען שללם מהאלוה , כי הם התחלות ב' אלה החכמות ר"ל הקדמותיהם הנמשכים מהנסיון משא"כ חכמה הלימודיות שהיא מופשטת ר"ל מבוללת הנסיון ר"ל . לא על התחלות הנסיוניות יבנו היקשיה כ"א על ערכי המספרים : אמנם יאמרו בפה , כי אם ידברו בטבעיות ובאלהיות מפי השמועה , לא יבינו מולא שפתם אשר כמוהם רבים וכן שלימים אלהיים זקנים , נערים יחשבו : וזה אינו בלתי גלוי , מה שאמרנו איננו בלתי מבואר כ"א מבואר נגלה , כי ב' השלילות יולידו החיוב : עוד יבוא חטא , עוד יתוסף יתר להביא ראי' שאין התבונ' עצם הדעת וזה כי מהמבואר שגדר הדעת הוא ידיעת הדברי' הכוללי' בהיקשי' שכליים , משא"כ התבונה שגדרה הוא ההתיעצות בבחירת אחד מב' האפשריים , וזה ההיקש על ההתיעץ נעשה בכלל ופרט עד שלפעמי' יחטא ר"ל ישגה היועץ אם בכלל אם בפרט , כמו מי שיתיעץ על מים ידועים הטובים הם לשתיה בהכרח יעשה היקש תנאי המורכב מב' הקדמות , א' כללית , כל מים כבדים הם רעים , ב' פרטית , אבל אלה המים כבדים , א"כ הם רעים , ויחטא בבלי דעת הכלל או הפרט : הנה הוא גלוי , א"כ מבואר שאין התבונה עצם הדעת , כי הדעת ב' הקדמותיה הן כלליות כאמור בקודם : והיא פועלת בם , ועוד הבדל אחד בין הדעת והתבונה כי התבונ' היא אצל הפעולות בהיותה אצל הדברים האפשריים משא"כ הדעת שהיא אצל הדברים ההכרחיים שאין לפעול בהם : ואלה אמנם , הדעת והחכמה : מהגבולים , וזה מבואר בסוף ד' מזה המאמר . שגדר השכל הוא ידיעת ההתחלות שאין עליהם מופת ובו דבוקים חכמה ודעת לידע דברים נעלמים בהיקשים שכליים : וזה אמנם , ר"ל מדע התבונה , התחלותיו מפרטי החוש אשר לא דעת בו ר"ל אינם ידועות בהיקש שכלי כמו התחלות החכמה ורק ההבדל ביניהם הוא שהתחלות החכמה הם כוללות ושכליות , והתחלות התבונה הם פרטיות ומדומות : חוש הפנימי , ר"ל הדמיון אשר בו נרגיש כל חמשת החושים כי הוא החוש המשותף להרגיש כל המוחשים אחרי העלמם מן כלי החוש : כי בלמודים , התבונה תקח הקדמות עלותיה מציורי המדמה שמלאכתו בפרטיים , ד"מ ציור המשולש העומד פנימה במדמה הוא דמות המשולש הפרטי החיצוני הנרשם על השטח וכן כל ציוריו הם פרטיים כי אין כלל במדמה ולא פרט בשכל : יותר החוש , אם יספק המרגיש בחוש הכח הפנימי אם טוב לידבק בו , יתיעץ עליו בתבונה ויותר גם

ספיקו

מחתבונה , אמנם האחר הוא מין אחר , אמנם שאלה ושאלת עצה הם חלוקים כי שאלת עצה היא שאלה :

פרק שביעי

ראוי אמנם לדבר מהו תושיה , אם היא שום דעת או סברא או תחבולה או סוג אחר , אבל אינה דעת כי לא ישאלו הדברים אשר ידעו , והתושיה היא עצה והיועץ אמנם ישאל ויתן , גם אינה תחבולה כי התחבולה היא בלי טעם ובמהירות והעצה היא בזמן רב , כי יאמרו המושלים ראוי לעשות הדברים במהירות אשר הם יעוצים , אמנם נתינת העצה באיחור , עוד המזמה היא דבר אחך זולת תושיה כי אמנם תהיה התחבולה מזמה מה , ולא תהיה הסברא תושיה ולא אחת (נ"א מהסברות) , כי היועצים רע הם חוטאים אמנם היועצים טוב עושים יושר (נ"א התושיה יושר מה ואינה דעת ולא סברא כי לא יתיחס יושר) לדעת וגם לא חטא , אמנם יושר הסברא הוא האמת והחטא הוא הכזב , וג"כ אמנם הדבר אשר הוא בסברא הוא מוגבל , אבל

ספיקו ר"ל יבין בעצה מה זה יבחר ויקרב : האחר , ר"ל הדעת הוא מין מחשבה אחרת מהתבונה כי לא תתיר שום שאלה : אמנם שאלה , הוא כמעיר ובא להסיר מבוכה אחת המספקת ואומרת הלא גם הדעת תתיר שאלות מסופקות בענינים ההכרחיים כמו העצה בענינים האפשריים , ועל זה הוא כמשיב לאמר אינו דומה שאלת מדע בין אמת ושקר אשר בדעת תחקר , ובין שאלה ובקשה ר"ל ההצטרכות לדבר מהפכו אשר בעצה תכון , והרש"ע גרס יותר החוש בחולם היו"ד וילך נטך בהמשך הביאור : ראוי אמנם , ראוי לבאר גדר כח הנפש הנקרא תושיה , אשר גם זה הכח ישרת לתבונה ולעצה : כי לא ישאלו הדברים , וזה כי גדר כח הדעת הוא ידיעת ההכרחיים המתבארים במופתים משא"כ התושיה שהיא עצה ושאלה איך לעשות הטוב הנבחר : התחבולה היא בלי טעם , גדר התחבול' לדע' זה המעתיק היא ערמה ותואנה מה להשיג המבוקש על ידה והיא כמו עצה אך בלתי שלימה כמוה , ד"מ בעל התחבולה ערום יערים לכבוש אויבו בהתפותו אותו בשימת אורב או זולתו מן התחבולות אשר יעשה לו במלחמה אך לא ישים אל לבו מה יעשה בהוודע לאויבו דבר התחבולה , משא"כ היועץ בעצה שהוא מחדר על כל אופני ההצלחה מכין לו דרכי ההצלחה באופנים שונים כי יחשב דרכו לאמר אם יעשה איש חרמי כך אעשה אני כך ואם כה יעשה אף גם אני אעשה זאת , ע"כ תהי' התחבולה בלי טעם הגון ובמהירות המחשבה משא"כ העצה שהיא יעולה במתינות ויש לה טעם הגון : כי יאמרו המושלים , וג"כ לאמר , בהתמהמה תיכון עצה ונחרוץ עלילתה (אסף ח"ב) : עוד המזמה , ועוד מה שיורה שאין התושיה עצם התחבולה , הוא בהיות כי מבואר הוא שאין התושיה מזמה , והנה התחבולה היא מזמה מה א"כ אין התושי' תחבולה , אולם גדר המזמה ומהותה בזה היא מחשבה רצונית להשיג טוב מה או להתרחק מרע מה אשר לא בבחירה ועצה יעשה : ולא תהי' הסברא , גדר הסברא היא מחשבה התושבת הנוורת אמיתת ענין רעיוני בחלק השכל העיוני : כי היועצים רע , ראשונה יבאר מהות העצה שהיא מחשבה רעיונית להיישר או לעוול ר"ל להרע או להטיב : התושיה יושר מה , אחר יבאר שהתושיה מהותה איזה יושר : ואינה לא דעת , ומב' ההקדמות האמורות יוליד שאין התושי' אחד במהות עם הדעת או הסברא יען יש בתושיה מה שאין בדעת וסברא ויש בדעת וסברא מה שאין בתושיה והבדליהם יורה כי נבדלים הם במהות , וזה כי היושר והעול האמור בתושיה שהם עלם הטוב והרע הנגדר תחת השכל המעשי , אינם בדעת וסברא שהיושר והחטא בם הוא האמת והשקר הנגדר תחת השכל העיוני : וג"כ אמנם , וג"כ יש בדעת וסברא מה שאין בתושי' , וזה כי כל סברא הוא מוגבל ר"ל תגביל ותגזור אומר על אמיתת מחשב' אחת מבין המחשבות המסופקות המתנגדות אלי' וזה עלם האמת והשקר הנגדר תחת השכל העיוני , מה שאין זה בתושיה

שהיא

שהיא מגדר עו"ר לא מאמת ושקר : אינה שלימה , הסברא היא דעת בלתי שלימה בגדר האמת עכ"פ : כי היועץ , משא"כ העצה שהיא בגדר טוב ורע כאמור : אבל התושיה היא יושר העצה , גדר התושי' היא היושרת העצה ושלימותה : ולזה ראוי לשאול , אחר שהתושי' היא ממשיגי העצה כאמור לכן ראוי לחקור על העצה אצל מי היא אם אצל הדברים ההכרחיים שהשכל העיוני עוסק בם או אצל האפשריים שהמעשי עוסק בהם , ואחר שכבר התבאר שהעצה היא אצל האפשריים א"כ מבואר שאין התושי' לא דעת ולא סברא ולא שכל שכלם משמשים לעיוני משא"כ התושי' : אמנם יען היושר , ובהיות שיושר העצה יתכן להיות לטוב או לרע : גלוי הוא , מבואר הוא שלא כל יושר העצה יכונה בשם תושיה , וזה כי יושר העצה לעשות רע מה לא תקרא בשם תושי' כ"א יושר העצה אשר לתכלית טוב מה : כי אמנם החוטא , כי הנה כל חוטא ואיש רע משיג תכלית מעשהו בטענותיו אשר יסדר בעצתו לראות מה יהי' אחריתו ר"ל כל עצה תשלם בסידור טענות אם יקרה כה אעשה כך ואם באופן אחר אעשה כך , והיועץ רע ירצה בסדר טענותיו להשיג תכלית רע , וזה היושר איננו נקרא תושיה : אשר תביא אל התכלית הטוב , אבל התושי' הוא אשר תביא את בעלי' לתכלית הטוב : בדרך טוב , לאפוקי אם השיג התכלית הטוב במקרה ובדבר רע : כמו המביא , כי יהי' זה כמי שמוליד אמת בהיקש כוזב , המשל בו כאמור איש כל חי שוחק , כל אדם חי , א"כ כל אדם שוחק , שהתולדה היא אמיתית אבל הקדמה הגדולה כוזבת : אם תתארך , כי בהאריך העצה תקרא מזמה עד"הכ קצר אפים יעשה אולת ואיש מזמות ישנא , ובמהירות תקרא תבולה , ושניהם אינה תושיה : עצה טובה בהחלט : עוד תחלק התושיה והעצה לב' מינים , א' כללית כמו העצה אשר היא לטובת כלל המדינ' או הממלכה , ב' עצה חלקית כמו לטובת הנהגת הבית או האיש לבד : אשר היא בהחלט , הכללית תיישר אל השגת התכלית הכללי , והחלקית אל התכלי' החלקי : אם

אבל אמנם אינו בלתי טעם אשר תושיה איננה סברא כי אינה מאמר גוזר והסברא אינה שלימה כ"א מאמר נגזר , כי היועץ טוב או רע יתן עצת ישאל שום וישען עליו , אבל התושיה היא יושר העצה ולזה ראוי לשאול ראשוני מהו העצה ואצל מה היא , אמנם יען היושר נאמר על פנים רבים גלוי הוא כי לא תהיה תושיה בכלם כי אמנם החוטא והרע ישיג בטענותיו אשר יסדר לראות וע"כ יהיה יועץ על היושר בלקחו לתכלית רע גדול , אמנם יראה כי התושיה היא אשר תיעץ טוב , והנה יושר העצה כזה היא תושיה אשר תביא אל התכלית הטוב בדרך טוב כי אם לא יהיה כן אבל יהיה זה כמו המביא היקש כוזב אשר יוליד האמת בהיות הגבול האמצעי כוזב , כן יביא הראוי לעשות בדרך שאינו ראוי , ולכן לא תהיה בשום צד תושיה גם אם תביא אל הדבר הראוי , אם לא יהיה בדרך הראוי , עוד אם תתארך העצה זמן רב או תעשה במהירות לא תהיה בשום צד תושיה , כ"א היושר אשר הוא מועיל ולמי שהוא ראוי וכאשר ראוי ובזמן הראוי , עוד יהיה שם עצה טובה בהחלט ועצה לתכלית קצת , אשר היא בהחלט היא אמתית אשר היא מיישרת אל התכלית הכללי , והקצתית היא אל התכלית החלקי , אם אמנם לנבונים הוא לתת עצה טובה , התושיה תהיה באמת היושר אשר יחשב כי היא תדריך אל התכלית אשר תרצה התבונה האמתית :

פרק שמיני

אמנם ערמה ואולת אשר לפיהן נאמר ערומים ואוילים

אמנם לנבוני' , והן בהיות גדר הנבוני' לתת עצה , הנה יהי' גדר התושי' יושר העצה ר"ל לאחוז על כל הצדדי' האפשרי' להיו' בדבר ההוא ולהיות מוכן לפעול בכל צד פעול' ידוע' אשר בה תשלם השגת התכלי' הטוב אשר אליה תכוון התבונה :

אמנם ערמה , אחר שביאר בקודם גדר התושי' שהיא עצה ישרה מדרכת את בעליה אל השגת התכלית והמכוק

האוילים · אינם שכל וכל דעת או סברא כי אם הי׳ כן היו הכל ערומים ואינה אחת מחלקי הידיעות כמו הרפואה כי אז היתה מהבריאות · ולא חכמת המספר כי אז היתה אצל הגודל · גם לא תהי׳ ערמה מהדברי׳ העשוים בטבע או במלאכה כ״א מהדברים אשר יפול בהם ספק שום ארם ויתיעץ · ולכן תהי׳ אצל הדבר אשר תהי׳ התבונה · אבל אמנם אינם דבר אחד ערמה ותבונה כי התבונה היא מצווה אשר ראוי לעשות כי זהו תכליתה · אמנם ערמה היא שופטת לבד · ודבר א׳ בלשון יון השם המורה על ערמה והמורה על ערמה טובה כמו שהוא ג״כ ערומים וטוב ערומים · אמנם שם ערמה בלשון יון לא יורה קנות התבונה ולא לקיחת תבונה כ״א שפוט היטב · אמנם הקרואה הישרה אשר ממנה יקראו מישרים ואנחנו נאמר שנשיג היישרה כשנשיג משפט בחסד · אמנם (גי״א נאמר דנמיס) ברוב כי אות גדול השכיל השכל היורה החסר מיושר · וחסיד נקרא אשר בו היישרה כי היישרה אמנם הוא שופט חסיד · והישר אמנם הוא ישר אשר ישפוט אמת · אמנם יהיו כל אלה הקנינים לפי האמת נוטים לדבר אחד. כי נאמר היישרה וערמה ותבונה ושכל נשימם בדברים אחדים מורים אשר בהם

היישרת

בא לבאר בזה גדר הערמה , ואמר שהיא גם כן נפשי הוכן לשפוט התושיה ר״ל לשפוט מישרים על הפעלה היעולה החקוש להשיג על ידה התכלית המבוקש : אינם שכל וכל , לא יתכן היותם שום דעת או סברא המשמשים אל השכל בעיוני , אם כן היו כל בני אדם ערומים , כי אין שום אדם נעדר שכל וכל מדעת או סברא מה , ומהמבואר כי רבים מבני אדם לא יתוארו בערמה כלל א״כ אין הערמה סברא או דעת : ואינה אחת , גם לא יתכן היות הערמה ידיעה מה כמו הרפואה והנדידה , כי אלה לא יתוארו בשם ערומים כ״א בשם רופא ומהנדס : הנעשים בטבע , גם אין הערמה מחשבה מכוונת כמלאת טבעי הברואים במלאכתו , או מחשבה מכוונת כמלאת מלאכותי המאספרי במלאכותו כי גם אלה לא יתוארו בשם ערומים : כ״א מהדברים , אבל היא מחשבה מהדברים המסופקים אצל כל אדם איך יעשה להשיג המבוקש עד שיתיעץ על מעשהו , וא״כ היא אצל התבונה שגדרה הוא את הפעלה כמו שקדם בפ׳ מזה : אינם ד״א , אך עכ״פ גם היות הערמה והתבונה שניהם אצל ד״א שהיא הפעלה , אינם דבר אחד מכ״מ אבל הערמה שופטת על הפעלה היעולה הטובה היא אם רעה והתבונה תלויה לעשות בכל אשר יעלה התושיה וכפי אשר שפטה הערמה : והנה השכל המעשי לנו שם בפלספה תושיה ערמה תבונה , תושיה היא ההתיעצות בפעלה איך יושג המבוקש , הערמה תשפוט מישרים על הפעלה היעולה הטובה היא , התבונה תלויה להוציא לפועל הפעלה היעולה.

והשפוטה , וד״א בלשון יון , ובלי הונח שם אחד על הערמה הבלתי מיוחדת וגם אחד על הערמה הטובה , בה התבונה יתואר גם בערום לרעה והב׳ היא הערמה הנאמנת : קנות התבונה , אין במשמעות הערמה קנין התבונה אשר נכנס מלו או רגשית לקיחתה כ״א תורה על שפיטת הפעלה : אמנם הקרואה , אולם הערמה הנקראת היישרה אשר נושאיה נקראים מישרים , היא הערמה אשר בה נייסר המשפט בחסד ונכנס בה לפנים משורת הדין והנימוס על דרך שיבאר (בי״ג מה׳ לזה) : אמנם נאמר , אולם אנחנו נאמר בגדר הערמה שהיא השפוט על הפעלה היעולה , שמשמעות לשון משפט הוא שישפוט לפי הדת והנימוס לא לפי החסד אשר איננו ממשפט הנימוס , וזו בעבור שהוא כן על הרוב שהערמה תשפוט מישרים כאשר ילוה הנימוס משא״כ היישרה לפי החסד להשלים חסרון הנימוס הוא על המשפט : כי אות גדול , כי דבר גדול ר״ל פלא הוא בהשלים השכל הנימוס הישר : וחסיד נקרא , עשה היישרה החסדיית נקרא חסיד : הישר אמנם , אמנם ישר נקרא זה אשר ישפוט אמת ככל אשר יתאמר הנימוס והדת לא יוסיף בחסידות ולא יגרע ברשע והוא המסכים עם הנאמר בדת : נוטים לדבר אחד , אלה קניני הנפש שהם היישרה וערמה ותבונה ושכל הם כחות הנפש המשמשים לפעולה אחת ר״ל היישרת הפעלה לפעולת הדברים הפרטיים : נשימם , גדר הכחות האלה

היישרה ושכל נקראים נבונים וערומים · כי כל אלה הכחות הם מהקצוות ומהפרטים · וזה כי הוא שופט מאשר ישפוט הנבון · כי הערום והמיישר והשופט אמצעי והחסיד הם שוים לכל הטובות מצד שכל אחר מהם הוא אצל האחר · כי כלם בענין המשפט · אמנם אלה הם מהפרטים ומהקצוות אצל הנפעלים · כי ראוי לנבון להכירם והערמה והיישרה הם אצל הנפעלים · ואמנם הם קצוות · והשכל הוא מהקצוות בשניהם ר"ל בעיונים ובפעולות · כי השכל הוא מהגבולים הראשונים והקצוות בלי מופת · אמנם זה כפי המופתים מגבולים ראשונים בלתי מתנועעים · אמנם זה בנפעלים הוא מגבול אחר ומהקדמה אחרת והתחלותיו הם אמנם כמו סבה תכליתית · והוא מהפרטיים כי יוקח הכללי מהם ע"כ ראוי להיותו בחוש · אמנם יקרא שכל ולזה יראה שהם טבעיים ואין מהם חכם כמו שיהיה בטבע אשר יהיה בו היישרה וערמה ושכל · אמנם האות על זה כי נחשוב אשר הם הולכים אחר זמני האדם · וזה כי בזמן האדם ידוע הזה (נ"א כי בזמן ידוע מהזמנים) לו שכל והיישרה אשר תהיה הטבע סבה להם · ובעבור יהיה השכל התחלה ותכלית · ומאלה יהיו אלה המופתים ובאלה · ועל כן ראוי לשמוע אל האמנים ואל הזקנים או אל ... הנבונים :

בדברים אחדים בדבר היושר ובעליה נקראים בעבור פעולתם נבונים וערומים : מהקצוות , כל הפעולות הם נהיקשים שכליים המורכבים מהקדמות כוללות ומתולדות פרטיות : כי הוא שופט , כי הערום והנבון מתאחדים בפעלם בענין המשפט שהערום ישפוט בדבר השלם היות להשגת המבוקש כאשר שפט הנבון במחשבתו : כי הערום והמיישר , וכמו כן הערום המיישר למשפט האמצעי ר"ל אשר כפי הדת והנימוס , מתאחד עם המיישר החסיד : מצד , ר"ל בבחינת פועל היישרה המשותפת לשניהם , הערום בהיישרה האמצעית והחסיד ביישרה חסידית , וכלם שוין בענין שפיטת המשפט : אמנם אלה הם , כחות התבונה האמורה כלם המה מהקדמות ותולדות אשר אצל הנפעלים ר"ל אצל השכל המעשי הפועל בפרטיים : כי ראוי לנבון , ראוי לנבון , לידע ההתחלות ההם אשר עליהם יבנה היקשיו ויוליד תולדותיו להיישיר עצמו אל המעשה : והשכל הוא מהקצוות , אולם השכל ישמש לשניהם ר"ל לעיוני ולמעשי , וגדרו הוא מדע הקצוות ר"ל ידיעת ההקדמות וההתחלות המבוארים בלי מופת בשני חלקי השכל שהם העיוני והמעשי : אמנם זה כפי המופתי' , העיוני הוא כפי טבע ההיקשי' המופתיים המיוסדים על גבולים ראשונים ר"ל על הקדמות יתעוק במושכל ראשון אשר לא יתנועעו להתפעל על ידינו : אמנם זה בנפעלים , אך המעשי עסקו בפרטיים להתפעל על ידינו : הוא מגבול אחר , השכל המעשי יקח הקדמותיו ממין אחר זולת העיוני , כי כל התחלות ר"ל הקדמות המעשי הם סבות תכליתיות הם להטיב לעצמו או לבני ביתו או למדינה וממלכה : והוא מהפרטיים , כל מעשהו בהתבונות פרטיות לעשותן כוללות : ע"כ ראוי , בעבור היותו פרטיות הנה מצד זה לחוש ישכנו שעסקו בפרטים : אמנם יקרא שכל , אולם בעבור קחת הכלל מהם שזה פעל השכל שעסקו בכללים לכן יקראו גם כן שכל : שהם טבעיים , לכן יראה שכחות השכל המעשי הם טבעיים ר"ל שהם מתעצמים בטבע בנפש האדם אף בלי לימוד כ"א ברוב ימים כמעט בישישים חכמה ואורך ימים תבונה : אמנם האות , והעד על היותם טבעיים הוא שהם מתעצמים בכל אדם ברוב ימים לפי הנסיון היומי יודע לו איזה דרך ישרה ישיג בה מחנתו : ובעבור יהיה השכל , ובעבור היותם טבעיים יהיה השכל התחלה תכליתית למדינית ר"ל אלה המנהגים הטבעיים ישובו הקדמות והתחלות להיקשי המדיניות : ומאלה , שאלה ההקדמות ובהם יתחדשו מופתי היקשיהם : וע"כ , בעבור שהקדמות המדיניות מסדו על הנסיונות המוחשות הנודעות לפי רוב הזמן , ועל סמת תכליתיות המדעות לפי הסברות לא לפי מופתים הגיוניים , לכן ראוי לסמוך על המעשים שהם תבונה ולמשכי כפי לימודם או על הזקנים אשר ברוב ימים השיגו הנסיון ... בתבונה

התבונים במאמרי ובסברות בלתי מופתיים לא פחותה מהמופתים בעבור אשר אין להם נסיון בחוש ויראו התחלות. כבר נאמר מהו התבונה והחכמה ואצל מה תהיה כל אחת מהן, וכי אחת בחלק אחר בנפש המשכלת ׃

פרק תשיעי

אמנם ישים אחד ספק בהם מה הם מועילות החכמות, לא תעיין בדברים אשר בהם יהיה האדם מאושר ואינה מתולדה אחת. אמנם התבונה הנה יש לה זה, אבל איזה תכלית פעל יש לה, כ"א תבונת היא אצל דברים צדיקים ונעימים וטובים לאדם. אמנם אלה הם אשר ראוי לאדם טוב, אמנם לא נהיה יותר פועלים כאשר הוא דעת אותה כי אם כאשר לנו הקנין כמו שלא נהיה יותר בריאים ולא בטוב ענין בדבר אשר הוא עשות, כי אם מהדבר אשר לנו קנין. כי לא נהיה יותר פועלים בדבר אשר הוא ידיעת הרפואה והנהגת הצבא ואינם (נ"א אמנם) אם לא נשים התבונה בעבור דבר אחר, כי אם בעבור אשר יהיו טובים לא יהיה דבר מועיל, ועוד כי אם אין הפרש לאשר להם תבונה שתהיה להם או יקבלו הזהרת אחרים אשר להם תבונה די שתהיה להם כמו שיהיה זה לנו אצל הבריאות כי כשנרצה להיות בריאים לא נלמד הרפואה, עוד אמנם יראה שהוא

וההנהגה או על בעלי המדות ׃ לא כחות, ולא חכמה. אלה ההקדמות פחותות ונגרעות בערך מכלל ההקדמות הנודעות במופתים אל השכל העיוני, כי אמנם כן דרך ההקדמות המדיניות ׃ בעבור אשר אין להם נסיון נתום (?), ראוי לקחת הקדמות הסבריות בעבור שלא נמצא בהם הקדמות נסיוניות חושיות שהם יותר מעולות מהסבריות בהמצאן ׃ ויראו, שיראו התושיות (?) המתחלות ׃ כבר נאמר, הנה כבר התבאר במה שקדם כל כחות ב' חלקי הנפש העיוני והמעשי ׃ אמנם ישים אחד ספק, אחר שביאר במה שקדם גדר כחות הנפש המשכלת ושהיא נחלקת לשנים שהן הרבה והם העיוני המכונה בשם חכמה, והמעשי המכונה בשם תבונה, וכל חלקיהם למיניהם, יחקור בזה על תכליתן, ואמר שאם יספק אחד לאמר, מה תועלת באלה ב' חלקי הנפש המשכלת, והראשונה שאל על החכמה ר"ל החלק העיוני אחר שלא תעיין בשום דבר מענין האושר האנושי, אף כי איננה מתולדה א' ר"ל שאינה ממין האושר כלל ׃ אמנם התבונה, אולם התבונה היא ממין האושר באמת בהיותה אל השכל המעשי להקיפו (?) למצוא טוב ההנהגה שהוא מענין האושר ׃ אמנם לא נהי' יותר פועלים, אך מה חתן ומה תוסיף ידיעתה בבחינת עצמה לבד אם לא נפעל האושר לפי מדת קנין הנפשי אשר בנו ׃ בדבר אשר הוא עשות, כמו שלא ירפא החולה בכח ידיעתו ענין רפואתו אך למשותה אם עדן לא עשאם, כ"א נקנין המעשה, כי כל ידיעה לא תתן אושר לבעליה אם לא יצא לפעול כידיעתו כאמור, וכן אמרו ז"ל לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, וא"כ אין מעלה לתבונה בבחינת עצמה כ"א בבחי' המעשה שהוא תכליתה ׃ כי לא נהי', כי ידיעת הרפואה או המלחמה לא תעיר את בעלים עכ"פ לרפוא או ללחום בפועל ׃ אם לא, אם לא תשים תכלית הידיעה המעשה, אך הידיעה לבד לא תתן אושר ׃ כ"א בעבור אשר יהיו טובים, שישים היודע מגמת פניו אל הידיעה לבד לומר שהיא לבד מבלעדי המעשה טובה, לא יהי' דבר מועיל מזה ׃ ועוד כ"א, ועוד יוסיף, הנה בהיות ערך התבונה אל האושר כערך הרפואה אל הבריאות, א"כ אפשר כמו שידיעת הרפואה איננה מוכרחת לכל אדם כ"א לרופא אשר הוא ירפא חולים רבים, כן יתכן להיות בידיעת התבונה שיודע אחד יזהיר לרבים ויאשרם בדרך טובים ולמה א"כ יעמסו עליהם הכל לדעתה ׃ עוד אמנם יראה, אשר עוד יוסיף כי לפי הנסקף (?) הנה אל הנושא ספי' (?) החכמה יותר מעולה מן התבונה להיות עסקה בפועל ה' הנלחי (?) שהוא זה גדר השכל העיוני

שהוא בלתי ראוי אם התבונה אשר החכמה טובת ממנה . תשתרר על החכמת , כי הפועל ישתרר מצוה אבל (ר"ל אלו) בכל אחד , אמנם מאלה עוד נאמר , עתה דברנו בספיקות אשר בהם לברם , וע"כ נאמר תחלה כי לפי מה שהם בהכרח הם נבחרות , כי הם מעלות שני חלקי הנפש המשכלת גם אם לא יעשו דבר ולא אחד מהם עכ"ז הם פעולות , לא כמו שתפעל הרפואה הבריאות , כי אם כמו שהבריאות יפעל הפעולות , כן תעשה החכמה והאושר , כי היא אחת מהמעלות , ואשר היא לו ויפעל כראוי לה הוא מאושר , עוד הפועל ישלם בתבונה ובמעלת המדות , אמנם המעלה תעשה הכוונה הישרה אמנם התבונה היא אשר תביא אל אשר אמנם למה החלק הא' אשר בנפש אשר הוא נזון איננו מעלה , כי ג"כ אין בו לפעול , אמנם מאשר נאמר אשר בעבור התבונה לא יהיה האדם פועל הצדקות והטובות , ראוי להתחיל מאשר נאמר למעלה ונקח זאת ההתחלה , כי כמו שאמרנו כי קצת הפועלים צדקות אינם צדיקים , כמו העושים דברים המסודרים ברתות או שלא מרצונם או בבלי דעת בעבור דבר אחר ולא בעבור הדבר עצמו , האם הם פועלים בראוי

ו החכמה אך התבונה שהיא המעשי עסקה באפשריים שהם קניינים אובדים לשעתם , והב' מחויב לפי זה שתגרע מערך החכמה , מה שאין הענין כן באמת כי התבונה תשתרר על החכמה כי התבונה כמו נגיד ומצוה על החכמה (אשר במלאכה אך לא על אשר בהכרחיים יעיין בה' לזה המאמר) ואשר כחות הנפש לעשות כל אשר יעלה : אמנם מאלה , מהתרת אלה הספיקות עוד יאמר בסוף המאמר , אך אתה נדבר בהתרת הספק הא' המספק ואומר שב' חלקי הנפש אין להם חלק באושר : כי לפי מה שהם , שלימות שני חלקי הנפש המשכלת שהם החכמה והתבונה אינם נשלמים מעולתם כמו שחב המספק בספק הא' שקראו הנפש הוא שלימותן , אבל שלימותם הוא מעלתם לבד ר"ל החכמה והתבונה הם שלימות לנפש המשכלת אף כי אם לא יפעלו האושר ולא דבר אחד ממנו עכ"ז הם פועלות השלימות בנפש , כי הוא זה דבר שלימות הנפש שתשכיל האמת בהכרחיים בחכמה , והטוב באפשריים בתבונה ואם יעשו קנין נפשי בפועל הוא זה שלימות שני להם : לא כמו שתפעל הרפואה , אף באמת שהחכמה תפעל האושר הנה אין מדריגתה מן האושר בערך הרפואה אל הבריאות , שאין הרפואה פלס השלימות כ"א המביאה את השלימות משא"כ החכמה שהיא פלס השלימות ומסבבת פעולות שלימות וערכה לאושר כערך הבריאות אל הפעולות הנמשכות ממנו , שהבריאות הוא שלימות לגוף ומסבב פעולות שלימות : כי היא אחת מהמעלות , אין החכמה לבד בועלת המעלה והשלימות כמו שחשב המספק אבל היא עצמה מעלה ושלימות כמו שקדם : ואשר היא לו , מי זה אשר לו חכמה ופועל כרצונה הוא זה מאושר , אולם אשר לא חלק לו בחכמה אף כי יפעל כראוי לא איננו מאושר כאמרם ז"ל אם אין חכמה אין יראה : עוד הפועל ישלם , עוד ינוף ידו להסיר הספק הב' המספק ואומר שלא תועיל התבונה במקנה קנין האושר כ"א הקנין הנפשי לבד יעשה האושר על זה ישיב לאמר שאין הענין כמו שיחשוב המספק , אבל הקנין והתבונה שניהם יחד יפעלו האושר , וזה כי הקנין והמדה הנפשית יכוונו לקנות איזה תכלית טובה לנפש והתבונה תמציא דרך איך יגיע אל תכלית המבוקש ההוא : אמנם למה החלק הד' , והעד שהתבונה למעלה תחשב בעבור תכין דרך לבוא אל המעלה , שהרי החלק הזן מן הנפש לא תחשב לא מעלה יען אין בו כח לפעול שום מעלה או לסכות הדרך אלי' בהיות פעולתו טבעית לא שכלית כמו התבונה : אמנם מאשר יאמר , ישוב להסיר הספק הנ"ל המספק ואומר שבוהכרח המוזיר תעמוד במקום התבונה , ועל זה ישיב לאמר כי מבלעדי התבונה לא תכון שום פעולה טובה לאדם אף כי יפעלה : ראוי להתחיל

מבאר לכל הראוי טוב והיה האיש פועל כאשר ראוי לפעול , ראוי לאדם בכל המעלה לפעול בעבור היותו טוב או מעולה ולעשות בבחירה ובעבור הדברים הנפעלים , כי הבחירה הישרה העשה המעלה אמנם כל הדברים העשוים בעבור התכלית אינן מהמעלה כ"א מכח אחר , אמנם ראוי לומר מהם להיות גלוי וידוע כי יהיה שם כח אשר יקרא חידוד , וזה כן יוכל לפעול הדברי' להשגת המכוון המושם ומשיגהו , ואם המכוון הוא טוב יהיה משובח ואם אמנם רע הוא אולת , ולכן הנבונים והאוילים יקראו מחודדים , אמנם התבונה אינה זה הכח אבל איננה בבלתי זה הכח , אבל קנין (הכר) זה הכח הוא בנפש ולא תהיה התבונה קנין מבלתי מעלה מן המדות כמו שנאמר , והוא גלוי כי ההקש אשר בנפעלים יש להם התחלה , כי תכלית כזה יהיה טוב ומשובח , איזה תכלית שיהיה דרך משל לא יראו כ"א אדם טוב , כי הרעה תשתנה ותעשה כזב אצל התחלות הפועל , ע"כ גלוי הוא כי א"א להיות נבון כי אם טוב ,

פרק עשירי

בשוב להבין מהמעלה אם ימצא לה דבר דומה כמו התבונה לחידוד כי הם דבר אחר , וכן תהיה

להתפעל , כי ראוי לדעת הקדמה אחת שנאמרה ונתבאר למעלה (בשלישי לשני ובי"ד לזמיני) שקנית הפעולים לדקות ועי"ז לא יתוארו עכ"פ כצדיקים ומודים , וכן הפועלים בבחרה או שלא לשמם כ"א בעבור קוה הגלית אחר כמו לקנות השם והכבוד במעשיהם , כמו אלה לא יתוארו גשם צדיקים וטובים אף כי יכשו הכשר והראוי , כי אם הבוחרים הטוב והישר בבחירה שכלית למען עשות טוב ומעולה כפי השכל : אלה איכה לבד יכונו בשם צדיקים וטובים , וא"כ איפו כל צדיק וישר מוכרח לעשות מעשהו בתכונה ולמכונה לא בכוונה לבד : אמנם כל הדברים , אך כל הדברים הנעשים למען השיג על ידם התכלית הטוב , כמו מהרת המוכיר לעשות הטוב והישר אשר מעין המעלה והעושה על פיו לא יתואר בטוב וישר , לכן תהיה התכונה עקרת המעלה , והעושים על פיה יתוארו בתארי המעשה : כי יש שם כח אשר יקרא חידוד , ר"ל יש שם כח נפשי אשר יחדד מעגות של שלא להראות הטוב שהוא אמת ועל הרע שהוא טוב , ע"ד שפרש הפרץ נק"ן עמלים , והוא הכח יתהבע המכוזים והרעים ויתגלגלו המתלגלים נפלאות מרעותי , וראוי לכל משכיל להוכר ממנו לבל יתעה בו לאמר שהוא שכל אמיתי : להשגת המכוון המושם , בו ישיגו המבוקש אשר אליו שמו הבעלים מגמת פניהם אם טוב ואם רע , ועל שם זה הכח יקראו הנבונים והאוילים החכמי' להרע גשם מודים : אמנם התבונה , בהיות שכל מנמסה להטיב כאמור לכן אינה זה הכח , אך בהיות שגם תשמור את בעליה מרע כזה הכח החידוד לכן אינה מבלעדי זה הכח : ולא תהיה תבונה , כמו שלא תהי' קנין מעלה בנפש מבלעדי תבונה אשר תתיעץ על טובה , כן לא תהיה התבונה מבלעדי אוזה קנין ומדה מן המדות הנפשיות , אך כן תהיה התבונה מחזיקת המעלה : והוא גלוי , והמתמאר כי כל היקש אשר בשכל המעשי יש לו הקדמה כשר ההיקשים העיונים , אבל הקדמתו הוא התכלית הנכסף כטעם סוף מעשה במחשבה תחלה , ועל הבהתחלה מעשה התבונה היקשיה איך שתינה כי תכלית כזה , התכלית אשר תראהו התבונה הוא תכלית טוב ואשר תראהו האולת הוא רע : כי הרעה תשתנה , כי התכלית ברע כזב בהתחלתו להראות טוב לבעליה , והתבונה כפי מדתה לבחור בטוב אמיתי , לא תקחהו להתחלה אך האולת כמדתה לכזב תקחהו להתחלה בהיקש הכזב :

נשוב להבין , אחר שביאר בקודם שיש כח החדוד בנפש הדומה לכח התבונה , לא ראוי זה כראוי זה התבונה תביא את בעליה לתכלית טובה והחדוד לתכלית רעה , הלא הטוב שביניהם שאלתם מגילים את בעליהם לתכלית המבוקש , שם בזה מגמת פני' במקור סלם ימצא בזה ב' מיני מדות דומות בדמיון אם

ואשר

תהי המעלה טבעית אצל מעלת המדות · יראה לכל כי פרטי המדות הם בטבע קצת · כי ימצאו צדיקים וישרים ואמיצים הם מתולדותם · וכן כהנה · אבל אמנם נדרוש (נ"א כיוון) דבר אחר אשר יהיה טוב מיוחד · יען אלה המעלות יהיו בנו יותר שלימות · כי אמנם לנערים ולבהמות יהיו אלה הקניים טבעיות אבל בלתי שכל · יראה שהם מזיקים כי האמנם יראה כי זה כמו תנועת הגוף החזק בלא ראות כי יראה לו כשלון חזק בעבור חסרון הראות כן יהי' · ואם אמנם יקבל השכל בפועל יצליח · כי בהיות ב' מיני' יחד תהיה המעלה שלימה · ועל כן כמו שהוא במחשבה ב' מינים חידוד ותבונה · כן יהיו במעלות המדות ב' מינים א' מעלות טבעיות ב' מעלות המדות · ומאלה המעלות · והמדות לא תהיינה (נ"א נגלות) תבונה · ובעבור זה אמרו רבים כי המדות הם תבונות · וסוקראט אשר אמר זה · מצד אחד חטא, ומצד אחר אמר יושר · אמנם כאשר חשב כי כל המעלות תבונות חטא · ואם רצה שא"א היותם בבלתי תבונה דבר טוב · אמנם האות על זה כי אנשי זמננו כשיגדרו המעלה ישימו קנין · באמרם אשר לפי שכל ישר הוא · כי היושר הוא בתבונה · יראה כי כלם ינבאו כי זה הקנין הוא מעלה בתבונה · אמנם ראוי לדקדק מעט יותר כי לא לבד היא אשר לפי השכל ישר אבל הם עם השכל ישר יהיה קנין המעלה · והשכל הישר באלה היא התבונה · ולכן סוקראט השכלים אשר במעלות חשב היות כלם דעות · אבל אנחנו נאמר

עם

אמר כי כן הם המדות הטבעיות אשר מקצת בני אדם דומות למדות המורגלות בבינונים : ירצה לכל , כי אמנם נראה קצת פרטי המדות טבעיות לקצת בני אדם , כי ימצאו צדיקים מתולדותם ר"ל בטבעם : וכן כהנה , וכן קצת ב"א יקבלו לימוד המדות המעולות מהר מה בעבור שטבעם נוטה אליהם , ויעין מ"ש בראשית לשני מזה : אבל אמנם נדרוש , אך נשים מגמת פנינו להשיג המדות המיוחדות בהתיחדות התבונה , כי אלה הם יותר שלימות מהמדות הטבעיות אשר יתעצמו בלי תבונה : כי אמנם לנערים , והעד שהנערים והבהמות יש' להם קצת המדות בטבע ובלי השכל , והם מזיקים לעצמם ובהם יען ידמו גם לאיש עור וגבור הרץ במהירות בגבורתו אין ספק שהוא יזיק לעצמו ויכשל במכשול גדול בעבור חסרון ראותו , אשר כן התכונה היא בעלי המדות הנזכרים בדרך ישרה לא יכשלו בה , ובהעדרה לכן בעלי' בדרך לא סלולה ונוקשו ונלכדו : ואם אמנם יקבל השכל , אולם מי שהוא בטבעו בעל מדה נכונה ונצטרף גם את השכל לנהלו בתכונה הנה זה על שכלו יגבר ויצליח , כי איש אם אמיץ יעזורו : ע"כ כמו שהוא במחשבה , ומזה התבאר כי כמו שיש ב' מיני המחשבות חידוד ותבונה כן יש ב' מיני מדות טבעיות ולימודיות : ומאלה מעלות , ומב' מיני אלה המעלות לא תכון אחת מהנה והיא מעלות המדות ר"ל הלימודיות בלי תבונה כאמור : וסוקראט , וסוקראט אשר אמר שהמדות הם תבונות אמר אמת בזה ושקר בזה אחר כאמור : אמנם האות , אולם האות והמופת על היות המדות קניני התבונה הוא שאנשי זמננו גדרו המדות המעולות לפי השכל הישר : כי כלם ינבאו , כלם יאמרו שמעלות המדות טובה עם תבונה : אבל הם עם שכל ישר , ידקדק בלשון הגדר כאמור והוא אשר עם שכל במקום אשר הוא לפי שכל , וזה כי לפי שכל משמע שהם ישרים לפי המספר השכלי אף כי לא שוערו בשכל , וכבר התבאר שכמו אלה המדות יתכן היותם בלתי שלימות , לכן הניח עם שכל , פי' ששוערו בשכל אלה אינו הם שלימות בלי ספק : והנה אלה המדות להם שם בשלשת מחלוקות ודעות שונות א' סוקראט יאמר שהמדות אשר במחלוקה מתעצמות בהתבונה בהיותן טובות והאחד בהיותן רעות ואין מדה טובה בשכל עם מבלעדי תבונה ב' אנשי זמננו אמרו שכל המדות אשר במחלוקה יתעצמו לפי השכל על אופן השכל אשר יורה להמון יושרם עד אפס צורך לתבונה

עם שכל · והנה גלוי הוא ממה שנאמר כבר כי אי
אפשר להיות טוב שלם בלי תבונה ולא מבין בלי
מעלות המדות · אבל יותר הקושיא כן · כי
היה מקשה אחר כי המעלות יתפרדו אחד לאחד ·
כי אין אדם נולד מוכן לכלם · וע"כ ירע אדם אחד
ולא יקח אחרת כלל · אמנם זה יקרה כפי המעלות
הטבעיות · אבל כפי אשר בהחלט יאמר טוב · לא
יקרה זה כי כלם יחד עומדות בתבונה · בלם יחד
שם · אמנם גלוי כי גם אם תהיה בבלתי פועל תהיה
(נ"א פועלם) · כי האדם יצטרך לה יען כי היא מעלה
משלמת חלקי נפשו · וגם כי לא תהיה בחירה ישרה
בלי תבונה ולא בבלתי מעלה · האחת סדר התכלית
והאחרת תעשה שיפעל אשר לתכלית · עוד נשיב
על מה שאמר (נ"א שאמר) כי הפחות (נ"א שלוט) על
מה שהוא יגדל טוב (נ"א התבונה לא תשלוט על החכמה ולא
על החלק היותר טוב) כמו שלא תשלוט הרפואה על
הבריאות · כי הרפואה לא תרגיל הבריאות אבל
תראה איך תעשה הבריאו' הנה היא תשלוט על
הדברים אשר בעבורה לא על זה · עוד דומין לזה האם
יאמר אומר כי המדינית תשתרר על האלהיות יען
אשר תצוה על כל הדברים אשר במדינה ·

לתבונה בכל הלמודים ב"א במורה אוסם · ג' סקרא"ט
יחשוב שהמחלוקה והתבונה הם ענין אחד לכן יהיו כל
המדות שכליות אלא שהרעות גלות מטעות השכל ·
אך מה שיעמוד נגד דעת סקרא"ט הוא שאם הדבר
יהיה המחלוקה נפרד מהתבונה ויעשה מעשה המדות
מגונות כמו בהרוהדי המשגל וזולתו · ובותטעם
נ"ל שיאמר שם נגדם בהיותה כעת ולאדם לא יגבה ענה
מנגדו · ופי' לא הבינו עדיין שהמחלוקה אשר הוא
לעזור את השכל שתהיה בנגדו לפעמים וע"כ השם
שהיא כנגד מעלת השכל · וכאשר נראה כשיבה כרעה
פרידקה ונודע לנו שיש לו כח לקוחן ע"כ כשיסה
הספק לפי כאמרם ז"ל אבל גמעים לו עוד לא וזה
ממנרתו ז"ל שנגדת לו · הנה גלוי · כמו שאמר כן
לפי האמור : אבל יותר הקושיא · יאמר אחר לשמוע
כימודים שיעד נפ' הקודם שמש"ימעד הספק המספק
ואומר מה יועילו החכמה והתבונה אחר שלא המגונה
היא העיקר כ"א המעשה · ואמר שמבין הוא כמו
שבכר הקשה אחד לאמר מה זו נכנה שהמדות מסיבות
פרודות בבני אדם לא ראי זה כראי זה ולא מסייבות
כלם באיש אחד · וסיבה השבונה כי הוא זה כמתנה
הטבעיות לבד וזה בעבור שהם נמשכות לפי המזג
שמשיב אחת המדות ומריע לאחרת במו מי שמזגו קר
היה בלתי שוטף נזמה · אך הוא עגל במעשים
והפך זה מי שמזגו חם · ומשל"ב כמלום מספסם
שכלם שיש לעונה באיש ממנה · וזו היא ענין המעלה
לתבונה על הפעולות שהם יסכנו להיות פרטיות והיא כוללם : אמנם גלוי · גם זה לסיתר הספק יאמר
שמעלת התבונה היא היותה שלימות הנפש אף אם לא תפעל כלל וכאמור בקודם : האחת סדר הסבלים
המעלה תכסוף השגת הסבלים והתבונה תשים סדר לסבות אשר בם יושגו התכליות : עוד נשיב · עוד יסתפק
יען לספר הספק אשר הזכיר בקודם כמו שהבעים שם · והוא איך יסכן שהתבונה הגרועה מהחכמה תשלוט
על החכמה לגמר עלי' אם אשר העשה · והתשובה שבעבור ראות התבונה איך תעשה מדות מושלות בה
בעבור זה לא תשלוט עכ"פ על החכמה כמו שלא תשלוט הרפואה על הבריאות בעבור ראותה איך תעשה
הבריאות : הנה היא תשלוט · התבונה תשלוט על הסדר הנעשה בעבורה להשגת הסכלים הטוב · אך לא
על החכמה בעצמה : עוד דומין · עוד יוכיח כמשל שאין התבונה שולטת על החכמה בעבור מוסף על הסידור
במדות · כמו שלא תשתרר המדינית באלהיות בעבור מוסף על פועל כפה בעניני המדיניות · והכ"בל אשר מגונה
ועושה בתוך שלה · ואין מלכות ומשלה נוגעת במגרשה :

נשלם מאמר ששי

מאמר שביעי

פרק ראשון

אחר זה , אחר אשר ביאר מקודם לזה שהמדות פי׳ שיש להם בחלוקה , א׳ שנטיות הנמשכות לפי מזג בעל המדה וטבעו , ב׳ תכונות ר״ל המשוערות בתכונת כפו של בעל המדה , ראה כי טוב לעשות התחלה אל מחקר מיני בעלי המדות הנבדלים זה מזה בבחינת ג׳ החלוקות האמורים : רשע וחטא , לפעולות האדם בדבר הצדק והרשע יחלקו בני אדם אל שלשת מיני רשעים ושלשת מיני צדיקים המתנגדים להם , א׳ הוא האומר מותר , יחטא ויאמר אין פשע והוא הנקרא רשע ובלתי ישר בזה , ב׳ היודע שהוא חוטא אבל הוא רפה ידים ואינו יכול לכבוש את יצרו והוא הנקרא חוטא או בלתי כשר בזה , ג׳ המעמיק לעשות רעות רבות בהפלגה והוא הנקרא בהמי בזה יען שב במדותיו כבהמה אשר אין מעצור לנפשה , והפך הרשע הוא אשר בטבעו ומזגו איננו מתאוה להרע ועושה רק טוב ונקרא בשם צדיק וישר בזה , והפך החוטא הוא אשר בטבעו ומזגו מתאוה להרע אך על שכלו ותבונתו יגבר עליו לכבוש את יצרו המתאוה להרע והוא הנקרא בזה בשם כובש את יצרו או כשר , והפך הבהמי הוא הרודף לעשות טוב בהפלגה רבה לפי טבע האנושי ויגבר בתבונה את מעשיו כל הימים והוא הנקרא אלהי

אחר זה ראוי לומר ולעשות התחלה , יען כי אצל המדות אשר ראוי לברוח מהם הם ג׳ מינים · רשע וחטא בהמית , אמנם המתנגדים לשנים הם גלוים כי זה נקרא מעלה וזה כושר , אמנם מהנגד לבהמית יאות לומר אשר בו המעלה אשר היא למעלה מאדם והיא קדושה אלהיות , כמו שאמר אומי״ראש מאי״קטור עשה כתב לפרי״אמו אביו , כי מאד היה טוב , לא היה נראה שיהיה בן אנשים כי אם בן אלהים , ולכן אם יאמרו מאנשים שהם אלהים , ליתרון המעלה בזה , אמנם היה מנגד לקנין בהמי כי אמנם אין רשע בהמה , וכן לא המעלה מעלת אלהים , אבל זאת היא המעלה היותר נכבדת מאחרות , ואמנם סוג רשע אמנם כאשר בזרות ימצא איש אלהי , כאשר היה מנהיג (ב״א תכונ) אנשי ליט״וניא כאשר יתמהו מאיש מעולה יקראו אותו איש אלהי , כן בזרות ימצא באנושיים איש בהמי , והיותר אשר ימצא הוא בעם

אשר

בשם מעשה כי איש אלהים קדוש הוא , אלה אינם הם שלשת מיני רשע והפכיהם שלשת מיני צדק על הסדר א׳ רשע , והפכו צדיק וישר , ב׳ חוטא והפכו כשר וכובש את יצרו , ג׳ בהמי והפכו אלהי : המתנגדים לשנים , הפכי ב׳ המינים הראשונים שהם רשע וחטא הם צדק שהוא עצם המעלה הדבוקה במדות הנפש והוא הפך הרשע הבלתי ישר במדותיו האומר מותר , והכושר ר״ל פעות כשרון המעשה בתאוות הגשמיים בכבישת יצרו הוא הפך החטא בבלי כבישת היצר : אמנם מתנגד לבהמי , והפך איש הבהמי הוא איש אלהי כאמור בחלוקה הג׳ : כמו שאמר אומיר״אש , אומי״רוס סיפר שאמי״קטור כתב מלילה לאביו אשר הי׳ טוב המדות מאד , וכתב עליו כי כפי מעשיו יראה שאיננו בן אדם כ״א בן אלהים : ולכן אם יאמרו , על כן כאשר יכנו איזה איש בשם אלהי׳ פי׳ הכוונה שהוא איש מעולה מאד מאשר אישי מין האדם כאלו אין דמיון לו בב״א כ״א במלאכי אלהי׳ : אמנם הוא מתנגד , והוא הפך מאד בהמי , אשר יתיתר בו הרע מאד באישי כ״א אשר אין דמיון לו באדם כ״א בחיתו יער : אין רשע בהמה , אך עכ״פ איננו בהמה בתארו כן הפכו שהוא איש אלהי׳ איננו אלהי׳ ממש כ״א בערך כערכו במעשיו , הנבדלים מכל מעלות ב״א : אמנם סוג רשע , אולם גם בסוג הרשע ימצא ע״ד זר היותר רע ויכונה בשם בהמי ר״ל איש רעה , כמו שע״ד זר ימצא איש מעולה מאד ויותר בשם איש אלהי אשר כן פי׳ מנהג אנשי לישוני׳ לקרוא לאיש נפלא במעלה בשם אלהי׳ : והיותר אשר ימצא , ואיש הבהמי יותר ימצא בעם אשר אין לו דת

ונימוס

אשר אין דת לחכם, וכן קצרת יהיה לסבת חולי ובעבור שממון לאבידת קרוביהם, ובעבור העדפת רשע בקצת אנשים נקראים כן, מזה התאר נעשה זכרון באחרונה; אמנם מהרשע כבר נאמר ראשונה, אמנם ראוי לומר מחטא ורפיון אשר הם התענוגים ומהכשר ורחוק כי אין לחשוב אשר אלה הקנינים אשר הם מעלה והרשע אשר הם מסוג אחד, ואמנם מסוג אחר, אמנם ראוי כמו לאחרים לשום הנראה, ובטרם נשים הספיקות, וכן יתבארו רוב הדברים אשר הם בחונים, אבל (ג"ח אגל) אלה ההפעליות ואם לא כלם יהיו רבים ועקריים, כי אם יותרו הקושיות ושארו הדברים מבחונים אז יהיו יותר מבוארים כראוי:

פרק שני

יראה באמת כי הכושר והחוזק הם טובים ומשובחים, אמנם החטא והרפיון רעים ומגונים, וכן יהיה אחד הכושר והעומד בראוי והחוטא והיוצא מן הראוי, אמנם החוטא יודע כי הוא עושה רע בעבור ההפעלות, אמנם הכושר יודע כי הוא חמדות רעות, ולא יעשה אותם בעבור הראוי.

ופמוס, כי בלי רסן הדת ירדו בני בלי. ר"ל כלומר בלי עול הדת והיוצר; לסבת חולי, לפעמים יצא האדם הרשע מגדר ב"א בעבור רב העצבון. כי דבר כזה יעלה אף ובעם בחיק כסילים ינוח לכן ירבה בגנות.: ובעבור העדפת רשע, בעבור רוב רשעם נקראים בהמיים כלומר חיות רעות: ומזה התאר, עוד נעשה באחרונה, אנשים המתוארים בהמיים: אמנם מהרשע, כבר דבר בגדר הרשע ועול במאמר ה' ובמקומות נ"ח מזה הס': אמנם ראוי לומר, אחר אשר אחד מכלם אלה חלוקי המדות כבר ביאר שהם הצדיק והרשע, והאלהי והבהמי יבאר באחרונה נאמר א"כ לבאר פה החלוקה האחת מהב' חלוקות והוא החטא והרפיון והוא התועה במרד ובמעל נגד השכל והשכל ירדף ויחלוש תחת יד המתאוה, ולבאר ג"כ הפכו והוא הכשר והחזק ר"ל המושל ברוחו וכובש המתאוה בחזקת יד. השכל כטעם איזה גבור הכובש את יצרו: כן אין לחשוב, כי לא יחשב שהמעלה והרשע שזכרנו בחלוקה הא' הם בסוג אחד עם הכובש את יצרו והחוטא אשר בחלוקה הב', אבל הם מסוגים שונים, וזה כי הצדיק והחסיד אשר בחלוקה הא' הוא יותר נעלה מן הכובש את יצרו אשר בחלוקה הב', כי הצדיק כל מגמתו להטיב בטבע ועושה בשמחה כל מעשיו, והוא החוק שיתאוה, אך הכובש את יצרו תאב לרעות ומתעצב במעשיו טוב ובע"ב יכבוש יצרו. לכן יקרה לפעמים שיתעלם מלכבוש ויחטא, ויעוין מ"ש ב' הרמב"ם בשמונה פרקיו, ומזה שההפכים ג"כ מסוגים שונים כי ידיעת ההפכים אחת היא: אמנם ראוי לשום הנראה, אבל ראוי להביא הנסיות וסברות הנראים ישרים בטבעם יחקרו הדברים על אמתתם ובטרם נעיר הספיקות, וכמו שאנו רגילים לעשות במחקר הדברים האחרים: וכן יתבארו, כי אמנם כן דרך הבחינה והמחקר בכל חקירה. ר"ל לחזור על כל הסברות והדעות אשר יתכן שיאמר באלה המדות והפעולות הנפש בכלם או ברובם שהם עקריים וכלליים בהם: כ"א

כ"א נזכיר כל הסברות ונברר הצודק מהבלתי צודק או יתאמתו הדברים המסופקים מחבורו הטיב:

יראה באמת, ושים המעין לדרך החקירה לבאר גדרי המין הב' משלשת המינים האמורים בקודם. אשר יעד לבארו בזה הפרק, והוא החוטא המתרפה לפני יצרו והפכו הוא הכשר המתחזק על יצרו וכובש אותו, ובראשית דבר יעיר אזן לשמוע כלמודים האם יש הבדל בין הישר לכובש את יצרו, וכן ההפכים ר"ל אם יש הבדל בין הבלתי ישר לחוטא, ואמר יראה באמת שבשרון המעשה וההתגברות על יצר הרע הוא מדה טובה, והחטא וההתרפות לפני יצה"ר היא מדה מגונה ורעה: וכן יהיו הכושר, וכן בעליהם העושה הכשר נעומד ר"ל העושה הראוי לעשות ישובח והפכו יגונה: אמנם החוטא יודע, כי הנה החוטא

הדאה · אמנם הישר הוא כשב ופרוש · אמנם זה יש אומרים כי הוא ישר ויש אומרים לא · והבלתי ישר הוא החוטא בלתי ישר מבלתי החפרש · ואחרים אומרים שהם נבדלים · אמנם הנבון פעמים יאמרו שלא יהיה חוטא · אמנם פעמים יאמרו אשר קצת הנבונים והמשכילים יהיו חוטאים · עוד יקראו חוטאים בעבור הכעס והכבוד והריוח · ע"כ נאמרים הם אלה אמנם ישים אחד ספק איך יהיה החושב על יושר החוטא כי היודע יאמר · שלא יתפעל · דבר זה הוא כמו שחשב סקר"אט אשר במקום אשר שם דעת ישלוט אחר עליו להביא כעבד כיסקראט אמנם יהיה חולק בכל מאמרו כי במקום אשר שם השכל לא יעמוד החטא · כי לא יבא מתושב טוב בעבור (נ"א בעבר) כ"א בלי דעת · הנה זה המאמר ישים ספק בדברים הנגלים המפורסמים · נכון הוא לשאול אצל ההפעלות אשר הוא בבלי דעת · באיזה ענין תהיה בלי דעת · כי אמנם גלוי הוא כי לא יחשב החוטא קודם ההפעלות לעשות אשר יעשה אותו כן · אמנם קצת יודו זה וקצתם לא · אבל

יודע כי הוא עושה רעה אך אינו יכול להתגבר על יצרו · והכובש יודע שהם תאוות רעות ומתגבר על יצרו לעמוד במה שראוי ונכון לעשות : אמנם הישר · ר"ל בעל המעלה שהוא מחלוקה הד' בפ' שקדם והוא העושה טוב בשמחה וטוב לב ואיננו חומד לרעה כלל והרבה הוא כשר ונפרש מכל רע : אמנם זה · אולם כשר האומר לפני ר"ל הכובש את יצרו · י"א שהוא טוב לישר ופרוש האומר בכיוון בלתי עושה רע כמוהו עכ"פ אף כי יבדלו במדה שהפרוש בלתי עומד והכשר עומד · וי"א שהם נבדלים וזה מוס המעלה כאשר הבדלם במדה : והבלתי ישר חוטא · וכמו זה המחלוקת יחלוקו כהפכן ר"ל י"א שהבלתי ישר טוב לחוטא וי"א לא · כי ידיעת ההפכים אחת היא : אמנם הנבון · אולם המשכילים אם חוטאים או לא יש בזה מחלוקת · וקצת יאמרו שהם חוטאים ונעכרים פי שכלם להטעות בשמחתם בלתי ראוים : עוד יקראו חוטאים · גם לא לבד בבחינת השונה הבלתי ראוי נקראים הנכונים חוטאים אלא אף גם בעבור רוב בכעס עד"הל כי ברב הכעס רב כעס · ובעבור אחת נפשם הכבוד והריוח המותר : ע"כ נאמרים · לכן נאמר מעלה הנכונים שהם עלולים לטעות אם להתענג במה שאין ראוי · או בכעס ובכבוד והריוח : אמנם ישים אחד ספק · אך הנה יספק המספק לאמר איך יתכן שהנבון החושב למעשה ישר ונודע שמפעל נפשו מכפחוד ויחטא : דבר זה כמו שחשב סקר"אט · הנה הוא כמפלא לפי דעת המספק ואומר שדבר כזה הוא נמנע בפ"ש סקר"אט בחלקו על זו הדעה · שלפי דעת יבררשו אחר לנעמוד על רמן עצמו · והוא פלאי ודבר זר יחשב זה אצלנו : כי סקר"אט · יכן סקר"אט חולק במאמרו על כל זה ואומר שלא יתכן שהנבון יחטא כי החושב טוב לא יעשה רע כי אם בעל בלי דעת הוא זה יעשה רע ועל כן שחק על האומרים זה : במקום אשר שם השכל · דעת סקר"אט שאין אדם פועל דבר מתנגד לשכלו ובהיות שהשכל יחשב דרכו שהטעות הוא ענין רע על כן לא יתכן שאיש שכל החושב בעוגר לעשייתו הרע שהוא ענין רע · יחטא ויעשה רע לעצמו הפך הנחשב בשכלו מאז ומקדם : כ"א בלי דעת · לא יחטא איש שכל כ"א מסר הדעת הבלתי יודע בחטאו שהוא רע : ישים ספק · דעת סקר"אט מספק כלומר מחלוקת על המפורסמות כי מהמפורסם שרבים בעלי שכל חוטאים : נכון הוא לשאול · ראוי לחקור בדברי סקר"אט שאמר כל חוטא הוא בלי דעת · אם הוא זה בדר הבלי דעת שאמר : כי אמנם גלוי · יכן מבואר שאין מחשבת החוטא טרם הפעולתו מכחמוס לטעות שזה אם מחשבתו אחר כעת ההתפעלות והחטא · ולפ"ז יתכן לומר שכל איש שכל החוטא יעבור שבלין ויחשב בלי דעת לשעת החטא ולא יכיר כרבתו כאמרם ז"ל אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות : אמנם קצת · אולם קצת המחוקקים בדבת סקר"אט יודו בל האומר וקצת המחוקקים בדעתו לא יודו אל האומר שבכל

אבל יודו כי אין דבר טוב מהידיעה · אמנם לא יודו אשר לא יעשה אדם דבר , זולתי אשר יחשוב היותו טוב · ובעבור זה יאמרו כי החוטא אשר ישלימו בו התאוות אין בו דעת כי אם סברא · אבל אמנם אם היא סברא ולא דעת ואינה חזקה נוטה אל התאוות כי אם נחה כמו במוספקים · והנה זה ראוי לסליחה · כי לא תעמוד סברא חלושה כפי (נ"א בפני) התאוות החזקות · אמנם לרשע אין סליחה ולא לדברים אחרים הנמנים א"כ התבונה היא נוטה כי היא היותר חזקה אבל זה בלתי נאות אשר יהיה יחד נבון וחוטא כי אין איש אחד שיאמר כי הנבון יפעל ברצון דברים מכוערים · כי כבר הודונו ראשונה הנבון פועל בקצוות · ועם זה אשר יש לו מעלות אחרות · ועוד אם הכשר יחמוד דברים קשים ורעים לא יהיה הישר כשר ולא הכשר ישר · כי אם הוא ישר מאד לא יהיו לו תאוות רעות · אבל אמנם ראוי הוא אם התאוות הם טובות והוא רע למונעם

לבלתי

שבעל השכל יטה בלי דעת בחטאו ויחשוב היות מעשהו טוב אשר השכיל לדע טרם עשותו : אבל יודו מחזיקים הם בדעת סקר"טו עכ"פ האומרת שהדעת תשמור בעליה מעשות רע : אמנם לא יודו , אמנם לא יאותו לדעת המודים האומרים שכל חטא הוא בלי דעת גמור בעבור שאין בעל הדעת עושה רק טוב ולא רע אבל מטעם אחר יחטא איש השכל חק כי הם אלה החולקים על המודים יאמרו בטעם חטא המשכיל : ובעבור זה , בעבור זה יחטא המשכיל שאין דעתו שלימה בידיעת רעת החטא כ"א אצלו איזה סברא גרועה שדע לו רעת החטא : אבל אמנם , והיות ידיעת רעת החטא סברא גרועה ולא דעת שלימה וחזקה לעמוד נגד התאוה על כן נוטה נפשו אל התאוות לונות אחריהם יען שבה אצלו ידיעת רעת החטא כמו דבר המוטל בספק על כן נחלשה הידיעה תגבר התאוה , והנה ההבדל שבין המודים לבלתי מודים הוא שהמודים סוברים שכל חוטא חושב שהוא עושה טוב והיה המשכיל יחשב שכל גמור לדעתו , והבלתי מודים סוברים שכל חוטא הוא כמספק ועושה דבר סותר לדעתו כחלושה הלא השוה שבהם שניהם מחזיקים בדעת סקר"טו , והר"טו לא כן יחשוב כביאורו והוא עלמו המסופק בביאורו . ומה שכתבתי הוא הנכון : וסנה זה , ולפי אלה המבארים דעת סקר"טו יהי' כל חוטא בלתי ראוי להיות נענש יען הי' בלי דעת בחטאו ולא הי' לו כמה להתגבר לעמוד נגד תאוותיו החזקים : אמנם לרשע , אולם הרשע אשר הוא ממין הא' הפושע נודון נגד שכלו ותבונתו בוא זה חייב משפט ענש יען גבר על התבונה בחזקת התאוה : ולא לדברים אחרים , גם אין סליחה לרשע אם חטא בדברים מגונים שאין המתאוה נהנה מהם , וזה בעבור המרותו פי השכל : א"כ התבונה היא מטה , לפ"ז יהי' הרשע בחטאו מטה תבונתו כלומר מתחזקת עליה לעשות הכך משפטה שתשפוט ברעת החטא : כי היא , והיא היותר חזקה מהסברה האמורה אשר לבד בספק תביא את בעליה משא"כ התבונה שהמותא מורד בה בודאי : אבל זה בלתי נאות , אך זה לא יתכן לדעת סקר"טו שיהי' הנבון חוטא לדעת וא"כ הדרא קושיא לדוכתא כי מאמרו ישים ספק במפורסמים : כי כבר הורונו , כבר אמרנו (בח' לששי מזה) שהתבונה היא מקבצת הפרטיים אל הנפעלים המוכרות אלל מעלות המדות , ר"ל שהתבונה כל מעשיה בהקדמות פרטי השכל המעשי עם המעלה , ולא יתכן שתפעול פחיתות : מעלות אחרות , ר"ל הנבון פועל הטוב בכל כמבואר ביוד לששי : עוד אם הכשר , עוד יגוסף יתר בשקלי וטריא לעורר מבוכות והבדלים נאמנים ובלתי נאמנים בין ב' מיני החוטאים האמורים עד סוף הפ' ורמשונה יראה לפוכיח שאין הכשר ר"ל הכובש את יצרו לבלתי לכת אחר תאותיו אשר יחמוד . אינו אחד במין עם הישר ר"ל הבלתי חומד כלל ורק עינו ולבו להטיב תמיד בשמחה ובטוב לבב , וזה כי החמדה תבדיל ביניהם הכשר חומד והישר בלתי חומד כאמור כ"א הוא ישר כו' : אבל אמנם , עוד יראה שאין סיבה ילרו עוד בחולט , כי אם הסיבה בהאום עבור נאמת במו התאוה אל

המשכל

לבלתי רדוף אחר זה הקנין · וא"כ הכושר אינו כלו טוב · ואם הם חלושות ולא רעות אינו לשבח ואם הם רעות וחלושות אינו דבר גדול · עוד אם יעמוד בכל סברא הוא כושר יהיה רע · כי אם היה שקר אין ראוי לעמוד בה · ואם הוא חטא צאת מכל סברא יהיה קצת חטא טוב כמו שאמר שופוקלש כי נאוטולומוס נפתה בדברי אולישיש אשר יכזב לפי לוטיש · היא משובח אשר לא עמד בדברים אשר נפתה אליהם יען כי כבד הדבר לאמר כזב · עוד האומר המטעה יכזב בספק · כי בעבור שיתראו חכמים יראו להראות בחיקש דברים זרים למחשבת · וכשנעשה ההקש נולד הספק כי המחשבה היא קשורה כי לא תרצה לתשאר בזה כי לא יטיב לה הנולד מההקש · אמנם לא תוכל להכחישו כי אין לה דבר לסותרו · אמנם יקרה המאמר אחר כי בלי תבונה עם החטא תהיה מעלה · וזה כי אשר יפעל הפך סברתו והו חטא · ואמנם יסבור כי הטובות הם רעות וזה בלי תבונה ולכן יפעל הטובות ולא הרעות · עוד אם בעבור התשרשות יפעל וירדוף אחר

המתגבר כנזכר וכישר או לאכול מטעמים ערבים לחיך ונאותים לבריאות ורעים לפי הדת ולפי האדם וזולתם אשר אין לכבוש התאוה ולמנוע מהם · הנה לו הראוי לבלתי רדוף אחר זה הקנין · ר"ל לבלתי אחוז או בקנין מדת כבישת היצר : וא"כ הכושר · ולפיו לא יהי' הכובש טוב בכלל כ"א בפרט : ואם הם חלושות · אם מפאת אחר יותנו מגרעות בכובש כ"א שהיינה התאות חלושות אשר בקל יוכל האדם להתגבר עליהם ולעצור בהם · ואף כי אינן רעות הנה אין הכובש ראוי לשבח בעבורן כי למה יעצור בם אחרי אשר אינם רעות : ואם הם רעות · הנה אף כי ראוי לעצור בם מסבת דעתן הנה עכ"פ איננו דבר גדול לעצור בם מפאת חלישותן : עוד אם עמוד בכל סברא · עוד יתן מגרעת בכובש לפי דעת סקרא"ט האומר שכל חוטא יחטא בלי דעת בנאתו מהסברא אשר עמד בה בטרם חטא כנ"ל · והנה יאמר אם עמוד בכל סברא שהיא כשר ר"ל אמיתית תהי' רעה יציאה ממנה : כי אם היה שקר · רצונו לבאר טעם התנאי שהתנה ואמר שהוא כושר : ואם היא חטא · וא"כ אפי' לפי דעתו שצאת מכל סברא הוא מרי · והאמור שהסברא הכוזבת אין ראוי לעמוד בה · יהי' א"כ לפי' קצת חטא טוב · והוא היציאה מהסברא הכוזבת וא"כ אין הכובש טוב במוחלט : כמו שאמר שופקלוס · יביא ראי' שהיציאה מסברת השקר טוב כאמור : עוד האומר המטעה · עוד ניתנה מגרעת בכובש את יצרו לבלתי הטרות נגד כל סברא כדעת סקר"אט · והוא כי אם יעשה המטעה היקש הטעי' ויורה דעת זרה למחשבה בפלפול ערמומי עד שהנמשך מן ההיקש הוא ענין מסופק למחשבה : כי המחשבה היא קשורה · יבאר טעם הספק ויאמר להיות הדבר ההוא בין האמת והשקר · עם כי בהיות ההיקש ההוא קשור בגבול האמצעי כאחד ההיקשים האמיתיים יתראה אמיתי · אך בהיות הנולד מההיקש ענין זר נגד טבע המציאות או מתנגד לשכל יראה כזב · לכן תמאן הנפש להאמין בנולד מן ההיקש ההוא כי לא יטיב לה הנולד ואף כי לא נודע לה הסתירה · והנה יציאה מסברא כזו למזה תחשב ולא ישיבת הכובש מחשבתו לעמוד על הסברא : אמנם יקרה · עוד יותן מגרעת בכובש לדעת סקר"אט כי הנה יקרה לפעמים שאחד יפעל ביציאה מן הסברא מה שהוא עלם החטא לפי ההנחה · ועם כל זה תהי' פעולה מעולה וטובה : וזה כי · יבאר מציאות המקרה האמור ויאמר · הנה לפי ההנחה הפועל הפך סברתו חטא יחשב לפועל ההוא : ואמנם יסבור · ואמנם יקרה שהפועל ההוא יחשוב על טוב מה כי רעה היא ואין נכון לעשותה · והוא יצא מסברתו ויפעל הטוב ההוא אשר חשבו לרע · והנה לפי היציאה מן הסברא חטא יחשב לאיש ההוא · אולם בבחינת פעלו הטוב מעלה תחשב לו : עוד אם בעבור התשררות · יבין דעת הנדל הבלתי ישר שהבלתי כובש את יצרו ... ואמר · כי הבלתי כובש יצרו והולך בשרירות לבו בעבור שמשררת האופן שנאמר עליו

אחר התאוות ויתחרט · הנה יראה אשר הוא יותר
טוב מאשר לא יעשה בעבור שום טעם כי אם
בעבור חטא כי זה אמנם יוכל להרפא באשר לא
יתעורר · אמנם החוטא הוא אשם ואין לו תיקון ·
וכן הוא משל המושלים כאשר יחנקו המים עוד
ראוי לשתותם · אך אמנם המתעורר יעשה אשר
יעשה כשלא יהיה מתעורר יותר · אבל עתה זה שאין
עושה בעבור היותו מתעורר עוד יעשה כאלה ·
עוד אם החטא הוא אצל כל הדברים מי יהיה
חוטא בהחלט כי אין אחד ימצאו בו כל החטאים ·
אמנם נאמר היות קצתם חוטאים בהחלט · הנה
אמנם יקרו ספיקות באלה מהם אמנם ראוי להסירם
ומהם אמנם הניח היותר הספק הוא מצות (נ"א
מצא) האמת :

פרק שלישי

על כן בתחלה ראוי לראות אם הם יודעים או
לא · ואיך הם יודעים · אח"כ אצל כל
אלה הדברים ראוי כשר וחוטא · ר"ל אצל כל
התענוג ועצב או אצל קצת נפרדים · וכשר וקיים
האם הם דבר אחד או הוא דבר אחר · וג"כ משאר
הדברים אשר להם קורבה עם החפוש · הנה הוא
התחלת הרצון לדעת האם כשר וחוטא הם אצל דבר
ידוע או אצל כל דבר בהפרש או לא · כי אם

משוערים

עליו · הנה הוא מעולה מהבלתי ישר ר"ל כחוטא בגזמן
לא למלא תאוות נפשו כ"א דבר הדת גוה · וזה כי
הבלתי כובש יוכל להרפא מחלי נפשו עם הכנה שלהבם
תאוותיו · משא"כ הבלתי ישר שלא יתרפא לעולם :
וכן הוא משל המושלים · משל קדמוני הוא להבדיל בין
הפועל אשר יש גבול ידוע לפעולתו ובין אשר אין לו
גבול ידוע · והטעם השותה מים לצמאו · הריווי הוא
גבול שתייתו והפסקו · אך השותה בלי צמאון כ"א
לתנק א"ע ולהגיר לו שהוא הפך עונג ריווי הצמאון ·
הנה זה יכול לשרות עד בלי די כי אין גבול לשתייתו ·
וזה עצם ההבדל שבין הבלתי ישר האומר מותר ובין
הבלתי כובש האומר אסור כאמור : אם אמנם · כ"א
יפעל בהתעוררות התאוה בבלתי כובש הנה כבנים לו
מן ההתעוררות לא יחטא כי אין רצונו בעצם לחטוא
כ"א למלא תאותו : עתה זה · אך הבלתי ישר העושה
בעברת זדון ולא לבד למלא נפשו המתאוה · הנה אף
כי לא יתעורר בתאוה חוקה עוד יוסיף לעשות כאלה :
עוד אם החטא · עוד יעיר ספק לאמר אם יורה
שגדר הבלתי כובש הוא זה אשר על תאוות נפשו עושה
כל התועבות כלם יחד : מי יהי' חוטא · א"כ לא
ימצא איש חוטא בכלן · כי כמו שאין שלימות כמוחלט
(וזולתי הש"י) כן אין פחיתות במוחלט ר"ל כמו שאין
צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא כן אין רשע אשר
יעשה רע ולא יצדק : אמנם · אבל נאמר שיש שם
חוטאים בפועל יחויב א"כ מזה שגדר הבלתי כובש הוא
בלתי כללו : אמנם יקרו · הנה ביוצא באלה הספיקות
יקרו עוד באלה הענינים מה שאין הפה יוכל לפרוט כלם ·
וראוי להסירם בקיום סותרם או להתירם בביטולם ובזה
נמצא האמת :

על כן בתחלה · יתחיל להניח הספיקות והתרים
אשר יתכן שיפלו בישר ובלתי ישר וכובש
ובלתי כובש כמו שהיה בקודם · ואמר שראוי לדעת אם החוטאים יודעים היושר אשר יעקשו או אינם יודעים ·
ואם יונח שידעו איך ידעו אם ברורה או בלתי ברורה : אצל כל אלה הדברים · איזה מהשם יתוארו ביושר
וחטא · אם כל הדברים המביאים עונג או עצב או קצת ידועים : ראוי כשר · איזה הדברים ראוים עושיהם להקרא בשם
כשר או חוטא : וכשר וקיים · גם לחקור אם העומד על סברתו ר"ל העושה מעשהו ביושר לבב הוא אחד במין עם הישר :
וג"כ משאר · גם לחקור יתר הדברי' המתגלגלים בחיפוש : הוא התחלת הרצון · תחלת רצוני לדעת באיזה דברים מהם
מנהג כושר וחטא · אם בדברי' ידועי' בכלל או אצל כל הדברי' מעונג ומחשבה אך מערין ידוע אצל כל אחד מהם : כי אם

משוערים

משוערים · אח"כ אם כוי ד והחטא [נ"א וחטא) אצל כל הדברים או לא · באמת לא אצל כל הדברים יהיה החטא אבל אצל אשר יהיה בלתי יושר · ואמנם לא יהיה בהחלט אצל דבר ידוע כי אז יהיה אחר עם בלתי יושר · אמנם יהיה שוה לשניהם אשר אצל דבר אחד · אבל אמנם זה יקרא באחר (נ"א טוהר) כי יחשוב באשר הוא ראוי ללכת אחר כל ענג מצוי, וזה אמנם לא יחשוב וזה אבל ילך אחריו · ואין הפרש בדבר זה שהוא סברא אמתית אבל לא דעת · אבן הם עושים לחטוא · כי קצת בעלי הסברות לא ישימו ספק אך יחשבו לדעת בלי ספק · ואם בעלי הסברא יעשו נגד הסברא יותר מהיודעים · אין הפרש בין דעת לסברא בעבור המאמינים יותר בחלושה · כי קצת יאמינו אשר סברתם אינה חסרה מאשר יחשבו היודעים · אמנם יפרסם זה איראטיקוס · אבל אמנם יען ידיעת תאמר על ב' פנים · אשר בו דעת ואינו רגיל בו · והרגיל ויודע · כי יש הפרש בין אשר יש בו ואינו משגיח (נ"א לגלי) עשות מה שאינו ראוי לעשות · מאשר בו ומשגיח כי זה קשה · אבל אשר אינו משגיח אינו כן · יען כי יש ב' מיני ההקדמות אשר ראוי לחתולם · אשר יש לו שתיהן ולא יחנילם

לא

המופרים , ר"ל מתגלים בגלוים ידועים אצל כל דבר : אח"כ , ואחר העיון במתאחרים בכשרון ותשא נשות לעיין במקריהם שהם הכשרון והחטא עצמם על איזה דברים יאמרו : באמת לא אצל , אמנם לא כל הדברים יתאחרו בחטא כי אם אשר יתאחרו בבלתי יושר ר"ל המתאחרים ברע לא בשקר המיוחד לחלק העיוני לא למעשי : לא יהיה בהחלט , גם אצל הדברים המתאחרים בבלתי יושר לא יהי' בהחלט , ר"ל לא יהי' חוטא מוחלט בכל עת ובכל זמן כמו הבלתי ישר : אמנם יהי' שוה , אולם הבד' השוה שביניהם ששניהם נוהגים בדבר אחד שהם' התענוגים הגופיים והמחשבות המתאחרים בטוב ורע : זה יקרא בוחר , אבל יבדלו זה מזה בענין הבחירה , וזה כי הבלתי ישר בוחר במעשיו הרעים בזדונו ורוע לבבו בחשבו כי דרכו ישרה, אשר"כ הבלתי בוחר שהוא כמוכרח מילדו במעשיו ונפשו יודעת מאד כי לא טוב הדבר אשר הוא עושה רק ילדו תוקפו , ומבלתי יכלתו להתגבר ולעמוד נגדו , יעשה הפנו : ואין הפרש , הבלתי טובו שהוא עושה רע נגד סברתו ודעתו כאשור , אין הפרש בין היות הדעת ההיא (שהוא מתנגד לו במעשהו) סברא בעלמא או דעת אמיתי הגיוני בשניהם יקרו החוטאים : אכן הם עושים , החוטאים עושים מעשיהם הרעים נגד דעתם : כי קצת , הוא נותן טעם לאמור שהמתנגד לסברא בעלמא נקרא חוטא יען שבעל הסברא אין ספק לו בסברתו אך יחשבנו לדעת גמורה , אף כי יותר יאמין בעל הסברא בסברתו מבעל הדעת בדעתו , לכן במו שבעל הדעת העושה נגד דעתו נקרא חוטא כן בעל הסברא המתנגד במעשהו לסברתו נקרא ג"כ חוטא : אמנם יפרסם זה , הנה הוא הי' בעל סברא גרועה ידועה והחזיק בה יותר ממה שיחזיק בעל הדעת הנאמנת בדעתו , והזכירו במ"שה שהי' דעתו שהאמת התנועה המעת השינוי , לכן לא שינה כלל בדבר דבר אשר כבר דבר מראות הכוב שנכנס עליו בשינוי התנועה. ובדרכו להזכיר הדבר אשר כבר דבר היו מורה עליו באצבעותיו וקורץ בעיניו למען לא יתוסף עליו במבטא : אבל אמנם , עד כאן ביאר גדר הבלתי כובש אשר באוות נפשו עושה נגד סברתו למען ספיק מאוייו , ועתה יבאר גדר הבלתי ישר החוטא באמת ואינו מתנגד לסברתו שחשבו מחשבה נתעה כי טוב מעשהו , והר"שע בביאורו יחשב שגם בזה דבר ידבר הוא בגדר הבלתי כובש מה שלא כיוון אליו החכם , והנו יאמר כי זה הטעות יכנס עליו מכמה פנים , וזה כי הידיעה פי שנים לה בידועה ומכידה , א' יודע ורגיל בידיעתו , ב' יודע ואינו רגיל בידיעתו : כי יש הפרש , והנה יש הפרש בין מי שיש בו ידיעה ואינו משתמש בה לאמר מה שאין ראוי לעשות לפיה , ובין מי שמשתמש בה ומשגיח לבלתי עשות מה שאין ראוי לעשות לפיה : כי זה קשה , המשגיח קשה לבוא לידי חטא אשר"כ הבלתי משגיח שלא הועילו לו ידיעתו : יען כי יש ב' , והנה יבאר

מאין

לא יאמן עשות אשר הוא בלא דעת כי ירגיל בבלתי ולא אשר היא פרטית , וה פעלי הפאישים , אמנם יש הפרש גם בכולל כי זה אמנם הוא בעצמו וזה אמנם הוא ברור פרטי , כמו כי לכל אדם , יועילו הדברים היבשים , וכי זה אדם או זה יבש , אבל זה אם הוא כן , או לא יהיה לו , או לא יפעל , לפי ב׳ ענינים אלה יבדל בלתי אפשרי , אמנם אם יראה הוא יודע הכולל אינו בלתי נאות , אמנם בענין אחר הוא פלא , עוד לפי ענין אחר כאשר אמרנו תהיה קנית הדעת באדם , כי נראה באדם קנין אשר הוא בו ולא ירגיל , ונראה הקנין מתחלף , כי אם יהיה בשום צר ולא יהיה , כמו הישן ואשר לו חולי מניאה ושכור , אמנם כן יהיה לאשר הם בהפעליות כמו בכעס ובתאות הניאוף והדומים להם , גלוי הוא כי ישנו הגוף , גם יעשו לקצתם שטות , גלוי הוא כי החוטאים יהיה להם במו זה , אמנם אומרים אמרים

אין יכנס הטעות לולי ירגיל להשתמש בידיעותיו , וזה כי כל ידיעה מורכבת לכלליה ובכל הקדמות א׳ כללית ב׳ פרטית כאמרנו הכולל כל הי מרגיש , והפרטית כל אדם הי , והנה הרגיל בדעת ירגיל ר״ל ילמד התולדה מן הפרטית ויאמר א״כ כל אדם מרגיש , אך הבלתי רגיל יתכן שירגיל בכללת כי ישוב הגבול האמצעי שהוא אלא הי ויאמר א״כ כל מרגיש אדם , והוא כזב ודבר שקר והיקש כזה נשכל המעשי כל קשה הטבע מהלים האצטומכה , כל שמן הוא קשה הטבע , א״כ כל שמן מהלים האצטומכה : והנפעלים הם אלהים , והנפעלים במדיניות שנהם הדבר הוא הם אלהים פרטיים לכן ראוי להיות הרגילות בהם ר״ל להיות נושא התולדה מן ההקדמה הפרטית שהוא הלים ואם השר יאמר הפרטית בכללית יקשה : אמנם יש הפרש גם בכולל , אמנם לפעמים יקשה השוטה בכולל גם כן כאשר לא ידמהו אך כי ידע הפרטי כאמרנו הכולל לכל אדם יועילו הענבים , והפרטי זה אדם הנו דבר יבש ; ואם לא ידע זה הכולל ר״ל אם הענבים מועילים יבש היקשה , ואם ידע הכולל אך לא ידע הפרטי ר״ל אם דבר זה יבש יקשה ג״כ : כי זה אמנם כולבעבור הכולל יבאר הנושא הדבר ומהותו . והקדמה הב׳ תבאר הפרטי שזה יבש וזה אדם : אבל זה , ואם הדבר הוא כן לא יתכן שיהיה בלתי זה . לכן אמר שהם אף אלא אם לא ידיעה בדבר ההקדמות האמורים לא יפעל הכן ותחטא או שידעם אך לא יפעל בפי אשר ידע ר״ל שישפל מה ידיעתו : לפי ב׳ ענינים , לפי ידיעות בההקדמות האמורים יבדל בלתי אפשרי להטוא גם ידיעתו במה שאמר שקר״הו במקום אשר אך שבל לא יעמוד הטעה : אמנם אם ירצה , ר״ל אבל מי שיודע הכולל זה ההיקש האמור ר״ל כי הדברים הענבים מועילים לאדם , אמנם בלתי אפשר שיחטא , אבל יתכן שיחטא בהיותו בלתי יודע הפרט אפ״ה ר״ל אם הדבר הוא יבש : אבל בענין אחר , אך אם גם הפרט ידע הוא בלא שיחטא וכמ״ש בקרוב והנה אמנם בדברים שאין התאוה עומדת כנגדה במאל שהפיה , אבל במקום שיש תאוה אין השכל מועיל בהם שהדם ואפס מקום לו לדעת שקר״טו : עוד לפי ענין אחר , עוד יתבאר איך יחטא השוטה בלי דעת באמרו ר״ל אין אדם חוטא א״כ נכנס בו רוח שטות וע״ד שאמר שקר״טו במקום אשר שם שכל לא יעמוד הטעה , משל לפי טבע קניית הדעת באדם , כי אמנם נראה קנין ד״ה יש לנו קנין דעת ולא יוכלו להרגיל ר״ל להשתמש בו , ונראה שהקנין מתחלף , ויתבאר קנין הדעת באלו אלא הלך לא : כ״א יהיה בשום צר , כמו היו קנין הדעת לפעמים ולפעמים לא יהי׳ : כמו הישן , כמו השכרים ובעלי חלי הקדחת והשכורים אשר שכלם הלך הלך לו לפעמים ועוד יחזרו להיות משכילים כאשר היו : אמנם כן , אשר כבר יקרה להמתפעלים בכעסים ובתאוות לנם שיעדר מהם שכלם כמו השוטה והיוצא לכן יחטאו בלי דעת : גלוי הוא , מבואר הוא שהתפעלות ישנה טבע הגוף וקצתם ישטו כמו בעלי הקדחת שישוב השוטה במצבו , אשר בכה יקרה לבל חוטא שיכנס בו רוח שטות כאמרם ז״ל : אמנם אומרים אמרים , ואם אמנם כי אלה החוטאים יאמרו דברי

השכל

אמרים נראה מהם אשר הוא ידעת · אינו אות כ"א (נ"א כי אם) אשר באלה ההפעליות. יאמרו מופתים ודברי אופו"דקלים · גם הנערים מתחילים ללמוד יחברו דבורים ולא ידעו ולא יבינו · דראוי להיות לשמוע כמו טבע וזה אמנם צריך זמן · ועל כן ראוי לחשוב כי החוטאים אומרי' דבריהם במרמה אחת בפה ואחת בלב · עוד אם אחד ישתדל (נ"א יסתכל) חיטב הסבה כפי הטבע · ימצא כי זאת הסברא כוללת · אמנם האחרת מן הפרטיים אשר (נ"א החוש) מיוחד להם וכשיעשה משתיהם אחת בהכרה תהית התולדה · וזה תאמר הנפש · אמנם בנפעלים יפעל מהרה · כמו אם כל מתוק ראוי לטעום · אמנם זה מתוק · כמו היין או דבר אחר מהפרטיים בהכרת ולא יהיה מונע לפעול (נ"א יפעול) זה · כי אמנם תהיה שם כללית מונעת לטעום · אמנם זאת יען כי כל מתוק ערב · וזה מתוק · תפעל זה החמדה החזקה בהווה · אמנם זאת תאמר לברוח ממנו · אמנם החמדה תביא אליו כי היא תוכל להניע כל אחד מחלקי הנפש · לכן יקרה לעשות חטא כנגד השכל והסברא · אמנם לא תהיה מנגד מצד עצמו

כמן

בשכל ודעת , עם כל זה אינני אות וסי' היות אלה החוטאי' בריאים בשכלם כי גם בני אדם המתפעלים בשכרות או נחולי יאמרו ג"כ דברי דעת המנוחרי' במופתי' : ודברי אופור"קלים , ודברי שיר מן המשורר מור"וקלים : גם הנערים , ואף גם הנערים המנוערים מן הדעת ידברו דברי השכל אשר לא ידעום ולא יבינום , וככה אלה החוטאים אם ידברו דברי השכל בל יבינו : ראוי להיות לשמוע , הראוי שישמע השומע דברי מוסר השכל , שירגילם במעשה פעם אחר פעם שישובו קניני המדות בו כאלו הם טבעיים אצלו : וזה צריך זמן , זה הרגל והלימוד במעשים טובים עד שישובו כמו טבע לא ישלם כ"א בזמן רב : וע"כ ראוי לחשוב , לפי הנחת סקר"אט שבמקום שיש שם שכל לא יעמוד החטא , והן אלה החוטאים לשונם תדבר חכמה ובידיהם זמה בהכרח אין פיהם ולבם שוים ר"ל אף כי לשונם תדבר משפט השכל לאחוז במדות ישרות בפשם לא כן תדמה אבל תחשוב איזה סברה כי אין רע , במעשיהם הרעים וע"כ יחטאו בלי דעת כמ"שא סקר"אט : עוד אם אחד יסתכל , עוד יבאר סבת רשע כסל אשר יחטאו החוטאים נגד השכל בבלי דעת כמ"שא סקר"אט במקום שיש שם שכל לא יעמוד החטא , וזה כ"א יסתכל המשכיל בהיקשים המדיניים , אוי ירא' שכל היקש ממנה מורכב מב' הקדמות אחת כוללת אשר הוא פעל כח השכלי שכל מעיין בכללים , וב' פרטית אשר הוא פעל המדמה שכל כחו בפרטיים הנפעלים , כמשל בו הכוללת כל מתוק טוב לחיך ורע למעים , והפרטית , זה הדבש מתוק , והתולדה , א"כ זה הדבש טוב לחיך ורע למעים : וזה תאמר הנפש , זה הנולד מן ההקש תאמר הנפש לפעול , אם אין שם מונע ומתר העומד כפי הפעולה : כי אמנם תהי' שם כללית מונעת , ר"ל כי אם תהי' שם הקדמה כללית המונעת לפעול כפי התולדה , כמו במשל הדבש האמור שהתולדה אמריה תאמר למהר באכילת הדבש להיותו מתוק לחיך כפי ההקדמה הפרטית , אך הכוללת שכל מתוק רע למעים תעצור באכילתו : אמנם זה יען כל מתוק ערב אך להיות שכל מתוק ערב לחיך לכן תסיתהו התאוה החזקה לטעום : אמנם זאת , אך ההקדמה הכוללת שהוא רע למעים תעמוד נגד הפרטית ותאמר לברוח מהמזיק , אך התאוה תגבר עליה כי לה היכולת יען כל כחות הגוף בידה נתנו , ככתוב ויסגור בשר תחתנה , פי' שמסר כחות הגוף תחת המתאוה כמו שביארנו וזה כפי' לבראשית במכונה בשם מאמר ההויה יעו"יש : לכן יקרה , פי' יקר' מקרהו שיתנגד החוטא לשכלו , ויפעל הפך מה שיגזור השכל בהיותו נמשך אחר הדמה והיקשו כאמור במשל הנ"ל : אמנם לא תהי' מנגד , אך לא יהי' זה הנגוד ניגוד שכלי כמו בדבר המסופק שהוא מתנגד ניגוד שכלי ר"ל סברא אחת אומרת כה וסברא אחרת גוזרת הפכה ושני הסברות הם מכח השכל , אבל הוא ניגוד מקרי לא בעצם השכל , וזה כי התאוה מנגדת לשכל שאיננה ממין השכל

אין

כמו במסופקים כי אם במקרה · כי החמדה מנגדת
לשכל הישר לא הסברא · ולכן בעבור זה הבהמות
אינן חוטאים ולא כשרים כי אין להם סברא כוללת
כ"א דמיון וזכרון הפרטים · אמנם איך יוסר זה
הספק ועוד ישוב החוטא ויהיה יודע כמו שיוסר
מהשכור ומהישן · זה אינו מיוחד לזאת העיון · יותר
ראוי לשמוע מהטבעיים · אמנם כי ההקדמה
האחרונה והסברא היא במורגשות מיוחדות בפעולות
אשר היא בהפעלות · או לא תהיה (נ"א לא יהיה) לו
כן כאשר לא תהיה בידיעת כ"א בדבור כמו שאמר
השכור דבר אינפידוקלוס · יען כי הכללי אשר הוא
לקוח בדעת אינו בגבול האחרון אשר בנפעלים · ויראה
שיהיה מה ששאל סקראט הנה יובן מה נאמר כי
בהפעלות לא ימצא הדעת המיוחד ולא יובא הכולל
בהפעלות

לא הסברא מנגדת לו שהיא ר"ל הסברא הוא מלם(?) שכלי : ולכן בעבור זה הבהמות · ע"כ לא יתוארו הבהמות במוסר וחטא · וזה כי כפי מה שקדם יש לכל עוון ולכל חטא ג' הקשים א' שכלי כמו במשלנו · כל מתוק רע למעים · אבל זה הדבש מתוק א"כ הוא רע למעים · ב' דמיוני כל מתוק ערב לחיך · אבל זה הדבש מתוק · א"כ הוא ערב לחיך · והשומע לשכל יכונה בשם כשר וצדיק · והשומע לדמיוני נקרא רשע וחוטא · ובעבור שאין לבהמות שכל לכן לא יתוארו בצדק · ובעבור שלא יתוארו בצדק לא יתוארו ברשע וחטא ג"כ כי במקום שאין צדק אין רשע כבתוב גם כי(?) הרע מבחין את הטוב · ומן מולא הדברים משכיל ותדע שהנהגת האדם לו שם בשלשה מנהיגים · השכל והמדמה והמתעורר המעורב והמניע את הגוף לפעול כפי הסכמתם והשכל עושה הקש ישר ומנהיג את בעליו בדרך ישרה לא יכשל בה ולכן נק' יצ"ט · והמדמה עושה היקש כוזב ומנהיג את בעליו בדרך עקלתון ולכן נק' יצה"ר · והנה הכובש את המדמה תחת יד השכל נקרא
צדיק · מושל ברוחו · כינור אלהים על ראשו · והכובש השכל תחת יד המדמה נקרא חוטא ועבד · והוא שאמרו ז"ל
צדיקי' יצ"ט שופטם ורשעים יצ"הר שופטם · וכן רמזו ז"ל באמרם זכה עוזרתו לא זכה מנגדתו · ומזה שאמר
סקר"אט במקום שיש שם שכל לא יעמוד החטא מדע כי הוא הדבר שאמר ז"ל אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות ·
והוא הדבר שתקנו ברכת התשובה והסליחה אחר חונן הדעת · והוא עש"הכ ולבבו יבין ושב ורפא לו : אמנם איך יוסר ·
אולם דעת דרך התשובה לכל חוטא · ראויה להיודעים טבע הנפש כי כמו שרפואת הגוף מסורה לרופאים יודעים טבע
הגוף · כן רפואת הנפש מסורה ליודעי טבע הנפש · וכבר זכרנו מאלה הרפואות בספר המדות שלנו · אך רופאי
אליל דורשי דמים המעקמים הכתובים ומדרשי חז"ל לבארם כפי העולה על רוחם באופן שיהי' טוב להפסעות(?) אורים וכל
רוח דעת אין בקרבם · כמה רועים בל ידעו הבין בתיקון המדות הנשחתות בחשכה יתהלכו · יכשלו ויכשילו
רבים בתורה · ועליהם יאמר הכתוב עמי מאשריך מתעים · ובעבור זה אמרו ז"ל אין למדין מן הדרוש · וע"כ
אמרו ג"כ אין משיבין על הדרוש · וזה כי אמת משכלי ועדי' באמת וצדק מש"ות יושקף מש"אכ הדרוש כי לא לאמת
יחלא(?) משפט לכן אין להשיב עליו · והוא הדבר שהשיב הדורש (על שאלות וכי בכדי מגנו תנע"ם) לאמר מקרא אני
דורש · אשר לכאורה אין התשובה מעין השאלה · ולפי דרכנו השיב כהוגן לאמר אין להשיב עלי כי דורש אני כאמור :
אמנם ההקדמה האחרונה · סוף דבריו יורה דעה כי אמת דעת סקראט באמקים(?) שיש שכל לא יעמוד החטא · וזה כי
כפי מה שקדם נדבק כל חוטא בפעולה כפי ההקדמה האחרונה הפרטית · והיא בלתי ידועה לשכל · וזה כי השכל לא
ישיג כ"א כללים לא פרטים והמדמה ישיג פרטיים לא כללים כמו שיאמרו הפלוסופי' אין איש בשכל אלא מין חוץ לשכל ·
לכן כל חוטא פועל כפי ההקדמה האחרונה אשר בפרטי המורגשות המיוחדות ישכן שלא תהי' לו ידיעה כלל בניגוד אך
תהי' לו ידיעה בדיבור לבד כאשר לשכור בדמות אינפידוקלוס : יען כי הכללי · וזה הענין מוכרח וזה בהיות ההקדמה
הכוללת שהוא כלם הדעת · אין מציאות לה בהקדמה הפרטית שהיא עלם הפעולה הנפעלת כאמור : ויראה · וזה
מפני שנראה שאלת סקראט איך יתכן לחטוא נגד השכל : כי בהפעלות · כל רשע וחוטא המתפעל לסיום השכר

לאהוב נפשו, לא יתרב פי שכלו ההקדמה הכוללת כמו
בהיקש הנזכר לא יאמר כל מתוק טוב למעט שהיא
ההקדמה הכוללת והמיוחדת בהיקש האמור אבל יהיה
בפרטים לאמר זה המאכל אינו מתוק או יתגבר שידים
יאכל ממנו כשיעור שיזיק וזהו מה שידיעת החוטא אשר
כה פתח תחלה בראש הפ' :

אמנם כלם, יאמר להכיר בספק הנזכר ובמה
נסוף פ"ג לזה, ואמר בענין הסחקר אם
יש שם חוטא מוחלט ר"ל סתמי וכללי, או פרטי ואגל
איזה הדברים יש אליהם לחטא כל זה יתבאר עוד : יען
הוא גלוי, וזה להיות כי מבואר הוא שהדברים
והקיימים נבראים שבלב לעמוד נגד התאוה ולכמו אם
יפרים, והפכים שהם החוטאים ורעים, הם אל
הדברים הנותנים עונג או עלב לבעליהם : אמנם יהיו,
אומר שהם הדברים המענגים והמעצבים נחלקים לשני
חלקים א' הכרחיים, ב' נבחרים, אשר כפיהם תהי'
ההבדלה, ר"ל שיתבונן על האמצעי שהוא עצם
החטא במענגים כאמור בשביעי לשני מזה, הוא בכל
אחד למינהן : ההכרחיי', יאמר גדר ב' המינים
האמורים ואומר גדר ההכרחיים הם ההנאות הגופניות
ר"ל שאין הגוף יוכל להיות מבלעדיהם כמו אכילה
ומשגל ודומיהם שהם הכרחיים לקיום האיש או המין,
אם המין יתואר ביושר אם יעשה כראוי או בלתי יושר
אם יעשה שלא כראוי : ואשר אינם הכרחיים, המין
הב' הם ההנאות הבלתי הכרחיים לא לעמידת האיש
ולא לקיום המין והם הנאות רצוניות ובחיריות כמו

בהפעלות, כי א המגונה כבר נאמר איך ישרת
לעשות החטא אם הוא יודע או לא :

פרק רביעי

אמנם האם יש חוטא בהחלט או כלם כפי החלק יש
. ואם הוא אצל אלה הדברים עוד יאמר
לדבר, יען הוא גלוי כי אצל התענוגים והעצבים
יהיו הכבדים וקיימים והחוטאים ורעים . אמנם יהיו
מאלה וצרים הכוחי בו עושים התענוגים ומהם
נבחרים . ואמנם כביתו עצמם תהיה בהם הערכה ו
ההכרחיים הם גשמיים, כי אמנם הדברים אשר רצו
אל המאכל והמשגל והצריך לו . ואלה הגשמיים
אשר נשים אצלם יושר ובלתי יושר . ואשר אינם
הכרחיים הם נבחרים לפי עצמם כמו הנצוח והכבוד
והעושר וכאלה מן הטובות וההתענוגים . באלה
אמנם לא נקראים חוטאים בהחלט המוסיפים מאד
חוץ מן השכל הישר . אמנם נשיב בהם כמוה . כי
נאמר חוטאים בהון או בריות ובכעס ובכבוד . אבל
לא בהחלט כמו באחרים . אבל בדמיון כמו האדם
אשר יקרא (נ"א יתחבר) בעבור חוסר . אמנם בזה הדעת
הכולל מעט נוטה מהמיוחד אבל אמנם הוא אחר
והאות

הנצחון והכבוד ודומיהם שבעל ההנאה יבחר ויקרבם למען מלאות טוב רוחני ונכסי ר"ל שהנפש תתענג גם לא
הגוף : באלה אמנם, במין הזה הב' שהם הנבחרים לא יקראו המגזימים על האמצעי (הרבה מאד כמו שיבואר בפ'
שאח"ז) בשם חוטאים במוחלט ר"ל בסתם, כמו שיקראו המעדיפים במין ההכרחיים בשם חוטאים בסתם : אמנם
נשים בהם במה, אבל נגרף אליהם איזה כמה מן הכמיות ר"ל אחר מן החטא אשר בו חטא כמו חוטא בהון בכעס
וזולתם : כמו באחרים, כמו בתענוגים ההכרחיים שכל חוטא בם נקרא חוטא בסתם : אבל בדמיון, לא יקרא
בסתם ובמוחלט כי אם בדמיון ותערך אל ההון וזולתו מה שחטא בו בפרט : כמו אשר יחטא, כחוטא בעבור חסרון
שיקרא חוטא בעבור החסרון לא חוטא סתם : אמנם בזה, אולם בתענוגים הגשמיים וההכרחיים : הדעת
הכולל, המשנות הכולל הכלל בלו לפי הדעת הישרה נוטה מעט מהמיוחד לכל איש פרטי - כמ"ש בדעת הכולל
הוא שכל אדם ראוי לו לאכול לשובע נפשו, והפרטי המיוחד לכל איש מיוחד הוא בענין המטעמים הפריגים
היקרים הוא לפי עשרו, והנוטה מעט במיוחד נקרא חוטא, משא"כ הנפשיים שלא נקרא
חוטא כי אם המוסיף מאד חוץ מן השכל הישר כאמור : הוא אחר, המתענג בגשמיים הוא מין אחר מהמתענג
בנפשיים

והתאוות על זה כי החטא יונח לא בחטא לבד אבל גם ברשע, או יהיה בהחלט או לפי החלק, אמנם אין כן אחד מאלה אשר אצל התאוות הגשמיות אשר אצלם נאמר ישר ובלתי ישר, אשר בבלי בחירה רודף אחר העדפת התענוגים ובורח מן העצבים, הרעב והצמא והחום והקרים אשר אצל המשוש והטעם, אשר הוא בלי בחירה ושכל, יקרא חוטא לא בתוספת עליו כמו הכעס כי אם בהחלט לבד והאות על זה כי יקראו רכים, (נ"א יקראו רפים אבל אלה ואלה אחרים לא יקראו כן, ובעבור זה נכללו אלו בשם חוטא ובלתי יושר בכמו ויושר, לא שיהיה האחד האחר אבל כי כל אחד מהם דבר אחד בכמו זה, אבל החמדות והעצבים, אבל הם אבל אלה) אבל לא בשום, אבל אלה הם בבחירה, אמנם אלה לא יבחר ובעבור זה נאמר כי דבלתי ישר יותר מגונה כי לא בחמדה ולא (נ"א אלא) בבחירה ירדוף אחר המותרות ויברח מהעצבים האמצעיים יותר מאשר יעשו העושים בעבור חמדה גדולה, מה יעשה זה אם תבואהו חמדה הצער והעצב אבל צריך אל הדברים ההכרחיים:

פרק חמישי

אמנם מהחמדות והתענוגים מהם מסוג הטובים והמשובחים אמנם מהתענוגים קצתם נבחרים:

בנפשיים לכן אין משפט אחד לשם: והאות ע"ז, והעד על היותם חלוקים זה מזה הוא שהמעליפים בגשמיים יתואר ברשע ג"כ יען חוטאים הפלגיים ר"ל כוללים כמי שיאכל דבר הבלתי ראוי לאכילת אדם בכלל, או חלקיים כמי שיאכל יותר מן הראוי לו, משא"כ המעדיפים בנפשיים שלא יתוארו ברשע, וזה כי הגשמיים הם הענינים בהמיים אשר הם חרפה לנו משא"כ הנפשיים כמו שיתבאר בפ' שאח"ז: אמנם אינו כן, אולם לא ידמה עם תענוג גשמי לנפשי: אשר אצלם נאמר, בפלי התענוגים הגשמיים יתוארו בשם ישרים או בלתי ישרים, וזה להיותם יוצאים מדרך הישרה והממוצעים בגנאי מוגעת כאמור: אשר בבלי בחירה, החוטאים בתענוגים הגשמיים בבלי בחירה השכל: יקרא חוטא, החוטא בתענוג גשמי נקרא חוטא בהחלט ובשתם ר"ל בלי תוספת תאר כמו החוטאים הנפשיים שנקראים בתוספת תאר חוטא בכעס, חוטא בקנאה וזולתם: והאות ע"ז, והעד שבל בלתי טובי יצרו אבל התענוגי' הגשמיי' נקרא רפים ר"ל חלוש הכח כילד"ר ולא יוכל לבחור הטוב, משא"כ האחרים ר"ל החוטאים הנפשיים אינם נקראים רפים, הנה זה לאות שהאחרים ר"ל הנפשיים עושים בבחירה שכלית, ואם היה איזה סברא גרועה בלתי אמיתי' עכ"פ הפלגע הבחירה במעשיהם, לכן אם יבחר בכעס לא יבחר בהון עכ"פ כי אמנם כן היא מדת הבחירה לבחור באיזה פרט ולא בכל הכלל כלו כמו המתרפה נגד יצרו בכלל שהוא רפה לפני המקום בכל תאוות נפשו שיוצבעים בו, ולכן יקראו הבחירייים בתוספת תאר חוטא בכעס חוטא בהון: ואבל אחרי', החוטאים הנפשיים אינם נקראים רפים כי בבחירה המה עושים כנ"ל: ובעבור זה בד"א, בהיות המקוארים באלה האחרים מהדמים בקלות לכן נשימם תחת סוג אחד, והכר הכאר (בא' מאמ) שגדר החוטא הוא הבלתי כובש את יצרו, והבלתי ישר הוא האומר מותר, והכשר הוא הכובש, והישר הוא הישר במזגו וטבעו ואין לו תאוה לחטוא: לא שיהי' האחד האחר, לא שידמו אלא המחוברים בכלל ובפרט כלו, אבל הם מסוג אחד בהיותם אבל התענוגים והמבלים אך נבדלים זה לפרטים כאמור בגדריהם: אלה הם בבחירה, הכשר והישר והבלתי ישר עושים מעשיהם בבחירה שכלית משא"כ החוטא הבלתי כובש שיצרו תוקפו להמרות פי שכלו: כי הבלתי ישר, לכן הבלתי ישר והוא האומר מותר יותר מגונה מהחוטא הבלתי כובש, בהיות שהבלתי ישר איננו מוכרח בחטאו ועושה בבחירה משא"כ החוטא שרפה מלכבוש יצרו הוא כמוכרח מחטאו: מה יעשה זה, ומה היה לעשות הבלתי יוכל לכבוש חמדתו ורשנו אלו בחמדות כהכרחיים:

אמנם מהחמדות, הנה כפי שיש לחלק תשוקות בני אדם לשלשה חלקים א' ההכרחיים כמו המאכל והמשגל

והמשגל , ג׳ בהמתרים ר״ל שאין בטבע ב״א להתענג בהם אבל הדרגה שהוטבע׳ הם בעיניהם כמו אכילת ספחם והנתר וכיולא בם שלא יקחו אליהם זולתי החולים או מי שנפסד עליו טבעו ונדמה לחיתו יער כמו שיתבאר עוד , ג׳ האמצעיים כמו כבוד וכעס ודומיהם שקראום בחיריים בפ׳ הקודם : כי הממון , באלה התענוגים האמצעיים והבחיריים , הדרך הממוצע בהם אינו מגונה , כי אם היתרון בהם יש לו קנאת בנות באיזה צד אך לא יגונה אבל וכל : חוץ מן הראוי , ר״ל שאיננו מן התענוגים ההכרחיים הראוים להתענג בהם לטבעם : אשר יעשו לקנות , העשוים לקנות ריוח : כמו אצל הכבוד , מי שמגדיל מעשיו לקנות כבוד על ידם ומרבה להשתדל בזה אין רע , כי הגדלת המעשים הם טובים בבחינת עצמם : כמו אצל הבנים , המשתדל להרבות כבוד בניו וקרוביו אין רע : הפי׳ קנאת ההעדפה , גם בקנין המדות באלה הנפשיים שהם הכבוד והכעס ודומיהם שאין בם תענוג גשמי יהי׳ לפעמים בהם מותרות לא ירצו ליושר , כמו האיש כיו״בי אשר מרד באל בעבור אהבת בניו או קרוביו , וסיטי״רוס המכונה פילוסו״פור , פי׳ מרמה בני אדם למען מלוא הטוב לאביו , ומעשי שני האנשים האלה היו מפורסמים ליודעים בימים ההם : ולכן אין רשע , בעבור שאלה המדות הם מטובעים כפי הטבע על כן אין בהם רשע : הרעים , הרעיפ שבאלה המדות שראוי להתרחק מהם , הם הנודפים לפעול יותר מהאמצעי : אמנם א״כ , ומבואר א״כ מזה שאינם חטא עכ״פ , וזה כי מהחטא לא לבד ראוי לברוח אבל אף כי מגונה הוא , ואלה אינם מגונים רק ראוי להתרחק כמו שמתרחק מרע במקצת : בעבור התדמות , אך בעבור שהשתוות ההתפעלות ר״ל שיווי התפעלות הנפשיים והנפשיים והחושיים , לכן נאמר ע״ל ההעברה והתדמות רע בקיצור באמר רופא רע , כועס רע : ופשוט רע , הוא אמר למעוקס הגוף או המחשב שאיננו פשוט כאשר האנשים : וכן ג״כ , וכמו שלא נאמרם נאמר ברע שהם כן לא נאמרם נאמר רשע כי אין רשע באלה המדות : אבל באמר , אך נקרא למעדיף בהם רע בתוספת אמר בערך אל ההתדמות ר״ל בערך אל האמר ההוא כמו רופא רע כאמור : ועי״כ שם , לכן יהי׳ מציאות החטא אצל התענוגי׳ החושיים כמו מאכל ומשגל ודומיהם המתוארים ביושר ובלתי יושר , אך בכעס ודומיהם שהם מהתענוגים הנפשיים נאמר רע לפי ההתדמות והשיווי לבד וטעם זה ההבדל כי התענוגים החושיים נדמינו לבהמה ובזה חרפה לנו לכן המרבה מהן יתואר בחוטא משא״כ הנפשיים שאינם חרפה לנו לכן לא יתואר המעדיף מהן בחוטא : אמנם מהתענוגים , יבאר מחלוקת מיני התענוגים החושיים אשר קצתם לא יתוארו

נבחרים , אמנם קצתם מתנגדים לאלה וקצתם אמצעים כמו שחלקנו תחלה , כי הממון והריות והנצוח והכבוד אמנם בכל אלה האמצעים אינם מגונים , אבל ההעדפה בחמדתם ובאהבתם בשום צד הוא מגונה , בעבור זה כל מה שיהיה חוץ מן הראוי אשר יעשו לקנות או ירדפו אחר הדברים אשר הם אצל הטבע טובים ויפים כמו אצל הכבוד ישתדלו יותר מן הראוי כמו אצל הבנים והקרובים , הנה אלה טובים וישובחו המשתדלים אצל אלה , אבל אמנם תהיה קצת ההעדפה באלה כמו כירביכו מרד נגד אלהות , כמו שיטירוש פילופיטור מכונה , כי היה נראה מאד מרמה בעבור אביו , ולכן אין רשע בכל אלה , בעבור מה שאמרנו כי כל אחד מהם הוא מהנבחרים אצל הטבע בעבור עצמם , הרעים והראוים לברוח מהם מהעודפי בהם , אמנם א״כ אינם חטא , כי מהחטא לא לבד ראוי אבל גם הוא מהמגונים , אמנם בעבור התדמות התפעלות נשים מה על חטא אחד מהנאמרים תוספת כמו רופא רע ופשוט רע , כי לפשוט לא נאמר רע וכן ג״כ לא נאמר אשר הוא רשע כל אחד מאלה , אבל נאמר בערך התדמות : וע״כ שם ראוי לחשוב להיות חטא ומושר אשר הם אצל יושר ובלתי יושר , אבל אצל כעס נאמר לפי ההתדמות , ועל כן נשים החטא בכעס כמו שנאמר בכבוד ובעושר , אמנם מהתענוגים

מהם

ג״כ

מהם בטבע ומהם קצתם בחלט וקצתם לפי סוגי בעלי חיים והאדם · וקצתם אינם בטבע כי אם בעבור החליים ואלה אמנם בעבור ההרגל · ואמנם אלה בעבור טבעיים קשים ורעים · ואצל כל אחד מהם יהיה קנין דומה · ואמנם אומר בהמי כמו האדם אשר יאמרו כי הי׳ מבקע ההרות לאכול הילדים · או אשר יתענג בבהמות כמו שיאמרו מהשוכנים ביניהם כי מהם יאכלו בשר חי ומהם יאכלו בשר אדם ומהם אשר ישאלו זה לזה בניהם לאכלם במשתיהם · או כמו שאומרים הפלריו · אלה הם בהמיים · אמנם אשר מאלה כן יהיו בעבור חליים או בעבור מאני יאה כמו אחד שזבח בתו ואכלה ועבדו ואכלו (כגעד) אלה הם חולים או יהיו מההרגל כמו העתקת השער והצפרנים ואכילת פחם ועפר ועם אלה משכב זכר · כי אלה יהיו להם בטבע ואלה מההרגל ר״ל ההרגל המכוער · כל אלה יהי׳ להם זה בטבע · אין אחד שיאמר שהם חוטאים כמו הנשים שלא יביאו אבל יובאו · וכן אשר להם זה מהחולי בעבור ההרגל אשר יש לו כל אחד מאלה מעבר הגבול והוא מרשיע כמו הבהמות · אמנם אשר בו לשלוט על התאוות או הם עליו לא יאמר בהחלט כושר ולא חוטא לפי התדמות כמו שאמרנו אצל הכעס · כל התערפות

רשע

ג״כ בחטא ורשע להיותם נמשל בבהמות כמו שהם מעטים , ואמר כי מהם בטבע כל אדם להתענג בהם כמו מאכל ומשגל : בהחלט , בהם כפי טבע המין האנושי במתמונים : לפי סוגי ב״ח , וקצתם יקחו חלקם בתענוגות בני אדם בטבע אשר הב״ח ד״מ יאכל בשר חי ככלב , או ירבה זנות כסוס : בעבור חליים , כמו שנפשו אותה לאכול פחם ונתר והוא מסבת החלי אשר במעיו : ואלה אמנם בעבור ההרגל , אשר יקבלו מנהג ב״ח בתענוגים , הוא מסבת ההרגל והלימוד אשר הרגילו בעליהם את עצמם להתנהג במדתם ואשר בעבור החליים הוא מטבעים רעים הטבעו בהם : קנין דומה , יהי׳ בו קנין נפשי ממדתו אשר הטבעם בו , דומה לתענוג אשר הרגיל א״ע בו : אומר בהמי , אך אשר אומר באדם המתואר בתאר בהמי , הוא היותו בתענוגים מגדר האדם להתענג בתענוגי הבהמות וכפי המשלים שהביא : הפלריו , הוא שם יוני לכת מכ״א המתענגים בתענוגות בהמיות : אמנם אשר מאלה , רק מאלה המתענגים בתענוגות מגונים מסבת חליים ורים , או בעבור מאניאה ר״ל מסבת השגעון : אלה הם קצת מאלה המתענגים ברעות יהיו בעבור חולי וקצתם מההרגל : העתקת השער , עקירת השער שנעקר מסבת חולי : כי אלו יהיו להם בטבע , העתקת השער ואכילת פחם האמורים הם בטבע , ומשכב זכר ודומה הוא מההרגל המגונה : כל אלה יהי׳ , כלם יהיו בהם המגונות כמו טבע שאין לבעליו יכולת לשנותו , לכן לא יתוארו בעליהם בחטא כלל כי אין לאל ידם לשנות טבעם אשר נחלו בו אם מחלי אם מהרגל : כמו הנשים , כי אלה החוטאים מתפעלים בטבעם בע״כ כמו הנשים שאינם פועלים הביאה והנפילה כ״א מתפעלים ומונחים תחת בעליהם ובועליהם והר״שע ביאור זה בענין בלתי נאות : וכן אשר להם זה מהחולי , וכבר לא יתואר בחוטא מי שיש לו זה החולי הנפשי מסבת ההרגל אשר הרגיל את עצמו לעבור הגבול באיזה מדה מגונה עד ששב כמו המדה כמדת הבהמות ואין כחו על״כ לשנותה , ואם יתוארו אלה בחטא ורשע , הנו לפי ההתדמות לחוטאים הטבעיים הבחיריים והרצוניים ולא יתוארו בו רק בתוספת תאר כמו רופא רע כאמור : אמנם אשר בו לשלוט , אך החוטאים חטאים רצוניים ר״ל שיש לו יכולת על עצמו לחטוא או למנוע מחטוא , אלה לא יתוארו לעולם בהתדמות כמו נכפם שיתואר לפי ההתדמות וכמו שקדם , וזה בעבור שיוכל לשלוט על נפשו לכן יתואר בשם חוטא בהחלט ר״ל בשם חוטא : כל ההתערפות , רצונו לבאר כי זה מהחוטאים נקרא רשע בהחלט ר״ל רשע בשם ומי זה נקרא רשע בהמי , ואומר כל המדות שלקחם

בעליהם

נפלאים הקנאה היתרון בכל החמדות ׃ אין רשע שהוא קלה היתרון לחסד ואמיתותו לדק ׃ או רכות הלבב המתנגד לגבורות שאמיתותו נגדרה ואולם ׃ מאלה גם ׃ יש באלה התעדפות שעברו הגבול יותר מדאי עד שאבו בחטאם במדרגת הבהמה ברוב ההרגל בחטא עד שאין לבעליו יד וכח לעצור בנפשם לבלתי חטוא ׃ ויש אדם שהשתקעו בחטא בשנת אינו חולה אשר הקנה אותו קנין רע עד אין ספק בידו לשוב ולעצור בנפשו ׃ וכ״אלה לא יתוארו בשם רשע וחוטא סתם כ״א חוטא בהמי ׃ ויש אדם שהעדיף לקנה הרשע בטבע ר״ל עדיין לא הפליג במרי עד שיוכל לעצור בנפשו ׃ ואלו נקראים בשם רשעים סתם ׃ ומ״ש ׃ שבעון כלי׳ ׃ ולא תשלוט עליו ׃ שלא יוכל לכבוש את יצרו כמו אם פלארים שאכלה בנה ׃ לפי האדם בהחלט ׃ פי׳ שבוא רשע בלתי גמור נקרא רשע בהחלט ר״ל רשע סתם ואשר עבר הגבול ברשע עד שלא יוכל לעצור בנפשו נקרא רשע בהמי או רשע חליי ׃ והנה על כיוצא באלה המכמיקים לסתיר פלא השכל ומרגילים הרבה לדבר עבירה ׃ אמרו ז״ל אין מספיקים בידם לעשות תשובה ׃ כי הרגיל בדבר עבירה ואומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב ׃ יסבב לו הרגל חלי נפשי עד אין מרפא כאמור ׃ אשר הוא בהחלט ׃ ר״ל המכוון בשם רשע סתם לא בהמי ׃ וזה המוגבל בהסתפקות האנושי לבד אך עדין לא עבר החוק להיות נמשל כבהמה להקרא רשע בהמי ׃ גלוי כי החטא ׃ מבואר א״כ שכל חטא הוא בלתי הסתפקות קנהו יאמר בהחלט ר״ל רשע סתם וקנינו יאמר בסכימות אחר על אשר הוא רשע בהמי כאמור ׃

אמנם נבאר ׃ יבאר שענות שחטא התאוות הוא יותר קשה מחטא הכעס וזה כי מבואר הוא שכל חטא אשר יפליג התאוה למרוד בשכל הוא יותר מגונה מהמורד מעט ׃ והנה הכועס כשמע קלא לשכלו אשר יש בו לכבוש על הכעס ׃ אלא שלא ימתין לקבלו בשלימות שקשו ׃ אולי יש המגלות מה לכבוש ׃ או אולי אינו חייב עונש אמור כזה ׃ או לעצור הכעס לאקוש נקש כחאת יזער השכל בהשקפה ראשונה ולא יניחנו להביט מתון בדבר ולהסתכל מעשהו ׃ אמנם בתאוות שאינו נוגע השכל כלל כי הם אשר יאמר המתאוה אל החוש אל השכל בהשקפה הראשונה כי הוא זה ערב בנפשו בו ולא ישכיל בו כלל אם הוא מועיל אם מזיק ׃

רשע כסל ורכות הלבב ובלתי הסתפקות והמורות מאלה הם בהמיים ומאלה הם בסבת חולי ומהם בטבע כמו הירא מכל דבר מקול העכבר וגם הפחד הוא בהמי ׃ אמנם קרה לאחד מחולי שהיה ירא מהחולד ׃ ומהאוילים מהם בטבע בבלי שכל ויחיה בחוש לבד והם בהמי כמו הברבריים השוכנים בקצה הישוב ומהם בעבור חליים כמו אשר בם חולי הנופל ומאניאה אשר הם חליים ׃ ומאלה אשר יש לו ההיה זאת התאוה ולא תשלוט עליו כמו אבו פלאריס בתאוה לקחת הנער לאכול ׃ או לתענוג בלתי ראוי לעשות זמה ׃ ולא עשה זה חמה לכוסר ׃ כי יקרה לפעמים אשר לו (נ״א לא) דבר החולי ואבל תשלוט עליו ׃ והרשע אשר לפי האדם בהחלט יקרא רשע ׃ אמנם אשר הם בתוספת הוא בהמי או חולי ׃ לא יהיה בהחלט ׃ כפי זה הענין יהיה החוטא ׃ זהו בהמי וזה אמנם חולני ׃ אבל אשר הוא בהחלט ׃ הוא אשר הוא כפי בלתי הסתפקות אנושי לבד ׃ גלוי כי החטא והכושר הלב לבד אלה הדברים אשר יהיו בלתי הסתפקות ׃ כי אצל הדברים אחרים יהיו מינים אחרים נאמרים בסמיכות לא בהחלט ׃

[illegible]

פרק ששי

אמנם נבאר כי חטא התאוות עומד מגונה מחטא הכעס ׃ כי יראה כי בעל כעס ישמע שמועה אבל לא על השלימות כמו המשרתים דרכם מהירים קודם שישמעו כל המאמר ילכו לעשות והם חוטאים בעשייתם וכן הכלבים אשר ישמעו קול בפתח והם נובחים קודם שיבינו אם הוא אוהב ׃ וכן הכועס בעבור

[illegible] חום

יותום ובמשיכות הטבע אינו שומע כל הדבור וקודם
שישמע יתנועע לרענים או בעבור דמיון · או בעבור
דבר אשה כי נעשה לו קלון או בזיון · אמנם זה עושה
הקש כי ראוי להעניש לזה ויכעס מהר · אמנם
התאוה אם השכל או החוש יאמר אשר הוא ערב
יתנועע אליו · ולכן הכעס אמנם ידבק אל השכל
קצת והתאוה לא · לכן הוא מגונה · והחוטא בכעס
ינוצח קצת מן השכל · אבל החוטא בתאוה לא ישמע
דבר · עוד יראה כי ראוי להיות יותר סליחה לדברים
הטבעיים כי גם לתאוות כאלה יהיה יותר סליחה
בהיותם כוללים לכל אדם · ואמנם הכעס הוא יותר
טבעי וקשה לעמוד נגדו מהתאוות אם הם מותרות
ואינם הכרחיים · כמו איש אשר הכה את אביו ·
וענה למוכיחים כי גם אביו הכה את אביו · וגם אבי
אביו הכה אביו · והראה את בנו ואמר גם זה כשיהיה
איש יכה אותי · כי זה בנו כמו טבע · ואחר שהיה
נסחב אביו בנו וזהו (נ"א [?]) שינוח אצל הפתח כי
הוא סחב אביו עד המקום ההוא · עוד יותר הם
בלתי צדיקים האורבים אמנם הכועס אינו אורב ולא
הכעס אשר הוא מפורסם · אבל התאוה היא בסתר
כמו שיאמרו כי היא מולכת התאוה כי היא בעלת
מרמה ולה רצועה מפנים רבים · גם אמר אומר ראש
בעבורה · אונאה אשר תגזול שכל רבים מהחכמים ·
על כן יותר בבלתי צדק ויותר מגונה הוא החטא בת
מאשר בכעס · ובהחלט החטא הוא הרשע בשום צר
ויותר מגונה · עוד אין שם עצב ראוי להאשים · אמנם
אשר יעשה הכעס הכל יעשהו מעצב מאשר קבל ·
אבל הוא מתלונן מהקלון ומתנקם עם הנאה · א"כ
אם אשר נקצוף עליהם בצדק הם יותר בבלתי צדק ·
החטא אשר הוא בעבור התאוה הוא יותר גדול כי
יותר נקצוף עליו · והקצף בכעס לא יהיה על הכועס

בא

שונא · לכן אמר' התאוה יותר מגונה מהכעס שהמה
מונח השכל בלי את אומו שופט נדנר. התאוה בלא
מש"כ הכועס אשר עשו יעשה מעשהו על פי קצת
שכל : ינוצח קצת · בעבור שכל כועס עושה מעשהו
לנקום נקם על פי השכל עפ"י הנה השכל הוא שונא
קוננות נבול ומדה לנקמתו מש"כ התאוה שאיננה
שומעת לשכל כלל : עוד יראה · כוונ' ראי' ב' שהתאוה
יותר מגונה מן הכעס · והוא כי כל חטא אשר לבן
האדם נוטה אליו בטבעו ראוי להיות סליחה וכפרה על
היותו דומה לדברים ההכרחיים · והנה הכעס הוא
יותר טבעי לאדם ואין לעמוד נגדו · מש"כ מהתאוות
התאוות שאינם הכרחיים לאדם · לכן הם מגונים · [?]
האורבים · בעבור שכל אורב היותו מאומר כי אין המיוחד
יודע להסתר עמם. ולפיכך גורם מנוקו ויגעם. הכעס
והכועס הם מפורסמים · כי כל כועס יתהלל לאמר
שלקח נקמתו מהנקלה · אך התאוה התאוה נסתר' אז
כי היא מולכת התאות · הסתר יתן עליה לאיזה אין
תארוב על בעליה ללכדו : כי היא בעלת מרמה [?]
התאוה תכין מרמה בלבבה ורצועה בידה להכות את
בעליה בכל מכה : אונאה · כינה התאוה בשם אונאה
כי היא תונה את בעליה ותגנוב דעת חכמים רבים : [?]
ובהחלט החטא · החטא הוא הרשע המשוב. [?]
הכעס יאמר בסמיכות חטא הכעס. כמו שקדם ל[?]
תכי' בתאוה יותר מגונה מהכעס : עוד אין שם עצב [?]
אשר עוד יורה שהתאוה יותר מגונה מהכעס הוא כי
מהמבואר שכל חטא הנעשה בשמחה הוא יותר מגונה :
מהחטא הנעשה בעצבון · כי הנעצב על מעשהו הוא
כמוכרח מש"כ השמח שהוא בבוחר כמו שכתוב כי רעתיכי
אז תעלוזי · והרמז בעצבון מוסלם · והנה כל מקום
שמח בחטאו · מש"כ הכועס שהוא נעצב בכעסו בעבור
הבזיון שהשיג אף כי ישמח בנקמה שיקח · לכן נמת[?]
לתאוה יותר מן הכעס : א"כ אשר נקצוף עליו · עוד
יורה שהתאוה יותר מגונה מהכעס על זה. כי אשר
והוא כי מהמבואר שכל חוטא אשר יותר נקצוף עליו
בצדק · הוא יותר בלי צדק במעשהו מאחר שהוא אשר נקצוף
עליו מעט · והנה אנחנו נקצוף הרבה יותר על החוטא
בתאוה מהחוטא בכעס · ומה גם כי [?] על

המביא

ממנה בידי כעס לא על הכועס לבד , אבל אף על יתרון הקלף נחמה מהכעס הוא לעד , על יתרון גנותה כאמור , וכאן כבן שואל הנה התחקר גנה תאות המאוות יותר מתאת הכעס , והוא הפך דברי חז״ל שאמרו כל הכועס כאלו עובד ע״ז , ואמרו עוד כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו , אם שלא אמרו כן בתאת התאוות , לכן תדע ותבין שאין כוונתם ז״ל לדבר בגנות הכעס בערך אל גנות התאוות אבל כוונתם לבאר איכות תאת הכעס , וזה כמו העובד ע״ז שומע לשכל בלתי כשלם אשר יאמר כי יש שם אלוה ראוי לעבדו שהוא האמת , אך יקח אל זר תמורתו , וכי נסתלקה מהעובד החכמה אשר בתחילה להוכיח מליאות האל באמת ובישר , כן הכועס מרהו שבלו לכעוס באמת על בויגו אך נסתלק ממנו בכעסו כאמור :

אמנם ראוי , רצונו לבאר הבדל עצמי אשר בין החוטא בכללו ר״ל הטבעי ובין החוטא מעצמי כמו שבאר ביאר הרגש מהם (נפ״ה) ואמר ראוי לקחת ההבדלים אשר בין החוטאים במיני התכונות בין מין למין כמו שבאר נאמר בקודם : אנושיות , קנת החוטאים יעשו מעשיהם בגודל והעודפה על האמצעי שהוא היותר , העדפה אנושית וטבעית , ומהם יעדיפו בהפלגת הגודל עד שישובו במעשיהם המגונים כמו הבהמות והחיות המדבריות ומהם ישינו הפעליות בהפלגת דרכו בגנות מסבת חולי כאמור בקודם : ואמנם מאלה , אולם מאלה מיני החוטאים האמורים לא יתוארו ביושר ובלתי יושר כי אם הראשונות והם החוטאים חטא אנושי וטבעי ר״ל הבלתי מרחיקים מרחק רב מן האמצעי ב״א כטבע הרבות אנשים חטאים אולם יתר המינים בעבור הרחיקם מרחק רב לכן לא יתוארו בבלתי יושר אחר שכבר בטבעם להיות נמשלים כבהמות אשר לא יתוארו ביושר או בלתי יושר כ״א על דרך משל יתואר הולך בשם אלא והסוס בשם נואף , אחר שאין בטבעם הבחירה לעשות הפכם , אשר כן אלה החוטאים אשר הקמכרת לעשות רע מופלג בהמי עד אשר לא יוכלו לפדות את נפשם מיד קוניהם לטוב ולהטיב , ואחר שאין עוד בטבעם היושר לכן לא יתוארו עוד בבלתי יושר כי משפט אחד למציאות ההפכיים כמו שכתוב בעל ס״י הרפא מבסין את הטוב : בווהמא , אין הבדל ב״ח זה מזה בצדק וביושר ובלתי צדק אחר שכל אחד שוקד על טבעו לא ישנו את תפקידם אשר הטביע בם הבורא ית׳ כי לא בבחירה שכלית יעשו מעשיהם כ״א ברצון הטבעי אבל יבדלו אלו בווהמא כמו שיאמר החזיר הוא יותר מזוהם והחמור הוא יותר פתי משאר ב״ח : אבל הוא נבדל בטבע , בל ב״ח לפי מינו נבדל מב״ח אחר למיבו בטבעו , כמו זה אוכל בשר וזה עשב הארץ וכיוצא בזה : כמו האנשים הסכלים , כמוהם הבוערים בעם המתנגדים ברשע כשל נמשל כבהמה לא יבדלו מבני אדם וזולתי בבלתי יושר יען אין בהם על יושר עוד : אמנם הבהמיות , החוטא הבהמי הוא פחות רשע מן החוטא האנושי יען כי החוטא האנושי עשה רעה גדולה למרות פי שכלו אשר יאמר כי הוא זה יושר והוא סוכר , משא״כ החוטא הבהמי שלא ימרה פי השכל כי לא חלק לו בבינה ומי לא נתן ה׳ לו חכמה לדעת אם כושה יושר או בלתי יושר ככתוב כי

כ״א על אשר הביא אליו , בלוי הוא יותר מנתוי החטא אשר אצל התאוות מאשר הוא אצל הכעס , וכי הכושר והחטא הם אצל התאוות והתנאות הגשמיות ׃

פרק שביעי

אמנם ראוי לקחת ההבדלים אשר להם כמו שכבר נאמר בתחלה כי מהם אנושיות , וטבעיות ובגודל , ואמנם מהם בהמיות ומהם אמנם שוממיות והפעליות וחולי , ואמנם מאלה אצל הראשונות יהיה יושר ובלתי יושר לבד , ולכן לא יאמר כי הבהמות ישרות ובלתי ישרות , אם לא יהיה דרך משל , ואם סוגי ב״ח יבדל הא׳ מן האחר מכל וכל בווהמא או בפתיות או באולתיות , כי אין להם בחירה ולא דבור , אבל הוא נבדל בטבע כמו האנשים הסכלים אמנם הבהמיות הוא פחות רשע אבל הוא יותר

יותר מסכיל · כי אינו נפסד הדבר הנבחר אשר הוא השכל בבהמה כאשר הוא נפסד באדם כי אינם בו · אמנם זה דומה כמו המעריך דבר חי אל בלתי חי · וזה יותר רע כי אמנם הרוע אין לו התחלה הוא פחות הנזק תמיד · אמנם השכל הוא התחלה · וזה דומה להעריך בלתי צדק אל אדם בלתי צדיק · כי אמנם זה יותר רע משניהם עשר פעמים · גם אלף פעמים · כי רעות רבות יעשה האדם הרע יותר מחיות רעות ·

פרק שמיני

אמנם כבר ביארנו תחלה אצל הדברים אשר הם אצל הנאות במשיש ובטעם ובעצבות · החמרות והבריאות (נ"א והבריאות) אשר אצלם יושר ובלתי יושר · ויהיה עם ענין איך יהיו · והוא שאינו (נ"א שינוצח) מן הדברים אשר רבים וטובים נצחום · ושינצח אשר רבים וקטנים יותר נצחום · אמנם מהם הם חוטאים אצל ההנאות ומהם כשרים ומהם אצל העצבים רפים ומהם קיימים · אלה הקנינים הם אמצעים (נ"א בין רבים) אבל רבים יטו אחר הרעים אמנם יען כי קצת ההנאות הם הכרחיות וקצתם לא הכרחיות

כי אין חפץ לה' בכסילים אשר אינם יודעים לעשות רע : אך הוא יותר מסכיל , כרואה רעתו המופלגת כמסכל : כי אינו נפסד , הוא כנותן טעם להאמור ראשונה שהוא פחות רשע והנה יאמר כי הוא זה במבור שגודל הרשע הוא כפי גודל ההפסד אשר בחלק הנבחר מהנפש שהוא השכל אשר החוטא פושע בו ומפסידו , אשר זה החוטא הבהמי אין לו שכל להפסידו : כמו המעריך , הוא כנותן טעם אל האמור אחריו ז"ל אשר הוא יותר מסכיל , והנה יאמר שהמסכל הוא כמו המעריך ומדמה עלם חי אל בלתי חי , אשר כן דמות החוטא הבהמי אל האנושי , כלומר אין להבדל ולעמוד מפניו באמת : זה יותר רע , החוטא האנושי הוא יותר רע מהבהמי יען שכל רוע שאין לו התחלה ר"ל שהיא איננה פועל כל כך , ולכן רוע הבהמי אינו מזיק כ"כ כמו רוע האנושי אשר הוא חכם להרע ופועל נערמתו : וזה דומה , ערך רעת האנושי לרעת הבהמי דומה לרעת בלתי צדק לבלתי צדיק שהוא יותר רע מהבלתי צדק אשר צדיק ר"ל מהבהמי אשר לא יתואר בבלתי צדק : משניהם , משני מיני החוטאים האמורים שהם האנושי והבהמי יר' האנושי הוא ביותר רע משניהם יען כי שכלו מצוי להזיקו וגו יעזור להרע משא"כ הבהמי שאין חלק לו בשכל :

אמנם כבר ביארנו במאמרים הקודמים ובפרקים הסמוכים מהות הקנינים אשר אצל המישוש והטעם , ומהות הדברים המעלנים מהם אשר אצלם , שיתוארו ביושר ובלתי יושר : ויהיו עם ענין , ויהיו בסגלים ידועים ר"ל שיהיו כושר או בלתי כושר אנושי והם כבלתי רחוקים מרחק רב מהאמצעיים , אך לא כושר אלוה ובלתי כושר בהמי , שהם לא יתוארו בכושר ובלתי כושר בהפלגת ר"ל כמהם כ"א בסמיכות כושר אלהי , בלתי כושר הבהמי : והוא שינצח , והוא שינוצח באות נפשו לגבורות מהמעלנים אשר יאותו לסבלם כפי השכל , כמו שעשה רבים וטובים אשר נוצחו מהם וסבלום , (ר"שט פי' זה בענין בלתי נאות) : ושינצח , ושיגבר על תאות נפשו לבל ידבק בתענוגים שאין להדבק בם כפי השכל , כמו שעשו רבים קטנים מהם אשר גברו וינצחום · והטעם שיהיו פנימיים בכמות ובאיכות כפי הרגל לרבים ולאפוקי המנלח האלהי והמנולח הבהמי כאמור : אמנם מהם חוטאים , אצל התענוגים ימלאו קצת חוטאים לקחת מהם יותר על האמצעים וקצת כשרים העומדים על האמצעי , ואצל העצבים קצת רפים ואינם יכולים לסבול המבלעי אלה קצתם גבורים וקיימים לסבול העודף כפי האמצעי וקצת נרפים אשר לא יוכלו סבול האמצעי ונזק ועוד : אלה הקנינים , אלה קניני הנפשיים המשובחים הם האמצעיים בין קצוות הפחות והיתר אשר המה רבים בכל אמצעי כמו שהתבאר (ברביעי ובחמישי מזה) : כי קצת הנאות הם הכרחיות עם התענוגים הגופיים כמו מאכל ומשגל , וקצתם בלתי הכרחיות והם הנפשיים כמו כבוד ושמחה ועושר

הכרחיות הם עד הגבול · ואמנם המותר אין הכרחיות ולא החסרונות · אמנם אצל החמודות והעצבים הרודף אחר מותרות התאות או יותר מן הראוי ובבחירה ובעבורם ולא בעבור דבר אחר הוא בלתי ישר · הכרח הוא שלא יהיה זה מתנחם · ועל כן לא יוכל להרפא · הפוחת מן הראוי אמנם מנגד האמצעי הישר · וכזה הבורח מן העצבים הגשמיים לא בעבור שהוא מנוצח כי אם בבחירת מאשר אינם בוחרים · אצל זה הובא התאוה · וזה יברח מן העצב בעבור התאוה · (נ"י רש"פ אבל זה הובא בעבור ההנאה וזה יברח מהתאוה בעבור העצב) · הנה הם נבדלים זה מזה · מכל אלה יראה כי הוא יותר רע אם אחד יפעל מגונה בבלתי תאוה או בתאוה נחה מאשר יפעל בחוזק התאוה · גם אם בלתי כועס יוכה (נ"א יכה) מהכועס · כי מה שיעשה (נ"א יעשה) בהפעליות · ובעבור זה בלתי (נ"א ישר) הוא יותר רע מהחוטא · מאלה האחד הוא ממין הרפיון יותר · אמנם האחר בלתי ישר · (נ"א בלתי כשר) אמנם יתנגד הכשר לחוטא והקיים לרפה · קיום אמנם הוא לעמוד בדבר אמנם הכושר לשלוט בדבר · ולא ינוצח אבל הוא נוצח

בו סגנול · בנפשיים יש לכם חוק חמן מוגבל פתי ישתמש בהם משא"כ בחושיים שהם מתמידים : ואמנם במותרות · אולם גם בהכרחיות ב' הקצוות שהם היתרון והחסרון אינם הכרחיות כי אם האמצעי לבד הוא המוכרח : אמנם אצל החמודות · אולם אצל התענוגי' החושיים כה משפטם הרודף להשיג מותרות ר"ל יתרון על האמצעי : או יותר מן הראוי · מי שמייגע את עצמו להשיג האמצעי לבד ביגיעה רבה יותר מן הראוי לייגע : ובבחירה · ר"ל ברצון ולא בהכרח : ובעבורם · שיהי' רצונו רק למען השיגם ולא לאיזה תכלית זולתם · כמי שבוחר שתות יין הרבה למען שכר ולא למען רפואה שצומכת לחוק העיכול · וזהו המכונה בשם בלתי ישר : הכרח הוא · המוכרח בחטאו אשר לא יתואר עוד בבלתי ישר · הוא הבלתי מתנחם ואיננו נעצב אחרי עשותו החטא עד"הכ כי רשעתיו או תעלומי · כי הוא זה איננו מקבל רפואה לעולם בהיותו בלתי יודע כי חולה הוא · וירמוז לחוטא חטא בהמי כאמור בקודם · והר"שם כלל זה בכלל חוטא אנושי ואין זה דעת המוקר : הפוחת · הוא העומד בקצה החסרון : וכזה הבורח · כמו שהמקרב בקצה בלתי ישרה כ"ל בבחירה ר"ל ברצון ולא בהכרח · כזה המתרחק מן ההיזק הראוי הוא בלתי ישר אם עושה זה ברצון ולא בהכרח : מאשר אינם בוחרים · א"כ לפי זה יהיו מהחוטאים הבלתי בוחרים בטוב המועיל לפי השכל שהוא האמצעי בכל מדה · יהיו מהם ב' מינים · א' הרודף אחר מותרות התאוה · ב' הבורח מהעצבים הראויים כפי האמצעי · וזה אמרו אצל זה הובא התאוה · ר"ל זה סבת חטאו גודל תאותו וזה גודל עצבונו ובהם עצמם ר"ל בתאוה ועצבון הם נבדלים זה מזה : מכל אלה · מכל אלה המינים יראה לפי הסברא הנכונה שהפועל רע בלי תאו' או בתאוה קלה הוא יותר מגונה מהפועל רע בתאוה מופלגת · להיות שבעל התאוה יש לו התנצלות על מעשהו שתאותו נברה עליו · כמו שיש התנצלות למכה רעהו בכעסו · לאמר שגודל הכעס הביאו אל הככה משא"כ המכה בלי כעס שיגונה יותר על הפחות בעבור שאין לו התנצלות : בלתי ישר הוא יותר רע · ר"ל האומר מוקר הוא יותר גרוע מהבלתי כונש כהיות שהבלתי ישר עושה מעשהו בלי תאוה · כמו שכבר התבאר זה למעלה (ובסוף ד' לוה) : מאלה האחד · מאלה ב' מיני הבלתי בוחרים האמורים יהי' האחד מתרפה ר"ל חלוש לסבול הדברים המעצבים כפי האמצעי · והב' בלתי ישר ר"ל מתענג בתאוות יתר על אמצעיותן אשר לא כיושר : אמנם יתנגד הכשר · מבאר גדרי ב' המיני' והפכם ואומר שהכשה ר"ל הכובש ושולט בנפשו לבלתי לכת אחרי תאוות נפשו יתנגדהו החוטא והוא הבלתי מושל ברוחו אבל מתענג על תאוות נפשו במותרות · והקיים ר"ל המתחזק על עמדו לסבול הדברים המעצבים כפי האמצעי · יתנגדהו הרפה והוא החלוש שמתרפה לבלתי סבול המעצבים האמצעיים : קיום אמנם · יבאר גדרי הקיום והכושר ומכם

יתגבר

ובעבור זה יותר נבחר הוא הכובש מהקיום, אמנם הנורע בדברים אשר רבים יוכלו ויעמדו (מ״ח) הנה זה רפה ומעונג, כי העונג הוא קצת רפיון, כי אשר יסחוב בגדו בעבור אשר לא ייגע להרימו כי זה לא (מ״ט) עצב, תהיה לו יגיעה אחרת, כי אם אינו דל דומה לדל, וכזה תהי׳ אצל הכובש והחוטא אין פלא אם אחר ינוצח מן הדברים החזקים מההנאות העודפות או מהעצבים, אבל ראוי להענישו אם יכסה לעמוד כמו שאמר תיאודקטוש הפילוקטיטוש שהי׳ מוכה מהפתן רצה לעצור הבכי ולא יכול, וכן קרה לאשה אשר הכת אותה האפעה, וכן המנסים לעצור השחוק, ואחר יכאב לו פתאום, כמו שקרה לאושנופיטו. אבל הוא חוטא ורפה אשר ינוצח מהדברים אשר רבים יוכלו לסבול והוא לא יוכל לעמוד, ולא יהי׳ זה בעבור טבע משפחתו או מפני חולת כמו שקרה למלכו שיטיא רפיון מהמשפחה, וכמו שהנשים מרוחקות מהאנשים :

יראות

יתבאר הפעם כפי מה שהקדמנו : ובעבור זה יותר נבחר, לכן יהי׳ יתרון מעלה למדת הכובש בהיותו גובר מושל ברוחו המתאוה כי המתאוה יש לאל ידו להשיג לב בעליה ללכת אחריה אשר על כן אין החוטא בתאוה מגונה כמו החוטא בלי תאוה כמו שקדם, משא״כ הקיים ועומד נגד הדברים המעצבים שאין לו זו המעלה לכן איננו נבחר כמוהו : אמנם הנורע, רצונו לבאר גדר ומהות הרפה האומר שלא כל המתרפים לסבול הדברים המעצבים נקראים רפים, כי אם המתרפה מסבול עצב שרבים יסבלוהו : כי אשר יסחוב, ממשל משל להרפה בדבר עצב שרבים יסבלוהו כמו הסוחב בגדיו ומטנפם בעבור שאיננו סובל עצב ההרמה ויגיעתה, הנה זה נקרא רפה בעבור שרבים יסבלו יגיעת הרמת הבגדים, ותהי׳ לו יגיעה אחרת לנקותם מטינוף, וידמה לדל הלובש בגדי׳ מטונפים : וכזה תהי׳ אצל הכובש, ר״ל שלא כל המושלים ברוחם לעצור בתאות נפשם נקראים כשרים וישרים, וכן לא כל הבלתי מושלים נקראים חוטאים, כ״א המושלים לעצור בתאוה שרבים יעצרו נפשם ממנה כזה נקרא העוצר כשר והבלתי עוצר נקרא חוטא, אך העוצר בתאות החזקות איננו נקרא כשר (כ״א איש אלהי) וכן הבלתי עוצר בתאות החזקות איננו נקרא חוטא בעבור זה : אין פלא, איננו דבר נפלא שינוצח האדם עד לא יוכל עצור בנפשו לבלתי התענג בתאוה חזקה אשר תתאו אליה הנפש [illegible], או לבלתי התעצב בעצבון חזק מכאיב : אבל ראוי להענישו, אדרבה כל עוצר על נפשו בהמנע ממנה תאוה חזקה או לבלתי העציב בעצבון חזק קרה לנפשו או יקרה, איש כזה ראוי לעונש בהלחמו נגד הטבע אשר יסד ה׳ לעצור על נפשו בדבר אשר אין מעצור לה כמו שאין מעצור לבכי לנבוכי הנפש, אף כי העצירה בדברים החזקים תזיק לבעליה כמו שתזיק עצירת השתן בחוק להכאיב במקום, כי לא תוהו ברא ה׳ התאוות והעצבים באדם, וכן אמרו ז״ל בנזיר ע״פ מאשר חטא על הנפש, ז״ל עתיד זה ליתן את הדין על שציער עצמו מן היין, וכן הלכו בהנאות ובעצבים אשר ברוב כאמרם ז״ל אין גוזרים גזרה על הצבור אא״כ רוב צבור יכולין לעמוד בה, לכן הכלם ומענה נפשו יותר ממה שרוב הצבור נוהגים בו עתיד ליתן את הדין כי נפש הוא חובל, וכבר דברנו מזה בספר המדות שלנו (בשני לשלישי) : אבל הוא חוטא, איננו נקרא חוטא כ״א הבלתי עוצר את יצרו בדברים שרבים עוצרים בו את יצרם : ולא יהי׳ זה, ואף גם זאת אם כל כ״א יכולים לכבוש אך בני משפחתו אינם יכולים לכבוש בדבר זה בעבור טבעם או חלי מה, לא יכונה הבלתי עוצר בו בשם חוטא בהיות טבע בני משפחתו לבלתי עצור בו : וכמו שהנשים, כמו שהנשים נבדלות ברפיון לב מהאנשים לבלתי עצור בנפשם בדברים יותר משא״כ באנשים, כן יתכן היות כמו זה בכל בני משפחה אחת :

יראה לקצת , כאשר אמר (בלתי לוה השמור) שהכשר והבלתי כשר הם אצל ההנאות , והקיים והרפה הם אצל העצבים ולפי זה הגדר חשבו קצת שהמשחק בקוביא הוא אצל ההנאות ולכן יכנס בגדר בלתי כשר , מה שאין הענין כן כי הוא זה נורא מן העצבים ר"ל מהעמל ותורת העסק ביסודו של שלם , ורק בממוחות שאננות יבקש העדפ' ר"ל יתרון כון , לכן יוכלל בגדר הרפה שגדרו בלתי סובל העצב : החוטאים מהם , יאמר שהחוטאים הם ב' מינים , א' ממהרי לבב והם העושים מעשיהם במהירות בלי בחינת השכל ועצה , ועל שם מהירותם נקראו מעופפי' כי כעוף יעופף במהירות כן ימהרו לעשות מעשיהם זר מעשיהם , ב' הם המתיעצים בדבר מעשיהם ויודעים כי רע ומר מעשיהם אך אינם יכולים להתגבר על יצרם לעבור בנפשם המתאוה , ולכן נקראים חלשים : אלה אמנם יקחו עצה , המין הב' והם החלשים יתיעצו בדבר אך בעבור חוזק התפעלות הנפש מהמתאוה לא יוכלו להתחזק ולעשות כדבר העצה : אמנם קצת , אך קצת מהמין הב' ר"ל המתיעצים בדבר כתשים את יצרם ואינם חוטאים כי הם מושלים ברוחם : כמו המקדימים , כי כמו המכינים את עצמם לפעול , לא יתפעלו מאחרים בעבור הכנתם : כן המרגישים , כן אלה המתיעצים תחלה ומרגישים ברע אשר יקרה אותם ממעשיהם ומעוררים עצמות נגד המתאוה , לא ינצחו מהמתאוה אם להתענג במה שאינו ראוי או להרוח מהעצב הראוי לפי היושר : אשר הם חדים , קלים ומהירים בפעולתם כמו תער מלוטש השוטפים במהירות , אחר שאין עוזר בו נקרא מעופף : אמנם אלה , אלה החדים האמורים חוטאים בעבור מהירותם לפעול בלי בחינה אם טוב ואם רע מעשיהם : ואלה אמנם , אך המין הב' המתיעצים אך אינם יכולים לכבוש יצרם , חוטאים בעבור קושי המתאוה וחוזקו אשר יגבר עליהם , ולכן לא יוכלו לבקש עזר השועיל כאשר יכבשו יצרם כי לא ילכו אחרי רוחם המתאוה להשיג עוד העזר לטבעו :

אמנם בלתי ישר , יאמר הבדלים עצמיים בין הבלתי ישר ר"ל המתעקש הכופר בתורה ובין החוטא המאמין בתורה שכל יצרו תקפו , והנה יאמר הבדל הא' הוא שהבלתי ישר לא יתחרט בעבור על אחת ממצות התורה בהיותו פועל בבחירה שכליות ואומר מוחר משא"כ החוטא שהוא מתחרט אחרי עשותו העון יצרו בכל אחת ממצות התורה אשר לא תעשינה : ובעבור זה , ובעבור זה ההבדל אשר אמרנו ביניהם בענין התשובה והחרטה כאמור , לכן בלי ספק ימשך עוד הבדל ב' ביניהם והוא שהבלתי ישר לא יתרפא לעולם מחלי נפשו בהיותו פריץ מולא בפיו לכן לא יבקש רפואה למחלתו , משא"כ החוטא היודע מחלתו ובוסתו

פרק תשיעי

יראה לקצת כי המשחק בקוביא בלתי ישר (נ"א בלתי כשר) , אמנם הוא רפה כי השחוק הוא הנחה ומנוחה , כי אמנם יבקש העדפה המשחק בקוביא , החוטאים מהם יקרא משפף ומהם חולשה , אלה אמנם יקחו עצה לא ישארו בדברים אשר לקחו עצה בעבור ההפעלות , אמנם קצת כמו המקדימים להניע עצמם את כך לא יתגועעו מאחרים , כן המרגישים תחלה ומקדימים ידיעה ומעוררים עצמם בטענות לא ינוצחו מהפעלות יהיה הנאה או עצב אשר הם חדים מאד לפי ההטא אשר הוא בלתי נעצב (נ"א נעצר) הוא הנקרא מעופף הם החוטאים , אמנם אלה בעבור המהירות ואלה אמנם בעבור הקושי לא יקחו אל דבר כי אם הולכים אחרי רוחם .

פרק עשירי

אמנם בלתי ישר כמו שאמרנו לא ינחם ולא באחת , כי הוא פועל בבחירה , אמנם החוטא מתנחם בכל ובעבור זה לא יהיה הספק אשר שמנו כן , זה לא יוכל להתרפא וזה אמנם יוכל להרפא

הרשע

הרשע דומה לחולי קשה כמו אריסטופושיש או טו"טיש אמנם החטא לחולי הנופל · זה תמידי וזה אמנם רע אינו תמידי · ובכלל אמנם החוטא והרשע אינם מסוג אחד · כי אמנם הרשע הוא נסתר אמנם החוטא אינו נסתר · מהחוטאים אמנם טובים הם הנקראים מעופפים אשר (ג"ס לא) יקחו עצה מהחלשים הלוקחים עצה ולא יעשו · כי הם מהפעלות יותר קטן ינוצחו · ואינם בלתי מקדימים עצה באחרים · כי זה החוטא דומה למשתכרים מהרה במעט יין והוא הלוש מרבים · גלוי הוא כי הרשע אינו החוטא · אבל אי זה יותר חזק · הנה זה בלתי בחירה (ג"ס וב) אמנם בבחירה עוד לזה אם הם מתדמים בפועל כמו שיקרא מלוריקו למילוס"יוש שוטים · והמי לוסיו' אינם שוטים · החוטאים אינם בלתי צדיקים אבל הם עושים בלתי צדק · אמנם הנה זה ילך אחר התאות הנשמיות יותר מהראוי · לא בעבור שהוא מתעורר ללכת אחריהם בעבור שהם טובים · וזה אמנם מתעורר בהאמינו כי הם כן אשר ראוי ללכת אחריהם · אמנם הראשון הוא מהרה יעביר אבל זה לא · כי המעלה והרשע הם התחלה · זה ישחית · אמנם זה יושיע · אמנם ההתחלה אשר היא התכלית אשר בעבודה

הוא

ונפשותו יתכן שישוב ויתרפא מחליו כאמור (במ' לזה) ועל כיוצא בו יאמר הכתוב אשרי העם יודעי תרועה והוא מטעם תרועה נשבע נדול שאמינו שבר ר"ל יודעים שבר רוחם ועוון נפשם אשר על כן יוכלו להירפא : הרשע דומה , הבלתי ישר דומה לחולה חלי ארסי יען מושך אשר מנפש עד בשר יכלה , אבל החוטא דומה לחולה אשר נפל למשכב בקרי והודמן אשר בהנהגה טוב יתכן שישוב ויתרפא , וזהו ההבדל הב' ביניהם : זה תמידי , ההבדל הד' הוא שמחלה הבלתי ישר דבק בנפשו דימוק תמידי כי אומר מותר אינו שב מרעתו לעולם , משא"כ החוטא שאחר שקיצת תאותו ישוב ויתנחם על רעתו ויחדל מעשותו : הוא נסתר , חטאו ופשעו נסתר ממנו ר"ל אינו יודע אם חטא כי אומר מותר הוא ואינו שב מידיעתו משא"כ החוטא שפישעו וחטאתו אינו נסתר מנגד עיניו אך ינגדו תקפו : מהחוטאים אמנם טובים הם , עוד ינוסף יתר לבאר איזה מין מהב' מיני חוטאים שהם המעופפי' והחלשים כמבואר בפרק הקודם , הם יותר טובים , ואומר שהמעופפי' הם יותר טובים יען שהחלשים מתיעצי' בשכלם וינוצחו מתאותם בקל משא"כ המעופפי' שעושים בלי עצת השכל ואינם מנוצחים : [illegible] הם מהפעלות , כי החלשים ינוצחו מהתפעלות קטן אשר בגאות נפשם משא"כ המעופפים שאינם מנוצחים כמו שאמרים ר"ל כמו הפלגים האמורים : כי זה החוטא דומה , כמו שהמשתכר במעט יין שעותה הוא יותר גרוע מהמשתכר בהרבה כן הנפתה ליצרו בדבר קטן יותר גרוע מהנפתה לדבר גדול משא"כ הבלתי נפתה כלל רק עושה מעשה נמכירתם : גלוי הוא , עוד יורה הבדלים בין הרשע האומר מותר לבין החוטא הבלתי כובש יצרו האמורי' בראש הפ' , ואומר מבואר הוא שהרשע והחוטא אינם ממין אחד והיותר חזק ברשע הוא הרשע הבלתי ישר בבחירת שכלו : עוד לזה , עוד ראיה אל האמור שהחוטאים הם יותר טובים מהרשעים הוא שהחוטאים אינם רשעים בלב כי נפשם לא כן ידמה ולבנו יכיר חטאו אבל עושה מעשה הרשעים , והם דומים לאחם העושה מעשה שוטה : אמנם הנה זה , כי הנה החוטא רודף אחר המותרות לא בעבור האמינו שהם טובים כי אם בעבור שינגדו תקפו : וזה אמנם , אך הרשע רודף אחר המותרות כמו החוטא האמור בעבור האמינו שכן היא המדה הישרה : אמנם הראשון , אך ההבדל שביניהם הוא הראשון ר"ל החוטא מהרה יעבור ויחלוף ממנו הרשע בהשקט התאוה מה שאין כן הרשע : כי המעלה והרשע , כל חוטא המתפתה ביצרו יש לו ב' התחלות ר"ל שתי הסבות אשר על פיהם יתנהג מעשיו הפכיים והם המעלה והרשע ר"ל השכל והתאוה השכלי' מדרז"ל בשם יצ"ט ויצ"הר : זה ישחית , הרשע ישחית דרכו והמעלה יושיע לנפש מרשעו : אמנם ההתחלה , [illegible] גם השכלים :

אשר

אשר כל פועל אליו ישים לנו ר"ל למען השיג התכלית המכוון : הוא מונח , בעבור השגת התכלית מונח הנחת מנהג היושר כאמור : הוא כמו בלמודיות , ואם ההתחלה ר"ל טעם תכלית מעשה היושר הוא בלתי נודע כמו שהתחלות הלימודיים אינם נודעים בטעם ובמופת : ולא הנה , ואפס פה סבה אל הנהגת היושר באדם כי אם מעלת המדה המוטבעת בנפש היפה או הנקנית בהרגל מעשה : אשר הוא נפעל , המתנהג ביושר כפי הטבע או ההרגל אצל ההתחלה הוא זה היושר באדם , והמתנהג בבלתי יושר הוא בלתי ישר והוא המתנגד ליושר : אמנם יהי' מי , אך ימצא מי אשר בעבור ההתפעלות מהתאוה ר"ל מפתויי היצה"ר יעבור מדרך היושר אל החטא והעון , וזה אמנם בעבור שיצרו תקפו : אבל לא , אך לא יאמר עליו שיבחר לרדוף ולהשיג התאוות האסורות : וזה אמנם , העובר בעבור ההתפעלות נקרא חוטא בעבור שאיננו כובש יצרו , אך איננו רשע ובלתי ישר האומר מותר , לכן יתכן שהשכל ישיבהו אל עמק שוה כי מאור השכל שבו יחזירנו למוטב כאמרם ז"ל מ"ח שעבר עבירה אין להרהר אחריו כי ודאי עשה תשובה , וזה טעם המיכות נרכת התשובה לחונן הדעת : והאחר , והאחר שמתנגד לחוטא הבלתי כובש הוא הכובש את יצרו ושומר צדקו ולא יעבור על האיסור : גלוי הוא , שהאחר

הוא מתח · הוא כמו בלמודיות · כי לא ימצא שום טעם מספיק להתחלות · ולא הנה כ"א מעלה או טבעיה או קניה בהרגל · אשר הוא נפעל על יושר אצל ההתחלה בזה הוא ישר אמנם בלתי ישר מנגד לו · אמנם ידהיה אחר אשר בעבור התפעלות יעבור חוץ מהדבר הישר כי ההפעלות ישלוט עליו בזה אבל לא אשר יהיה מעורר כי הוא ראוי לרדוף אחר התאוות האסורות · וזה אמנם חוטא לא בלתי ישר ולא רשע בהחלט (נ"א והאחר אשר הוא מנגד לו שומר צדקו) ולא יעבור בעבור הפעלות · גלוי הוא מזה כי זה קנין טוב אמנם האחר הוא רע ·

פרק אחד עשר

אמנם האם כשר הוא אשר שומר בכל דבר ובכל בחירה · או אשר על יושר · והחוטא אמנם הוא אשר לא יעמוד בכל בחירה ובכל דבר (נ"א אשר על יושר) או אשר הוא בשקר בדבר ובבחירה לא על יושר כמו שהוא מסופק כבר · אם במקרה

הוא

הוא שהנבורה ובגישת היצר הוא קנין טוב בנפש אך החטיאות הוא קנין רע אך עכ"פ הוא יותר נעלה מהאומר מותר כאמור :

אמנם האם כשר , אחר שכבר ביאר (בשני לזה המאמר) גדר הכשר שהוא הבלתי ממרה שכלו ובחירתו כי אם כובש את יצרו להתנהג כפי אשר יורהו שכלו , וגם נאמר שגדר החוטא הוא הפכו ר"ל אשר יצרו תקפו למרות פי שכלו ולהפר עצת הבחירה הקנויית הישרה , בא בזה הפ' להתיר ספק אחד אשר ראוי שיסופק בגדריהם , והוא אם נאמר שגדר הכשר הוא העומד והקיים בשכלו ונאמן בבחירתו התבונית בכל דבר שעולה על שכלו אם באמת ואם בשקר ר"ל ישר או בלתי ישר , או אשר על יושר לבד ר"ל לא יקרא כשר כ"א הקיים בשכלו היושר האמיתי לא בבלתי ישר , וכענין זה הספק יסופק בגדר החוטא אם הוא הבלתי קיים בשכלו בכל דבר העולה על רעיונו ישר או בלתי ישר , או איננו נקרא חוטא כ"א הממרה שכלו היושר לא בלתי ישר , ולא יקרא חוטא הממרה שכלו כהכרח ובחירתו שלא על יושר שהיא זה הנכון באמת : מסופק כבר , בשלישי מזה המאמר : אם במקרה , ישוב להתיר הספק האמור ויניח הנחה אחת והוא שהאמת והיושר לן שם שלשה מסכימים בהסכמה אחת שהם השכל והמעשה והדת או המציאות , ר"ל שיעשה מעשהו כפי הסכמת שכלו מוסכים עם הדת או עם היוצר הנאמן במציאות עד"הכ נכיך ונלבבך לעשותו , והם אלה הג' הסכמות שהרבו ז"ל נומר ר"ל אין אמת כ"א יהיו אלה הם מסכימים האמורים בקשר ההסכמה אחת יעוין שם

הוא בכל דבר · אמנם כפי עצמו אשר בדבר אמרית בבחירה ישרה · זה עומד · וזה אמנם בלתי עומד · כי אם זה בעבור זה יבחר והלך אחריו אמנם כפי המקרה השקר · אמנם נאמר פשוט אשר הוא כפי עצמו · ואשר הוא כפי דבר אחר הוא במקרה · וע"כ יהיה אשר בסברא · זה אמנם עומד וזה אמנם יעמוד (נ"א יעבור) · ואמנם כן יהיה באמת · אמנם קצת הם העומדי' בסברתם והם הנקראים עזים כי הם קשים להתפעל ולא בקל ישתנו · והם בקצת דומים לכשרי כמו המפזר (נ"א הזולל לנדיב) והנמסר לסכלות לבוטח· אבל הם מתחלפים בדברים רבים · וזה כי אמנם לא השתנה בעבור ההפעלות ובעבור החמדה הכשר כי בקל יתעורר אם יקרה · וזהו כשר' אמנם זה לא ישוב מפני

אמת מ"מ בהערה לגורם שוא · והנה המוקר קרא שם יושר בעלם בהיות הסכמה אחת בין שלשתן כאמור· ויושר במקרה בהיות הסכמה אחת בין השכל והמעשה לבד אך לא בדת ובמציאות · ועל פי זאת הכונה יאמר : אם במקרה · ר"ל אם ילקח היושר והאמת במקרה הנה הוא בכל דבר מעשה המסכים עם השכל אולם בחינה בדת ומציאות · והיה' א"כ הכשר הוא העושה כפי הפעולה על שכלו · אם באמת ואם בשקר כפי הדת והמציאות · והחוטא הוא העושה מעשהו נגד הפעולה על שכלו אף בהוא אמת וישר כפי הדת והמציאות: אמנם כפי עצמו · אך אם ילקח היושר כפי העצם ר"ל כפי האמת יהי' הכשר הוא העושה מעשהו בהסכמה עם הבחירה השכלית אשר כפי הדת · והחוטא הוא הסותר במעשהו בחירתו השכלית המסכמת עם הדת: זה עומד · הכשר עומד קיים בבחירת שכלו · והחוטא בלתי קיים לעשות כפי אשר יגזור שכלו כי ילכד תקפו: בעבור זה יבחר · זה הכשר בעבור אמונתו בשכלו שהוא באמת על כן יבחר ללכת אחריו : אמנם כפי המקרה · אך לפעמים יקר מקרהו ללכת אחרי שכלו בשקר והוא כאשר יגזור השכל דבר אשר לא כדת : נאמר פשוט · אנחנו נאמר בכתם כשר וחוטא כפי העצם ר"ל בבחינת האמת : ואשר הוא כפי ד"א · אך אם נאמר כשר וחוטא בבחינת דבר אחר שהוא זולת האמת ועל דרך יהי' זה הדבר האחר הסברא השכלית לבד באפס בחינה אל האמת · אז יהיו כשר וחוטא במקרה כאמור: זה עומד · הכשר עומד קיים במעשהו כפי סברתו · והחוטא עובר ר"ל מעשהו סותר את סברתו : כן יהי' באמת · כמו שהכשר המקרי עומד בסברתו והחוטא המקרי עובר כאמור · כן האמתיים קיימים ועוברים · ומן מולא בדברים תשכיל שהחוטאים המקריים יתכן היותם כשרים באמת והפך זה הכשרים המקריים יתכן היותם חוטאים באמת · וזה כאשר יעלו על לבבם סברות אשר לא כדת האמת שאז יהי' החוטא כשר במעשה והכשר חוטא במעשה · וכמוהו רבים כעת : אמנם קצת העומדים בסברתם · אחרי אשר ביאר גדרי הכשר והחוטא אשר מהם עצמיים ומהם מקריים ביאר עוד כי בבחינת מעשי בני האדם אל סברותיהם יחלקו לג' מינים · א' הם עזים וקשי עורף ר"ל העומדים על דעתם וסברתם לעשות ככל אשר יזמו שהוא זה הדרך ישרה · גלא ישובו מפני כל מוכיח על פניהם כי עקר יזמו וכי דרכם נשחתה ושם לא ישתנו ממעשיהם ולא יתפעלו לדברי המוכיח בהשכל על פניהם דרכם הנשחתה · ובמדתם זו שעושים כפי המתחייב לסברתם ידמו לכשרים · אך יעברו הגבול האמצעי והשואתם לכשרים ידמה להשואת המפזר אל הנדיב והנמסר לסכלות אל הגבור הבוטח בגבורתו · שגם אלה עברו הגבול האמצעי : אבל הם מתחלפים · אך באמת משתנים הם העזים מהכשרים בשנויים רבים : וזה כי · וזה כי אם לא ישתנה הכשר כמו העז עכ"ז אינם שוים בסבות · וזה כי שינוי הכשר · סבתו העדר התפעלותו אל התאוות המסיתות אותו לפשוע בשכלו והעד: כי בקל יתעורר אם יקרה · ר"ל אם יקר מקרהו שענה לבו על פני סברתו אז יתעורר לבטל סברתו ולהודות על האמת · אך לא יתעורר אל התאוות · וזהו מדת הכשר : אמנם זה · אולם העז והקשה עורף לא ישוב מסברתו מפני כל טענה המתנגדת לסברתו כ"א סבת העדר שינוי הוא לסיבת אמונו ודבוק אל המעדו המפיתה שכלו

לעבור

למען כשנם שהמדה הזאת נסברא נדירה . עד שרבים ינצלו בהכרח להתענג בתאוות לפי הנמשך מהסברא הזאת , והנה לפ"ז הכשר והעז מסתנים בסבות עם היותם דומים נפעל : אמנם יהיו אחרים , המין הב' הם כמו פראים וחיתו יער אשר בהררי טרף אשר אין נפשם ולבם כי אם להתענג בכל עונג חמרי ולא תחת גערה בהם למען ישבנו ממעשיהם הרעים , והלא אינם בעלי סברא כ"א בלי השכל כפראים ירדפו אחרי התענוגים : ויתעלנו , יקרה להם עלב אם יודע להם שתכלית מעשיהם הוא חולי ומכאוב ר"ל הבל ואין בו מועיל : ועל"כ יותר דומים , לכן ידמו במעשיהם הרעים לחוטאים המפרים את שכלם ולכשרים הבלתי מפרים , כי אלו לא במרד ובמעל בשכל יפשו מעשיהם באמור , אך הכל הולך אחר המעשה לכן ידמו יותר אל החוטאים אשר ילרם תקפם להתענג בכל תענג במוהם : אמנם יהיו קלת , המין הב' הם העושים מעשיהם נגד שכלם אך לא במרד ובמעל להתענג בדבר מגונה כי אם להתענג בדבר המותר אלה חיפה נכנסים תחת גדר הכשרים כאמרם ז"ל על פסוק מאשר חטא על הנפש , ז"ל עתיד ליתן את הדין על שציער עצמו מן היין :

אמנם יען אשר יש , בזה הפרק יבא גבולות גדרי הכשר והחוטא והבדליהם מהישר ובלתי ישר ואבא יבאר גדרי הנכון והמאודד שבם דבר תחלה (בט' ג' לשני מוה) ואמר , יש מי שישמח במעט המושג מהתענוגים ולא ישלח ידו לקחת די סיפוקו , הנה זה בקהל החוטאים ינוח בהיותו שעמד בקלה הפחות : ויש חוטא , המרבה להתענג במותרות הוא ג"כ חוטא יען עמד בקלה היתרון , אך השמח כדי סיפוקו כפי ערך ההכנסה והריוח שהוא מרויח , הוא זה האמצעי הכשר : ולא ישתנה בעבור ד"א , לא ישתנה לאחוז במותרות בעבור התאוה : כ"א הכושר , בהיות הכושר שהוא האמצעי טוב , בהכרח קצה הפחות והיתרון רעי' כמו בכל המדות : האחד במעט , להיות קצה הפחות מעט ר"ל מעט מבני אדם ישמחו בפחות מן הראוי להם בת צנועי' ובמיעוטם יחשבו כאלו אינם במציאות לכן לא יתנגדו הקצוות כי אם יראה ההתנגדות בין האמצעי שהוא היושר ובין קצה היתרון : כמו שהיושר , כמו שמתנגדי היושר והבלתי יושר הם האמצעי וקצה היתרון כאמור , כן מתנגדי הכושר והבלתי כושר הם האמצעי וקצה היתרון כי קצה הפחות ר"ל הכושר יקרו למעט בעונג מן האמצעי הוא על המעט ואינו גלוי כמו כושר ובלתי יושר : כי לפי ההתרמות , בהיות שמקרה אחד לב' דברים המתדמים

מפני כל כי הוא אחוז בחמודות ורבים יבאו אל התאוות , אמנם יהיו אחרים כמו פראים בדבר בלתי לומרים הדרים (נ"א לאומרים הרריים) הם פראים בעבור העונג והעצב , ולא ישתנו כאשר יגערו בם , ויתעצבו אם ימצאו הדברים אשר שמו תכליתם חולים ועל"כ יותר דומי' לחוטא , מאשר לכשרים , אמנם יהיו קצת אשר לא יעמדו בדברים הנראים לא בעבור חטא , כמו שאמ' שושפו"קילוס בעבור פוליט"וקו אשר נקלאט"מוש אם עשה להנאתו אשר עומד בדבורו כי עשה לטוב לאמר אמת , ואם נפתה מאולי"שוש לאמר שקר , כי אמנם לא כל פועל להנאתו הנא רשע או חוטא כ"א העושה בעבו' דבר מגונה .

פרק שנים עשר

אמנם יען אשר יש אשר הוא כן אשר הוא שמח מדברים גשמיים פחות מן הראוי ולא ישאר בדבר נכון הנה כזה הוא חוטא , אמצעי הוא כשר ויש חוטא שלא יעמוד כראוי מפני המותר , אמנם הכשר יעמוד כראוי ולא ישתנה בעבור דבר אחר אמנם ראוי כי אם הכושר הוא טוב , שיהיו ב' הקנינים המתנגדים רעים כמו שהוא גלוי , אבל בעבור היות האחר במעט ועל המעט אינו גלוי כמו שהיושר ובלתי יושר יראו שהם לבד מתנגדים וכן הכושר לחוטא , אמנם יען כי לפי התתרמות יאמרו דברים רבים

רבים לכן הכושר כי לפי ההתרמות הוא כמו היושר · כי הכשר לא יוכל לעשות דבר בעבור ההנאות הנשמיות חוץ מן הראוי וכן הישר · אבל זה יהיה לו תאוות רעות וזה לא יהיה · וזה אמנם הוא כן שלא יתענג יותר מן הראוי · וזה אמנם היה מתענג אבל לא ינוצח · אמנם כן הם דומים החוטא ובלתי ישר כשהם בנושא אחר כי שניהם אמנם ימשכו אחר התאוות הנשמיות אבל זה אמנם יחשוב אשר הוא ראוי · אמנם זה לא כן ידמה · ולא יקרה שיהיה נבון וחוטא דבר אחד כי הנבון וטוב הם דבר אחד לפי המדות כמו שנאמר · עוד לא יהיה הנבון בידיעה לבד כי גם כאשר הוא פועל · אמנם החוטא אינו פועל · אמנם אינו נמנע היות המחודד חוטא בעבור כי לפעמים יראה הנבונים היות מחודדים · אמנם החוטאים בעבור החידוד הם נבדלי' מהתבונה כפי אשר נאמר במאמרים הראשונים אמנם כפי השכל הם קרובים אמנם יבדלו כפי הבחירה · כי אמנם אינו יודע ומשגיח כ"א כמו ישן ושכור · אמנם הוא רוצה ויודע מצד אחר אשר הוא עושה ולמה · אמנם אינו רשע כי הבחירה הוא חסר והוא חצי רע לא רשע כי הוא אינו אורב אבל אמנם הוא

אינו

ברוב לכך ישתוו הישר והבלתי ישר עם המוסר והחוטא בענין ההתנגדות האמור להיות שניהם דומים בענין הנדק והרשע : כי הכשר , להיות שהכשר ר"ל הכובש יצרו והישר נטבעו שניהם דומים עכ"פ לבלתי התענג במותרות : אבל זה , הכשר הכובש יצרו יש לו תאות אך לא ינצח מיצרו , אך הישר אין לו תאוה למו רעות, והצד השוה בשניהם שלא יתענגו במותרות עכ"פ : אמנם כן הם דומים , וכמו כן ידמו הפכיהם זה לזה ר"ל שידמו החוטא ובלתי ישר כי הצד השוה שבהם ששניהם נמשכים אחרי התאוות הבלתי ראויות , אך יבדלו זה מזה בענין מחשבתם החוטא יחשוב שעושה פעל ורשע אלא שאינו יכול להתגבר על יצרו , והבלתי ישר אומר מותר : ולא יקרה , ר"ל לא יקרה שיהיה בתמידות להיקרא חוטא בקנין השם אבל אם יחטא לפעמים מפני יצרו התקפו ישוב מיד כאמרם ז"ל ת"ח שעבר עבירה אל תהרהר אחריו כי וודאי עשה תשובה, ואתי' כמאמר הקר"את ז"ל במקום שיש שם שכל לא יעמוד החטא : כי הנבון וטוב הם ד"א , יעוין מ"ש בשלישי לששי מזה , כי שם נאמר שהנבון הוא הנותן עצה להשיג התכלית הטוב בכל פעולה והמחודד הוא היועץ בשכל חריף להשיג התכלית המבוקש בכל פעולה מאפס בחינה אם טובה או רעה : כאשר הוא פועל, כבר ביאר (בשלישי לששי ובמ"א משם) שהתבונה היא אצל הנפעלים ר"ל שיפעול כפי מה שתחייב התבונה: החוטא אינו פועל , ר"ל אינו פועל כפי מה שתגזור התבונה האמיתית כי אם כפי החידוד כאמור אחריו המתרמה כתבונה : היות המחודד חוטא , ר"ל כאשר יועץ בשכל להשיג איזה תכלית רע : כי לפעמים יראה , הרבה פעמים יחטאו ב"א בל' ידעו הבדל בין נבוני' למחודדים יעוין ביאורנו לתשיעי מששי לזה : אמנם החוטאים , ובאמת יבדלו זה מזה בחטא ר"ל הפעלה אשר יושג על ידה תכלית טוב וצדק ראוי' על היות בעלי' נבון , אולם אשר יושג על ידה תכלית רע ורשע הוא אות על היות בעלי' מחודד : הם קרובים , המחודד והנבון שניהם משכילים הם אלא שהנבון בונה היקשיו על הקדמות צודקות להביא תכלית טוב , והמחודד מגמתו גם תכלית רע : אמנם יבדלו , כזה יבדל הנבון מהמחודד שהנבון פועל פעולותיו כפי הבחירה השכלית אשר מגמתה הטוב לכן לא יהי' חוטא תמידי בקנין שם חוטא , משא"כ המחודד שאינו פועל בבחירה השכלית כ"א כמו הישן והשכור שאינם פועלים בהשכל כי אם בכח החידוד הכוזב אשר מגמתו גם רע לכן יתכן שיהי' חוטא תמידי : אמנם הוא רוצה , באמת פועל ברצון המתאוה לבד אך לא בבחירת השכל : אמנם אינו רשע , אך לא יכונה בשם רשע כמו הבלתי ישר בהיותו בלתי עושה בבחירה שכלית מעשהו כמוהו שאומר מותר , ובהיותו חסר הבחירה לכן הוא חצי רע (והר"שע גורס חסד במקום חסר ואיננו נכון) : אינו אורב , אינו עושה במרד ובמעל כמו

הבלתי

הבלתי ישר , רק שאיננו גבור לכובש את יצרו ולהקים דבר השכל אשר נועץ בו טרם יפותה בחידוד : בעל המרה השחורה , רומז אל הנמהר העושה מעשהו במהירות בלי עצת השכל כלל : החוטא דומה , הבלתי כובש את יצרו דומה למי שהוא במדינה אשר בה מנהגים טובים והוא בלתי מתנהג במנהגים ההם ותן כפוף אלד תאוותיו להתנהג בהפכן , אך הבלתי ישר דומה למדינה שיש בה דתות ומנהגים רעים ומרגיל את כנמו גם כן הוא הבלתי ישר הוא בעל דעות כוזבות ואומר מותר : אמנם החוטא , עד כאן דבר מהחוטא בערך אל הבלתי ישר ועתה ידבר בערך החוטא אל הכושר ואמר כי הם אצל הגבורה לגבור על יצרם ולהרבות קנינים נפשיים : יהי' יותר עומד , הכשר עומד קיים בצדקו יותר מרבים : והאחר , החוטא הוא בלתי כובש את יצרו ועובר על מה שרבים יכולים לעמוד בם : נקל הוא להרפא , יותר קל הוא לרפוא לבעל המרה האדומה החוטא בעבור התגברות תאוותיו וחום טבעו , מלרפוא החולה בטבעו ר"ל הבלתי ישר האומר מותר , וזה כי החוטא יצרו תקפו וכשיתשקוט תשוקתו יתרפא אך הבלתי ישר אינו יודע שהוא חולה ואינו דורש רפאות תעלה כלל כמו שקדם (בח' לזה המאמר) : כי המעלה ארוכה , המעלה רפואה לנפשו תשאר הרפואה כל עוד שיתשקוט הנפש מהמיית התשוקה : וכשתהי' תכליתה אנשים , אולם כאשר תהי' המחלה אנושית ר"ל אלי רע כמו שהוא תכלית הבלתי ישר שאומר מותר או תהי' המחלה טבעית לא תסור מבעלי' כי הוא טבע קיים בו : כבר נאמר , כבר התבארו בזה גדרי הכושר והחוטא כו' :

אינו נשאר עומד על הדברים אשר הוא נועץ · אמנם בעל המרה השחורה לא יהיי נועץ כלל · ההוטא דומה למדינה אשר בה כל הדברים ההכרחיים ובה אמנם דתות טובות ולא תרגיל באחת מהן כמו אשנרו"ידוש אמר מחטיא כי הי' רוצה המדינה אבל לא הי' חושש לדתיה · הרשע הוא דומה (נ"א למדינה) אשר בה הדתות רעות ותרגיל אותם · אמנם החוטא והכושר הם אצל הגובר על הקנינים רבים · יהיה יותר עומד בצדקו מרבים · והאחר הוא פחות מאשר יוכלו רבים לעמוד · אמנם נקל הוא להרפא החוטאים אשר בעלי המרה האדומה לטבע כמו שאמר אניפוש כי המעלה ארוכה תשאר בהשקט וכשתהיה תכליתה אנשי תהי' הטבע · כבר נאמר מהו כושר ומהו חוטא ומהו קיום ומהו רפיון ואיך יהיו קנינים אלה זה לזה :

פרק שלשה עשר

אמנם ראוי להשגיח בהנאה ובעצב לאשר מתפלסף במדינית · זהו תכלית המלאכה העליונה אשר אליה יביטו אשר תחתיה · וכן נביט איזהו טוב ואיזהו רע נאמר בהחלט · עוד הכרח הוא להשגיח בהם , כי אמנם מעלות המדות והרשע [illegible] שמנו

אמנם ראוי להשגיח , אחר שביאר גדרי הכשר והחוטא והקיים והרפא והישר והבלתי ישר , ראה כי טוב הוא לבאר טוב ורע ההנאה והעצב בכלל ובפרט ר"ל לדעת הטובים הם התענוגים שהם קצה היתרון על האמצעי וכן אם רעים הם כל העצבים שהם קצה הפחות מן האמצעי , יען הם המה מסיגי הכושר והחוטא וכו' האמורים ולפיכן יתוארו בתארים האמורים , ואמר שראוי לכל מתפלסף ומתחכם בחכמה המדינית לשום עין השגחתו על גדרי ההנאה והעצב בכלל ובפרט , ר"ל לדעת מה הנה ההנאה והעצב ואי זה מהן טובות ואיזה מהן רעות הנאמרים בהחלט ובסתם , יען כי ההנאה והעצב הם תכלית העליון בזו החכמה אשר שאר התכליות הם תחתיו : עוד הכרח הוא , לא זה לבד שראוי לעיין בם כאמור , אבל גם מוכרח הוא לעיין בם בהיות שזו החכמה ר"ל המדינית תחקור על מעלות המדות ופחיתותן כמו שקדם בראש הספר , וגם נאמר כי הם אצל ההנאות והעצבים ר"ל לפיכן יבחנו המעלות והפחיתות , וא"ב איפה כל עיין במדינית מוכרח הוא

שמו אצל התאוות וההנאות , רבים אומרים כי האושר הוא עם ההנאה וע"כ בלשון יון נגזרו לאושר שם משמחה , יראה קצת כי אין שום הנאה טוב לא בעצם ולא במקרה כי לא יהיה לו דבר אחר טוב והנאה , וקצת יאמרו כי קצת ההנאות טובות אבל הרעות הם רבות , עוד יש לדעת שלישית כי גם אם תהיה כל הנאה טובה , לא יקרה שתהית כל הנאה משובחת , אמנם אין הנאה אחת טובה יען כי כל הנאה הויה והיא בטבע המרגיש , ואין הויה אחת בתכלית , כמו שלא יהיה א' בית , והטוב הוא התכלית , עוד הישר הוא בורח מן ההנאות עוד הנבון לא ירדוף אחר העצב ולא אחר ההנאה , עוד ההנאות ישחיתו הנבון וכל אשר יוסיפו ישחיתו , ראיה לזה הניאוף כי הרגיל בו לא יבין דבר , עוד אין שום מלאכה להנאה , וכל פועל טוב הוא מאיזה מלאכה , עוד הנערים והבהמות ירדפו אחר ההנאות , אמנם עוד לזה אין כל ההנאות טובות כי מהם מגונות ומהם ששמועתם רעה ופעמי' מזיקות כי קצת ההנאות מביאות אל חולי אשר אין ההנאה דבר נבחר יען אינה תכלית כי אם ההויה ,

הנה אלה הדברים הנאמרים בזה ,

אמנם

הוא לעיין בהנאות ומצבים לדעת הרעות והטובות מהן : רבים אומרים , יען הנאה אחת הוא שנגדר האושר המושג לפי מדע המדינית , ענינו שמחה תמידית עם ההנאה כשמות אשר קראו להן בלשון יון : יראה קצת , יעיר על הדעות השונות אשר בזו החקירה אשר להם שם בשלשה . א' יאמרו שאין הנאה ר"ל ההתענגות במותרות טובה לא בעצם ולא במקרה ר"ל לא לפי המועיל ולא לפי הערבות לשעתה : כי לא יהי' לו ד"א טוב , וזה כי הטוב וההנאה הם שני דברים משונים בגדר כמו שיבוא המופת אחריו , והשנים בגדר לא יתכן להיות אחד : וקצת יאמרו , הדעת הב' היא האומרת כי לא רבים מהם טובים ויתרם הם רעים : עוד יש , הדעה השלישית אמרה תאמר שכל הנאה טובה ר"ל ערבה לשעתה אך אינה משובחת ר"ל אינה מועלת לזמן רב : אמנם אין הנאה א' טובה , יבאר במופת אמיתת הדעת הראשונה האומרת שאין שום הנאה טובה , וזה בהיות שכל הנאה היא הויה זמנית ר"ל צאת דבר ההנאה לפועל בשינוי הדרגי , וכל עוד שלא ישלם צאתה לפועל אפס מקום למציאות הטוב הגמור האחוז בקצה ההנאה התכליתית אשר הוא שינוי פתאומי , א"כ לפ"ז תהי' ההנאה המביא אל התכלית והטוב , והמביא איננו עצם המובא כמו שאין כל תל"ק בי"ת , ומבואר א"כ שאין שום הנאה טוב ר"ל התכלית דבר אחד , והמ"שע קרא לבי"ת בית דירה ומ"ש הוא הנכון : עוד הישר , עוד ראי' שאין הנאה עצם הטוב בהיות שכל ישר וטוב בורח מן ההנאה וכל תענוג שהוא אך למותר בטבעו וזה בעבור שאיננו טוב : עוד הנבון , עוד ראי' ג' שכל נבון המבקש בתבונתו השגת כל תכלית טוב כמבואר בגדרו (יעויין בשליש' לשמי מזה) איננו רודף להשיג הנאה או עצב כי אם יתיעץ על אפונו איך יתנהג גם בדרך האמצעי : עוד ההנאות , עוד ראי' ד' שמותרי ההנאות ישחיתו התבונה אשר על ידה יושג התכלית הטוב , וזה יורה שאין ההנאה עצם הטוב , אדרבה היא הפכו כאמור : עוד אין שום מלאכה , עוד ראי' ה' שאין ההנאה והתכלית דבר אחד , הוא שכל התכליות והטובות מושגות במלאכה כמו השגת תכלית טוב השכינה והדירה במלאכת בנין הבית , ואין שום מלאכה להשגת ההנאה בצאתה בהדרגה לשעתה , א"כ זה השינוי אשר בין הטוב וההנאה יורה שאינם עצם אחד עכ"פ : עוד הנערים , עוד ראי' ו' כי הנערי' אשר אינם יודעים לבחור בטוב ירדפו אחר ההנאות תמיד א"כ אין ההנאה עצם הטוב : אמנם עוד , עוד ראי' ז' שאין כל ההנאות טובו' עכ"פ , כי מהמבואר שקצתיה' רעות ומזיקות ומהם מגונות כמו הניאוף אשר יסבב חלי בושת לבעלין כאשר ישמע , וכמו רוב אכילת שמנים וממתקים אשר תסבב חולי מעים לבעליו , וכל זה יורה שאין ההנאה דבר נבחר בשכל כמו התכלית שהשגתו הוא בחירה שכלית א"כ. אין ההנאה והטוב שהוא התכלית עצם אחד , אבל ההנאה היא רק הויה משא"כ התכלית כאמור : אמנם

פרק ארבעה עשר

אמנם אשר לא יקרה בעבור זה שלא יהיה טוב ולא נבחר הוא גלוי מאלה הדברים, ראשונה אמנם טוב הוא ב' מינים, אחד מהם הוא טוב בהחלט, והאחר הוא שוה אצל אדם, והם נמשכים אחר הטבע (נ"א והקנין), כי הם נמשכים לתנועות ולהויות, והרעות בעצמם הם בהחלט רעות (נ"א ויש מהם רעות לקצת) אבל לקצת אדם אינם כן כי אם נבחרות לו, אמנם קצת גם לא לזה כ"א בזמן ידוע ולפי המעט, גם לא יהיו טובות ולא הנאות ולא נבחרות אבל הם נראים כן עם העצב ובעבור רפואה כמו לחולים, עוד יען כי מהטובים מהם פעל מהם קנין, ואשר במקרה ישימו קנין בלתי טבעי הם התענוגים כי אמנם יהיו בתאוות אשר בקנין הוא חסר ובלתי שלם, הטבעי כי אמנם יהיו תענוגים בבלתי עצב ובתאוה כמו העיון בפעולות כשלא יהיה הטבע

חסר

אמנם אשר לא יקרה, ר"ל אשר לא יתחייב מהטענות האמורים בקודם שלא יהיו ההנאות טוב ונבחר, הוא מבואר מאלה הדברים אשר נאמר בזה. ג' ראשונה, ראשית ההנאות הוא שכל הטובות נחלקות לב' מינים, א' הוא טוב גמור ר"ל שלו הטוב לכל אדם ובכל זמן, ב' הוא טוב חלקי ר"ל שאיננו טוב לכל ב"א כ"א לקצת, וזה המין הב' לו גם כן נחלקת א' הטוב לאיש בכל זמן כמו המאכלים החמים ומשתה היין לאיש מגונן, ב' הוא הטוב לו לפרקים לא בכל עת כמו רחיצת חמים לאיש מזוהם, ג' הוא טוב רפואי השותן ארוכה ומרפא לחולה, מספר כלם ד' שהם טוב כללי, טוב חלקי, טוב זמני, טוב רפואי: שוה אצל אדם, יש שווה וערך טוב אצל אדם מיוחד לא אצל כלם : והם נמשכים אחר הטבע, לפי שינוי טבע מזג כל אדם ולפי קנין המדה המוטבע בנפשו יש מי שיתענג במטעמים חמוצים ויש ביינים או במתוקים, וככה בתכונות המדות המוטבעות בנפש יש מי שיתענג במדת הרחמים ויש באכזריות יש בעיון ויש באיזה פעולה ידועה : לתנועות ולהויות, התענוג נמשך לפי שינוי הדברים ההווים ומתחדשים לשמחם ר"ל אם יהיה איזה ציור נאה יתענג למראה עינו, ואם איזה קול נגינה יתענג למשמע אזנו : והרעות בעצמם, גם הרעות יחלקו למינים שונים יש מהם רעות מוחלטות לכל אדם כמו הרעבון והחולי, ויש רעות לקצת וטובות לקצת כמו מאכל המשלשל שהוא רע לבעל השלשול וטוב לנעצר : אמנם קצת, וקצת הרעות לא יהיו טובות לשום אדם כי אם לפרקים מעטים ואף גם זאת לא יהיו הנאות שבות נטעם כ"א יהיו נרתי' כטוב, כמו הטוב המועיל לאחר זמן מה ואם הוא רע ומר לשעתו כמו סמי הרפואה הנלקחי' לשעתם נעלם, והנה מזה ירצה כי יש גם הנאות טובות רבות למיניהן, וזה סתירה לשני בעלי הסברות אשר בפ' הקודם א' האומרת שאין שום הנאה טובה ב' האומרת שהרעות הם רבות : עוד יען, יחלוק הטובות ועונג ההנאות לב' מינים א' טוב ועונג טבעי והוא זה עונג רוחני, הנמשך לעיון מכיונו שהוא טבעי לעצם האדם כפי הבדל מהותו מב"ח, ב' עונג מקרה והוא זה עונג חמרי הנמשך לכל מתענג באיזה מוחש ממוחשיו המשכה, וכמה נבדלים זה מזה בענין העצב והתאוה ר"ל החמריים באים לבעליהם אחרי התעצבם והאותם להשיגם לכן וכונו. גם מקרה כי יבריאו עצבון בעליהם וחליים לפת שיקר מקריהם כאמור בפ' באח"ו ד"ה אמנם אמר במקרה אשר הם מרפאים כו', מה"כ העיוני והטבעי שלא יתעצב בעליו להשיגו, וזה אמרו : מהם פעל, ר"ל העונג הנמשך לאדם מהעיון בשלימות פועל ה' ומעשהו : ומהם קנין, הוא כעונג החמרי הנמשך לבעליו מקנין אחד המוחשים אשר במקרה לשעתו ירפא עצבון בעליו כאמור : בלתי טבעי הם, הר"ל התענוגים בלתי טבעיים הם הבאים אחר התאוה והעצבון להשיגם והם החמריים : הטבעי כי אמנם, אמנם הטבעיים הם התענוגים הרוחניים הנמשכים מהעיון בפועל ה' השלם והם באים לבעליהם בלי עצבון ותאוה להשיגם כאמור : בשלא יהיה הטבע חסר, הטבעי נקרא העונג אשר לא יחסר לבעליו

חסר, או יהיה מתוקן, כי אשר הוא מתוקן בהחלט הוא מתענג כראוי, אמנם אשר הוא מלא הוא שמח בדברים החדים והמרים אשר אין מהם עונג אצל הטבע, וגם לא יעשה עונג בהחלט, וע"כ לא יהיה עונג, כי אשר הדברים העושים עונג הם נערכים זה לזה וכן התענוגים הבאים מהם. עוד אינו הכרחי שיהי' דבר אחד יותר טוב כמו שאמרו קצת כי הוא תכלית ההויה, כי אינם הויות ולא כלם עם ההויה, אבל פעולות ותכלית ולא יקרו לנפעלים כי אם למשתמשים מהם ולכן לא יהיה דבר אחר מחלקי כל תענוג כ"א מאשר מביאים אל השלימות הטבעי ועל כן לא דברו נכונה הנודרים תענוג אשר הוא הויה מוחשת, אבל יותר ראוי לומר כי הוא פועל קנין אשר הוא לפי הטבע, ובמקום אמרם אשר הם מוחשים בלתי מונע, ירצה (נ"א יראה) לקצת כי העונג היא הויה יען כי הוא אצל הדבר אשר הוא טוב בעצמו, כי אמנם יחשבו כי הפועל הוא הויה, אמנם הוא אחריו, אמנם אמרם אשר התענוגים רעים כי קצת תענוגים מביאים חולי, כן יוכלו לומר כי הדברים המבריאים הם רעים, כי קצתם הם רעים להון

לבעליו עונג אחר' אחרי השיגו אותו או שבעליו יהי' מתוקן ר"ל נושלם בו: כי אשר מתוקן, ר"ל כי השלם בהחלט מתענג על שלימותו כראוי ולא יתאוה לעונג אחר: אמנם אשר הוא מלא, מש"כ הכונה האמרי שלא יתן שלומות מתוקן ותכלית לבעליו יען כאשר ימלא תאוותו בעונג אחד יתאוה לעונג אחר שכנגדו ומתעלב אליו כבתוב ואחריתה שמחה תוגה: אשר אין מהם עונג, בנתי' עצמם כי אין איש מתענג במאכלים מרים בלי מילוי מקדם: וגם לא יעשה, המאכל החד והמר לא יעשה עונג לבעליו בשתם כ"א למלא: וע"כ לא יהי' עונג, הנה זה יורה שאין עונג אמיתי בהם, כי בערך שעושה העונג כן ערך העונג הנמשך ממנו, ואם העושה העונג אינו נערך למתומה, הנה כעוהו העונג הנמשך ממנו ומגיע א"כ מזה שהמין האחד מהעונג וזולת העונג והנאה הרוחנית הוא זה ילא להיות טוב משובח וזה. שאמר לסברת הב' האמורה בפ' הקודם שאומרים שאין שום הנאה משובחת: עוד אינו הכרחי שיהי' ד"א יותר טוב, ישוב להתיר הספק אשר סיפק המספק בפרק הקודם מבחי' ההויה באמרו שכל ההנאות הם הויות והתכלית איננו הויה א"כ אין ההנאות טובות, ואומר שאין הכרח היות שם דבר היותר טוב מכל ההנאות אשר יהי' תכלית ולא הויה, כי כל ההנאות אינם בתחלת ההויות ולא עם ההויות ר"ל. עת ההתחלה ההנאה בהוי' הדרגית: אבל פעולות ותכלית, אבל כל הנאה היא פעולת ההויה ותכלית' כוונתה הוא העונג והטוב לא ראשית הכנה ואמצעותה כי אם תכליתה וסופה: ולא יקרו לנפעלים, ולא יקר העונג למתפעלים בהנאה בעת ההתפעלות ב"א לאשר כבר השתמשו בו ר"ל באחרית ההויה: ולכן לא יהי' ד"א מחלקי כל תענוג וכו' ולכן לא יהיה כל חלקי ההנאה תענוג כ"א החלק ממנו המביא אל השלימות הטבעי ר"ל תכליתה וסופה, וזה החלק איננו הויה ולא עם הויה: אשר היא הויה מוחשת, כי לפי האמור לא תקרא הנאה בהיותה מוחשת עדיינה בהויתה: אבל יותר, אבל ראוי לקראה בשם פועל קנין, ר"ל על שם קנין הנפשי הנגמר בסוף הויתה שאינה עוד לא הוי' ולא מוחש: בלתי מונע, ר"ל שפעולת ההנאה בלתי נמנעת מבעליה עוד: ירצה לקצת, אולם אשר ירצה קצת שהעונג הוא עצם ההוי', הוא להיות שהכונה הוא אצל הדבר שהוא עצם הטוב, והנה חשבו שפועל העונג הוא עצם ההוי' מה שאין הענין כן כי העונג והטוב הוא אחרי ההוי' ר"ל בסופה כאמור כנ"ל פי' זה הפ', והר"ש פי' באופן אחר, ויפוין בחמישי לעשירי מזה: אמנם אמרם אשר התענוגים רעים, ישוב להתיר הספק המספק ואומר שהתענוגים רעים בהיות שקצתם מסבבים חולי לבעליהם, והוא משיב לומר שאם זה הדרך נוכל לומר שגם הבלתי מענגים כי אם מרפאים והם מהטוב המועיל לא מהערב לעצמו, גם שמה יזיקו

מלד

מצד מה כמו להון כי קנאם בכסף שלא יתנו לבעליהם :
וע״ז הדרך / וככה נוכל שניהם ר״ל טוב הרוחני
שהוא העיון וטוב החמרי שניהם מצד אחר / זה מחליא
בגוף וזה ממעיט הון : אבל אינם רעים / אך באמת
אינם רעים בעבור זה אחר שבבחי׳ עצמם טובים הם /
זה לשעתו וזה לאחר זמן / אבל הרעה נמשכת אחריהם
לדבר אחר / ועכ״ז לא יבטל הרע אשר מצד אחר
לטוב אשר בבחי׳ עצמו / כמו שעיון הסכמה הוא טוב
בבחינת עצמו אף כי ירע לבריאות כאמרם ז״ל שנקראת
תושי׳ בעבור שמתשת כח המשכיל ולא לקנין / אין
אין שום הנאה מזקת לקנין הנפשי ולמדה היא אשר
זה תכלי׳ ההנאה / אך יתכן שיזיק לדברים אחרים :
כי העונג אשר לעיון / בהיות שהמכוון מן העיון
להתענג על ה׳ הוא זה נשאר על מכונו בלי היזק עכ״פ
וכן הוא הדין בשאר התענוגים למיניהם : לא יהי׳
העונג פועל מלאכה / עוד יורה דעה שאין התענוגי׳
רעים בעבור שנמשך מהם רע באיזה צד הבלתי מכוון /
וזה בהיות שכל עונג נמשך לבעליו מאיזה מלאכה המכנת
אותה כמו המרקחות לרוקח והמטעמים לטבח /
והמבואר שכל מלאכה תתן עמל ועצב לבעלי׳ / ועכ״ז
לא יחשב הרע בעונג עצמו כ״א בסבבה / וככה נאמר
בכל רע אשר בשום צד בכל עונג שלא לעונג יחשב
ברע ההוא : אמנם סיפר / אולם הספקות [illegible]
המספקות האומרות שלא יתכן היות ההנאות טובות
בהיות שהישר יתרחק מהן והנבון רוצה לחיות בלי
אלוה כמעצבם אותו / והנערים והבהמו׳ ירדפו
אחרי ההנאות / כל אלה יותרו בהתרה אחת / והיא
בקיות שכבר אמרנו שהתענוגים פי שנים להם בטוב / א׳ טוב מוחלט ר״ל הסתמי והטוב לכל אדם שהוא עונג
המושכלות שהוא אושר כל אדם וטוב שלימותו האמיתי / אין בו עצב ושינוי ומותרות ר״ל לא יליקהו כאב
המתאוה כמו בשאר התענוגים שכאב המתאוה יעיר את בעליו להתענג בהם / ולא ישתנה אחר המילוי ממנו
כמו בשאר התאות שאשר ישבע ממתקים יתאו מרים / ומותרות העיון אינם רעים כמו מותרות שאר
התענוגים / ב׳ הטוב הבלתי מוחלט ר״ל הטוב הגשמי הבלתי שוה לכל נפש ויש בו עצב ושינוי ומותרות /
אשר אלה אינו ר״ל הטובות אשר מהמין הב׳ יקחום הישרים כפי האמצעי ויברחו מהמותרות והנערים ירדפו
אחר המותרות [illegible] כי התענוגים אחרי׳ / אם במין או באיכות כאמור : כי הכל מודים / הוכח יוכיח שהעונג
והטוב הם דבר אחד הפך הדעת הא׳ האומרת בפ׳ הקודם שאין שום הנאה טוב לא בעצם ולא במקרה / וזה
כי מהמבואר שהעצב הוא הפך העונג / והנה הכל יודו שהעצב הוא ענין רע / ומהמבואר שהרע הוא הפך
הטוב [illegible] א״כ מזה שהעונג והטוב יהיו עצם אחד בהיות הפך אחד להמה שהוא העצב כאמור / כי לא

להון / ועל זה הדרך נוכל לומר כי שניהם רעים מצד
אחד / אבל אינם רעים לפי זה כי העיון באמת
לפעמי׳ יזיק לבריאות אמנם לא יזיק לתבונה ולא לקני׳
אשר בו יהיה העונג כי אם לדברים זרים / כי העונג
אשר לעיון וללימוד יותר נעשה לעיון וללמוד / לא
יהיה העונג פועל מלאכה / וזה יקרה עם טעם נכון
כי אין שום מלאכה פועלת הטוב בפועל כ״א בכח
ואם (נ״א וטב) זה הוא מבואר כי המלאכה העושה
מרקחות ומטעמי׳ הם מכינות לעונג / אמנם הישר
יברח מהם והנבון יבקש חיים בבלתי עצב / והנערים
והבהמות ירדפו אחריהם / כל אלה הדברים יותרו
במאמר אחד / כי כבר נאמר מה הם התענוגים
הטובים בהחלט / וכי אין כל התענוגים טובים
אשר אינם טובים בהחלט ירדפו אחריהם במאמר
הנערים והבהמות ומאלה יברח הנבון אשר הם גשמיי׳
בתאוה ועצב / וכאלה הם תענוגים / והמעריף בהם
הוא בלתי ישר ומאלה יברח הישר כי תענוגים אחרים
יהיו לישרים / אמנם יען כי הכל מודים כי העצב
הוא רע וראוי לברוח ממנו והוא בי מינים האחד הוא
בהחלט והב׳ רע בענין מה אשר יזיק לטוב / אשר
הוא ראוי לברוח ממנו (נ״א כי פנים מנגד לטוב הא׳) והוא
רע בהחלט / והאחר ראוי לברוח ממנו והוא טוב /

אין

איכ בהכרח העונג הוא שום דבר טוב · וע״כ התירוץ אשר עשה שינופיפוס אינו נכון כי כמו שהגדול מנגד לקטן ולשוה · לא אמר אמת אשר כל עונג הוא רע · לא ימנע שיהיה קצת עונג דבר נבחר · אצל קצת התענוגים הם רעים כמו שקצת דעת הוא רע בעבור דברים רעים אשר בו · אילי הוא הכרחי כי אם לכלי אחד מהקנינים פעולות אינם מנועות · אם פעולות כלם יהיו אושר או יהיה אחד מהם · אם היא בלתי מנועה הנה היא תהיה נבחרת מאד · אמנם כזאת היא עונג א״כ · ואם רבים מהתענוגים הם רעים ואם יקרה בהחלט · ובעבור זה כל מאושר יחשוב אשר עונג חיוב (נ״א אשר היו לשונג) · ועל יושר ישימו העונג אל האושר · כי אם (נ״א אין) שום פועל שלם מונע · ואמנם האושר הוא מהשלימים ובעבור זה יצטרך המאושר אל טובות הגוף ואל אשר מחוץ וטוב ההזדמנות בעבור אשר לא ימנע האושר · אבל האומרים כי האיש מוקף תלאות גדולות ונופל ברוע ההזדמנות

כיון העונג והטוב שני עצמים כפי הדעת הראשונה אשר בפ׳ הקודם לא היו משתתפים בהפך אחד אבל יהי׳ לכל אחד הפך בפני עצמו בהיותם נבדלים בעצם זה מזה יחויב היות הפכיהם גם כן נבדלים זה מזה · ומבואר א״כ שהעונג והטוב הם עצם אחד הפך כדעת האמורה · ובפנים יש יתור לשון מן מלת לברות מתחת השני עד השלישי : התירוץ · שנופיפוס זה הי׳ מבעלי הדעת הראשונה שאמר בקודם האומרים אמור שהטוב והגנאה אינם דבר אחד · וכאשר הקשו לו מדבר ההפך האמור השיב שדבר אחד יוכל להיות הפך שני דברים שונים · וכאשר בזה מצאנו שהגדול באדם (או בעלי מין אחר) הוא הפך ומתנגד לקטן אשר בבני אדם ולשוה ולמצעי אשר גם עם היותם שונים זה מזה · וככה יהי׳ בענין הפך ההנאה ר״ל העונג והפך הטוב עם היותם ב׳ עצמים שונים · ועל זה התירוץ יאמר פי לא דבר נכון · כי לא ימנע שיהי׳ קצת עונג והנאה דבר טוב · עם היות קצת התענוגים רעים : כמו שקצת דעת הוא רע · כמו הדעת שהוא טוב השלם באדם והתענגו על ה׳ · אך בבחינת הבריאות היא רעה שהיא מתשת כחו של אדם ככתוב ויוסיף דעת יוסיף מכאוב : אולי הוא הכרחי · אולי הוא מחויב במופת שהעונג הוא דבר טוב ונבחר · וזה כי בכל מדות הנפש וקניניה יש פעולות כמו פעולות האהבה פעולת הרחמים פעולות ההשכלה וזולתם · ואם פעולות כל הקנינים בלתי מנועות ר״ל בלתי אסורות לא מצד הדת והיושר או מצד ההיזק והליאות · או תהיינה כולם אושר · ואם פעולה אחת מהן בלתי מנועה · או תהי׳ היא הנבחרת לאושר : אמנם כזאת · אולם בפעולה כזאת הבלתי עצורה בשום צד על הפועל הוא עושה אותה בשמחה ועונג · א״כ מבואר מזה שהעונג הוא הטוב והאושר : ואם רבים מהתענוגים · ואף כי רבים תענוגים יהיו רעות באמת וכבר יקרה שיהיו קצתם רעות מוחלטות · עכ״ז לא כלם רעים אבל יש גם כן טוב נבחר וטוב אשר יחובר אל האושר : ועל יושר · על כן באמת וישר שמו המשכילים העונג הטוב האמיתי חבר ורע אל אושר האדם השלם · כי אין שום פועל שלם מנוע · וזה כי פעולות השלם ראוי שלא תהיינה נמנעות עליו מאיזה מונע ועוצר כי אם יהי׳ נמנע ממנו איזה פעל טוב הנה לא יהי׳ בכלל גדר השלם כפי הכנתו אשר הונח שהוא שלם : ואמנם האושר · ואולם האושר הוא עצם השלמיות · על כן יחויב שכל מאושר לא יהי׳ מעצור לפעולותיו המביאות אותו אל האושר וההצלחה : ובעבור זה יצטרך · לכן מוכרח הוא שכל מאושר ימצא די צרכו בבריאות גופו ובכל דבר המצטרך לפרנסתו אשר חוץ לגופו כמו מזון ומלבוש ובית דירה : וטוב ההזדמנות · טוב ההכנות ודי הספק בעושר אשר ימצא בו עזר על קנין האושר עד שלא ימנע האושר ממנו בחסרונו · וזה טעם היעודים הגשמיים הנאמרים בתורה כמו ונתתי מטר ארצכם בעתו וזולתו · כי הטובות החמריות המה הסבה אל מציאות האושר אשר מגמתו השכלת אמתתו ית׳ · והנה בהעדר אלה הטובות המשמשות אל השגת האושר שלא הם עונג לבעליה · וזה יורה כי העונג הוא הטוב והאושר : אבל האומרים · אך האומרים כנגד האושר

ההזדמנות כ"א הוא טוב הוא מאושר · דבריהם אינו יאמרו ברצון או שלא ברצון · אמנם בעבור צורך טוב ההזדמנות יראה לקצת כי הוא דבר אחד האושר וטוב ההזדמנות · אבל אינו כן · כי טוב ההזדמנות כאשר ירבה מאד הוא מונע האושר · ואולי אינו טוב ההזדמנות המסיר הצדיק מאשרו · אמנם אשר הוא נראה כי הכל ידבקו בתאוות · בהמות וב"א הוא קצת אות אשר בשום צד התאוה דבר נבחר · אמנם כאשר יאמרו המושלים הוא כמו האבד (נ"א הדבר) המפורסם אשר יפרסמו אותו הערמים (נ"א עמים) רבים פעמים רבות · לא יאבד (נ"א יאבה) מכל וכל · אבל אמנם אין העונג אחד לא בקנין טוב ולא בטבע ולא יחידה ולא יראה אשר שהכל ידבקו בעונג אחד · אמנם יבחרו עונג · אמנם אולי ירדפו דבר אשר לא יחשבו ולא יאמרו · אבל לכלם בטבע דבר אשר הוא דבר אלהי

מאושר שכל איש אשר שכמוהו נרוח ותלאות ויש לו הכנה רעה ר"ל עוני והוא סובל אותם בטוב לבבו באיוב בשעתו, הוא זה המאושר, דבריהם אין, כלומר אין ממש בדבריהם: יאמרו ברצון, יאמרו שהמדובה מגבל הצרות ברצון או שהוא סובל שלא ברצון, כי שניהם אינם מאושרים, ותתוב וה' שב שבות איוב לעד כל זה הדעת, ולחז"ל דברים כזה קצת אמרו שיש שם יסורי' לכלא הפשע, וקצת אמרו שיש שם יסורי' של אהבה להרבות שכר, וכבר אמרו לא הן ולא שכרן, וזה לאות כי האושר הוא נבחר עם העונג ר"ל די הספוק: אמנם בעבור צורך, אך בעבור מערכות ההכנה ר"ל די הספוק אל האושר, לכן חשבו קצת שההכנה לאושר תחשב ר"ל שהם עלם אחד, עם שאין הענין כן, וזה כי ברבות האושר תרבה תפארת וברבות העושר יבצר אושר כטעם המבטל את התורה מעושר, וכמו זה לא טוב לצדיק, אבל די הספוק הוא הטוב ככתוב ריש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חקי, וכן אמרו ז"ל בנביא המאושר מב"א אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר, פי' שיוכל להשכיל מושכלות אמיתי' ויהי' בריא בגופו ונפשו ר"ל בעל מדות נכבדות כטעם איזה גבור הכובש את יצרו, ויהי' לו די הספוק כטעם עשיר השמח בחלקו, וחכם המאושר עדיף מנביא ומוכרח להמדות האמורים: כי הכל ידבקו בתאוות, עוד יבאר במופת שהעונג הוא דבר טוב נבחי' עצמו עכ"פ, וזה מהמבואר שהש"ית לא יפעל דבר לבטלה כ"א לעזר ולהועיל לטוב ככתוב וירא אלהי' את כל אשר עשה והנה טוב מאד, והנה כבר יסד ה' הטבע בבע"ח מאדם ועד בהמה להיות משתוקקי' להדבק בכל עונג גשמי, לכן תהי' זאת המאות לאות כי יש שם איזה עונג טוב ראוי לידבק בו: כאשר יאמרו המושלים, משל מפורסם פי' בימין שכל דבר המפורסם בין רבים שורש דבר נמלא בו עכ"פ, והוא שכתבנו בחבורנו (אסף ח"ב) כל קול לא בופק וכל שמועה שורש דבר: אין העונג אחד, לא יבחרו כל החיים עונג אחד כ"א כל אחד יבחר עונג אחר, אבל הכל השוה שבהם שכלם בוחרים בעונג בטבעם כדבר אלהים ר"ל כחפלו, וזה טעם הדבר שהשמחה במעונו, כי כל חי שם ושמח בעונג אשר יבחר לנפשו וכל המתענג על עונג גרוע שמחתו רבה מהמתענג על עונג מעולה, לכן תגדל שמחת הילדים מדברים גרועים וכן הכסילים יותר ישמחו בדברים הוללות מאשר ב"א בדברי חכמה, ואולם' משכילי העם אשר כל ישעם וכל חפצם בתבונה המה ישמחו בה כמוצא שלל רב ככתוב טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, בפקודיך ששתי כעל כל הון, ואם איש בער לא ידע זה העונג וכסיל לא יבין זאת השמחה בהיותם כעור מבטן אשר לא ראו מאורות השכל מימיהם לכן ברצות המליץ לתת חקוי לשמחת החכם בחכמה דמה אותה לשמחת הכסיל בהוללות ככתוב כשמחה לכסיל עשות זמה וחכמה לאיש תבונה, ומהמבואר שהקטן נתלה בגדולה, ומה גדול כחו של זו השמחה עד שכל חי שם ושמח בקירוב שמחתו, כי הננו רואים שכל אדם משתוקק אל שינוי המוחשים ירגשו ויחלופו עליו זה אחר זה, ובעבור זה יכסוף שיחלוף הזמן ויעבור השבת ובתוך תכלה שנה וקללותיה, ועם כי ברעות ברעתו כלתה נפשו כי

אלהים · אבל אמנם יען לקחו להם לירושה אשר (נ"א אשר) התענוגים הגשמיים בעבור אשר פעמים רבות יפנו אליהם וכלם ישתתפו בהם · ובעבור כי אלה לבדם ידועים להם יחשבו כי אלה לבדם הם התענוגים · אמנם גלוי הוא כי א"א לא יהיה העונג טוב · והפועל אשר יבוא ממנו לא יהיה המאושר בעונג · ואחר שהוא טוב לא יצטרך לעונג אם אינו טוב · ועוד אם יקרה להיות בעצב לא יהיה העצב רע ולא טוב אם העונג אינו כן · ואם פעולת חי במעלות לא יהיה בעונג · לא יהיו החיים המעולים בעונג ולמה יברח מהעצב

פרק חמשה עשר

אמנם ראוי לעיין בתענוגים השמיים · ונאמר כי קצת התענוגים הם נבחרים מאד כי הם טובים בטבע · אבל אינם התענוגים אשר אצלם יהיה האדם בלתי ישר · למה א"כ העצבים המנגדים רעים · כי הרע מנגד לטוב · נאמר כי התענוגים הם טובים כי הם הכרחיים · כי הדבר אשר אינו רע בטבע הוא טוב · (או) הם (נ"א והם) טובים עד גבול · כי אמנם אם לקנינים או לתנועות איך שיהיה לא יהיה

יאחר לקרב יום מותו · אף בכל חי בטבעו יקבל רצונו יתי' בשמחה כרע פטור : יען לקחו להם לירושה · ובעבור שהורגלו בעונג גשמי לכן לקחו נחלתם בהם · וזה באמת שיש בכאן עונג רוחני והוא העונג המושג מהמושכלות אשר יקנו האמת איך יסד ה' בחכמה ארץ ושמים : גלוי הוא · מבואר הוא שאם לא יהי' העונג והפעולה הבאה ממנה טובים · לא יהיה א"כ המאושר בעונג · ואף כי נהיות המאושר טוב לא יצטרך אל העונג בהיותו בלתי טוב · כפי זאת ההנחה הנדונית · והיא הפך ההנחה המונחת אשר על יושר שמו העונג אל המאושר : ובעוד אם יקרה · עוד ראי' שהעונג הוא טוב · וזה שאם יקר מקרהו של איזה איש להיות בעצב לא יהכן שיאמר האיש ההוא לא ברע ולא בטוב אחר שאין לו הפך ומתנגד כי העונג המתנגד לו איננו רע ולא טוב כפי ההנחה · והדבר יבחן מפאת הפכו ככתוב בספר יצירה הרע מבחין את הטוב : ואם פעולת חי · עוד ראי' על היות גדר החיים המעולים לכל בעל מעלה והאושר הם חיי עונג וע"כ · כי אם איננו כן למה יברח בעל מעלה מהעצב שהוא הפך העונג :

אמנם ראוי לעיין · אחר שביאר בקודם שאל תענוג הוא טוב רצה להתיר ממוכה אחת והוא מבואר הוא שקצת התענוגי' הם טובים ונבחרים בטבעם · והם שאין המתענג בם בלתי ישר · ובהיות שלא כל העונג טוב כי קצת רעים והם אותם שהמתענג בהם הוא בלתי ישר · א"כ איפו למה יתואר העצבים שהם הפך העונג והטוב · בשם רע בכלל · כי אם היות שהעצב המנגד לטוב יכונה בשם רע · איך יתוארו עכ"פ העצבים אשר נגד העונג הרע בשם רע · כי הרע הוא הפך הטוב ולא הפך הרע בעצמו : נאמר כי התענוגי' · ישוב להתיר המבוכה האמורה ואומר שהתענוגים הם טובים להיותם מוכרחי' בטבעם להתענג בהם כמו תענוג המאכל להוליד הדם · וכן המאכלים הממתקים להוליד דם מתוק וכיוצא בזה בשאר התענוגים · כי לא יעשה ה' אלהי' דבר לרע בטבע האדם כמו שהקדמנו בפ' הקודם : כי הדבר · וזה מבואר במופת יען שהטוב הוא הפך הרע לכן המתחייב מזה שכל דבר בראו הש"י ואיננו רע הוא טוב בהכרח להיות שכל פעולה איננה כ"א טובה או רעה · ואחר שאין פעולת ה' רעה כאמור לכן בהכרח היא טובה : והם טובים · התענוגים יש להם חק וקצב לאמר עד פה יתענג המתענג · ובעבור זה נקראים מדות ר"ל שבעל התכונה שם לו חוק ומדה לתכונתו לאמר עד פה הגוף מדת הרחמים ועד פה מדת האכזריות · וערם שום המדה והקצב נקראת תכונה מטעם קנה בלי קצב הגדל שבעל התכונה יש לו הכנה נקנין נפשו להתאכזר עד בלי די או לרחם עד עד בלי די (ועיין ספ' המדות שלנו

יהיה יתרון טוב ולא לתמנות · כי אם יהיה להם יהי׳ להתענוג הבא מהם · אמנם בטובות הגשמיות ההיות העדפ׳ והרודף אחר העדפה הוא רע · ואינו רע כי אם בעבור הדברים שאינם הכרחיים · כי הכל ישמחו בשום צד במטעמים וביין ובמשגל · אבל המגונה הוא כשהוא שלא כראוי ובעצב הוא בהפך כי לא יברח מהעדפה לבד כ״א מכל וכל כי אמנם העצב איננו הפכי להעדפה אבל לדבק העדפה · אמנם יען כי אין ראוי לומר האמת לבד כי גם סבת השקר יעשה שיאמן יותר מן האמת · על כן ראוי לומר למה יראו התענוגים הגשמיים יותר נבחרים · אמנם ראשונה כי ירחה העצב ובעבור העדפת התענוג יוסר העצב · כי התענוג העודף הוא רפואה לעצב והוא נשמי בכל · ואמנם רפואות חזקות והם יותר נראות כשהם אצל הפכם · אמנם נראה כי התענוג איננו טוב בעבור ב׳ דברים הא׳ כמו שאמרנו כי אלה הפעולות הם מרוע הטבע או מן התולדה כמו הבהמו׳ והחיות או מההרגל כמו מאנשים רעים · אמנם מהם אשר הם רפואה כי זה ענג לצרך אליהם וטוב הוא בהוותו מאשר הוא בהעשותו · ואלה אמנם יקרו לאשר ישלמו ואח״כ הם טובים במקרה · עוד ירדפו התענוגים כי הם חזקים אצל האנשים אשר לא יוכלו לשמוח באחרים ע״כ אלה יכינו לעצמם דברים מכינים

צמא

במימי לראשון) כי אמנם · כי באמת של כל קנין נפשי ולפעולותיו לא יהי׳ היתרון והעדפה טובה · כן באמת לא יהי׳ יתרון הענג הנמשך מיתרון הפעולה ג״כ טוב כי ערך אחד לשניהם : כ״א יהי׳ להם · כ״א יהי׳ לפעולות יתרון טוב יתחייב היות גם כן לענג הנמשך מיתרונה ג״כ יתרון טוב · אבל אפס מקום לקודם לכן גם הנמשך אין מציאות לו : בטובות הגשמיות · כל טוב אמרי יש בו פחות ואמצעי ויתרון כמבואר בפרקים הקודמי׳ וכל המותר הוא רע · משא״כ בטוב הרוחני ר״ל המושכלו׳ שאין בם מותרות : שאינם הכרחיים · המותרות הם שלא לצורך : ובעצב הוא בהפך · שכל עצב הוא רע . לא לבד שכנגד המותר בענג אבל גם מה שכנגד האמצעי בענג שהוא הדבק להעדפה ונזה הותרה המבוכה האמורה · כי נקרא העצב כלו רע על שם זה החלק בענג הדבק להעדפה שהעצב אשר כנגדו הוא רע באמת כאמור : כי אין ראוי לאמר האמת לבד · כל דורש אמת במחקר אין ראוי לו לדרוש לרדים האמת לבד כפי אשר העלו רעיוניו · אבל ראוי לו לבאר להם ג״כ סבות כוזב הדעות המנגדות לאמת יען בזה יאמנו דבריו יותר : ע״כ ראוי לומר · לכן ראוי לבאר גם ראיות הדעת החולקת האומרה שכל ענג הוא רע · הסבה הא׳ למה שיתראו התענוגים בעין המתענגים טובים ונבחרים הוא בעבור שמסירים העצב המושג בהעדרן : כי הענג העודף · שהמבואר שהדבר נכר מהפכו כמו שיוכר יותר השחור כשהוא אלי לבן · והנה הענג העודף על האמצעי הוא הפך העצב שהוא פחות מהאמצעי לכן יהי׳ הענג רפואה חזקה אל העצב שהוא הפכו : אמנם נראה · ואשר עוד יראו ב׳ סבות שאין טוב בענג · א׳ מפאת טבע התולד׳ כי כל אדם יש לו מאז חם בנעוריו המעורר חשקו לכל חטא ועון והשכל חלש עדינה לעמוד כנגדו ככתוב · כי יצר לב האדם רק רע מנעוריו · ב׳ הרגילות עם אנשים רעים עד״כ ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם : אמנם מהם · וקצת התענוגים שהם האמצעיים כפי ההכרח והצורך הם רפואות לבעליהם · וטובים הם לענג את בעליהם בהויתם ר״ל בעת העשותם מאחרי הנשותם כי או תבנה התשוקה והתכונה חלף הלך לו · משא״כ התענוג הרוחני הניצור בעת הפלוס המושכל ואחרי הודעו או יתענג על ה׳ : ואלה אמנם · תענוגים אחרים הם אשר ימלינו את בעליהם בהויתם ויענגו אחרי תומן כמו הטובות הרפואות העונים לבעליהם אח״כ כאשר יקר מקרה הבריאות מהם · וזה המין הב׳ נקרא טוב המועיל והראשון טוב הערב לשעתו : עוד ירדפו · אשר עוד סבה לרדיפת התענוגים · כי יתקפו על ב״א אשר אין להם במה לשמוח ולתת מרפא לנפשם בענג אמיתי על כן

ירדפו

אמר ד׳ אמנם כאשר אינם מזיקים (נ״א אינם מגונים אל שהם הערפות הם מזיקים) והוא רע כי אין להם במרה ישמחו ולא יזיקו להם ולא לאחרים · רבים הם יגונים (נ״א יגעים) בעבור הטבע · כי ב״ח תמיד הוא עמל כמו שיעידו על זה המאמרים הטבעיים · כי יאמרו כי הראות והשמע עצב · אבל כבר הרגלנו בזה כמו שאמרו · וג״כ אמנם בזמן הטובות יצטרך העונג בעבור הגידול כי תנועתם רבות כמו השכורים · וע״כ צריכים בימי הנעורות · אמנם בעלי המרה השחורה הם צריכים לרפואה תמידית בטבע כי גופם יסבול תמיד אבלות בעבור מזגו ותמיד הוא בחוזק תאוה כי אמנם העונג יראה העצב ההפכי · ואשר יקרה אם הוא חזק ובעבור זה הם רעים ובלתי ישרים · אמנם אשר הם בבלתי עצב אין בהם הערפה · ואלה הם אשר תענוגם בטבע לא במקרה · אמנם אומר במקרה אשר הם מרפאים יען אשר יקרה כי אשר יקבל בריאות · והבריא יפעל דבר בעבור זה יראה שהוא העונג · אמנם התענוגים בטבע הם עושים פעולת זה הטבע · אמנם לא יהיה העונג אחד תמיד בעבור כי טבענו אינו אחד פשוט אבל יהיה זה או אחר כמו הדברים הנפסדים · ולכן אם אחד יעשה דבר אשר

הוא

ירדפו אחר תענוגים מדומים המוסיפים תאוה ודומה כמו ששותה מים מלוחים לצמאו , ככתוב למען ספות הרוה את הצמאה , פי׳ שביעת התאוה תוסיף צמאון ותשוקה אל העונג ע״ד אמרם ז״ל אבר אחד יש באדם משביעו רעב : כאשר אינם מזיקים , ר״ל כאשר יוקחו על אמיתותם ומעלת והוא רע עד ולא לאחרים הוא אך למותר : רבים הם יגעים , עוד סבה לבקשת התענוגים , כי הוא זה בעבור העמל והיגיעה אשר רבים הם על כל חי לכן יבקשו עונג להניח להם מעמלם ומעצבם וקשה : כמו הראות והשמע , ר״ל אל החושי׳ עמלים , עד״הכ כל הדברים יגעים לא תשבע עין לראות ולא תמלא אזן משמוע : אבל כבר הורגלנו , כבר אנחנו רגילים מנעורינו בעמל ע״כ לא נרגיש בו , אך הטבע יבקש מנוחה ועונג לעצבנו : וג״כ אמנם , עוד סבה לרדיפה אחר העונג , הוא כי בימי הגדל ר״ל בימי הנערות שהם הפך ימי הרע ר״ל ימי הזקנה , יצטרך התמדת העונג כי צריך שביעה רבה למען גדל הגוף בימי הגודל , אף כי להניח להם מעמלם הרב אשר יעמלו הנערים במרוצה רבה וריקוד כמו השכורים הפועלים עמל רב בתנועות בלתי רצויות , לכן יצטרכו אל העונג בימי הנערות , וישוב הרגל עד״הכ כי יצר לב האדם רק רע מנעוריו : בחוזק תאוה , כל בעל מרה שחורה חושב כי יאונה לו סבות רעות בלי יעצור כח לסבלם ע״כ נפשו עליו תאבל והעונג ישמח לבו ורפא לו : ואשר יקרה , כל עצב אשר יקרה לו אף כי חזק הוא מאד העונג ידחהו : ובעבור זה , בעבור התענוגים הגשמיים אינם שוים לכל נפש ויש בהם הערפות ומותרות לאיש איש כערכו , לכן יחשבו רעים דרך כלל : אמנם אשר הם , אולם התענוגים האמיתיים ר״ל העונג המושג מהמושכלות אשר יעורו המשכילים להשיגם מבלי עצבון המתאוה , הפך שאר התענוגים שעצבון המתאוה וכאבו יעירם ויעוררם אל השגת העונג , אלה איפו אין בהם הערפה ויתרון אף כי ישכיל המשכיל לב״ת וזה בעבור שהמושכלות העולה מטבעי היצורים הם בב״ת ככתוב לתבונתו אין חקר , לכן אפס מקום לרע בהם : אשר תענוגם בטבע , עונג המושכלות האמור הוא עונג טבעי ר״ל עצמי בטבע כל אדם לקבלו , משא״כ התענוגים הגשמיים שאינם אלא לחולים איש איש כמקרה אליו בן מקרה רפואתו בעונג אשר יקבל על ידו בריאות וכבר אמרנו שכל התענוגים הגשמיים בעליהם החולים מעצבם לשעתם כאשר יעירם ויעוררם המתאוה להתענג בעונג מה משא״כ בעונג הרוחני שאיננו בעצב וחולי כאמור : והבריא יפעול דבר , אך העונג הרוחני יפעול דבר העונג הבריא לא החולה , לכן יראה שהוא זה העונג האמיתי : אמנם התענוגים בטבע , התענוגים הרוחנים עושים פעולת העונג בטבע ולא בסבת חלי ורפא : אמנם לא יהי׳ העונג אחד , זה שב אל מין העונג החמרי האמור בקודם

ואומר

ויאמר שלאיכות התענוגים המתמידים אחד ר"ל אף לא נמין לא בכל בני אדם ולא באדם אחד לרוחו בלתי נמשך מתענוג אחד פשוט כי אם מתענגים הויש מפסידים לטבעם לכן ישתנו גם במתענגים גם אם נמין. ואם בא"ש כי קצתם יתענגו במתוקי הם טוב כמו פרי לא או מאכל וקצתם יתענגו בטעמים נמרדים. והיתפנג כל מטעמים ייניים ויקוץ במתוקים והיאהב אפכם, ואף כי א"ש אחד ישתנה באהבתו, מכונג אל עונג כי מי שמילא כריסו ממתקים יתאוה להתענג במרים ומרים כאמור בפ' הקודם וכל זה בעבור הפסד הדברים המענגים לטעם: ולכן א"כ, על כן אמילא נטבע שעונג ברוחני שבו הטוב בפועל ה' לאיכו הכלויים יסי' גבזי כמוהם ולא ישתנה כמוהם, ואף גם בזה העונג הציוני ישתנו גם כ"א בפרטיים כי יש מי שיתענג על מושכלות נסגבות אמיתיות העומדות ברומו של כולם, ויש שיתכננו על מושכלות שפלים ונכונים מפאת טבעיהן. ויש שיקחו ערונתם בעיונים הרמוזיים ובפלפול של תוכו והכל המקבים שקר ודוק לבעליהם, הראשונים ידמו לחורי ארץ המתענגים נמטעמים נחמדים פת סלת ובשר שמן ויין ריקחי, השניים ידמו לכפריים המתענגים בפת קיבר וירק וקטניות ומשתה יין ערוך, השלישיים ידמו לחולים המתענגים באכילת פחם ונקר, והן רבים עתה עמי הארץ נבסילים ישגאו בעיניה' על פי כעלו ישמחו לכל עיון ברמוזי ופלפול של תוהו ואת פועל ה' לא יביטו, רמה ידו של יהו זן ובליהם נאמר הוי האומרים לרע טוב וגו': בעונג אחד פשוט, ר"ל ישמח בעיון החכמה הכללית אשר בה יסד ארץ ושמים כבחות ישמח ה' במעשיו, ונאמר כלם בחכמה עשית, ונאמר שוו מזדום במקומו: אמנם השינוי, אולם העונג המשתנה נקון לב"א אשר ברשע כשל יהגו מהגם להתענג בדברים משתנים ונפסדים אינם פשוטים ולא שלימים לכן ינקשו עונג אחר עונג בשינוי ותמורה:

ודע. מולא הדברים תדע גדר העונג ומהות העו"הב, וזה כי עונג ענינו הרחבת הנפש במלאה טרף חוקה יותר מבדי הסיפוק ובלי מעיק, והנה הדם הוא הכפש של כל חי מרגיש והוא רץ וחוזר במרוצתו בנים באחור בצדק למעלין בלבו זרמו לדבר והחיות רצוא ושוב, ומהמבואר שבין כל שתי תנועות מתנגדות הכנס מנוסף בהכרח, לכן תהי' זו המרוצה מורכבת מתנועות ומנוחות והמה משתנים באיש בני אדם לפי שינוי מוגם באיכות הארוכה חם קר לח ויבש פעמים יבואו בארוכה ופעמים בקצרה ופעמים קצתם ארוכות וקצתם קצרות בסבך ידוע או בעירבוב, והם נרגשים בייחוס היד במקום הדפיקה כי שם הוא גבול תנועות הדם ממה שממנו אל מה שאין וו היא שיבה וו היא ביאה, וזאת היא התנועה רק על היכנה הטוב ואיכות המזג ורה על איכות המדות והתולי' ובנליאות השכל כן מי שהדפק שלו מסיר כבצועה נקיגלר הבנוחות ביניהם הוא זה לאות שהוא בעל מרה אדומה ואיש חם באיכותו ורזיו וקפדן במדותיו: והפך זה מי זה אשר לו דפיקה מתמהמהת הוא זה בעל מרה לבינה וקר באיכותו ועצל ושבלן במדותיו, ומהמבואר שכל מורכב הוכחת קצת ערך אחד להרכבתו לכן יהי' ערך מיוחד בין התנועות והמנוחות אשר נגל מרוצת הדם המשתנה בכל איש ואיש לפי מזגו ובהיות כל מורכב מורכב לכן יהי' ערך מיוחד לכל מורכב וכו', והנה אם יקרה שערך המורכב הוא לערך המורכב ר"ל לערך המרגלם

הוא לו עונג: ויעשה אותו ולתו יהיה לו וזה השנ בטבעו, ובאשר יעשהו אחר לא יראה ישר ולא יעשה עונג, ולפן א"כ זה הטבע חירה פשוט תמיד והיה הפו"על ההוא בתכלית העונג ולכן הש"ית תמיד הוא שמח בעונג אחד פשוט כי אמנם לא יהיה פועל בתנו זה לבד כי אם במנוחה שהעונג יותר הוא במנוחה מאשר הוא בתנועה, אמנם השנוי הוא מתוק לכל (נ"א הדבר כמו שאמר) המשורר, והוא בעבור רשע מה שהאדם הרע ישתנה בנקל כן הוא הטבע הצריך שינוי כי איננו פשוט ולא בתכלית השלמות; בבר נאמר מהכושר והחטא מהעונג, אמנם עתה נאמר מהאיבה (נ"א מהאהבה):

נשלם מאמר שביעי

אשר יתעורר בו המרגיש כי אלא אין את מינו וכיעור להתחבר הדומה בדומה / ואם יהי' ערך המורגש הפכי ומתנגד לערך המרוצה אזי יעיר שינוי פתאומי מתנגד במרוצה ויצטער בו / כלל הדבר כל מורגש מעיר הנועם גם שום לערך הרכבתו ואשר לו ערך מסודר יעיר מרוצה מסודרת וינעם לנפש ויתענג בו ואשר לא יסדר לו יעיר מרוצה בלתי מסודרת ותלך לנפש / והוא הדבר שכאשר ינגן המנגן יתעורר השומע לרגן עמו הניגון ההוא או לרקד וירקוד שהוא לערך הניגון ההוא וזה מסבת המרוצה אשר שבה להיות שוה לערך הנגינה ההיא / והיות שערך המרוצה הוא כפי המזג שהוא משתנה בכל איש / וכל איש יאהב להתענג על מורגש שוה בערך הרכבתו לערך מרוצת דמו לכן ישתנו ב"א באהבת המורגשים והתענגם עליהם ר"ל אחד יאהב מטעמים חמוצים ואחד ריים ואחד מתוקים וזה יאהב לשמוע ניגונים ידועים ואחד ניגונים אחרים וגם באיש אחד ישתנה המזג לפרקים ולפיהו תשתנה אהבת התענוגים עד שכאשר יזקן האדם ישתנה מזגו יבחר בענג אחר ממה שבחר בנעוריו / והוא הדבר שכל חולה יאהב לאכל מאכלים מזיקים לו וזה בעבור שינוי מרפם לערך מרוצת דמו אשר נשתנה בחליו / וגם המושכלות אשר יקנו ענג למשכיל הוא בעבור הערך המסודר בהיקשיהם המשורקים ערך מסודר במוחם במרוצת הדם אשר יערב לנפש / וגם בו ישתנו בני אדם קצתם יתענגו על מושכלות ידועות וקצתם על אחרים / והסבה הוא שינוי ערך סדר ההיקשים עם ערך סדר המרוצה המשתנה באיש איש :

והנה כל תענוגות ב"א פי שניה להם במין א' חמרי והם תענוגי החושים החמשה / וב' רוחני והוא תענוג העיון והשכלה / והבדל ביניהם הוא שהחמרי בהצת נושאו בעל תכלית וקצוה ונפסד לכן גם הענג הנמשך ממנו הוא ב"ת והוא ונפסד כי כל מתענג כשימלא תאותו ממנו יקוץ בו וימאס ענג אחר כי אחר מילוי הכרס במטעמים, והמתקים יתאוה חדים ומרים כאמור / אולם הרוחני בהיות מושא פועל ה' ומעשה שהוא בלי תכלית ככתוב להבנתו אין חקר לכן גם הענג הנמשך ממנו הוא בב"ת ככתוב לכל תכלה :

וראיתי כי טוב לבאר פה כל הפרשה בקצרה כי נכבדות מדובר בה : לעולם ה' דברך נצב בשמים / ר"ל דבר כינוי לנבראת על"הכ בדבר ה' שמים נעשו / והנו יאמר שברואי מעלה עומדים לנצח באופן שעל"כ ברואי מטה ישמח יש קנוה במ"כ / זהוא כמשיב לאמר : לדור ודור / הנה התורה והחכמה אשר שם בארץ היא אתן חיים לאיש ב"כ כי על ידי עיון שהחכמה יתעצמו השכל והמשכיל והמושכל והיו לאחדים ומזו לנכם בכלל המושכל בבלתי ככתוב התבונה תחיה בעליה : למשפטך עמדו / בעבור משפטו הצדק יתקיימו שניהם להיות נצחיים באיש, יען כלם ר"ל ברואי מעלה וברואי מטה הם כלם עבדיו מאין הפרש : לולי תורתך / לבן אם לא הי' עסקי התורה והחכמה או הי' לי אבידה נצחית בעוני הדעת : לי קונדרסי' / רשעי כסל שונאי התורה והחכמה קמו לאבדני אבידה נצחית ולבטלני משלימותי שאני מתבונן שלימות היצורי' שהם עדות על שלימות בוראם וחכמתו כמ"שכ סר"י נדרים באחרים מעי"ח : לכל תכלה / לכל נוסף ראיתי תכלית ובמלה מעטם כלתה לתשועתך נפשי אך מצותך ר"ל מלות והבנתי את ה' הבה מכובת המעין להשכיל בפועל כפעו יתה' באמרם ז"ל איני יודע איך אוסבין את המקום אלא מתבונן בהרכין, הוא רחבה אחד ככתוב בכל מ"תרך ר"ל לבב"ת / וזהו טעם הם מ"כות מה אהבתי תורתך / אמר השונה בעיוני הוא עלם עו"הב ר"ל הבא לשמע העיון לכל עוין ואינו נפסק אפי' אחר מותו כאמרם ז"ל צדיקים אין להם מנוחה אפי' בעו"הב שנאמר ילכו מחיל אל חיל / ר"ל שהולכי' מהשגה אל השגה כטעם מבין דבר מתוך דבר / וכמו שאמר עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו / פי' ר"ל המשכילים העוברי' בעומק המבוכות כאמרם ז"ל אין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בהם / ישיתוהו המה כגם מעין נובע מקור חכמה עד ילך מחיל אל חיל בהשגה כאמור / וכוא שאמרו ז"ל עו"הב אין בו לא אכילה ושתי' אלא צדיקים יושבי' ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה ר"ל אין בו ענג חמרי כ"א ענג ההשגה עד שהשכל אשר בראשם הוא לעטרות להם / ואין הכונה בעטרות זהב וכסף ומרגליות שגם בקיומם קמו כם בכתוב טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף אבל הכונה על אור מקיף שהוא מהחכמ' כמ"שכ הר"י ז"ל :

נשלם מאמר שביעי

פרק ראשון

אמנם אחר זה נסמוך האהבה / אחר שביאר
בקודם גדר הטונב וטונו / ומהמבואר
שהטונב והאהבה הם אח ואחות עד״שכ מה יפית ומה
נעמת אהבה בתענוגים / על כן זכרונה בא לפני׳ו
לסמוך טובה ויפיה אל טוב הטונב האמור וכן הם סמוכים
בספר המדות שלנו : לעבור אלי׳ / לשום בחינת הלב
אלי׳ : כי היא מעלה מה / פי שיש לאהבה במעלה א׳
בבחינת שלמה ר״ל קצת האהבות יתעלו בבחינת עצמן
כמו אהבת המקום ב״ה ואהבת הריעים / ב׳ המתעלים
בבחינת דבר זולתו כמו אהבת הצדק ולכת בדרך ישרה /
על המין הא׳ יאמר כי היא מעלה / ועל הב׳ יאמר עם
מעלה כי הצדק והיושר הם מעלות בפני עצמן : דבר
הכרחי / עוד ראוי לעיין אם הכרחית היא לחיי האדם עם
היותה מעלה / כי כמה מעלות טובות מליאותם בלתי
הכרחי לאדם כ״א על צד היותר טוב נמצאי׳ באדם כמו
התשוקה על הטונב : אין אחד / האהבה חלבה עמודים
בנעה / א׳ אהבת המשפיעים למושפעים מהם כמו
אהבת העשיר לרש והשר והמושל לעמו ולעבדיו אשר
המה מוכרחים בזאת האהבה בטבעם כי מה בצע ברב
טוב אשר אתה ידם אם לא ישפיעו על עניי עם ועל
אנשי הבית כבתוב ברבות הטובה רבו אוכליה / ב׳ אהבת
המושפעים למשפיעיהם עד שישמרום מכל פגעים
רעים כי הגדולים כמו בעלי הון ועושר והשרים אינם
בטוחים מרעות בני בליעל עד״שכ יש עושר שמור
לבעליו לרעתו / ובהפכו נאמר ואוהבי עשיר רבים /

אמנם אחר זה נסמוך האהבה אשר היא ראויה
לעבור אליה כי היא מעלה מה או תהיה
עם מעלה / עוד אם היא דבר הכרחי מאד בחיים /
כי אמנם אין אחד שיבחר להיות מאין אוהבים / כי
אשר להם שאר טובות כעושר ושררה ושלטנות
יראה שהם יותר צריכים אל האוהבים כי מה תועלת
בטוב ההזדמנות כשיוסר עשות טוב אשר הוא היותר
נעשה והיותר משובח לאוהבים / או איך יהיה נשמר
ואיך יושע בבלתי אוהבים כי כל אשר יהיה יותר
גדול הוא יותר פחות הבטחון ובדלות ובשאר חסרונות
ורוע המזל לבד יחשב היות למנוס האוהבים / ואמנם
לנערים למנעם מן החטא ולזקנים לעבדם / להחסן
פעולתם בעבור חולשת עזרתם ולאשר בסוף ימיהם
למעשים טובים כי טובים השנים מאחד והם יכולים
יותר להבין ולעשות / גם יראה אשר האהבה היא
בטבע המוליד האוהב לנולד / ולא לבד לבני אדם
כי גם בעופות וברבים משאר ב״ח / ואשר ממין אחד
זה לזה / ויותר היא בבני אדם / וע״כ נשבח אוהבי בני
אדם / אמנם יראה כי הרואה בתועי בדרך כי כל
אדם אוהב וריע לאדם / אמנם יראה כי המדינות
שמורות

ג׳ אהבת הזקנים לנערים למנעם מחטות / ד׳ אהבת הנערים לזקנים לעבדם בעבור תשות כחם לעת הזוקן /
ה׳ אהבת הנאים בימים לעשות מע״ט ולהבין ולהשכיל בפועל ה׳ ומעשהו שהם עלם היראה והחכמה המשלימות
שלימות האנושי לכל שלם באדם כי טובים השנים מן האחד המתנהג בדרך השלימות / ו׳ אהבת האבות לבנים
הקטנים באדם ובקלת ב״ח ג״כ / ז׳ אהבת איש כל מין וה לזה עד שלא ירעו ולא ישחיתו וא״ו כ״א על דרך
החוקה וכל אלה שבעה מיני האהבה הוא הולך ומונה בפנים על הסדר : הרואים באומים בדרך / ר״ל כבר
יסד ה׳ בטבע האדם אהבת הריע עד שכל איש הרואה את רעהו תועה בשדה יחמול עליו ויורנו הדרך הישרה /
בטבע מין זה הטוב לאמה האיבה והשנאה בין בעלי הדתות השונות ותגדל שנאת הדת עד להשחית להרוג ולאבד
ולשפוך דם נקיים נפשות אביונים / וזה כי לטבע כל אדם להיישיר את זולתו בדרך יבחר אשר יאמר כי היא ישרה
בעיניו

שמורות באהבה . ומשפטי הדתות יותר ישתדלו אצלם מאצל המשפט כי השלו' הוא דומה קצת לאהבה , יראה כי הם יותר רוצים זאת , והמחלוקת היא אויב ויותר יזהו אותה , ולאשר הם אוהבים אין צורך למשפט , ואשר הם צדיקים צריכים לאהבה והדבר אשר הוא יותר נראה לצדיקים הוא שמירת האהבה , ואינה דבר הכרחי לבד אבל גם דבר יופי (נ"א דבר טוב ונאה ומשובח) , והנה נשבח האוהבים אוהבי הרבים כי הוא דבר טוב כי קצרת יחשבו לאנשים טובים ואהבים .

אמנם

תפיניו , ובעין : בכל דת ואלמו לא ישרה היא . לכן יאמינו כי המצוה לאלהים להרוג ולאבד את ההולך בדרך לא ישרה כפי דתו , ולו חכמו ישכילו זאת כי כל איש דת הולך בדרך ישרה כפי דתו כאשר לא יזיק לזולתו אבל יד קלה הכומרים הסכלים תעשה זאת יעוררו שנאה בלב ההמון וייחלום על שקר לאמר כי הוא זה רצון האלהי' כאשר עשו כזה פעמים . רבים אשר השחיתו המון רב מהיהודים ומה גם עתה זה ימים לא כביר בקצת הכומרים לשלוח יד ביהודים ובשרי ארץ פלוני' ויסיתו את ההמון להרוג ולאבד את היהודים ואת השרים ויוודע הדבר ותופר עצתם והכומרים עשו שפטים , כן יתן ה' וכה יוסיף לשלם לכל עושה רע כרעתו : ומשפטי הדתות , החוקקים חקי המדינה ומשפטיה משתדלים להרבות שלום ואהבה בין איש לרעהו וע"ד אמרם ז"ל ת"ח מרבים שלום בעולם וכו' א"ת בניך אלא בוניך . פי' המתכוננים ליישר החקים : אבל גם דבר טוב ונאה , כבר הקבאר בטבעיות שהשלימות הדבר על צד היותו טוב נכבד הוא מהדברים המוכרחים בו : והנה נשבח , גם זה לאות על טוב האהבה מה שיוסד בטבענו לשבח אוהבי ב"א : ומי חכם יבין זאת שאהבת ב"א הוא העמוד שהעולם והתורה נשען עליו , והוא הדבר שכאשר שאל אותו הגר להלל ללמדני כל התורה כלה על רגל אחד , והשיבו מה דעלך סני לחברך לא תעביד ואידך זיל גמור , ופי' ז"ל שרמז לו על ואהבת לרעיך כמוך שהוא כלל גדול בתורה ויתר כל המצוות תלויות בו . והן בהיות זו אליאתם נקלה לפני כל שומע בלי מבחן , הנה מי חכם יבין דעת כי יש בה מהקושי אשר לו שם בשלש מבוכות , א' איך ידמה כמות קוצר הזמן לכמות היכולת לעמוד על רגל אחד שאיננו שוה בכל אדם . אף כי בכל המקרא ותו"ל לא שמענו בלתי היום דמיון כמוהו , ב' למה אמר לו בלשון שלילה מה דעלך סני וכו' , הלא לפי הכתוב המכוון הי' לו לומר החיוב מה דעלך חביב תעביד לחברך כי כן כתוב ואהבת לרעיך כמוך , ג' אמרו ואידך זיל גמור סותר תשובתו כי עדיין לא לימדו כל התורה כאשר התנה , לכן תדע ונחנה כי רגל ענינו פעם כמו ויברך ה' אותך לרגלי , פי' לסבתי (יעויין מורה בי"ת לראשון) , והנה אותו הגר שאל לאמר מה זו סבת התורה כלומר תכליתה , והשיב שהוא הסרת העוול מאישי ב"א הנכלל בכתוב ואהבת לרעך כמוך , ועד"הכ את תלדיק מה תפעל בו , לבן אדם כמוך לדקתך וגו' , ואמר לו ואידך כלומר החקים והמשפטים השניים אל זה התכלית אשר שאלת לך הבין , זיל גמור לעשותם בגירנתך כאשר התנית , וכבר ביארנו בתוב ואהבת לרעיך כמוך בחבורנו ס' המדות (בראשון לעשירי ממנו) כי לפי ההשקפה הראשונה הוא כלו מקשה כי איך יתכן שנאהב ולאתו כמונו , הניתן לו כספנו והבנו נשינו ובנינו וכל אשר לנו , ואח"ז יחויב הוא לגבשות כך והיו הקריגים אחרים חלילה מאי"ש לאיש , וכבר הרגישו בזה המפרשים יעויין סנהדרין דף מ"ה ע"א תו' ד"ה ברור לו מיתה יפה , ומ"שב אנחנו שם הוא הנכון והאמת , ושם נאמר כי למ"ד לרעך מורה על הקנין טעם וכל אשר לרעיך (שמו' ד"י) והטעם כטעם אמרם ז"ל יהי ממון חברך חביב עליך כשלך , והטעם שתשתדל עצמך להטיב מקנה קנינו או למנוע הזיק ממנו כמו לקנייניך , וכוא הדבר הנשמע משלילת מה דעלך סני וכו' , ולולי הי' כתוב ואהבת את רעיך הי' משמע שיתן לו כל אשר לנו כי מלת את נופלת על הפעול שהוא הריע , אך הלמ"ד מורה על הקנין כאמור , והעד על ביאורנו זה כי הנה נאמר ואהבתם את הגר (דברי' י') ולא נאמר בו כמוך בעבור מלת את האמורה , ובמ"א כשהוא אומר נגר ואהבת לו כמוך (ויק' י"ט) הוא כי מלת לו מורה על הקנין לכן נפלה עלי' מלת כמוך כאמור :

אמנם

פרק שני

אמנם יש ספק לא מעט מה היא האהבה, כי קצת אנשים ישימו אותה קצרת דמות כי האוהבים דומים, כי אמרו כי הדומה ירצה בדומה לו, ולכן הולך דרור אצל עורב וכן הדומים, אמנם קצת אומרים החומים שונאים, כי יאמרו כל היוצרים שונאים זה לזה, ומאלה הדברים ישאלו למעולים ולטבעיים, כי יאמר אריו"פדוש כי הארץ היבשה תתאוה המטר, והשמים היקרים אם ימלאו גשם יתאוו יריקו על הארץ, (נ"א אמנם איראק"ליטוס יאמר כמוהו), כי החפכי הוא המועיל, כי הדברים הנבדלים יעלו טוב התהמונות, וכל הדברים הנעשים הם על פי איבה, ואלה הם חולקים על האחרים כי אמר אינפד"וקליש כי הדומה ירצה דומה לו, אמנם יעזבו השאלות הטבעיות כי אינם מיוחדות לכוונתנו זו, אבל נבאר הדברים אשר הם אנושיים וראוים למדות ולא פעוליות, כמו אם תהיה האהבה בכל או היא בלתי אפשרי היות אוהבים אשר הם רעים, ואם האהבה מין אחד או מינים רבים, קצת חושבים כי האהבה מין אחד, יען אשר תקבל הפחות והיתר, אבל לא הביאו אות מספיק, כי הדברים אשר הם ממינים נבדלים אמנם יקבלו הפחות והיתר, כבר נאמר מהם למעלה, אמנם אולי יהיה גלוי מהם על

בבון

אמנם יש ספק, אחר שביאר מקודם מעלת האהבה וטובה הנמשך לאישי בני האדם האוהבים זה לזה, בא בזה הפ' לבאר גדר האהבה ומהותה, ומה הוא הסבה המעיר והמעורר את האהבה בנפש עד שתחפץ לדבק בנאהב ממנו, ואמר שיש לספק ספק גדול מה היא האהבה, ר"ל מאין תבוא לנאהבים: קצת דמות, קצת דמיון, ר"ל יש אומרים שסבת האהבה בין הנאהבים היא אי זה דמיון אשר בין ב' הנאהבי' אשר בעבורו תתעורר האהבה והכוסף לדבק דומה בדומה, פ"ד אמרם ז"ל לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו: אמנם קצת אומרים, וקצת יאמרו בהפך זה שבעלי הדמיון ישנאו זה את זה, כאשר תמצא בעלי האומנות אחת שונאים זה לזה: ישאלו למעולים, כמו אלה החקירות ראוי לשאול לחכמי הטבע מה יאמרו בם, כי אריו"פדוש ואירא"קליטוס אמרו שההפך אשר בין הנאהבים הוא סבת האהבה, ואמר שהארץ היבשה תחמוד המטר, והגשם אשר בשמים ממעל יתאוה לרדת מטה, וזה ההפך יועיל בהוית המתהוים, כי כל מתהוה הוא מורכב מד' יסודות אר"מע שהם הפכיים: וכל הדברים הנעשים, כל המתהוים הנעשים בעולם יהיו בנצוח, כלומר שיורכבו מדברים הפכיים השונאים והבורחים זה מזה, שהם אר"מע שאמור, וכ"ל נשמר יולדה עשאן כמין מריבה וערכן כמין מלחמה וגם את זה לעומת זה עשה האלהים: ואלה הם חולקים, ואלה יאמרו כדעת הרפואים שהדומה יאהב כדומה לו וחולקים על הדעת האמור לפניהם: אבל יעזבו, אך נעזוב זאת החקירה לטבעיי' כי אינה מכוונת מחכמה המדינית: אנושיים, בחיריים ר"ל שנחקור במין האהבה ומיניה המסורים ביד האוהב לעשות בה כרצון איש ואיש, והם הנכללות תחת המדות והמנהגות אשר גם ידבר בהן החכמה בזה הספר: ולא פעוליות, ר"ל לא נחקור בזה באהוב האהבות המתפעלות בטבע וכיוצא בו: כמו אם תהיה האהבה בכל, נחקור בזה אם יתכן להיות האהבה בין כל האנשים רעים וטובים, או אולי לא תכון בין הרעים, כאשר יתפרדו כל פועלי און: קצת חושבים, קצת יאמרו שהאהבה היא ממין אחד בכל הנאהבים, וראייתם שהאהבה תקבל תוארי הפחות והיתר כאמרנו פלוני אוהב יותר את ראובן ממה שהוא אוהב את שמעון, ומהמבואר שתוארי הפחות והיתרון לא ינשאו על הדברי' אשר תחת שני מינים שונים, כי לא יאמר זה היין הוא יותר מתוק מלבן זה הלחם, משא"כ האהבה שיאמר בה זה אוהב יותר משזה היין מאהבת נשים, ויחויב מזה שתהיינה כל האהבות תחת מין אחד: כבר נאמר מהם למעלה, כבר נאמר במאמר שלפני זה שהתכונות אשר ממינים שונים יתוארו בפחות ויתר עד שאמר ד"מ שהמצוע בגבורה הוא יותר נבחר לבעלין ממצוע הנפשי: אמנם אולי יהיה גלוי, אולם אולי יגלו מספר

מבקר

מכון אם יוכר הדבר הראוי לאהוב / יראה כי אין ראוי לאהוב כל דבר כי אם הראוי לאהוב / וזה אמנם יהיה טוב / או מהנה / או מועיל / אמנם יראה מועיל הדבר אשר בו יעשה דבר טוב או עונג / וג"כ הדברים האהובים באמת הם טובים / והמהנה כמו התכלית / א"כ נשאל אם אוהבים הטוב או אשר הוא טוב להם / אמנם זהו מסופק (או) איזהו / וזה הספק עצמו יהיה אצל המהנה / אמנם יראה כי כל אחד יאהב אשר הוא טוב לו / ובאשר הוא טוב בהחלט ראוי לאהוב כן אמנם אשר הוא אהוב לכל אחד הוא טוב לכל אחד / אמנם כל אחד יאהב לא אשר הוא טוב לו כי אם הנראה טוב / אבל אמנם זה לא יועיל הבר כי מן הראוי לאהב נראה טוב / אמנם שלשה דברים אשר בעבורם תהיה האהבה / אהבת הדברים אשר אינם חיים לא תקרא אהבה בעבור שאין שם חזרת אהבה ולא רצון בטובת הדברים ההם / כי היה שחוק אם אולי יאמר אומר שהוא רצה טוב היין (נ"א היין) אם לא יהיה רוצה לשמרו למען ימצאנו / אמנ' אומרים כי לאוהב ראוי לרבות (נ"א נראה) בעבור חברו / אמנם הרוצים כן טובות אחרים הם נקראים דורשי טוב אבל לא אוהבים / אם לא יהיה הדבר עצמו אשר יקבלו ממנו / כי דרישת טוב במשיב גמול תקרא אהבה / וראוי להוסיף שלא תהיה מסותרת

מפקד מיני האהבה כאשר נחקור מה הראוי לאהוב / זה אמנם / הראוי לאהוב יבחן משלשה צדדים / א' מצד הטוב המושג לאוהב / ב' מצד ההנאה והערבות / ג' מצד התועלת המושגת לאוהב בנאהב ממנו : אמנם יראה מועיל / אולם יראה שהמועיל הוא עלם הטוב והעונג / וכן הדברים האהובי' באמת המה טובים / ולפי זה יהיו הטוב והמועיל מין אחד : והמהנה כמו הערב לטעמו הוא כמו השגת התכלית המושג לטעמו ובעבור שאמר שכל נאהב ר"ל העונג הוא עלם הטוב ומהמבואר שהטוב הוא עלם התכלית ע"כ יאמר שהמהנה ר"ל העונג הוא עלם התכלית הנמשך להויות כמבואר כ"ו (ני"ד לשביעי מוה) / ולפ"ז הג' מיני' האמורים ישובו להיות שני מינים א' טוב המועיל לזמן ארוך ב' הערב והטוב רק לטעמו : א"כ נשאל / וא"כ נשאר הספק על המין הא' והוא הטוב המועיל / האם נקראי' אוהבי הטוב הם האוהבי' הטוב המועיל להם לבדם אף שאיננו טוב לאחרים / או הטוב לכל / וכיוצא בו יהיה הספק בטוב הערב איזהו אם הערב לו לבד או הערב לכל : אמנם יראה / והנה באמת יראה כי הדרך הישרה נוהג שיאהב כל איש הטוב לו ואם היותו רע לאחרים : וכאשר הוא טוב / וכמו שהטוב במוחלט ר"ל הסתמי והוא הטוב לכל / ראוי לכל אחד לאהב / כן האהוב לאיש הוא טוב לאותו איש : אמנם כל אחד יאהב / אולם לא כן הוא במציאות כי כל איש איננו אוהב הטוב לו באמת כי אם יאהב הטוב המדומה הנראה למראה עין לבד טוב : וזה לא יועיל / הטוב המדומה איננו מועיל באמת : אבל ראוי לאהב הנראה טוב ומועיל באמת : שלשה דברים / גדר האהבה ומהותה יתבאר לפי שלשה תנאים / א' שלא תהיה האהבה לדבר שאין בו רוח חיים / וזה בעבור שאין שם השבת גמול כי אינם בעלי רלון להשיב גמול : כי היה שחוק / כי לשחוק יחשב אם יאמר האומר שהוא אוהב ורוצה במתק היין אם איננו חפץ בו לשמר לשתיה / ואמר שסוף אהבתו השתיה והכליון אפס מי להשיב גמול / ע"כ לא תקרא אהבה כזו אהבה באמת כ"א ע"ל הסעברה / ויהי' אמרו ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי / באלו יאמר כאשר חפלתי ר"ל כאשר חפלי ותאותי רגיל בם : אמנם אומרים כי לאוהב / התנאי הב' הוא שתהי' האהבה לרעהו למען אשר רעהו ישיב גמול לו / ולאפוקי מדעת האומרים שגדר האהבה הוא רלות בטובות חבירו מבלי יחול להשלים גמול / כי עם היות ואת מדה טובה הנה לא יכונה בעליה בשם אוהב כ"א בשם דורש טוב : כי דרישת הטוב / אך גדר האהבה הוא הדורש טוב לרעהו בעבור ישיב לו רעהו גמול טובו : וראוי להוסיף / התנאי השלישי בנוסף על ב' התנאים האמורים א' שיהי' ב"ח / ב' משיב גמול / שב נוסף עליו זה התנאי הג'

שלא תהי' דרישת הטוב לאשר שלא ראהו מעולם כ״ל לומר שאיננו מכירו אם הוא אוהבו אחר שגדר האהבה הוא שיהוא לתשלום גמול : כי יחשבו היותם חסידים , כי כמו אלה המטיבים לאשר לא ראו מחזיקים את עצמם לחסידים : יהי' דבר אחר , הם דורשי הטוב אך לא יתכן שיקראו אוהבים להיותם נעלמים זה מזה בכוונותיהם אל נודע מה הם זה לזה אוהבים או אויבים : ע״כ ראוי , לכן ראוי שיהי' לגדר האהבה גם בשלשת התנאי' האמורים וזו האהבה פי' שגם לה ב' מחלוקות א' בבחינת עצמה ב' בבחינת האדם האוהב , המחלוקת הא' לג' מינים א' טוב מוחלט לכל אדם , ב' טוב המועיל לאדם מבלעדי אדם , ג' טוב הערב לנפשו , המחלוקת הב' לה ג' תנאים א' שלא יהי' דבר שאין בו רוח חיים , ב' שתהי' בעבור השגת הגמול ר״ל שיאהב את רעהו למען יהי' נאהב מרעהו , ג' שלא תהי' מסותרת ר״ל שידע דרכי רעהו ותועלותיו :

אמנם אלה הם נבדלים , אחר יעיר להבדיל בין האהבות המעולות ובין הגרועות מהם ואומר כי אהבת הדברים בבחינת עצמם הם ג' מינים שוים במספר לאשר בבחינת הריעים שנאהבים באמור בקודם : לפי כ״א תהי' חזרת האהבה , כפי אחד מג' מיני האהבה אשר בבחינת עצמם , ממין ההוא בעצמו תהי' כוונת חזרת האהבה לשלשת מחלוקותיה' לתנאיהם כאמור בקודם : ולכן האוהבים , ע״כ האוהבים אשר מגמת תכליתם לקבל תועלת זה מזה , אלה אינן אינם אוהבים נאמנים כפי עצמותם כי אם כפי הדבר המועיל , ר״ל כל איש מהם אוהב התועלת לא את רעהו : ודומה לזה , וכמו שיקרה זה בטוב המועיל כן יתכן זה בטוב הערב והמהנה ר״ל שיהי' תכלית האהבה בעבור השגת הטוב הערב והמהנה : כי לא יאהבו אלה , כי אלה האוהבים לא יאהבו זא״ז בעבור שהם מועלים ונאים זה לזה כ״א בעבור שהם מהנים

מסותרת , כי רבים הם דורשי טוב לאשר לא ראו כי יחשבו היותם חסידים או מעולים וזה אמנם יהיה דבר אחר אם כל אחד יתפעל מחברו , עכ״ז אלה יראו דורשי טוב זה לזה אבל אוהבים איך יקראם אדם והוא נסתר מהם ואיך הם זה לזה , על כן ראוי שירצה כל אחד מהם זה לזה ושירצה טובותיו , ושלא יהיה נסתר מהם , ושיהיה בעבור אחד מהדברים הנאמרים :

פרק שלישי

אמנם אלה הם נבדלים זה מזה במין , כי האהבה היא ג' מינים שוים במספר לנאהבים כפי כל אחד תהי' חזרת אהבה ואינה מסותרת , הם אוהבים ורוצים הטובות זה לזה כפי אשר תהיה אהבתם , ולכן האוהבים זה לזה בעבור התועלת אינן אוהבים כפי עצמם כי אם כפי הדבר הטוב אשר יעשה זה לזה , ודומה לזה אשר בעבור ההנאה , כי לא יאהבו אלא בעבור שהם מועילים (נ״א כי לא יאהבו אלה בעבור שהם מעולים) כי אם מהנים זה לזה , הנה אשר הם אוהבים בעבור תועלת , הם אוהבים בעבור עצמם אשר הוא בעבור הדבר המהנה בעצמו , לא כמו שהוא מהיר במלאכתו כ״א כמו מועיל או מהנה ואלה האוהבים אמנם הם במקרה כי לא יאהב חבירו כמו שהוא אהוב ממנו , כי אם כמו אשר יהנו , וזה אמנם דבר טוב , וזה אמנם דבר מהנה , אמנם בנקלה הם נמסכים , כי דבריהם (נ״א טלה) אינם נשארים דומים להם , כי אז לא יהיו מועילים או מהנים .

בטלו

זה לזה בטוב המועיל או הערב : הנה אשר הם אוהבי' , והנה האוהבי' זא״ז בעבור התועלת הנה תכלית אהבתם בעבור הטוב לעצמם או אשר הוא מהנה לעצמם : לא כמו שהוא מכיר , לא כפי מעלת האוהבי' המכירים במעלות ובמדות יקרות : אמנם הם במקרה , אהבתם זו הוא מקריה אשר לא תקום ולא תהי' כ״א במעט זמן במקרה ההווה לשעתו : הם כי לא יאהבו איש אישו כי אם ההנאה אשר יהנו זה מזה : הם נמסכים , נפסקים מאהבתם : אינם נשארים בדומי' להם : כי המועילי' והמהנים לא ישארו על המתכונה כפי אשר ילמדו הרעים : כי אז לא יהיו מועילים , כאשר לא ישארו

על

מעלו האוהבים · כי המועיל אינו נצחי אבל לפעמים
יהיה אחר · וכשימס הדבר אשר בעבורו היו האוהבים
נמסה האהבה · כי היתה בעבורו · אמנם יותר יהי׳
זה בזקנים כי יראה כי תהיה אהבתם לא יבקשו
המתנה כ״א המועיל · והנערים והבחורים ירדפו אחר
כל דבר המועיל · אבל אינם במו אלה בכל ולא
יתחברו זה לזה · ולפעמים אינם מהנים · ולא יצטרכו
לזאת החברה אם לא יהיו מועילים כי הם מתענגים
בל עוד שיש להם תוחלת שום טוב אמנם עם אלה
ישימו האהבה בחוקה · אמנם אהבת הבחורים יראה
שהם בעבור ההנאה כי הם (היא) בעבור התפעלות ·
והם רודפים מאד אחר המהנה להם · וכשיעבור זה
הזמן גם ההנאות תהיינה אחרות · ובעבור זה מהיר
היו אוהבים ומהם (נ״א מהר יהיו אוהבים ומהר) ישקוטו ·
כי אמנם עם השתנות הדבר המהנה תעבור התאוה ·
כי ההנאה כזאת היא מהירות ושינוי · אמנם הבחורי׳
הם מאוהבים כפי ההפעלות כי הם רפי ההנאה והיא
עזרה באהבתם אשר בעבורם יאהבו מהרה · (נ״א
מהרה) ישקוטו · ולפעמים בו ביום יעבירוהו · אבל
הם נשארים כל היום יחד ומתדבקים וירצו להתיחד
כל היום ההוא כן תהיה בהם האהבה · אמנם אהבת
הטובים היא שלימה · והם דומים בפי המעלה · כי
אלה ירצו הטובות זה לזה בעצמם ולא במקרה ·
[illegible] ולכן

אל המעותם כאשר קשו הפגעל האהבה במשפט כל
אהבה הקלוי בדבר : אינו נצחי · לא לבלת יצטרך איש
להועיל אחד · ר״ל וה היום יצטרך האדם לתועלת
המאכלים · למחר יצטרך למלבושים ואחר זמן לרפואה ·
וכן ילך משנה המועילים מעת לעת : ובשימס הדבר ·
ובהתבטל דבר המועיל תתבטל האהבה אשר בעבור
המועיל ההוא : יותר יהי׳ זה בזקנים · ר׳ יותר יהי׳ זה
השינוי בין מעיד למועיל באהבת הזקנים זה להשגיח
אהבתם היא לתכלית השגת המועיל המתנה לחוק
חולשת גופם המשתנים עליהם בכל יום : והנערים
והבחורים · והנערים והבחורים ירדפו אחרי מועילים
אחרים שאינם ממין מועילים לזקנים · ר׳ ואינם
מתנועעים כמו הזקנים להיותם בריאים ואינם מוכרחי׳
לעזר כמוהם : כי הם מתענגים · כי כשום דבר שוב
יתענג הנער הרבה מאד יותר מהזקנים · ובעבור
היום לנערים די עונג בכל שהוא מטוב · לכן יבקשו
מעט מהנים מהזקנים : אמנם עם אלה · עם אלה
המועילים אשר לזקנים יתרחקו הנערים : אמנם אהבת
הבחורים · אולם אהבת הבחורים היא לעזר הערב
לטעמו כי ירדפו אחרי אלה המהנים בעבור התפעלות
נפשם להשיג תאותם : וכשיעבור זה הזמן · ושדי
עבור זמן ההתפעלות יבקשו תענוגים אחרים כרצון
לטעמם : ובעבור זה מהר יהיו אוהבים · לכן כרגע
יהיו אוהבים לנותני התענוג אשר יתאוו לטעמם ·
ומהר ישקוטו ר״ל ישבתו מהיות להם אוהבים ר״ל כאשר
תשקוט התאוה : כי אמנם עם השתנות · כי כשתגור
תנחלו המשנה התאוה אשר אליו · ר״ל היום מתענג
הנערות לעדות עדי בתי בפה ויתאוו לנסי הנפש ·
ולמחר ישתנה המנהג לעדות לחגים יתאוו לעדות
לחגים והתאוה כפי הנפש שככה · וביולדנה מהבנלות הבחורים. גם בהם תמורה ושינוי בכלם המשתנה התאוה
לפי שינוי המהנים : כי הם רפי ההנאה · ההנאה בלתי מתקיימת אצלם וזמן רב אבל חולפת מהרה כאמור
אצם כי עזר אהבתם לטעמם ר״ל שהנער מתענג מאד על דבר קל כמו שקדם : אמנם אהבת הטובים · אחר
שביאר אהבה הגרועה שהיא אהבת התלויה בדבר המענג הבטלה בביטול דבר המענג · בא לבאר גדר האהבה
שאינה תלויה בדבר שאינה בטלה לעולם ואמר · אולם אהבת הטובים ר״ל הטובים בהחלט בבחינת עצמם ·
וטובים זה לזה בעבור היותם דומים במעלה אחת אשר הדמיון הוא סבת האהבה כאמור בקודם · הנה כמו זו
האהבה היא שלימה · שלמים בעבור עצמותם ר״ל מתדלים להטיב זה לזה בעבור אהבת עצם מעלתי הדמיון
במעלה אשר ביניהם הקיים לעד · לא בעבור המועיל והמהנה שהוא ענין מקרי בלתי קיים כי הוא משתנה
וחולף לפי שינויי התאוה כאמור :

ולכן אהבתם עומדת , להיותה תלויה בדמיון המעלה הנשארת עם העצם כל הימים : ושניהם בהחלט טובים , שני האוהבים הם טובים מוחלטים לפי מעלתם הדומה בשניהם לכן יועילו ויהנו זה לזה כחק הטובים : כפי ההנאה , כי כל אחד מייחד פעולותיו להוציא לפועל ההנאה והטוב אשר ירצה להטיב את רעהו באהבתו אותו : ובאלה הם לטובים , באלה האהבות השלימות הם לאוהבים הטובים : הדומים במעלה , ועומדת לעד כיון שבלתי תלוית בדבר ההנאה המתחלפת לשעתה : יתחברו בה , בעבור שמתחברים בה כל הנ' תנאים האמורים באהבה של האוהבים ישבהם רוח קיים , ואוהבים להיות נאהבים , ואין אהבתם מסותרת כי כל אהבה היא בעבור טוב , וזה שכל אהבה תלויה בדבר השגת הטוב המועיל או הטוב הערב : והיא בהחלט , או כטובה או ההנאה היא טובה לכל או רק טובה לאוהב : והיא קצת דמות , ההנאה אשר כפי האוהבים לא קצת דמיון ועכך עם פוג האוהב אשר בעבור הדמיון השוה הערב לו : אמנם עומדים , אולם האהבות המתקיימות הנה הסבות אשר בעליהן יאהבו זא"ז בעבור דמיון המעלה אשר בעצמם כאמור : שאר הדברים , מלבד מעלתם שהיא בעצם עוד יהיו לה שאר המעלות ר"ל שיטיב איש לרעהו בטוב המוחלט , ויהנו בהנאה מוחלטת : וכל אלה , ע"כ אלה האוהבים נאהבים מאד כי גדולה וטובה היא האהבה העצמית אשר ביניהם מכל אהבה המקריית אשר בין אוהבים זולתם : אמנם של המעט , אך מעט הוא שתמצא אהבה שאינה תלויה בדבר , יען היא צריכה זמן ארוך לבחון איש את רעהו אם אהבתו נאמנת לו , ואף כי לימוד והרגל להיות רגיל במדת השכל ובטורח להטיב לכ"א כפי

ולכן אהבתם עומדת עם היותם טובים כי המעלה היא נשארת ושניהם בהחלט טובים וטובים לאהוב ובהחלט טובים ומועילים זה לזה , והנה אמנם מהנים כי הטובים בהחלט מהנים זה לזה , כי בכל אחד כפי התנאה הם מיוחדות הפעולות , ובאלה הם לטובים ואמנם אלה הם דומים , אהבה כזאת היא עומדת , יען יתחברו בה כל הדברים הראוים להיות באוהבים , כי כל אהבה היא בעבור טוב או בעבור הנאה , והיא בהחלט או כפי האוהב והיא קצת דמות , אמנם עומדים כל הדברים והם כפי עצמם והדומים בזה יהיו להם שאר הדברים , כי אשר הוא טוב בהחלט הוא מהנה בהחלט , ולכן אלה הם מאד נאהבים לאהוב כן , והאהבה באלה היא גדולה וטובה , אמנם של המעט תמצא אהבה כזאת כי מעט הם כאלה כי לזה צריך זמן והרגל , כדבר המשל , לא יכירו איש את זה אם לא יאכלו יחד טרם שארה מלח , אין ראוי לקחת אות ולא יהיו אוהבים עד אשר יראה כל אחד את רעהו כי הוא ראוי לאהבו , ויאמין אמנם אשר במהרה עשו הדברים הנאהבים זה לזה , הם רוצים להיות אוהבים עד אשר ידעו שהם אוהבים כי רצון האהבה מהרה יעשו אבל לא האהבה , הנה זאת כפי הזמן וכפי שאר הדברים היא שלימה וכפי כל הדברים זאת תהיה אהבה ויהיו דומים זה לזה אשר הוא ראוי להיותם כאוהבים ,

אמנם

כחו : אם לא יוכל שהם מלח , אבל שמפורסם ...
בימים כהם שלא תודע האהבה הנאמנה בין איש לרעהו כ"א בשכל הגדות איש בעד אחיו , וכינו סבל הגרות באכילת הרבה מלח : הם רוצים , כן הוא מדת כל אדם להתרצות להיות לאוהב לכל מתרצה להיות אוהבו בטרם ידע שהכירו נאמן באהבתו , והוא רצון האהבה אשר לא בהשכל תעשה ואת כגדר הרצון אך לא יעשו האהבה הנאמנה כ"א אחרי הבחינה באורך הזמן : וכפי שאר הדברים , כמו שיאהבו בעבור מעלתו הדומה למעלת עצמו לא בעבור השגת תועלת ממנו כאמור : ויהיו דומים , ידמו בזה מעלה אשר בעבורה תהיה האהבה , או אם ראוים להיות כאוהבים זה לזה באהבה הבלתי תלויה בדבר כמו שקדם כל זה :

אמנם

פרק רביעי

אמנם אשר היא בעבור הנאה יש לה דמיון עם זו, כי הטובים הנהנים זה מזה בעבור תועלת כי אמנם הטובים הם כן זה לזה, אמנם גם באלה תעמוד מאד האהבה כשתהיה שוה מזה לזה כמו הנאה בהנאה, ולא זה בלבד כי אם שוים הם כמו המשחקים ולא כמו שהוא באוהב ובאהוב אשר לא תהיה הנאתם אחת כי זה רואה לאחר וזה יקבל עבודה מאוהב, אמנם לפעמים כשתכלה השערה כלתה האהבה כי לא תהיה לזה ראיה הנאה, ולא תעשה עבודה, אמנם רבים תעמוד בהם האהבה אם מההרגל הם הם אוהבים כל הימים אשר יעמדו בהרגל המדות ההם, אמנם אשר באהבה לא יחליפו מהנה במהנה כ"א המועיל, הוא פחות אוהבים ופחות התשארות אמנם אשר הם אוהבים בעבור התועלת יחד יתפרדו מאהבה כי אינם אוהבים זה לזה כי (נ"א אך) בעבור התועלת בעבור ההנאה ובעבור התועלת יקרה היות רעים אוהבים זה לזה והחסידים לרעים, ואין אחד מהם אוהב האחד בעבור עצמו, (נ"א כי) אם הטובים לבד, כי הרעים לא ישמחו בהם כאשר לא יהיה שם תועלת מה, אמנם לבד אהבת הטובים היא בלתי משתנית, כי אינו נקל להאמין דבר רע מחבירו אשר הוא מנוסה אצלו זמן רב ולא מצא בו מאומה רע ומצא בו כל הדברים אשר

אמנם אשר היא וכו' אולם האהבה הבאה בעבור ההנאה תדמה לאהבה הנ"ל : כי המלצ הם כן וכו' כי באמת האוהבים הטובים זה לזה בתחלת עניינם לא לתכלית ההנאה, שהם לאוהבים הטובים בעבור תכלית האהוב, אך יוגדלו בקיום ובטול : אמנם גם באלה, ומזה יתכן שגם באלו בזמן תתקיים האהבה לזמן ארוך, וזה כאשר ישוו ההנאות אשר מזה לזה : ולא זה בלבד, ולא בשוויי ערך ההנאות לבד תתקיים האהבה ר"מ אם זה יתן לזה מעלים שוים שתי כסף וזה יכבוד עמו עבודה אחרת שוה שתי כסף, גם לא תתקיים האהבה, כי כשתכלה השמה ר"ל כאשר תעבור עת הנורך מאחד אל רעהו תתבטל האהבה, לכן צריכים להיות שוים במין ההנאה ובזמן אחד : כמו המשחקים, כמו המשחק והמשחק המשחקים יחד שנהנים בהנאה אחת בעת אחת : לא כמו שהוא באוהב, לא שתהיינה ההנאות משתנות כמו מי שיש לו הנאת ראיה בדבר מה, ועובד בשכר הראיה לנפל הדבר ההוא אשר העבודה באה בכלות הראיה בשכר פסקה אהבת האחד, ויתכן שלא יעמוד על ותתחלף האהבה כשנאה משא"כ בהיות ההנאה ממין אחד בעת אחת שעכ"פ תתקיים ההנאה לשעתה, ועכ"פ לא תתעורר שנאה עד אחרי עבור עת ההנאה, ובכר אמרו ז"ל הסבה בשנאת אמנון, [illegible] לו, ויש"א וכוב מלא : אמנם רבים, גם יש אהבה [illegible] בדבר הנאה המתקיימת, ויש כאשר [illegible] האהבה בעבור הרגל המדות הדומות כמו הרגל החשק הדומה בנואף והנואפת, והרגל הסבל על האהבה גם בכלות עת ההנאה : אמנם אשר באהבה, אולם האהבה אשר לא יחליפו ההנאות בעינם ר"ל ממין אחד כאמור, כ"א יתן חליפי ההנאה דבר מועיל, הנה כי האוהבי' בעבור התועלת תפרד אהבתם מהרה בהיות תפי' אהבה פחותה ובלתי נשארת לזמן ארוך : והנה בעבור התועלת שהוא משתנה והולך לשעתו כמו שקדם : ובעבור התועלת יקרה, ובעין זה שאהבתם אהבתם בעבור התועלת [illegible] כי אין מדתם האהבה עד"כ יתפרדו אל אשר בעבור המועיל יקרה לפעמים שתהי' אהבה בין הרשעים אף כי אין [illegible] אהבת נפש כ"א אהבת תועלת פועלי און, ולפעמים יקרה שיהיו החסידים אוהבים לרעים, יען לא תהי' אהבתם אהבת נפש כ"א לתועלת המושג מאתם בהיות לרעים או לטובים, כי הרפים, אין שמחת הרעים ואהבתם לריעיהם כ"א לתועלת [illegible] : אמנם לבד, אך אהבת הטובי' בעצמם אשר אין אהבתם תלויה אשר לכן תשתנה האהבה בהשתנות התועלת : כי אינו נקל, ואם שפת לשון [illegible] דבר התועלת היא בלתי משתנית בהיות שאין עצם האוהב משתנה לעולם : כי אינו נקל [illegible]

ברע

אשר גם תתעלת האהבה האמתית · אמנם באחרי ולא ימנע עשות מאלת כי אמנם רבים יקראו אוהבי׳ ההווים בעבור תועלת כמו המדינות שהן אוהבות ז׳ לזו בעבור ההנאה כמו הנערים אולי ראוי לנו שנקרא לאלה אוהבים · מיני האהבה הם רבים · ראשונה והיא עיקר · אהבת הטובים כפי אשר הם טובים · אמנם הנשארות הן כפי הדמיון · כפי אשר ימצא בהן דבר טוב לנאהבים בעבור ההנאות · אבל אמנם אלה לא יתחברו מכל וכל · ולא יהיו אוהבים בעבור התועלת או ההנאה · כי אשר הם במקרה לא יתחברו מכל וכל :

פרק חמישי

אמנם באלה המינים אשר האהבה נחלקת · אמנם הרעים יהיו אוהבים בעבור ההנאה והתועלת וכן הם דומים לטובים כי הם אוהבים בעבור עצמם · וע״כ אלה הטובים הם בהחלט אוהבים · אמנם האחרים הם במקרה ובדמיון · אמנם כמו שהדבר במעלות כי קצתם כפי הקנין וקצתם כפי הפועל יקראו טובים · כן הוא באהבת אלו · אמנם הם מתחברים ושמחים זה עם זה ונומלים טובות · אמנם אלה ישנים או רחוקים במקומות לא יפעלו · אבל הם כן אשר רצונם לפעול באהבה · כי אמנם המקומות לא ישחיתו האהבה בהחלט כי אם הפועל · ואמנם אם תהיה הרחקה ארוכה יראה שתהיה שכחה באהבה · ולכן אחבות

רע לא תתקלקל צורת אהבתם · יען לא יאמינו איש אל רעהו שום דבר רעה בהיותם מנוסים איש לרעהו זמן רב ולא מאלו זה בזה מאומת רע · כי מגדר האהבה הבלתי תלויה בדבר הוא אורך הזמן לנסיון והרגל המדות ככתוב בקודם : אמנם באחרים · באהבות התלויות בדבר ההנאה לא ימנע עשות רע באלה אם להשתנות מאהבה אל שנאה בעבור שנוי התועלת והפסקו · או בעבור ל״הר : כמו המדינות · המדינות השונות יאהבו זה את זו בעבור שיספיקו אחת לחברתה די צורך מה · ואהבתם דומה לאהבת הנערי׳ האוהבי׳ בעבור הנאה ותועלת לא אהבה עצמית : אולי ראוי · אולי יתכן שנקרא לאוהבים ואין באהבה שהיא תלויה בדבר הנאה · בשם אוהבים · כי באמת אינם אוהבים זה לזה בעצמם כ״א להנאה ותועלת המושג : מיני האהבה · מיני האהבות הם רבות · כמו בעבור המעלה · ובעבור הטוב · ובעבור המועיל · ובעבור הערב · אך העיקרית שבהן היא אהבת הטובים ר״ל האוהבים זה לזה בעבור טוב מעלותיהם המקדמות : כפי הדמיון · הם לפי דמיון האוהבים נקבלת התועלת שיקבלו באהבתם : לא יתחברו · אך אלה האוהבים בעבור הנאה ותועלת לא ידבקו זה לזה דביקות עצמי : ולא יהיו אוהבים · לא יקראו בשם אוהבים נאמנים בהיות אהבתם בעבור ענין מקרי אשר תולה לעצמותם לכן לא יתחברו :

אמנם באלה המינים · באלה המינים הטובים שהאהב׳ נחלקת בם · יהיו הרעים אוהבים זה לזה בעבור ההנאה והתועלת שמקבלים זה מזה : וכן הם דומים · ולכן ידמו הרעים לטובים האוהבים זה לזה בעבור עצמם : וע״כ אלה הטובים · והנכרת הטובים בעבור עצמם הם טובים בהחלט : אמנם האחרים · אך הרעים האוהבים בעבור התועלת הם טובים ר״ל במקרה ובאהבה מדומה : כמו שהדבר במעלות · כמו שבמעלות המדות אשר קצתם יהיו כפי הקנין והתכונה אשר בנפש ר״ל בכח לבד וקצתם יהיו בפועל · כן הוא במדת האהבה · שקצת האוהבים יתחברו לשמוח ולגמול טוב זה עם זה בפועל ממש · וקצתם יהיו אוהבים בכח לבד · ולא יפעלו בפועל להיותם ישנים או רחוקים זה מזה · עם היות רצונם לפעול טוב זה עם זה אך אינם יכולים להיותם רחוקים זה מזה : לא ישחיתו האהבה בהחלט · ההרחקה לא תשחית האהבה הכוחנית · אלתי הבטל אותה מלפעול בפועל ממש : יראה שתהי׳ שכחה · אם תהי׳ ריחוק מקום

אהבות רבות ישחתו בבלתי קרוא ׳ לא יראה שיהיה הזקן ולא העבד ראוים להיות (עכ״ס) אוהבים ׳ כי ההנאה בהם קצרה ׳ ואין אחד שיוכל להיות בזמן רב עם העצב עם אשר לא יתענג ׳ ועוד כי יראה כי הטבע מבריח מן העצב ומתאוה העונג אשר הם מקבילים זה לזה ואינם מתחברים ׳ הם יותר דומים לבעלי לב טוב מאשר לאוהבים כי אין דבר מיוחד יותר באוהבים מן הדבריה ׳ כי דאביונים יתאוו התועלת והעשירים להיות יחד ומן רב כי אין ראוי לאלה להיותם לבדם ׳ אמנם אין ראוי לאלה להתעסק זה עם זה אשר לא יתענגו ולא ישמחו עד אשר יראהם (נ״א ירגלם כי הם) יחד יונדלו ׳ וע״כ האהב׳ היותר גדולה היא אהבת הטובים כמו שאמרנו פעמי׳ רבות ׳ כי יראה כי הוא דבר אהוב מבחר וטוב בהחלט והוא מהנהו לכל אחד מהם ׳ ואמנם כל אחד מהם הוא איש טוב ובעבור שניהם תהי׳ זאת ׳ אמנם הכבה (נ״א כהכנה) הדמה לדפעלות והאהב׳ לקנין כי הסבה (נ״א ההכנה) אפשר להיות בבלתי ב״ח ׳ אמנם חזרת האהב׳ היא בבחירה ׳ והבחיר׳ אמנם היא בקנין אשר ירצו הטובות לאוהבים בעבורם ׳ אינו כפי הפעולות כ״א כפי הקנין ׳ האוהבים לאוהב יאהב אשר הוא טוב להם ׳ כי אשר הוא אוהב הטוב יהי׳ לאוהב (נ״א לאחת) וא״כ לשניהם הוא אוהב ׳ ואשר הוא טוב לו יתן בשוה וברצון ובמין ׳ כי תקרא האהבה השואה ׳ ולכן יראה שיותר יהי׳ זה

רב או ריחוק ומן רב גלוי המחברות או תשכח האהבה מן האוהבים ולכן בני אוב ברצותם התמדת האהבה ביניהם עשו משתה בית איש יומו׳ למען התמיד האהבה ביניהם בהתחברם יחד : בבלתי קרוא ׳ אם לא יהיו האוהבים קרואים יחד למשתה ושמחה : לא יראה ׳ ע׳ איננו דבר מתקבל על הלב שיהי׳ הזקן או העבד ראויים למדת האהבה ׳ וזה כי מדת הזקנים והעבדים להיות עצבים ׳ והעצב הוא מדה מקבלת ומתנגדת אל השמחה המשרת אל האהבה : ואין אחד ׳ אין שום אדם יוכל להיות עם איש נעצב זמן רב או עם איש אשר לא חלק לו בתענוג ׳ וכ״כ הרי״ול שהעצב היא מדה מגונה לא תניח את בעלי׳ לעבוד את ה׳ בשמחה ככתוב תחת אשר לא עבדת את ה׳ בשמחה ׳ עבדו את ה׳ בשמחה והיית אך שמח : הם יותר דומים ׳ הזקנים והעבדים הטובים מהם דומים לבעלי לב טוב החפצים להטיב לכל אף לשונאיהם ׳ אך לאהבה אינם ראוים כי האהבה סובלת נחברה והתרועעות להתענג בתענוגי׳ ׳ ואלה אינם ראוים למדת העונג ולחברה כאמור : כי האביוני׳ ע״ל כל אדם מוכרח לאהבה ולחברה ׳ האביון למצוא תועלת מבני החבורה והעשיר להתענג : אמנם אין ראוי ׳ אין חברת האביונים ערינה עם העשירים בלתי אם אשר גדלו יחד וידעו איש טבע רעהו כמו ישמחנו ואיך יפיק רצון זה מזה : וע״כ האהבה ׳ בעבור שהאהבה אשר סבתה התדמות טוב המעלות היא האוהבים אין נפסק אל ההנאה והתועלת ׳ לכן יתכן להיות ההתחברות בין אנשים שונים יחד עשיר ואביון זקן ונער ככתוב או תשמח בתולה במחול בחורי׳ וזקנים יחדיו רק שיקדמו בטוב המעלות שהוא טוב בהחלט לכל איש טוב המטיב לכל אחד מאוהביו מאפס בחינה אם נער או זקן עשיר או אביון ׳ משא״כ האהבה התלויה בדבר ההנאה שיש חילוק בין זקן ונער עשיר ואביון ואין גדלו יחד כמו שקדם : ובעבור שניהם תהי׳ זאת ׳ ר״ל בעבור דמיון ב׳ האוהבי׳ במעלה אחת : הכבה ׳ כינוי לחפץ ותשוקה לדבק בדבר הערב או המועיל בלבד אולם אהבה היא שם כינוי לדבר הנאה ולדבר מעלה ג״כ ׳ ואומר שהחבה ר״ל החפץ תדמה להתפעלות הנפשי והתאוה אשר תתעורר לשעתה ׳ ויתכן להיות לבלתי ב״ח עד״הכ אוהב כסף ׳ ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי ׳ ר״ל החבה היא רק לב״ח החוזר לאהוב את האוהב ׳ והיא קנין נפש בהרגל ובבחיר׳ שכליית לרצות הטוב תפלתי ׳ משא״כ האהבה שהיא רק לב״ח החוזר לאהוב את האוהב ׳ והיא קנין נפש בהרגל ובבחיר׳ שכליית לרצות הטוב לרעהו בעבור רעהו ׳ ר״ל שיחזור רעהו להיות אוהבו כמוהו ולהטיב לו כענין הטובה ההיא : וא״כ לשניהם הוא אוהב ׳ כל אחד מהאוהבי׳ אוהב א״ע ואת רעהו בדמותו בהשואתו בטוב שמושג לשניהם בשוה : כי תקרא האהבה השואה ׳ שיש

זה בטובים , בבעלי זדון וזקנים על המעט תהיה אהבה , וכל אשר יותר בבלתי מוסר ישמחו פחות בדבורים , כי אלה אשר יעשו פעולות ראוים לאהבת ועושים אהבה , ולכן הנערים יהיו אוהבים מהרה , אמנם הזקנים לא כי לא היו אוהבים לאשר לא ישמחו עמהם , ואמנם ג"כ ולא בבעלי זדון אבל את יהיו בעלי לב טוב זה לזה כי הם רוצים הטובות והם עוזרה בצרות , אבל אינם אוהבים בחחלט יען לא יתחברו זה עם זה אשר באמת יראו יותר היות אלי הדברי' ראוים לאהבה ,

פרק ששי

לא יקרה היות אחד אוהב רבים כפי האהבה השלימות , כמו שלא יעשה לאהוב נשים רבות יחד , כי זה דומה להעדפי ואמנם זה טבעי להיות לאחד , אמנם רבים יחד אינו נקל אשר ייטיבו לאחד מאד , ואולי לא יהי' זה טוב , אמנם ראוי לקבל זה בנסיון ולעשות בהרגל אשר הוא מאד קשה , אמנם אשר הוא בעבור המועיל והמהנה יקרה אשר ייטיב לרבים כי רבים הם כן , ובמעט זמן יהיה

ודמיון המשלש זמוב אשר בין ב' האוהבים הוא גדר האהבה ומהותה , וע"כ נקראת האהבה בשם דביקות מהות והדבק נפשו בדינה , כי האוהב והנאהב נעשים כלם אחד ועל שם זה סמכו מתקני התפלה אחדותו ית' לברכת אהבה , ואף שאין ראוי' לדבר זכר לדבר אהבה ואחד שוים במספר , והרמז ולדבקה בו : בבעלי זדון , הנושים מעשיהם בעברת זדון , וכן הזקנים . שבני אלה טבעם נוטה אל דבר שלא המעלה אף שהוא ספק האהבה לכן הם רחוקים מאהבה : וכל אשר יאמר , כל מי אשר לא חלק לו במוסר לא נחלה לו בשמחת דברי מריעים והפוחת יפחות : כי אלה , המוסר והדבורים יעירו ויעוררו את האהבה בין איש לרעהו : לכן הנערים , בעבור שמרבים להי' בחברת מריעים ע"כ ירבו אהבה ושמחים לכל דבר לכן נעשים לאוהבים מהרה : לא היו אוהבים , לא יהיו הזקנים אוהבים לחבריהם אחר אשר לא ישמחו עמהם בטוב כטבע הזקנים : בעלי לב טוב , יתכן היות הזקנים בעלי מדת הרחמים להיות עוזר לכל מי שהשעה דוחקתו , אך לא אוהבים על מנת להחזיר האהבה , בהיות אינם ראוים אל החבירה אשר היא היותר ראויה אל מציאות האהבה :

לא יקרה , לא יזדמן שיהי' איש אחד אוהב לאנשים רבים באהבה השלימה ר"ל באהבת שמפני המעל' והשלימות , לאפוקי אהבת הערב והמועיל שבה יתכן לאהוב רבים כמו שיבוא : כמו שלא יעשה , כמו שלא יקרה זה באהבת נשים : דומה להעדפה , אהבת הרבים באנשים או בנשים ידמה למעדיף מן האמצעי אל קצה היתרון באחת המדות : זה טבעי , האהבה לאחד היא טבעית ואמצעית : אמנם רבים יחד , הוא כנותן טעם: אל האמור שלא יתכן היות אחד אוהב לרבים , הוא להיות שזאת האהבה איננה בהשגה , כי לא תכון מאד השגת רבים לאחד : ואולי , יתכן שבעבור הדעות השונות יחפצו להטיב בטובות שונות אשר יסתרו זו את זו וירעו וישחיתו , אף כי אולי לא טובה היא אהבת היחיד לרבים מצד הגדר וזה כי מגדר ב' האוהבים הוא שישמח כל אחד בשמחת רעהו ויתעצב בעצבונו וזה לא יתכן באהבת הרבים כי אם יקרה לאחד מאוהביו שמחה ולאחר עצב לא יוכל לשמוח ולהתעצב כאחד (כמ"ש בי"ב לתשיעי מזה) , ובזה תבין טוב טעם ודעת בסמיכות אחדותו לאהבתו ית' בכתוב שמע ישראל וגו' , ואהבת את ה' אלהיך , וזה כי האהבה השלימה היא לאחד השלם כאמור ורמז לומר אהבה בגי' אחד : אמנם ראוי לקבל , ועוד בזה אשר בעבורה לא תכון אהבת יחיד לרבים באהבה השלימה , והוא כי באהבה השלימה תכון בנסיון והרגל שיש בו הרבה מהקושי עד שיקשה על היחיד לנסות רבים ולהרגיל עם כ"א מהם : כי רבים הם כן , כי גם רבים יאהבו את היחיד בעבור ההנאה והמועיל וישנה בהשגה : ובמעט זמן , ובזמן קצר יערבו לשמש באהבת ההנא' והמועיל משא"כ באהבה השלימה הצריכה הרגל זמן רב בשימוש

לכן

יהיה שמושם מאלה השנים אמנם תראה אהבה אשר היא בעבור המהנה אם תהיה מצד שניהם וישמחו זה עם זה או עם דבר אחר · וכאלה הם רבים אהבת הנערים ויותר היא כאלה האהבה כמו הפשית · כי אמנם אשר היא בעבור המועיל תבוא בעמל · ועוד כי העשירים אמנם אינם צריכים אל דבר · אמנם ירצו המהנה וירצו להתחבר עם האחרים · כי מעט זמן ישאו העצב · שאין אחד שישא אותו תמיד · ולא האוהב טוב אם יהיה לו עצב · ולכן יבקשו אוהבים מהנים · אולי ראוי אשר יהיו אלה טובים לעצמם זה לזה וכן יהיה להם הראוי לאוהבים · אמנם אשר הם מושלים יראה אשר יהיו להם אוהבים חלוקים כי יהיו להם קצת מועילים ואחרים מהנים · אבל אמנם שיהיו שניהם באחד לא כלל כי לא ירצו המהנים עם המעלות ולא המועילים בטובות · אבל אמנם משחקים בחמדתם המהנה ואמנם אלה החרוצים לעשות כל אשר יצוה · ואלה הדברים לא יהיו באחד כלל כבר נאמר כי המהנה והמועיל יחד הוא נבחר · אבל לא יהיה זה אהוב למושל אם לא יתעלה מאד במעלה ולא ישוה הערבון ביתרון · אמנם לא הורגלו להיות כן · ע"כ אמנם יהיו אלה האהבות הנזכרות בהשואה · כי דבר אחד יעשה בין ב' אוהבים כי דבר אחר

לכן לא יתכן בין יחיד לרבים : מאלה השנים · משני מיני האהבות האמורים ר"ל המהנה והמועיל תראה היותר נהוגה בין האוהבים היא המהנה בדברי' ערבים לשניהם : אם תהי' מצד שניהם · אם שני האוהבים יערבו להם מהנה אחד ידוע · או ישמחו בעצמם החושק אם חשוקתו : וכאלה הם רבים · כמו אהבת המהנה האמור נהוגה בין רבים מהנערים שישמחו זה עם זה אם בעבור עצמם שיהנו מדברי היתול ושחוק או ממהנה זולתו : כמו הפשית · אהבת המהנה היא אהבה הפשית ר"ל שהיא נהוגה בין חברת בני אדם החפשיים · ובזה יבאר אחריו אהבת המושלים והחרוצים : תבוא בעמל · כל מועיל בא בטורח או במחיר רב משא"כ המהנים · ע"כ בחרו להם החפשיים לאהבת המהנים כמו שבת בבית משתאות : ועוד כי העשירי' · אף כי העשירים החפשיים לא יערב להם המועיל בחברת האהבה · יען כי בכספם יקנו להם כל מועיל · אבל יערב עליהם המהנה כמו השחוק וההיתול אשר יסיר העצב מלבם אשר אין איש מהם יוכל לשאת ר"ל לסבול אותו : ולא האוהב טוב · בעבור שהאהבה והעצבון לא יכונו יחד לכן יבקשו להם העשירים אוהבי' מהנים בדברי' ערבים לשעתם להסיר העצב מלבם : אולי ראוי · לכן יתכן שיהיו המהנים יותר ראוים לאלה החפשיים וטובים להם יותר מן המועילים כאמור : אמנם אשר הם מושלי' · אך המושלי' לא יתענגו באהבת המהנים לבד כמו החפשים האמור · אבל יתענגו בשניהם ר"ל בהנאה ובמועיל יחד : כי יהיו להם קצת · יבחרו להם קצת אנשים ישמחום בהנאה וקצת במועילי' ר"ל קצתם מצחקים לפניהם בכלי שיר ודברי' ערבים משמחים הלב · וקצתם יעמדו לפניהם לעזר ולהועיל למלאות די מחסורם בבריאות ובאסיפת ההון ובנצוח אויביהם : אמנם שיהיו שניהם באחד · אך לא יתכן היות ב' מיני האהבה הנאה ומועיל באיש אחד · כי לא ירצו · להיות שהנאה ומועיל לא יתחברו כ"א בבעל מעלה ואיש שכל אשר המתרועע עמו יקח ערובתו הנאה ומועיל במושכלות יחד · וזאת האהב' אינה ממדת המושלים לכן לא ירצו בה : אבל אמנם · לכן יבחרו להם ב' מיני אנשים · א' משחקים בכל מיני חמדה והנאה כחפצם · ב' החרוצים והזריזים לעשות מלאכתם אשר יצוום לעזר ולהועיל בהנהגת ביתם ומדינתם : ואלה הדברי' · ההנאה והמועיל הנפרד זה מזה כמו האמורים לא יתכן מציאותם באיש אחד כאמור : כבר נאמר · כבר אמור שהמשכיל והמהנה במושכלותיו כאחד הוא זה הנבחר בבחינת עצמו : אבל לא · אך איננו אהוב ונבחר למושל · אם לא יהי' המושל איש מעלה ג"כ ויהיה ערובתו ביתרון מעלת המושכל : אך לא הורגלו המושלים להתענג על מושכלות : ע"כ יהיו אלה האהבות · לכן מהמבואר בזה המאמר שאלה אלה מיני האהבות · טוב · ומועיל · והנאה · מוכרחי' להיות משתוים בין האוהב לאהובו : בין ב' ירצו · אם שיקרה

שניהם לאהב וא"ו במין אהבה אחת או שיחליפו מין במין כמו מועיל בהנאה · בשניהם צריך להיות משתוים הקדימם עם התורה : אשר אלה הם פחותים · כבר אמרנו שהמחליפי' פוחתים בשיווי אם המקדים או המאחיר כי לא יכלו לשער שוה בשוה : ופחות הם עומדים · לכן תתקיים אהבתם פחות : בעבור ההתדמות · בעבור ההשמות הנחלפים כגון המועיל בעומד המספר ובלתי שוים לפי האמת · יראה כב"פ היות בין בעליהם אהבה : כי בואת · אף כי באהבת האחד יבוא המהנה ובאהבת הב' יבוא המועיל · מכ"ז שני אלה האוהבים יעמדו בשניהם · ר"ל יתקיימו על ההנאה והמועיל : אבל אמנם · אך נאמר כמו שהחלפין בלתי משתוים בהשואה כן לא תתקיים אהבתם לאורך ימים : ובשאר דברים · אולם אם יהיו החלפין בענינים אחרים שאינם משלשת מיני האהבה · לא יקום ולא תהי' אהבה כלל בין המחליפים בעבור ריחוק הדמיון והשואה דין החלפין בכלל :

אמנם יש שם מין אחר · אחר שביאר בקודמים שלשת מיני האהבה אשר ילדקו בהשואה ר"ל שישוה כחות אהבת האוהב לאהובו בכמות אהבת האהוב לאוהבו · ואם אין דמיון ושוה בכמות אין צדק באהבה · בא לבאר בזה שיש שם מיני אהבות אשר בהעדפת אהבת איש על רעהו לדקו יחדו הפך מיני האהבות האמורי' · והיא זו האהבה אשר ממאמר המצטרף כמו האהבה שבין האבות לבנים ובין איש לאשה ובין האדון לעבד · שלא יהי' כמות האהב' שבין האב לבן שוה לכמות האהבה שמן הבן לאב · כי אהבת האב אל הבן רבה מאהבת הבן אל

אחר ירצה זה לזה או יחליפו זה בזה כמו הנאה בתועלת · אמנם כבר נאמר אשר אלה הם פוחתים באהבה ופחות הם עומדים · אמנם בעבור ההתדמות ובלתי התדמות יראה היות להם אהבה כי בזאת יבוא המהנה בזאת המועיל ואלה יעמדו בשניהם · אבל אמנם בשאר זאת בלתי משתנה ואלה עוברות מהר) (נ"א אבל אמנם כשאר זאת בלתי משתנים כן אלה עוברו מהר) ובשאר דברים רבים אשר הם מתחלפים לא יראה היות אהבתם בהם בעבור הרחק הדמות ממנה ·

פרק שביעי

אמנם יש שם מין אחר מהאהבה אשר היא כפי ההעדפה כמו האב לבן ובכלל הישיש לנער והאיש לאשה וכל מצוה למצווה · אבל יתחלפו זה לזה כי אינו צורך (נ"א עוד) האבות לבנים והמצוים למצוים · וגם לא יהיה האב לבן והבן לאב ולא האיש לאשה ולא האשה לאיש · כי אמנם דבר אחר הוא לכל א' מהטובות המעלה והפועל · אמנם דבר אחר הוא אשר בעבירו אוהבים ואוהבי' אחרים והאבות כי לא יעשו דבר אחד זה לזה ולא יקבלו זה מזה דבר אחד · ואין ראוי לשאול בן כאשר הבנים יתנו לאבי'

הראוי

האב כאמרם ז"ל לכן כמו אלה האהבות לא ילדקו בהשואה כ"א בהעדפה : כי אין ערך · אין דמיון לטוב האב על בנו עם טוב הבן על האב · זה יפרנסהו ויגדלהו וזה יכבדהו וייראהו · וכן שאר האוהבי' אשר מזה המין אינם שוים בטונים ר"ל שלא תשתוה לא בכמות ולא באיכות אהבת האוהב לאהובו לאהבת אהוב אל אוהבו : כי אמנם ד"א הוא · הוא כנותן טעם על העדר שמירת השיווי בכמותי בכמו אלה האהבות ואומר כי הוא זה בעבור שאין טוב האוהב שוה לטוב הנאהב החוזר לא במעלה ולא בחומר הפעולה · כמשל מעט טוב שמן האדון על העבד ואהבתו עליו שוים לפי מעלתם מרב טוב ואהבה רבה שמן העבד על האדון · וכן הם שוים בחומר הפעולה ד"מ העבד יהנה אם בעליו והבעל יועיל לעבדו : אמנם ד"א הוא · גם סבת האהב' איננה שוה בשניהם · ד"מ סבת אהבת האב לבן להיותו שארית אחריו · וסבת אהבת הבן אל האב היא להיותו סבת הויתו ומציאותו : ואוהבי' אחרי' כל אחד משני האוהבי' זה לזה · אוהב ד"א ואהבות אחרות · כי לא יעשו · והעד כי לא יעשו טובות אחדים במין ולא · כמו האב יפרנס ויגדל והבן יירא ויכבד : ואין ראוי לשאול כן · ואין ראוי לאוהב לבקש מן אהובו סוג טוב מספר בכמות ובאיכות כמו שהוא עושה לו : כאשר הבנים · כמו שעושים

תראוי למולידים · וכן אהבה כזאת היא עומדת והיא נבחרת · ראוי לחיות האהבה נערכת באוהבי׳ בכל המינים אשר בהעדפת · המשל כי הראוי להיות יותר אהוב היותר טוב מאשר יאהב וכן היותר מועיל וכן האחרים כל אחר כזה · כי אמנם כשתהיה האהבה כפי מעלת כל אחת אז תהיה בצד מה השואה אשר תראה היות האהבת אחת · אמנם לא השואה דומה בצדק ובאהבה כפי הנראה · כי בצדק השיווי הוא ראשון אשר הוא כפי מעלת כל אחד · אמנם אשר הוא כפי הכמות היא שני · ובאהב׳ אשר הוא כפי הכמות (נ״א הוא ראשון ואשר הוא כפי) כל אחד הוא שני · גלוי הוא כי אם המרחק הוא רב למעלה · הוא מרוע ומרוב כל או מחוסר או מדבר אחר לא יהיו אוהבים ולא ראוים לחיות · וזה גלוי מאד בשכליים הנבדלים כי אמנם יתעלו מאד על כל הטובות האלה · ואמנם הוא גלוי במלכים כי לא יעשו ראוים להיותם אוהבים אשר הם חסרים מאד · ולא לאנשי השם ולא לחכמי׳ אשר אינם ראוים לדברים כאלה · אין שם גבול ידוע עד כמה הם אוהבים כי גם אם יסורו דברים רבים עוד תשאר

הבנים לאבות אשר בעבור ההכנסה והגידול יכבדו וייראו ולא ישאלו האבות מהבני׳ תורת הגידול והפרנסה בעינים וכן אהבת כזאת · כמו שמיני האהבה המבוארים בפרקים הקודמים השרש בקדימה וחורה · יש בהם נבחרי׳ וקיימים ר״ל בלתי בטלים כאמור · כן במיני האהבה אשר ישנו בהעדפה · יש בהם קיים ונבחר ראוי להיות · במיני האהב׳ אשר בהעדפה הלא מלתא ראוים להיות נערכים זה לזה ולאוהב יותר הטוב יותר או המועיל יותר : כפי מעלת כל אחת · כשהאהבת ההעדפה נערכת לפי מעלת האוהב ביתרון או בחסרון : או תהי׳ · או ישתוו אהבת האוהבים ולא עד שיראו כאלו כן אהבת אחת ר״ל דומות כאחד · אמנם לא השואה דומה בצדק · אך לא תדמה ואם שהשואה הערכית להשואה הערכית אשר בצדק · שכבר התבאר ענינו בזה (ברביעי לחמישי) · כי שם ההשואה הערכית היא ראשונה ועצמית בצדק · וההשואה הכמותית היא שניה לה ומקרית · כי הצדק יחשב לעולם לפי מעלת המקבלים · וערכם זל״ז כמבואר שם אלא אם יקרה מקרהו שהצדק הכמותי משתוה לערכי · ולכן תשאר ההשואה הערכית לעולם אף כי לבלי תכלית במשפט העצם הקיים לעולם · משא״כ ההשואה הערכית אשר באהב׳ שהשואה הכמותית היא העצמית והראשונה · והערכית היא המקרית והשניה לה · כי עקרה האהבה היא השיווי הכמותי אשר בין האוהב לאהוב · וההבדלם במעלה תצטרך אל ההעדפה במקרה · לכן יתכן שתתבטל לפעמים כמשפט המקרה והוא כאשר תגדל המעלה לבב״ת כאמור אחריו : כי אם המרחק · כ״א יהי׳ רב המרחק בין מעלות שני האוהבים : אם מרוע · אם שתהי׳ אחת פחותה וגרועה בערך אל השנית או שתהי׳ אחת גדולת הערך מרוב כל במעלה : לא יהיו אוהבים או לא תכון האהב׳ באוהבי׳ כאלה שהאחד גדל המעל׳ לבלי תכלית והאחר פחות ונבזה כערכנו : זה גלוי והעדר האהב׳ הערכית שאמרנו בין פחות מאד לגדול מאד מבואר מן השכליים הנבדלים המתעלי׳ מאד מן הטובות החמדיות לכן אין להם דבר באהב׳ עם ב״א שכל אהבתם תלויות בטובות חמריות · (אמר הכותב זה ענין זר מאד כי גם ב״א יש להם חלק בטובות שכליות והוא העונג על המושכלות · אבל יתכן שאין ערך לתענוג ב״א עם תענוגם כמו שאין ערוך בין כמות שכלם לכמות שכלנו) : גלוי במלכים · עוד מבואר זה מטבע מלכי ב״א אשר לא יהיו אוהבים הגרועים מאד בבני אדם : ולא לאנשי השם · הגרועים האמורים לא יהיו נאהבים לאנשי השם ולחכמים · הם בעבור רב מרחק הערך אשר ביניהם עד שלא תורגש האהב׳ כלל : כי גם אם יוסרו · אף כי באלה ראוי שתורגש האהב׳ עכ״פ כי אם יוסרו המעלות מבעל המעלה עד שידמה אל הפחות תשאר האהבה ונראה · הנה עם זה כל עוד שלא יוסרו היא בלתי מורגשת · ומכ״ש האהבה שבין האל ית׳ לב״א ברחוקים מאד מכ״ש שאין ערוך לה ולא תורגש כלל · והם כי אהבת האל לב״א היא בכ״ם

ואהבת

אהבת ב"ה לכל מה ב"ת / ואין ערך בין ב"ה וב"ת / והר"שע נתן מקום לטעות בביאורו לחשוב על ה' תועה שאין לו אהבה לברואיו / אמנם אמת היא שאין אהבתו ית' תכונה נפשית כאהבתנו ח"ו ואין אנו יודעים מהותה כאשר לא נדע מהותו ית' אבל אנו מרגישים טובותיו הרבים השופעים בכל עת עד בלי די : הנה יוסם ספק אחד / יאמר הנה לפי זה אשר לא תתכן האהבה בין גדול המעל' ובין הפחות ונגרע ממרכו / א"כ איפו המבוכה אמריה תאמר אולי לא תאהב נפש כל אוהב ולא תחמוד שיתעלה אהובו ברום המעלות הנכבדות פן תבטל האהבה אשר ביניהם מפני מרחק הערך בין גודל רעהו לפחיתות עצמו : האוהב אם הוא נאמר כראוי / והתשובה על המבוכה האמורה היא שגדר האוהב כראוי הוא שיתאוה שיגיע לאוהבו טובות בעבור יטיב לנפשו יותר למען אשר ישאר אות האהבה ביניהם / ולפ"ז א"כ הרוצה בטובות אוהבו ירצה כשיעור רצותם לו ר"ל לעצמו / אך לא יחפוץ יקר יותר לרעהו מאשר לעצמו / כי אדם קרוב אצל עצמו ויבחר באמת יתרון הטוב לעצמו ממה שהוא רוצה לרעהו / וזהגדר האוהב הראוי באמת :

אמנם רבים יראו / אחר שביאר בקודם מין האהב' אשר כפי ההעדפה האמיתית בא לבאר בזה מין האהבה אשר כפי ההעדפה המדומה / ר"ל אשר בחונף וחלקלקות יראה האוהב לאוהבו אהבה יתירה / ואמר רבים יראו כי טוב להפיק כבוד מאת אוהביהם במה שמראים עצמם אוהבים את אוהביהם יותר ממה שהם אוהבים להם / והם מעדיפי' באהבה בחונף למראה עין כלבד או הוא מעדיף באמת : אמנם היות אהוב / אולם הסבה מה שהאדם מתאוה להיותו אהוב מני אדם היא קרובה אל הסבה מה שהאדם מתאוה להיותו נכבד : אשר באמת / כי באמת סבת תאות הכבוד איננו עצמי לכבוד כ"א במקרה ר"ל שהמתאוה יכסוף ד"א אשר הדבר ההוא לא יושג כ"א על ידי השגת הכבוד : רבים בהיותם / רבים ממתאוי הכבוד ישימו מגמת פניהם תקות קבלת פרס ומתנות מהמושלים ועשירי ארץ אשר ישימו הכבוד לאות על טוב מדותם של אלה המכובדים ויושר התפעלות נפשם / כי השליטים נראה מעשה החכמים אשר יחלקו להם כבוד / יחשבו בעיניהם ישרים ותמימים כאמור (בשני לראשון מזה) : כי רבים ישמחו / כי רבים מתאוי הכבוד ישמחו מהכבוד אשר יכבדום ויכבדום החכמים : כי יתאוו / כי יכספו לקיים דעת החכמים ומשפטיהם למען הפיק כבוד בחונף ובחלקלקות / וכל זה הכבוד נכסף במקרה ר"ל איננו מבוקש מצד עצמו כ"א להיותו נאהב לרעים עתידי לחמו ופרנסתו : אמנם היות נאהבים / אולם המשתוקקים להיות נאהבים לאוהביהם ושמחים באהבה

תשאר' והרחוקים מאל ית' לא תשאר / הנה יושב ספק אחד אולי לא ירצו האוהבים לאוהביהם הטובות הגדולות / האוהב אם הוא נאמר כראוי כי האוהב ירצה לאוהבו הטובות בעבורו אשר ישאר אות / הנה ראוי כי כאשר אדם רוצה להיות לו טובות גדולות האמנם לא יותר מאשר לכל אשר ירצה לאוהבו כי כל אחד ירצה הטוב יותר לעצמו :

פרק שמיני

אמנם רבים יראו בעבור אהבת הכבוד רוצים אשר יאהבו יותר מהיות אוהבים / (נ"א מהונים) ולכן יהיו רבים אוהבים חנופה / והנה המחניף אותו הוא אוהב מעריף / או מראה עצמו כן / כי הוא אוהב יותר מהיותו אהוב / אמנם היות אהוב נראה קרוב לדבר אשר הוא היותו מכובד אשר באמת רבים יכספו הכבוד / נראה אשר לא בעבור עצמם יכספוהו כי אם במקרה / רבים בהיותם מכובדים מהשליטים בעבור התקוה / כי יחשבו אשר ירויחו מהם צרכם ויקחו הכבוד לאות על טוב ההתפעלות כי רבים ישמחו מתאבי (נ"א מתאוי) הכבוד מהכבוד אשר יכבדום החכמים והחסידים כי יתאוו לקיים הסברא המיוחד מהם / וישמחו אשר יהיו הטובים מאמינים במשפט האומרים / אמנם היות נאהבים ישמחו כפי העצם / וכפי

וכפי זה יראה כי הוא טוב מאשר היות מכובד שהאהבה נבחרת כפי עצמה , אמנם יראה כי המעלה תהיה יותר בהיות אוהב מאשר בהיות אהוב (נ"א שהיא יותר עומדת באוהב מאשר באהוב) , וראיות על זה האמות כי הן שמחות באהוב בניהן , כי קצתן יתנו בניהן למינקת והן אוהבות אותם כי הן יודעות כי אין שם השבת אהבה אם לא יקרה שתהיה , אבל נראה כי די להם אם יראו אותם עושי הטוב וכן אוהבות אותם , ואם הם לא יוכלו להשיב לאם הדברים הראוים בעבור חסרון הידיעה , אמנם יותר היא האהבה באוהב ובאהוב הוא שבח האוהבים , ויראה כי האהוב הוא המעלה , ועל כן אשר יעשה בהם זה כפי מעלת כל אחד , אלה יעמדו אהובים ומאלה היא האהבה , אמנם כן באמת כי השוים יותר יהיו אוהבים כי ישתוו היטב , כי אמנם השווי וההתדמות היא האהבה , והיותר גדולה אשר ההתדמות הוא לאשר הם אוהבים כפי המעלות , והנה הם קיימים כי הם כפי עצמם והם זה לזה קיימים ואינם צריכים לדברים רעים ולא ישמשו בהם , אבל אם הוא אפשרי ימנעו אותם כי אין לטובים לחטוא , ולא יניחו אל האוהבים להשתמש בו כי אמנם אשר ברשע לא יהיה קיים , כי גם הם לא יעמדו בעצמם שהם דומים , כי מעט זמן היו אוהבים כי הם שמחים זה בזה ברשע , אמנם המועילים והמהנים יותר הם עומדים עד אשר ישיבו

תועלת

באהבה זו המה ישמחו בסבת השכלית עצמו לא בעבור אליו שהוא ככבוד האמור , לכן יהי' הכוסף להיות אהוב יותר נעלה ויותר גדול מהכוסף להיות מכובד בהיות האהבה יותר טובה מהכבוד להיותה נבחרת כפי עצמה משא"כ הכבוד שהוא נבחר במקרה ר"ל בעבור זולתו : כי המעלה , עוד יורה דעה שיתרון מעלה והדר יחשב לאוהב , מלנאהב : יותר עומדת וזה להיות כח האהבה עומדת באוהב שהוא הפועל משא"כ בנאהב שהוא רק נפעל וסובל ולא בכחו לפעול האהבה והאות , והעד על היות יתרון המעל' לאוהב בהיות בטבע האמהות לאהוב בניהן בלי תשלום גמול כלל כ"א בעבור מעלות נפשם , וזה יורה כי המעל' לאוהב לא לנאהב : אם לא יקרה , אם לא יקר במקרה שתהי' בסבת גמול מהבן לאם : אמנם יותר היא האהבה באהוב , אולם כמו שהורנו האות והמופת שהמעל' לאוהב כן יורה השכל שיתרון השבח הוא באהבה כי אליו' חסי' עיקר האהבה , וזה יורה כי המעלה היא לאוהב הפך האומר שהמעל' היא לאוהב : וע"כ אשר יעשה לכן ישמשו שניהם בכתר המעלות האוהב והאהוב איש כערכו , ואשר יעשה פועל האהבה בכל אחד מהם כפי מעלתו כערכו : אלה יעמדו , אלה יתקיימו באהבתם : ומאלה היא האהבה , מאלה מעלות השוים תתקיים האהב' : אמנם כן באמת , באמת כי השוים באהבה לפי מין אהבה אחת הם אוהבים יותר זה לזה בעבור השווי והדמיון שהוא סבת קיום האהבה : היותר גדולה , האהבה היותר גדולה היא האהב' אשר לשני האוהבים המתדמים זל"ז במעל' : והנה הם קיימים , אלה האוהבים קיימים באהבתם להיות זאת האהבה עצמית להם ואינה נפרדת מהם , ואינם צריכים , לא יצטרכו לסמוך בדבר רע כי החכמי' משמרים מעשות כל רע , גם ישמרו איש את רעהו לבלתי חטוא כי איך ירצה האוהב ברע אשר ימצא את אהובו . וכן אמרו ז"ל כל ישראל ערבים זה בזה : כי אמנם אשר ברשע , כ"א ירשיעו לא תתקיים אהבתם ביניהם , כי בהיות סבת האהבה שבין ב' אוהבים היא הסכמת השווי והדמיון אשר ביניהם אך הרשעים אינם מסכימים יחד כמבואר (בפ' לשני מזה) וגם נאמר הטובים הם על דרך אחד והרעים על דרכים רבים , וכ"כ בחבורנו (אסף ח"א ל"ח) שפתי רשע כסל כקולות מים רבים ישאון לא חבילם און , וכ"כ (בספר תלים ל"ג) יתפרדו כל פועלי און , ולכן לא תתקיים האהבה ביניהם . : אמנם המועילים :) אחר אשר ביאר שהאהבה העצמית ר"ל אשר בעבור דמיון מעלות שני האוהבים אינם בטילה לעולם , יאמר אבל האהבה המקרית אשר בעבור המועיל והמהנה תתקיים עד

הבורם

ובאורה לבד. ובהבטל דבר המועיל תבטל האהב׳ : אמנם ההפכים , אולם היותר טובה בב׳ מיני האהב׳ אשר נחליפין ההפכים ישיגו ול״ו היא אהבת המועיל כמו אהבת הדל לעשיר בעבור המתת : וישיב בד״א , כי האוהבים מחליפים דבר מועיל במועיל השוים בערך אחד , משא״כ באהבת המהנה שהערב לאיש אחד איננו ערב לאחר לכן אין ערך ידוע להם ויתכן שישיגו ול״ו בלתי דומים עד שתבטל בעבור זה האהב׳ : כמו הדל לעשיר , ר״ל שהדל יחלוק כבוד לעשיר שוה למתנה אשר קבל מהעשיר וכן התלמיד לרבו : אמנם יוכל כ״א , אולם גם במהנים יוכל הנגרע והפחות להשוות הנאתו הקטנה אשר הנאה בה למהנה אותו הנאה גדולה, בדבר הנאה אחת השוה להגדולה : כמו האוהב לנאהב, כמו שיוכל החושק לתת לחשוקתו אתנן השוה ומשוה הנאתה הגרועה להנאתו המעולה : והיפה למכוער , ועם היות היא היפה בנשים והוא המכוער באנשים עם כל זה האתנן ימנה את הכל להשוות ב׳ ההנאות בשווי אחד : ובעבור זה , בעבור זה השיווי בהנאה אחרת הבלתי ידועה לרואים כ״א לאוהב ולנאהב , תחשב בעיניהם אהבה כזו (ר״ל הבלתי שוה כאהבת המכוער ליפה) להיתול ולצחוק : אבל הראוים , אך לאמת כי הדברים הראוים להנאה ישא ב׳ ההנאות

תועלת או הנאה זה לזה , אמנם מההפכים יראה אשר יותר תהיה האהבה בעבור התועלת כמו הדל לעשיר והתלמיד לרב , כי כל דבר אשר הוא צריך יתאוה זה וישיב בדבר אחר , אמנם יוכל כל אחד להביא אל המהנה כמו האוהב לנאהב והיפה למכוער ובעבור זה יראה באוהבים התול , כי הם יעשו עקר במעלות היות נאהבים כאשר הם אוהבים , אבל הראוים לאהבה אם הם שוים אולי הם ראוים , אמנם אשר אין להם דבר מזה הוא התול אמנם אולי לא יתאוה המתהפך להפך כפי עצמו כי אם כפי המקרה כי התאוה היא לאמצעי , כי הטוב הוא כמו היבש אינו טוב שיעשה לח כי אם שיבוא אל האמצעי וכן החום והאחרים , אבל זה יעזב עתה כי הוא יותר ממקום אחר

פרק תשיעי

יראה כמו שנאמר תחלה כי אצל דבר אחד ובדברים אחרים תהיה האהבה והצדק , בכל חברה

הבלתי דומים כאמור ולכן אין בם היתול : אמנם אשר אין להם , אולם הבלתי משלימים ההנאות הבלתי דומים בהנאה אחרת הוא באמת היתול : אמנם אולי , אך אולי אין בטבע האדם לחמוד הנאה הגדולה אלא לפי ערכו כמו שאין התמדה בטבע האיש הפחות לשכב את בת המלך כמ״ש הרמב״ע בפי׳ לפ׳ לא תחמוד : כ״א כפי המקרה, אף כי לפעמים יקר מקרהו ע״ל הזרות שיחמוד הפחות הנאה יקרה בערכו : כי התאוה , כי התאוה הטבעית ר״ל הטבעית היא ליהנות הנאה אמצעית ושוה לנהנה : כי הטוב , כי אמנם כן טבע הטוב העולה מן ההפכי׳ הוא שישובו אל האמצעי עד שאין טוב להפך היבש ללח או החום אל הקור כ״א הטוב בטבע ההפכי׳ להביאם אל האמצעי והשיווי כמו שיהפך החם אל הפושר , וכן הוא טבע התאוה אל הטוב האמצעי השוה לנהנה ,׳ וכן הוא האמת כי אין הפחות באנשי המלחמ׳ מתאוה להיות שר הצבא אבל התאוה לעלות מדריגה אחת ממה שהוא בה וכאשר ישיג לזו המדריגה יתאוה מדריגה אחת נעלה ממנה , וכן אמרו ז״ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו יש לו מנה מבקש מאתים כו׳ , וכאן הבן שואל שהמשל סותר הכלל המונח לפניו בשכבר יש לו חצי תאותו לפי המשל , ואני אמרתי בתחלה שהכוונה על החצי הב׳ אשר עדן לא השיג : . כי הוא יותר , הספק האמור מתאות המתהפך להפך יותר ממ״א ר״ל יתקיים בהסכמת הטבע כי אפס מקום לו במדינית :

יראה כמו שנאמר תחלה , אחר שביאר גדר האהבה למיניה , ראה כי טוב לבאר תועלותיה במדיניות , ואומר כבר אמרנו שהאהבה והצדק שניהם אל דבר אחד הם והוא השיווי והיושר , ובדברים אחדים , שיהיו בעלי האהבה ובעלי החברה מסכימים בדברים אחדים , בכל חברה , לא קטן

החברה יראה שיהיה דבר צדק, והאהבה היא חברה, ולכן יקרא המלחים והחגלים אוהבים, וכן האחרים אשר בשאר חברות, כי כפי אורך הזמן אשר יתחברו תעמוד האהבה, א"כ שם יעמוד הצדק, וכן הוא המשל בדברים אשר באוהבים הם בחברה, ועל יושר נאמר בחברה תהיה האהבה, אמנם הדברים אשר לאחים ולאשר גדלו כלם יחד חברה ואחרים הם נבדלים, כי אמנם אחרים הם רבים ואחרים הם מעטים, כי אמנם מאהבות אלה אמנם הם יותר ואלה אמנם פחות, אמנם יבדלו ג"כ הצדקות כי אינו דבר אחד לאבות אצל הבנים, ולאחרים זה לזה ולא המדיניים, ואמנם ג"כ בשאר האהבות, כי אין דבר אחד הוא הצדק בפרט אלו, ויקבל התוספת בהיות יותר אוהבים, כמו שלילת הממון לאשר הוא רגיל אצלו והוא מאנשי ביתו, הוא קשה מאיש לאיש אחד מהמדינה, ובלתי עוזר לאחיו מאשר לזר, והכות האב מהכות אחר, כי אמנם בטבע הם מסכימים ביחד אהבה וצדק, כי הם בדברים אחרים וראוים להשואה, אמנם כל החברות הם דומות חלקי המדינה, כי הם מסכימות לדבר מועיל ויבקשו מהדברים אשר הם לחיים, והחברה המדינית היא בעבור המועיל ויראה בתחלה היות מסכימות כן והתמדתם עליו, ודבר זה יסדרו משימי הדת ויאמרו שהוא צדק המועיל בכלל, גם שאר החברות החלקיות (נ"א הם בעבור הנאה) או המועיל כמו הספנים, לפי תועלת הספינה לבעל הממון או
לדבר

החברה בין האנשים מבלעדי הצדק והיושר, כי העול והרשע מפרידים ככתוב יתפרדו כל פועלי און: והאהבה היא חברה, א"כ האהבה והצדק הם ענין אחד: ולכן יקראו, בל"י יקראו החבורות בשם אוהבים: א"כ שם יעמוד הצדק, בהיותו ענין מעצמי האהבה כאמור אשר שניהם המה עמודי החברה: בדברים אשר באוהבים, משל מפורסם הי' זה כי אלה הם הדברים הנמצאים באוהבים יאותו לחברה, ר"ל הדברים המשותפים לאוהבים המה משותפים לחברה: ועל יושר, ובישרים נאמר מקום החברה שמה האהב': הדברים אשר לאחים, המנהגים הנהוגים בין האחים ובין אנשי החבורה שגדלו יחד, ומנהגיהם עם אחרים המה נבדלים: אחרים הם רבים, קצת החבורות רבים אנשיהם מאנשי חברות אחרות ונריבות למנהגים הרבה לפי רוב ההמון: כי אמנם מאהבות, וגם האהבות אשר בחברות שונות אינם דומות לכן ישתנו מנהגיהם לפי גודל האהב' ומיעוטה: אמנם יבדלו ג"כ הצדקות, גם הצדקות ישתנו לפי שינוי החברות: כי מה שהוא צדק בחברה אחת יתכן היותו רשע וכיעור בחברה אחרת: כי אינו ד"א לאבות, כי הצדק אשר מהאב על בנו לפרנסו וללמדו אומנות, איננו צדק בחברות אחרות או בין אנשי המדינה זה לזה: אין הצדק בפרט אלו, הצדק הפרטי אשר באהב' אחת איננו הצדק הפרטי אשר באהב' אחרת כאמור: ויקבל תוספות, הצדק הפחות יעשה לאיש חברה שאהבתה פחותה ויוסף לאיש חברה שאהבתו יקירה: כמו שלילת הממון, כמו קפיצת יד מעני הרגיל והוא מבני ביתו היא יותר קשה מקפיצת יד מהעני הבלתי רגיל שהוא מאנשי המדינה: וכן הבלתי עוזר לאחיו קשה מהבלתי עוזר לאשר לא קרוב לו, והכאה לאב קשה מהכאה לאיש זר: בטבע הם מסכימים, ר"ל לפי רוב האהב' בחברה ירב הצדק: הם דומות חלקי המדינה, כל חברה מכוונת להשיג חלק מעט המועיל לכל המדינה בכלל: אשר הם לחיים, המתקנים חיים ערבים לבעליהם: ויראה בתחלה, בתחלת ההשקפה כלומר בהשקפה קלה יראה שתכלית המכוון מהחברות ומאנשי המדינה בתקנותיהם להשיג המועיל: ודבר זה, מחלקות החברות ומנהגיהם יסדרו מסדרי התקנות במדינה, באמרם שאותו הצדק המועיל במדינה: גם שאר החברות, עוד ירבה משל איך החברות השונות במדינה הם חלקי כלל המדינה כי כוונת כל אחת להשיג מועיל חלקי, ותכלית כלם יחד לבוא אל הכלל
ואל

לדבר אחר מהדברים כאלה׃ אמנם הלוחמים כפי אשר המלחמה לממון או לנצוח או יתאוו העיר. וכן כזה אשר הם משבט א׳ או מלאום אחד׳ אמנם קצת מתחברים בעבור ההנאה כמו המכרכמים (נ״א המכרכרים) והתוקעים חצוצרות וכל זמר׳ כי אלה יעשו בעבור הזבח ומהם בעבור משתה נשואין׳ אמנם כל אלה הורגלו לעשות תחת המדיניים׳ כי המדינית לא תתאוה המועיל בהיות כל אחד בכל החיים׳ והעושים הזבחים בכל הקבוצים הם נותנים כבוד לאלהיהם ודורשים לעצמם מנוחה בעונג׳ כי הזבחים הקדומים והקהלות יראה שהיו עושים אחר אסיפת התבואה לתת המעשרות׳ ועוד כי בימים ההם היו בטלים׳ יראה כי כל החברות הם חלקי הדתות׳ ויהיו סמוכות אלו האהבות לאלו החברות׳

פרק עשירי

אמנם המדינית שלשה מינים׳ אמנם הם שוים׃ וכנגדם יציאות אשר הם מפסידות לאלו׳ אמנם

אל שנחלת טוב המועיל לכלל המדינה׳ הספנים יכוונו להרבות הון במדינה הלוחמים יכוונו לשמור המדינה מאויב ומתנקם׳ או להרחיב גבולם בכיבוש ערים וארצות להיות עזר למדינה בעבודות ובמסים׳ ולמען לחוס לאם יתגודדו אנשי כנגא לשבטים וללאומים׳ גם המכרכרים ר״ל המרקדים לשמחה והמנגנים בכלי שיר בשמחת זבח משפחה או נשואין׳ כל אלה הם תחת המדינית ר״ל חלקי כל המועיל בכלל׃ כי המדינית לא תתאוה׳ שהחכמה המדינית לא תכסוף שיהי׳ כל איש מאמנה בעזר מעצמו לבוא אל נחלת המועיל בכלל כי כוח זה דבר בלתי אפשר׳ אבל כל איש יעזור ברעהו הכלל מהחברות כטעם אעשה לו עזר כנגדו׳ זה חורש וזה בונה׳ זה מוכר וזה קונה׳ זה טובל וזה שוכה וכן בכל המלאכות יעזרו איש מרעהו ולו יעזור איש עומד לבדו הי׳ את לשפתו נגלי עוזר לו׃ ודורשים לעצמם מנוחה׳ כן הי׳ מנהג קדמוני שהיו עושים חג האסיף באספם התבואה מן השדה והיו חוגגים זובחים ותודות לאל אשר נתן להם המורה לצדקה ויבול הארץ למחיה ולכלכלה ואשר עד כה עזרם לאסוף תבואת זרעם בלי פגע׳ והיו שובתים ביום החג לנוח מעמלם ומעמלן ידיהם׳ ולתת כבוד לאלהי׳ ברעיון לבבם לחשוב מחשבות נשגבות בחכמה אשר יסד ה׳ פועל כפיו איש איש כפי שכלו׳ אשר זו אחת מכונת התורה בחגים ובמועדים ובשבתות׳ לנוח ממעשינו ומעמלן ידינו ולהתענג על ה׳ בהיותנו נכנים מזון השבת פועל כפיו יתברך כמ״ד או תתענג על ה׳׳ עונג זה איני יודע מהו כשהוא אומר וקראת לשבת עונג הוי אומר זה עונג שבת׳ ועל כן ראתה התורה לקבוע יום חגינו ביום טוב ועת שמחה באסיפת תבואת ארצנו׳ הפסח בחודש האביב וקציר שעורים׳ ושבועות בקציר חטים׳ וסכות בצאת השנה חג האסיף לכל התבואה׳ יען או נהיה אך שמחים וטובי לב על הטובה אשר עשה לנו ה׳ לאסוף תבואת ארצנו בלי פגע׳ ובהיותנו פנוים ממלאכה נשים עין בזכותנו לחזות בנועם ה׳ ולבקר בשכלנו החכמה אשר בה יסד ארץ ושמים׳ למען היותה לנו לפליטה גדולה ולחיי עולם כשוב השכל והמשכיל והמושכל עצם אחד׳ ככתוב החכמה תחיה בעליה׳ והוא תכלית השלימות האנושי והצלחתו ואשרו האמיתי׃ לתת המעשרות׳ וזה גם כן חלק רב מהמועיל הכולל׳ למען החיות עניי העם ומשכיליהם בתבואת המעשר׃ יראה׳ הנה מזה יראה שכל האהבות אשר בכל החברות הם חלקי האהבה המדינית הכוללת׃

אמנם המדינית שלשה מינים׳ אחר אשר ביאר הנהגת המדינה באהבה׳ וחברה׳ ראה כי טוב לבאר אחריו הנהגת הממלכה טובה ורעתה׳ ואמר כי הנהגת הממלכה נחלקת לשלשה ראשים השוים׃ אמנם׃ וכנגדם יציאות׳ וכנגדם ראשים שלשה היוצאים מן השווי הטוב לרע ומפסידות שלשת מיני הממלכות הטובים׃

אמנם הם מהמינים מלכות ושולטנות · אמנם השלישי אשר הם במחיר · ונראה שהוא ראוי להקרא נתינת מחיר · ורבים הרגילו לקרוא אותם מדינית · אמנם מאלה הנבחר הוא המלכות · ואמנם הרע יותר הוא מחיר · אמנם היציאה מהמלכות הוא עריץ כי שניהם הם שולטנות אחד · אמנם הם נבדלים מאד · כי אמנם העריץ ישגיח באשר לו תועלתו · אמנם המלך ישגיח אל המועיל לאשר הם תחת ידו · כי אמנם אינו מלך אשר אינו בעצמו מספיק ומתעלה בכל הטובות · ואשר הוא כזה אינו צריך לאחר ועל כן לא ישגיח בדברים המועילים לו לעצמו כי האמנם לאשר הם תחת ידו · ואשר אינו כן יותר יהיה לקוח בגודל ממלך · אמנם העריץ הוא הפכי לזה כי הוא רודף אחר המועיל לעצמו · הנה הוא גלוי כי הוא היותר רעה והיותר רע הוא הפך היותר טוב, כי הוא יוצא מאד ממלכות אל העריצות · וזאת היא שולטנות רעה · כי אמנ' כשיקרה המלך רע הוא עריץ · אמנם יציאה מהשולטנות הוא אל שלישות מעט ורעים כי אלה האנשים מחלקים אשר למדינה שלא כראוי כי לוקחים הכל או הרוב לעצמם ותמיד הם עושים בשולטנות כי על הרוב יעשרו הם וקרוביהם · והנה כן ישלטו מעט

השמורים : אמנם הם מהמדינית · אולם המחויב מחכמה המדינית להיות לעם אחד משני מיני ראשים אם שיהיו מתנהגים על פי מנהיג אחד שהוא המלך אשר על פיו יצאו ועל פיו יבואו כל העם אל המנוחה ואל הנחלה בטוב המועיל או שיהיו מתנהגים על פי שליטים הרבה אשר יקיפלו בדרך יועץ איך ינהלו את העם על מי מנוחות הצדק והיושר ולאחוז בטוב המועיל לכל העם מקלה : אמנם השלישי · המין השלישי מהנהגת הממלכה היא ההנהגה אשר במחיר תבוא להמושל והמנהיג הוא ר"ל שהמושל יתן מחיר כסף בעד ממשלתו למען ישתכר במקנה קנינו : נתינת מחיר · כי המלך והמושל נותן מחיר כספו בעד קנינו : הנבחר הוא המלכות · הנבחר ממיני המלוכה והיותר טוב מהם הוא המלך אשר לבדו ימלוך בצדק ובמשפט ואשר יגזור אומר כן יקום משא"כ השליטים הרבים שיתכן היות לקצתם איזה פניה לעות משפט למען הטיב לריעיהם וכ"כ בפשע ארץ רבים שריה : הרע יותר · הרע משלשתן הוא אשר במחיר ימלוך וינהוג רבנות על העם · כי אלה הרועים והראשי' אשר במחיר כבוד יורו לא יראו המועיל לעם כי אם המועיל לעצמם כי עם היותם נכבדים יתכן שלא ידעו בטיב הנהגת הממלכה : היציאה מן המלכות היציאה משווי ואמצע בממלכה הוא העריץ אשר אין נפשו להועיל לעם כ"א להועיל לעצמו · הפך המלך אשר מגמתו להועיל לעם לא לתועלת עצמו : אשר איננו בעצמו מספיק · כל מלך שאיננו מסתפק בטובו · ואינו מדמה בנפשו שאינו צריך לשום אדם ולשום דבר מועיל יותר ממה שיש לו · ולא ישים עין השגחתו כ"א אל העם להועילם · אינו מלך אמיתי : אשר הוא כזה · אולם אשר הוא כזה המלך האמור לפניו המספיק בעצמו הוא זה לא יבנית להטיב מועילים לעצמו כ"א לעם אשר תחת ידו : יהי' לקוח בגודל · מלך שאין לו די הסיפוק במה שיש לו הנה הוא לקוח בגודל ר"ל ברוחב לבו מהיות מלך : אמנם העריץ · גדר העריץ הוא הפך המלך המסתפק בטובו · כי כל מגמתו זה העריץ להועיל לנפשו ולא יהי' די לו כל הימים : גלוי הוא · מבואר הוא שהפך היותר טוב הוא היותר רע · ואם העריץ הוא הפך המלך היותר טוב · א"כ הוא העריץ היותר רע : כי הוא יוצא מאד · הוא היציאה מנקודת השווי מאד במלכ' עד כי יהי' הפך למלך האמצעי הטוב והוא ממשלה רעה יצאתו מן הנהגת המלכות הישרה אל העריצות ר"ל אל הנהגה באלמות : הוא עריץ · כל מלך רע הנוהג ממשלתו בזרוע כחו ולא ביושר נקרא עריץ אלם ותקיף : אמנם יציאה מהשולטנות · אולם היציאה מהשווי והאמצעי אשר למין הב' והיא ההנהגה אשר על פי יועצים הוא כאשר יהיו היועצים מעט ורעים כי ברוב יועצים טובים תקום תשועה עם והפך בהפכו : מחלקים אשר למדינה · יחלקו הטוב והכבוד אשר במדינה שלא כדת בקחתם הכל או הרוב

מעט ורעים תחת אלה אשר יהיו חסרים האמנם יציאת המהירית היא להמונית , כי הם שכורות כי היא תרצה רבוי וכן המהירית , וגם אשר יהיו שוים הכל אשר בכבוד , רע קטן הוא בהמונית , כי מעט תרחק מהשליטות אשר הוא מין מהמדינית , אך ישתנו מאד המדיניות וכן גלוי כי בנקל יצאו ויפסדו , אמנם יוכל אחד לקחת דמיונות אלו דרך משל בבתיהם , כי חברת האב אל הבנים הוא בצורת המלכות כי דברי הבנים הם משא האב , אמנם לזה קרא אומירוש לגופי"טור אבי , כי שולטנות האב כמו המלכות , אמנם באנשי פרס ימצא היות האב עריץ , כי ישתמשו בבנים כמו בעבדים , אמנם הוא כמו עריץ האדון לעבדים , אבל האדונים הם עושים בזה כראוי , וע"כ מזה אשר הוא יושר , אמנם מנהג פרס הוא חטא כי בדברים נבדלים ראוי לעשות השולטנות נבדלים , אמנם דברי האיש והאשה הוא דומה לשולטנות כי האיש לפי מעלתו ישלוט בדברים הראוים אשר לו ויתן לאשה הנאותים לה , והאיש אשר הוא מושל בכל , שב השולטנות מעט ורע , כי הוא עושה שלא כהוגן ואשר לא טוב וכאשר הם שולטות והם יורשות , לא תהיה השולטנות כפי המעלה כ"א בעבור העושר , והממשלה הוא כמו בשליטות מעט ורע , אמנם יראה אשר ממשלת

האחים

לעולם נמצאים אל בשולטנות ר"ל בגלות ובתוקף : תחת אלה , במקום הראשונים החסדים אשר מהם היתה היציאה לרע : היא להמונית , היציאה מן השווי והאמצעי בהנהגת הנכבדים , היא בהנהגת אנשי ההמון ועני בני עם : כי הם שכירות , כי גם ההמון בעני' בעבור מחירם כמו הנכבדים במחירם : כי היא תרצה ברבוי , ההמונית תחפוץ כבוד ורבנות כמו הנכבדים : וגם אשר יהיו שוים , אף בכל זאת אם יהי' זה שישוה ההמון עם הנכבדים בכבוד איננו רע גדול בהנהגת העם עג"פ : כי מעט תרחק , כי לא תרחקה היא זאת ההנהגה ההמונית מהנהגת המדינה כי לפעמים אם ההמוני ישיר סבותה יותר מהנכבד : א"כ ישתנו מאד : ומאלה השש מיני ההנהגה תשתנה ההנהגה המדינית מטוב אל רע : לקחת דמיונות , מהנהגת הבית נוכל לקחת משל על שש מיני הנהגות המדינה וזה כי מדרגת האב אל הבנים היא כערך המלכות על העם והוא הדבר שקרא אומי"רוש את גופי"טור המושל בעם כשם אב לסיבת האב וכמושל מדריגה אחת להם וכ"כ וישימני לאב לפרעה , ורומז אל ויקראו לפניו אברך ת"א דין אבא למלכא , והנה הישר באדם יפרנס את בניו וינהלם בדרך ישרה לטוב להם כל הימים כמלך ישר במדינה : אמנם באנשי פרס , אולם בין הפרסיים נמצאים בני אדם אשר ירדו את בניהם כעריץ על העבדים המעביד אותם בפרך : אבל האדונים , אף כי האדונים הרודים בעבדיהם עושים יושר אך לא אלו האבות עם בניהם שראוי לחמול על בניהם ולנהלם בנחת בצדק ומישרים : וע"כ מזה , לכן מזה המין בהנהגת הבית יש מנהיג ביושר את בניו כמו רוב ב"א , אולם הפרסיים האכזריים חוטאים בהנהגת בניהם , וה' אלה המינים ידמו למלך הישר ולמלך העריץ בהנהגת המדינה : אמנם דברי האיש , אולם הנהגת האיש ואשתו בבית ידמה להנהגת השולטנות אשר במדינה כי אם ישלוט כל אחד בשלו כיושר האיש בהנהגת הבית והאשה בגבולה זה ידמה לשולטנות הישרה ואם אחד מהם יעסיק בכל ר"ל בגבולה ובגבולה אזי ידמה זה לשולטנות מעט ורעים : והאיש אשר הוא מושל בכל , אם האיש ימשול בבית בכל גם בדברים הנאותים לאשה למשול בם כמו בדרכי התבשילים ובניה התבשילים לא טוב יעשה וגבר שב השולטנות בבית ע"י מעט ורעים : וכאשר הם , ואם הנשים ישלטו בכל גם בעניני משא ומתן וזה בעבור היותם יורשות נחלה מקרותיהם וכל מקנה קנין הבית להם הוא כמה כבר ברמז מעלת בעליהם ונוספה לעשירן ר"ל לנשים העושות כל אשר בבית וממשלת הבית שבה לשולטנות מעט ורע כאמור : אשר ממשלת האחים , אך ממשלת האחים בבית דומה לממשלת

פסיריים

האחים היא שולטנות מחוזית · כי הם שוים אמנם הם נבדלים כפי השנים · ולכן אם המרחק בשנים הוא גדול אין האהבה אהבת אחים · שולטנות ההמון הוא בוטח יותר לשוכנים מבלי אדנות כי אלה כלם המון שוים · ואשר ישלוט שולטנות חלושה כי כל אחד ממשלה ·

פרק אחד עשר

אמנם כפי כל אחד מהסדר המדיני יראה כי האהבה היא כאשר יהיה הצדק · אמנם למלך עם אשר תחת ידו בהעדפת עשיית הטוב · כי הוא עושה טוב לאשר הם תחת ממשלתו כי הוא טוב כי מחשבתו עליהם שיפעלו טוב כמו רועה הצאן · ולכן אמר אומירוש כי הוא רועה רועה העמים · וכזאת היא אהבת האבות אבל היא ברב גמילות חסדים כי הוא סבת הויתו אשר הוא נחשב לדבר גדול · ואשר גדלו ואשר למדו · כי בטבע הוא שולטנות האב על הם בניהם ולמלך על אשר הם תחת ידו · אמנם אלה הם ביתרון אהבה ובעבור זה יכובדו · אכן באמת באלה המעלות אין הדבר שוה כי אם כפי כל אחד כן תהיה האהבה · אבל האיש עם האשה תהיה אהבה כמו בשולטנות אשר היא למעלה · כי לטוב יתנו יותר טוב · ולא ימנעו טוב מבעליו כן אמנם יהיה צדק אמנם אשר הוא ·

מחיריים במדינה : כי הם שוים · האחים שוים ולא נירושת נחלה אך יבדלו בכבוד לפי רוב השנים והם כמו שולטנות המחירי' המבדלות זו מזו לפי הכבוד : אין האהב' · בענות מרחק הערך וגדלו תתבטל מהם האהב' כאמור בשביעי לזה המאמר : שולטנות ההמון · ושולטנות ההמון במדינה שהוא המין הששי דומה לאחים השולטים בבית בשוה שהוא שולטנות חלושה שכל אחד מאחים ימשול בבית כמו שכל איש ההמוני ימשול במדינה :

אמנם כפי כל אחד · אחר שביאר (בט' מזה) שחברות המדיניות באהב' קום יקומו · וגם אמר שהאהב' מתאחדת עם הצדק יחד · והקודם לזה ביאר ששת מיני ההנהגה אשר מעלת כל מין היא כפי גודל מעלת האהבה אשר בין המנהיג למונהגים ממנו · בא לבאר בזה כמות הצדק אשר בכל מין מההנהגה אשר לפיהו תערך האהב' אשר עמו נחוברת · והנה יאמר שכפי כ"א הששה מיני ההנהגה האמורים על הסדר הקודם תהי' מעלת האהב' כפי מעלת הצדק אשר בה : אמנם למלך · אולם כמות האהבה אשר למלך עם עמו · והוא המין הא' מההנהגה והיותר מעולה מכלם הוא כפי העדפת הטוב אשר הוא עושה לעמו : כי הוא טוב · המלך בטוב לבו ישים כל מגמתו שיפעלו עמו הטוב להם והוא ינהלם בצדק וביושר כרועה ירעה עדרו בנאות דשא ועל מי מנוחות ינהלם : וכזאת היא אהבת · וכמין זאת ההנהגה אשר באהבה היא הנהגת האבות לבנים אשר האבות יגמלו לבנים גמילות חסדים רבים ללמדם דעה והשכל ולפרנסם · ואהבת הבנים לאבות גדולה למאד בהיות האבות סבת הויתם ואשר גדלם ולמדם · וכן המלך ינהל וינשא את העם כאשר ישים מגמת פניו להטיב להם ולהישירם ביתרון הכשר ההנהגה המדיניים כי הבטחו שעמוד להם להצלית בכל עבודתם בבית ובשדה ולהיות כל מלאכתם בכשרון המעשה · אשר כן ירבו וכן יפרצו בכל דבר חכמת מדע והשכל · ועל הטעם להאהב את המלך ולתת לו כבוד והדר מלכות כפי כל טוב אשר גמלם ברחמיו וברוב חסדיו : אמנם אלה · אשר הוא המין היותר מעולה בההנהגה הם ביתרון האהב' מכל מיני ההנהגה הנשארים : כי אם כפי כל אחד · מה' האופנים ראוי לו שיטיב לאוהבו כפי הראוי לו ד"מ בן יכבד אב והאב מפרנס ומלמדו אומנות : אבל האיש · אך במין הב' מההנהגה שהיא הנהגת השולטנות הדומה להנהגת האיש והאשה האהב' והצדק בם לפי המעלה · כי הטוב יותר יקבל

הטבר

הוא בין האחים הם דומים לשוים · כי אלה הם מלמרי או ממדות שוות ברוב · והם דומים כמו למחירית · כי המדיניית ירצו להיות שוים · ולהיות אנשי אמת ולשלוט בחלקים על השווי וכן תהיה האהבה · אמנם במדינות הנפסדות כאשר אין בהם צדק ושמה הרשע · כן תהיה האהבה והרשע ·. והרעה מכלם מקום עריצות · כי אין שם אהבה כלל · כי כאשר לא ימצא דבר הוא כולל למצות ולמצוה (נ"א לְמְצַוֶּה וְלַמְצֻוֶּה) לא תהיה אהבה · וכן לא צריך כל אחד כמו ליוצר אל הכלי · ואשר הנפש אל הגוף ולאדון על העבד · כי יחזרו אלה משתמשים אל התועליות · אמנם האהבה איננה לבלתי בעל חי · ולא הצדק וגם לא מהסוס ואל השור ולא אל העבד כאשר הוא עבד · כי אין דבר משותף ביניהם כי העבד הוא כלי החי · והכלי הוא עבד בלתי חי · ועל כן כפי אשר הוא עבד אין לאדון אהבה עמו אבל כפי אשר הוא אדם כי יראה היות דבר אחד צודק בכל אדם וישתתף עם כל אדם שליט ברית ובתבונה · והאהבה אמנם תהיה כפי אשר הוא אדם · ולכן בשולטנות אשר לעריצים מחשבים הכל כעברים · אין שם אהבה ולא צדק · אמנם בשולטנות ההמונית ברוב תהיה אהבה · כי הם יביאו דברים רבים מועילים לכל ·

בשיתוף

השכר ביותר טוב לפעלו : בין האחים · אך במין הב' מההנהגה שהיא המחירית הדומה להנהגת האחים · ידמה להנהגת השוים : כי המדינית ירצו · כי המדינה המתנהגת בהנהגה המחירית ר"ל ע"י יועצים מגמתה להיות כל אנשיה שוים בחליפי מקח וממכר כפי שווי הקנינ' · כמו האחים בירושת הבית : במדינות הנפסדות · ר"ל ג' מיני הגליות האמורים בקודם שהם מפסידי ההנהגה · הוא כאשר אין ההנהגה בצדק כ"א ברשע : כן תהי' האהב' והרשע · · לפי כמות הצדק אשר במדינה לפיהו תפרוץ האהב' או הרשע : והרעה מכלם · שהוא היותר רעה מכל ההנהגות היא הנהגת העריצות ר"ל אשר ראשיה בתוקף יתמוכו והיושר נתון לתוקף ר"ל שהיושר יבחן לפי היכולת עד כי כל אשר יוכל עליו המושל לעשותו בחוזקת היד · · ישר יחשב עם היותו בבחי' בלמו עול : כי אין שם אהבה · כי כאשר לא ימצא דבר משותף בין המגיד והמצוה ובין המצווים ממנו : לא תמצא האהב' ביניהם · · בשכבר התבאר שסבת כל האהב' בין כל ב' האוהבים הוא השיתוף הנמצא ביניהם ובמקום שאין שתוף אין אהב' : לא צריך · · אין צורך המצוה אל עמו כ"א כצורך היוצר אל הכלי אשר הוא עושה ר"ל להשיג תועלתו מן הכלי · או כצורך הנפש אל הגוף שהגוף הוא לבד ככלי אומנות לה · או כצורך האדון לעבדו שאינו אלא לצורך העבודה אשר כל אלה אינם נצרכי' לפעולותיהם כ"א בעבור תועלותיהם : אמנם האהב' · · אולם כבר אמרנו (בב' לזה המאמר) שאהבת הדברים אשר אינם חיים לא תקרא אהבה · וכמו הצדק לכן אין אהבה וצדק בין האדם לסוסו ושורו או עבדו · בבחינת מה שהוא עבד · בהיות שאין דבר משותף בין בעל השור לשורו אין בין האדון לעבדו מצד העבדות (כ"א בבחי' מה שהוא אדם לבד) : הוא כלי החי · העבד הוא כלי אומנות שיש בו רוח חיים · וכלי אומנות זולתו הוא עבד בלתי ב"ח · וכבר התבאר שלא יתכן להיות בין הכלי לעושהו שום אהבה · לכן אין אהב' בין אדון לעבד בבחינת מה שהוא עבד : אבל כפי · אבל יתכן היות אהב' ביניהם בבחינת מה שהוא אדם כמו העבד שישתתף עם האדון בכח השכלי ובדת אחת · אך לא בבחינת העבדות : בשולטנות אשר לעריצים · לכן בהנהגת העריצות אין שם אהבה בין העריץ השליט ובין עמו להיותו חושב כל עמו עבדים לו להשיג מהם רק עבודה ותועלת · לכן אין שם אהבה וצדק כחק האדון עם עבדו כאמור : בשולטנות ההמונית · שהיא היותר מן המחירית תהי' לרוב באהב' וצדק כי מגמתם להביא התועלת לכל איש מהעם :

בשתוף

פרק שנים עשר

בשיתוף אמנם תהיה כל אהבה כמו שאמרנו ׃ אמנם יש אשר יחלק זה מצרף ורבה (נ"א מצד קורבה) ומצד התרבות ׃ אמנם המדינית גם אשר ממשפחה אחת ואשר יורדים הים באניות והדומים להם הם דומים למשותפים ׃ ויראה שהוא מחויב להודות זה ׃ וגם אלה יכדו אחר הולכי דרכים ביחד ׃ אבל אמנם אשר מצד קורבה יראה שהוא מינים רבים ׃ וכלם באים מצד האבות האוהבים הבנים באשר הם חלק מעצמם ׃ והבנים כמו שהוא דבר מהם ׃ אמנם יותר יודעים האבות הבנים (נ"א מהבנים) אשר הם מאלה ׃ ויותר הוא מהקרב אל הבא ממנו אשר הוא הבן ׃ כאשר העשוי אל העושה ׃ כי הדבר אשר הוא חלק ממנו הוא קרוב אליו כמו השן או השער או דבר אחר כמהו ׃ אבל החלקים אין להם קורבה עם הכל או פחות ׃ ועוד מרוב הזמן בהולד הבנים אז יאהבום אמנם אלה כשיעברו זמנים ובשכל ובחוש יכירו האבות ׃ אמנם מאלה השלשה הוא גלוי למה הבנים המה אוהבים יותר לאמותם ׃ והנה האבות אוהבים הבנים כמותם כי הם מהם כמו אחרים בהם ׃ אמנם הבנים אוהבים האבות כמו המלאכים

בשתוף . אמנם ׃ אחרי ביארו במה שקדם גדל האהב' ומשיגיה אשר מצד השיתוף שבין ב' האוהבים ׃ רצה לבאר בזה מין אהבה אחרת שבין ב' אוהבים והיא אשר מצד הקרובים או הגידול יחד ׃ ר"ל מי שהם ממשפחה אחת או שנגדלו יחד תהי' אהב' ביניהם ׃ ואומר בשיתוף ׃ ר"ל באהבה האמורה שסבתה דבר אחד המשותף בין ב' אוהבים כבר נאמר במה שקדם ׃ אמנם יש אשר יחלק ׃ אולם יש אהבה נחלקת מאהבת השיתוף האמורה ׃ והיא האהבה שסבתה קירוב וגידול יחד ׃ אמנם המדינית ׃ באמת בהנהגה המדינית באהבות אשר בין האוהבים תהי' ג"כ אהבת בני משפחה אחת ׃ ואהבת בני אומנות אחת כמו האהבה שבין חובלי הים ושאר בעלי אומניות אחת ׃ דומים למשותפים ׃ האהב' שבין בעלי אומניות אחת קדמה לאהבת השיתוף האמור בקודם ׃ ויראה שהוא מחויב ׃ וכאלו נראה לכל אחד מאוהבים שהוא מחויב לתת תודות לזה אשר באומנות אחת עמו ׃ וגם אלה ׃ וגם אלה בעלי אומנות אחת יסודר ג"כ מין האהבה אשר בין הולכי דרכים יחד ׃ אבל אמנם ׃ אך האהב' שסבתה קירוב הקרובים יהיה על מינים רבים ׃ וכלם נכללים עכ"פ תחת אהבת האבות לבנים אשר יאהבו אותם להיותם חלק מהם ר"ל עצם מעצמם ובשר מבשרם ׃ והבנים כמו ׃ אך הבנים יאהבו את אבותם בעבור היותם כמו חלק מהם ׃ אמנם יותר יודעים ׃ אך האבות יאהבו את בניהם יותר ממה שיאהבו הבנים להם ׃ לג' סבות א' שהאבות יודעים יותר שהבנים שלהם ממה שידעו הבנים שהם מאלה האבות כמו שהוא הענין בעושה עם העשוי ממנו שהעושה יודע את העשוי והעשוי בלתי יודע עושהו ׃ ב' בעבור היות הבן אל האב כערך החלק אל הכל ׃ והוא יוסד בטבע שהכל יש לו קירוב אל החלק אבל החלק אין לו קירוב עם הכל ואם יהי' לו קירוב יהי' לו קירוב פחות וגרוע מהקירוב אשר לכל עם החלק ׃ כמו שאנחנו רואים בטבע הלהב העולה מעלה ׃ באות נפשו החלק ממנה יטה מטה להדליק הנר הכבה המעלה עשן הפתיל ׃ ג' בעבור שאהבת האבות לבנים היא מרוב זמן יותר הרבה מאהבת הבנים לאבות ׃ אחרי כי האבות יאהבו את בניהם מיום הוולדן משא"כ הבנים שאהבתם לאבותם תתעלם אחר שיושלמו במוח והכרת השכל לדעת כי הם דורשי שלומם וטובתם או או תעיר אהבתם להם ׃ אמנם מאלה השלשה ׃ מהג' סבות האמורים בגודל אהבת האב לבן מאהבת הבן לאב יוודע למה יאהבו הבנים לאמותם יותר מאבותם ׃ א' הבנים יודעים את אמותם יותר מאבותם בעבור יניקתם וגדולם על ברכי אמותם ׃ ב' רוב חלקי האדם בשר ודם מרה ירוקה ושחורה ואדומה הם מן האם כאמרם ז"ל ׃ ג' אהבת הבנים לאמותם מרוב זמן הרבה יותר מאהבתם לאבותם ׃ והנה האבות ׃ יבאר הבדל האבות והבניהם ׃ ואומר

ואמר האבות יאהבו את בניהם כמו שיאהבו את עצמם / עד להיותם עצם אחד כי הם בשר מבשרם / והבנים יאהבו את אבותם להיותם מלאכתם ומעשיהם : אמנם האחים / ואהבת האחים ר"ל היא להיותם נולדים מעצם אחד והם דבקים ר"ל יתלכדו ולא יתפרדו : אמנם דבר גדול / אולם זה כלל גדול באהבה שיהיו האוהבים מגודלים יחד בזמן אחד / כי המגודלים יחד ישתתפו במדה אחת הגורמת האהבה כמו שהתבאר : לאשר גדלו יחד / כי האחים הם בני איש אחד אשר הורם ואשר למדם להתנהג בהנהגה אחת ובמדות אחדים : ושאר הקרובים / וכן כל הקרובים שרשם באחוה / ולכן נקראים הקרובים בשם אחים / כמו שרגן ז"ל לומר בענין היבום / והוא מטעם דביקות בדברי חז"ל כי הקרעים מתאחים : אל המקור / ר"ל אל האב ואל המוליד כי שני בשני הם יותר קרובים משני בשלישי וכיוצא בזה בשאר הקרובים : דבר טוב / אהבת בני אדם לאל ית' ובנים לאבותם היא בעבור עשותם דבר טוב ומעולה עמהם כי הוא סבת הויתם במציאות וסבת למודם דעה והשכל / והידיעה היא ראשית דרכי האל ועוונותיו עם בני האדם אשר בה יגדלו מב"ת : יותר התיחד / אהבת הקרובים היא יותר מיוחדת מאהבת זרים הרבים : אחוה אשר היא / אהבת הקרובים תחלק לב' מחלוקות א' אשר היא בעצמה ר"ל אהבת הקרובים / ב' אהבת המגודלים יחד אשר ידמו לקרובים באהבתם זא"ו : אשר הם חסידים / משא"כ הרשעים שלא תמצא האהבה ביניהם אף בהיותם אחים בני אב אחד כי אין אהבה ואין שלום אמר ה' לרשעים ככתוב יתפרדו כל פועלי און / וכמבואר בס' הקודמי' : וכפי זה הערך / כפי הערך האמור הכי' אהבת הקרובים אשר לא מאשר בשר המה ר"ל שאינם איש ואשתו / אך אהבת איש ואשתו איננה כפי אהבת הקרובים האמורה שסבתה ההתדמות במדה וגלימוד אף בגידול יחד / אבל היא בטבע / וזה כי האדם הוא בעל חברה יחידים עם יחידים יותר ממה שהוא בעל חברה כוללת עם כל בני המדינה / וחברת הבית היא קודמת בזמן ובטבע לחברת המדינה / וראשית חברת הבית היא חברת האשה והולדת הבנים שכנו ונשבו אחיו יחד / וגם לשמור וזמן בעלה דברים [illegible]

המלאכים (נ"א המלאכות) מהם / אמנם האחים זה לזה כי הם נולדים מאחרים והם העצמות זה לזה יעשו דבר אחר / ובעבור זה יאמרו שהם מדם אחד ומשרש אחד / ואלה הם דבר אחד בשום צד ובלתי נבדלים / אמנם דבר גדול לאהבה היות גדלים יחד ושיהיו קרובים בזמן / כי הקרובים בזמן הם קרובים אוהבים זה לזה והגדלים יחד הם ממדה אחת / ובעבור זה אהבת האחוה היא דומה לאשר גדלו יחד / אמנם בני בנים ושאר הקרובים הם באי' מאלה אשר היו קרובים / ובעבור זה הם קרובים כי הם באים מאנשים אחים / ומאלה קצתם יותר רחוקים וקצתם יותר קרובים כפי אשר הם רחוקים או קרובים אל המקור / אמנם תהיה אהבת הבנים לאבות ובני אדם לאל ית' כמו דבר טוב ומעולה / כי עשו דבר טוב ומעולה בהויתם ובפרנסתם / והם סבת היותם מלומדים / והנה זאת האהבה תהיה בה ההנאה ותועלת יותר מאשר לזרים כמו שהוא יותר תיחם (נ"א תתיחד) / אמנם תהיה באהבת אחוה אשר הוא ואשר גדלו / ויותר כאלה אשר הם הסידים ודומים בכל / וכל אשר יהיו יותר קרובים במולדתם הם אוהבים זה לזה ויותר כשהם ממדה אחת / אשר הם מלומדים מאחרים דומים / ואשר נסו זה את זה זמן רב / זאת האהבת היא עומדת וקיימת / וכפי זה הערך תהיה האהבת בשאר הקרובים / אמנם יראה כי אהבת האיש והאשת היא כפי הטבע / כי האדם הוא בטבע בעל חברה יותר מאשר הוא מדיני / ויותר ראשון והכרחי הוא הבית והמדינה (נ"א מהמדינה) ולהוליד בנים הם שוכנים יחד / כי לשאר הדברים אשר לצורך החיים / כי נגלוי הוא כי הפעולות הן חלוקות כי מהן ראויות לאיש ומהן לאשה

צורך

האשה ׳ ולכן הם מספיקים בחיים בשומם הדברים המיוחדים לכל אחד משותפים ׳ ובעבור זה יראה כי בואת האהבה מועיל ומהנה ׳ ותהיה ג״כ בעבור מעלה ׳ אם הם חסידים כי תהיה מעלת שניהם ׳ וישישו בה ׳ אמנם הבנים הם לחבור ובעבור זה אשר הם עקרים מהרה יפרדו ׳ כי הבנים טוב משותף לשניהם ׳ כי יתחברו שניהם וישמר השתוף אמנם איך ראוי להיות האיש עם האשה ובכלל האוהב עם האהוב לא יראה הנה ׳ כי אשר הוא צדק ׳ כי לא יהיה דבר אחד אהוב לאוהב ולנכרי ולאשר גדל אותו ולתלמיד ׳

פרק שלשה עשר

לפי שמיני האהבה שלשה כמו שאמרנו תחלה ׳ ולפי כל אחד מהם יהיו שוים ומהם עודפים ׳ כי אמנם אשר הם יחד טובים הם אוהבים בשווי והיותר טוב לאשר הוא פחות טוב ׳ וכן אמנם בהנאות ובעבור המועיל משתוים בתועלות ונבדלים ׳ אמנם השוים ראוים לעמוד בשווי והשוות באחדים אמנם אשר אינם שוים ראוים לסדר היתרונות כפי הערך ׳ אמנם יהיו הוצאות

לורך לחיים ׳ אשר מפעולות הבריאות מהן מיוחדים לאיש כמו חרישה וזריעה ׳ ומהם מיוחדות לאשה כמו טויה ואפיה כאמרם ז״ל ע״פ אעשה לו עזר כנגדו אדם מביא חטים חטים לוסס וכו׳ : הם מספיקים ׳ האיש ואשתו מספיקים לרכי הבית בשיתוף פעולותיהם יחד הוא במלאכתו והיא במלאכתה כאמור : בזאת האהבה באהבת איש את אשתו ירויחו טוב המועיל וטוב הערב והמ׳ ג״כ ׳ ופעמים ירויחו גם טוב המעשים והמדות המשובחות אם יהיו שניהם חסידים ויפרשו במדת החסידות : הבנים הם לחבור ׳ לידת הבנים היא סבת ההתחברות האיש ואשתו והעד שהעקרים אשר לא יולידו יתפרדו ׳ והנה הבנים הוא הטוב המשותף לשניהם ׳ וזאת הכרחה חיים עם האשה ׳ כי מתנרקם יחד יפרוץ הטוב הנייתי במאד מאד ׳ ואמרו ז״ל בשרי בלא אשה שרוי בלי שלום וכו׳ : לא יראה הנה לא יתבאר בזה כי אין זה מקומו לבאר איכות האהבות לפי משיגיהם ׳ בלתי אם לבאר פה איכות הצדק בכל אהב׳ ואהבה למינה : כי לא יהי׳ ר״ל ׳ כי אין הצדק שוה באהבות שונות כל שלא תהי׳ אהבת האוהב שוה לאהבתו את איש הזר וכן לא תשוה אהבת האוהב לגדל כמו כם אהבתו לתלמידו וחילוף ׳ זה הצדק לבד לא לבאר בזה אך לא איכות כל אהבה בפרט כי אין זה מקומם :

לפי שמיני האהבה ׳ ברצותו לבאר איזה משיג אהבת המועיל תמ״ל ביאר האהבות למיניהן לכן יחזור מענינם בזה הפ׳ ואומר כבר הגבנו גבולות מיני האהב׳ למספר שלשה שהם הטוב המוחלט לכל אדם ׳ והמועיל לאדם מבלעדי אדם ׳ והערב המהנה לטעמו : ולפי כ״א מהם ׳ ובכל מין מהב׳ מינים יהי׳ פי שנים בחלוקות האהב׳ ׳ א׳ שוים ר״ל שכל אחד מב׳ האוהבי׳ יאהב את רעהו כשיעור מה שהוא אוהב אותו ׳ ב׳ עודפים ר״ל שאחד מעדיף לאהב את רעהו יותר ממה שהוא אוהב אותו ; אשר הם יחד טובים ׳ המטיבים ר״ל בשוה תהי׳ אהבתם שוה : והיותר טוב והמטיב לרעהו יותר ממה שהוא מטיב לו תהי׳ אהבת המטיב יותר יקירה מאהבת המטיב פחות וזה אמנם במין הא׳ שהוא אהבת הטוב : וכן אמנם ׳ פי שנים בחלוקת כאלה יהיו בב׳ מינים הנשארים שהם הערב והמועיל יהיו בכל אחד מהם אוהבים משוים באהב׳ ואוהבים נבדלים זה מזה באהבה כי האחד מרבה להטיב ; אמנם השוים ׳ יכל ב׳ אוהבים המטיבים זה לזה בשוה ראוי להם להשוות באהבה או במועיל והב׳ פוחת : ואשר אינם שוים יעריכו האהבות עם הטובות ׳ ר״מ המטיב אהבתם מזה לזה עד שתהי׳ לאחדים . ׳ הכופל כפל אהבה כפי לרעהו כפל מה שהוא מטיב לו ראוי שהמקבל טובה כפולה יאהב את המטיב ׳ אולם בחין אהבת המועיל ׳ לכן אמנם יהיו הוצאות ׳ ריב ותלונה שם שיאהב הכופל אותו :

בין

הוצאות ותלונות. באהבה אשר היא לתועלת. אשר בה לבדה או על הרוב כפי הראוי. כו אמנם אשר אוהבים בעבור המעלה הם מוכנים לעשות טוב זה לזה, כי באלה המעלה והאהבה יפעלו אשר לא יהיו שם הוצאות ולא מריבות כי אין אחד מהם שיעציב לאוהביו ולעשות (נ"ס ולעשה) לו טוב, אבל אם הוא מרצה הוא יחזור ליתן לאשר עשה לו טוב: ואם אחד מהם הוא מעריף, אמנם כאשר תנתן לו שאלתו לא יצה על אוהבו כי שניהם יתאוו טוב., אמנם הם באלה אשר בעבור הנאה.:. לא תהי' תלונה בו לשניהם תיעשה תאותם והם שמחים בשכנם יחד, אמנם יראה אשר הוא התול המתלונן אשר לא יקבל הנאה באשר יוכל לסור משבנו עמו, אמנם אשר בעבור תועלת יהיו בו הוצאת ותלונות, כי הרגילים בתועלת זה עם זה תמיד הם צריכים דברי' רבים, והם יחשבו אשר יהי' להם פחות מהראוי ויתלוננו, כי כל הדברים אשר הם צריכים לכלם הם ראוים אשר יהי' להם, אמנם המשלמים גמול אומרים אשר לא יוכלו למלאות כל הדברים אשר הם צריכים המקבלים, אמנם יראה כפי מה שנאמר כי הצדק הוא ב' מינים, הא' אינו כתוב והב' בפי הדת, גם אשר הוא כפי התועלת ממנה בעבור המדות ומגונה היא דתית, וע"כ יהיה אלה ההוצאות יותר באשר לא יחליפו כפי זה ויתפרדו, אמנם

הרדתית

וביניהם האוהבים: אשר בה לבדה, באהבת לבד תהי' מריבה ובשאר מיני האהבה לא תהי' מריבה כל עיקר או אם תהי' בשאר מיני האהבות מריבה תהי' על המעט עכ"פ ובמועיל על הרוב תהי' מריבה: כי אמנם, יבאר סבת העדר המריבה בשאר מיני האהבות ואומר באהבה שמפני השתוות המעלה וטוב המדות בשני האוהבים לא תהי' מריבה יען היות שניהם נכונים להטיב ז"לז כפי שמעלה בלי תוספת או מגרעת עד אשר מקום לריב ומצה כי כבוד לאיש מדה שבת מריב: כי אין אחד שיעציב, ירמוז למין אהבת הטוב ויאמר שגם כה לא יתכן היות מריבה וזה כי אין שום מקבל טובה מכעים את העושה עמו טוב, אבל אם המקבל מרוצה לקבל מיד הנותן יחזור המקבל להטיב עם הנותן ולא יהי' ביניהם מצה ומריבה אף כי יעדיף באחד להטיב בהיות שתנתן לכל אחד השאלה אשר שאל למלאות תאותו בטוב אשר שניהם יתאוו: אמנם גם באלה, גם בטוב בערב לא תהי' תלונה ומריבה בהיות שהמהנה והנהנה יתענגו במילוי תאות שניהם כמו שיתענגו באיש ואשתו בשכבם יחד: אשר הוא התול, כי לחוק הוא שיריב הנהנה בעבור רצונו למלא תאותו בעונג, אחר שיש ספק בידו לסור מהנאתו: אמנם אשר בעבור תועלת, אך באהבת המועיל יהיו מצה ומריבה לפעמים בין האוהבים, וזה כי המקבל בעבור נרצו לכל מועיל ובעבור רגילתו לקבל מרעהו קצת מועילי' יאמר שהוא ראוי לקבל ממנו כל הנריך לו והמשלמים גמול ר"ל הנותנים יאמרו שאינם יכולים למלאות כל מחסורם וערך השיווי לא יוכל לשפוט מישרים להשוות המועילים אשר מאיש לרעהו לכן תצא התלונה והמריבה: אמנם יראה כפי מה שנאמר, יבאר מה זו נסבה לריב ופגע שיקרה בין אוהבי אהבת המועיל וזה כי הצדק אשר האהבה קשורה בו כאמור (בי"א מזה המאמר) שפי שניס לו במין א' נלתי כתוב ר"ל אינגו דתי ב"א טבעי השוה לכל העלם נאחם על פי מדותיו המוטבעים בנפשו ב' דתי ר"ל הצדק אשר כתוב הדר הוא בדת ותקנת מדינה ומדינה בישרה לפי הסכמת מניחי הנימוס והתקנות לכן תהי' האהבה הקשורה בצדק ג"כ ב' מינים כמוהו: גם אשר, לכן בהכרח גם הצדק אשר באהבת המועיל יחלק לשני מינים הנזכרים, א' המועיל בעבור המדות הנפשיות, ב' המועיל אשר כפי הדת אשר לכל מדינה ומדינה: וע"כ יהיו אלה ההוצאות, לכן תהיינה ההלאות והמריבות כאשר לא יחליפו האוהבים טובותיהם זה בזה כפי הצדק לשני מיניו ויתפרדו האוהבים ויבוא בהעדר הצדק האמור: אמנם הדתית, יבאר פרטי ב' מיני הצדק אשר במועיל ואמר הצדק הדתי נוהג

במשא

קותית היא במשא ומתן בדברים · אמנם ממנה היא מכירה ונתינה מיד ליד וממנה ארוכה בזמן אבל אמנה היא באמירה זה תחת (נ"א זה) · אמנם בזאת ההוב הוא גלוי ואינו מסופק אבל יש בו הרחבת זמן מאהבה · ובעבור זה אצל קצת זאת אינה במדינית (נ"א רפ"ט אינה חולה בדייני). אבל יחשבו כי הוא ראוי לאהוב אשר הם משתתפים באמונה · אמנם אשר כפי המדה אינן בדברים כי אם באשר יתן לאוהב יתן לאחר · כי אמנם הוא נותן הוא מבין אשר יקבל שוה או יותר כאלו אינו נותן כי אם משאיל · ואם לא יושב לו בשוה יתפרדו ויצרה עליו · זה יקרה בעבור כי הכל ישבחו על ההוב הטוב אמנם יתברו (נ"א רפ"ט יבחרו) המועיל · כי הטוב הוא עשות טוב ע"מ שלא לקבל פרס · אמנם המועיל הוא לקבל פרס · אמנם אשר הוא יכול ראוי שישיב כפי מעלת הדבר אשר קבל ובלב טוב כי אין לעשות את האוהב בלתי מרוצה · והנה זה החטא בתחלה אשר קבל מאשר אינו ראוי · כי לא קבל מאוהב ולא מאשר עשה זה בעבורו · כי ראוי להשיב גמול כמו שהוא כאשר הוא מקח וממכר · אבל (אינו) ראוי להביט אם יכול להשיב גמול ואם

לא

במשא ומתן במכירות במחיר מזומן או בהקפות וכן הן הדברים הנקנים באמירה ממש לאמר זו הסחורה תחת אלה המעות או זו הכלי תמורת זו הכלי · וזה במחיר מזומן או בהקפה ובהרחבת זמן הפרעון : אמנם בזאת · וגם בזאת ההקפה החוב מבואר כפי המדובר ביניהם ואיננו מסופק כמו החוב אשר במין הצדק המועיל אשר לפי המדה הנעשה בלי אמירה כ"א במחשבה כאמור למטה : הרחבת זמן מאהבה · ... שהוא מרחיב זמן הפרעון לאהבת המועיל תחשב כפי מין הצדק הדתי : אצל קצת · אך קצת יחשבו שאין זו האהבה והצדק ממין המדיני ר"ל הדתי כאמור · אבל יחשבוה למין הטבעי והמדותית יען היות זה מן הראוי בטבע מדת הנפש היפה לאהוב העוסקים במ"ומ באמונה · והר"פט גורס מולא בדיינים · פי' אין ראוי למקיף לשפוט עם ב"ם אצל הדייני' כ"א לפרשו מעצמו בזמנו כי הראוי לאהוב העסק באמונה · ומה שכתבנו הוא הנכון לפי המשך הענין : אמנם אשר כפי המדה · אולם המין הב' מהצדק שהוא כפי טבע יושר המדה האנושית אינן בעונות הנחלפות מזה לזה בדברים ר"ל באמירה כמו בעונות הנחלפות בצדק הדתי האמור אבל הם נקנות במחשבה טובה כמתנת הנותן במתנה דבר מה לאוהבו : כ"א כאשר יתן לאוהב ... לא יבטא בשפתיו שע"מ לקבל פרס הוא נותן מתנה כ"א כמו שיתן לאוהבו כאשר כן יתן לאחר בלי דיבור ומבטא : כי אמנם הוא נותן · כי אמנם יש נותן טוב במתנה לרעהו להיותו מבין ר"ל מחשב דרכו שיקבל טוב מהמקבל שוה לטובו או יותר מטובו וזה לא יחשב כנותן מתנה כ"א כשואל ע"מ להחזיר אשר אם לא יושב לו טובו מאוהבו המקבל בשוה כפי אשר נתן יתפרדו אלו האוהבים מאהבתם ויצא עליו ר"ל יריב בו : זה יקרה · וסבת זו המלה והמריבה אשר יקר מקרים בזו המין מהאהבה והצדק הוא לאיות שהכל ישבחו המטיבים לרעיהם בטוב מה במתנה ע"מ שלא להחזיר כי הנותן בזה הוא בעל נפש נדיבה וטובה : אמנם יבחרו · אך בעבור השכם יתאוו לאחוז במדתה אמנם הכילות יעמוד כנגדם לכן יבחרו להטיב בטוב המועיל שגדרו מתנה ע"מ להחזיר שוה על כן יצא משפט מעוקל בהורת השינוי ויבוא מזה ריב ותלונה : אמנם אשר הוא יכול · אולם מי שהוא בעל יכולת להשיב גמול כפי מעלת הטוב ושווי אשר קבל ראוי שישיב : כי אין לעשות · כן לא יתרצה האוהב כאשר לא ישיב לו כלל או אם ישיב בלתי שוה : והנה זה החטא · כבר חטא המקבל בתחלה אשר קבל טוב מאר עין אשר לא אוהב לו ולא הטיב בעבורו כ"א בעבור החזרה : כי ראוי להשיב · אך כן ראוי להשיב גמול טוב על כל טוב שקבל כמו שהוא שוה : כאשר הוא · כמו בהקפת מקח וממכר : אבל ראוי להביט · כל מקבל טוב מרעהו עליו לדעת אם ואל להשיב טוב כפרעו יקבל ואם אינו יכול להשיב

אינו

אמר אך הראוי לקבל : ר"ל ראוי בתחלה . . . אם ראוי לדעת בתחלה אם יוכל להשיב . גם להבין אם מצד הנותן אם נותן ע"מ להחזיר או שלא להחזיר . אם שויו של הטוב אשר קבל אם יוכל הנותן לסבול שיהי' מתנה שלא ע"מ להחזיר או אם גדולה היא עד שלא יוכל לסבול בבלתי חזרה . או אם המקבל יוכל לסבול היות בלי הגמול את כל זה ראוי לתת לב מאתם בתחלה ר"ל בעת שקבלם אם יקבלם או לא יקבלם : אמנם יהי' ספק . אולם יש לספק אם הוא ישיב המקבל כנגד הטוב שקבל ר"ל אם יחשב זה השוה לפי שורת הנותן עד שאם איש גדול הוא הנותן יהי' שכרו הרבה על פי פעלו ואם קטן הוא בא בשכר מעט והכל הולך אחר עשיית העושה או יעורך השווי בערך אל המעשה עצמו בחינת גדול או קטן : ואם המקבלים . ואם המקבל מגרע ואומר השווה באמרו כי קטן הוא ושי' יכול למצאו אצל אחרי' בזול : והאחרים . ר"ל הנותנים אומרים הפך זה שהמתנה גדולה ושוה הרבה וכי באה להם בטורח רב ובסכנות : לכן השוה אהבה . ע"כ לצאת מידי הספק האמור יהי' כישום שווי הטוב המועיל לפי שווי התועלת אשר הי' למקבל . כי די שישיב שווי הצורך והעזר אשר נעזר בו : ואמנם ישיב . אך עכ"פ ראוי להחזיר הטוב אם בשווי או בתוספת כפי מה שיתרצה הנותן כי אין לעשות בלתי מרוצה כאמור למעלה : אולם היותר טוב . היותר טוב לשער החזרה לפי מעלת הנותן ר"ל לפי נדבת לבו אם הוא ממין המ' . כי אין שם מריבות ותלונות אחר שכבר נדבה רוחו אותו להטיב שלא ע"מ להחזיר אשר ע"כ ייטב בעיניו חזרה כל דהו : דומים לבחירת העושה . ר"ל כמו שהנותן נתן בנדבת לבו כן ישיב המקבל בנדבת לבו ואפס בחינה לשווי הטוב בבחינת עצמו כי במדת הנדיבות הולכי' אחר הבחירה השכלית :

לא יכול ולא היה (חנותן) וראוי לקבל ממנו . ויהיה ראוי בתחלה לדעת אם יכול להשיב ולהבין ממי הוא מקבל הטוב ומה כי באלה יכול לסבול או לא . אמנם יהיה ספק האם ראוי למקבל לשער התועלת ולחשיב כמוהו . או עשיית המטיב והעושה . ואמם המקבלים דברים כאלה ממעיטים ואומרים אשר קבלו מהטובות אשר היו קטנות להם ואשר היו יכולים לקבלם מאחרים והאחרים אמנם בהפך כי הדברים האלה היו גדולים אצלם וכי לא נמצאו אצל אחרים וכי מצאה יהבם אותם עם סכנות או עם דברים כבדים . לכן תשורת באהבה אשר היא בעבור המועיל השיעור הוא תועלת המקבל . כי זה אמנם היה צריך לו ודי לו אשר ישיב שוה לעזר אשר זה . ואמנם ישיב לו כאשר קבל או יותר . אמנם היותר טוב באלה אשר הם כפי המעלה . כי אין שם הוצאות ולא תלונות . אמנם השיעורים הם דומים לבחירת העושה כי עיקר המדה והמעלה היא בבחירה .

פרק ארבעה עשר

אמנם המאוהבים הם חלוקים באלה אשר הם כפי עלוי . כי כל אחד מהם יראה לו היות ראוי להיות לו יותר . וכשיהיה זה תתפרד האהבה כי יחשוב באשר הוא יותר טוב כי ראוי להיות לו יותר כי לטוב ראוי לתת לו יותר . וכזה יהיה במותר מועיל

אמנם המאוהבים . כי ימצא יחו לאמר מקיימי שהאהבה ומפסידיה למינים האמור . קצת מהאוהבים חלוקים זה מזה במחשבה בענין גודל מעלתם וערכם . וזה כי מן המבואר שאם איש מעולה ונכבד יערוך את עצמו להטיב לפחות ונודע באנשים . שפחד כפול הרבה מטירחת הפחות להטיב בטובה שהיא בעיניה על כן יאמרו המעולים והשלימים כי ראוי להם לקחת יותר בטוב ובכבוד המועיל בשכר טובתם לדלי הטעם ולולי כפם יחשבו הפך זה כמו שיבוא : וכשיהיה זה . והיות זה הרעיון מעולה על לב כל אחד מהאוהבים תפרד אהבה ביניהם : ובזה יהי' בעבור מועיל . וכזה יחשב בטוב המועיל

המועיל כי באשר הוא עוזר מועיל. (גכן) לא יאמרו
שהוא ראוי להיות לו שוה. כי זאת היתה עבודת עבדות
לא אהבה. אם לא כפי מעלות המעשים אשר הם
מאהבה כי יושבו כאשר הוא בשיהיה הממון כי
יקבלו דברים רבים הגונים נכבדים הבים. וכן ראוי גם
באהבה. אמנם הדל והקש יאמרו בהפך כי האוהבי'
הטובים ראוי שיספיקו לדלים. כי יאמרו מה תועלת
שיהיה אוהב לטוב ולשליט אם לא יקבל דבר. אמנם
יראה כי שניהם יעשו ערך ראוי על יושר. והאות לכל
אחד מהם לתת (יותר) מאהבה לא מדבר אחד. אבל
למשולה מהכבוד ואמנם לדל מהעושר כי אמנם
למעלה ולעשיית טוב ראוי לתת כבוד אמנם לדלות
עזר ממון. וכן יראה שיהיה זה בישוב המדינות כי
לא נכבד באשר לא יתן דבר טוב לכלל כי ינתן
הכללי לאשר יעשה טוב לכלל. אמנם הכבוד הוא
כללי. ואינו נקל אשר יחד יקבל מהם אחד העושר
והכבוד. ובכלם אין אחד שאם אמנם לאשר הוציא
ממון יתנו כבוד ומתנות למקום ממון. ואשר כפי
הראוי ישוה ויושיע האהבה. וכן גם כן בחברת
הבלתי שוים כי לאשר הוא מועיל בממון או
במעלות ראוי לתת לו כבוד ויתן כאשר אפשר. כי
האהבה תדרוש האפשרי לא כפי מעלת כל אחד.
כי אי אפשר בכל הדברים. כמו שהוא בדברים אשר
הוא לבדו האל יתברך או האבות. כי אין אחד
יוכל להשיב זה כפי המעלה. לאשר כפי כחו הוא
משתעבד

המועיל : כי באשר הוא עוזר מועיל / אין המועיל יותר לא שוה עם המועיל אחות בטוב : פי' זה פי' עבודת / כי אם היה טוב בגמול המוסיף עם המוסף במועיל או יהי' תוספת המועיל עבודת עבד ר"ל עבדות של חנם : אם לא כפי / אם לא ישוב גמול כפי מעלת וטוב המעשים אשר עשו מהאהבה יחשבו התועלת כעבודת עבד בלי שכר : כי יחשבו / להיות שהאוהבים יחשבו טובותיהם כמו שיחשבו המשתתפים בממון בעסק מו"מ / שהנותן לתוספות יותר ממה שחבירו מקבל ריוח יותר : וכן ראוי / אשר בן הראוי לחשוב בטובות הנעשים מזה לזה באהבה : אמנם הדל / אבל הדלים יאמרו שלא ישוב גמול לעשיר המועיל אותם כי יאמרו מה בלע באהבתם לנגיד. גם לעשיר אם לא יגנה אותם בטוב המועיל : אמנם יראה / והנראה לעשות ערך ישר בין דל לעשיר : ונראוי לכ"א מהם / ראוי לכל אחד להעניק כפי הראוי ולא תהיינה הענגות מדבר אחד כ"א הדל יתן למעולה ולעשיר כבוד / והעשיר יתן לדל עזר ממון ועושר : וכן יראה שיהי' זה ביושב / ונאוי לדבר שנושב המדינה נהגו להחליף ולהמיר הכבוד שהוא ענין כללי במעשה הטוב הכללי : ר"ל שנותן דבר טוב לכלל העם והקיבוץ במדינה יכובד בכבוד הכללי : ואינו נקל / אך לא בקל יתנו העושר והכבוד שניהם יחד גמול לאיש אחד : ובכלם אין אחד / ובכל האוהבים אין אחד שיתן שניהם העושר והכבוד לאוהבו : שאם אמנם / אבל אמנם לאשר הוציא ממון על אוהבו יתנו לו כבוד או מתנות במקום הממון שהוציא : ואשר כפי הראוי / ואשר יתנו כפי הראוי ישוה הכבוד כנגד הממון : ויושיע האהבה / ובזה יעזור את האהבה להיות מתקיימת בין האוהבים : וכן ג"כ בחברת הבלתי שוים / ר"ל באהבה שבין עשיר לדל / ראוי לדל לתת כבוד לעשיר שוה בערך אל הממון שנתן העשיר לדל :

ויתן כאשר אפשר / יתן הכבוד כפי האפשרי למכבד לא כפי הראוי למכובד כי א"א לפעמים לתת כבוד למכובד כפי הראוי לו / והנה בהיותו גדול המעלה מאד עד אפס כבוד המכבד נחשב בערכו : תדרוש האפשרי / גדר האהבה להועיל לאהוב כפי אפשרות כח המטיב / והרב כפי כחו אף כי מעט הוא בבחינת המקבל / רב יחשב : כי א"א / כי א"א בכל הדברים לכבד האוהב כפי הראוי לו בבחי' טובותיו : כמו שהוא / כמו שהוא בדבר הכבוד הניתן מאדם למקום ב"ה או לאביו / שאין הכבוד שוה כלום בטובות הבורא על האדם או בטובות האב על הבן / ואין שום אדם יכול להשיב כמו אל ככל. הטובה אשר הוא עושה עמו : לאשר כפי כחו / אך המשתעבד את עצמו
לתת

משתעבד יראה כי הוא חסר · ולכן באמת יראה כי אין ראוי לבן לכחש באב · כי ראוי לתת לאשר הוא אב · ולא יוכל אדם לעשות דבר שיהיה במעלות הדברים שכבר קדמו ואשר נעשו · ועל כן הבן תמיד הוא חב · ואמנם אשר להם חבו הכח בידם לעזבו וכן האב · אמנם לזה לא יראו בשום צד בן נזור מאבין אם לא יהיה בקצה הרעה · כי בלא אהבה הטבעית דבר אנושי הוא שלא ידחה הנעזר · אמנם מזה ראוי לברוח או לא יתן לו דבר כי יעשה יותר רע · רבים ירצו לסבול למאמרים (נ"א מאחריב) טוב ויברחו מעשותו כמו אם יהיה בלתי מועיל · (נ"א ומאלה) אמנם נאמר זה השיעור

נשלם מאמר שמיני

לתת כבוד לאוהבו כפי כחו לבד הרי זה משובח ונקרא חסיד : כי אין ראוי לבן · אין ראוי לבן לבזות את אביו או להרע לו בעבור רוב טובותיו עמו : ולא יוכל אדם · אין מי יוכל לתת כנגד לאל יתברך או לאביו כבל הטוב אשר גמלום מקדם ככתוב במה אקדם לאלהי אכף לאלהי מרום וגו' : וע"כ הבן תמיד הוא חב · לכן חייב הבן תמיד בכבוד אביו : אשר להם חבו · אולם הנושים בהם טובותם יש כח וספק בידם לעזוב המשא אשר הם נושאים בו ולמחול להם החוב : וכן האב · וכן יש כח באב למחול כבודו לבנו : אמנם לזה · בעבור שהבן חייב תמיד בכבוד אביו בעבור הטובות שהקדימו אביו כאמור לכן לא נראה לעולם בן נזור ר"ל נפרד מאביו בל יטיב לאביו · אם לא שיהיה הבן בתכלית הרשע : כי בלא אהבה · כי גם אם לא תעזור לזה המדמה שאהב' הטבעית ר"ל אהבת הבן לאב ואהבת הנעזר לעוזרו · הנה זה מחויב מצד השכל האנושי שלא ידחה הנעזר את עוזרו מקדם אף כי הבן את האב : מזה ראוי לברוח · ראוי לברוח לבלתי התחבר לנעזר הבלתי עוזר את עוזרו · כי אם מלאו לבו לבלתי עזור את עוזרו ולהרע עמו · אף כי להתחבר עמו יתכן שירע יותר : רבים ירצו לסבול · רבים יחפצו לקבל טוב מרעיהם ויברחו מהטיב גמולם להם : כמו אם יהי' · ירצו את עצמם כאלו לא הועילו להם מעולם : ומאלה · ומאלה האהבות כבר נאמר נוה המאמר זה השיעור :

ושהאמור נוה המאמר תדע ובחנת גדרי האהבה והרחמים המשמשים לפעמים כמובן אחד ככתוב ארחמך ה' כי' אהבך · מה ראה מניח הלשון לשום בשם רחמים בלשון רבים לעולם ומה הביע אשר לבנות צורת האהבה בשם רחם · לכן תדע כי גדר האהבה היא תאות הנפש לידבק בדבר הטוב לה אולם רחמים בדרך הוא תמי' הנפש ועלצונה בראותה דרך להגותה · וכל אהוב הקרוב יותר יגדלו כרחמים יותר במה נרצו · ולפ"ז יסי' זה הכח הנפשי מורכב מב' כחות נכשיות שהם האהבה והעלצון ע"כ קרא שמה רחמים בלשון רבים · ונביות אהבת נשים מורכבת מעלצון גדול עד"הכ כי חולת אהבה אני והמביא לזה הוא האבר האמור לכן נקרא שמו רחם המורה על הרכבת האהבה והעלצון ובא בל"י להבדיל בינו ובין הנמדה רחמים · ועין זה נקראים המענגות בשם שוק מטעם תשוקה כי כל מענג נפשו שוקקה לדבק בשוקי חשוקתו ובזה יתישבו דברי הרב המורה מ"שכ בטעם קריאת לשוננו בשם ל"הק הוא בעבור שלא הוכחו בו שמות לאברי המשגל והקשו כל זה משם רחם ולפי מ"שכ אפס מקום לקושיא כי הוא הא השם אינם הסמכי ועצמי כ"א שם נגזר ומושאל משם רחמים כאמור · ואם תגדל אהבת השי"ת באוהבו עד הפלגו באהבתו לידבק בו ית' יכונה זה בשם רחמים ככתוב ארחמך ה' · והוא מ"שכ כלו עיני שייסל לאלהי כי הוא זה כליון בשר וחלי נפשי על השגת התכלית והדביקות בה' :

נשלם מאמר שמיני

פרק ראשון

אמנם בכל האהבות בלתי דומות המעריך שוה ושמור האהבה כמו שאמרנו במדינית כי למעבד עורות יתנו למנעלים כראוי וכן האורג וכן השאר, לכן הנה נמצא מדה משותפת אשר לה יחזרו כל הדברים ובזאת ישוערו. אמנם באהבה פעמים יצה על אוהבו כי בהיותו אוהב מאד לא היתה לו חזרת האהבה ופעמים הוא אפשרי שלא יהיה בו דבר לאהוב, אמנם פעמים רבות האהוב יאמר כי בתחלה נדר לו כל הדברים ולסוף לא השלים לו דבר, אמנם יקרו אלה התלונות כאשר זה בעבור ההנאה יאהב האוהב וזה אמנם בעבור המועיל שרב האוהב, אמנם בזה לא יעמדו שניהם בעבור זה תפרד האהבה אשר היתה ביניהם באשר לא יהיו הדברים אשר בעבורם היו אוהבים כי לא היו אוהבים בעצמם כי אם הדברים אשר היו ולא נשארו ובעבור זה כן תהיה אהבתם, אמנם אשר בעבור המדות היא בעבור עצמם והיא נשארת כמו שאמרנו. אמנם הם מריבים כשיהיו להם דברים אחרים ולא אשר רצו כי זה ידמה לו אשר לא נעשה עמו דבר כאשר לא בא לו דבר אשר רצה כמו אשר נדר למנגן כי כאשר ייטיב נגן כן יותן לו יותר ויהי בבקר שאל להשלים לו נדרו אמר לו שישיב לו הנאה להנאתו, כי אם שניהם ירצו

אמנם בכל האהבות, אחר שביאר במאמר הקודם גדר האהבה ומיניה דרך כלל בא בזה המאמר לבאר פרטים רבים מעניני האהבה במה זה תתקיים ובמה תפסד, ואומר כבר מבואר במה שקדם שבכל האהבות הבלתי שוות בכמות או באיכות ההטבה: המעריך שוה, הנה המעריך ערך האהבות ר״ל שוה ומשוה השוות לפי ערך האהבות והוא זה שמור קיום האהבה: כמו שאמרנו, כמו שביארנו (בשער לחמישי מזה) בעניני חליפי מקח וממכר אשר במדינה שמעבד העורות יתן בעד מנעלים עורות מעותדי' ידועים והאורג יתן בגד ארוג במדה ידועה בעד מנעלים וכן שאר החליפין ישוערו זה״ז: מדה משותפת, ר״ל המטבע שבה ישוער ערך ושווי כל ממכר כנזכר (בש׳ לה׳ מזה): אמנם באהבה, אולם באהבה שטוחה ערכה לא יעורך לפעמים בטבע כ״א לכי המדינות עד שיותן כבוד בעד הון כאמור (באחרון לשמיני) ובעבור שאין שם שער וערך קצוב לכן יתעוררו תלונות ומריבות בין האוהבים: כי פעמים יצה ר״ל ירים האוהב על אוהבו לאמר שלא השיב גמול כראוי: ופעמים הוא אפשרי, גם יתכן שלא הי׳ כמשפט דבר מגון עד שלא ישוה גמול כלל, גם פעמים יהי׳ ריב בין האוהבי׳ בעבור שלא ישמח מוצא שפתם אשר הבטיחו איש לרעהו: אמנם יקרו, אולם לא יתעוררו אלה המריבות כ״א במיני אהבות המלויים בדבר הנאה או תועלת ר״ל כשזה האוהב יאהב אהובו בעבור ההנאה וזה ר״ל אוהב זולתו יאהב אהובו בעבור המועיל כי אהבה כזאת יתכן שתבטל בבטל דבר ההנאה והמועיל: כי לא היו אוהבים בעצמם, כי ב׳ האוהבים לא אהבו את עצמם כ״א דבר ההנאה ומועיל אשר חלפו ולא נשארו: אמנם אשר בעבור המדות, אך האוהבי׳ ואו בעבור המדות בטוב המדה זו האהבה קיימת: אמנם הם מריבים, אך יגולו בריב באשר ישלמו גמול בטובות אחרים אשר התרצו בעת נתינת הנותן הטוב הראשון: כי זה ידמה, כי ידמה בעיני המקבל כאלו לא קבל גמול על טובו בכלל אחר שלא קבל הגמול כפי ההנאה אשר רצה: כמו אשר נדר, כמו מי שהתנה לתת למטיב נגן סך קצוב, וכנגן המנגן בלילה שאל נגוקר שכרו מהמתנה עמו והשיב המתנה שלא יתן לו כסף בשכרו אבל יהנהו בהנאה אחרת ובעונג שוה להנאת הניגון ומנגנו: כי אם שניהם ירצו, והנה אם יתרצו שניהם בדבר ההנאה

שהנאה שישלם גמול בעד הניגון הנה יהי׳ זה גמול שלם כי אין אחר ההתרצות כלום : ואם רצה זה , אולם אם השומע ירצה לסלקו בהנאה והמנגן יחפוץ בריוח ר״ל במעות מזומן ולא בשוה כסף : וזה יש לו , המנגן יש לו הנאה כוון שהשומע חפץ לתת אבל אין כסף לו אבל אינו חפץ בהנאה כ״א בכסף או לא יהי׳ זה טוב כפימה שנתרצו בעת השתתפם כמו״ש להחליף שמיעת הניגון בשכר כסף : בעבור הדברים , כי הוא זה המנגן נתרצה לנגן בעבור הגמול שהתנה ר״ל בשכר כסף שיש לו צורך אליו כי אין לו כסף כאומר אך לא נתרצה לקחת הנאה שכבר יש לו . אמנם הערך הראוי , אולם גם אם יתרצה הנותן לקבל שכרו בשוה כסף ישאר הספק מי משניהם יסדר הערך ר״ל מי ישוה ערך הנאת המקבל עם ערך הנאת שנותן : ויראה שהמקבל , ונראה שהמקבל ישוה הערך בעבור שהנותן תחלה הודה כי לו משפט הסדר להעריך השוה ששלמתו אותו על הסבת הגמול וכמו שהאמינו על ההסכם כן יאמינו על הסדר והשווה : שהוא מודה לאחר , כי הוא מודה אשר לאחר ר״ל המקבל אשר הוא כבר נתנו לו המשפט לסדר : כמו שנאמר , כמו שסופר מהחפם פיתאגרם שהיה מלמד לתלמידים והי׳ מקבל כבוד מהתלמידים בגמול שכר הלימוד , והמנות הכבוד אשר שעריך כל תלמיד היותו שוה בגמול הלימוד , כן קבל ממנו : כי בדברים כאלה , כי בדבר הסדר והערך בשווי אלה ההנאות די לאלה התלמידים לסדר כפי המשפט אשר ישפטו בו : כי המתנה , יען כי הנותן נתן מתנתו באמונה תחלה למקבל ר״ל שפיתאגורס לימד תחלה לתלמידיו לכן האמין להם על הסבת הגמול והערכת שוויה : אשר יקבל כסף , אך המלמדי׳ לתלמידיהם בשכר כסף לא בעבור כבוד כמו פיתגורים ולא יקיימו תנאם ללמד אשר ובאשר קבלו עליהם הנה אלה המלמדים ראוים להלאות ותוכחת יען לא השלימו תנאם ללמד כאשר אמרו : והנה בעבור זה , בעבור שכר הכסף שהוא דבר נבדל מעצמותם לא שמעו דברי התלמידים עליהם וחשבו אולי לא יתן להם הכסף כאשר התנו לכן הורו היותר לעצמם לעשות הטעאה והתרשלות בלמודם . ולכן כאשר יקבלו שכרם כאשר התנו יהיו על אלה המלמדים תלאות ומריבות על אשר לא למדו לתלמידיהם כראוי : אמנם אשר לא עשו , אולם המלמדי׳ שלא התנו עמהם לקבל שכר בעבור אהבת הרבנות ... ר״ל כפי הבחירה השכלית ... בפילוסופיא ... המלמדים פילוסופי׳ שלא יקבלו המלמדי׳ שכר בשכר למודם : כי לא ישוער , אין

ירצו זה הנה זה תיי לו על השלימות , ואם רצה זה הנאה וזה אמנם ריוח וזה יש לו וזה לא , לא יהיה זה טוב כפי השתוף כי זה בעבור הדברים אשר הוא צריך אליהם יקוה ובעבורו נתן זה , אמנם הערך הראוי הוא לשניהם לסדר , הנותן תחלה או המקבל (נ״א ויראה כי המקבל) ראשונה , כי הנותן תחלה יראה שהוא מודה לאחר המשפט , כמו שנאמר שהיה עושה פיתאגורים כי כשהיה מלמד לתלמידים וראה לתלמיד מכבדו במתנה והיה נראה לו שהוא בכמה הראוי לאיש אשר למד היה מקבל כמוהו כי בדברים כאלה די לאלה כפי משפטם , כי המתנה היה לאיש (נ״א המקבל תחלה , אמנם אשר) יקבלו כסף ולא יעשו הבר מאשר אמרו ובעבור יתרון אשר נדרו הנה הם ראוים לתלאות , כי לא השלימו אשר אמרו , והנה בעבור זה הוכרחו לעשות הטעאה כי אולי לא יתן להם כסף בעבור ידיעתם , לכן לאלה אשר קבלו מתנה ולא עשו דבריהם כפי הראוי בהצאה , אמנם אשר לא יעשו בעבור אמירת עשירת הגמול , אלה הנותנים הם עושים בעבור עצמם כבר נאמר כי הם בלי הצאה , ואהבה כזאת היא המעולה ועשיית המתנה כפי הבחירה וזה היא באהבה ובמעלה , ולכן יראה שראוי לעשות במשתתפים בפילוסופיא כי לא ישוער הראוי בממון ולא ישקל במחיר ולא

יעשה

כ״א

פרק

ישנה שום אבל אולי הראוי ואפשר כמו לאלוה ולאבות · אמנם לא תהיה כן המתנה אבל כוונת הנותן תלוי בדבר ראוי לחיות שם תשלום לפי האומד שניהם שתהיה כפי מעלת כל אחד · ואם לא יקרה זה המקרים לקחת יסבר וראוי כי אין זה אפרתי לבד אבל גם הוא צדק · כי בכמורת אשה זה נעזר או בכמות אשר הוא נתנה ראוי שיהיה כמוהו לאחר כי כן יעשה במקחים אמנם בקצת מדינות סדרו דתות בהסכמות רצוניות שלא יהיה המקח באונאה · והוא כי הוא ראוי אם אחר הלוה לאחר הבר · שיעור עלוי (נ"מ ביפרע לו) המקבל כפי משפטו כמו שהסכימו · כי יחשבו כי הוא יורה גמון שיפחה הרבה ואיש אשר נתן לו מהנותן · כי הנותנים רבים לא יהיו מחירם שוה לאשר כבד הכם להם · לאשר ירצו היותם להם · כי כל אחד יראה לו הדברים אשר לו אשר יתן שהם מעולים מאד · אמנם הפרעון יהיה הכמות שיסדרו המקבלים · אמנם ראוי שלא שוקל לאשר יש זה עי המתחי הוא כמו שיתוי שוה טרם היות לו ׃

פרק שני

אמנם בדברים אלה יהיה ספק · כמו האם ראוי בכל הדברים לתת לאב ולהיות נשמע אליו

פרק׃ לגודל המתח בשום מחיר בכתוב וכל מפליך לא ישנה בה וכן אמרו ז"ל מה אני בחנם אף אתם בחנם ׃ אבל אולי · אבל אולי ימצא גם סבר לפעל לימוד החכמה כמו הגמול שהשלמי ד"א לאלהים או לאבותיהם והוא הכבוד שכתוב כבוד חכמים ינחלו · כי אין גמול נעלה מהכבוד לגמול בעד לימוד החכמה אשר תחי׳ בעלים [illegible] · אבל אמנם שתלויה בדבר המתנה איננה כמו האהבה האמורה שאין כוונת המטיב לקבל מהם כלל ׃ אבל כוונת הנותן אבל באהבה התלוי בדבר הגמול · תהי׳ כוונת הנותן לקבל גמול שזה לטובתו לפי אומד הנותן והמקבל ׃ ואם לא יקרה זה · ר"ל שלא יהי׳ שם התרצות משניהם בדבר האומד · הוי אל המקדים לקחת הטוב ר"ל המקבל עליו לשער אומד הטוב אשר קבל ולהשיב כשיעורו טוב לנותן ׃ כי אין זה הכרחי · משפט השבת גמול לפי אומד המקבל איננו מוכרח לבד כשכבר הודה הנותן שלמקבל משפט השער ושאמר יען נתן בלי קניינים וקבל כאמור · אבל אף גם בצדק הוא יען שהנותן יודע שיעור הטוב שקבל מאחר שהעוז לא הנותן ׃ במקחים · כן הדין במקח וממכר אם נגמר המוכר בלי קניינים או על סמוכים לשער הקונה ׃ אמנם בקצת מדינות · אך שקנה קנין המדינות שלא לסמוך על קניינות הלוקח כהאמור ב"מ יושם פ"י בנקיונו למען לא יבואו לידי אונאה ׃ כי כזה הלוי · וזה על האמור לפנו ר"ל שהוא בנותן טעם למה על המקבל לקבוע השער · שאומר שהוא כמו המלוה לחברו בדבר שניתן לסולה בלי קניינה · שעל הלוה לקבוע הפרעון כפי משפטו ר"ל כפי מה שיספגו הלוה בשיעורו ׃ כמו שהסכימו · ר"ל שגם המלוה כבר הסכים שיסמוך על קניית הלוה אחר שנתן בלי קניינה ׃ כי יחשבו · כי כל הנותנים והמקבלים בלי קניינה יחשבו שיותר נכון הוא שישער המקבל שיעור השוה כי הוא יודע מבין שווה הדבר יותר מהנותן ׃ כי דברים רבים · כי קניינים רבים שווים יותר אל מי שיש לו מהם מאשר הם שווים אל מי שאין לו מהם כי כל אחד ידמה לו שהפליו מעולים מאד לכן יהי׳ אומד השווה שקבל לפי אומד המקבל אשר עדן לא הי׳ לו אותו הקנין והאביטום בעולי יותר מאלו שם אותו הנותן שכבר יש לו אותו הקנין עד"כב רע רע יאמר הקונה ואזל לו ׃ שלא שוקל · שאיננו שוה מחיר רב כשומת הנותן שכבר יש לו ותשוב הוא בעיניו · וזהו הנמק כי המקבל לא השרלה בעת קבלתו הנאת הנותן כ"א שלם גמול לו כפי השוה בעיניו לא כפי השוה בעיני הנותן כי אין איש מקבל מתנה בע"כ ׃

אמנם בדברים אלה · יהיה ספק · אשר לו גם בשלשה מגונים בעצמי האהבה פ׳ כלם ראוי לאם מכבוד

אליו , או החולה ישמע לרופא ואיש מלחמה לשר
הצבא , וג"כ אם יותר ראוי לתת לאוהב או לעבודת
איש מלחמה (נ"א מעולה) וכן אם יותר ראוי להשיב
גמול לאשר הטיב לו , או לתת לאוהב אם אין לו
לתת לשניהם , אכן בכל אלה אינו נקל לברר האמת
כי הבדלים רבים להם , וממינם בגודל ובקטנות ובטוב
ובהכרחי כי לא ישובו כל הדברים אלא (נ"א אל) אחד ,
גלוי הוא (נ"א כי) צדק הוא להשיב גמול למטיב יותר
מלתת לאוהב , כמו שהלוה יותר ראוי לפרוע מלתת
לאוהב , אמנם גם זה אולי אינו ראוי לתת להעשות
כן , כי אם יוכל להציל מהגנבים ואם ראוי לפרוע
חובו מהציל האיש ההוא , וזה יהיה אשר יחי' או תת
לשואל להשיב גמול או להציל האב , אמנם נראה
כי יותר טוב להציל האב מהציל עצמו , ואשר נאמר
בכלל להשיב החוב אם אמנם תהיה מעולה המתנה
לטוב או לדבר הכרחי , לזה ראוי לנטות , ולפעמים
אמנם לא יהיה שוה להשיב לאשר גמלהו עם תת
למעולה אשר הוא נודע כי הוא עושה טוב , אכן
אמנם תשבת הגמול היא לאשר יחשוב אשר הוא
רע , כי אמנם אין ראוי להשאיל לכל משאיל כי
המשאיל לחכיר חושב להרויח אבל לא יקוה להרויח
מהרשע , ואם האמת הוא כן אשר הוא רשע , הנה
המעולה (נ"א המגלה) אינו שוה ולא ראוי , ואם אינו

כן

עבור לאבולהית נשמע אליו בכל הדברים ולא נשמע
לסותר את דבריו בשום ענין או יתכן שנשמע לפעמי'
לסותר את דבריו כי שהחולה ישמע לרופא ובעל
מלחמה ישמע לשר הצבא אף כי יסתרו את דברי אביו ,
ג' אם ראוי לתת עזר לאוהבו או לאיש מעולה אם אין
בו כח לעזר לשניהם , ג' אם יותר ראוי להשיב גמול
למטיב עמו או לתת מתת לאוהבו אם אין ספק בידו
לתת לשניהם : אכן בכ"א אינו נקל , אין דבר קל לברר
האמת באלה הספקות כי יש להם הכרעות רבות
אל דבר והפכו כי יש לדון בדבר ההכרעה לפי גודל
האהבה וקטנה או לפי גודל הטוב וקטנה או לפי הכרח
הדברים ואפשריותם : אל אחד , : אל הכרעה אחת
כלומר לא בדבר אחד יוכרעו כל אלה המבוכות האמורות :
גלוי הוא , יתבאר במשענת התבונה להשיב ולהתיר
מבוכות ולהוסיף אחרות תתחיכן ואומר , מבואר
שהצדק יורה דרכו שיותר ראוי להשיב גמול לאשר כבר
הטיב עמו מתת לאוהב אשר עדן לא הטיב עמו כי
הגמול הוא כמו פרעון החוב לב"ח : אמנם גם זה ,
אם תמצא לומר שכן הוא ר"ל שתשלום גמול קודם למתת
האוהב ואפס מקום לספק הג' , הנה יש לספק אם יש
לאחד סך קצוב , ובזה הסך יוכל לפרוע חובו או להציל
עשוק מיד עושקו , איזה מהם קודם : וזה יהי' ,
גם זה הספק יהי' בהצלת האב , ר"ל אם תמצא לומר
שגם בזה השבת הגמול קודם מהצלת העשוק הזר ,
הנה יש לספק אם האב העשוק מה דינו : אמנם נאמר ,
ישוב יכריע כי הצלת האב קודמת אע"פ מהצלת עצמו
בכל מקום כפי השכל הישר , ויהי' א"כ המתחייב מזה
שהצלת האב קודמת להשבת הגמול : ואשר נאמר בכלל ,
ומה שאמרנו בדרך כלל שהשבת החוב היא יותר ראוי'
מהצלת העשוק , עכ"ז הדעת נותנת שאם יקרה שיהי' שם עוד דבר מעולה מאד או הכרחי , או יהי' הדבר
המעולה וההכרחי קודם מהשבת החוב , וזה כי גם הב"ח חייב לתת לעזור הדבר המעולה הסוה : ולפעמים לא
יהי' שוה , גם לפעמים לא ידמה השבת הגמול לתת למעולה , ר"ל שתת לעולה הוא יותר ראוי וזה בהיות
המעול' נודע לעושה טוב , ואשר גמלהו יש בו ספק אולי איש רע הוא , הנה או יש לתת למעולה כי אין ספק
מעלתו מידי ודאי : כי אין ראוי להשאיל , כי כמו שהמלוה מעותיו הוא מלוה לאיש טוב ומעולה כן ראוי
למטיב להקדים מתת בטוב מהשיב גמול לאיש רע , אחרי אשר יוכל להשיב לו בזמן אחר : ואם האמת ,
כלא אמת יהי' הדבר כאשר יחשוב שבעל הגמול הוא איש רע : הנה המעולה , הנה נתינתו למעולה יותר מהזכתו
לבעל הגמול לא תחשב לו למעלה בגמלה . בהיות בעל הגמול נודע לרשע , ומי יגמול טוב לרשע : ואם אינו

כן

כן אבל הוא חושב כי הוא כן ׳ לא יראה אשר עשה בלתי ראוי ׃ הנה כמו שאמרנו פעמים רבות הדברים אשר הם אצל הפעולות וההפעליות האנושיות אינן מבוארות כמו שאינו כן הדברים עצמם אשר אצלם ׳ אלוי הוא ׃ כי אין ראוי לתת הכל לאב כמו שלא יזבחו עבדי אלילים כל זבחיהם ליופיטור ׃ כי האומנם ראוי לתת ממנו לאבות ולאחי ולאוהבים ולכל אחד מעושי הטובות ׳ ראוי לתת לכל מיוחד לו המיוחד לו והראוי ׳ וכן יראה אשר עושים ב״א התהגים יקראו כל הקרובים כי אלה הם ממשפחה אחת ובפעולות אשר הם לצורך אלה ובהסכמת הנשואין חשבו כי אלה ראוי לקרוא לאותר הקרובים ׳ בעבור זה אמנם יראה כי ראוי להספיק מאד לאבות פרנסתם כמו חייבים וכי הם סבת המציאות יותר מאשר לעצמם ובזה יספיקו ובכבוד כמו לאל ית׳ ׳ אמנם לא יתן הכל לאבות ׳ ולא דבר אחד לאב ולאם ולא אשר הוא חכם או אל שר הצבא אבל כל אחד הראוי לו ׳ לאב כבוד האב ולאם כבוד האם ולכל זקן כבוד כפי שניו ׳ ולקום מפניו ולהשתחוות לו וההודאה להם ׃ אמנם לאוהבים ולאחים בטחון וכל שיתוף ׳ אבל לקרובים ולאשר מקרובי משפחתו ולאנשי המדינה ולכל הנשארים ׳ תמיד ראוי לעשות המיוחד לכל אחד כפי עצמו וכפי המעלה או ההרגל ׳ אכן אם הם ממין אחד נקל הוא המשפט אמנם מהנבדלים הוא קשה ׳ אבל בעבור זה אין ראוי להנזר ממנו כ״א כאשר יקרה כן ראוי לעשות ולתאר ׳

פרק שלישי

אמנם יפול ספק כאשר הוא הפרת האהב׳ או לא כאשר לא יהיו קיימים ׳ הנה באלה אשר

כן ׳ אבל אם הוא בלתי נודע לרעתו פ״ה יפסק בו במחשבתו אולי רשע הוא ׳ ועכ״ז אינו עושה שלא כראוי מה שהוא נותן יותר למעולה ׳ כי אין ספק אולי מידי וודאי ׃ הנה כמו שאמרנו ׳ וכבר אמרנו שהדברים התלויים במדות הנפשיות המתעלמות בפעולות והפעליות אין יושרן מתבאר ביאור גמור במופתים הגיוניים כ״א בראיות ולפי אומד הדעת ונשארים אפשריים כמו הדברים עצמם ר״ל כמו כל הפעולות הקניניות שהם אפשריים בפי הרצון והבחירה ׳ והנה במה שקדם הותרו הספק הב׳ והג׳ כי משפטו באוהב עם המעולה כמשפט בעל הגמול עם המעולה שבטוב ודאי קודם לרע מסופק וק״ו לרע וודאי ׃ גלוי הוא כי אין ראוי לתת ׳ ישוב להתיר הספק הא׳ ואומר שכל המתנות וכל הכבוד ראוי שיתן האדם לכל אוהב מאוהביו הראוי לו ולא יתנם לאחד לפי שהוא יותר אהוב לו כמו האב ׳ אשר כן יעשו ונחי בעצם לעבודת הכוכבים שיתנו לכל כוכב הראוי לו ולא כל זבחים ליופיטר לבדו ׃ כי האומנם ׳ אלם ראוי לחלק המתנות והכבוד בין האוהבים והקרובים לתת לכל איש חלקו המיוחד לו ׳ אשר כן יעשו והסכי׳ ביום חתונתם יקראו לכל הקרובים ׳ וביום הנישואין יקראו רק יותר קרובים לבד ׳ והנה ראוי לחלק הטובות לקרובים ׳ לאב ולאם יפרנסם ויכבד כמו לאל יתב׳ בעבור מציאותו ׳ ומפני שיבה יקום ׳ לאוהבים ולאחיו יהיה מבטח ביום צרה כבטוב ואם לצרה ובכל הדברים יתן לאיש חלקו בטוב המיוחד לו כפי עצמותו ומעלתו או כפי הרגל המדיני שהוא בו ׳ אכן אם הם ממין אחד ׳ כאשר הם האוהבים ממין א׳ נקל הוא לשער החלק המגיע לכ״א ׳ וקשה הוא לחלק בין האוהבים אשר הם ממינים נבדלים ׳ ועכ״ז אין להפריד חלק הכבוד לפי האומד לכ״א כפי המקרים אשר יקרו בזמניהם ובמקו׳ אלה ולתאר ר״ל ולשער ׃

אמנם יפול ספק ׳ הנה יסופק איתכן שתופר האהבה או לא כאשר לא יקיימו האוהבים טובותיהם מזה לזה ׃ הנה באלה ׳ יתיר הספק ואומר באלה האהבות שהם בעבור המועיל או ההנאה כמו שאלה יסי׳ לאם נו. אוהב מועיל או אהבת כן אינו בלתי ראויה בסרם האהבה אבל ראויה בעתם שאמר

יען לא היו אוהבים כ"א בעבור אלה המועילים והמהני' ובהבטלם ראוי שתבטל האהבה : אמנם יוכל להיות , אולם יוכל האוהב לריב את רעהו אם הי' מרמה אותו באהבתו כמו שהי' אוהב לו בעבור המועיל והמהנה באמת ומתראה שהוא אוהב אותו בעבור טוב מדותיו , והנה בהוודע לבעל המדות הנופל תאמנו יריב אתו : כבר אמרנו , כבר ביארנו כי מיני האהבות הם רבים קצתם בעבור המעלה ר"ל המדות וקצתם בעבור בעבור או המועיל והמהנה וע"כ יתכן היות משגה באהב' ר"ל שיאהבו זה"ו מין אחד מהאהבה ויחשבו שהוא מעין אחר וע"כ לא משפט מעוקל להיות האחד מהאוהבים מרומה בהיותו חושב שהוא אהוב לרבים מפני טוב מדותיו ויחשבו גם הוא בעבור המדות ואח"כ יוודע להאוהב שהאהוב לא יעשה כאלה המדות הטובות ואז יתרעם האוהב עליו לאמר בחוזק קנה האהבה ובאמת עשה האוהב כי הוא אהוב לרבים מפני המהנה או המועיל אשר הוא מטיב להם : אמנם כאשר הוא מרומה , אולם אם יקרה שחבירו רימה אותו באהבתו בהראותו אותו שהוא אוהב אותו בעבור המדה ובאמת כוונתו בעבור המועיל והמהנה בהבטל דבר המועיל בטל האהבה או ילדק המרומה בטענתו על המרמה אותו : ויותר למשחית המטבע , ויותר יפי' הרמאות על משל המזייף המטבע כי המזייף המטבע והמרמה את רעהו בדבר המעריך שוה המקחים , והמטבע הוא דבר חוץ ממנו אך המזייף את מעשיו מרמה את רעהו בדבר המעריך שוה האהבות והמעשה הוא דבר דבוק בו : כמו שזאת הבגידה , ר"ל הבוגד המשחית האהבה הוא יותר רע ממשחית המטבע בעבור שערך שווי האהבות הוא יותר נכבד מערך שווי הדברים כאמור : ואם אמנם קנה , אולם אם התחיל האוהב לאהוב את ששפות בהיותו טוב ואח"כ נעשה רע : והוא גלוי , ומן המבואר שכאשר הרע א"א להיות אהוב מהמעולה כאמור בפנים : ולכן יסופק , ע"כ יש לספק איש להפר האהבה עם כל אוהב טוב שנעשה רע בין יוכל להירפא ר"ל לשוב להיות טוב ובין אינו יוכל להירפא , או אין להפר האהבה עם אשר יוכל להירפא עכ"פ : אמנם אשר יוכל להתיישר , יכריע הספק באמרו ויאמר כי אשר אשר שב להיות רע והוא יוכל עוד להתיישר , יותר יש לאוהבו לעזור לו אל ההתיישרות מעזור לאהובו הלל בממון כי טוב המדות הוא יותר טוב ומיוחד לאדם מכל טוב ועל כן אין להפיר האהבה עם השב רע אשר עוד יוכל להתיישר : אמנם יראה , אולם השב להיות רע והוא לא יוכל להתיישר עוד במו שהרגיל בדבר בחירה שלעשות לו בשותפות עם מי שנמצא עבירה שאין מספיק

תהיה האהבה בעבור המועיל או בעבור המהנה כמו שלא יהיה להם זה איננו בלתי ראוי שתופר האהבה כי הם יהיו אוהבים בעבור אלה , וכאשר בטלו ראוי שלא יהיו אוהבים , אמנם יוכל להצות אחד את חבירו אם הוא אוהב אותו בעבור המועיל או בעבור המהנה ויראה כמרמה אשר הוא בעבור המדות , כבר אמרנו ראשונה כי האהבות הנה רבות ואפשר שיהיו אוהבים ויחשבו שהם אוהבים באהבה אחת ואינו כן ולכן כאשר יהיה האחד מרומה ויחשב שהוא אהוב מפני המדות והוא לא יעשה כאלה יתרעם ממנו , אמנם כאשר הוא מהומה ממרמרת חבירו , בצדק יצא מרמה (נ"א יצא מתלונן) , ויותר למשחית המטבע כמו שזאת הבגידה אצל הגבר היותר נכבר הפועל הוא יותר רע , ואם אמנם קנה האהבה בהיותו טוב ונעשה רע , והוא גלוי א"א שיהיה אהוב מהמעולה כי אמנם אין ראוי לאהוב הכל כי אם הטוב כי אין ראוי להיות אוהב רע ולא להדמות לרע כי כבר נאמר כי האוהבים דומים זה לזה , ולכן יסופק אם מהרה ראוי להפר האהבה או לא לכלם כ"א לאשר לא יוכלו להירפא בעבור הרעה , אמנם אשר יוכלו להתיישר (נ"א) לעזור אל תשובה מאשר על הממון במו שהוא יותר טובה ויותר מיוחדת באהבה , אמנם יראה שהמכפיד לא עשה שלא כהוגן , כי לא היה אוהב לזה ולדומה לו , והנה הוא נשתנה לא יוכל להתישר

להתישר על כן שב מאהבתו · ואבל אמנם האחד ישאר כאשר היה והאחר נעשה יותר חזק והוא רחוק מאד במעלה האם ראוי שיתנהג עמו כמו אוהב זה בלתי אפשר כשיהיה המרחק גדול וזהו גלוי מאד כאשר הם האוהבים מנעורים · כי האחד ישאר בדעתו נער והאחר נעשה איש נבחר איך יהיו אוהבים ואיך ישיבו זה לזה ולא ישמחו ולא יתעצבו לדברים אחרים (ג״ל אחרים) ולא יעמדו זה אצל זה · כי אמנם בבלתי אלה לא יהיו אוהבים אם לא יהיה משותף ביניהם וכבר נאמר מאלה כן אם ראוי לחשבו כזר כאשר לא היה אוהב לעולם · יען כי ראוי להעלות זכרון ההרגל הקודם כאשר נחשוב כי יותר ראוי לתת לאוהבים מאשר לזרים · כן לאלה אשר היו אוהבים ראוי לתת בעבור האהבה אם לא תופר האהבה בעבור יתרון טוב ·

פרק רביעי

אמנם פעולות האהבה אשר הם אצל האוהבים יתבארו ויראו מהדברים אשר כל אחד עושה לעצמו · הנה ישימו האוהב אשר הוא רוצה ועושה טובות או נראות טובות בעבורו · או הרוצה הויתו וחיות האוהב בעבורו · כמו שהאמות סובלות זה עם בניהן · והנושאים חרפה מהאוהבים · אמנם יאמרו כי האוהב הוא אשר ירצה בחייו ובוחר לו אשר הוא רוצה לעצמו ואשר הוא מתעצב עם האוהב ושמח עמו וזה יקרה מאד אצל האמות ·

אמנם

בידו לעשות תשובה · בכמו זה אחר שהפיר האהבה בהיות שהאוהב נשתנה מטוב אל רע אשר לא יוכל להרפא לכן השתנה אהבת האוהב מאהבה לשנאה עד״הכ משנאיך ה׳ אשנא : ואם אמנם האחד ישאר · עוד יספק ויאמר אם נתעלה אחד מהאוהבים במעלה גדולה כמו שנעשה שר או מלך והב׳ נשאר במדריגתו הקטנה היתכן שתשאר האהבה ביניהם · ועל זה ישיב לאמר זה לא יתכן שתשאר אהבה ביניהם בעבור גודל המרחק ביניהם במעלה כמבואר (בשביעי לשמיני מזה) : וזה גלוי · וזה מבואר מב׳ האוהבים מנעוריהם ונשאר אחד במדת הנערות והב׳ נעשה נבחר ואיש מעולה כמו מלך · שאלה האוהבים תופר אהבתם כי לא ישמחו ולא יתעצבו לדברים אחדים · כי המלך ישמח בדברים נעלים מאד והנער ישמח בדברים גרועים כמו אגוזים או באיזה מלבוש חדש · ומהמבואר שלא תכון האהבה בין האוהבים כ״א בהיות דבר משותף ביניהם ומבואר א״כ מזה שלא תשאר האהבה שבין ב׳ האוהבים שאחד מהם נעשה מלך והב׳ נשאר הדיוט : וכבר נאמר מאלה · יעויין למעלה (בשביעי לשמיני מזה) : כן אם ראוי לחשבו כזר · וכן נאמר אם ראוי לאוהב שנתעלה למעלה רם לחשב את הנשאר מטה כאיש זר עד שלא יטיב עמו כלל · ואומר כי ראוי לזכור אהבה הישנה ולהטיב עמו כמו לאוהב בטעמו : כאשר לא תופר · אם לא יהי׳ שם יתרון טוב הרבה מאד לאיש על רעהו שאז תופר האהבה ביניהם בטבע בהיות שאין ערך ביניהם כאמור (בז׳ לח׳ מזה) :

פרק רביעי

אמנם פעולות האהבה · אחרי אשר ביאר במה שקדם איכות האוהבים וגלו והפסידם רצה לבאר בזה איכות האהבה ופעולותיה הנראות על ידה ואומר כי האהבה שבין האוהבים זה את זה תגלה ותראה על ידי הטובות שעושים זה לזה מה שאינם עושים כ״א לעצמו עד״הכ ואהבת לרעיך כמוך : הנה ישימו אוהב · בני אדם יחזיקו לאוהב לכל איש הרוצה שיהי׳ טוב מוהלט לרעהו או טוב נראה ר״ל מדומה : הרוצה חיותו · יתנדב להטיב לרעהו בחייו וכן רעהו בעדו : כמו האמות · כאהבת האם לבנה שתבחר מות לעצמה חלף מות בנה : אמנם יאמרו · והנה אלה האומרים יאמרו בגדר האוהב כי לו [illegible] בשלשה פעולות א׳ רוצה בקיומו וחיותו ב׳ בוחר בבחירה שכלית לעשות לאוהבו כטוב אשר הוא עושה לעצמו ג׳ מתעצב בעצבונו ר״ל בהצר לו ישמח בשמחתו ר״ל בטוב לו אשר כזו האהבה יאהבו האמות את בניהן :

אמנם

אמנם בזולת / בכלל אלה הפעולות מגלה אהבת
שאוהבים ז"לו : להסיד כפי עצמו , החסיד רחוי
שיטיב לאוהבו נ"ל אב' לפעולות האהבה כפי השיעור
והמעלה אשר יטיב אהם לעצמו ר"ל שיבחר להטיב
לאוהבו בתיקון המדות וההשגות האמיתיות כמו שיטיב
גם לעצמו ככתוב ואהבת לרעך כמוך : אמנם
לאחרים , אף הבלתי חסידים אשר לא חלק להם במדות
והמושכלות יטיבו לאוהביהם לפעולות כפי מה שיחשבו
שהם טובים לעצמם : כי השיעור , שיעור האהבה
לאוהב אמנם הוא לכל אוהב כ"א כל איש מעלה רחוי
שיטיב לאוהבו במעלה אשר בה יטיב לעצמו : כי כמו
כן , אחר שכן יתאוה להטיב לנפשו בזו המעלה : וזה
יתאוה , אף החסיד האמור מתאוה ורוצה לעצמו
הטובות האמיתיות ר"ל הטובות המושכלות : ובעבור
עצמו , ר"ל שיבחר תכלית מעשהו הטוב להטיב
לעצמותו ר"ל להוציא לפועל החלק השכלי שאחר זה
כאמור כל אדם ומהותו המבדילו מכל מיני שיתר
ב"ח : כי המעולה , כי כל איש מעולה בוחר להטיב
לעצמו בטוב האמיתי לא בטוב המדומה כמו שקלת אנשים
רעים יבחרו מחלק נפשם וידמו שהוא טוב להם , והטוב
האמיתי ההוא יכסוף לרעהו ג"כ : ואם ישתנה ,
ואשר ישתנה דבריו מטוב לרע אוי לא יכסוף לו כל
טוב עוד לזה אשר נעשה רע : כי אמנם האל ית' ,
כ"א למעולה לדבק בדרכי ית' באמרם ז"ל ע"פ ולדבקה
בו , וכמו שהוא ית' טוב לכל עת בעבר והוה ועתיד
ומשתעשע בחכמתו ככתוב טוב ה' לכל , ואמר והיה
שעשועים אצלו יום יום , כן ראוי לכל אלה באדם
להיות שם ומתענג על ההשגות השכליות בג' חלקי הזמן ,

אמנם באלה התבאר האהבה , אמנם כל אחד מאלה
הוא ראוי להסיד (נ"א לחסיד) כפי עצמו , אמנם
לאחרים כפי אשר יחשב היות כן , הנה יראה כמו
שנאמר כי השיעור לכל אחד הוא המעלה והמעולה
כי כמו כן לעצמו הוא יתאוה בכל נפשו ורוצה
לעצמו הדברים הטובים , ויפעל הדברים הנראים
טובים כי טוב הוא לעשות טוב , ובעבור עצמו ר"ל
בעבור החלק השכלי כי זה כל אדם , אמנם זה רוצה
לחיות לעצמו ולחיות נשמר בהויתו ובפרט החלק
אשר בו החכמה , כי המעולה רוצה באשר טוב לו ,
כי כל אחד ירצה לעצמו הטובות , ואם ישתנה
ויהיה אחד לא יבחר שיהיה כל הטובות וזה (נ"א לזה)
אשר נעשה , כי (נ"א אמנם) האל ית' הוא עתה טוב
והוא תמיד הווה אשר הוא , ולכן יראה באמת כי
לכל אחד מבני אדם הוא ראוי יוהר להיות אדם
בחלק השכלי אשר בו , ובזה הוא רוצה לחיות
לעצמו והוא מתענג במעשיו לאשר עשה כי זכרונם
הוא לו עונג , והעתידים הם ממינים טובים והם
מעונגים , ובהווה תשבע נפשו בהשגות אמיתיות .
והנה זה יתעצב וישמח בו בעצמו כי כלו הוא אחד
ובעצמו הוא מתעצב או שמח ולא לאחר , ועל כן
הוא בלתי מתנחם במעשיו כי הם בשכל ראוים לעמוד
וע"כ החסידים הם לעצמם , אמנם האוהב יהי' כמו לו
לעצמו .

ויאהב את דעותיו השכל כמו שיאהב אותו ית' כל עוד שלא ישתנה מטוב אל רע כמוהו ית' : בחלק השכלי ר'
ר"ל ישים כל מגמתו לקנות המעלות השכליות הנקנות ע"י זה הוא מותר האדם מב"ח ורמז לדבר ומותר האדם מן
הבהמה אין , ר"ל החכמה אשר מחוץ תמצא היא מותרו ועל שמה נקרא אדם כאמרם ז"ל אתם קרואים אדם : לחיות
לעצמו , מהות החיים הוא רנשת חיה פשוטה הצורה לשלמה ככתוב (כח' לזה בשביעי לעשירי) והנה פעולת המשכיל
נשארת בעלם מעלמיו והיא חיותו כאמור ועל זאת יתפלל כל חסיד לאמר כי הם חיינו ואורך ימינו : וזכרונם , וכרון
המ"ט שעשה יתנו עונג : והעתידים , והמושכלות אשר ברמזו לאחינם, עדינה [illegible] נגוהו ועל כיוצא בו כאמר [illegible]
כל ה' : והנה זה יתעצב , איש כזה אשר על שכלו יעבור ויליח יהיו שמחתו ועצבונו בעצם [illegible] לא בזולתו
כי יתענג בהעדר השגה וישמח במלאו השכל ואת בלתי מתחרט לעולם על מעשיו כי כלם בהשכל ראוים
וקיימים : האוהב יהי' כמו לו לעצמו , האוהבים ר"ל בעבור שאוהב בשכל שם אוהבים עלם אחד כי הנפשות

הם

לעצמו כי האוהב הוא עצמו אחר , ואהבת אלה הוא דבר טוב והאוהבים אשר להם אלה יעמדו , אמנם האם האהבה היא לעצמו או לא נעזוב זה עתה בחוות , אמנם יראה היות האהבה אשר היא לשנים או לרבים בעם חוברים הנאמרים וכן היתרון הוא מאשר הוא דומה לעצמו .

פרק חמישי

אמנם יראו פעולות האהבה האמורה אשר הם בהבים ואם יהיו רשעים , ולכן יהיה אשר שיב להם עצמם ויחשבו היותם חסידים , ולכן יתעסקו עמהם , כי אשר הם מאד רשעים וחטאים אין אחד שיעמוד בזה , אבל לא יראו כזה כמעט גם לרשעים , אמנם יבדלו לעצמם כי יחמדו דברים , ואמנם ירבו דברים אחרים כמו החטאים אשר יבחרו לעצמם אשר יראו להם דברים טובים ומענגים ואם הם מזיקים . אמנם אלה בעבור היראה והעצלה יסורו מעשות הדברים אשר יחשבום היותם טובים מאד אמנם אשר עשו דברים קשים רבים ובעבור רשעתם הם שונאים יברחו מהחיים ויהרגו עצמם , אמנם יברחו מעצמם ויבקשו רעים אשר יהיו עמהם כי יזכרו דברים קשים ורעים ויקוו דברים אחרים כמו אלה , וכאשר הם לבדם כואבים , וכאשר הם עם אחרים ישכחו , חסר אין בהם דבר לאהבה בעצמם , ואלה

הם פלם אחד ואינם נבדלות רק מפאת נושאיהם שהם הגופות : אשר להם אלה , כל אהבה שכלית מתקיים בעבור שאינה תלויה בדבר שהוא ולא עלם מעלתי האוהבים : אמנם האם , אולם לבאר זה במופת שהאהבה השכלית אשר בין האוהבים היא אהבת עלמו יעזוב עתה : אמנם יראה , אך זאת היא הנראה שכל אהבה שבין ב' או רבים שנה הדברים הנאמרים ר"ל שהיא אהבת השכל , לה יתרון ומעלה על שאר האהבות בהיותה דומה לאהבת עלמו שהיא עזה מכל האהבות ועל שם דביקות נפשות ב' האוהבים נקראת האהבה בשם דביקות ככתוב ותדבק נפשו בדינה , ולדבקה בו : **אמנם** : יראו פעולות האהבה , אחר אשר ביאר מקודם שכל אהבה שבין האוהבים סבתה היא דבר טוב המשותף בין האוהבים , הנה הוא מספק ואומר הנה אנחנו רואים פעולות האהבה בין רשעים רבים אשר הטיב אין אותם : ולכן יהיו , יתיר הספק האמור באמרו כי אלה הרשעים אשר האהבה ביניהם נסבה יהיו להם איזה מדות מעולות אשר בעבור אלה המדות יחזיקו את עלמם בטובים וחסידים ולכן יתעסקו זה עם זה בפעולות האהבה : כי אשר , אבל אשר הם רשעים בתכלית לא תתקיים האהבה ביניהם בעבור שאין ביניהם שום דבר טוב משותף : אבל לא ירא כזה , אך לא ימלאו בזה רעים בתכלית עד שלא יהיה בהם שום דבר טוב כי כמו שאין לדיק תמים בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא כן אין רשע גמור אשר יעשה רק ולא ילדק כלל : יבדלו לעלמם , להקם הרשעים יבדלו מקהל הלדיקים במדות הטובות כי הלדיקים משתתפים בחמדת טוב המוחלט או המועיל אך הרשעים משתתפים בחמדות טוב הערב לנפשו ואם הוא מזיק אחר שעה קלה וכזה בטוב המדומה הגורם אהבה מדומה ביניהם : אמנם אלה , אולם אלה הרשעים אשר ביניהם פלא שלום והאהבה הוא להיותם משתתפים באהבת הטוב הערב לנפשו ועכ"ז אשר לא יעשה נאלות גדולות בעבור אהבת נפשם הערב לנפשו , הוא זה אם מעלה או מיראת העונש לא ילכו בגדולות ובנפלאות במין זו האהבה : אמנם אשר עשו דברים קשים , אולם הרשעים אשר עשו נפלאות גדולות אשר בעבור רשעתם הם שונאים מהחיים אלה איפו יברחו מכ"מ ויהרגו א"ע אם לא ימלאו חבירים אשר יספרו עמהם איזה ספורים למען ישכחו מעלליהם הרעים אשר עשו : כי יזכרו , כי יזכרו הדברים הרעים אשר עשו : ויקוו , ר"ל יירא שלא יענשו משפטים בעונש חוק כמו הרעות אשר עשו לכן בהיותם לבדם בלי ריעים יכאבו מפחד לבבם עז"כ ומתדרים איתם : הנה אין בהם דבר לאהבה , אלה הרשעים

אין

אין בהם שמץ דבר טוב לסבב האהבה לא לעצמם ולא לזולתם : כי נפשם מתחלקת , ר״ל נפשותיהם נפרדות ואינן באחדות עם ריעיהם כמו נפשות המשכילים כאמור בסוף פרק הקודם , ככתוב יתפרדו כל פועלי און : זה יכאב בשורים , רשע אחד יכאב ר״ל יצטער בסור ממנו טוב הערב לנפשו ורשע אחר יתענג בו : זה יסיר הנה , כל איש הישר בעיניו יעשה ואין הסכמה אחת ביניהם כמו בין השוגגים והמריבים זה עם זה : אי״א להתענג ולהתעצב יחד , כי מה שאחד יתענג אלין יתעצב חבירו בו : אבל אחד מעט , כי רשע אחד יצטער ויתחרט אחרי התענגו בעונג בלתי ראוי להתענג בו ככתוב במכלון תאכלנה : ואם היות כן ואולי יקר מקרה שתהי׳ אהבה בין קצת הרשעים הנה תהי׳ אהבתם חסרה ר״ל גרועה מאד , ע״כ ראוי להתרחק מדרך רשעי׳ , ולהתגבר לדבקה בדרך צדיקי׳ , או אז יאהב את עצמו ואת רעהו אהבת השכל המתקיימת כמו שקדם , וזה סבת שנאת הכסילים את המשכילים יען אין שיתוף שכלי ביניהם ולכן לא תבמו יסכילו או יציץ ופרח הדביקות והאהבה ביניהם ובין המשכילים כמ״ש ר״ע כשהייתי ע״ה אמרתי מי יתן לי ת״ח ואנשכנו כחמור , אך המשכיל יכמרו רחמיו על כסיל ויתגדל להועילו בשכלו כי יש בו מדעת קונו להטיב לכל ככתוב טוב ה׳ לכל ורחמיו על כל מעשיו :

אמנם רצון טוב , יבאר שגדר הרצון ר״ל רצות הטוב לרעהו איננו אהבה : שאינן נכרים , כי רצון הטוב יתכן בין ב׳ אנשים הבלתי מכירים זה את זה : והוא נסתר , הרצון הוא נסתר במחשבת החושב : אמנם האהבה , אולם האהבה היא בין אנשים היודעים ומכירים ז״א ואינה מסותרת כי פעולות האהבה גלות לפי הטובות אשר המה עושים ז״לז כמו שביאר (בד׳ מזה המאמר) : ואלה אמנם , אלה פעולות כבר נאמר שהם בלתי נסתרים : איננו חשק , הרצון הטוב האמור איננו חשק בהיות שהחשק הוא התפשטות ר״ל הרחבת הנפש להתענג בעונג מה : עם הרגל , החשק בא אחר ההרגל עם החשק זמן מה , אולם הרצון בא פתאום בראות איש את אישו ירצה הטוב לו אך לא יעשה דבר טוב בעבורו : התחלת האהבה , התחלת האהבה רצות הטוב לנרצה כמו שעונג מראה העין ביופי האשה הוא התחלת החשק

להיות

לא ישמחו ולא יעצבו בעצמם כי נפשותם מתחלקת כי זה אמנם בעבור הרשע יכאב בשורים מקצת הדברים וזה אמנם יתענג , והנה זה יסיר הנה וזה הלאה כמו המריבים , וזה אמנם אי אפשר להתענג ולהתעצב יחד , אבל אחד מעט יתעצב בעבור אשר יתענג ולא ירצה אשר יהיו לו אלה התענוגים כי הרשעים מלאים חרטות , ועל כן לא יראה כי הרשע מוכן לאהוב ולא את עצמו בעבור כי אין דבר בו ראוי לאהבה , ואם היות כן הוא דבר מאד חסר ראוי לברוח מן הרשע ובחוזק ראוי לנסות לחיות תמיד וכן תהיה לו האהבה לעצמו ויהיה אהב לאחר ,

פרק ששי

אמנם רצון טוב הוא דומה לאהבה ויראה שהוא אהבה , אבל אמנם איננו אהבה כי רצון טוב יהיה אצל שאר אינן (נ״ס שאינן) נכרים והוא נסתר , אמנם האהבה איננה כן ואלה אמנם כבר נאמרו תחלה , וג״כ איננו חשק כי איננו התפשטות ולא תאוה , אמנם לחשק ילוו אלה והחשק הוא עם הרגל אמנם רצון טוב הוא בא פתאום כמו שיקרה אצל הזרים כי הרואים ירצו טובות אחד מהם אמנם לא יעשו דבר בעבורם , כי כמו שאמרנו אשר להם רצון יהיה פתאום ואהבתם קלה , אמנם יראה שהוא התחלת האהבה כמו שהוא חשק האשה בראות העונג כי אם לא יתענג תחלה ביפיה לא יאהבה , אמנם גם כאשר ישמח ביפיה איננו חושק בה אם לא כאשר תהיה נעלמת יכסוף אותה ויתאוה היותו עמה , כן אמנם האוהבים אי אפשר היותם

אם

אם לא היו תחלה חפצים זה לזה , ולא כאשר תחית להם הרצון טוב יהיו אוהבים כי אשר יהיו מצוים אין בהם כי אם אשר הם רוצים טוב , אבל לא יתפעלו דבר בעבורם ולא יפעלו מרעה הבואה אליהם , ובעבור זה יוכל מעתיק לומר כי רצון טוב הוא אהבה עצלת , אמנם כשיהי' תמיד זמן ארוך ובוא בהרגל תעשה אהבה , לא אהבה אשר תהי' בעבור התועלת או בעבור המהנה כי באלה לא יהיה רצון טוב כי אם אשר קבל פעל טוב אל העושה , אמנם אשר ירצה לעשות טוב לאחר כי יש לו תקוה אשר יתעשר בעבורו אינו נראה שיהי' זה רוצה טוב לו אבל יותר הוא יותר לו לעצמו כמו שלא יהיה אוהב אם יעצב בעניינו בעבור שום דבר יקוה בו , הנה רצון מכל וכל הוא בעבור המעלה או החפר כשיראה לזה אחר טוב או גבור או אחד מהדומים לזה כמו שאמרנו בלוחמים ,

פרק שביעי

אמנם יראה כי עצת שלום הוא מתחבר לאהבה , ובעבור זה איננה הסכמית כי זאת אמנם תהיה גם לאשר אינם מכירים זה לזה , ולא נאמר אשר תהיה עצת שלום כן (ג"א בין) כל מסכימים בדבר אחד כמו בדברים השמימיים , כי ההסכמה באלה אינה מאהבה אבל יאמרו במדינית כי ביניהם עצת שלום אשר יסכימו בדברים המועילים , ויבחרו אותם ויפעלו אשר כלם יחשבו היות טוב , א"כ (ג"א אם) אצל התועלת היא שלום ומאלת הדברים אשר הם גדולים והדבר אשר הוא אפשר שיסכימו בו שניהם או הכל כמו המדינות אשר יראה לכלם כי ראוי שיהיה בה שולטנות בבחירה או שיסכימו אנשי אטינ"אש עם אנשי לסדימוניא שילחמו עם האויב או לשום עליהם

להיות ממה : ולא כאשר יהי' להם הרצון , ולא תשלם האהבה ברצון טוב לבד אם הטיב אין אותם או אם לא יתעצבו מרעה תבוא לאיש מהם : יוכל מעתיק לומר , מעתיק הלשון יוכל לקרוא שם לרצון הטוב בשם אהבה עצלה , אשר ברוב הימים בהרגל דבר תתעלם להיות אהבה שלימה : לא האהבה , אין הכוונה בהתעלמות הרצון הטוב להיות אהבת התועלת או המהנה : כי באלה , יען לא יקרה מאלה האהבות אהבה שלימה אשר יכונו בשם רצון טוב , כ"א אשר קבל , כ"א אשר כבר קבל פעל טוב מן המוטב הטוב והוא ברצונו הטוב משיב לו טוב : אמנם אשר ירצה , אבל הרוצה טוב לרעהו בעבור תקותו לקבל פרס מרעהו , הוא זה רוצה הטוב לעצמו יותר מרעהו , ואינו בכלל התחלת האהבה כלל כמו שלא יהי' אוהב המתעצב על ענין קרה לרעהו רע מה , אך אין עצבונו מחמת רחמיו על רעהו כ"א בעבור יקוה הגעת טוב מה בעבור עצבונו , זה אינו בכלל אוהב בהיותו מתעצב ע"מ לקבל פרס : הנה רצון מכל וכל , הנה הרצון שאמרנו שהוא התחלת האהבה , גדרו ומהותו שיהי' בעבור מעלת המדות אשר ישיג ברעהו ר"ל שיראה שהוא גבור או טוב או שאר מדה טובה , הנה רצון הטוב כזה הוא התחלת האהבה לא אשר הוא בעבור עצמו :

אמנם יראה , : אך עצת שלום בכלל מדבק אחד עם האהבה ולכן אין עצת שלום דבר מובדל לבד : כי זאת , ר"ל ההסכמה מלבד אשר תהי' ג"כ בין הבלתי מכירים זה לזה וכבר נאמר בגדר האהבה שהיא בין המכירים דווקא ואיך תהי' עצת שלום אהבה לכן לא תהי' הסכמית לבד כ"א מפעולות האהבה גם כן : ולא נאמר , : ולא תקרא עצת שלו' כל הסכמה במו ההסכמה המוסכמת בין החכמים שהשמים הם כדוריים , כי הסכמה כזאת איננה מאהבה כ"א לפי היקשים שכליים : אבל יאמר במדינית , אבל יאמר עצת שלום המוסכמת בענין המדינית ר"ל שיסכימו בדבר אשר הוא לתועלת להם או תהי' מאהבה : אשר הם גדולים , אשר

ראש פלוני אלמוני כשיראה הוא · אבל אמנם כאשר כל אחר ירצה להנשא יהיה בינהם מחלוקת כמו שהוא כתוב בספרי הגדות · אינו עצת שלום כאשר כל אחד ירצה הטוב לעצמו כי אם כאשר יסכימו בדבר אחד כמו כאשר העם והחסידים יסכימו אשר ישימו ראשים את הטובים מאד וכן יעשה לכל אשר יכספו · אמנם אהבה המדינית תהיה עצת שלום כמו שנאמר והיא אצל הדברים המועילים והנאות ם לחיים · אמנם תהיה עצת שלום בין החסידים כי באלה תהיה עצת שלום בהם · וכן זה לזה עומדים בדברים אחרים כפי מה שהוא אפשר והוא רצון כל אחד עומד ולא יבגדו כמו נחל והם רוצים דברים צדיקים ומועילים · הנה אלה יכספו הראוי · לא כן הרשעים כי לא יסכימו יחד כי אם במועט כמו שאינם אוהבים והם יתאוו הערפות בדברי המועילים והם מחסרים בעמל ובעבודה · כל אחד מהם רוצה לעצמו זה ויחקור על חבירו וימנעהו מזה · כאשר לא ישמרו הטוב הכללי תאבד עצת שלום מאתם ועל כן יקרה להם מחלוקת זה עם זה כאשר יבריח אחד את חבירו באינם רוצים לעשות צדק ומשפט ·

פרק שמיני

אמנם יראה כי עושי הטוב יותר אוהבים למקבלי הטובה מאשר המקבלים לעושים להם טוב ולזה יש לשאול · אמנם יראה לרבים כי אלה אמנם חבים · ולאלה הוא חב כמו שהוא בהלואה · כי הלווים ירצו שלא יהיו המלוים אמנם המלוים רוצים שיחיו הלווים · וכן העושים טוב ירצו לקבל שכר פעולתם אבל אלה לא ידאגו להשיב · ואולי אמר טוב אפיגורינום · כי אמרו זה בראותם בני אדם כי זה יראה למתג אנושי · כי רבים המה אשר לא יזכרו העושי להם ויותר ירצו לקבל

שר הם גדולי הפועלות המדינה כמו נשכין המלוכה וענייני המלחמה נמוס : כשיראה הוא · כאשר הפלוני שהוא ירצה לאוי להיות ראש : להנשא · להתנשאות ר"ל אם כל אחד ירצה להיות ראש לא תכון ביניהם אהבה כי לא טוב היות ראשים הרבה כי ע"כ ברא ה' את האדם בעל שני ידים ושני רגלים וראש אחד ולולי היו שני ראשים לגוף האחד היה ריב ומלחמה ביניהם ברצות האחד לעשות דבר בלתי רצוני לראש השני : בספרי הגדות · בספרי דברי הימים : העם והחסידים · שיסכימו החסידים ג"כ כי קשר רשעים אינו מן המנין : עומדים בדברים אחדים · קיימים בהסכמה אחת לעשות דבר אחד צדיק ומועיל לכלל : כ"א במועט · במעט מפעולתם יסכימו וברוב מעשיהם יספרדו וזה מזה כמתוב יתפרדו כל פועלי און וכ"ב יחוקר (בנ' לשני שם) : מפדשות · מותרות עונות עקש בלי עמל כ"א באוכלה תול : כ"א מהם רוצה · כל אחד יתאוה להתענג בטוב לו ולמנוע טוב מרעהו ויתעורר ביניהם ריב ומחלוקת עד שיתלוששו ברחו בבחנה מפני הסוקים שלא יזיקום · וחוזר מלה שלר חברה המדינית כי אין צדק ואין משפט :

אמנם יראה · הנה יחקור טעם וסבה למה תהיה אהבת עושה הטוב למקבליהן יותר גדולה מאהבת מקבלי הטוב לעושיהם : ולזה יש לשאול · יש לחקור על הסבה : אמנם יראה לרבים · ואשר נראה לרבים סבת זה כי אלה המקבלים הם בעלי חובות להחזיר טובת לעושי הטוב להם שהוא כמו הלוה ומהמבואר שאין חפץ ללוה שיהיה המלוה למען יפטר מתשלומין ומספק זה שהמלוה יחפץ בחיי הלוה למען יפרע לו חובו זה סבת אהבת הנותן את המקבל כי ידרוש שלומו ומנוחתו למען יחיה ויחזיר לו כמוהו · אך המקבל אין שכלו לפרוע טוב לכן אינו רוצה בקיומו ושלומו של הנותן : ואולי אמר טוב · יספור טעם האומר בדברי

טוב מלעשות טוב / כי זאת הסבה יותר טבעית
ואינו דומה לאשר אצל המלוים כי אצל אלה אין
שם אהבה כי אם רצונם לשמור אותו בעבור ממונם
אמנם עושי טוב אוהבים למקבלי הטוב ואם לא יהיו
מועילים עתה ולא יהיו זאת תועלת להם אחר זה
וכזה יקרה באומנים כי כל אחד מהם אוהב פעולתו
יותר ממה שיאהבהו פעולתו אלו היתה בעלת נפש
אמנם יותר יקרה אצל המשוררים. טוב / פעולתם היא
אלה אשר יקבלו מהם טוב / יותר הם אוהבים את
אלה מהפועל לפעלו . ואמנם סבת זה כי ההויה
היא לכל נבחרת ונאהבת / אמנם הוייתנו היא בעשות
בפועל כי הוא בחיות ובעשותנו. והנה העושה בפועל
הוא פועל בצד מה ועל כן הם אוהבי פעולתם כי הוא
הויה / ואמנם זהו טבעי כי הוא אשר הוא בכח זאת
הפעולה. (ג"ש ענין [illegible]) אמנם בעושי טוב יהיו
הטוב אשר בפי הפועל על כן ישמח אשר בו זה /
אמנם המקבל אין לו טוב בפועל אם לא דבר מועיל
וזה

בדברי הפילוסופים באמרו כי אלו נפלו הטעם ראה
דעת קצת לויים אשר ישנאו למלויהם כי בזדונם וברוע
לבבם ירצו להם המות למען יפטרו מהשלומין וחשבו
רוע זה המנהג למנהג אנושי וטבעי לכל מקבלי הטוב
אבל אינו טעם מספיק כי אין מביאין ראיה מן הרעים
הבלתי רגילים אבל הטעם האמיתי בזה הוא להיות כי
רבים ישכחו הטוב הנעשה להם ויחלו יותר לקבל טוב
מלעשות טוב לכן אינו דורש טוב למטיב עמו ולא יאהב
אותו כמו שיאהב המטיב אותו: ואינו דומה / גם אינו
דומה רצון המלוה בקיומו של הלוה לרצון המטיב
בקיומו של המקבל / כי אינם שוים בקנה אחד כמו
שחשב המשל כי רצון המטיב בקיומו של המקבל הוא
מפני שהכיר אותו אף שלא ישיג לו טוב לא עתה ולא
אחר זמן אך רצון המלוה ללוה הוא בעבור חפצו לגבות
חובו ואין שם אהבה כלל כמו בנותן ומקבל : וכזה
יקרה באומנים / אחר שביאר סבת מה שלא יאהב
המקבל לנותן שהוא מחמת שכחה בא לבאר סבת מה
שיאהב הנותן להמקבל והוא ממשל משל מהאומנים שכל
אחד אוהב אומנותו ופעולתו יותר ממה שהיתה בכחו
אוהבת אותו אם היתה בעלת חיים שיאהבנו האבות לבנים
יותר ממה שיאהבו הבנים לאבות וזה כפעולות הטבעיות
וכן בפעל המלאכה כל משורר אוהב את שירו וכל חרש את מלאכתו : אמנם יותר יקרה / ויאמר מה
שיאהבו עושי הטוב את פעולותיהם אשר הם אלה מקבלי הטוב עלמי פעולותיהם / סבת זה / הטעם למה
שיאהבו המועילים את פעולותיהם הוא להיות כל חי בוחר באהבתו את עצמו להיות נמצא בהויה אשר זה כל
האדם / אמנם הויתנו / אחר שהניח הקדמה הא' שכל חי אוהב קיום הויה הקדמה הב' שקיומנו ומציאותנו
בפועל כמו ר"ל פעולותינו המורגשות לנו הם עלת החיות ובהעדרם אין חיים המשל בו אם הראות הוא חלק ממיני
מהחיים ומתעלם בפועל הראות ולולי אין ראות בפועל אין נחשב הוא בכלל החיים וזה אמרו כי הוא בחיות
ובעשותו ר"ל התמדת הויתנו תתקיים בפסיית הפעולות : והנה העושה בפועל / ואחר שבפעולותינו יש [illegible]
החיות וההויה / לכן יהיה כל פועל מוליד הויתו מן הכח אל הפועל בצד מה שהוא פועל פעולתו / ועל כן
אוהב את פעולתו כי היא הויתו והתמדת הויתו בפעולותיו : זה הוא טבעי / זו הפעולה היא מוטבעת בכח
בפועל אותה / והפועל בעת יפעלה בפועל ממש יגיד ויודע כמה אשר היתה נעלמת עד עת [illegible] אמנם
בעושי טוב / וכמו זה יקר מקרה כל עושה טוב שהוא מוליד הויתו וקיומו מן הכח אל הפועל לכן ישמח המטיב
בטובו ויאהב את המקבל אשר על ידו יצא לפעלו להתעלם בחיים ובהויה המתמדת / ומן מוצא הדברים תבין
שכל העדרים הם מות ורע וגנוח וכל ישגם הוא חיים וטוב ונאהב והוא הדבר אשר בהתעלם היות במ"ב נאמר
אתם כי טוב / ועל זה פועל בפ' [illegible] והמציאות שהוא טוב וחיים נקרא הוא יק' [illegible] כמולם כבתב
ויטבע נחי בעולם (דני' י"ב) : אמנם המקבל / אך המקבל שאת לא פעל טוב ולא התעלם בהויה נפשית
כי אם השיג אשר הפועל שהוא [illegible] וסבה ונכרנה להפעה על כן לא ישמח כמו הנותן אשר שמעלה בפועל

אחיים עדיים ואלה מתמהת בשלשה זמנים הנאה
נבואה ר"ל בעת עשותו הטוב ותקוה לעשות טוב לעתיד
וזכרון טוב אשר עשה בעבר : אמנם היותר מהנה /
היותר מהנה ומאמת את העושה טוב משלשת העתים
שאמורים הוא ההוה אשר הוא כפי הפועל לשעתו כי
הוא שמת מנוחה בעבר ועתיד : ולכן לאשר עשה /
ע"כ יהי' לעושה הטוב הנאה ארוכה בג' זמנים האמורים /
אך למקבל הנאה עוברת בשעת התועלת לבד : הנה
הוא זכרון הדברים הטובים. / הנה לעושה הטוב יהיה
זכרון טובה הפעולה על רעיונו בעבר או עתיד וזה
להיותו טוב מוחלט בל יחלוף / אך למקבל הוא טוב
מועיל לשעתו לבד ע"כ אין לו זכרון כלל או נרדף
ופחות כערך אל זכרון העושה : אמנם התקוה / אולם
שמוחלת לטוב העתיד יש"ל בהפך שהמקבל יקוה
יותר ותרבה לו תקותו יותר מהמטיב בעבור צרכו אל
המועיל ע"כ יתאוה אליו לבו ונפשו שוקקה : למתעלים /
ר"ל לפועלים הטובים הטוב המה הנעלים הם העיקר
באהבה ולהם יאהב חברת האוהב ונעלים אליו יותר
הדברים הראוים לאהבה : עוד אמנם / עוד סבה
ליתרון אהבת העושה הטוב למקבל מאהבת המקבל אל
העושה הוא בעבור שמעשה הטוב נעשה בעמל ויגיעה
וכל דבר המושג בעמל יערב על בעליו כמו שאנחנו
רואים יתרון אהבת הממון המושג לבעליו ביגיעה מאהבת
הממון המושג בלי יגיעה והוא הבא בירושה או במתנה
כי שלגריעות אהבתם יתנום לפזור על הרוב אך המושג
ביגיעה ישמרום בעליו לכן תגדל אהבת העושה שהוא
ביגיעה מאהבת המקבל אשר הוא בלי יגיעה ועמל אשר
ע"כ האמות אוהבות את בניהם יותר מאביהם וזה בעבור
עמלם בגידולם ויתרון ידיעתם גם שהם שלהם ודומה
לאהבת הממון הבא ביגיעה לבעליו היודעים שהוא שלהם
בהיותו חלף יגיעתם משא"כ הממון הבא בלי יגיעה
אשר יתכן שכמו שנקבל כן בהבל ילך ככתוב הון
מהבל ימעט : מיוחד לעושי הטוב / והסבה האמור' היא מיוחדת ליתרון אהבת עושי הטוב על אהבת
מקבליהם כאמור / ומעלה זאת האהבה הלא היא כתובה על ספר אסף (תה"ל ...) שאמרו ז"ל גם ביתרון
... המינקת על היונק ... העושה ... ... ז"ל יותר ממה שהעגל רוצה
לינוק פרה רוצה להניק :

אמנם יושם ... אולי ... איך יתנהג האדם במדת האהבה האם יאהב את עצמו יותר מכל אדם או אם
יאהב

וזה אמנם הוא חבר האהבה והנאה / אמנם הפועל
הוא דבר מהנה בהווה ולעתיד תקוה ובעבור (נ"א ונעשה)
זכרון / אמנם היותר מהנה והיותר ראוי לאהבה הוא
אשר הוא כפי הפועל וכן (נ"א ולכן) לאשר עשה יש אך
פעל טוב ארוך אמנם למקבל התועלת אשר הוא
עובר / הנה הוא זכרון הדברים הטובים מהנה /
אמנם מהדברים המועילים לא או הוא פחות / אמנם
התקוה יראה שהיא בהפך / אמנם האוהב הוא
דומה לעושה והאהוב אמנם לאשר הוא מקבל /
אמנם למתעלים אצל הפועל יתחבר האהוב והדברים
הראוים לאהבה / עוד אמנם הדברים אשר יבואו
בעמל ויגיעה הכל יאהבום יותר / כמו המשתדלים
בעבור הממון / עם המקבלים מאחר / והנה כן יראה
כי קבלת טוב הוא בבלתי עמל . ועשות טוב הוא
צריך יגיעה / (נ"א ובעבור זה האם אוהבת , נ"א יותר מקבל ...
יותר , יגעה בתולדותם / ויותר היא יודעת אשר הם שלה
והנה אמנם יראה זה כי הוא מיוחד לעושי טוב :

פרק תשיעי

אמנם יושם ספק האם ראוי לאדם להיות אוהב
את עצמו יותר או לאדם אחר / הנה נראה
גוערים לאשר אוהבים עצמם כמו לגנאי / גם יראה
כי הרשע עושה כל הדברים בעבור עצמו / וכל אשר
הוא יותר רע יעשה כן ויותר יגנו אותו כי לא יעשה
דבר כי אם בעבור עצמו / ואמנם החסיד הוא נגשה
בעבור

בעבור טוב. וכל אשר הוא טוב יעשה בעבור טוב בעבור האוהבים, ופעמים יעזבו הדברים אשר הם לעצמם, אמנם לדברים האלה יתנגדו הפעולות. ולא בבלתי טעם כי יאמרו כי ראוי לאהוב לאשר הוא יותר אוהב (נ"א אוהב), אמנם היותר אוהב הוא יותר ירצה לו כל הטובות בעבור עצמו, ואם לא ידע זה שום אדם הנה אמנם הדברים האלה יהיו יותר לאנשים בעצמם (על אשר כל הדברים אשר) (נ"א ונ"ל אלא כל הדברים אשר יאמר) בהם האוהב, כי כבר נאמר כי כל הדברים הראוים לאהבה יבואו לאחרים מצד הדברים אשר בעצמו, גם כל המושלים יודו בזה כמו שיאמר כי נפש אחת לשני האוהבים, וכי הדברים אשר לאוהבים הם בשתוף וכי האהבה היא השואה, וכי האוהב הוא לאוהב קרוב כארכובה לשוק, כל אלה הדברים יותר הם לאדם עצמו כי יותר הוא אוהב לעצמו, על כן ראוי לאהב יותר את עצמו, אמנם יושם ספק בראוי איזה מאלה השנים ראוי לבחור, כי בשניהם דברים ראוים להאמין, ולכן אולי ראוי לחלק אלה המאמרים ולבאר כמות הנאמר באמת בשני פנים וכמה, כי א"כ נקבל אוהב עצמו כמו שיאמרו שתי הכתות, אולי הוא גלוי המבוקש אשר יראו חרפה על האוהבים עצמם ויקראו כן לגנאי אשר יתנו לעצמם יותר בממון ובכבוד ובהנאות הגשמיות

כי

יאהב אוהבו יותר מאשר לעצמו כי סתרות התלוית לכאן ולכאן וזה כי מה שיורה גנות יתרון אהבת עצמו לו שם בשלשה ראיות א' כל אוהב עצמו יגונה בין בני אדם ויכונה בשם אוהב עצמו לגנאי ב' הרשע יעשה כל דבר בעבור עצמו ולא יוחן בעיניו רעהו לעשות בעבורו דבר קטן, ג' הנה החסיד יעשה כל פעולה טובה בעבור האיש הטוב ואוהבו עד שלפעמים יעזוב מהטוב לעצמו למען הטיב לאוהביו וזה יורה כי מן הראוי לעזוב דרך רשע ולהתנהג בחסידות לאהוב יותר לאוהביו מאהוב לעצמו: אמנם לדברים האלה, אולם כל אדם יודה לפעול פעולות באהבה אשר בעבור עצמו יותר מאשר יפעול באהבה אשר בעבור אוהביו וזה דבר סותר ומתנגד לדעת האמורה: ולא בבלי טעם, ולא בבלי טעם והשכל יעשו אלה הפעולות אבל יאמרו שיתרון האהבה ראוי ליותר אוהב לו אמנם. גדר היותר אוהב לו הוא הרוצה כל טוב לו וזה בעבור עצמו ר"ל בעבור עלם המקבל לא בעבור המטיב ואף לא בעבור לעשות לו שם תפארה ברצונו הטוב לו אחר שלא ידע ברצונו זה שום אדם זולתו: הנה אמנם, והנה באמת אהבה שואת לא יתכן היותה כי אם מהאדם כלמו אל עצמו כי היא רוצה כל הטובות לעצמו ואין שום איש יודע ברצונו זה: וגם שאר כל הדברים, וגם יתר הפעולו' המורות על האהבה נמצאים באוהב את עצמו: כי כבר נאמר, בשכבר אמרנו שכל האהבות אשר לאחרים ישוערו באהבת עצמו ר"ל שלא תהי' אהבת הרעים שלימה כי אם תהי' שוה בכמות ובאיכות לאהבת עצמו בבחינות ואהבת לרעיך כמוך: גם כל המושלים, שזה מה שיורה שאהבת עצמו ראוי שתהי' יותר גדולה מאהבת אחרים הוא. שכל מושלי משל כלם יענו. יחד כי לשני האוהבים נפש אחת וכל הקניינים אשר לשניהם הם משותפים לשניהם, כי כל אהבה היא כשואת האוהבים זה עם זה וקרובים זה עם זה בקירוב הארכובה עם השוק: כל אלה הדברים, והנה כל אלה משיגי האהבה האמורים הם יותר עצמיים ר"ל יותר נמצאים באהבת האוהב את עצמו ומזה ראי' כי הראוי לאהוב יותר את עצמו מאהוב לאחר וזאת ההנחה סותרת להנחה הקודמת האומרת שיש לאהוב לאחרים יותר מאשר לעצמו: אמנם יושם ספק, וא"כ יש לספק אל מי מאלה ב' ההנחות נפנה לעשות באהבה כאשר מגזור אומר ונעזוב ההנחה הב': ולכן אולי ראוי לחלק, אז אולי ראוי לאחוז בשניהם ולשער כמות האהבה לאחרים כפי ההנחה הא', וכמות האהבה לעצמו כפי ההנחה הב' עד שיהיו שניהם באחד טובים ולא יסתרו וא"ז: אולי הוא גלוי, יבאר אמיתת הנחה הא' ר"ל באיזה אופן יגונו האוהבים את עצמם, ואומר אולי הוא מבואר בגנות אהבת עצמו ויקראו בחרפה בשם גנאי המשתדלים לאסוף הון עתק ולהתענג

ולהתענג בתאוות הגופניות הגשמיים ולרדוף אחר
הכבוד ובכלל הנותרים להשיג רב טוב לחלקי נפשם
הבלתי משכלת זה הוא ענין רע כי יתעוררו מזה ריב
ומלחמה : והנה בצדק · על כן באמת ובצדק נקרא
אוהב עצמו כזה בשם גנוי לדעת ההנהגה הראשונה :
אמנם איננו בלתי גלוי · איננו בלתי מבואר אבל הוא
מבואר מאד שהרגילים להתנהג במדות הגרועות האמורי׳
נקראים לרבים בשם אוהבי עצמם : אמנם אשר יתעסק
תמיד · יאמר הנהגה הב׳ ר"ל באיזה אופן ישובח האוהב
את עצמו ואומר · כי המתעסק תמיד לעשות צדקה
ומשפט בין איש לרעהו ומנהל את נפשו בדרך ישרה
על פי מדותיה ותמיד עינו ולבו על מעלותיו ומדותיו
להקנם הוא זה לא יקרא לעולם בשם אוהב עצמו ולא
יגונה בכלל משום אדם : אמנם יראה · אולם יראה
באמת כי איש כזה הוא יותר אוהב לעצמו מאוהב בהמון
המתענגים שהאריכם וזה בהיות המתענגים החמריים
טובות גרועות נפסדות לשעתן ויתענגו בם חלקי הנפש
הגרועים אבל אלו מתעננו המעלות שהם טובות נבחרות
ודבוקות בחלק היותר מעולה מחלקי הנפש שהוא השכל
אשר הוא מובחר האדם מן הבהמה והוא המושל בכל
חלקי הנפש ומלכה כמלך במדינה על כן מי אוהב
עצמו בטובות המעולות כאלה הרוחניות יותר ראוי
שיכונה בשם אוהב עצמו מאוהב התענוגים החמריים אשר
באמת כן הוא · והוא דרך ישרה שיתנהג בה השלם
האדם · וכזה לדקו יחדו שתי ההנהגות אשר נראו
בסותרות זו את זו : המיוחד במדינה · כמו שמלך
שהוא מיוחד במדינה הוא עצם המדינה וכל אשר יאמר
כי הוא זה ראוי לעשות נחשב הוא כאלו הסכימו במעשהו
כל אנשי המדינה בעבור היותו העיקר במדינה והעיקר
בכלו : כן הוא בכל דבר · כן כל דבר מיוסד מרבים שהעיקר

כי אמנם יתאוו אלו וישתדלו אצלם כאלו הם הטובות
הנבחרות ובעבור זה יתעוררו מלחמות וקטטות אצלם
וכל אשר להם יותר יוצאו בתאוות ובכלל לשאר
ההפעליות ולחלק הנפש הבלתי משכלת · והנה באלה
הם רבים ובעבור זה תהיה הקריאה זו עשויה מאשר
הוא מאד רע · והנה בצדק אוהב עצמו הוא נבזה ·
אמנם איננו בלתי גלוי כי לנותנים לעצמם אלו הדברים
הורגלו רבים לקרוא אוהבי עצמם · אמנם אשר
יתעסק תמיד לעשות צדקה ומשפט והדברים הישרים
ושאר הפעולות אשר הם מהמעלות ובכלל תמיד
יבקש הטוב לעצמו אין אחד שיקרא אוהב עצמו ולא
שיחרפוהו · אמנם יראה כי אשר הוא כזה יותר אוהב
לעצמו כי יתן לעצמו הדברים הנבחרים והיותר טובים
ויוסיף תת לחלק המיוחד לו לעצמו וכל חלקי הנפש
הם נשמעים לזה · אמנם כמו שהוא המיוחד במדינה
הוא המדינה והוא הנראה יותר עיקר בה כן הוא בכל
הדבר אשר הוא מוסד מרבים · וכן האדם הוא אוהב
לעצמו כאשר יהיה אוהב מאד לזה החלק ומתענג
לו בכל הראוי לו · ולכן נקרא האדם הכשר בלשון יון
קונטננטי והחוטא אינקונטיננטי · ר"ל מחזיק בו
ובלתי מחזיק כי הוא מחזיק בשכל או לא כי זהו
האדם וכל הנעשה בזה החלק יראה יותר כי הוא
עשהו · והנעשה בכח המתאוה או בדבר אחר יראה
יותר כי עשהו בלתו · והנה איננו בלתי גלוי כי כל
אחד מבני אדם הוא היותר · וכאשר

בם בכלו ר"ל האדם שנפשו מורכבת מכחות שונות והנה השכל הוא העיקר והכל הולך אחריו : ר"ל מחזיק
בו · פי׳ מתחזק בשכל ומתגבר על המתאוה · והחוטא הבלתי גובר על יצרו · כן משמעות ב׳ השמות בלשון
יון · וכן בלשון עברי נקרא איש השכל בשם גבר · ואולי הכל בשם אמת : כי זהו האדם · בעבור זה הכח השכלי שהוא
עיקר האדם מב"ח וסבלנו המיני נקרא בשם אדם המבדילו מיתר הב"ח כמ"ש אדם אתם אתם קרויים אדם : כי הוא
עשהו · כי השכל הנקרא אדם הוא הפועל [illegible] כי אין אדם שליט ברוח
השכל לכן כל הנעשה על פי הבחירה השכלית יראה כי האדם עשהו ברצונו הטוב וכל אשר הוא עושה ברצון המתאוה
[illegible]
השכלי שהוא מובחר האדם מן הבהמה :

וכאשר

ואשר החסיד הוא אוהב מאד לזה. הנה הוא באמת אוהב לעצמו. והנה זה גבול מהמין הראשון המגונה כמו שהוא גבול כפי השכל מהחי כפי הכח המתאוה כאשר הרוצה הטוב בהחלט נבדל מהרוצה הטוב הנראה שינוי. ולכן הכל ישבחו ויפארו המשתדלים אצל המעשים הטובים ונבדלים מרעים. אמנם אם הכל יתחברו אל האיש הטוב בשומם השגחה לעשות הדברים הנבחרים יהיו כל הדברים אשר הם צריכים משותפים לכלם. ויהיו לכל אחד הגדולות אשר בטובות אשר הם מעלות ועל כן ראוי לחיות האיש הטוב לאהוב עצמו כי אמנם יעזור בעשותו דברים טובים ויעזור את אחרים. אמנם הרשע אין ראוי לאהב את עצמו כי הוא מזיק לעצמו ולקרובים אליו בדרכו (נ"א נ"פ) אחר הפעליות הרשום כי הרשע אשר הוא עושה מנגד לאשר הוא ראוי לעשות. כי כל שכלי (נ"א כלי שכל) יבחר לעצמו הטוב. אמנם החסיד הוא נשמע לשכל. אמת הוא כי המעולה עושה דברים בעבור האוהבים ובעבור הארץ גם יצטרך למות בעבורם והוא מבזה הממון והכבוד וכל הדברים אשר האנשים ילחמו בעבורם בודשו הטוב לו לעצמו והוא בוחר שיתענג מאד בזמן מעט יותר מהתענג מעט בזמן רב כי טוב לו להיות שנה בשוב

ואשר החסיד, מ"ש אוהב מאד לחלק השכלי להיות נשמע לו ולעבדו שהם אחד עם כל כחות נפשו, הנה בעבור אהבתו את השכל נקרא חסיד בעבור גמולו הטוב עם נפשו ככתוב גומל נפשו איש חסיד: אוהב את עצמו ר"ל ועובד את עצמו ר"ל והפך זה הרשע הנשמע למתאוה הזה אוהב את אחרים ועובדם ושונא את עצמו ר"ל שונא את שכלו שהוא עצם מעצמי האדם ביחוד ומתאוה לרשע כסל ככתוב, ויקוין מ"של (נפשי לראשון מן המדות שלנו) ומ"שב הבחרי (מן שני עד שני לשלי ממה): והנה זה נבדל מהמין הא', זה החסיד האוהב את עצמו נבדל מהמין הא' האוהב את עצמו כאמור בראש הפרק וזה כי החסיד חי כפי השכל ואשר מהמין הא' חי כפי המתאוה: וכאשר הרוצה הטוב, ועוד יבדל זה החסיד האוהב א"ע כפי השכל מהאוהב א"ע כפי המתאוה (כאמור בראש הפרק) כמו שיבדל הרוצה בטוב מוחלט מהרוצה בטוב המדומה ר"ל בטוב לנראה עינים לבד: לכן הכל ישבחו, בעבור רצותם בטוב המוחלט לכן ישבחו הפך אוהבי עצמם הרוצים בטוב המדומה אשר יגונו בעבורם כאמור בראש הפ': אמנם אם הכל יתחברו, אם כל אנשי המדינה יסכימו לעשות הדברים הנבחרים כפי השכל ויאהבו איש לרעהו כאוהב לנפשו לו טוב מוחלט אז בהכרח יהי' השתדלות כל אחד להשיג הדברים המוכרחים שיש לו ולרעהו בהיות שאין הבדל בין אהבת עצמו לאהבת רעהו: ויהי' לכ"א הגדולות, וזה בהיותם אוהבים לעצמם כפי השכל כמו שקדם: וע"כ ראוי, לכן החסיד האוהב כפי השכל ראוי לו שיאהב את עצמו כפי ההכמה הנ' יען כל מעשהו בצדק ובמשפט להיותם לעזר המדיני ולעצמו: אמנם הרשע, אך המתנהג ברשע כסל ולא אוהב לשמוע אל השכל אין ראוי לו לאהוב את עצמו בהיות כל מעשהו מתנגד לעזר המדיני ודרכו לילך ולהזיק לו ולקרוביו בהיותו רודף אחרי הפעליות הבלתי ראוים וכל דרכיו לא בהשכל: אמת הוא, עם היות שהחסיד אוהב את עצמו באהבת השכל כאמור הנה בעבור אהבת עצמו לא ישנא לזולתו כאשר יעשה האוהב א"ע אשר מהמין הא' הנרוע אבל החסיד אוהב אוהביו ויחרף את נפשו למות בעבור קיום מדינת אבותיו: והוא מבזה, וכל טוב מדומה אשר רוב האנשים ילחמו בעדו להשיגו אין נחשב בעיניו למאומה כי אם הטוב המוחלט כפי השכל והוא ידרשנו: שיתענג מאד, על דרך אמרם ז"ל יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז, ר"ל גדול עונג רוחני של שעה קלה המושג מהשגת המושכלות (שהוא מעין העולם הבא כטעם צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה ר"ל נהנים מעונג השכלת אמתתו ישען המורנו אחרי בינה בגמול עוה"ב מ"שכי שם) מכל עונג חמרי המושג בכל ימי החיים ותטעם קומו עולמו בשעה אחת: להיות שנה בשנה

גדול

גדול / כמי שילחם על מדינת אבותיו לעשותה חפשי מאויבת המס לאויב אף כי יאריך עת מלחמה רוב שנותיו / ופעמים יבחר המות במלחמה למען הציל בני עמו. כמו שעשה משה במלחמת מדין שנזדרז ללחום גם אף כי חייו היו תלוי' בה ככתוב נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמיך : וגדולה יותר לעשות / נכיות הפעולות הם עצם החיים כאמור עפ' הקודש על כן יבחר בחיים יותר נבחרים לפי מעשה הפעולות היותר נבחרים אשר כן הוא מדת בעלי הוא הקודש להזדרז לעשות מעשים נוראים כמשה בכריתת האלה ודוד בהלחמו את גלית : והם מפוזרים / במחיר כן יקנו המעלות. והמושכלות ככתוב. אמת קנה ואל תמכור / ונאמר יקרה היא מפנינים / ועל זאת התפלל המלך לאמר החכמה והמדע תן לי. / ועוד שאלת ההון והעושר כי איננו שוגה בנוק החכמה : אמנם אל הכבוד / אך הכבוד המדומה והשררה יעזוב לרעהו גם יבחרם לעלוזו למען לא ינעלהו מקנין שלימותו באמרם ז"ל הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם / ואומרו אוי לה לרבנות שמקברת את בעלי' / ורמזו ז"ל שהסכלות אשר להמון הרבנים ר"ל השליטים הסכלים יסבב להם המות בעודם חיים עד"הב אל תהי סכל למה תמות בלא עתך. / וזה אמנם בעבור שהשררה והשולטנות תבטל את בעלי' מהחכמה המסבבת הקיים ככתוב החכמה תחיה בעלי' : ואמנם יקרה / אולם על המעט יקרה שיעזוב השלם מעשות דבר טוב אמיתי למען עשותו אוהבו כמו שעשה אליהו מסיחת תוהפל ומסיחת יהוא בן נמשי / לאלישע כאשר שאל והי נא פי שנים ברוחך אלי (מ"ב ב') פי' מה שלא היה ברוח נבואתו למשוח ב' אלה ככתוב ומשחת את חזאל למלך על ארם וגו' (מ"א י"ט) וכן נמשחו ב' אלה ע"י אלישע ככתוב (מ"ב ח' וט') : וראה כי / ומהאמור מבואר שכל המעשים הטובים באמת יקחום המעולה לעצמו ונקרא בעל שמם בשם אוהב ע"ע / מה שאין ראוי זה לבלתי מעולים :

גדול מהיות שנים רבות במעט טוב / והנצרה יותר עושרה (נ"א לנגוז) מעשרה טוב גדול מצגות רבים וקטנים / ואולי יקרה להם שימותו בי רבים כאשר בוחרים הטוב הגדול לעצמם והם מפזרים הממון אשר האוהבים מקבלים ממנו רב ויהיה הממון לאוהבים אתם לעצמם הטוב / והנה אמנם הטוב הגדול יתן לו לעצמו / אמנם אצל הכבוד והישרה (נ"א והשררה) הוא עושה כזה / כי כל אלה יעזוב לאוהב כי עשות טוב יראה לו טוב ומהולל / על כן יראה באמת כי ראוי כי המעולה הוא בוחר הטוב האמתי על כל הטובות / ואמנם יקרה לעזוב לאוהבו לעשות המעשים הטובים ויהיה זה לו היות סבה לעשות אותם האוהב מעשותם הוא / יראה כי בכל הדברים המשובחים המעולה נותן לו לעצמו וע"כ ראוי לקראו אוהב עצמו כמו שנאמר מה שאין ראוי להיות כן לרבים /

פרק עשירי

אמנם ויש ספק אם המאושר צריך לאוהבים או לא / יאמרו כי המאושרים אינן צריכים אל אוהבים כי הם מספיקים לעצמם כי יהיו להם טובות מספיקות בעצמם / ולזה אינם צריכים אל אחר אמנם האוהב הוא אחר ממנו לתת אשר הוא בעצמו לא יוכל / וכן יאמר משל הקדמוני באשר השה יתן הטוב מה

אמנם ויש ספק / אחר אשר ביאר בקודם שהתמיד המאושר ראוי לאהוב את עצמו ולאהוב את זולתו / יתקנב בזה אם הוא צריך לאוהבים להיות עוזר לו : יאמרו כי המאושרים / הנה קצת יאמרו שהמאושר איננו צריך לעזר האוהבים / וזה בהיותו מספיק במה שיש לו : אמנם שהאוהב הוא אחר / אולם כל אוהב לאחר ר"ל לזולתו תכליתו לקחת לאוהבו זה דבר שאין ביכולת אוהבו זה להשיגו / וזה אפס מקום לו במאושר כי יש לו כל לא יחסר לו מאומה כאמור / ופי' כדלשון הנושאים : וכן יאמר משל הקדמוני / משל קדמון הוא / אם השם

אמת צריך אל האוהבים · אמנם יראה בלתי ראוי
אשר יותן לו כל הטובות אל המאושר ולא יותן לו
אוהבים · אשר יראה כי הטוב הגדול שבטובות
החיצוניות אם יגהר ראוי לעשות טוב לאוהבים
מלקבלו והוא מהטוב ומהמעולה לעשות טוב · ויותר
טוב לעשותו לאוהבים מלזרים עיחיו א"כ המעולה
צריך הוא אל האוהבים לעשות להם טוב · ובעבור
זה ישאלו אם יותר הוא צריך אל האוהבים לעשות לו טוב
בימי הטובה אשר יעשה לחם טוב · ואולי הוא בלתי
נאות להיות המאושר ערירי כי אין (נ"א [illegible]) יבחר
לו כל הטובות ויחידי הוא לבדו · א"כ האדם
מדיני והוא נולד בטבע להיות עם אחרים · ומאושר כן
הוא כי בטבע יהיה לו כל הטובות · הנה הוא גלוי
כי טוב לו להיות עם אוהבים אשר הם חסידים
מהיותו עם זרים ועם מי שיזדמן · א"כ המאושר הוא
צריך אל האוהבים · א"כ איך יאמרו הראשונים ובמה
אמרו · אמת הוא כי רבים והשמו כי האוהבים ראוי
לו להיות מועיל ולאלה לא יצטרך המאושר כי כל
הטובות עמו וגם לא לאשר הם בעבור ההנאה אם לא
מעט מהם כי אשר לו חיים עונג אינו צריך להתענג
מובא ואשר אינו צריך אל אוהבים · באלה לא יראה
שהוא צריך אל אוהבים · אמנם זה אולי אינו אמת
כי בתחלה כבר נאמר כי האושר פועל · אמנם הפועל
גלוי כי הוא נפעל ואינו עומד כמו קנין · ואם אמנם
הוא מאושר בהיות (נ"א [illegible]) ועשות · כי אמנם
פעולת הטובים היא מעולה ומעונגת בעצמה כמו
שאמרנו בתחלה כי הפעל הוא דבר מיוחד מדברים
המרוצים

יש לו די והותר כדי שיתן מטובו לזולתו מה שצריך לו
לעזור מאוהבים : אמנם יראה · מרלה פנים לסברא
הפוכה והוא שאין ראוי להיות המאושר בלי אוהבים וזה
להיות שבדר המאושר להיות לו די הסיפוק בכל טוב
ומהמבואר לשמיני מזה שיותר טוב להטיב לזולתו
מלקבל טוב מזולתו וההטבה לאוהבים היא יותר נבחרת
מהטיב לזרים וא"כ איפה עם היות שאין המאושר צריך
לאוהבים לקבל עזר מהם כאמור בסברא הקודמת הנה
עכ"ז הוא צריך לאוהבים לעשות להם טוב כאמור :
ובעבור זה ישאלו · ובעבור זה השער יבוקשו האוהבים
להיות עוזרים זה לזה · אם יותר יהי' צרכו אל
האוהבים לעשות לו טובות בימי הרעה והעוני [illegible]
בימי טובו ועשרו לעשות להם טובה · יהי' מה שיהי'
המאושר צריך לאוהבים אם לקבל טוב בימי עניו או
לעשות טוב להם בימי עניים : ואולי הוא בלתי נאות
וסוד הוא ענין בלתי נכון שיהי' המאושר בכל טוב יחידי
בלי אוהבים : כי איך יבחר · כי מי הוא זה שינתן
לו כל טוב ויהי' יחידי בלי אוהב · בהיות האדם מדיני
בטבעו ר"ל מוכרח לעזור בכל צרכי זולתו וזה יבנה לו
בית לשבתו וזה יכין טרף חקו ממאכל ומשקה · וזה
יכין מלבושיו וזולתם מצרכיו : ומאושר בן הוא · וגם
המאושר הוא מדיני כאחד האדם מצטרך אל המון
בני אדם טובים · לכן יותר טוב לו להיות עם אוהבים
מהיות עם זרים וא"כ יהי' למאושר צורך אל האוהבים
עכ"פ הפך הסברא שאמרנו : א"ב איך יאמרו · איך
יאמרו שהמאושר אינו צריך לאוהבים : אם לא מעט
מזער · כפי הסברא אל החי בלי מותרות עד"הכ וכן
כי לחם לאכל ובגד ללבוש · ובעבור הסבת זה המעט
אין צורך אל האוהבים כי גם זרים יעשוהו : להתענג
מובא · להתענג מובא מחוץ פנימה אל הנפש כמו
המבנה והמועיל שאמור מאח"כ תענוג המעלות שהוא
פנימי דבוק בנפש : אמנם אולי · יתכן שאין זה
הנחה אמיתית שהמאושר איננו צריך לאוהבים · וזה
בעבור מבואר שהאושר הוא פעולה הנפעלת בהתמדה להטיב בפועל ממש · ואיננו עומד ר"ל איננו פוסק
מפעולתו כמו קניני המדות הנפשיות שיאמר גם בעל הקנין אף בהיותו פוסק מפעולה מאח"כ האושר : אמנם
הוא מאושר בהיות · גם כבר התבאר (בשמיני לזה המאמר) שהמאושר משלים נפשו בהויות ועשותו הפעולות
הטובות המעונגות [illegible] [illegible] כי הפעל הוא דבר [illegible] והפעולות שאמרנו מוכרחות להיות בעונג
המדיניים

מדינית ר"ל להיות עזר לזולתו / וזה יורה כי המאושר
אשר לו להתענג בפעולות הטובות אשר יעיר לזולתו :
אמנם יוכל להטיב / ומהמבואר שיותר יוכל החכם
להטיב על קרוביו מעל עצמו כי רחמי המעולה על
קרוביו יותר מעל עצמו : כי ימצאו גם שני דברים /
של מטיב לאוהבו כ' מתענג על פעולותיו הטובות וזה
גם מיום ערבים : וע"כ נאמר / לכן מבואר מזה
שהמאושר צריך אל אוהבים למען יטיב להם ולהיות
לו שעשוע : כי אין לפעול תמיד בעצמו : ואם ימצא
לפי' המאושר עדירי ה"ל לבדו יצטרך לפעול תמיד
לדברים הצריכים לו גם הקו מנעלים כנז' ואולם
אם הי' מתענג כראוי למאושר מש"כ בהיותו נעזר
מאוהבים : מעט הפעל / המאושר מוכרח שיהיה לו
מעט עצבות ר"ל שמחה ועונג מאוהביו באשר יתענג
עמהם : אמנם הוא נעצב / כמו שישמח המאושר כאשר
יפעל טוב כן יעצב בפעולה רעה : כמו המוסי"קא /
כמו המנגן בשמחה כאשר ינגן קול שמחה ושחוק ויעצב
בנגן קול בכי : הנה אמנם / מבואר א"כ מכל זה
שאהבת האוהבים אמנם חיים טובים ונעימים לבעליהם
המאושרים אבל כן כתב ג"כ מילוניאוס / והנה הצריך
גם הפרק בכפל דברים יען רבו נימים הכם ספרושים
המדברים אשר אמרו כי הוא זה מעדת המאושר להיות
אחרים מב"ח ולשכון בישוב ובמדבר / ומה גם היום קצת
מפורשי האומות עושי' כנם ג"כ על אם כבה עמל התוכחות
לבוא על פניהם דרכיהם :
אמנם : למשכילים / כל משכיל על דבר שבענינים
אלו זה יראה בעין הבחינה שכל מעולה ה"ל
מאושר ראוי בפני עצמו לגבור לעצמו אוהב מעולה /
עב כי : כבר נאמר / הנה מכאן עד קנת המאמר
אברנים יקח הכוי' עם האוהב / הוכח יוצא מהיקש
מבואי למעולה להיות לו אוהב מעולה / וזה סדר ההיקש הטוב ביותר מהנה למעולה הוא הדרגש כפי עצמו
א"ל המטיב לעצם השכלי שאין עצמות האדם כאמור (כאשר לראשון תרבינעי לזה) וזה בהיות שהיות כל אי
אלם גפעולותיו כמבואר (בה' לזה) ובהיות חומר האדם יהיה הכח השכלי לכן יהי' יתרון לחיים המשכים
אפעולות ההשגות השכליות על החיים המשכים מפעולות החושים / ומהמבואר כי תאבת המעולי היא בפריסהמנות
השכליות אשר צוהו וזה מזה ר"ל שכל אחד משתדל להמציא לחברו מקנה קנין מושכלות כמו לעצמו / גלפ"א
ועמ' שיר המעולים פי שנים עם האוהבים / ומבואר א"כ שבי' ושראוי למעולה לבחור באוהב : אמנם יאמר
אלם השים אבל כפי נפש ושבע לשאת בפעל חיים בעמום המעולים למחשבו : העיקר בפועל : ועיקר כל

המקימים / אמנם יוכל להשגיח בקרובים יותר מאשר
בו בעצמו ובמעשיהם יותר ממעשיו א"כ מעשה
המעולים אשר הם אוהבים הם מהנים לטובים כי
ימצאו שני דברים אשר במהנים בטבע / ועל כן נאמר
המאושר הוא צריך אל אוהבים כאלה אם ירצה
להשגיח במעשים מעולים ומיוחדים לו אשר הם
מאוהב טוב / אמנם יחשבו כי ראוי למאושר לחיות
בתענוג כי חיי הערירי הם קשים מאוד לפעול תמיד
בעצמו / אמנם עם אחרים ולאחרים הוא נקל / על
כן יהיה הפועל תמידי אבל צריך מעט התענג וזה
מהנה כפי עצמו / אמנם הוא נעצב בדברים אשר
ברשע כמו המוסי"קא אשר הוא מתענג בדברים
הטובים אמנם ברעים הוא מתעצב / הנה אמנם תעשה
חברה בעל הם החיות הטובים יחד כמו שאמר
מאוניאוש

פרק אחד עשר

אמנם למשכילים יותר בטבע יראה כי המעולה
ראוי לבחור בטבע אוהב מעולה / כבר
אמר כי הטוב בטבע הוא טוב ונערב למעולה
הוא כפי עצמו / אמנם הוא מבואר כי חיות בעלי
חי הוא בכח החוש אמנם באדם בחוש השכל /
אמנם הכח ישוב אל הפועל / והעיקר בפועל הוא
לחיות

לחיות העיקרי הוא להרגיש או להשכיל · אמנם לחיות הוא מהדברים הטובים כפי עצמם ומהנים והוא מוגבל ומבואר הוא כי המוגבל הוא מאשר הוא טוב בטבע ואשר הוא טוב בטבע הוא גם לחסיד · ובעבור זה נראה כי הוא מהנה לכל · אין ראוי לקחת חיים רעים או נפסדים ולא אשר הם בעצב כי אשר הם בעצב הם בלתי מוגבלים כמו הדברים אשר יהיו להם וזה יתבאר יותר גלוי בדבור העצב · ואם אמנם החיות ההוא הוא טוב מהנה · יראה אמנם ממנו כי ראוי לכל להמצאתו ואותו לחסידים ולמאושרים כי לאלה חיים נבחרים וחייהם היותר מאושרים , אמנם הרואה כי הוא רואה · והשומע מרגיש הוא השומע · וההולך כי הוא הולך · וכן בכל הדברים יהיה שום דבר דומה לזה נרגיש כי אנחנו פועלים · והנה נרגיש כי אנחנו מרגישים ונשכיל אשר נשכיל · או זה כי נרגיש או נשכיל יען כי אנחנו הוים כי החוית היא הרגש או השכל · אמנם הרגש יען הוא חי זהוא מהדברים המהנים כפי עצמם · כי החיים הוא בטבע דבר טוב ואמנם המרגיש אשר הוא טוב בעצמו הוא מהנה · אמנם החיות הוא דבר נבחר וזאת יותר לטובים · כי הנה החיות טוב ומהנה יחד · כי בשהם יודעים כי הוא טוב בעצמו הם מהנים · וכאשר המעולה הוא לעצמו כן הוא לאוהבו כי האוהב הוא עצמו אחר · וכאשר לכל אחד הוא נבחר היותו כן הוא האוהב או קרוב מזה · אמנם הוא נבחר בעבור ההרגש

כי מרגיש להיות חי מרגיש או משכיל בפועל : אמנם לחיות · אולם החיות הוא דבר טוב כפי עצמו מהנה את החי : והוא מוגבל , היי כל חי מרגיש מתענג בפעולותיו אשר יפעל לטבעו והוא מוגבל לפי הרגשות הפעולות המוגבלות בהתענגות כי עלם ההרגשה או ההשכלה הוא עלם החיות לטבעו : כי המוגבל , ר"ל כל דבר אשר הוא בפועל שהוא עלם המוגבל כאשר הוא ישות מה וכל ישות הוא טוב והפך זה כל ההעדר הוא בלתי מוגבל (והעדר שאין הדמיון יכול לשער ההעדר המוחלט הוא בעבור שאין בכח המשער לשער דבר בלתי מוגבל) והוא רע ולכן נמשכה בראשית בגלות כל דבר לפועל הישות נאמר בו כי טוב : גם לחסיד , בדברים הטבעיים אין הבדל בין החסיד לרשע והנה כמו שהאוהב מהנה בפעולותיו לשאר בני אדם כן יהנה את החסיד ולכן ראוי לו לבחור אוהב מעולם שיאהבהו ויאהבו חיים מרגשים או מושכלים : אין ראוי לקחת , המאמר הוא כי החיים הרעים אם מחליים רעים או מצערים מלערים או מעציבים כלם הם העדר אם העדר הבריאות או העדר הטוב והענג או המשאת וכבר אמרנו שכל העדר הוא בלתי מוגבל : כמו הדברים , ר"ל אין ההעדר מוגבל כמו הדברים אשר יהיו להם הישות שהם מוגבלים כמו שקדם : וזה יותר גלוי , והיות ההעדר בלתי מוגבל מבואר בכל דבר שמגיע שאת העדר מוחלט ובלתי מוגבל כמשער כמוהו : ואם אמנם החיות , אולם החיות הוא הפך דבר המעליב בהיותו ישות לכן יהיה טוב ומהנה ולכן הם נחמדים לכל חסידים ובלתי חסידים , אף כי יותר לחסידים יען יהיו חיים ערכים ונבחרים שהם מאושרים : אמנם הרואה , יבאר איך הפעולות וההרגשות הם עלם החיים כמו שאמר והנה יאמר כי הרואה מרגיש כי הוא רואה וכן השומע וההולך והמשכיל ויתר הפועלים כלם מרגישים בפעולתם בעת פעלם , והמבואר כי עלם ההרגשה הוא מהות החיים וכלם ההויה כי בשהחיים ידעו שהם חיים יתענגו בידיעתם זו ולכן הוא נאות לטובים ולמעולים יען היות החיים טוב ומהנה גם יחד ר"ל טוב בהחלט ומי המוסר הטובים משאר החיים ומהנים כפי שאר החיים : או זה כי נרגיש , יתכן לומר שהחוש הוא סבת ההרגשה כאמור או ההרגשה היא סבת החוש : וכאשר המעולה הוא לעצמו , כמו שהוא אוהב לעצמו כן יאהב לאוהבו כי הוא ואוהבו הם עלם אחד בעיניו : וכאשר לכל אחד , וכמו שכל אדם יבחר בחיים כן ראוי שיבחר בחיי אוהבו כאילו קרוב לנפשו עצמו כנ"ל : אמנם הוא נבחר , החיים נבחר לעלמו בעבור ההרגש

הטוב כמו שנתבאר ... וכן ראוי לראות חיים עם האוהב ולהיות בהסכמה אחת עמו : לא כמו שהוא במקנה הרועים , ר"ל שהרועים לא יעמדו יחד כי לא שיספיק הארץ מרעה לבהמה יחד : ואם למאושר , יחזור בשיטה האחרונה לדון בהיקש המוליך שהמאושר צריך אל אוהבים על זה התאר , כל מאושר יבחר בחיים יען היותו דבר טוב ומהנה , וגמו כן ראוי למאושר לבחור החיים לקרובו ולאוהבו עד"הכ והאהבת לרעיך כמוך , והנה מציאות האוהב לאדם הוא מהדברי' הנבחרים והטובים לאדם וכל דבר נבחר לאדם ראוי שיהי' נמצא למאושר , כי אם לא ימצא לו יהי' חסר וצריך לו וכבר התבאר בגדר המאושר שלא יחסר לו כלום ויתחייב א"כ מזה היות הכרח המאושר לאוהבים המועילים וזה מש"ל , והנה אלה הדברים גלוים הכפילה והסגות וע"כ משך ב"ר את ידו ממנו כמ"ש הר"שע ז"ל :

אבל כאשר ראוי , אחר שביאר בקודם היות המאושר מוכרח להיות לו אוהבים בא לבאר גדר כמות האוהבים הראויים להיות לכל מאושר האם המעלה ברב או במעט מהם , ואמר יש לספק אשר ראוי לאדם לעשות אוהבים רבים או ממעטים : בגרות , כמו שנאמר בענין ישוב המדינה שכל אדם ראוי להיות לו ריעים מדיניים כראוי לממוצע ר"ל לא הרבה ולא מעט כ"א כפי אשר תגזור התבונה כאשר יאמר המושל משלים שראוי לכל אדם להתנהג בהתקרבות בדרך הממוצע עד שיקרא גר ובלתי גר , וכן ראוי להתנהג עם האוהבי' : העדפה , התוספת מאלה האוהבים אשר בעבור המועיל נראה בהחלט הראוי מהם ר"ל שאינו ראוי כאמור ב"א יהיו לו רבים , כי אם יהיו לו עוזרים רבים יותר מכדי הצורך יצטרך גם הוא להיות עוזר למו כל הימים עד שלא יוכל לחיות חיים ערבים במנוחות ושאננים : אשר לבנאה , גם האוהבים אשר בעבור ההנאה והתענוג ראוים להיות מעט רק כפי הצורך לבשות לו מטעמים ומאכלים ויתר ההנאות כפי די הסיפוק עד שלא יפגע בסותרות : אמנם המועילים , היתכן שישכנו יחד מועילים רבים בלי קצב או לא יתכן וה כ"א יהי' קצב ידוע למספרם : כמו שהוא במדינה , בחק המדינה שיש קצב לתכסיה כפי אשר תוכל הארץ לשאת אותם אשר על כן אינם מניחים לזרים לגור בה : כי לא מעשרה רבבות אינם מושבין עיר מעטרה רבבות אדם , ומספר הם בבעלמא נקט לפי זמנו ומקומו : אמנם אולי , ואולי כן ראוי

להיות

ההרגש אשר הוא טוב . אמנם הרגש כאשר הוא כהנה כפי עצמו הנה ראוי להרגיש יחד התחיה עם האוהב וזה יהיה בהיותם יחד והשתתפם במאמרם בראשון כי באמת כן יראה לומר שלהיות יחד בבני אדם לא כמו שהוא במקנה הרועים יחד , ואם למאושר הוא דבר נבחר כפי עצמו אשר הוא בטבע הוא טוב ומהנה , אמנם הקרוב והאוהב כן הוא , האוהב הוא מהדברים הנבחרים אמנם הדבר אשר הוא לו נבחר , וזה ראוי להיות לו , כי אם לא היה לו היה מצטרך לו , א"כ צריך אל האושר אל החברים המועילים .

פרק שנים עשר

אבל האם ראוי עשות אוהבים רבים או כמו שנאמר בגרות , נראה היות בתבונה , כי יאמר המושל לא יקראו אותו גר מאד ולא אינו גר וכן באהבה הוא כן , לא שלא יהיה לו אוהב (נ"א כלל) ולא שיהיו לו אוהבים רבים , העדפה מאלה אשר הם לתועלת יראה בהחלט אשר הוא ראוי הנאמר (נ"א כאמור) כי אם יהיו לו רבים לשרת הוא עמל ולא יספיק זמן חייו לעשות זאת כי אם הם יותר מאשר צריך לכדי חייו הם מסירים אותו ומונעים אותו מהיות טוב א"כ אין צורך לזה , ואמנם אשר להנאה יספיקו מעטים אשר הם להנאת מטעמים , אמנם המועילים האם ראוי להיותם רבים במספר , או יהיה שיעור לרבוי האוהבים כמו שהוא במדינה כי לא מעשרה רבבות ע"ד שתהיה המדינה , אמנם אולי דבר אחר

כי

כי אם כל אמצעי מוגבל. בין הקצוות וכן באוהבים אמנם יהיה הבוי מוגבל · ואולי יהיו רבים בשיעור אשר יוכלו לחיות יחד עמהם כי זה יראה היות האור לאהבת · כי אמנם גרוי הוא כי אי אפשר להיות יחד עם רבים ולחלק עצמו בעיהם. עוד אמנם ראוי להם להיות אוהבים זה לזה האם הוא מחויב שישכנו יהיו כלם יחד · וזהו עמל היות ברבים כי הוא קשה לשמוח ולהתעצב עם רבים בשוה · אמנם אשר הוא דומה לאחר שישמח עם אחר ויתעצב עם אחר · ואולי טוב הוא שלא לדרוש להיותו אוהב מאד לרבים כי אם אשר מספיקים להיות יחד · וגם לא נראה שיהיה אחד אוהב לרבים מאד · ובעבור זה לא יאהבו נשים רבות · כי התערפת אהבה הראויה שיהיה אחד וזה אמנם לאחד לבד או למעט מאד · אמנם יראה אשר הוא כן בדברים · כי לא יהיו אוהבים רבים כפי אהבת הריעים כמו שאמר המושל · אשר הם מארץ אחת ילכו שניהם · והחושדו (נ״א [illegible]) [illegible] ואשר הם סובלים אהבה לרבים לא יראה שיהיו אוהבים אבל הם כמתנ המדינה · ואלה יקרא שמחים אמנם כפי המדינה אפשר היותו אוהב לרבים · ולא יהיה השמחה לבד אבל באמת החסיד בעבור המעלה ובעבור עצמו לא יהיה אוהב לרבים כי מעט ימצא באלה

פרק שלשה עשר

הנה האם צורך האוהבים הוא בימי הטובה יותר או בימי הרעה הנה בשניהם הם דרושים כי

אמת

לפיכך באוהבים המועילים שיהיו מועטים · כי רב למעט עד שיוכלו לחיות יחד · והוא זה דבר ראוי והגון · כי א״א להיות עם אוהבים רבים ולחלק עצמו ר״ל לתת חלק בענר לכל אחד להיותם רבים מאד : עוד אמנם ראוי · · עוד אם נאמר נניח כי ראוי לרבים להיות אוהבים זה לזה אך עכ״פ לא יתכן שישכנו כלם יחד כי יהיה לעמל וטורח זה לזה כי יצטרך כל אחד מהם להיות שמח ועצב יחד כי יקרה שנזדמן לאחד מהם שמחה ולאחר בזמן אחד ויצטרך לשמוח עם זה ולהתעצב עם זה כחק האוהבים מה שא״א לעמוד בהפיכה : אשר הוא דומה · · האהבה היותר דומה מאיש לרעהו הוא שאוהב אחד לאחד כי יוכלו לשמוח ולהתעצב יחד · וזה טעם שמיכה מנגד אהבת הש״ית לאחדותו : שלא לדרוש · · עוד הוא שלא ידרוש האדם שלום ואהבה לרבים יותר מכדי צרכו לתועלתו ולהנאתו : לא יאהב נשים רבות · · והטבע יעיד שלא תכון אהבה אחד לרבים · כי כן חוסד שלא יאהב האיש נשים רבות · כי העדפת אהבה · כי יתרון האהבה ר״ל גודל האהבה לא יתכן כ״א מאחד אל אחד : כן בדברים · בדברי ריעות ואהבה המעט הוא הנעלה : אשר הם מארץ א׳ · משל הוא על האוהבים ר״ל באהבה תמימה במו שנשי מדינה אחת לא ילכו בלתי אם שניהם יחד ולא יותר למען תהי׳ אהבה שלימה ביניהם : והחושקים רבים · · אולם אשר יחשקו רבות בנשים · · או אשר יסבלו האהבה לרבים לא יתכן שיהיו אוהבים שלימים אבל יהיו ריעים וחברים כאוהבי מדינה השמחים עם כל אשר ימלא את ריעיהם · אך לא יהיו כאוהבים נאמנים המעריתים א״ע להטיב זה לזה · · וזה בבלתי יכולת להיות נמל בעונות שונות ומתנגדות כפי הצורך לאיש ואיש כאמור : אבל באמת החסיד · אולם האהבה אשר בין החסידים שהיא בעבור המעלה מצד המדות הדומה בין האוהב להנאהב · או בעבור החכמה הדומה בין שניהם לא יתכן היותה לרבים בעבור מיעוט מציאות השלימים כמו אלה באמרם ז״ל ראיתי בני עלי׳ והמה מועטים ובעבור זה יאהבו החסידים המסודדות בעצמם יען ימצאו מעט אוהבים בנ״א לפי פעולתם :

הנה האם צורך · אחר שביאר בקודם כמות האוהבים הראוים · ראה כי עוד לסמוך אלינ ענין המתי הראוי ר״ל באיזה זמן וכאשר חברת האוהבים · אם בטוב להם · או בצר להם : הנה בשניהם · ישיב על השאלה

האמורה

הנזכרים ואמר כי אשר האוהבים והמועילים טובים בעתים
הנדרשים כי הנכשלים בימי רעתם צריכים אל התועלת
להיות עזר להם והנכשל מספיק להם ר"ל בימי טובם
אשרם של המטיבים להיות מטיבים להם בהיותם בעת
הטוב לאוהבים ואף כי לפעמים מתקנאים המוטבים בימי
הטובה בעמדת לו · אמנם יותר הכרחי · עוד יבאר
עבור הטעם האמור וזה כי בימי הרעה יהיו הנכשלים
צריכים למצוא עזר על ידם ובימי הטובה בעבור מה
טוב להם כאמור · אמנם מציאות · ולפי שיהיו
מציאותם לטובת הנכשלים בשני הזמנים גם יקל כאמור
מן העצבים · כי גם המתעצבים בדבר עצב יסור מן
המועילים כמו המתפללים על מה יבוא להם [illegible]
מציאותם עם האוהבים לכן טוב מציאות האוהבים בכל
זמן ביום טוב להטיב להם וביום רע הם להועיל ואם
להקל העצב כאמור ואם לצרה יולד · ואם ישים
ספק · אולי יפול השואל לאמר מה זו סבה שיקל
העצב במציאות האוהבים אף כי לא יוכל להועיל · אם
כן · כאשר הסבה כמו כנושא משא כבד אשר
בעזור לו נשיאת משא יקל מעליו מכובד המשא · וזה
אינו כן · שזה לא יתכן היות הסבה להקל העצב
במציאות האוהבים כי מה יתכן וזה יוסיף האוהב את
[illegible] ולא יועיל [illegible] לא יושיעו [illegible]
[illegible] : אמנם מציאות האוהבים
[illegible] סבה [illegible] קלות [illegible] במציאות
האוהבים · [illegible] כי יראה [illegible]
עליו ירות לו · [illegible] כי כל [illegible]
[illegible] · [illegible]
[illegible]
[illegible] (בראשית ד"ד) לכן בראות [illegible]
[illegible] על [illegible] כי [illegible] לכן יקל
[illegible] : אמנם [illegible] · אמנם [illegible] קלות [illegible] · [illegible]
[illegible] : אמנם יראה · [illegible] מציאות האוהבים מקילים [illegible] : [illegible]
[illegible] · קלות [illegible] במציאות האוהבים [illegible] מורכב מסבות רבות כי [illegible] כאשר יראו אוהביהם ·
[illegible] כאשר [illegible]
[illegible] : [illegible] בלתי מתעצב · [illegible] אין [illegible]
[illegible] על כן [illegible] · לכן
[illegible] · לכן [illegible] האוהבים

אמת הנכשלים צריכים מהם האוהב אשר ישמח בשחוקם
להם צריכים אשר יהיו עמהם יחד ולא (נ"א תמיד) יעשו
טוב כי הם רוצים לעשות טוב · אמנם יותר הכרחי
בימי הרעה בעבור כי הם צריכים למועילים אמנם יותר
טוב הוא בימי הטובה בעבור ידרשו החסידים כי יהיו
לעשות טוב לאלה הנבחרים ולהתעסק עמהם ·
אמנם מציאות האוהבים יהיו מהנים בימי הטובה
ובימי הרעה · כי העצבים יקל עצבם בהיות עמהם
אוהבים · ואם ישים אחד ספק למה אם יהיה כמו
הנושא משא כבד אשר רעהו יקל מעליו וזה אינו
כן · אמנם מציאות האוהבים הוא מהנה כי בראותו
אשר הוא דואג עליו יקל מעצבו · אמנם אם יהיה
בעבור זה או בעבור דבר אחר יעזב עתה · אמנם
יראה כי יקרה כמו שנאמר · אמנם יראה כי
מציאות האוהבים יהיה מורכב · כי קצת יראה
האוהבים הוא מהנה · ועוד דבר אחר כן לקצרת
יום יהיו מקצרת עוררה לבלתי יתעצב כי נחסרת
האוהבים בראותו ובזכור אם הם אוהביו כי האוהב
ידע מדותיו ובמה יתענג ובמה יתעצב · אמנם
הוא בלתי מתעצב כאשר ירגיש כי האוהב נעצב
ברע מולו כי כל איש יברח מהיות סבת להתעצב
אוהבו ובעבור זה אשר להם גבורת הלב בטבע הם
יראים שיתעצבו האוהבים בעבורם ואבן לא תעבור
עזרתם

לכסיר

צרתם והאשה עצמם לא יסבלו עצב האוהבים ובכלל
אלה לא ייטיב קול יען כי לא יחוי בוכה ומתלונן
כי אמנם אנשים כאלה עושים כנשים כי הם שמחים
בנעירים ורוצו שיהיו האוהבים מתעצבים · אמנם
ראוי להדמות בכל הדברים לאשר הוא יותר · אמנם
בימי הטובה מציאות האוהבים יעשה הנאת השכונה
ודעת אשר הם בטובותיו בעבור זה יראה כי הוא
ראוי לקרוא לאוהבים מהרה לטובות · אמנם לרעות
בעצלה כי כן ראוי לתת להם מהרעות מעט · כדבר
המושל הלא די אשר אני אסבול רוע המזל · אמנם
יותר ראוי הוא לקרוא האוהבים אשר במעט בעת
יעזרו אותו מאד · אמנם ראוי ללכת ברצון מהר
אל האוהבים בצרתם ואם לא יקראו כי ראוי לאוהב
לעשות טוב יותר על אשר הם כיבר הכרחי והוא גם
אם לא יהיו ראוים כי לשניהם יהיה יותר טוב ויותר
מהנה · אמנם ברבות הטובה ראוי למהר לעשותו
להם כי לזה הוצא הכרח האוהבים · אמנם לקבל
טוב ילך בנחת כי אינו טוב להיות מוכן להיות נעזר
והאוי עוירא אשר יחשב כי הוא ראוי למשא בסבתו
(נ"א בסבתו) עמו · לכן מציאות האוהבים יראה כי הוא
נבחר בכל הדברים ·

פרק ארבעה עשר

אכן האם הוא כמו בחושקים כי הראות יותר
תענוג ויותר יבחרו זה החוש מהאחרים כי
לפי זה נעשה יותר החשק · כן הוא הנבחר באוהבים
היותם יחד כי האהבה היא השיתוף כי כאשר עמו כן
הוא עם האוהב כי אמנם אצל עצמו ירגיש הדבר
הנבחר וכן אצל האוהב · אמנם זה הפועל יהיה
בהיותם יחד על כן הם ראוי ידרשוהו זה

לאשר הפלג בלו ש"ל שהאוהב עד שלא יראה פניהם
בלכתם מכל מקום יו"בלו לשמחם כי לא יתעלב הנעלב
בראות אוהבו עמו למען לא יעליב אוהבו עמו : לא ייטיב
קול , האוהב לא ירום קולו כדיבורו עם הנעלב למען
לא יראה כאלו הוא שמח לאידו ויפי' זה סבה להעליבו
יותר אבל ידבר עמו בנחת והשפה רפה כאלו הוא מתעצב
בעלבונו : כי לא יחוי בוכה , למען לא יסי' הנעלב
בוכה בראותו איש שמח לאידו , אשר כן הפסיקה בנשים
וע"כ ישמחו לאיד המתעלבים והפרכים למען יעליבם
יותר : ראוי להידמות , ראוי לכל איש להתדמות
עם רעהו אשר לו יתרון בליזה תכונה על המעלות של
טוב ואם רע להקדמות אליו במדתו ר"ל להיות עמו
בעלבונו ושמח בשמחתו כבחות מקבל משחקים שמח
הבסוד נוכים בכה (אסף ס"א פ"א) : הנאת השכונה
ישמח בהתרועעות וכמו שיבליקם מעונם : מהרה
לטובות , למען שמחו להם בטובת הנגלה , ויתעצבו
לקראם לרעה לבל ירבה עלבנם כאשר יאמר המושל די
לי אם אני לבד אשא רוע המקרה ולמה אוסיף להעליב את
אוהבי : אמנם יותר ראוי , אך אם ידע כי אוהבו
שהבא להושיעו מהר מצרתו אז ישמור להודיעם אע"פ :
ראוי ללכת , אולם האוהבים ראוי להם להתנדב גם
הפך הנעלבים ר"ל שימהרו ללכת אליהם טרם יקראו
אליו כם מכרחים לעשות זה ואף גם אם לא יהיו
ראוים להושיעם מצרתם : כי לשניהם , לאשר רצה
לעזור ולאשר אין ראוי לעזור יהיו בנחמה אע"פ :
ברבות הטובה , כאשר ייטב לו יזכור להטיב כי הדבר
הכרחי הוא להטיב לאוהבים , אולם לקבל טוב
יתמהמה כי לא טוב הוא להכין את עצמו להיות כשר
מוכן מן יסי' לשאת על הסחר ויקפוץ ידו מהושיעו :

אכן האם הוא , אחרי אשר ביאר במה התאהבים
חמרים , רצה לסמוך סיבות האוהבים ,
והוא כשואל לאמר היתכן היות אהבת האוהבים כמו
חשק החושקים שבראות יחוק החשק , ויאמר באמת כן הוא
אצל האהבה אך במקום הראות בחשק הוא ההתרועעות
יחד באהבה הוא הנבחר , וזה כי במי המשותף הנה
האהבה הוא השיתוף והבערת בין ב' האוהבים זה ענין

[illegible]

לזאת, והנסיון בזה כי לפעמים יהיה לכל אחד מהם או אשר בעבורו יבחרו לחיות בזה עם האוהבים וירצו להתעסק יחד. ובעבור זה אלה אמנם ישתו (גם) ישחקו ואלה אמנם אתמלים ואחרים ישחקו יחד בכלל הרב או יצודו או יתפלספו כי כלם בזה הם שוכנים יחד כי הם אוהבים יותר הדברים אשר חיים כי הם עושים זה ברצותם לחיות יחד עם האוהבים וישתתפו באלה אשר עמהם יחשבו לחיות. אמנם אהבת הרשעים היא רעה ישתתפו ברעות והיא בלתי קיימת אמנם ועשו רעים כי הם דומים זה לזה אמנם אשר היא מהטובים היא טובה כי היא מיוסדת במאמרים ואמנם נראה כי הם יהיו המיד יותר טובים כי הם פועלים ואוהבים זה לזה ויקבלו מזה בדברים ייטיבו במו שאמר המשל כי הטובות יהיו מהטובים. והנה כבר דברנו מאהבה ונסמוך לזאת העונג.

לכם בהיותם יחד ולא תמשוך האהבה והחלוה כמים במים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם: והנסיון יעיד שבהתרועעות האוהבים להיות יחד הוא סבת האהבה באמור הנה הנסיון והוא מה שאנחנו רואים כי בטבע כל אדם הכוסף לפעול בפעולתיו הרגיל בהם עם אוהביו קנאתם ישמחו יחד וישתעשעו בסיפורי אורחות וקצתם ישחקו במין שחוק הנקרא אינ"גלוס וקצתם ילחמו בשחוק או ילכו לצוד ציד או ילמדו יחד וזה בעבור שכבר התבאר (בח' מזה המאמר) שפעולות כל פועל הם קצת חיי הפרטים ועל כן יכספו בטבעם לחיות חייהם הערבים קצתם עם אוהבים ולהיותם יחד סבת נפשם וזה גלוי כי הויית האוהבים יחד הוא סבת האהבה: וישתתפו באלה, נקלה כפעולות אשר בם יחיו חיים נעימים; בלתי קיימת, כי הרשעים אינם דומים זה לזה ככתוב שפתי רשע כסל כקולות מים רבים ישאו לא תכילם אוזן יחד (אסף ח"א ל"ח): אמנם יעשו רעים, יעשו חברים להיותם דומים זה לזה ברוע הכללי ולא בפרט כי הרע אשר יהיה זה לא יהיה זה לכן תעיר מריבה ביניהם ולא יעמדו באהבה; כי היא מיוסדת, האהבתם תוסד על אמרי נועם ר"ל מסכימים יחד בהסכמה אחת הפך הרשעים האמורים. והם מתמידים לפעול טוב כאשר יאמר המשל משלים הטובים יפעלו טובות לכן תתקיים אהבתם: ומן. מוצא דברי זה המאמר. השכיל ותדע שכל אהבה היא לסבת אהבת דבר טוב. מהנאהב ושם תפרד והיתה לארבעה ראשים, א' אהבת הטוב המסגל לעצמו. ב' אהבת הטוב המועיל לאיש מבלעדי איש. ג' אהבת הטוב המוחלט לכל איש ובכל זמן. ד. אהבת הטוב הרוחני והיא השגת המושכלות. ומהמבואר שהש"י הוא המטיב לנו בד' מיני הטובות הנזכרים ע"כ יאותו לנו ד' מיני אהבות הנזכרות אל זה רומז מצות תפלין שיש בהם ד' פרשיות הרומזים לד' מיני אהבה האמורים כיצד בפ' קדש דבר ממצות אכילת מצה שהוא ממטעמי חוש הטעם ורמז לטוב המסגל לעצמו. בפ' והי' כי יביאך ידבר ממצות קדושת הבכורים ורמז למסגלת ישראל כטעם בני בכורי ישראל, ובגזר אתנהו עליון למלכי ארץ. ורמזו לטוב המועיל לגוי מבלעדי גוי. בפ' והי' אם שמוע ידבר מענין ברכת תבואת הארץ ורמז אל הטוב המוחלט. בפ' שמע ידבר ממצות אהבת הש"י שעיקרה היא אהבת הרוממות הבאה מהשכלת אמיתתו כאמרם ז"ל ע"פ ואהבת הוי מתבונן בדרכיו ותהיות אהבה כזו בלתי נכונה כ"א מאחד אל אחד כמבואר (בי"ב מזה) לכן נסמכה למצות האחדות. ותהיות התפלין אות אהבה כאמור לכן באה המצוה להניחם במקום שהחושקים שמים אותותם אות אהבה ככתוב שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך. וכן צונו להניח במקום המוח למען נזכור במחשבתנו האהבה בכל עת. ובהיות שהמטיב אוהב למקבל הטובה כמבואר (בח' מזה) לכן תהי' אהבתו ית' אלינו בד' מינים ג"כ ולרמוז על זה אמרו ז"ל קב"ה מניח תפלין. וד' פרשיותיהם רומזים לד' מיני האהבה האמורי' ונקל למבין לכוון כל פ' למינה. ובהיותם אות אהבה ודביקות לכן נקראים תפלין כמו שת"א והיו לטוטפות ויהון לתפלין. וענינו דביקות מטעם אמרם ז"ל רוצה אשה בקב ותפלות פי' חבור ודביקות עם בעלה. וי"ש למלה זו חברו' בלשון עברי כמו והמה טחים אותו תפל (יחז' י"ג) פי' דבק, נפתולי אלהים (בראשי' ל') והוא הפך כמו בגב בשב ובזה תבין כי אפס מקום לש"שב האחרוני' תפלין בלבם הלא זהאנס שדרשו פלל.:

נשלם מאמר השיני

פרק ראשון

אמנם אחר זה אולי נמשך לעבור אל העונג, כי יראה יותר ליחד אל סוגנו, ובעבור זה ילמדו מנהיגי הבית לנערים אל העונג והעצב, אמנם יראה כי לארבות המעלה הוא דבר ראוי לשמוח בדברים אשר ראוי ולשנוא הדברים אשר ראוי כי אלה יביאו בכל חיינו בחיותם נוטים כראוי, ושלהם כח אל המעלה ואל החיים המאושרים שאמנם בני אדם בוחרו המענגים ויברחו מהמעציבים, ובעבור זה לא יראה כי הם ראוים לבחור אותם ולענין אחר פי ימצא בהם ספק רב, כי אלה אמנם יאמרו כי העונג הוא טוב, ואלה אמנם הפך כי הוא רע מאד ואלה אמנם יאמרו כי כן הוא וכן ראוי להעתיק, אמנם אלה יחשבו כי יותר טוב להיותם לומר כי העונג הוא מהדברים הרעים ואם אינו כן כי רבים נוטים אחריו ועובדים ההנאות, ובעבור זה ראוי להביא אל ההפך כי בזה אמנם יביא אל האמצעי, ואולי זה אינו נאמר על נכון כי הדברים אשר הם בפעולות ובמעשים, פחות יאמנו המאמרים מהפעולות ואם לא יהיו מוסכמים לדברים המורגשים יבוזום ויכחשו האמת, כי המגנים העונג יראו מתאוים העונג, כי לפעמים ראוי לנטות אליו ויאמרו כי הוא [illegible] ראוי

אמנם אחר זה, אחרי האמר נקודם ממדת האהבה יתכן היות מן הראוי לסמוך אליה מלת העונג לסיבה, מסוג האהבה שגם דבר תאוה כי כל דבר נאהב מענג ולכן ראוי לסמוך הדומה לדומה וכן סדרם בספר המדות שלנו : ובעבור זה, בעבור שהעונג מיוחד למדינית כאמור ע"כ מנהיגי הבית יחנכו הנערים במעשים הענינים במה שיתהלכו בעונג ויברחו בעצב : אמנם יראה, אולם בהיות כי לאהבת השגת המעלה ראוי לשמוח בדבר הראוי לשמוח בו ולשנוא הדבר הראוי להיות שנוא, כמו שהתבאר (בשני לשני מוס) : כי אלה יביאו, האהבה לראוי והשנאה לבלתי ראוי יביאו את בעליהם אל המעלה והאושר בהיות שב"א בטבעם יבחרו להתענג ויברחו מהדבר המעצב : ובעבור זה, לכן אינו מן הראוי לבחור בעונג בהשקפה ראשונה כן ישעה לבחור בעונג בלתי ראוי לפי היושר : ולענין אחר, גם בעבור סבה אחרת אין מן הראוי לבחור בעונג יען יפול בו ספק גדול כי רבים יחלקו בו, קצת יאמרו שהעונג הוא טוב לבחור בו וקצתם יאמרו שהוא רע מאד : ואלה אמנם, אלה האחרונים יאמרו כי כן הוא ר"ל שהעונג רע באמת ומן ראוי להיות שלא לבחור בו באמת : אמנם אלה יחשבו, קצת הם חושבים שהעונג הוא באמת טוב אך ראוי לדרוש ברבים שהוא מהדברים הרעים יען רבים נוטים אחר העונג ועוברים הגבול האמצעי והשיווי בעונג לכן ראוי להביאם אל ההפך ר"ל אל העוצב, ובזה ישובו אל עמק שוה והאמצעי כמו הרוצה ליישר עץ עקום שלא ישירהו אם יעמידהו על יושר אבל צריך להישירו כפוקס רב אל הצד שכנגדו ואחר זה ישוב אל היושר כן הרגיל בעונג הרבה ראוי לו להתרחק מן האמצעי ולאחוז בדרך עוצב הרבה ואח"ז ישוב אל האמצעי : ואולי זה, ויתכן כי בעלי זאת הדעת לא דברו כהוגן בזה כי כל הדברים הנאמרים בפה ונעשים בפועל, פחות יאמינו השומעים הדברים הנאמרים מהפעולות כלומר לא יתנו לב אל דרשת הדורש כ"א אל מעשיו כי לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, ויש נאה דורש ואין נאה מקיים : ואם לא יהיו מוסכמים, אם לא יסכים המעשה עם המאמר והדרוש, יבוזו השומעים את הדרוש גם ברואותם מבזי העונג יתאוו אליו : כי לפעמים, כי פעמים יען הדורשים האומרים אחר העונג שראוי לנטות אחריו באמת, ויאמרו השומעים כי כן ראוי לנטות אחר כל עונג מאין הבדל

ראוי בכל עונג, כי רבים לא יוכלו לברר הדברים ולהבדילם, על כן יראה כי המאמרים האמתיים אינם מועילים לבד לדעת כי אם גם לחיים, כי כשיסכימו עם הפעולות יאמינו, ובעבור זה ימשכו המשכילים לחיות על פיהם, כבר נאמר מאלה הדברים המספיק והאור לדבר מהעונג:

פרק שני

איודוקסוס חשב כי התענוג הוא טוב יען יראה כי הכל יתאוו אותו משכילים ובלתי משכילים, אמנם הדבר אשר הוא נבחר לכל שלם, הוא שליט מאד כי הוא יכול להביא כל הדברים אלו, הנה יגיד כי הוא יותר נבחר מכל הדברים, כי כל אחד יבחר להשיג אשר הוא טוב לו כמו המזון אשר הוא טוב לכל והדבר אשר הכל יתאוו הוא טוב, אמנם היו מאמינים אלו הדברים בעבור מעלות המדות יותר מאשר הוא בעבור מעלתן, כי היה נראה אשר הוא ישר כי לא היה נראה ג"כ באוהב התענוג כי אם כפי האמת, אמנם לא היה חושב שיהיה ג"כ פחות מהפכו כי התעצב כפי עצמו ראוי שיברחו הכל ממנו וא"כ ראוי לבחור הפכו, וראוי הוא שיהיה יותר נבחר אשר אינו בעבור אחר ולא נבחרהו בעבור דבר אחר אמנם הכל מודים כי בזה הוא תענוג, כי לא ישאל אחד לחברו למה יתענג כי כפי עצמו יהיה נבחר העונג ואם יתוסף על כל טוב יעשהו יותר נבחר כמו אם נוסף על עשות צדק היותו

הבדל בין עונג לעונג, כי ההמון לא יבדילו בין עונג לעונג: כי המאמרים האמתיים, לכן אין ממש בסברא ההיא המורה לדרוש לרבים בכתב ובכוח שכל העונג הוא בלתי ראוי למען יעמדו על האמצעי והשיווי, כי הדברים האמתיי' לא לבד ישמעו הדעות אבל גם המעשים כאשר יסכימו הנאמר עם הפעולה אשר הם אינו נמשכים כ"א למיות כאשר ידרשו: כבר נאמר, ר"ל כבר אמרנו מה שיש בו די מחלקי הדעות מעונג:

איודוקסוס חשב, החכם איודוקסוס יחשוב שהעונג הוא מדה טובה ראוי לידבק בה, והוא אומר במופת מהיקש התנאי המדובק וזה, כל דבר שנכסף מרבים הוא נבחר ושלם, אבל העונג נכסף מרבים משכילים ובלתי משכילים ר"ל מדבר וב"ח, א"כ הוא נבחר ושלם: והוא שליט, והוא ר"ל העונג מושל בכל חי להניע תאותו לאחוז בעונג: וזה יגיד, ר"ל יעיד על עצמו כי הוא זה הנבחר כמו המזון שהכל נמשך אליו בעבור טובו: אמנם היו מאמינים, באמת מה שהאמינו בה איודוקסוס שהעונג הוא טוב ונבחר בלתי היו דבריו וזה אם הוא בעבור המעלה ר"ל טובו הוא כאשר יתענג בעל המעלה בטוב מדותיו על דרך שכתוב אז תתענג על ה', לא בעבור מעלות העונג עצמו: כי היה נראה, כי כפי הנראה הי' איודוקסוס איש ישר לכן לא יחשוב טוב על העונג בעצמו ר"ל אשר לא כדמ' כ"א אשר ראוי להתענג בו כפי האמת ר"ל כפי מעלות המדות כאשר: אמנם לא הי' חושב, אלא לא הי' חושב בעונג שהוא טוב בעבור שלכל … הוא הפך העצב שהוא רע, וא"כ יהי' העונג טוב, והלא הי' חושב באמת יען יש רע הפך רע, ולו חשב כזאת הי' סובר שכל עונג טוב א"כ הי' העונג … ג"כ טוב וזה שלא יאמין כי אם … כמו איודוקסוס יאמין זה: וראוי הוא, אך בעונג … כפי המעלה ראוי להיות יותר נבחר בהיות הוא … תכליות ואיננו לתכלית אחר עד שיהי' השואל … לשאול עליו למה יתענג במתענג כמו שאין לשאול למה יחכם, כי על התכלית האחרון אין צריך שאלה … ואם יתוסף, ר"ל אם היה פועל יפעל דבר טוב ויוסיף להתענג … יותר נבחר … בנדבת לב ולא בהכרח: כמו אם נוסיף, כמו אם יעשה

יתיתו מהתענוג יוסיף טוב לאחר · אמנם יראה כי זה יגיד כי הוא מהטובים לא כי הוא טוב מהאחרים כי כל טוב הוא נבחר מהיותו עם אחר ומאשר הוא לבדו · הנה אפלטון ימחה דבר זה כי אמר כי אין ענג טוב בעצמו כי הוא יראה יהיה נבחר עם תבונה כי היה חיי ענג מאשר הוא בלתה · ואם מורכב הוא יותר טוב אין העונג טוב בעצמו כי אין דבר מורכב עד אשר הוא טוב בעצמו שיהי׳ יותר נבחר · אמנם גלוי הוא כי אם לא יהי׳ דבר אחר טוב בעצמו אשר עם אחר טוב בעצמו מהטובים יהיה נבחר · איזה דבר יהי׳ כזה אשר נשתתף בו ובזה אמנם הוא הדרוש · אמנם החולקים ואומרים שאינו טוב אשר הכל יתאוו לא אמרו אמת כי הדבר אשר הכל יודו בו נאמר אשר הוא טוב · וההורס זאת האמונה לא יאמר דברים ראוים להאמין לכל ואם אמר בלי שכל יתאוו היה הנאמר אמת · כי אם אמנם החכמים יתאוו איך אמרו כי אין דבר ענג טוב · ואמנם אולי כי גם ברשעים יהיה דבר טבעי טוב והוא יותר טוב מאשר הוא כפי הטבע כי החכם יתאוה דבר טוב מיוחד באשר הוא אדם · אמנם אולי יראה כי לא יאמרו טוב גם כאשר אמרו ההפך · כי לא אמרו אמת אם העצב הוא רע העונג יהיה טוב · כי יונגד הרע לרע ושניהם לאמצעי אשר אינו אחד מהם

יחובר מדת ההסתפקות עם מדת הצדק יהי׳ זה נבחר לחוק מדת הצדק ר״ל לתת צדקה לעניי עם בהיותו מסתפק במה שישאר לו : אמנם יראה , אולם יראה כי אין זו ראיה היות העונג יותר נבחר וטוב מכל טוב, אבל זה יעיד שהעונג הוא מהטובים אך לא שהוא טוב יותר מכל טוב , וזה כי אמנם כן טבע כל טוב שיהי׳ יותר מעולה בהתחברו אל טוב אחר מאשר בהיותו לבדו : ימחה זה , ימחה דעת א׳ כלומר חולק עליו ואומר שאין כדבר כמו שחשב אירודוסוס שהעונג הוא דבר טוב בעצמו כי בהיותו יותר נבחר בהתחברו עם התבונה הנה זה יורה שאיננו טוב בעצמו כי הטוב בעצמו בשלימות גמור לא יוסיף טוב ושלימות בהתחברו אל זולתו : כי היה , כי איש תבונה יחיה חיי ענג יותר ממי שאיננו בעל תבונה , ואם מורכב הוא יותר טוב, כי אם ישלם טובו בהרכבה הנה זה יורה שלא הי׳ שלם בטובו בהיותו לבד בעצמו עדיגה ולא נשלם עד אחרי הורכב : אמנם גלוי הוא , ישוב להתיר המבוכה אשר העיר אפלטון ואומר מבואר הוא שאם לא נקח עונג אנושי כזה אשר הוא טוב בעצמו אבל לא יהי׳ שלם עכ״פ עד שאם יחובר בטוב בעצמו זולתו כמו התבונה האנושית שאיננה שלימה עכ״פ , יהיו יחד יותר נבחר מהיות כל טוב לבדו : איזה דבר יהיה כזה , איזה טוב ועונג שלם יהי׳ כזה אשר בו נשתתף כלנו בני אדם לקחתו , כי עונג שלם כזה איננו אנושי כ״א אלהי ואין לב״א חלק בו כ״א בעונג האנושי הבלתי שלם בתכלית : וזה הוא הדרוש , ובעונג אנושי הוא הדרוש לא בעונג אלהי שאיננו ממדת האדם : אמנם החולקים , מוסיף עד סוף הפרק יסתור דעת החולקים על אירודוסוס והנה האומרים אמור שאיננו טוב מה שהכל יתאוו , כפך דעת אירודוסוס האמור ברוש הפ׳ , שקר יענו בו : ואם אמר בלי שכל , ואם הנאי היו דברי החולק לומר כל דבר אשר יתאוו רבים בלי שכל איננו טוב הי׳ זה ראוי להאמין , אך אחר שלא התנו ואמרו דרך כלל שאיננו טוב כל דבר אשר יתאוו רבים , יתאוו בשכל או בלי שכל זה לא יאומן כלל : כי אם אמנם החכמים , כי אחר שהחכמים יתאוו ג״כ להתענג וגם לא יבחרו ברע על כן לא צדקו החולקים : ואמנם אולי , לא זו שהעונג אשר יבחרו החכמים הוא טוב כאשור אלא אף גם מה שיבחרו הרשעי׳ יתכן היותו טוב כפי הטבע , כי לא פעל התאוה לרע בכלל ד״מ תאות המשגל וההתענג הוא טוב כללי פעל הטבע לקיום המין ויושג לו רע פרטי בבעילות אשר לא כראוי וככה יתר התאות הם בטבעם הכללי לטוב : והוא יותר טוב , העונג אשר יבחרו בו החכמים הוא יותר טוב מהעונג ההוא בעצמו הנפעל כפי הטבע כי החכם יפעל כראוי כפי השכל הנעלה מבראו לפי הטבע : אמנם אולי יראה , עוד ישוב להתיר ספק אחד

ספקו נגד אירוטוס . אשר שם סוסותיו אות ומופת שהעונג הוא טוב בהיות העלב שהוא הפכו רע , והספקו החולקים עליו לאמר שאין זו הוכחה הכרחית בהיות שאנחנו רואים שכל רע מנגד לרע במו הבילות המנגד לפיזור ושניהם קנות רעים ומתנגדים לנדיבות שהוא אמצעי . כן ספקו החולקים ויאמר בהיותר הספק : הנה זה כנאמר , מה שאמרו המספקים שהרע מתנגד לרע ולאמצעי , הוא אמת : אבל אינו כן , אבל ענין העונג כנאמר . גם אינו כמו ההפכים הנאמרים . : כי גם יאמרו אמת , ר"ל החולקים יאמרו אמת שהרע מתנגד לרע ושניהם לאמצעי : כאשר שניהם רעים , בהיות שני הקצוות רעים כמשפט כל ב' קצוות של כל מדה היתרון והחסרון ששניהם רעים . זרחוי . לדחות שניהם : כ"ש ירחה , כ"א לאחוז באמצעי והנה כמו אלה מתנגדים בנגוד הקצוות מאפס בחינה בטוב ורע אמנם הנה , אולם פה בעונג ועלב אינם מתנגדים בנגוד הקצוות כ"א בנגוד טוב ורע והעד כי נראה שבני אדם יברחו מאחד מהם והוא העלב ויבחרו באחד שהוא העונג והטוב משא"כ בבעלי הקצוות ששניהם ירחו באמור חה בעבור שאין ההתנגדות שוה כי הראשונים מתנגדים בנגוד הקצוות . לא מצד טוב ורע והב' ר"ל העונג והעלב מתנגדים בנגוד טוב ורע . וזה שאמרו אבן הם מתנגדים ר"ל בנגוד טוב ורע לכן יתכן שיורה דעת העלב על טוב העונג וכן זה כי הר"אם כתבתי

פסוק הא

יהם , הנה זה הנאמר שקר אבל אמת הנאמרים עתה כי הבם יאמרו אמת באשר שני הם בענין הראוי לברוח מהם כי היה ראוי לרחות שניהם ושלא יעמור אחד מהם כי אם יראה שמענו אחד אם הנה יראה אשר יברחו מהאחד כמו מהרע ואמנם יבחרו באשר הוא טוב , לכן הם מתנגדים

פרק שלישי

אמנם . מה שאמר אפלטון אינו אמת , כי מהשעג אם אינו מהאיכיות , בעבור זה גם לא יהיה מדברים טובים , כי גם פעולות המעלות אינם איכיות גם לא האושר , גם יאמרו כי הטוב הוא דבר מוגבל אמנם העונג הוא בלתי מוגבל יען כי מקבל הפחות והיתר , ואם אמנם ישפטו כן בהתענג , כן יהיה אצל הצדק ושאר המעלות אשר יאמר בהם יותר ופחות , מפורסם אשר בהיותם כפי המעלות כי הצדיקים הם יותר והגבורים , אמנם יהיה ג"כ בעשית צדק ובעשות ההסתפקות יותר ופחות כמו בתענוגים ואולי יאמר כי הסבה האמתית בזה כי אמנם יתנו מהם .

אמנם . מה שאמר אפלטון , עד יעיר שלשה ספיקות ספקו כת אפלטון על דעת אירוטוס האמור בקודם , יאמרו כטוב הוא ממאמר האיכות כי הוא תשובה על שאלת איך כאמרך לרעיך איך הנלמד ויפה טוב , אבל העונג אינו ממאמר האיך כי לא יושב על שאלת האיך . א"כ אינו טוב ספק דעת אירוטוס , ועל זה ישיב אריסטו לאמר שגם זה ההיקש אינו אמת שאמר אם אין העונג מהאיכיות , בעבור זה לא יהיה ג"כ מסוג הטוב , וזה כי הנה גם פעולות המעלות ר"ל המדות וגם האושר אינם איכיות ושניהם יספרו בטוב , כי באמת יאמר טוב בספר המאמרות ע"כ : גם יאמרו , ב' יספקו לאמר , מה הטוב הוא מהדברים המוגבלים בגבול ידוע במבואר הנה דבר מוגבל עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע אבל לא יאמר בו פחות ויתר , אבל העונג מקבל פחות ויתר כי יאמר פלוני מתענג יותר מפלוני או מתענג היום יותר מאתמול , א"כ אין העונג והטוב מסוג אחד , ועל זה ישיב לאמר : ואם אמנם ישפטו , ר"ל אם בזה ישפטו גם עליהם בעבור התפיסה כי הנה הנם יספרו המדות בטוב לאמר הצדק או ההסתפקות הם מדות טובות והמפורסם שהם מקבל פחות ויתר כי יאמר יותר גבור ויותר צדיק ויותר מסתפק כמו שיאמר זה בתענוגים ואמו שקדם וא"כ איך יספרום בטוב לפי דבריהם : ואולי יאמר , וא"כ ישיבו החולקים לאמר שהסבות הם פשוטים

גלגל פשוטים ואחרים מורכבים, אמנם מה ימנע זה
כמו הבריאות אשר הוא מוגבל ויקבל הפחות והיתר,
וכן התענוג אינו בשיעור אחד לכל, ולא יהיה נשאר
תמיד בנושא אחד אבל בגבול רחב ויעמוד על הגבול
וגדל בפחות ויתר, והנה ישימו כי אשר הוא טוב
בעצמו הוא שלם, ואמנם התנועות וההויות בלתי
שלמים ינסו לומר כי התענוג הוא תנועה או הויה,
אמנם לא יראה. אשר יאמרו טוב כי איננו תנועה,
כי יראה כי מיוחד הוא בכל התנועות מהירות ואיחור
אם אינו כפי עצמו, כמו תנועת העולם אל אחר
אמנם בתענוג לא יהיה אחד משניהם כי יראה שהוא
מתענג מהר כמו שהוא כועס, אמנם לא יתענג
מהרה ולא אל אחר להליך אליו או להוסיף כאלה
לעבור אל התענוג מהרה או באיחור יהיה אמנם לעשות
כפי אשר הוא לא יהיה נאמר בהתענג הויה. ואיך
יהיה כי יראה כי לא יעשה כל דבר (נ"א מכל דבר) כי
אם מאשר יתהוה אליו ישוב, והדבר אשר ממנו
תהיה ההויה התענוג לדבר זה יהיה והעצב ההפסד,
אמנם יאמרו כי העצב חסרון הדבר אשר בטבע
... והתענוג

פשוטים ר"ל שאחזות בגבול האמצעי והשיעור אחד
בגלי נשיה כלל לא לקבל היתרון ולא לקבל החסרון,
ומהם מורכבות ר"ל שהם מורכבות מגבול האמצעי עם
אחד הקצוות, ואלה המורכבות לבד יתארו בפחות
ויתר בעבור שיש להם מרחב, אך הפשוטות לא יתוארו
בפחות ויתר : אמנם מה ימנע, ואם אמנם כן
דעתם מה יהיה המונע שלא נאמר כן בעונג שהעונג
המורכב מעלבון ועונג יתואר בפחות ויתר, ועוד
יתואר בטוב כמו שיתוארו המדות המורכבות לדבריהם
וכמו הבריאות. שעם היות כי חוק וגבול לבריאות עכ"ז
יש לו מרחב מה עד שבריאות הגוף יתואר בפחות ויתר
ויאמר על האיש היום הוא יותר בריא מאתמול או יותר
בריא מאיש אחר, ור"ל שבמרחב קו הבריאות נתקרב
אל גבול האמצעי יותר, וכזה נאמר בעונג פחות ויתר
במרחבו, כן ר"ל פי' זה והר"שט פירשו בב' פנים
אחרים והם דחוקים ואין להאריך בספרתם : והנה
ישימו, ר"ל יספיקו לאמר, הטוב הוא השלם, וכל
שלם לא יתנועע (יען כל תנועה היא אל מה שאין
שלם המתנועע הוא את עצמו בשינוי ההוא) אבל
העונג הוא תנועה והויה, א"כ איננו שלם וטוב : אמנם
לא יראה, ישוב להתיר הספק ויאמר כי דבריהם אינם
נראים ולא עוד יאמרו כי אין העונג תנועה, וזה
כי דבר מיוחד הוא בכל תנועה שתמהר או תאחר אם
בערך אל שלם המתנועע כמו שיתנועע לדבר אשר מרחק
ינוע נעשה אחת ואח"ז יתנועע במרחק ההוא בעצמו בב' שעות, או שיהי' המהירות והאיחור בערך אל אחר
כמו תנועת העולם ר"ל כמו תנועת גלגל הירח אשר ימהר לסובב כדור הארץ ממערב למזרח י"ב פעמים כמו
השמש : אמנם בעונג, אולם העונג לא יתנועע באחד מב' המינים האמור : שהוא מתענג מהר, שהעונג
יתאוה בתנועה לאחוריה לאמר הכעס כמקהוה פתאום : אמנם לא יתענג מהר', אך נאמר' העונג בעצמו
אין מהירות ואיחור : ולא אל אחד, המתענגים אשר לו הכח ללכת אל העונג להוסיף מהירות או להתמהמה
בעברו אל העונג : יהי' אמנם לעשות, עד שיוכל עשו במהירות ואיחור כפי אשר הוא חפץ : לא יהיה
נאמר, הנה זה האיחור והמהירות לא יאמר עכ"פ בעת התענגות עצמו אשר פתאום יקום כי אם המניעים
אל הטובת הם המה לבד יתוארו במהירות ואיחור לא העונג עצמו : הויה איך יהי', הנה נשחק לסתור
סברתם אשר חשבו שהעונג הוא הויה, והנה יניח הקדמה איך יהי' טבע כל הויה והוא מהמפורסם כי לא יעשה
פי' לא יתהוה כל דבר מכל דבר בשלוח כ"א לכל מתהוה דבר מיוחד הטבעם יתהוה מהעלם והמקרה מהמקרה
מהות הנפש ממדות נפשיים ומאשר יתהוה הדבר אליו ישוב בהפסדו : והדבר אשר ממנו תהי', ... ואם
הדבר אשר ממנו תהי' הויה העונג הוא העצב אשר ממנו יתהוה ואליו יפסד : אמנם יאמרו, אולם יאמרו

(נ"א והשתי' מלוי) אבל אמנם הם הפעליות גשמיות וא"כ הוא מלוי כפי הטבע הנה א"כ יתענג הגוף אבל אמנם לא יראה כן כי אין המלוי עונג כי כשיעשה המלוי יתענג האדם וכשיחתך יתעצב . אמנם יראה כי זאת הסברא היתה מן התענוגים והעצבים אשר הם אצל האוכל כי הם צריכים לו והם עצבים יתענגו במלוי . אבל אמנם זה לא יקרה אצל כל התענוגים, כי התענוגים אשר הם בלמודים הם בבלתי עצב . והדברי' אשר הם כפי החושים הריח והדברים הנשמעים והפעליות רבות ומיני הזכרונות . וא"כ היו אלה ההוויות כי לא נעשו משום חסרון אשר יהיה מלוי ממנו .

פרק רביעי

אמנם למביאים ראיה שהתענוגים הם חרפה . יוכל לומר הרוצה כי אלה אמנם תענוגים (נ"א אינם תענוגים במוחלט) כי אם תענוגים לאשר הם בדרך רע . אין להשוב שיהיו תענוגים בהחלט . כי אם באלה לבד כמו הדברים אשר הם בריאים לחולים או המרים או המתוקים . וגם לא יראו לבנים הדברים אשר יראו כן לבעלי חולי העינים . או נוכל לומר כי התענוגים הם נבחרים אבל אינם לכל כמו העושר כי אינו ראוי לבגוד (נ"א לבוגד) והדברים אשר הם בריאים לא לכל . או נאמר כי התענוגים הם נבדלים אל מינים

לפי דרכם בגדר הענג שהוא חסרון מצורך והענג היא מילוי הצורך : אבל אמנם הם הפעליות . אבל הענג והעונג הם התפעליות בגשמיות : וא"כ הוא מלוי כפי הטבע . כל זה מדברי אפלטון ואומר א"כ הוא הדבר שהעונג הוא עצם הטוב כמו שחשב אודוקסוס הי' ראוי שיתענג האדם אחר המלוי שאז נשלמה ההויה בשלימות בלי חסרון כלל : אבל אמנם . אך באמת אין הדבר כן שאין אחר המלוי עונג כ"א בעת הגעת המלוי או יתענג כי האוכל משמנים ושותה ממתקים לא יתענג אחרי אכלו ושתותו כ"א בעת אכלו ושתותו שהוא עת ההויה או יתענג : וכשיחתך . וכשיפסק פעל ההויה ר"ל במילוי או יתעצב . וא"כ איפה יהי' העונג הויה שהוא בלתי שלם ואיננו טוב הפך דעת אודוקסוס . וזה נראה לי נכון בביאור זה הענין . והר"שט ביארו בב' פנים רחוקים מאד ובכר הרגיש בעצמו הדוחק וזה בעבור שלקח הספק במקום היתר : אמנם יראה . עתה ישוב להתיר הספק ואומר שאין זה כנדון האמור כי אם במענוגי חוש הטעם שהעונג בו הוא המלוי אחר החסרון והרעבון והצמאון וזה העונג לבד אין חלק לו בטוב האמיתי . אבל כענג שאר החושים כמו ריח ושמיעה . וגם עונג ההשגה . אלה איפה לא יתמשו מהצמאון ולא יפסדו אל הצמאון : וא"כ היו אלה הויות . ולפ"ז היו אלה הויות פתאומיות לא הדרגיות . והענגים כאלה שלימים הם אמנו בלי מגרעות ויוכללו בכלל הטוב השלם כדעת אודוקסוס כאמור :

אמנם למביאים ראיה . עוד טענה ד' להאפלטוניים על היות העונג הוא ענין רע . והוא היותם לחרפה בעיני האנשים עד"שכ תקח להם נתיב לבנו . וזה בעבור היות העונג הוא ענין רע על כן הי' לחרפות למו : יוכל לומר . על זה יוכל המתרץ לתרץ כי אלה התענוגים אשר הם לחרפות אינם תענוגי' במוחלט ר"ל לכל כ"א לאשר ילכו בדרך רע . והם במדריגת הדברים הנראים לחולי ואם הם רעים ומכאיבי' להם : כי אם באלה . לאלה לבד ההולכים בדרך רע הם תענוגים אך לא לכולם : אשר הם בריאים . התענוגים אשר הם חרפה דומים לסמים המבריאי' שהם טוב לחולה אך לא לבריא יהיו מרים או מתוקים בטעם . כן חולי הנפשות מתרפאי' לשפתם בתענוגים לא יאותו לבריאי הנפש : וגם לא יראו לבנים . הלבנים הנראים לבנים לחולי העינים יתכן שלא יהיו לבנים באמת לטובי העינים : או נוכל לומר . גם נוכל לתרץ ולומר כמו שיש תענוגים רעים וטובים כן יש מתענגים רעים עד שהתענוג הטוב רע יחשב אם המתענג הוא רע כמו העושר ביד הבוגד עד"ה וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל : אשר הם בריאים . הדברים הטובים לבריאים אינם טובים לכל ר"ל יתכן היותם רעים

מונים כי מהם אשר הם לטובים ומהם לפתאים · כי לא יתענג אשר אינו צריק בדברים הראוים לצריק כמו שלא יתענג מי שאינו מוסיקי בדברים אשר הם למוסיקי כרומה בזה לשאר · אמנם גלוי כי האוהב כפי המעלה בלתי החונף וכי לא יהיה הטוב העונג או הם נבדלים במין כי זה ידבר אל הטוב וזה אמנם אל העונג · והנה זה יתונה · אמנם זה ישובת כי אין בדברים בעבור דבר אחד · אין אחד שיבחר במטעמים עשוים ולהתענג כל ימי חייו בדברים אשר יתענגו הנערים אשר יחשבו להתענג מאד · לא ירצה לשמוח בעשותו דברים מכוערים ולא יתעצב לעולם · ואצל דברים רבים נקבע לעשות · ואם לא יביאו שום עונג כמו ראות וזכור לדעת ולהיות לנו מעלות ואם בהכרח יבואו מאלה התענוגים לא נבדיל כי נבחר אלה ואם לא יבא מהם עונג · הנה יראה גלוי כי העונג אינו טוב בעצמו ולא יהיה כל ענג נבחר · וכי קצתם יהיו נבחרים כפי עצמם והם נבדלים או מאושרים הם (נ״א ומשובחים במין או מאשר יבא) הנה נאמרו בבאור חוברים הנאמרים מהעונג והעצב

פרק חמישי

אמנם מי הוא ואיך הוא יותר יעשה גלוי נחזור לדבר בו בהתחלה · יראה אמנם כי הראות הוא שלם בכל חלקי זמן ראיתו כי אמנם אינו צריך אשר בהיות עשוי באחרונה ישלים מינו · ואמנם בזה יראה כי הוא העונג כי כלו יחד ולא

רעים לחולים כן המתענגים שטובים רעים לרעים · ומהם לפתאים · הפתאים יתענגו בדברי שטות החכמים במושכלות כשגגות כן הטובים יתענגו בדברים טובים והרעים נתפנונים רעים : אמנם גלוי · לפי האמור מבואר הוא שהאוהב דבר מה מפני טוב מעלתו ומתענג בו איננו שוה לאוהב מפני החנופה ומתענג בא הנאתו : וכי לא · לא יהיה הטוב והעונג אלא אחד באוהב מפני החנופה : כי זה · האוהב לפי המעלה אין נפשו רק להטיב לרעהו והחונף מחשבתו להתענג יהי׳ טוב העונג או רע כי אין נפשו רק אל גמול העונג וקבלת התועלת · ע״כ ישובח העונג הנמשך מאהבה כפי המעלה ויגונה אשר בעבור החונף : כי אין בדברים · כי אינם לתכלית אחד : אין אחד שיבחר · עוד יש העמנים מגונים בטבע והם הגרועים אשר יתענגו בם הנערים כמו אכילת העפרים לחיך שיתענגו הנערים לתענוג גדול והוא גרוע אצל האנשים : לא ירצה · גם אין רוב בני אדם רוצים להתענג במעשים שבוערים · ולא יתעצבו לעולם על בלתי השיגם : כמו ראות · כמו שנקבע ר״ל נכין עצמנו לראות דברים ולזכור דברים שעברו ולדעת ידיעות ולקנות מעלות מודות אף כי לא נתענג בהשגתם : ואם בהכרח · אף כי אם בהכרח יבוא עונג מהשגת אלה הראשונים ר״ל מהדברים המכוערים האמורי׳ · עכ״ז לא נבדיל ר״ל לא נפריש עצמנו להתענג במעשים מכוערים · כ״ש מהר לעשות אלה האחרונים אף כי לא יתנו עונג : הנה יראה · הנה מבואר מזה שהעונג איננו טוב בבחינת עצמו כ״א בבחינת תכליתו ע״כ יהיו קצתם נבחרים והם הנבדלים מהבלתי נבחרים במין לפי התכלית הנמשך מהם או נשאר הבדל כמו אשר הם ראוים לבעליהם בזו עונג המוסיק לבעל המוסיק כאמור : וזה מספיק בדבר העונג והעצב :

אמנם מי הוא · אולם לדעת מי הוא זה העונג הטוב והנבחר האמור בקודם · ואיך יפעל פעולתו בתנועה או בלי תנועה : יותר יעשה · יותר יתבאר זה אם נחזור לדבר בו כאשר בתחלה : כי הראות · הנה הוא ממשל מצל כל העונג שאינו הווה בתנועה עד שישלם בעתה האחרונה מהשלמת התנועה כדרך כל מתנועע ממה שממנו אל מה שאליו שלא ישלם כ״א בעתה האחרונה ר״ל בעת תשלום התנועה אל מה שאליו · שאם היו הדבר כן העונג נמשך לתנועה קודמת ולא [illegible] מגדר טוב במו שקדם אבל אשר ומן העונג הוא

באלה מורכב מתנועות קלדיות מקולר הפעולה וכל אחת מהם הוא תענוג שלם בבחינת עצמו , כמו הראות. שאיננו מתקבל בתנועה וזמנית . בהמשך מציאותו עד שישלם בעתה האחרונה מזמן המשך אבל כל ראיה קלרה נשלמת בעתה ומשך זמן הראות מורכב מראיות קלרות שלימות כל אחת בבחינת עצמה : ולא יקבל א' עונג לא יגדיר. קבלת העונג בהמשך וזמני היותר גדול מהעתה , ולכן לא יקהה העונג בתנועה כי כל תנועה הוה בזמן המורכב מעתות רבות משא״כ העונג שהוא נשלם בעתה אחת שאיננו זמן ואין בה תנועה כאמור : והיא לתכלית , כל תנועה היא לתכלית להגיע אל מה שאליו תהיה התנועה אשר ישלם בעתה האחרונה ממשך זמן התנועה כמו בבנין שלם , כמו הבנין הנשלם במשך וזמני בעתה האחרונה ממנה וכל הבנינה בעתות הקדומות ממנה הם חלקי הבנין הבלתי שלימים . כי הם ממין אחר , כל הבנין השלם הוא מין נבדל בערך חלקי הבנין שהם חלקי השלימים אל המעון השלם שאין צריך לבנות אחריו כלום וכן החלקים נבדלים זה מזה ואינם שלימים כי אם בהרכבת כלם יחד : אמנם ביסודות , אבל חלקי הבית הם בלתי שלימים עדיין עד עת השלמת הבנין לכן לא תהיה לכל חלק תנועה שלימה כ״א לכלם יחד בהיות במשך זמן הבנין כלו : מאין לאן , ממקום למקום כלומר משם שממנו אל מה שאליו [illegible] נבדלים במינים , תנועת ההעתקה היא נבדלת במינים נבדלים אמנם תנועה מדובקת כמו פריחת העופות ומהם מפסקת כמו הליכה וקפיצה שאר כנ״ח וכלם מאין לאן : כי גם במקום , תנועת ההעתקה אין לה מציאות בקו אחד לבד אבל תעבור מקו לקו ברוחב מקום ג״כ ויש תנועה מעותת :. אמנם כבר נאמר במ״א , כבר ביאר בס' השמע בגדר המקום שהזמן והתנועה והדרך שלשתם שוים במציאות ר״ל בהחלק אחד מהם יחלקו האחרים על ערך החלוקה ההיא ד״מ אם יתנועע המתנועע מה בזמן ד' שעות דרך ד' מלין , הנה אם נקח ממנו רביעית הזמן שהוא שעה אחת בהכרח יעלה כמו רביעית התנועה ורביעית הדרך ונאמר שהתנועע בהכרח מיל אחת בשעה אחת : כי לא בכל חלקי הזמן , ולפי״ז לא תהיה בחלקי הזמן תנועה שלימה כ״א חלקי תנועות משא״כ העונג שהוא שלם בכל עתה ממשך זמן העונג והם תענוגים אחדים ושלימים באים זה אחר סור זה כאמור : וכי העונג , גדר העונג שהכל ממנו מורכב מתענוגים שלימים אחדיים באים זה אחר סור זה : אמנם יראה זה , אולם זה הוא כמוכח מזה [illegible] ממנה כלי זמן , [illegible] לכן לא יגדר בה תנועה

ולא יקבל אחר עונג בזמן אשר בזמן יותר גדול ישלם המין , ובעבור זה לא תהיה תנועה כי כל תנועה בזמן והיא לתכלית מה כמו בבנין שלם כאשר יעשה אשר ירצה , אמנם בכל זמן או זה בחלקי זמן וכלם בלתי שלימים כי הם ממין אחר אצל כל תבנה וכן זה לזה , כי הרכבת האבנים הוא דבר אחר אצל תקרת הקורות , ואת דבר אחר אצל עשיית המעון והשלמת המעון כי איננו צריך דבר עתה להשלימו אמנם ביסודות הבתים רבים בלתי שלמים כי לכל אחד סגולת החלק א״כ הם נבדלים במין ולא יהיה בכל חלקי זמן תנועה שלמה אבל אמנם יהיה בכל הזמן ואמנם כן בהליכה ובשאר התנועות כי אם ההליכה היא תנועה מאין לאן וזהו נבדל במינים , התעופפות הליכה קפיצה ודומה לזה , ואמנם לא לבד יהיה כן אבל בהליכה עצמה כי לא יהיה אחד מאין לאן ולא יהיה אחד בשיעור אחד ואם יהיה דבר אחד בעצם כי לא יעבור בקו לבד כי גם במקום אשר הוא אחר לקו האחד , אמנם כבר נאמר במ״א אמתת הדבר במקום , אמנם יראה כי לא בכל חלקי הזמן תהיה התנועה שלמה כי תנועות רבות הם בלתי שלימות ונבדלות במין , אבל אמנם מן העונג בכל הזמן הוא שלם , הנה הוא גלוי כי הם אחרים זה אצל זה וכי העונג הוא מאשר הם מהכל ומהשלימים , אמנם יראה זה מזה כי לא יקרה להתנועע בבלתי זמן , אמנם ההתענג

יהיה

מלה

יחוייב בעתה · אמנם מאלה הוא גלוי כי לא יאמרו טוב האומרים כי העונג תנועה או הויה · ואת אינו כי אלה יאמרו בדברים מתחלקים ולא בכלם יהיה · גם אין הויה לראות ולא לנקודה ולא לאחדות ואין אחד מאלה תנועה ולא ג"כ לעונג כי הוא כלל ·

פרק ששי

אמנם פעל כל חוש הוא מפעל בערך אל החוש ואז יפעל על השלימות כשהוא מוכן לדבר היותר נאות מהדברים אשר הם תחת החוש החוא שהנה בזה יראה פועל יותר שלם · אמנם אין הפרש בין שנאמר אשר הוא יפעל או אשר הוא בו וכל אשר מהם הפועל הוא טוב כשהוא מוכן אל אשר הוא יותר חזק מהדברים אשר הם תחתיו · ואמנם זה יראה אשר יהיה שלם מאד יהיה מאד מתענג כי כפי כל חוש יהיה התענג וכן ג"כ יהיה לשכל ולהשגחה (ס"א ולהבנה) ואמנם היותר מענג הוא היותר שלם והיותר שלם הוא אשר יותר נאות לזהה טוב מהדברים אשר תחתיו · אמנם העונג ישלים הפועל ולא אמנם ישלים העונג כמו שישלים המוחש והחוש כי הם הווים מעולים במו (ג"מ אלא) יהיה ג"כ הבריאות והרופא סבה אחת לרפואה · אמנם כפי כל אחד מהחושים

מלה הוא כלה · ומאמר ר"ל טוב כי לא טוב אמר שהעונג הוא תנועה והויה : כי אלה · כי תנועה והויה יאמרו בדברים המורכבים מחלקים כמו תנועה שהליכה משא"כ העונג המורכב מאחדים שלימים שאין בם תנועה : וגם אין הוי לראות · מוחשי הראות לא ישנו בהויה הדרגית ההווה בזמן ובתנועה כי"א פתאום יושג · וכן הנקודה ר"ל גשם קטן המות אחד בד אלא מקבל החלוקה לתכלית קטנותה · אם יצויר מציאותה זהיא המכונה גשם עלם פרדי בדברי הרב המורה בע"ג לראשון יעוי"ש בהקדמה הח' והב' ממנו · וכן האחדות ר"ל עלם הפשוט בלי שום הרכבה אשר מטבעו שלא יפי' בכל כמות להיות שבפעל הכמות מורכב מחלקים אבניים עכ"פ הפך האמור · כל אלה לא יתהוו בהויה ומנית ותנועה הדרגית שנדרה לאם חלק אחר חלק וכפי שאמת אין באלה חלקים : כי הוא כל · כמו הוא עלם כללי שאין בו חלקים כאמור · כאום המבאר בנה בזמן החוקר עדין לא נודע מהות האור והראות כאשר יראה הרואה בנובלות חכמה נגדר האור ( ) אך כעת מודע נגדרו שהאור הוא גשם בעל כמות מתנועע פנים ואחור בתנועה ומנית היותר מהירה שבשמה מטעין יתנועע מהשמש אל הארץ · ולפי זה גם כפילת האור מהמוחש אל העין הוא בזמן ויתחייב ג"כ שהראות יושג בהויה ותנועה ומנית לפי קירוב וריחוק קלת חלקי המוחש מקלתם · ואם יאמר שאל חלק שהוא נראה פתאום עכ"פ · הנה יפי' המתחייב מזה שאור הוא מורכב מחלקים בעלי כנהה והתנועה ממנה הנה שקר יעוין מורה בע"ג לראשון בהקדמה הג' ממנו : אמנם פעל כל חוש · אחר אשר ביאר נקודה שהעונג לא יתפעל בתנועה ובהויה ביאר טבע מבות העונג ואיך יקום ר"ל איך יהיה ותומר בגדר העונג הוא מוחש או מורגש שלם · אמנם שלימות כל חוש לו שם בשלשה דברים הנאותים לחוש ההוא א' בריאות החוש ר"ל שיהי' לו תכונה טובה לקבל המוחש · ב' הכנת המוחש באופן שיהי' נאות להיות מורגש · ג' הכנת הצירוף שבין החוש והמוחש ד"מ בחוש הראות מוכרח לבריאות העינים ולצייור המוחש ולהיות מואר ובלתי רחוק מהעין · והנה ישלם הראות ויושג העונג לרואה בהיות המראה דבר נערב לנפש · ובכיונת בזה בשאר המוחשים ובהשגת השכל ג"כ : אין הפרש · אין הבדל אם ייחס הפעולה לחוש או לאדם נושא החוש : כשהוא מוכן · אחר המרגיש הטוב יאמר על מי שהחוש שלו שלם מאד עד שהוא מוכן לקבל המוחש היותר חזק וזה יתן עונג חזק לבעליו : וכן ג"כ יהי' לשכל · גם אם יהי' השכל מוכן להשכיל והמושכל מוכן להיות מושכל יושג עונג למשכיל : אמנם העונג ישלים הפועל · והנה

הענג ישלים את פועלו להיות שלם בתענוג , אך לא ישלים הענג את בעליו כמו שישלימהו החוש והמוחש , כי הם קודם מעולים , כי החוש והמוחש הם פועלים מעולים בדבר ההרגשה ואפס בלעדם משא"כ העונג שאיננו פועל בעצם כמוהם ואיננו רק הנמשך מפעולתם כהמשך הבריאות מפעולות הרופא ואינם שניהם סבה אחת לרפוא כ"א הרופא פועל והבריאות נמשך מפעולתו : ראיות ושמועות , כמו שיתענג המתענג בראיה בדבר יפה ומשמע הניגון יפה' העונג הוא הנמשך מהרגשת החוש והמוחש , וכפי שלימות החוש ואמלו ר"ל חזקו כן יהי' שלימות העונג ואמלו : כמו הקנין , איננו משלים את בעליו כמו שלימות המדה שהוא עושה קנין נפשי והרגל דבר לאחר זמן אבל השלמת העונג היא לשעתו כל עוד שהמוחש והמוכן כראוי העונג מצוי ובסור המוחש כן יסור העונג : א"כ האין אחד , יספק ויאמר אחר שהעונג מצוי כל זמן ההרגשה כאמור למה א"כ לא יתמיד העונג בשוה בעת ההרגשה , על זה ישיב לאמר לפי שייגע ר"ל החוש ילאה בהרגשתו א"כ יחלוש העונג כי כבר הקנה שחוזק ההרגשה יחזק העונג וחולשתו יחלישהו : בדברים חדשים , רוב אדם יתענגו בהשגתם דברים חדשים בפתות דגן ותירוש חזק יתהללו ותענוגות בני אדם חדשות ייחלו (אסף ח"א ל"ו) : אמנם באחרית , ר"ל בסופו לא יתענגו כל כך כשכבר שב האדם להתייסן : בעבור התאוה , בעבור חוזק התאוה לדבק בדבר העונג הוא יפעל החוש בחוזק בתחלה ואח"ז יפעל ברפיון לכן יחזק העונג בתחלה ויחלש באחרית : במביטים , כמו שהוא ברואים דבר חדש, שיתענג בתחלה ובסוף יחלש העונג :

אמנם יחשוב אדם , אולם ישים האדם אל לבו גודל כחו של עונג שהוא עצם החיות לכל חי ומדבר כי עצם החיים הוא פועל איזה מוחש ככתוב (בה' לתשיעי מזה) וא"כ איפוא ראוי להתאוות התענוגי' בעבור שכל חי מתאוה לחיות והחיות הוא עצם להענוג שהוא בפועל המוחש והמורגש ככתוב בקודם : וכל אחד יפעל , כל איש יפעל מוחש כפי אשר יאהב להתענג ובו יהיה חיים ערבים , והעימים כמו אוהב בן יעסוק בפעולת הנגינה ויתענג בה ואוהב תבונה ישים לבו אל העיון ויתענג בו וככה יתר הפעולות והענינים

מהחושים יהיה העונג , וזהו כי נאמר ראיות ושמיעות כי הם מענגות , אמנם גלוי הוא והוא מנוכח כי כאשר יהיה החוש אמיץ מאד ויפעל לנושא נאות חמדה באלה התנאים במוחש וכאשר לו החוש תמיד יהיה העונג מצוי כמו שהוא בשאר הדברים בהיות מצוי הפועל והמקבל , אמנם העונג ישלים לה (נ"א לו) כמו הקנין אשר הוא בדבר הבא מחוץ כמו תכלית כמו היופי בנערים אמנם כל עוד שהמוחש והמוכן יהיה כראוי ופעל ההרגש או המשגיח כן יהיה בפועל התענג כי כשהווים הם דומים זה לזה הם כפי ענין אחד ולפועל ולמתפעל הדבר ההוא מוכן להעשות א"כ האין אחד שיתענג תמיד בשוה , לפי שייגע כי כל הדברים הגשמיים לא יוכלו לפעול תמיד וא"כ לא יהיה עונג תמיד כי הוא הולך אחר הפועל , אמנם קצת יתענגו בדברים חדשים , אמנם באחרית לא כן הוא בעבור כי בתחלה בעבור התאוה הרצון נוטה אחר זה והוא פועל בחוזק אצל זה הדבר כמו שהוא במביטים דבר אשר לא ראו אח"כ לא יהיה הפועל אשר בזה כ"א נבעצלה ובעבור זה יחלש העונג ,

פרק שביעי

אמנם יחשוב אדם כי יתאוו התענוגים יען כי כלם יתאוו לחיות , אמנם החיים הוא בפועל מה וכל אחד יפעל אצל הדברים ובדברים אשר יבחר יותר כמו המוסיקי אצל הקולות הערביים , ואמנם אוהב תבונה ישום אצל העיוניים וכן ג"כ כל אחד מהנשארים אמנם העונג ישלים הפעולות וכן החיים אשר יתאוו הכל ,

הכל, א"כ מן הראוי הוא שיתאוו העונג כי ישלים לכל אחד החיים אשר הוא הנבחר אמנם האם נבחר החיים בעבור (נ"א העונג) יעזב עתה, אמנם יראה שהם מחוברים ולא יקבלו הבדלה, אמנם בבלתי פועל לא יהיה עונג, הנה יראה כי התענוגים מתחלפים במין, כי נחשוב כי הדברים המתחלפים במין ישלמו במינים מתחלפים, והנה כן יראה בדברים הטבעיים ובמלאכות החיים (נ"א ובמלאכותיים) כמו ב"ח והאילנות והמעשנות והצורות והבית והכלים וכן הפעולות מתחלפות במין, אמנם יתחלפו בשכל מאלה אשר הם כפי החוש ואלה עצמם יתחלפו במין וגם התענוגים המשלימים אותם, אמנם יהיה גלוי מאשר ייחד כל אחד מהתענוגים כל אחד מהפעולות אשר ישלים כי אמנם העונג המיוחד יוסיף על הפועל כי יותר ישפטו הפרטים ויותר מהר יחקרו הפועלים בעונג כמו חכמת השיעור כי הם שמחים בדבר אשר מהשעורים ויותר הם מבינים הפרטיים וכן הוא אמנם באוהבי המוסיקא או אוהבי הבנין מאד וכן כל השאר כשיוסיפו בפועל המיוחד שמחים בו כי התענוגים יוסיפו אמנם הנוספים הם ממין אחר וכן המיוחדים להם הם ממין אחר, עוד אמנם יראה זה מאשר יהיה בתענוגים האחרים המונעים הפעולות כי האוהבים לשמוע קול השיר לא יוכלו להבין דברים אחרים אם ישמעו קול המשורר כי יותר ישמחו לקול השיר מהפעל אשר לפניו, א"כ העונג אשר כפי קול השיר ישחית פעל אשר הוא כפי הדבור, ואמנם כזה יקרה בשאר הדברים כאשר יפעל יחד ב' דברים כי אשר יותר מהנה יראה האחר, ואם יוסיף מאד בעונג יותר מאד לא יפעל דבר באחר ובעבור זה (נ"א השמחים) אלי גיל באיזה דבר שיהיה לא יפעלו דבר אחר ועושה (נ"א ויעשה) דברים אחרים

והתענוגים: המשכים מהם: א"כ מן הראוי, לכן יתחייב מזה שכל חי יתאוה העונג להיות שהוא ישלים חייו אשר בו הוא חפץ: שהם מחוברים, ר"ל הח"י והעונג מחוברים יחד והנבחר באחד מהם נבחר בשני בהכרח: אמנם בבלתי פועל, אך עכ"פ בלי פועל אחד החושים או השכל לא יושג העונג: מתחלפים במין, התענוגים משתנים זה מזה על מינים רבים, כי עונג השמע איננו ממין עונג הראות: כי נחשוב, אף כי הסברא נותנת שמשלימי המינים השונים שונים ג"כ והדברים הטבעיים והמלאכותיים לעד כי שלימות הב"ח הוא שונה משלימות הצמחים ומשלימיהם גם כן שונים, הצמח ישלם בטוב טעם ומראה ומשלימו הם טוב הארץ והחום והגשם, ושלימות הב"ח הוא הבריאות ומשלימיו הוא המזון וכמו כן המלאכותיי: אמנם יתחלפו בשכל, העונג השכלי שונה מעונג החושי, וגם תענוגי החושים שונים זמ"ז כי הראות לא יתענג בעונג השמע וכיוצא בזה בשאר החושים: מאשר ייחד, עוד יבאר במופת השנות העונג למינים שונים הוא בהיות עונג מיוחד לכל פעולה מיוחדת אשר ישלימה, וזה העונג המיוחד יוסיף בפעולה ההיא המיוחדת, כמו שנראה שבעלי חכמת השיעור יתענגו על נועם חכמתם ויוסיפו בחכמת השיעור, ובעלי חכמה אחרת יתענגו בלימודם ויוסיפו בחכמתם אך העונג המיוחד לא יוסיף פועל בשלוח כ"א המיוחד לעונג המיוחד ההוא, וזה לאות כי הנוספים הם נבדלים זה מזה, ובהיות כל נוסף ממין אשר עליו נוסף לכן יהיו העונגים אשר עליהם נוספו העסקים הנבדלים, ג"כ נבדלים במינים שונים: כי הם שמחים בדבר, השמחה תוסיף חכמה למעיין והחכמה עצמה תשמחהו ככתוב חכמת אדם תאיר פניו פי' תשמח ככתוב ליהודים היתה אורה ושמחה, ואמרו ז"ל כד פתח ר' בשמכמתא הוי אמר מלתא דבדיחותא כו' וככה ג"כ הוסיף כח לכל פועל לפעול פעולה שלימה ויש"ס עלי' נוספות: עוד אמנם, עוד מופת אחר שהתענוגים נבדלים למיני' שונים בהיות שלא יתכן שיתענג המתענג בשני תענוגים בפעם אחת כי היותר מענג יבטל הפחות ממנו עד שלא יוכל: לא יפעל דבר באחר, המתענג הרבה בעונג אחד לא יוכל לפעול בעונג אחר בעבור שאיננו מינו:

בנחת, אולם ברפיון העונג נוכל להתענג בעונג אחר עמו ג"כ כמו שנוכל להתענג למראה השחוק ולאכל ג"כ בעבור שכ"א מהם איננו חזק העונג: ב' נלחמי', ראות המלחמה הראויה היא עונג חזק אך הבלתי ראוי' הוא עונג רפה לכן נוכל להתענג בעונג אחר עמו:
אמנם יען, אולם בעבור שהעונג המיוחד לפעולה מה יחזק הפעולה ההיא המיוחדת לו, והעצב המיוחד ישחית הפעולה המיוחדת לו לפי שמבואר בשכל אשר כן יפעל העונג הזר כשדבקו עם העונג המיוחד ר"ל שהעונג הזר ישחית הפעולה המיוחד' לעונג המיוחד כמו העצב המיוחד כמבואר כל זה בקודם: אם לא יפי' הכתיבה, כמו שיקרה לכותב או טוחן בלי הנאה בעבור עונג זר או עצב מיוחד העולה עם עונג הכתיבה והטחנה ומשחיתם: הנה אמנם יקרה, לכן יפי' המקרה הנמשך מהתענוגים הזרים והעצבים המיוחדים הכך הנמשך מהעונג המיוחד ר"ל העונג המיוחד יחזק הפעולה והעצב ישחית והעונג הזר יעשה קרוב למה שיעשה העצב ר"ל ישחית אך לא כמו העצב: אמנם הפעולות, אולם מהמבואר כי לפעולות האדם בדבר העונג להם שש בשלשה חלוקות א' טובים שראוי לידבק בהם, ב' רעים שראוי להתרחק מהם, ג' בינונים, לכן יהיו התענוגים ג"כ שלשה מינים כמוהם להיות לכל פעולה עונג מיוחד כמוה כאמור: הטובות הם משובחות, ומזה ימשך הנאה והמגונה בפעולות ובתענוגים, זאת"ו יבאר. באמ זה יבחן טוחן ורכתן ר"ל הנאה והמגונה בם: אמנם יותר הם מיוחדים, יותר דביקות הם התענוגים עם הפעולות המיוחדות להנאה מהדבקן בתאוות המביאות אל העונג והפעולות, וזה כי יתכן שיתאוה המתאוה עונג מה ולא יתענג בו משא"כ העונג והפעולה המיוחדת לו שהם דבקים לעולם כי לא יתכן להתענג מבלי פעולה, לכן יאותו אחרי נאה ומגונה לעונג יותר מלתאוה: בזמן ובטבע, התאוה יש לה קדימה זמנית וטבעית על העונג כי היא קודמת בזמן ובסבה משא"כ העונג שהוא מאוחר בזמן ומסובב מן התאוה ודבוק בפועל: וע"כ יקרה ספק, בעבור שאין עונג בלי מפעל על כן ספקו קצת לאמר אולי יקר' כל עונג עם פעולתו המיוחדת עלם אחד: אמנם לא ירצה, אך אפס מקום לספקם זה

אחרים בהיותנו שמחים בדבר אחר בנחת כמו בראותנו משחקים בארמון נאכל זרעונים, ויותר יקרה זה כשנראה ב' נלחמים שלא כראוי,

פ"ק שמיני

אמנם יען כי העונג המיוחד יחזק הפעולות ויעשה אותם נשארות יותר ויותר טובות, והענוגי' הזרים יפעלו אשר העצבים המיוחדים, כי העצבים המיוחדים ישחיתו הפעולות כמו אם לא תהיה הכתיבה בכלי נאה או העצב (נ"א בלי הנאה ובעצב) או לטעון, הנה זה לא יכתוב וזה אמנם לא יטעון בעבור העצב הבא אליו מזאת הפעולה, הנה אמנם יקרה בהפך אצל הפעולות מהתענוגים (נ"א הזרים) והעצבים המיוחדים אשר יהיו בפועל בפני עצמו, אמנם התענוגים הזרים כבר נאמר כי הם יעשו קרוב למה שיעשו העצבים כי הם יפסידו אך אינו שוה, אמנם הפעולות הם נבדלים בחסר וברשע, ובאלה אמנם הם ראוים לבחור אותם ואלה אמנם הם ראוים לברוח מהם, ומהם אמנם בינונים כן יהיו התענוגים דומים להם כי לכל פעולה יהיה עונג מיוחד, ואשר הם טובות יהיה המיוחדים להם מעולים ואשר הם רעות רעים, כי אמנם התאוות (נ"א הטובים) הם משובחות והרעות הם מגונות, אמנם יותר הם מיוחדים התענוגים לפעולות אשר הם בהם, מהתאוות כי אלה אמנם הם נבדלים מהם בזמן ובטבע ואלה התענוגים אמנם הם קרובים לפעולות ובלתי נבדלים, ועל כן יקרה ספק קצת אם הפועל הוא דבר אחר עם העונג, אבל אמנם לא יראה שיהיה העונג פעולת השכל או החוש כי זה בלתי

ראוי

זה

ראוי אבל בעבור שלא יתפרדו איש מעל אחיו יראה לקצת שהם דבר אחד · על כן יראה כי כמו שהפעולות הם נחלקות וכן התענוגים · אמנם יבדל חוש הראות מן המשוש בזכות והשמע והריח מהטעם · וכן ג"כ יבדלו התענוגים מאלה אשר הם אצל השכל וכל אחד זה מזה יען כי כל אחד מהדברים ענין מיוחד כמו שהוא גם בפועל · אמנם הפעולות יבדלו כפי המינים · מנה זה בזור למשגיח בזה · יראה אשר ההנאות מתחלפות כי עונג הסוס הוא עונג אחר מעונג הכלב והארי כמו שאמר אירו קליטוש כי החמור יבחר התבן מהזהב כי המזון הוא יותר עונג לחמורים מהזהב ועל כן אשר הם ממינים מתחלפים יתחלפו במין אמנם אשר הם ממין אחד לא יתחלפו כי הוא זה נכון · אמנם יבדלו לא מעט בבני אדם כי דברים אחדים יענגו לקצת ויעציבו לקצת ולאלה יהיה עצבים ושנואים אמנם לאלה הם מענגים ונאהבים ואמנם כן יקרה בדברים המתוקים כי לא יראה דבר אחד לחולה ולבריא ולא יהיה החם שוה לאשר הוא חלש ולאשר הוא חזק · וכן אמנם יקרה גם באחרים · אמנם יראה כי כל הדברים יהיה (נ"א יהיו מעולים) אשר יראה למעלה ואם אמנם יאמר היטב כמו שנראה · ותהיה המעלה שיעור לכל אחד והטובות כפי אשר הוא כן יהיה בתענוגים אשר יראו

זה בהיות שהעונג פי' שנים לו נגדר א' רוחני והוא העונג המושג לכל משכיל ממושכלו · ב' גשמי והוא המושג לכל מרגיש מאחד החושים · ומהמבואר שפעל ההשכלה הוא פעל רוחני ופעל ההרגשה הוא חמרי · וא"כ לו יונח שהעונג הוא עלם אחד עם פעולתו המיוחדת יהי' לעונג פי שנים במהות חמרי ורוחני מה שלא יתכן להיות בעלם אחד · ואף כי נראהו מובדל במהות החושים ג"כ כי לא יהי' עלם אחד בראות ובשמע כמו שהפעלות נחלקות · כמו שמהות הפעלות אינם עלם אחד כן העונג הדבוק עמהם : בזכות · שהיא מוכרת לזכות העין והאור · וכן השמע והריח יותר נקים מהטעם · כי הם יורגשו מרחוק וע"י אמלעי משא"כ הטעם : אשר הם אלל השכל · התענוגים השכליים נבדלים מהחמריים כי אין גם לא אכילה ולא שתי' והוא מעין עוה"ב כאמרם ז"ל עוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה כ"א לדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהני' מזיו השכינה · פי' השכל אשר בראשי הלדיקים הוא לעטרות להם ומתענגים על נועם ה' מזיו השכלתם ממיתתו : וכל אחד זמ"ז · וכן התענוגים החמריים נבדלים זה מזה כמו שיובדלו פעולותיהם המיוחדות : ועל כן אשר הם ממינים מתחלפים · כל מין חי מתחלף למין זולתו בעונג יש מין עוף שהוא מתענג באכילת הברזל ויש שהוא מתענג בריח רע עד שיקנן קינו בנואת ב"א וזולתם למיניהם כל אחד מתענג בעונג אחר · אשר הם ממין אחד · אולם בלד השוה בב"א שכל אישי מין אחד לא יתחלפו בעונג כי כל אישי המיני' חקה אחת להם בעונג · משא"כ באדם שכל אישי מינו מתחלפים בעונג · איש אחד יאהב מתוק ואיש אחר ייני ואיש אחר חמוץ · מה שיאהב זה ישנא זה : כן יקרה בדברים המתוקים · זה יקרה בחוש הטעם המתוק לחיך שישתנו בני אדם להתענג במיני מטעמים שונים כאמור · וסבת זה השינוי בין ב"א הוא שינוי המזג והטעם השוה למזג איש הוא הנאהב לו · וזה אמרו כי לא יראה דבר אחד לחולה ולבריא · וכבר ביארנו טעם נכון לשינוי העונג בין אישי ב"א ישען חיבורנו (אסף ח"א פרשה מ"ג) : גם באחרים · ושינוי מזג האמור גורם לשינוי העונג בב"א גם ביתר החושים זולת הטעם : אשר יראה למעולה · בהיות התענוגים מתחלפים בין ב"א קלתם יתענגו בתענוגים ידועים וישפטו שפוט כי טוב לידבק בם וקלתם יתענגו בהפכם וישפטו הפך הראשונים · א"כ איפו מי יודע מה זה טוב לב"א אשר בם יחיה חיים נפיים ומאושרים · ועל זה ישיב לאמר שזה תלוי באיש המעולה מב"א אשר יאמר כי היא זו מדה טובה וזה הדרך לכו בו אליו נשמע ונעשה ככל אשר יאמר כי הוא זה טוב לב"א · ככתוב ואזנך תשמענה דבר מאחריך לאמר· זה הדרך לכו בו · כי המעולה כמו גוף הבריא בגוף אשר יבחר במאכלים הבריאים כן המעולה יבחר במקות ישרים ובתענוגים ראוים : ופי' המעלה · המעלה

ידאו לזה ודברים מענגים אשר ישמח בהם, אמנם אשר לזה הם מעצבים אם לאחר הם מענגים אין זה תימה כי רבים הם חחפסדים ונזקי בני אדם כי אם מתענגים כי אם לאלה ולדומים להם, אמנם התענוגים אשר יורו כי הם מגונים גלוי הוא כי לא יקרו חיות תענוגים כי אם לאשר הם נפסדים, אמנם אחר זה ראוי לדעת כי מאשר יראה שהם מעולים אי זה ואיך הוא היותר מיוחד באדם, הנה זה גלוי מהפעולות כי לאלה ילוו התענוגים יהיה אחד או רבים אשר לשלם והאיש המאושר, התענוגים המשלימים לאלה הפעולות אשר לחם יקרו ביחוד אשר (נ"א יקראו ביחוד אושר) תענוג אדמי, אמנם השאר המשכות וכרבוי כמו שהן הפעולות,

פרק תשיעי

אמנם אחר שנאמרו אלה הדברים שהם אצל המעלות והאהבות והתענוגים לבאר לעבור על האושר בפרט יען נשים אותו תכלית הכל בדבר בני אדם, אמנם נחזור להזכיר הדברים הנאמרים בענין שיהיה המאמר יותר קצר, אמנם אמרנו כי אינו קנין כי או היה כישן כל ימי חייו אשר הוא חיי הצמחים, וגם יותר כאשר הוא רע המזל ואם אמנם לא ייטיב זה אבל יותר ראוי לשומו באיזה מהפעולות כמו שנאמר בדברים אשר אמרנו ראשונה אמנם הפעולות מהם הכרחיות ונבחרות בעבור דבר אחר ומהן נבחרות בעבור עצמן, גלוי הוא

אשר יבחר המעולה היא אהי' שיעור ומדה לתענוגות ב"א הראוים : אשר לזה הם מעציבים, אולם התענוגי' אשר יעצב בהם המעולה אין ספק אם רבים יתענגו בם כי הם כמו החולים המתענגים במאכלים גרועים מחליאים : לאשר הם נפסדים : מותקים אשר בטעמו נפשם : אמנם אח"ז, אולם בפרקים הבאים יתבאר מי זאת הטובה מכל המעלות אשר יבחר המעולה אשר לה יתרון על שאר המעלות אשר יבחרם המעולה והם כלם כמו הכנעות אל זאת המעלה העליונה : הנה זה גלוי מהפעולות, שעונג המעולה ניכר מהפעולה המעולה המיוחדת לו, והפעולות המעולות נבדלות במהותן מהגרועות כפי אשר יבחרם המעולה. בנ"א, והתענוגים הנלוים ר"ל הטולים עם אלה הפעולות הם הנבחרים : התענוגים המשלימים, והנה התענוגים המשלימים ר"ל הדבוקים באלה הפעולות ומסובבי' מהם נקראים תענוג האדם ואשרו : אמנם השאר, אך יתר התענוגים הם הכנעות לקנין האושר למי שיודע להתנהג בם בדרך ישרה :

אמנם אחר שנאמרו, אחר שבואר בפרקים הקודמי' נ"ב את המסבה בתענוגי' וכי בכללם ימצא האדם אושר כללי, ראוי לבאר בזה מי זאת המסבה הפרטית היא הטובה על גביהם עד שהעונג הנמשך ממנה לו משפט האושר הפרטי אשר הוא' יכלם להיות הכלית מציאות האדם להתענג בו : אמנם נאמר, נחזור להזכיר בקיצור הדברים הנאמרים במאמרים הקודמים בענין האושר ומהותו : אמנם אמרנו כי אינו קנין, יעוין (בספר לראשון מזה) : כישן, כי גם הישן יתואר בתואר קנין המעלה אשר הוא בכח עליה, כמו שנקרא לבונה גם בהיותו ישן בשם בונה בעבור שהוא בכחו לבנות אם יהי' ער : חיי הצמחים, הישן אי בכח הון בבינתו שהוא חיי הצמחים : וגם יותר, לו יונח שהאושר תלוי בקנין ר"ל בכח, אשר אל קנין המעלה אשר כבר הי' בפועל, יהיו גם אנשי יום בכלל מאושרים להיות בכחו קנין שאושר : ואם אמנם לא ייטיב, אף כי לא ייטיב בפועל הישן ובעל רע המזל עכ"ז יהיו מאושרים לפי זאת ההנחה אשר תאמר שהאושר היא בקנין והוא דבר בשכל וכבר התבאר סותרו (בספר לראשון מזה) : באיזה מהפעולות, ראוי לשום קנין האושר שהוא נקנה בפעולה מה מפעולו' המעולות כמו שהתבאר (בפרק הנזכר) : מהם הכרחיות, ואחר שהפעולות אשר בהן ראוי, ימצא האושר פי שנים לשם

במין

הוא כי האושר ראוי לשומו אחד מהדברים אשר הם נבחרים בעבור עצמם, ולא בעבור דבר אחר כי האושר אינו צריך לדבר אחר אבל הוא מספיק בעצמו, אמנם יהיו הדברים הנבחרים בעבור עצמן אשר לא נדרוש מהם כי אם הפועל, אמנם באלה יראה שהם מעשים אשר כפי המעלה כי טובים הם ומעולים לעשות הדברים אשר הם נבחרים בעבור עצמם, אבל אמנם מיני שחוק הם מענגים ולא יבחרו אותם בעבור אחר, והנה הם יזיקו יותר מאשר יועילו כי יכניסו נפש וממונם בסכנה, אמנם רבים אשר יראו עצמם מאושרים ימו אל אלה החברות בעבור כי אלה העריצים המושלמים ישובחו באלה החברות המשחקי' כי אשר יתאוו יראו עצמם מתענגים, ואמנם הם צריכים לאלה ועל כן יחיו (נ"א יחשבו) אלה הדברים היותם מאושרים יען כי השלימים יפנו אליהם, ואמנם לא יהיו אלה אות כי לא יהיה בשליט בהכרח מעלה ולא שכל אשר בהם הפעולות המעולות ולא הם אשר הם בלתי טועמים התענוג הטהור ובן חורין ימו אל הדברים הגשמיים ובעבור זה הוא ראוי לאמת איזהו הנבחר, כי אמנם הנערים יחשבו היות דברים נבחרים אשר הם יקרים אצלם וכמו שמן הדבר ההוא יראה שאצל הנערים ואצל האנשים האחרים, הדברי' היקרים הם אחרים, כן הם ברשעים ובאלה אשר הם חסידים כמו שנאמר פעמים רבים והנה יקרים ותענוגי' (נ"א התענוגים היקרים) הם הדברים אשר הם אצל המעול' כי אמנם לכל אחד תהיה נבחרת הפעולה כפי הקנין המיוחד לו, והדברים המעולים הם כפי המעולת,

במין אחד הם המשמשים אל התכלית השגת התכלית שאיננו האחרון כמו עשיית הרסנים המוכרחות לתכלית רכיבת הסוסים כמבואר (בא' לראשון מזה), ג' הם הפעולות שהם עצם התכלית האחרון והעליון והם הנבחרות בעבור עצמן כמו רכיבת הסוסי' ובמין האחרון הזה ראוי שימצא האושר כמבואר (ברביעי לראשון מזה) שהוא מספיק בעצמו, גם זה מבואר (בפרק הנזכר יפו"ט): כ"א הפועל, לא נבקש תכלית אחר לפעולה: אמנם באלה, אולם באלה הפעולות הרבות אשר הם בעבור עצמם ר"ל הנעשות לתכלית האחרון ואין אחריהן תכלית אשר יראה שימצא האושר בקצתיהם והם הפעולות אשר כפי המעלה ר"ל כפי המדה המעולה. כי הם הנדרשים בעבור עצמם וטובים מוחלטים הם לעושיהם: אבל אמנם, אך מיני שחוק הנאותי' כמו קאר"טין ושו"ך ואולם עם היותם עונג לגוף שכבר התבאר במה שקדם טובם ורעתם אף כי הם נבחרים בעבור עצמם ויתכן שיחשבו בכלל האושר מה שאינם ככה וזה כי מגדר האושר היותו טוב מוחלט משא"כ השחוק שהוא מזיק לגוף ולממון: אמנם רבים, רבים מהנחשבים מאושרים בעיניהם יחשבו השחוק לאושר ויתאוו לנטות אחריו וזה בהיותם רואים שהמושלים הם מאושרים והנה המושלי' מתפארים בחברות השחוק על כן יחשבו רבים כי השחוק הוא אושר: לא יהיו אלה אות, אולם אין זה אות אמת כי המושלים והשלטונים אינם שלימים ובעלי מעלה והשכל עד שיוקח מפעולתם אות שהם מעולות: התענג הטהור רומז לעונג ההשגה שהוא טהור מטומאת הגויה והחומר ובן חורי' מהמתאוה, והטעם אין לקחת ראי' מכמו אלה השליטים אשר לא טעמו טעם האושר האמיתי מעולם שהוא עונג ההשגה: ימו, אלה השליטים ימו להתענג בתענוגים חמריים ועונג רוחני לא ידעו ובעבור זה, לכן ראוי לברר מי הוא זה העונג האמיתי אשר לאושר יחשב: כי אמנם הנערים, כי הנה אנחנו רואים שהנערי' יחשבו דברים ידועים אצלם יקרים מאד ואצל האנשים האחרי', ואצל אנשים אחרים יחשבו אלה פחותים ודברים אחרים יחשבו יקרים וכמו כן ישתנו הדברים היקרים אשר לרשעים מהיקרי' אשר אצל החסידים כן ישתנה העונג המאושר הנמשך לרגל ההשגה מעונג אלה השליטים הסכלים כי לא נודע יכולת השליטים הצלחה האמיתית ולא בעונג השחוק אושר כי אם בפעולת המעולה הצלחה ובעונג המשכיל אושר: כי אמנם לכ"א, כל איש ידמה שהפעולה אשר כפי קנין המדה אשר לו היא הנבחרת ככתוב כל דרך איש ישר בעיניו: והדברים המעולים, אך הפעולה המעולה:

א"כ לא יהיה האושר בשחוק כי אין ראוי לחות השחוק תכלית ולטרוח ולסבול רעות כל ימי החיים בעבור השחוק, כי אמנם כל הדברים כמעט נבחרים בעבור דבר אחר בלתי האושר, כי התכלית אמנם ליגע ולהשתדל בעבור השחוק יראה סכלות גדול ונערות, אמנם השחוק כמו שאמר אינטראשין יראה שהוא נכון כי השחוק דומה למנוחה כי בני אדם לא יוכלו לסבול תמיד העמל והם צריכים מנוחה, והנה אין המנוחה תכלית כי אם בעבור הפעל, אמנם יראה כי החיים המאושרים הם כפי המעלה וזה אמנם בשמחה אבל (נ"א לא) בשחוק כי נאמר כי יותר טובים הם הדברים אשר כפי המעלה מהתהולים אשר בשחוק והפועל המעולה הוא מהחלק הטוב אשר באדם, ואמנם אשר הוא מהטוב הוא יותר טוב ומאושר, כבר השתמש בתענוגים הגשמיים כל איש ואם הוא בהמי והוא פחות מנבחר, אמנם האושר לא ינתן לאיש בהמי כמו שלא יהיה לו חיי אדם המיוחדים כי לא יהיה אושר באלה החברות כי אם באלה הפעולות אשר הם כמו שאמרנו תחלה,

פרק עשירי

אמנם אם האושר כפי המעלה הנה מן הראוי שיהיה היותר טוב, וזה אמנם יהיה ביותר טוב יהיה שכל או דבר אחר והנה כפי הטבע יראה כי הוא ראש ואדון וכי הוא ישכיל הדברים הטובים והדברים האלהיים, יהיה הוא דבר אלהי או מהדברים אשר בנו הוא היותר אלהי מאד פעולתו כפי המעלה המיוחדת

המעולה באמת היא כפי מנהג איש המעולה פר"הכ׳ ואומר המעמנה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו: א"כ לא יהי׳, לכן לא יהי׳ בשחוק אושר כי אינו מדת המעולים לאבד ימיהם ולסבול רעות בעבור השגת השחוק: בלתי האושר, האושר לבדו נבחר בעבור עצמו כמו שקדם משא"כ השחוק שהוא נבחר בעבור הפעולות והתעמלות כאמור אחריו: ליגע, להיות יגע ועמל בהשגת השחוק הוא שטות: אין המנוחה תכלית, כי המנוחה התכליתית נקראת בטלה ואינה מן המדה שהיא מעולה שמום, ומבואר א"כ שאין השחוק אושר אם מצד פתיחתו ואם מצד שאינו תכלית אחרון: והפועל המעולה, ועם המבואר שהאושר ימצא בפעל המעולה ומבואר שהפעל המעולה נמשך מהחלק הטוב אשר באדם ר"ל מהחלק השכלי מבואר א"כ שהאושר תלוי בפעל השכל: כבר השתמש, ועוד ראי׳ שאין השחוק אושר והוא כבר ראינו שאיש הבהמי שתמש בשחוק והוא איננו איש מעולה ונבחר ומבואר שאיש בהמי לא יתכן להיות חלק באושר ולולי היה השחוק אושר כמו שחשבו קצת הי׳ לאיש הבהמי חלק באושר מה שכבר התבאר סותרו ומבואר א"כ שאין בחברות השחוק אושר כאמור: כ"א באלה הפעולות, ר"ל בפעולות המעלה:

אמנם אם האושר, הנה בהיות האושר כפי פעולת המעלה כאמור בסוף הקודם והנה פעולות המעלות הם רבות וראוי לדעת מי היא זו הפעולה אשר תתן אושר לבעליה, ואומר כי ראוי שיהי׳ התלות שאושר בפעולה היותר טובה בפעולות המעלה: ביותר טוב, בכח הפועל היותר טוב כי הכח היותר טוב פועל פעולה יותר טובה מהכח הבלתי טוב כמוהו: יהי׳ שכל, יהי׳ הכח הפועל כח שכלי או כח זולתו מעולה: כי הוא ראש, והנה הסברא תשפוט שזה הכח אשר יפעול פעולת האושר הוא השכל להיותו הכח היותר טוב באדם יען היותו ראש ואדון לנהל כל הכחות הנפשיות על פי מדותיהם בדרך ישרה: וכי הוא ישכיל, ואף גם זאת שהוא משכיל ומבחין בין טוב המוחלט או המועיל ובין הטוב הערב לטעמו: והדברים האלהיים, ועוד לו המעלה כי הוא משפיע הצורות ... ומולך על עולמי הרוחניים ממשיגי אותם: יהי׳ הוא דבר אלהי, יהי׳ השכל אלהי רוחני בצורתו לבד:

המיוחדת יהיה האושר שלם כי כבר נאמר כי הוא העיונית כי זה אמנם יראה כי הוא מסכים עם מה שאמרנו ראשונה ולאמת עצמו כי זאת הפעולה היא היותר נחמדת כמו שהשכל הוא מבחר הדברים אשר בנו והיא היותר נבחרת בדברים לנו אצלם השכל, אמנם היא יותר תמידית כי נוכל לעיין תמיד יותר מעשות כל דבר, נחשב כי ראוי להיות מעורב העונג אל האושר כי אמנם הוא היותר מענג מהדברים אשר מהפעליות כפי המעלה אשר הוא גלוי כי העיון בחכמה, כי יראה כי יהיו בפילוסופים תענוגים נפלאים בטוהר ובקיום, אמנם מן הראוי הוא שיהיו יותר מענגים ליודעים מאשר לדורשים, ואשר נאמר כי הוא מספיק בעצמו ראוי שיהיה יותר אצל העיונית, אמנם הדברים ההכרחיים להיות בחכם וצדיק וכל הנשארים הם צריכים שיהיו נמצאים כפי הראוי אמנם הצדיק הוא צריך דבר לפעול הצדק, ודברים יפעול עמהם, וכן ג"כ המסתפק והגבור וכל אחד מהנשארים אמנם החכם הוא לבדו מספיק בעצמו, וכל אשר יהיה יותר חכם אמנם יראה כי הוא לבד הראוי לאהוב בעבור עצמו כי לא יהיה ממנו דבר כי אם העיון, אמנם מהדברים הנפעלים או רבא מעט נרויח כפי המעשה, יראה כי האושר הוא בשביתה

לבד, הנה עכ"פ פעולתו כפי המעלה הפרטית והנבחרת עד שתגלה להיות אושר השלם באדם : כי היא העיונית, כבר נאמר במאמרים הקודמי' שהאושר הוא השכל העיוני המעיין בדברים ההכרחיים ר"ל הטבעיים המתואר באמת ושקר : שאמרנו ראשונה, במאמרים הקודמים המדברים מענין האושר, ומסכים ג"כ לאמת כמבואר בזה : הוא מבחר הדברים, השכל הוא נבחר בנקי כפועל בהיותו ראש ואדון הכחות כאמור, ותגבר ג"כ מפאת פעולתו בהשכיל המושכלות האלהיות כאמור : יותר תמידית, ועוד לפעולו' ההשכלה מעלה מפאת ההתמדה בהיותה בלתי מוכרחת להכנה וכלים כמו פעולות החמריות כי גם בלכתו בדרך ובשכבו על מטתו ישכיל המשכיל מושכלותיו וכבר התבאר שהשכל בלתי מעורב בחומר לכן לא ישיגיהו ליאות ועייפות אחר שאחרי עיון עמוק יעצור כח לעיין בלי חלישות משא"כ בשאר הכחות : נחשב, גם הסברא מורה תאמר שהעונג ראוי להיות דבוק עם האושר : כי אמנם, כי מגדר מהות האושר כפי המבואר במה שקדם הוא שהוא התענוג היותר גדול מהתפעלות כפי שהוא מעלה מהמעלות : אשר הוא גלוי, א"כ מבואר הוא שזה העונג היותר גדול הנותן אושר לבעליו כאמור יהי' העיון בחכמה יען יתן לפילוסופי' עונג נפלא : בטהר ובקיום, ר"ל כל משכיל בפועל אלהי' ומכשירו יתענג על ה' תענוג זה בלי ערבוב עצבון וקיים לעד ככתוב ישמח לב מבקשי ה', כי שמחתני ה' בפעלך : מענגים ליודעים, בהיות שהדבר אשר הוא בפועל הוא יותר נעלה ממציאותו בכח, והנה יודעי העיון הם בפועל ודורשיו הם בכח חכמים לכן יתענגו היודעי' יותר מהדורשים, על כן יתענג ה' כביכול תענוג נפלא במדע חכמתו אשר יסד בפועל כמו ככתוב יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו פי' יעמדו ברואיו אשר לכבודו בראם לעולם וישמח בהם הפך ויתעלה ה' האמור בהפסדם : ואשר נאמר, ומה שאמרנו בגדר האושר שהוא מספיק בעצמו הוא ענין נאות מאד לעיונית יותר משאר המעלות : אמנם הדברים ההכרחיים, כי שאר בעלי המעלות מוכרחים לקנין דברי' הראוים להם כפי מעלותיהם הצדיק צריך לממון לפעול בו צדק ואנשים יפעול עמהם הצדק וכן המסתפק מוכרח לאנשים יספקו לו די צרכו וכן הגבור מוכרח לאנשים אשר עליהם יתגבר אך החכם מסתפק בעיונו בפלגו בבחינת העיון : וכל אשר יהי' יותר חכם, וכל המחכים יותר הוא זה יראה בעין בחינתו שהעיון לבד הוא ראוי להיות נאהב בבחי' עצמותו יען כי לבדו הוא והפס בלתו תכלית וזולתו להרויח בו משא"כ שאר המעלות שלהם תכלית אחר וזולתו ואינם חשובים בבחי' עצמם כמו העיון שאין תכלית אחר לו : נרויח כפי המעשה, כפי הפעולה נרויח תכלית, מפלדק עם טוב מטבעות שלנו, מהשגל השקט ושלום : יראה כי האושר הוא בשביתה, ואשר עשו

ירצה

יראה שהעיון הוא האושר המיוחד הוא בשכבר מבואר (באחד לראשון מזה) שהתכלית האחרון הנפסק בכל פעולה בו תשבת בקשת התכליות כי לא יעבור הדבר לב"בא אשר כזה הוא תכלית האושר המבוקש אללו תשבת בקשת התכלית : כי לא נשבות , אין לשביתה תכלית לא חוץ מפעולותה ולא בעצמותה כמו למען הוסיף שביתה על שביתה לכן יראה שהאושר הוא עם שביתה להיותה התכלית האחרון , ובהיות עו"הב התכלית האחרון לנפש לכן נקרא בדברי חז"ל בשם שבת כאמרם ז"ל ליום שכלו שבת : ונלחם , אך בשאר הפעולות תכלית אחר להמה זולת הפעולה כמו המלחמה שאין תכליתה ללחום ר"ל למען הביא השלום וכן שאר פעולות המעלות המושמות בדברים המדיניים תכלית אחר לכל פעולה זולת הפעולה היא ולא תשבות בם בקשת התכליות : הנה בדברי המלחמה , הוכח יוכיח שאין הפעל עצם התכלית בדברים המדיניים כי הן לו יונח שהפעל הוא עצם התכלית הנה ילחם הלוחם למען שפך דם ברצוח אלא והיתה זאת עושק ורציחה והי' מחויב שיעשה מלחמה גם עם האוהבים אחר שאין תכלית לה זולת עצם הפעל ר"ל לרצוח נפש אדם אשר בבחינת זה התכלית אין הבדל בין שונא לאוהב : אמנם הוא גלוי , אם כן מבואר הוא שכל פועל מדיני לא ישבות מבקשת תכלית לפעולתו אשר איננו עצם הפעל ההוא : אבל חוץ מזה , חוץ מהתכלית המיוחד אשר יבקש המדיני לכל פועל מיוחד כאמור עוד יבקש תכלית כולל והוא השררה והכבוד , או יותר מזה כי יבקש השגת האושר לו ולאנשי מדינתו : הנה הוא האושר , וזה בהיות האושר מדברים המדיניים על כן אליו ישים המדיני מגמת פניו : הנה הוא גלוי , א"כ מבואר הוא שהנהגת המדינה והמלחמה תכלית אחר זולת פעולותיהם : ואם אמנם בדברים , ואם אלה שתי הפעולות ר"ל הנהגת המדינה והמלחמה אשר להם קדימת מעלה והדר על שאר הפעולות המדיניו' יש להם תכלית אחר זולתן כל שכן שאר הפעולות המדיניות הגרועות מהן שהם בעלי תכליות זולתן : אמנם אלה , אולם אלה הפעולות המדיניות כלם לא ישבתו מבקשת תכלית זולתן להנה כי הפעולות בלתי נבחרות בעבור עצמן מש"כ פעל השכל העיוני שלא יתאוו בעליו שום תכלית זולתו ומהענג בו התענוג מיוחד ר"ל רוחני : יוסיף בפעל , וכל הכוונות כלם המרבה להוסיף בפעל מרבה להעיר זולתו והוא עמל בפעל משא"כ העיון שהמעיין מספיק להרצות בעיון בעצמו ובזה מבקשת התכלית לפעולתו ואיננו עמל בפעלו וזה כמו בשאר פעל האנושי : וכל הדברי האחרי' , וכן יתר המעלות הנלוות אל האושר נראה שהם נאותים לפעל העיון ולהיות עזר לו : אשר לו אורך ימים , כי ברוב ימים ירבה העיון וברבנו [illegible] מנגעי האיוב ... ככתוב רוב שנים יודיעו חכמה ואורך ימים תבונה : כי אין דבר בלתי שלם , כי הדברים הבלתי שלמים אל האושר אין בם מגרעת :

בשביתה כי לא נשבות בעבור שנשבות ונלחום להביא השלום , כי אמנם פעולות המעלות מושמות בפועל הדברים המדיניים או בדברי המלחמה יראה כי אינן שובתות אצל אלה המעשים , הנה בדברי המלחמה לא יבחרו כלל ללחום בעבור הדבר אשר ללחום או הכין המלחמה כי היה נראה מכל וכל עושק ורוצח והנה הוא גם מהאוהבים יעשה לוחמים בעבור אשר מריבות ורציחות , אמנם הוא גלוי כי המדיני לא ישבות אבל חוץ מזה הוא משתדל בדברים המדיניים לירוש שולטנות וכבוד (נ"א) יותר כי ידרוש לו האושר ולאנשי המדינה , הנה הוא האושר דבר אחר מהמדינית , הנה הוא גלוי כי נדרוש אשר תהיה אחרת , ואם אמנם בדברים אשר כפי פעולות המעלות אשר הוא מהמדינית והלוחמות הם קודמות במעלה וביופי ובגודל , אמנם אלה לא ישבתו ויתאוו תכלית אחר ואינן נבחרות בעבור עצמן ואמנם פעל השכל יראה אשר הוא נבדל מהם והוא העיונית , ולא יתאוו שום תכלית בלי זה ויהיה לו בה תענוג מיוחד אמנם זה יוסיף בפעל ומספיק בעצמו והוא שובת ובלתי עמל כמו אנושי וכל הדברים האחרים אשר (לא) ילוו אל האושר יראה כי הם כפי זה הפעל , א"כ האושר השלם הנה הוא יהי' לאדם אשר לו אורך ימים שלם כי אין דבר בלתי שלם מהדברים אשר באושר

[illegible] הנה

הנה

פרק אחד עשר

הנה אלה החיים הם יותר טובים מהחיים אשר הם כפי אשר הוא אדם · כי זה לא יחיה כפי אשר הוא אדם כי אם כפי דבר אלהי אשר הוא בו כפי אמנם כמה הוא נבדל זה מהמורכב בזה תבדל פעולתו מהפועל אשר הוא כפי מעלה אחרת · כי כפי ערך השכל האלהי אל האדם כן הדברים אשר הם כפי החיים האלהיים אל החיים האנושיים · אמנם הוא ראוי · לא כמו שאמרו המזהירים כי האדם ראוי לו לדעת הדברים אשר לאדם ובדברי המתים כי הוא בן מות · אבל יעשה בכל הדברים כאלו אינו בן מות וכל הדברים יעשה להיות כפי הנבחר אשר בו · כי אם הוא קטן בשיעור הוא בכח וביוקר יותר מאד יתעלה

הנה אלה החיים · למען דעת דברי זה הפרק ראוי לדעת כי כל הנמצאי' אשר במציאות חיים וקיימים כל אחד בחיים ידועים כפי הנאות למציאותו (וכענין זה כתב הר"י ז"ל שאפי' בקלפות יש חיות בסוד ואתה מחיה את כלם) · והמה נחלקים לחמשת מיני חיים שהם ד' מיני חיי דצ"מ אשר בארץ המה · והחמישי הוא חיי צבא מרום במרום ר"ל חיי השכליים הנבדלים · והן האדם הלז בהיותו מורכב מגוף ורוח אלוה ממעל על כן יעמוד בין צבא האדמה לצבא מרום וחי בחיי כלם כל מין חיים בטבעו · ' וזה א' בנפול תרדימה עליו ויישן ויעדרו רובי הרגשותיו ותנועתו אז יחיה בחיי הדומם · ב' כי ירעב ויאכל וישתה אז יחיה בחיי הצומח אשר גם הנפש הצומחת מאכל תאוה תינק ליחות הארץ · ג' בעת ירגיש מוחשיו יחיה חיי ב"ח מרגיש · ד' כאשר ינהיג את נפשו על פי מדותיה בטיב העזר בקיבוץ המדיני אז יחיה בחיי המדבר · שעניינו הנהגה מטעם ידבר עמים תחתיו · ה' בעת ישכיל באמתו ית' לדעת האמת בפועל אלהי' ומעשהו אז יחיה בחיי השכליים הנבדלים החיים חיי ההתבוננות דרכי ה'. והנהגתו זה המציאות · ועל שם חמשת מיני החיים האמורים שהאדם חי בהם נקראת הנפש בה' שמות · נפש רוח נשמה חיה יחידה · פי' נפ"ש רומזת לחיי הנפש הדוממת כי שמלה מטעם מנוחה ככתוב שבת וינפש · רו"ח רומז אל חיי הצומח שגדל באויר מעת ילמח ע"פ האדמה · נשמ"ה רומז אל חיי ההרגשה מטעם כל אשר נשמת רוח חיים באפיו · חיה רומזת אל חיי המדבר אשר אז יחיה חיי המדות להיות לעזר ולהועיל בקיבוץ המדיני · והוא מטעם גער חית קנה שפי' קיבוץ עם משאי קנה ורומח · יחי"דה רומז לשכל העיוני המעיין בדברים המתואריס באמת ושקר · ונקראת יחידה על שם כי יחידה היא והיא מתנכרה מהשכל שמעשי המעיין בדברים שהם לרכי הגוף ואשר בידו נתנו והם מתוארים בטוב ורע משא"כ העיוני שאין לו דבר עם הגוף כמו שיבוא בזה הפרק · ואף כי האמת הנמשכת ממנה מקושר בתלת קשרי דמהימנותא בהסכמה אחת ר"ל שיהי' פי המדבר מסכים עם מחשבת לבו המסכים עם המציאות · ואם על' אלה לא יסכימו בהסכמה אחת או אין אמת · ובזה נבוא אל הביאור ונאמר : אלה החיים הם יותר טובים · חיי העיון הם יותר טובים מיתר מיני החיים אשר באדם להיותם חיי מלאכי אלהים כאמור : כי כפי ערך · כי כערך השכל הנבדל אל האדם כן ערך חייו אל חיי האדם האנושיים בגודל ובמעלה : אמנם הוא ראוי · האדם הוא ראוי לחיות בחיי האלהיים האלה בעבור גודל מעלתו בהיותו נושא השכל העיוני · והוא הפך דברי המזהירים ר"ל המוכיחים הסכלים אשר קוכח יוכיחו את בני האדם בל ילכו בגדולות ובנפלאות ר"ל בל יתנו מקום לשכל העיוני להשכיל בפועל ה' ומעשהו כי אם ישימו וישכילו בשכל המעשי לדעת דרכי הגוף בעודו בחיים · ואחריו אל המתים להכין לרבינו ליום המות וללוות אל ביתו אחריו כי איש מות הוא בטבעו : אבל יעשה · אבל אין הדבר כמו שיאמרו אלה המזהירים כי אם ראוי שישכיל הדברים האלהיים בחלק הנבחר אשר בו ר"ל בשכל העיוני כאלו הוא כאחד מצבא מרום במרום שאין מטבעו המות : כ"א קטן הוא בשיעור · כי עם היות האדם קטן הכמות וקצר ימים החמריים הנה הוא רב האיכות בחכמה ובדעת ואורך ימים ימי תבונה והשכל וזה הכח השכל העיוני יתעלה מאד מאד ב"ח ורמז לנבר ומוחר

ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל , פי' מותר
הי"ס החכמה אשר מאין תמצא כי זה לבד יתן לו יתרון
אמיתי ושאר המותרות הבל המה : כי כל אחד הוא
השכל , כי ב"א משיגי האדם עלם מעלמו הוא השכל
העיוני שהוא נבדל מיני לו וחיין הם היותר מיוחדים
לאדם משאר מיני החיים אשר בו המשותפים לזולתו
ג"כ : א"כ בלתי ראוי , פי' אין ראוי לאדם לבחור
חיין המיוחדים ולחיות בחיים המשותפי' לזולתו ג"כ :
עם הנאמר ראשונה , ר"ל שהיא מסכים עם האמור
(בחמישי לראשון מזה) ז"ל ראוי לשום זה אשר כפי
השכל אשר הוא יותר מיוחד וכו' : היותר טוב , כי
העיוני יתן חיים ארוכים ונעימים לבעליו ככתוב החכמה
תחיה בעליה , ויתן עונג ושמחה ככתוב חכמת אדם
תאיר פניו פי' תשמח מטעם ליהודים היתה אורה ,
לכן ינלית זה השכל העיוני להיות האושר המיוסד :
אמנם השני , אולם החלק השני מהשכל שהוא המעשי
הוא כפי מעלה אחרת ר"ל הוא נותן אושר בלתי לאדם
במדות ובפעולות אנושיות לא אלהיות כמו העיוני :
כי הדברים הצודקים , כי כל הפעולות המעולות כמו
הצדקות והגבורה נעשות בחלפין ר"ל לפי ערך פעולת
מקבל הצדקה אל נותן הצדקה ולפי ערך פעולת הנלחם
למתגבר עליו כי ישלם לא"ש כפעלו וכפי הנאות לא"ש
ולא"ש כמבואר במאמר ה' מזה , וכל אלה הפעולות
הכלולות תחת גדר השכל המעשי הם כלם אנושיות
הנעשות חלפין זו בזה משא"כ העיוני שאין עסקו באלה
הפעולות המשמשים לגופו כלל : אמנם קצתם , אולם
אלה הפעולות האנושיות אשר תחת השכל המעשי יש
שנים להם בגדר א' המשמשים לגוף כמו דעת מלאכת

יתעלה , אמנם יראה כי כח (נ"א כל אחד) הוא ר"ל
השכל כי יותר מיוחד והיותר טוב , אם כן בלתי ראוי
הוא אם לא יבחר חיי עצמו כי אם חיי אחר אי זה
שיהיה , וזה יסכים עם הנאמר ראשונה
גם עתה כאשר הוא מיוחד לכל אחד בטבע הוא
היותר טוב והיותר מענג לכל אחד וכי הם החיים
אשר כפי השכל לאדם כי זהו הדבר היותר גדול
באדם א"כ יהיה יותר מאושר , אמנם השני לזה הוא
אשר כפי מעלה אחרת כי כפי זאת יהיו הפעולות
אנושיות כי הדברים צדיקים (נ"א הצודקים) והגבורות
ושאר הדברים אשר הם כפי המעלות זה לזה נעשות
בחילופים ובדברים ההכרחיים ובכל המעשים וההפעליות
כי נשמור הנאות לכל אחד ואחד , הנה אלו יראו
אשר כלם דברים אנושיים אמנם קצתם יראה שהם
ראוים לגוף ולהפעליות הנפש אשר להם התיחד
המעלה אשר מהמדות , וזאת לתבונה כי היא
התחלת התבונה היא כפי מעלת המדות אמנם
הישרת המדות כפי התבונה , אמנם אלה הם
מחוברים עם הפעליות ויהיו אצל המורכב , כי אמנם
אשר למורכב הם מעלות אנושיות , וכן יהיו החיים
אשר כפי אלה וכן האושר , אמנם אשר הם מהשכל הם
נבדלים , אמנם מזה דבר נאמר אבל לאמר זה על
נכון הוא למקום עליון מזה אמנם יראה שזאת צריכת
הדברים

אל מעשה הבנין הבתים ותיקון הבגדים וכיוצא בם , ב' המשמשים אל מעלת המדות לתת חוק וקצב אל כל
מדה נבונה עד שתתייחד בעמק שוה לגוף עד הבונה האמצעי בה : וזאת לתבונה , אולם הצד השוה שבשביכם
שבשביכם יתנו נכבונה אשר בה יתיחן השכל המעשי לפעול פעולותיו בשני חלקי הפעולות האמורים על צד היותר
טוב כמבואר (בשלישי לשני מזה) , אמנם אלה הם מחוברים , אולם גם המדות חוברות להפעליות הנפש הבה'
אמנם הרכבם במזג אשר בגוף האנושי , וכל הפעולות אשר למורכב הם אנושיות : וכן יהיו החיים , וכן
החיים כנמשכי' לאלה הפעולות הם בהכרח חיים אנושיים וכן האושר הנמשך מהם הוא אושר אנושי : אמנם
אשר הם מהשכל , אולם פעולת העיון היא נבדלת מהפעליות ומהרכבה לכן אין פעולתו פעולה אנושית כ"א
אלהיית והאושר הנמשך ממנו הוא אושר אלהי : אמנם מזה דבר , והנה דברנו מזה פה שמן דבר אולם לבאר
על נכון הנה מקום אחר במ"ה : שזאת צריכה , החכמה העיונית אינה צריכה לקנינים חיצוניים רבים למען
השלים

הדברים החיצונים מעט או פחות מאשר הוא מהמדות ואמנם ההכרחי הוא צריך לשיהיו בכמות · ואם המדינית תגיע המוף יותר בדברים החיצוניים מעם הוא הנפש · אמנם לפעולות הבדל גדול ביניהם · כי הנדיב הוא צריך לממון לעשות נדיבות והצדיק הוא צריך לעשות (נ"א לשלם) מתנות הראויות , אמנם הלבבות אינם גלוים כי קצת יראו אשר אינו כן · אשר אינם צדיקים ירצו (נ"א יראו) כי רצונם לעשות צדק · אמנם לגבור בכח צריך שישלים דבר בפועל אשר הם כפי המעלה · והמסתפק צריך ממעלה כי איך יהיה גלוי או זה או אחר מהאחרים · אמנם ישאלו האם הדבר היותר עיקר במעלות הבחירות או הפעולות · ואם בשניהם יהיה השלימות · גלוי כי בשניהם יהיה · אמנם אל הפעולות צריך לדברים וכל אשר יהיו יותר גדולים ויותר טובים צריך יותר אמנם לעיונו אין לו הכרח לדבר מאלה בפעולתו · אבל נוכל לומר כי הם מונעים העיון כפי אשר הוא אדם ויתחבר לאחרים ויבחר לעשות כפי המעלה הוא צריך לדברים כאלה בהתעסקו באדם ·

פרק שנים עשר

אמנם האושר השלם שהוא פעולה עיונית מהנה יתראה כי [illegible] לשכלים הנבדלים ·

נ"א אמנם

השלים האושר הנמשך ממנה כמו האושר הנמשך מהמדות שהוא צריך לקנינים חיצוניים רבים : ואמנם ההכרחי · אולם הקנינים ההכרחיים לאדם הם שוים לשני המאושרים : זאת המדינית · ואף כי המדינית תגיע הגוף לקנינים ההכרחיים יותר ממה שיגיע העיון להכרחיים עכ"ז להיות מעט הבדל ביניהם על כן יאמר כי שוים הם בקנינים ההכרחיים : אמנם לפעולות · אולם לפעול המדות כפי המעלה צריכה המדינית לקנינים חיצוניים יתרון הרבה להשלים אושר המדיני מה שאין צורך כ"כ להשלים האושר העיוני : כי הנדיב · הנדיב צריך לקנין העושר וכן הצדיק למען תת צדקה · משא"כ העיונית שאינה צריכה להון כדכתיב טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף : אמנם הלבבות · אשר עוד נאמר שנרצה באושר המדינית שיתכן שיראה איש מאושר ולבו בל עמו כמו שיתראה בגלוי צדיק באלו חפץ לעשות צדקה משא"כ באושר העיון שלא יתכן זה בהסתפקות והראות : לגבור בכח · יבאר דברי האומרים שאושר המעלות צריך לדברים חיצוניים כי הגבור לא יתואר באושר הגבורה אם לא יוציא גבורתו מן הכח אל הפועל משא"כ אושר העיון שאיננו יוצא בהכרח לפועל לעולם : והמסתפק צריך ממעלה · גם המסתפק מוכרח שיהיה בעל יכולת להתגבר בתאוותיו כי העני ומי שאין לו יכולת לקחת מותרות לטובת נפשו לא יתואר בשם מסתפק : כי איך יהי' גלוי · אם לא יצא המאושר במעלה לפעלו בדברים חיצוניים · במה זה יוכר המאושר מהבלתי מאושר כי בפעולה תלויה שלמותו · משא"כ העיון שהעיון לבד הוא עצם הפעולה החפץ ולבו לצאת לפועל : אמנם ישאלו · אם ישאל השואל לאמר מהו העיקר באושר המדיני אם הבחירה ר"ל הכוונה אשר תהיה בשכל על טוב ההנהגה כמבואר (בשלישי לאשי מזה) או הפעולות לבד או שניהם יחד : גלוי הוא · ישיב לאמר כי מבואר הוא ששניהם יחד יתנו האושר כי השכל המעשי לא יועיל אם לא יוציאהו לפועל כמו שקדם · וכן העושה טוב בלי השכל ועצה אינו בטוח מהכשל לפעמים כמו שנתבאר : אמנם אל הפעולות · אך להוציא לפועל השכל המעשי ולדבק בפעל המעלה מוכרח הוא לדברים רבים חיצוניים וכרבות המעלה ירבו הדברים החיצוניים המוכרחים לה : אמנם לעיון · אך אושר העיון איננו מוכרח לדברים החיצוניים לא זו שאיננו צריך להם אלא אף זו שיתכן שימנעו את בעליו מהשגתו כי בטרדה והעסק ויבלבל את בעליו : כפי אשר הוא אדם · אולם בבחינת היות העיון אדם ויצטרך אל הקיבוץ המדיני בהתעסקו עמהם הוא מוכרח לדברים חיצוניים אך לא בבחינת העיון :

אמנם האושר השלם · אולם האושר השלם האמור היות העיון יראה שהוא אשר השכלים הנבדלים

אמנם מה הם הפעולות , כי אמר שהם נמלאים חיים
צריך להיות להם איזה פעולה כחק כל חי שהוא מתעלם
מפעולותיו כמבואר (בח׳ לע׳ מזה) : האם הצדקות ,
איש׳ או יתנו בצדק ולא יונו איש את רעהו במקח וממכר
הנה הוא שחוק כי אין להם מ״ומ׳ : ואינם גבורים ,
גם אינם פועלים פעולות הגבורים לסבול הנפלות
והפחדים באבירות הלב כי כל זה הוא הפעליות חמריות
והנה הם נבדלים מהחומר : היש להם תאוות , כי
להיותם נבדלים מחומר אין להם תאוות חמריות אשר
יוכלו להשביע נפשם מהם , אך יש להם תאוה רוחנית
אל העיון אשר נפשם לא ישבעו ומעיהם לא ימלאו כי
אין קצה לעיון במציאותו ית׳ ככתוב לתבונתו אין חקר :
גם חיים בפועל , ובהיותם חיים יחויב שיהיו להם
איזה פעולות אשר גם יתין במבואר (בח׳ לע׳ מזה) :
אשר בתבונה , התבונה תטיב המלאכות ותיישר המדות
כמבואר (בשלישי לששי מזה) ואלה הנבדלים לא יפעלו
המלאכות ואין להם תכונות ומדות אנושיות על כן אין
להם דבר עם התבונה כי אין תבונה זולתי פעולות ולא
פעולות בלי תבונה : א״כ יפעלו העיון , ואחר שהם
חיים ואין חיים אלא בפעולה כמו שקדם לכן בהכרח
יהיו חיי העיון אשר בו יאושרו : כי פועל האל , פועל
האל ית׳ הוא העיון והשכלה איך יעולל עלילות ליסוד
כל המינים על צד היותר טוב ויהיו לאישיהם קיום
במציאות וזמן קצוב כפי היותר אפשרי , והוא נבדל באושרו
זה מכל הנמצאים , והנבדלים יעיינו אם כפשוט איך
נעשה בחכמה , והם משפיעים הצורות מהמדרגה
ומעיינים בהם בבחינת הכללים למיניהם והנה חייהם
הם חיי השגה והתבוננות והוא אשרם : וכן אמנם ,
וכנה לפעולות האדם בדבר השכל והעיון בהפשטת
הצורות וידיעת הסבות למסובביהן הוא זה האושר
האלהי הגדול : אמנם האות ע״ו , הוא על היות
העיון האושר האלהי הוא שלא ישתתפו בעלי החיים
בהשכלה ועיון המתואר באמת ושקר כי לא חלק להם בשכל העיוני הממין בהכרחיים : אמנם האל , אולם האל
פועל כל בהשכל והעיון ככתוב כלם בחכמה עשית ואף הנבדלים ומשכילי ב״א הנה הואים את פועל ה׳ ומעשה
בעיון והשכל אמת כל נמצא ר״ל קיומו הנמשך לא לימודו באמור ... ובעבור השכל העיוני הלזה אשר באדם המשותף
לאל ולמלאכי׳ באמר באדם נעשה אדם בצלמנו כמ״ש הרב המורה (בשני לראשון) :
אמנם להיות האדם מאושר , להיות מי מאושר שאושר העיון מוכרח הוא לקנין ההצלחה האמרית : כי לא [illegible]
עושר

(נ״ה אמנם מה הם הפעולות אשר ייחס אליהם כפי
הראוי , האם הצדקות יראה הדברים התולים כי הם
אינם מחליפים ולא נותנים פקדונות ושאר הדברים
הדומים להם , ולזה צחוק לאמר שהם פועלי צדקות
ואינם גבורים סובלי הבהלות והסכנות אשר הוא סבל
טוב במקומו , ואם נאמר שהם נדיבים , למי יתנו, היש
להם כסף או שוה כסף , ואם אמנם יראי חטא במה
ישבעו ויתענגו היש להם תאוות , יתאוו לשבוע
מתנה , וגם כל תנועה רחוקה מהם אבל כלם יחשבו
שהשכלים הנבדלים חיים בפועל תמיד ואינם
מתים , ויפעלו א״כ פועל מיוחד כי אין ראוי להיותם
ישנים כמו שאמר מאנדרימיון , ולא יפעלו המלאכות
אשר בתבונה ועצה יכונו כי אין להם דבר עם התבונה
אם כן יפעלו העיון כמו האל ית׳ ובו יחיו חיי אושר :
כי פועל האל הנבדל מהאושר הוא העיון , ע״כ נ״א)
וכן אמנם בפעולות האנושיות אשר דומה לזה היא
יותר מאושרת , אמנם האות על זה אשר לא ישתתפו
שאר בני אדם (נ״א בעלי חיים) באושר כי הם נעדרים מזה
הפעל מכל וכל , אמנם האל והשכליים חיים מאושרים .
אמנם בני אדם מאושרים הם כל עוד אשר יהיה
בהם קצת דומה לזה :

פרק שלשה עשר

אמנם להיות האדם מאושר צריך אל הצלחה
חיצונית : כי לא יהיה מספיק בעצמו
בטבע

לסבת אל העושר אבל צריך שיהיה גופו בריא ושיהיה לו מזון ושיהיו לו שאר הדברים הצריכים לעזרתו · אמנם אין ראוי לחשוב כי להיות מאושר צריך דברים גדולים ורבים אם לא יקרה שיהיה מאושר עם דברים טובים חיצונים · כי בהעדפה לא יהיה לבדו מספיק ובלי משפט · אמנם הוא אפשרי אדוני הארץ והים יעשו דברים טובים · כי אמנם אשר הם אמצעים בהון אכלו לעשות כפי המעלה · אמנם זה יראה מפורסם כי ההדיוטות יעשו דברים מועילים לא פחות מהמושלים · אבל אמנם יותר יספיק לו שיהיה מהטובות החיצוניות שיוכל לפעול כפי המעלה ויהיו חיים מאושרים · אבל שלמה · אולי יקראו מאושרים לאשר הם אמצעים באושר בדברים החיצונים כי יחשב כי אלה יעשו דברים נבחרים יהיו עליו עד כי יקרה אשר להם דברים אמצעיים עשה הראוי · ואמנם יראה גם אנכשגוראש אמר כי אין ראוי לחשוב כי העשיר ולא המושל הוא מאושר · ואין לתמוה אם זה יראה לרבים בלתי ראוי כי אלה אמנם ישפטו הדברים אשר לחוץ כי זה לבדו הם יודעים · והנה יראה אשר יסכימו סברות החכמים עם הדברים הראוים וע"כ יראה אשר תהיה בהם קצת אמונה · אמנם בפעולות ראוי לשפוט מפעולתם ומחייהם אשר באלה

אוצר הממון לבד לא יספיק למאושר להיות בו כי אם מוכרח לטובות החצוניות גם בריאות הגוף ומזון ודירה ושאר הענינים ההכרחיים לחיים · וזה טעם היהודים המאמרים קבלים בתורה כי הם המביאים לאושר העיוני · אמנם אין ראוי · אך אין לחשוב שהמאושר צריך להתקרבות רבים כי המעט מהם כפי הספוק די בלכתו ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש : אם לא יקרה · אם לא שיקרה לפעמים שיהיה איזה מאושר עשיר גדול ג"כ : כי בהעדפה · כי המכוון להרבות הון לא לבד שלא יספיק לשלם אלא אף גם זאת כי מבלי משפט ישר יאספנו · ומכלל אמרם ז"ל איזה עשיר השמח בחלקו נשמע שהבלתי שמח כי כל ישנו וכל חפצו להרבות הון נקרא אביון מטעם אבה שענינו חפץ וכן אמר החכם אין רש כמתאוה : אמנם הוא אפשרי · אך עכ"פ אפשר שיתחברו האושר והעושר במושלי הארץ אשר להם הון ועושר אמנם אם יעשו נדיבות לחיות ולהחיות כפי מעלתם כטוב מדותם ולפי ערכם בהון ועושר : יראה מפורסם · אך עכ"פ גלוי הוא שהמושלים שהדיוטות יעשו טובות מועילים לרבים כמו המושלים ומסתפקים במעט מהרבה אשר יצטרכו המושלים מהטובות החיצוניות : אבל שלמה · אבל סבת הדבר למה יקראו הבינונים מהעושרים בשם מאושרים : אולי יקראו · אולי תהי' סבת הקראם בשם מאושרים יען עשו כל מקנין הטובות החיצוניות עד כי הצליחו להיות שרים ומושלים לעשות משפט עמם על כן יחשבו ההמון שהם המאושרים וכל מעשיהם הם נבחרים · ונכר כתב זה הטעם (בפ' ט' מזה המאמר) : כי יקרה · כי יקר אקרהו לפעמים שהבינונים מהמושלים יעשו הראוי כפי פעל המאושר על כן ישפטו שכל המושלים הם מאושרים מה שאין הענין כן כמ"ש אנכסגורש שאין לחשוב שהעשירים והמושלים הם מאושרים : ואין לתמוה · ואין להפלא אם מה שאמר אנכסגורש אינו נראה ובלתי מקובל לרבים כי אלה הרבים לא בהשכל ישפטו כ"א לפי ידיעתם בטובות החיצונית אשר דמים · לאושר יחשבו השגותם : הנה יראה אשר יסכימו · הנה יוכיח שהמשכיל לא חפיד על האושר בפך ממה שיחשבו ההמון וזה כי הנה באשר הדורש לרבים ומורה דרך ישרה לבל יקובלו דבריו בעבור שיסכימו סברותיו עם הדברים הראוים להעשות בהסכמה ולכן יאמינו דבריו ויחשב בדרוש ההוא מקום המופת : אמנם בפעולות · אולם אם ירצה לשפוט מפעולות האדם על אשרו כמו שנשפוט שפוט מאלה המושלים ראוי להעריך הפעולות והחיים אשר הם מוסים אל דברי המופת אשר המה אומרים ואם יעלו בהסכמה אחת או יאמינו כי מאושרים המה ואם לא יסכימו יחד או הם דברי תוהו ובכל באמרם ז"ל יש נאה דורש ואין נאה מקיים אשר כזה הם רוב המושלים ולא לאם לעשות מישרים ונקראו בלשון כאלו הם מאושרים אך הם

בלמם

באלה המושלים כי אמנם ראוי להבין הדברים הנאמרים אל הפעולות ואל החיים אשר הם עושים וראוי לקחת הדברים המסכימים עם הפעולות · אמנם אשר אינם מסכימים הם דברים · אמנם הפועל כפי השכל ואל זה מזמותיו הנה הוא מוכן נבחר · ויראה שהוא אהוב לאל ית' כי אלה אם אמנם קצת מחשבות הוא על הברי בני אדם כמו שהוא נראה באמת הירה מן הראוי שישמחו הם בדבר הנבחר בם · ואשר הוא דומה לאל והנה זהו השכל ראוי הוא כי האל ית' יגמול הטוב לאלה אוהבי השכל ומכבדים אותו כמו לאוהביו ולשום השגחתו עליהם ולעשות טוב לאלה העושים טוב וישר · והנה אינו (נ"א גלוי) גלוי כי בכל אלה הדברים ראוי לחכם ולכן הנה זה הוא אהוב לאל ית' מאד והוא אמנם כפי האמת היושר (נ"א מאושר) מאושר ועל כן כפי זה יהיה החכם מאד מאושר :

פרק ארבעה עשר

האם. בן מאלה המעלות עוד אמנם מאהבה ותענוג כבר נאמר המספיק במשלים ראוי לבחירה להיות לה סוף כי כמו שנאמר אין תכלית הדברים הנפעלים לעיין כל הדברים ולהכירם אבל יותר לעשותם · כי לא יספיק מהמעלה ידיעתה כי אם לקנות ולהרגיל ולנסות אם בענין אחד יוכל להעשות טובים

אלמם אינם עושים מישרים כי לא יסכימו דבריהם עם מעשיהם ואין בם מוסר ועליה' נאמר ומאחריו מגולעים : הם דברים · הם דברים בעלמא לבד ר"ל בכל ואין בם מועיל : הפועל כפי השכל · ר"ל המשכיל את שכלו על תאות נפשו ונשמע לשכלו בכל מעשהו · וזה אמנם בפעולות : ואל זה מזמותיו · וכל יצר מחשבות לבו להשכיל בשכל בעיוני האמת בפועל ה' ומעשהו · אשר שני חלקי המוסר האמור מכונה בכתוב בשם יראה וחכמה ככתוב ראשית חכמה יראת ה' ואמרו ז"ל אם אין יראה במעשים אין חכמה בעיון : מוכן נבחר · הוא זה מוכן להיות הנבחר במין האנושי ר"ל המאושר ממנו : שהוא אהוב לאל · אחר שכבר מבואר (בשלישי לשמיני מזה) שסבת האהבה אשר בין כל שני האוהבים הוא השווי מחשבות ב' האוהבים לכן כאשר ידמה האדם מחשבתו במחשבת השי"ת ר"ל אם יעיין בחכמתו אם בחכמה אשר יסד ה' בשמים ובארץ או תכון האהבה בין השי"ת ובין המשכיל ההוא בעבור הדמיון בחכמה יחד · וכן אמרו ז"ל ע"פ ולאהבה את ה' · ז"ל הוי מתדמה בדרכיו · ועל שם דביקות המחשבות ב' האוהבים יחד נקראת האהבה בשם דביקות ככתוב ותדבק נפשו בדינה · ונאמר ולדבקה בו :· כי אלה אם אמנם קצת מחשבות · כי אם אמנם לא ידמה האדם המשכיל אל ה' בכל מחשבותיו כי מחשבותיו ית' הנה בעלי בלי תכלית ומחשבות האדם הם ב"ת · הנה הדמיון הזה הוא לפי ערך בני האדם והשכלתם כפי הנראה שהם מתדמין אליו כפי כחם ובאמרם ז"ל הדבק במדותיו : בדבר הנבחר בם · ר"ל בחלק העיוני מהשכל שהוא יותר נבחר בכחות הנפש : ואשר הוא דומה לאל · הכח השכלי אשר באדם יש לו דמיון גב על לצ הבורא עם השי"ק כי הוא רוחני ומושל בכל כחות הנפש דומה שמעידים ר"ל רואה את כולה וכן אמרו ז"ל בני חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד וכו' · ואמרו ז"ל שהאדם הוא עולם קטן והשכל באדם הוא במין השי"ת בעולם יצרו אע"כ כרב בתורה (בע"ב לראשון) : כמו לאוהביו · כראוי וכנכון לאוהבי שהוא כי המשכילים הרואים אותות חכמתו בנבראיו הם המה יודעי שמו על פי פעלו הנפלאים והנעימים' לפניו ית' ככתוב אשגבהו כי ידע שמי :

האדם. בן · אם כן הדבר אשר ממעלות המדות שהוא מוסר השכל המעשי · וכן מאהבת החכמה שהוא מוסר השכל העיוני · כבר דברנו בם דברים מספיקים משל ומליצה · אע"כ איפה ראוי לתת קינה [illegible] ולחדול להשמיע מוסר לבאור דעות : כי כמו שנאמר · נשכבר מלתתר לתורה' (בשני לשני מזה) שלא [illegible] הוא העיקר אלא המעשה : ב"א לקנות · לקנות אחרי הודות המתנכונות על פי פעלם : ולנסות · לפתגל במעשיהם

אנשים · כי אם המאדירים בעצמם מספיקים לעשרת אנשים מעולים · מתנות רבות ושכר הרבה היו לוקחי בעושר המזהירים והיה ראוי לתתם להם · אבל אמנם יראה בני חורין אל שלימות המעלות · אבל רוב בני אדם אינם מוטבעים להכנע אל האושר כ"א אל היראה ולא יגזרו אל (נ"א מן) המעשים הרעים מפני המגונה כי בעבור העונשים · כיאשר הם חיים כפי ההפעלות אשר בם ירדפו אחר התאוות המיוחדות להם אשר בעבורם יפעלו הפעלות להם · אמנם יברחו מהעצבים המנגדים לאלה · אמנם לא ידעו ולא יבינו הטוב ואשר הוא עונג אמיתי ולא טעמו מתקו · אמנם אשר הם כאלה איזה מאמר יחליפם · הנה זה אי אפשר או הוא בלתי נקל להחליף אשר הואלקחו בהרגל קדמון אמנם יהיה דבר נאהב המקבל כל הדברים אשר עמם יהיה חסיד כפי המעלה · אבהם היות טובים · אלה יחשבו כי הם בטבע ואלה אמנם בהרגל ואלה אמנם [illegible] בלימוד :

בעמשיהם (מה כי לא כתיתי) עד שנפש' טובים נטבע בדבר המדה ההיא : כי אם המאמרים , כי לו יספיקו דברי מוסר לבד להטיב מדות בני אדם או היו המוכיחים נוטלים דמים שוים שכר הרבה : בני חורין , המשוחררים משעבוד המתאוה והיצה"ר הם המה מוכשרים לקבל כשרון מעלות המדות בדברי מוסר לבד , אך רוב ב"א הם עבדי התאוה ולא יוסרו בדברי מוסר להיות נכנעים תחת הנהגת השכל שהוא זה האושר האנושי , כמכתוב בדברים לא יוסר עבד : כ"א אל היראה , לא יפרשו ממעשה רע בעבור תוכחת השכל אשר תאמר כי הוא זה מגונה כ"א מיראת העונש שומר ידו מעשות כל רע : כי אשר הם חיים , כי אנשים הודים ההולכים אחרי רוחם המתאוה להפיק רצון התפעלות נפשם הם ירדפו איש איש אחרי שרירות לבו הרע המוטבע בו ביותר : אמנם יברחו , אמנם ישמרו ידם מעשות כל רע שמאורים אליהם , בעבור העונשים שמקבילים להם כפי חקי הדת : אמנם לא ידעו , כי רוב המון , כ"א לא טעמו מעולם נועם מתק השכל שמתוקו יתר אשר הוא העונג והאושר האמיתי כאמור בקודם , וא"כ איזה מאמר ותלונה מוסר יחליף וישנה לו אף אחר שנחסיד לסור ממוקשי מות המאמרי אשר הרגילו בו , לחזות בנועם ההשגה ולהתענג על ה' בעונג רוחני אשר עדן לא טעמוהו , וזה בי מי שלא טעם מעולם איזה מוחש טעם ידוע לא יתאוה אליו מדי יזכרנו בשמו כמו מי שלא אכל מאכל שפי"נאד מימיו הנה אם ישאלוהו על אהבתו השפי"נאד יאמר לא אדע כי לא יעורר לו טעמו לדעת טובו , ומהמבואר כי איש בער לא ידע זה הכתוב וכסיל לא יבין זאת הנעימות ע"כ לא ידע טובו ועל זאת יתפלל המשורר יראה אל עבדיך פעלך וגו' , פי' יתראה שלימות פעלך לעבדיך ראיה שכלית , ויהי נועם ה' , ר"ל יקחו ערבות נעימותם ויתענג על ה' במחזה שדי אשר יחזו , ועל זאת יתפלל כל חסיד והערב נא דברי תורתך כי ברכת התורה היא ברכת הנהנין רוצים אשר לא הורגלנו בו כמו בהנאות החמריות ומדאגה מדבר פן לא יערב לנו הלימוד ופי' הברכה לגבולה על כן נתפלל שנקח את ערבותו וחשר אמרו ז"ל הקורא בלא נעימה עליו הכתוב אומר גם אני נתתי להם חקים לא טובים , ר"ל הלומד ואינו מוצא נעימות בלימודו , לא טובים הם החוקים בערכו וכבר כתבנו זה בפירושנו לסדר התפלה : בלתי נקל , אינו דבר קל לשנות האדם מהרגלו כי ההרגל שהוא טבע אשר קשה לשנותו ככתוב למודי הרע , ואמרו ז"ל שכר עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתירא ואמרו ז"ל אם יבוא אליהו ויאמר אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל (מנחות דף ל"ב ע"א) : אמנם יהי' דבר נאהב , דבר אהוב הוא כי ימצא איש מקבל מוסר ומסתבק במעלות המדות ככתות נום והב ואם כחם מוכיח חכם על אוזן שומעת : אמנם היות טובים אלם הסבה להיות בני אדם טובים לה שס בשלשה , א' טבעים ר"ל מי שהוא טוב המוזג בטבע עד שלא יתאוה לעשות הב , ב' ההרגל את עצמו להתנהג בטוב במדות והוא טבע שני , ג' לימוד המוסר ותוכחת השכל

לבאר

אסור ממוקשי רשות המקום : אשר הוא נטבע , ואמר שלשת מחלקות הטובים טובם ורעתם ואומר כי אשר הוא טוב נטבע הנה עוזו זה איננו בפועל כפו כי אם מתת אלהים : במאמר והלימוד , אולם לא יועיל להטיב כי אם בהרגל דבר מעשה לבחור בטוב האמיתי ולהתענג בו ולמאוס ברע ולהנטער בו : במאמר המניע , דבר מוסר המניע לב הטובב למאוס ברע ולבחור בטוב , אשר השקוע בהפעלות על תאוות נפשו לא ישים אלינו לבו , לכן לא יוסר השקוע בדבר מוסר כ"א בהכרח וכפיית עונש : ע"כ ראוי להקדים , לכן ראוי לקבוע שכר לעושי טוב ועונש לעושי רע עד שבעבורם יאחז כל איש בצדק ומשפט : אם לא יהיו גידלו בדתות , למען ירגיל את עצמו ללכת בדרך טובים מנעוריו כי יצר לב האדם רע מנעוריו והרגל הטוב ייסד טבע טוב ככתוב חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה , והנה גידול הנערים על יושר הוא הכרח גדול לתיקון המדות והשגת האושר , אך רבים מבני אומתנו מוסרים בניהם למלמדים סכלים לא למדו מוסר השכל בל ידעו הבין כל מדה נכונה והמה מחלקים מסכלותם לתלמידיהם ומגרעות יתנו במדותיהם על כן רבו הנשחתים באומתנו באין מבין כי מפני המורים החמורים נשחתים העם ככתוב עמי מאשריך מתעים : כי גם אחרי היותם אנשים , הם המה המוכיחים המאוגרים הסובבים מעיר לעיר ללמד לעם מוסר השכל יעזוב רשע דרכו ויאחז צדיק דרכו , ובעוונותינו הרבים כעת נמלאים קצת דורשי דמים יסובו מעיר לעיר להוכיח לרבים מומם בדברי היתול ושחוק חזו להם מהתלות דברו חלקות ועקימת שפתיהם הוא מעשה לעקש הכתובים בביאורים זרים אשר המה בודים מלבם הלציות ודברי היתול ומגלים פנים בתורה הביאור אשר לא כדת ד' ביאורי פרד"ס ורבים מבני עמנו אוהבים כן ככתוב דברו לנו חלקות חזו לנו מהתלות עד שכל המרבה להוכיח בדברי היתול ולחוק הרי זה משובח , הן אלה רופאי האליל אך בחלקות ישיתו למו כי לא ידעו הבין ענין הנפש ובחינותיה בריאותם וחלייהם ורפואתם על פי מדותיהם הנשחתות , והן בהיות כי בעיני ההמון האומרי' אמור דברו לנו חלקות חזו לנו מהתלות המה מאושרי' , הנה באמת הם מבולעים מאד ככתוב ומאושריו מבולעים , לכן יאחז צדיק דרכו לדרוש לעם ה' מוסר השכל איך ישימו וישכילו לנהל את הנפש על פי מדותיה ואיך יכתירו הכח השכלי למלך על שאר הכחות הנפשיו' לנהל אותם בצדק ובמשפט כתור' וכמצוה , אשר הוא זה המכונה בשם יצ"ט כדרז"ל הראוי לו להיות עוזר ומושל בכח המתאוה המכונה בשם יצ"הר כדרז"ל לבל יבולע לעם ע"י ר"ל לבל ישחית כחות הנפש ותכונותיה , וילמד דעת ארוכה ומרפא למדוי המדו' הנשחתות ישמעו החולים ויקחו מרפא לנפשם והנילים ישובו מדרך פשעם , או אז ימצא חן בעיני אלהים ואדם ככתוב מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון : ובכלל בכל דתי האדם , והכלל שבכל הדתות ראוי להמציא דברים מייראים בני האדם מעונשים שישפטום שופטי הארץ בעברם על חקים ידועים בדת : כי רבים , יען רבים מקיימי הדת

מיראת

בלימוד , אשר הוא בטבע גלוי הוא כי אין היכולת בנו כי אם לאיזה סבה אלהיית וזהו כאשר הוא טוב הכחל , המאמר והלימוד אמנם לא יוכלו בכל אבל צריך שתהיה (נ"א נפש) השומע מוכנת מההרגלים לשמוח בטוב ולשנוא ברע כמו שהאדמה צריכה (נ"א להיות) מוכנת להצמיח הזרעים , כי לא ישמע המאמר המניע ולא יבינהו אשר הוא שקוע בהפעלות , ואשר הוא כן איך אפשר לחיות נזהר , אמנם בכלל לא יראה (נ"א שהשקוע) בהפעלות יוסר במאמר לבד כי אם בהכרח , על כן ראוי להקדים דבר מיוחד למדת המעלה שיבחר בטוב ויבזה המגונה , אמנם קשה הוא להביא הנער הבאה ישרה להמעלה אם לא יהיה גדולו בדתות ישרות כי לחיות על יושר ולהתמיד בו אינו מהנה לרבים ובפרט לנערים ובעבור זה צריך שיהיו הדתות מסודרות לגידול הנערים ולהמצאת הדברים המועילים כי כשהיו מורגלים לא יהיו מעצבים אמנם לא יספיק בעבור נערים אשר יגדלו כפי הדתות הישרות ולשום עין עליהם כי גם אחרי היותם אנשים ראוי להמציא הדרכים הישרים ולהרגילם בהם הוצרכו הדתות , ובכלל בכלל דתי האדם כי רבים

הם

הם אשר הם נשמעים לדבר המכריח מאשר למאמר יותר יעשו בעבור העונש מאשר בעבור הטוב. ובעבור זה חשבו מסדרי הדתות כי ראוי לקרוא ולהביא אל המעלה ולהמשיך בנחת ובדברים טובים לאשר הם נשמעים כי קדמו לרב הרגילים משובחים. אמנם לאשר אינם נשמעים ובהם מדות רעות ישימו עליהם עונשים וקנסות ואשר לא יוכלו הרפא ישמידום כי אשר הוא מעולה והוא חי בדרך טובים הוא נשמע למאמר, והרשע ההולך אחרי תאוותיו ראוי ליסרו בעקרבים כמו חמור. ובעבור זה יאמרו כי הוא ראוי לתת עונשים אשר יהיו מאוד מנגדים לתענוגים התאוותיים.

פרק חמשה עשר

ואם כן הוא כמו שאמרנו ראוי לגדל הטיב לאשר יהיה טוב ולהרגילו ואחר כך שיחיה בדברים הישרים והטובים ושלא יעשה דברים רעים, וזה לא ברצוננו ולא שלא ברצוננו, אמנם אלה הדברים לאשר הם חיים כפי השכל ועל הסדר הישר ואשר להם עוז, אמנם צוואת האב אין בה עוז ולא הכרח ולא ג"כ לאשר יצוה איש אחר אם לא יהיה מלך או דומה לו, אמנם הדת המכרחת יש לה כח והוא מאמר מסודר

בשום

מיראת העונש. ויותר יקיימו ויאהבו העונש מאשר בעבור תוחלת קיבול טוב, ומעט מהרבה יוסרו בדברים: ובעבור זה, והנה מסדרי הדתות ר"ל בענין הבחינה כי על פי שלשה משפטים יקום דבר היושר והמעלה בין אנשי האדם, א' הטובים ימשכום במתק מליצה מוסר אשר בענין זה נמסרת ה' הוא רוב ספר משנה תורה אשר במוסר השכל יקח לב משכילי העם אחר שכבר הקדימו להם למורים והרגלים איך יתהלכו בדרך ישרה, ב' עונשים וקנסות לרשע וחוטא כמו לאונס ומפתה וגונב, ג' מיתה לאשר לא יוכל להרפא ממדוי נפשו כמו רוצח ועובד ע"ז וגילה ערוות ושאר מיני מיתות אשר הם עצמם לא יוכלו להרפא אבל ירפאו לאחרי' במוסר כמכתוב וכל העם ישמעו וייראו ולא יוספו לעשות וגו': מנגדים לתענוגים, ר"ל למסדר הדת לשקול עלוי העונשים עם תענוגי העבירות ר"ל לקבוע עונשים מעטי העולה על מעוטי העונג ורבי העולה על רבי העונג, גם יגדיל העונש לפי קלות השגת העוון או לפי רוב החוטאים לעשותו למגדר מלתא כמו שהלקו ז"ל לאחד שהטיח באשתו תחת תאנה (סנהדרין דף מ"ו ע"א) לכן לפי טבע העם לעשותו ישתנו העונשים בהם ועם כדתיהם בזמניהם, וזה סבת הגנב אשר לו שם בשלשה עונשים א' בד"ת משלם כפל כמשפטו הישר כאשר זמם לעשות וזה בעבור שלא רבו הגנבים בימים ההם והעד שמכל נבא המלחמה אחד הי' עכן שגנב מן השלל, ב' בדיני פריי"סין יוסף במאמר כי לרבוי אליאות פעולת הגניבה בהם אין די כפל כ"א לשום עליו משמר שלא ילך ויזיק עוד, ג' בדיני פו"לין הוא תליה וזה בעבור רוב הגנבי' אשר בהמונם עד אפס מקום לשום עליהם משמר:

ואם כן, ואחר שהדבר כמו שאמרנו בקודם שב"א פונים ומ"מ קצתם יתייסרו בדברי מוסר וקצתם בעונשים אל כן ראוי לשים לב על חינוך הנערים וגידולם ולהרגיל כנער מנעוריו בטוב המדות: לאשר יהיה טוב, ר"ל להרגילו לאהוב אשר הוא טוב מוחלט: ואח"כ, ואח"ז בהיותו נער ירגילהו אשר ישלח ידו לבחור בטוב המועיל כמו ללכת בדרכי' ישרים כפי השכל והדת: ושלא יעשה, ושלא ירגיל א"ע לאהוב הטוב הערב לעצמו ורע לאחר זמן: לא ברצוננו, לא יתן לו רשות לעשות הרעים האסורים וגם לא יניח אותו לעשותם בעל כרחנו ב"א נתגבר עליו לבלתי יתן אותו לעשותם בע"כ: אמנם אלה הדברי', אלה דרכי הגידול וההנהגה מסורים לאנשי שכל והולכי מישרים ובעלי עוז ותוקף כמו המלך והמושל אשר להם כח להכריח את המונהגים מהם ללכת בדרך טובים כי הנהגת האב את בנו אין בה עוז ואין בה תוקף עד שיעדו גאון ותוכו להדוך השפלים תחתם: אמנם הדת המכרחת, אולם הדת

המקובלת

במקובלת מהמלך יש לה תוקף : ישמעו למוכיחים ,
הוא כנותן טעם שאין המוסר לבד מועיל כ"א הכרח הדת
יען רוב ב"א שונאים מוסר ככתוב אל תוכח לץ פן
ישנאך : אשר תצוה עשות חסד , הדת אשר מנהגה
לצוות לעם לעשות חסד זה לוה איננה קשה לקיימה :
אמנם במדינת , אולם בדת לשדוניא לא זכר עשות
כ"א גידול הנערים וקנית הקנות כפי הגולה על
רעיונו : במדינות אחרות , אך ברוב מדינות לא
קבלו דת כ"א כל איש היה שורר בביתו לקבוע חוקים
ומשפטים לאשתו ובניו ובני ביתו , כמו שהי' בימי
יעקב , ככתוב הוליאוה ותשרף : אמנם יותר טוב,
כי לא כל אדם יודע מבין יופי ההנהגה וההדרכה אל
המוסר ורוב האבות אינם בעלי כח על בניהם להכריחם
לעשות אשר ילוה כמו נקדם : ואם הוא נעזב , ואם
אין לעמו דת כלל ירצה להדריך בניו בעצמו : והדרכים
הכוללים , הדת החורק חוקים כוללים לכל הקהל
לא כמו שאיש לבית אב אחד : הדברים המועילים ,
החוקים המועילים להשיג על ידם הטובות החיצוניות
או המוסר האמיתי כם נזקות הטובות אשר הוכחו מהכם
משכיל על דבר איך ינהל את העם כל מי מנהגות
הבלתי הכנסיית והמוסר האמיתי : אחד או רבים , אין
הבדל בין שיהי' מניח הדת איש אחד או רבים כמו שבאר
בספר החכמות והידיעות שאין הבדל בין היות מלמדיהם
אחד או רבים , וכמו אשר במדינות , וכמו שיש
יכולת במנהיגי המדינה לקבוע נימוס איך ינהגו
במדות ודתי החקים ומשפטים צודקים , כן האב יש לו
יכולת בהנהגת ביתו : ועוד יותר , אף כי לאב
יכולת יותר בהנהגת ביתו מהיכולת אשר למנהיגי
המדינה בהנהגת המדינה יען כבר חינך אותם על פי
דרכם אף כי באהבתם אותו ישמעו לו כי הנהגתו טובה
להם , וזה אמנם לבני בית שומעי מוכר אבל לסוררים
יותר מועלת הדת המדינית כאמור למעלה בהיות לה
עוז להכריח כל בן בליעל ללכת בדרך טובים : יגדלו הלמודים , למדי המוסרים הפרטיים גדלים מהכוללים
שיתדמו לפעמים , כמו שנראה ב' כאות הגוף במניעת המאכל טוב לקדחת בכלל ועם זה יתכן שלאיש אחד
פרטי לא תהי' מניעת המאכל טובה וזה בעבור שאין סבת הקדחת בשניהם שוה : וכן הנלחם , וכן הלוחם לא ילחם
בתחבולה אחת בכל מלחמותיו כ"א ימציא תחבולה פרטית לכל מלחמה כפי כאות המגן ומערכת המלחמה אשר ילחם
בה לעמתו : אמנם יותר , אולם יותר טוב ונכון להכות או ללחום כפי הפרט : אם הרופא , כי מוכרח הוא שיהי'

בשום תבונה או שכל , אמנם בני אדם ישמעו למוכיחים
אותם גם יעשו זה ביושר אבל אמנם הדת איננה כבדה
אשר תצוה עשות חסד , אמנם במדינת לשדוניא
לבד אחד מעט דת עם מעט דברים אחרים ערות
במחשבתו לסדר גידול הנערים והדרכים הישרים ,
אמנם במדינות הרבה לא חששו לזה ואיש כל הישר
בעיניו יעשה כרצונו בבניו ובאשתו אמנם יותר טוב
לעשות סדר ישר כולל ולפעול אותו כפי הכח ואם
הוא נעזב בכלל ראוי לכל אחד להדריך את בניו אל
המעלות או לבחור הטוב , אמנם יראה ביותר יהי' כח
בדברי הדת אשר הוא משים , גלוי הוא כי הדברים
והדרכים הכוללים הם בדתות , אמנם הדברים
המועילים ברתות הטובות , יהיו כתובות או לא אין
הפרש בזה או שיהיה בלומד בהם אחד או רבים ,
כמו שהוא במוסיקא ובהנהגת הצבא ובשאר הלמודים
וכמו אשר במדינות יש יכולת במדות ובדתות כן הם
בבתים דברי האב והמדות , ועוד יותר בעבור החברה
ובעבור טוב הגידול כי הם אוהבים אותם ונטבע בנקל
נשמעים אליהם , עוד אמנם יבדלו הלמודים כי אשר
הוא בכלל הוא מנגד לפרט כמו ברפואה כי בכלל
יועיל לאשר בו קדחת הפרישה מהמאכל ומהמשתה
ואמנם אולי לא יהיה כן לאדם זה , וכן הנלחם לא
ישום מריבה אחת לכל , אמנם יותר יראה נכון לעשות
לכל אחד המיוחדת לו כי יותר יתנהג כל אחד כראוי
וירפא היטב כפי כל אחד אם הרופא ושר הצבא וכל
אחד מהאחרים יכיר הכלל אשר הוא ראוי לכל או

אשר

הרופא

אשר הוא ראוי לאלה כי החכמות הם נאמרות בכלל
אבל כל אחד במלאכתו לתקן כל אחד פרטיו ואמנם
אינו נמנע לעשות טוב אשר אינו צריך יודע בהשגיחו
השיב המקרים בכל אחד בנסיון כמו שיראה זה ברופאים
אשר הם טובים לעצמם אבל לא יוכלו להועיל לאחרים
כראוי · הם אם הוא כן איש לאשר הוא רוצה להיות
שלם במלאכתו שלא ידע הכלל ויכיר אותו באיזה
ענין כמו שיקרה זה אצל החכמות כי כבר אמרנו כי
החכמה היא אצל הכללים · אמנם אולי אשר ירצה
בדרישתו לעשות יותר טובים רבים או מעטים ראוי
לו לנסות להיות משים דת · אמנם יהיו טובים בדתות
לבאר כל אחד והפכו · וזה אינו ראוי לכל אחד כי
אם לאיש יודע כמו שהוא ברפואה · ובאשר אשר
יהיה מתם דרישה ותבונה :

פרק ששה עשר

לבן אחר אלה ראוי להבין איך יהיה לשום ארם
משים דת · ואם הוא כמו הדברים האחרים
המדינים כי המגשמת היה נראה שהיא המדינית
או אינו נראה (במדינית ושאר) (פ״ס דומה המדיני׳ נאמר)
הידיעות

הרופא ואשר בלבו להיות יודעים כללי מלאכתם וגם פרטיהם : כי החכמות · כי אמנם כן דרך כל החכמות שהם נאמרות בכלל אך כל חכם לב גם יוכל לתקן איזה ענין פרטי היוצא מן הכלל אשר ככה יש לנהוג בלמודי דתי המדינות פעם כפי הכלל ופעמים כפי הפרט כפי הבחינה בסבה אשר עושה על כן רחקה ישועה מקלת מוכיחי בני עמנו הדורשים לעם דרך כלל ללכת מישרים ולאחוז בטוב והם אינם יודעים מה זה טוב לב״א בפרטי המדות ותיקון מוחתם על כן ראיתי אני לקחת מוסר השכל בספר המדות שחברתי והלכתי בו פרטי המדות זה לעומת זה בריאותם וחליים וסבות החליים ורפואתם בכלל ובפרט כאשר יראה המעיין : ואמנם אינו נמנע · אולם לא יבצר לפעמים שיוכל איש להיטיב מדותיו מבלי צורך אל לימוד הכללים במדינית · וזה כאשר יתן עיני בחינתו לתקן משחת כל מדה נכונה כאשר הורהו הנסיון אשר נסהו כמה פעמים ומלא על ידו תרופה למחלת נפשו בלי דעת סבת המחלה ותרופתה : כמו שיראה זה ברופאים · שירפאו בנסיון ר״ל שאם נסו שתים שלש פעמים איזה תרופה ידועה למחלה ידועה ונרפאו או יאמנו זו התרפוה יותר אף כי לא ידעו סבת המחלה וסבת התרופה : טובים לעצמם · הרופא בנסיון טוב לרפאות את עצמו לבד להיותו יודע ומכיר טבע מחלתו ומקריה בדקדוק אך לא לאחרים כי יתכן שלא ידמו בסבה והוא לא יבין : וגם אם הוא כן · וגם רפואת הנפש שהיא כמו רפואת הגוף האמורה א״א לו להניח דת מבלי שידע כללי המדות המשובחות ויכיר כמשפט ידיעת כל החכמות שהחוקר בם ישים לבו אל יגיעת ההם באיזה ענין יהיו טובים ורעים : כמו שיקרה · אליהם : אולי אשר ירצה בדרישתו · אולם מי זה ידרוש לבנים מוסר השכל אשר חפצו ישלים להטות לבב בני אדם רבים או מעטים לאחוז בטוב המדות אזי : ראוי לו לנסות · לאיש כזה ראוי לנסות את עצמו אולי יוכל לשום דת אשר תאמר כי הוא זה הנהגה ישרה כוללת לכל אנשי המדינה : יהיו טובים בדתות · אך ראוי שידע מיטב הדתות ושבחם הוא שיבאר כל מדה נכונה עוזה ורעתה עוותה ותקונה סבתה ועניה : וזה אינו ראוי · אך לא כל אחד מהאנשים ראוי לשום דת כי אם יודע מבין בטוב ההנהגה להביא את המונהגים אל מנוחת ההצלחה האנושית ואל מחלת האושר, אף בל יפיקו להם מנוחת הדת בשום מקום ובשום זמן עד עולם כי אם אדרבה בם יחיו חיים ערבים בכ״מ ובכל זמן · ובאשר אשר יהי׳ · אף כי יבין דעת לתוקק להם חקים טובים אשר בתבונה ימנו כמבואר ולהביאם אל אושר העיון אשר בדרישה וחקירה יכון :

לבן אחר אלה · אחר המבואר בקודם נורך שימת הדת לכן הכרח הוא לבאר מה מעלת האיש משים הדת · ואמרו במה ואיך יכון לשום דת : ואם הוא · ואם פועל שימת הדת הוא כשאר פעולות המדיניות יען הדת המושמת מסבת המדינים : או אינו נראה · או אולי לא

הורעות והכחות · כי אמנם בא ודיעואה שהוא דבר אחר מביאי הכחות והפעלים אותם כמו הרפואות והספרים · אמנם במדינית הם נהדרים להורות תנאי בהטעאה · כי אמנם אין אחד שעשה כן · אבל הנוהגים כפי המדינית יראה אשר יעשה באיזה בת ובנסיון יותר מאשר בשכל · כי לא יראה כי יכתבו אלה הדברים ולא יאמרו אותם · ואם הוא אולי יותר טוב מאמר דברים סתומים וחסרים · גם כי לא יעשו בפיהם מדינים או אוהבים מאוהביהם · כי היה דבר טוב אם יכלו לעשות כי אין דבר טוב אשר יוכל יותר להועיל למדינותיהם שהניחם תחתיהם ולא יהיה דבר נבחר להם מאשר יהיה להם כח לעשות מדינים ולא יכלו להועיל דבר אחר יותר מאשר מאוהביהם · אמנם לא יראה היות דבר קטן הנסיון ומועיל מעט להיות מדיני · כי אם אינו כן לא יהיו בהרגל המדיניים יותר מדיניים · ובעבור זה המתאוים

דעת

סותם שיהיה אדם מדיני · לא כי ידיעות שהוא מבין בעותה הידיעה הוא בפועל גם : נאחרים · נשאר הידיעות : מגיהי הכחות · ידעו בחכמה שהם בכח לפעול הם עלמי הפועלים גם כמו הרופא היודע חכמת הרפואה בכח הוא עלם הרופא בפועל וכן הסופר :: אמנם במדינית · מש״כ המדינים שאין היודע בכח יוכל לפעול בה בפועל · עד שהמתפלפלים להורות לעם טוב ההנהגה המדינית המה מתעים ותועים בתוהו לא דרך · יען אין אחד המורים יוכל למלא דברו להעריך ההנהגה כמו שנדר ורומז למחוקקי הנימוסים אשר תעו והתעו בני האדם בימים ההמה לאמר כי הם אלוהי האל לנוס דם אלהי לפניהם והיו נודרים לעם יר״ל מבטיחים אותם על שקר להורותם הנהגה מיושרת ומסודרת לטוב להם נוה ונבא · והיו כותבים דתיהם בשירים ומליצות סתומי׳ הביאור וחסרי השלימות ויתעום בוזיהם כי לא ידעו בנסיון מה זה טוב לעם ועם מדינה ומדינה בטבעם בזמניהם · ׃ וקצת מניחי הדתות כמו אלה הכינו זה על כן טובו יושר ההנהגה ביד הכהנים אשר יהיו בימים ההם כאלו מן השמים יקיימו מה שיקבלו הכהנים למען לעשות בזמניהם · וגם אלה שגו והשגו · כי הכהנים בזמניהם מכונו את העם מהשכל למען היות את הכהני׳ מול האלהים יודעי טוב ורע וכפעם יהי׳ להם לעבדים נושאי מנחה ומתני מקית׳ ע״ב ינהלום בתוהו לא דרך : אבל הנוהגים · אבל יראה שמניחי הדתות במנהגי המדינית שמים דתיהם לפי הנסיון אשר ינסו טבע אנשי המדינה נהרגילם עמהם · או או ישים דת אשר תכון הנלחתם אם לתקן המעות אשר נטבעם בפי הטלה מנסיונו ואם לנטלם על בעמי הסוטר כפי הנימות לנעבם ולטבע מדינתם אשר בחן נסיונו : יותר מאשר בשכל · יותר יעזר בחינת הנסיון בשימת הדת יותר ממה שיעזר בדברים הכוללים השכליים המערכים להנהגה המדינית : כי לא יראה · והאות כי לא יסמכו על השכל לבד כ״א בנסיון ג״כ · הוא שאין שום מבם שיתן כתב איך יתנהג מש״ס הדת בכללו ופרטי דתו אשר ישים לפני אנשי מדינתו · וזה יען אשר לא אכל עשוהו לפי הבחינה השכלית לבד כ״א גם בנסיון אשר ינסה מש״ס הדת לשעתו במקומו : מאמר דברים סתומים · ויתכן שבעבור זה כל יכתבו כל יאמרו מנהגי שימת הדת יען לא ידעו מפרטי הנסיון מאומה ולכן יכתבו אפס קצת כללי השכל ממנהגי הנחת הדת ולא פרטי הנסיון או היו מדברים סתומים וחסרים מכלל הנסיון לכן טובו הבחינה : גם כי לא יעשו · גם לא יחפצו לעשות בניהם אחריהם או אחרים מאוהביהם מנהיגי המדינה ככתביהם אחריהם · וכי לא יועילו למו בעבור חסרון מכתב הנסיון ההוא לשעתו : כי היה דבר טוב · אם היו יכולים על זה לעשות הי׳ זה דבר טוב מאד ומועיל לבלים אחריהם מאשר יניחו אחריהם מנהיגים כמותם : ולא יהי׳ דבר נבחר · ולא יהי׳ דבר טוב ונבחר לנפשם או לאוהביהם יותר מעשותם מנהיגי המדינה למען היישיר אנשים רבים ולעשותם מדיניים אחריהם · אבל הנסיון מעכב כאמור : אמנם לא יראה אך אמנם יראה שהנסיון הוא דבר קטן או מועיל מעט בשימת הדת · כי אם אינו בזה לא היה הסרגל מועיל

בעדיכם

ראות המדינות צריכים אל הנסיון · ואמנם המנהיגים הנודרים מאד יהיו רחוקים מלמוד כי לא ידעו מה הוא ולא אצל הדברים תהיה כי לא היו שמים אותו בצחות הלשון או רע ממנה · גם לא יחשב שהוא קל לשום הדתות באסוף דתות מוסכמים עליהם ולבחור מהם היותר טוב כמו שלא היה הבחירה והשכל והמשפט הישר דבר גדול כמו באלה אשר אצל המוסיקא · כי אחר שנסו הפרטים ישפטו על יושר הפעולות במה ואיך ישלמו יבינו כי אלה הדברים לאלה ואיך הם למי מסכימים אמנם אשר הם בלתי מנוסים יהיה נסתר מהם אם הפועל יהיה טוב או רע כמו שכתוב כי אמנם הדתות המדיניות ירמזו לפעולות א"כ המשובח דת יהיה מאלה ואיך ישפוט מאלה אשר הם טובות לא יראה זה · וגם בן הרופא לא יהיה עם הדברים הכתובים גם אם יאמרו לו הרפואות בלבד גם איך ירפאו ובאיזה ענין ראוי לעשות בכל אחד ובאיזה ענין ראוי לעשות בכל אחד מעניני האדם · אמנם הדברים אשר יאמרו המנסים יראה כי הם מועילים · אמנם מאשר הם אינם יודעים זה בלתי מועילים · ואם כן אולי ראוי אסיפת הדתות ומנהגות המדינה מאשר הם יכולים לעיין ולשפוט מה הם הדברים

במקיקית עם שהמורגלים מצד בהנהגה ישו יותר מהגיים מהבלתי מורגלים · ואחר שההנהגה מעיק בהבבל והרגל טדע לפי הנסיון לכן תהי' ידיעת הנסיון עוד גדול לשימת הדת כאמור : ואמנם המעיינים בבר העיבות: אל מי זה ירמוז הכבם : כי לא ידעו · כי המעיינים מניחי הדתות הבדויות לא ידעו מה הם הכלים הדת ואל אלה המכונים ר"ל לאיזה הטובות תנהל הדת : כי לא היו שמים · והנעד כי אם היו מכונים על נוח העם בדת לא היו כותבים אותה בדרך שירי והלצי · או יאמר בה מענה ר"ל שנתנו בה מגרעות וחסרון כאמור למעלה עד שרוב ההמון בלתי מבינים בה מה שאין כן מחק הדת האמיתית שצריכה לפתח מעוררת המעלה ולא הלציית פן יתעה המתעה בקלקלותיו : גם לא יחשב · גם אין לחשוב כי דבר קל הוא לחדש דת נבחרת דברים טובים מאחר דשום כמו שאין לחשוב שבחירת השכל לבחור משפטים ישרים מתכונות בלב הוא דבר גדול אלא שימת הדת כאמור למעלה כי עיקר שימת הדת תלוי בנסיון טבע המדינה ומזג יושביה : כמו באלה · במנהגים בכלי שיר המנסים את המיתרים אם מתוחים הם כראוי עד שיתנו פרקבשיר בקולם גבוהים ונמוכים כפי ערך המוסיקא כן נמשך טבע הדת טבע המדינה ומזג מקבלי הדת : כי אחר שנסו הפרטים · אמנם כן טבע מעמידי הדת אחר שנסו פרטי טבע המדינה ויושביה או ידעו מה טוב וישר להם ובמה זה יתכנו אליהם לשמור דרך השלימות כפי טבעם עד יבוא אל המנוחה ואל נחלת האושר ובהצלחה האמתית : יבינו כי אלה הדברים · אלה המנסים יבינו איזה הדברים טובים לאלה האנשים ואיך יגיעו אך הבלתי מנוסים יעלם מהם אם הפועל אשר יתקנו הוא טוב או רע כמו שכתוב בהם : למי מסכימים · לאיזה הכלית יסכימו החקים בכלל : ירמזו לפעולות · החקים אשר בדת יחוקקו כפי הפעולות המורגלות בעם אם לעבור בהרגל רע או להרגיל הטוב : יהיה מאלה · לכן מוכרח הוא שיהי' מנסים דת יודע מאלה הפעולות בנסיון : ואיך ישפוט · כי איך ישפוט בתיקון הפעולות המדינות להטיבם איש לא יראה זה ר"ל איש לא ידעם בנסיון : וגם בן הרופא · כי כמו שרופאת הגוף לא יתכן לו לרפוא החולה אם לא ירפאהו ויבחנהו מהלכו כמה פעמים אף כי ידע הרפואה בכלל והחלי ג"כ וזה כי פרטי הרפואה והרכבת כמות הסמים והאיכות משתנה מאד לפי שינוי פרטי המחלה וכן [illegible] לדעת פרטי פעולת העם בנסיון לתת רפואות תעלה מפרטי חלי הנפש המעותד לבוא : אשר יאמרו המנסים · החקים אשר יחוקקו בעלי הנסיון יועילו הרבה במדינות אך חקי המחוקקים אשר לא ידעו בנסיון לא יועילו כי לא ידעו במה יגבל העם : ואם אולי ראוי · לכן יתכן לכל מסים דת לעיין בדתי מדינות שונות לבחור כל חוק טוב ומנהג ישר ומבחר המעשים המועילים

הדברים אשר יהיו איך הם לכל אחד יהיו מועילים , אמנם באלה אשר עברו אל זה הדברים בלי קנין הנסיון לא יוכלו לשפוט מזה הטוב אם לא במקרה כי אמנם אולי יותר יהיו משכילים אל זה יהיה כך , יען כי הראשונים עזבו בלתי נחקרת תשומת הדת , אולי יהיה יותר טוב שנעיין לדבר ממנה ובכלל מכל הנהגת המדינה אשר זאת חלק ממנה יען נשלים הפילוסופיא אל הידיעה הפועלת בדברים האנושיים , ואמנם תחלה נסה לעבור על אשר הם כפי החלק כי הוא נאמר טוב מהקדמונים , אחר כך מההנהגות המדינות מקובצות לעיין אשר מהם יושיעו ומהם יפסידום לכל אחד מההנהגות , ובעבור איזה מהסבות איזה הנהגת המדינה היא טובה ואיך היא מסודרת כל אחת מהן , ומה הן הדתות וההנהגות אשר תרגיל

ועל כן נאמר מתחילים ,

המועילים לשמירת מדינתו ולמלאת האוצר ואכלחה באמונה : אמנם מאלה , אולם מאלה משימי הדת מי שאיננו בקי בנסיון איננו יכול לשפוט היטב מה זה טוב במדתו אף כי יבחר מדות אחרות , והכל כמו לרפואת הגוף הרפואה שמועיל לחולה אחד יתכן שתזיק לחולה אחר אשר כן הדבר בעינו ברפואות הנפש ר"ל חקי הדת, ורמז לדבר אפר פרה המטהר טמאים ומטמא טהורים , ויתכן שדת אחת תכון מאד ותהי' ההנהגה טובה וישרה במדינה אחת לפי טבע הארץ ההיא ומזג אנשיה אך לא במדינות אחרות כמו הקרבנות אשר לא היו נוהגים כ"א בירושלים ובבית הבחירה וכמו מצות תלויות הארץ שבלתי נוהגים רק בא"י , ועיין מ"ש הרמב"ן בפי' פ' עקב אשר שמע אברהם בקולי (בראשית כ"ו) : אולי יותר , אולי יותר היו אלה משימי הדת שופטים טוב אם היו נותנים לב להשכיל על דבר הנסיון משיגים להם המשפט הטוב בשימת הדת במקרה האחר : ויהיו כן , ויהיו המשפטים המוסכמים מהם כפי האות לנסיונים אשר נסו : יען כי הראשונים , ובעבור שהנסיון היה העיקר בשימת הדת הוא מה שלא חקרו הקדמונים להניח כללים ידועים איך ישימו משימי הדת מנהגים לעם ואיך יחוקקו חק לבאים אחריהם וזה בעבור שעיקר שימת הדת תלוי בנסיון משים הדת לשבתו אשר אין לו דבר עם הכללים : אולי יהי' , אולי ראוי הוא וטוב שנשים לבנו בזה לדבר משימת הדתות באשר היא חלק מכללי הנהגת המדינה אשר בה עסקנו בזה : יען נשלים , בהיות שימת הדת תשלום החכמה המדינית כי היא ר"ל שימת הדת ידיעה וחקירה בפעולות אנושיות : נגשה לעבור , דהוי למשים הדת לעיין בנסיון הטובות הפרטיים יען מהם יודברו הכללים , אשר כן אמרו הקדמונים לשום העיון על הפרט ואח"כ על הכלל המחובר מהפרטים : אח"כ מההנהגות , אח"כ לשום עיוננו בחקי הדתות המסותפות למדינות הרבה לדעת איזה מהם יהיו לעזר למו ואיזה מהם יהין להפסד למו למען קיים הטובים ולבטל המפסידים : ובעבור איזה מהסבות , ולאיזה סבה נתייחד כל חוק כי אם אפס מקום במדינה לסבה אפס מקום לחוק אשר הוסד לעבודה : ומה הן הדתות , או או יתן אל לבו לבחור דת וחוק הנאות למדינתו להרגיל את העם במעשיהם : וע"כ נאמר מתחילים , בעבור שתשומת הדת היא העולה מהנסיון לשעתו לכן נבונה בלתי נחקרת כ"א ניתלה ביד המתחילים לשום הדת ר"ל למשים בשעתו למדינתו : ובזה נשלם ביאור ספר המדות והיתה השלמתו במכתב ונדפס היום ע"ש"ק ו' מרחשון ה"א תק"ל לאלף הששי פה ברלין קרית מלך רב , כה יזכני ה' להדפיס שאר ספרים שחברתי לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל נאום הצעיר יצחק לבית לוי ס"ט סטנאב ,

תם ונשלם ספר המדות

על ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה הקאצטיר כ"ה שמואל בן כהר"ר נפתלי הירץ

ביאו מיעסריץ סמוך לק"ק דעסוי • לפ"ק פה ק"ק ברלין